PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

XIX a. literatūra

*

Redakcinė komisija

KAZYS AMBRASAS, GALINA BAUŽYTĖ-ČEPINSKIENĖ,
ALGIMANTAS BUČYS, ELENA ČERVINSKIENĖ,
KOSTAS KORSAKAS, VYTAUTAS KUBILIUS,
ELENA KUOSAITĖ, JONAS LANKUTIS,
ALFONSAS MALDONIS, JUSTINAS MARCINKEVIČIUS,
EUGENIJUS MATUZEVIČIUS, EDUARDAS MIEŽELAITIS,
JUOZAS NEKROŠIUS, VYTAUTAS VISOCKAS,
HENRIKAS ZABULIS

*

Dailininkas
ARVYDAS KAŽDAILIS

SAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

Adomas Mickevičius

EILĖRAŠČIAI
POEMOS

VILNIUS
1987

84.4Lenk-5
Mi47

Sudarė
JUSTINAS MARCINKEVIČIUS

M $\frac{4703010200-291}{M852(08)-87}$ 197—87

© Sudarymas, straipsnis, leidykla „Vaga", 1987

L Y R I K A

MIESTO ŽIEMA

Seniai praėjo vasara tvankioji,
Ir liūtys rudeninės baigės jau,
Ir grindinys ledu jau apsiklojo,
Ir skelia ugnį pasagos rečiau.

Ir darganos jau liovėsi kankinę.
O grynas oras — tikras džiugesys!
Karietos sunkiosios nesidangina,
Negąsdina plieninis tarškesys.

Miestiečiams metas malonus atėjo
Ir Lietuvoj, ir Lenkijoj nūnai,
O gatvėse žmonių tiek pagausėjo,
Driadės, faunai šypsosi linksmai[1].

Ir viskas čia dabar gaivu, džiaugsminga,
Gali žavėtis oro grynumu
Arba svajoti ir žiūrėt, kaip sninga,
Kaip snaigės leidžiasi iš aukštumų.

Viena štai klaidžioja šaltoj padangėj,
Kita jau suka pažeme ratu,
O ta arimą pilkąjį jau dengia
Ar ilsisi ant Vilijos krantų[2].

Bet kas šiandieną kaime būt privalo,
Kur mato vien ražienas ant laukų
Arba medžius be lapų jau prie kelio
Ir sniegą, krentantį nuo jų šakų,—

Tasai, norėdamas surast paguodą,
Palieka liūdną kraštą ir namus,
Cererą greit už Plutą atiduoda[3] —
Ir jau su auksu lekia čia, pas mus.

Čia pasitinka durys inkrustuotos,
Atsiveria puošnumo šventykla.
Jis čia užmiršta greit laukus miglotus,—
Charičių šypsena tokia miela.

Ten, kaime, dieną reikdavo pradėti
Ir keltis, vos aušroti ims rytai.
Čionai gali tu lepintis, gulėti,
Nors saulė jau pakilusi aukštai.

Štai pagaliau užsivelku chalatą,
Kviečiu draugus. Mądingam būryje
Nejučiomis praleidžiam ryto metą,
Nes rūpesčių jokių nėr galvoje.

Šis garbanas prieš veidrodį šukuoja
Suvilgęs jas rytiečių balzamu[4],
Anas arbatą kvapniąją gurkšnoja,
O tas svaiginas dūmų kartumu[5].

Jau dvylika! Nenoriu pavėluoti,
Iš karto į roges[6] — ir aš lekiu.
Pečiai man kailiniais brangiais apkloti,
Jaučiuosi puikiai — šilta ir jauku.

Ir štai negaišdamas žengiu į salę,
Kur mūsų laukia nuostabi puota.
Prie šio turtingo vaišių stalo
Smagu ir gera būna visada.

Mes geriame vengriną šimtametį[7].
Konjakas, punšas[8] žėri taurėse.
O damos mėgsta gaivųjį muskatą[9],—
Nuo jo skaidrėja mintys ir dvasia.

Per stalą svaidome žvilgsnius žaismingus,
Ir liejas žodžiai, sąmojai srove.
Įrausta damos, žavios ir svajingos,
Ne vienai net apsisuka galva.

Bet saulė jau užgeso nusileidus,
Ir skleidžia sutemas žiema gera.
Štai davė ženklą skirstytis dievaitės,
Subildo laiptai — ir svečių nėra.

Tas, kas dar tiki lemtimi akląja,
Pas „faraono" lošikus[10] paklius
Ar varinės mikliai lazda lengvąja
Po gelumbę nutekintus dramblius[11].

Kai nusileidžia jau tamsa naktinė
Ir žiebiasi mieste namų langai,
Linksmybę savo baigęs kasdieninę,
Jaunimas lekia rogėmis smagiai.

[1817]

* * *

Mes įžvelgėm seniai į praeities gelmes,—
Dabar į ateitį nukreipsim žvilgsnį mes:
Daugybė metų dar pasendins mūsų žemę,
Ir baisūs negandai sukrės Europą ramią.
Aš jau matau: vergų išbalusi minia,
Grandinėm žvangindama, slenka prieš mane.
Girdėt pliaukšėjimas tironiško botago,
Ir, aidint aimanoms, laužai kraujuoti dega[12].
Per akmenų krūvas, per pelenus žilus
Paniuręs žengia štai keleivis nebylus
Ir stengiasi atspėt į tas vietas sugrįžęs,
Kur čia stovėjo Vilnius, Londonas, Paryžius.

Tuomet nauja žvaigždė padangėj sušvytės[13] —
Žvaigždė tiesos ir gėrio, ir laisvos minties.
Kris pančiai budelių, vienuolių ir žmogėdrų.
Ir Kapitolio bonios[14] kils į dangų giedrą,
O žmonės vis žiūrės, lyg stabo ištikti.
Taip liaudis didvyrė, teisinga ir rūsti,
Europą išvaduos nuo kraugerių despotų[15] —
Ir laisvės kibirkštį pavers tvanu liepsnotu.

PRISIMINIMAS

Sonetas

O Laura[16], pasakyk, ar tavo atminty
Šviesioji praeitis dar kada nors iškyla,
Kai jautėme abu širdžių slaptingą bylą,
Užmiršę, kad yra pasauly ir kiti?

Jazmino krūmo, jo žiedelių paslėpti,
Upelei skambinant pro vakarinę tylą,
Mes jutom, kaip jausmai vis auga, nenutyla,
Kaip meilės gaubia mus šešėliai nekalti.

Mėnulis, nelauktai pro debesį išėjęs,
Į tavo plaukus ir krūtinę pažiūrėjęs,
Paversdavo tave nežemiška dvasia.

Ir tąsyk, akimis paskendęs akyse,
O lūpom su tavim, brangioji, susiliejęs,
Ir laimę suradau, ir ašaras jose!

[1818]

DAINA

Vainikais galvas vainikuokim,
Džiaugsmu lai mūsų akys žiba!
Pečius suglaudę, uždainuokim:
Čia jungia mus visus brolybė!

Visas žemas aistras atmeskim
Iš savo prigimties išrovę,
Vertybes amžinas suraskim:
Tėvynę, mokslą ir dorovę!

Brolybė mum skirta likimo:
Lai šviečia ji, naujai sutviskus,
Lai veržiasi jauni troškimai.
Ką skelbiam čia — mum šventa viskas!

Kai kančios, negandos grūmoja —
Draugystė guodžia mus kilnioji.

Kas mūs būrin įstojo kartą,
Ar dirbtų, šoktų — kur jis būtų,
Ar karaliautų, žemę artų,—
Privalo atsimint S t a t u t ą[17]!

Tegu ta priesaika šventoji
Mūs poelgių sargyboj stovi,
O atmintis tegu kartoja:
T ė v y n ė, m o k s l a s ir d o r o v ė[18].

Nors kliūtys kelyje trukdytų,
Pasieksim tikslą — bus brolybė,
Nes širdyje mums įrašyta:
N a r s u m a s, d a r b a s ir v i e n y b ė[19].

[1819, spalis]

ODĖ JAUNYSTEI

Be dvasios, be širdies — tai griaučių minios!
O, duok, jaunyste, man sparnus!
Virš žemės negyvos, lig pat žydrynės,
Pakilsiu rojun, į kraštus,
Kur įkvėpimas kuria stebuklus,
Kur puošia jis žiedais naujovę,—
Tenai viltis — jo palydovė.

Lai tie, kuriuos jau slegia metai,
Kur žemėn linksta kaktomis,
Matuos pasaulį akimis,
Kurios aplink siaurai temato.

Pakilk, jaunyste, virš slėnių,
Kur tiek pelėsių jau priviso,
Pakilk, ir saulėtu žvilgsniu
Tu perverki žmoniją visą!

Žemyn pažvelki — plotai ten aptemę,
Juos dengia rutina ir tingūs vandenai:
Tai, žemė!
Pažvelki — plynėj negyvoj tenai
Iškilo šliužas kažin koks kriauklėtas:
Jūreivis, vairas, laivas — viskas jis[20].
Ir puola gyvius mažesnius nepastebėtas,
Tai pasiners, tai vėl išlįs —
Ir nenuskęsdamas taip nardo po vilnis.
Staiga sudužo jis, akmens vos prisilietęs.
Nieks nežinos gyvenimo nei jo žūties:
Savimyla tai be širdies!

Gyvenimo nektaras tau saldus,
Kai jį dalaisi su kitais, jaunyste!
Ir širdys dangišku džiaugsmu pražysta,
Kada jas jungia saitas nuostabus.

Išvien visi, draugai jaunieji!..
Visų bendroji laimė — mūs tikslai.
Vienybėj įkvėptoj jėga stiprėja,
Išvien visi, draugai jaunieji!..
Laimingas kritęs kovoje tasai,
Kuris kitiems padėjo kelią tiesiant
Į rūmus ateities, į garbę šviesią.
Išvien visi, draugai jaunieji!..
Nors kelias ir uolėtas, ir slidus
Ir ydos, smurtas trukdo mums žygiuoti,—
Bet smurtui smurtas atkirtis tebus,
Prieš ydas jaunumėj išmokime kovoti!

Kas, būdamas vaiku, kapos hidras[21],
Tas jaunas smaugs kentaurus[22],
Iš pragaro išplėš aukas
Ir parsineš iš rojaus laurus[23].
Žvelk ten, kur nepasieks akis,
Laužk tai, ko nepajėgs ir protas:
Jaunyste, aras tu sparnuotas,
Ir nieks tavęs nesulaikys!

Petys petin! Mes žemės rutulį apjuosim
Gyvąja rankų grandine!
Vienais troškimais, mintimis liepsnosim —
Ir vieno židinio ugnia!..
Pasistūmėk pirmyn, planeta!
Naujus parinkom tau kelius[24].
Nusviedus kiautą nudėvėtą,
Metus vėl prisimink žalius.

Kaip ten, kur stichijos grumėjo,
Kur siautėjo chaoso gaivalai[25],
Vos dievo „Tebūnie!“ tik nuskambėjo,
Daiktų pasaulis kėlėsi tvirtai;
Ir ūžia vėjai, supas vandenynai,
Nušvinta žvaigždės aukštoje mėlynėj,—

Taip ir žmoniją dengia dar tamsa,
Ir stichijos tarpusavy kovoja.
Štai meilė ugnimi liepsnoja,
Ir iš nakties pakils šviesi dvasia:
Ją savo įsčiose pradės jaunystė,
Sutvirtins saitais amžina draugystė.

Ir dūžta jau danga ledinė,
Ir prietarai tamsieji sutrupės.
Sveika būk, laisvės tu aušrine!
Išganymo greit saulė patekės[26].

[1820, gruodis]

FILARETŲ DAINA

Linksmybe, kunkuliuoki!
Šalin mintis niūrias!
Lai šiandien vynas kliokia
Į spindinčias taures!*

Gyvename tik sykį!
Išgerk, neatsiliki,—
Tegul daugiau ugnies
Į kraują įsilies!

Aidėk laukais ir giriom,
Skambi daina gimta!
Mes lenkų midų giriam,
Kam svetima šnekta?

Tarp manuskriptų dulkių[27],
Tarp knygų nepražūk:
Tu kaip romėnas pulki,
Kaip graikas linksmas būk.

Garbė ir tau, juriste!
Nūnai draugų puotoj
Mus jungia bičiulystė,—
Teisybė jungs rytoj.

Mes laisvą girdim šneką:
Kam iškalba kvaila?
Kai meile širdys plaka,
Tyla — gera byla!

Kas varį, plieną lydo,
Tas lydo ir laikus;
Mes traukiam tavo midų,
O Bakchai[28] paslaugus!

Tik tas gelmes pažino
Alchemijos senos,
Kas gėrė medų gryną
Iš lūpų mylimos.

Tu tyrei, Archimedai,
Švytėjimą žvaigždės,
Bet tavo silpnai pėdai
Pritrūko atspirties[29].

Pajudint žemę bando
Niutono išmintis[30],
Tačiau jėgų neranda
Be mūsų — net ir jis.

Dangaus negyvą plotą
Matuokim skriestuvu,
Bet mintį nežabotą —
Vien užmoju savu.

Tenai, kur neužgęsta
Vienybė ir drąsa,
Nėra geresnio masto
Kaip gėris ir tiesa.

Gyvename tik sykį!
Senatvė netolies.
Išgerk, neatsiliki!
Širdin — daugiau ugnies!

Mus greit užkas į smėlį,
Kur šalta ir baugu...
Akis užspaus tau Felė[31]
Arba ranka draugų.

[1820, gruodis]

SKIRIAMA K... FON D...

Piešiančiam man Marijos portretą

Esu skolingas tau, o nuostabus kūrėjau,
Net gal daugiau nei šio pasaulio sutvėrėjui.
Tą laimę, kur lemtis užtemdė man seniai[32],
Manajam žvilgsniui tu dabar vėl grąžinai.

Nemėgau mokslų aš, buvau jiems abejingas.
Išmokęs tavo meno, būčiau bent laimingas.
Advokatus kankins patarškos įkyriai,
O daktarus — gyvų numirėlių būriai.
Minervos riteris[33] prakeikia savo dalią,
Kad mokinių bukų vis tiek apšviest negali.
Parašęs kūrinių, protingų ir gerų,
Išminčius guodžiasi vien dūmais pagyrų.
Tiktai aplink tave jauni veideliai švyti,
Gražuolių dėmesys visur tave čia lydi,
Ir žvilgsnį nukreipi tu į akis melsvas,
Ir štai ranka jau piešia linijas lengvas.
Puikių paveikslų daug pasaulyje garsėja,
O tu esi pirmasis iš visų kūrėjų.
Brangesnis atpildas nei aukso blizgesys
Tau šypsena žavi, jaunuolio džiugesys.

O burtininke! Tu dabar man dovanojai
Marijos atvaizdą, kur atminty nešiojau.
Slapta nutapęs ją, man viską grąžinai:
Ji akyse ir mintyse bus amžinai,
Ir jau drįstu tikėt, kad tas paveikslas tavo
Iš liūdno nerimo man protą išvadavo.
Kaip ją išsaugojo jausmai ir atmintis,
Taip ją nūnai regės ir akys, ir širdis.

[1821]

IMPROVIZACIJA, SKIRTA E. SLEDZEJEVSKAI

Laimingas tas, kas tavo atminty galėjo
Nuskęst lyg perlas koks, nušvitęs dyvinai,
Jį Baltija žydra skaidriom vilnim užlieja
Ir savo gelmėje išsaugo amžinai.

Man perlo spindesio nėra likimo duota,
Aš — akmenėlis tik, kurio slapta svaja,
Kad bent akimirką tos vilnys pasūpuotų,
Paskui tegu išmes, palaidos smėlyje.

[1824, liepa]

SKIRIAMA M.

Eilėraštis parašytas 1823 metais

„Dink iš akių!“ — Ir, rodos, viskas baigta.
„Dink iš širdies!“ — Ir neplaka širdis.
„Prapulk iš atminties!“ — Ne, šito daikto
Suteikti mums negali atmintis.

Juo iš toliau šešėlį medis meta,
Juo gula jis plačiau ant lygumos...
Taip mano vaizdas tolimas kas metai
Labiau vis ir labiau tave kamuos.

Tenai, kur mes liūdėjom, kur skardeno[34]
Džiaugsmingas mūsų juokas kitada,
Aš būsiu su tavim: tenai iš seno
Dalelė mano sielos palikta.

Kai savo pirštais arfą tu paliesi,
O kambary bus jau beveik tamsu,
Tau prisimins nenoromis, kaip dviese
Mes klausėmės kadaise jos garsų.

Kada šachmatais žaisi — ir pavojus
Grūmos karaliui tavo išdidžiam,
Nuleisi tu blakstienas pagalvojus:
Taip atsitiko vienąsyk ir jam.

Net baliaus įkaršty, aprimus šokiui,
Tu pagalvosi, minkštame krėsle
Prie židinio sėdėdama atokiai:
Aš jį čia pat matydavau šalia.

Jei tu paimsi knygą, kur nelaimė
Dvi jaunas širdis perskyrė ūmai,
Svajingai atsidusi tu savaime:
Ak, argi tai ne mudviejų skausmai?..

O jei, iš laimės žado nebetekę,
Abu herojai susitiko vėl,
Tu pagalvosi užgesinus žvakę:
Tik mus likimas baudžia kažkodėl...

Nuplieks tylom naktinis žaibas dangų,
Suoš vėjelis kriaušės šakose,
Pelėda kraupiai suspurdės prie lango —
Ir tau pasivaidens: tai jo dvasia...

Visur, kur mes liūdėjom, kur skardeno
Džiaugsmingas mūsų juokas kitada —
Aš būsiu su tavim: juk ten iš seno
Dalelė mano sielos palikta.

SKIRIAMA... Į ALBUMĄ

Skirtingos šalys mūsų žvilgsnį traukė,
Skirtinguos toliuos mūsų mintys skriejo,
Skirtingas kelias viliojo ir šaukė —
Mieloji mano, kaip mes susiėjom?

Kaipgi, mieloji, vienas kitą radom,
Tarsi dvi žvaigždės, lygiai spinduliavę,
Tačiau skirtingą kelią per visatą
Be sustojimo amžinai keliavę?

Ar tai nelaimė, ar tik laimės kaina
Atstumtiems nuo žemės kasdienybės vylių,
Kad viskuo bodis, ir vis tiek sueina,
Viens kito n e k e n č i a, ir vis tiek dar m y l i?

[1824, liepa]

[Į LIUDVIKOS MACKEVIČAITĖS ALBUMĄ]

Tolimi, svetimi, bet ar mūsų kaltė,
Jei likimas neleido viens kito sutikti?
Ir jei niekad netektų tavęs pamatyti,
Leisk pasveikint tave ir ištarti sudie.

Taip keleivis, sniegynų bežadės rimties
Nukamuotas, kalnuos apie džiaugsmą svajoja,
Nepaguosdamas savo našlaitės širdies,
Draugo mylimai įkvėptą dainą aukoja.

Bet kol tolimą kraštą pasieks jos aidai,
Gal keleivį jau globs amžinieji ledai.

1824, spalio 22

Į S. B. ALBUMĄ

Deja, gražiausios dienos jau praėjo,
Kai pievose margavo tiek žiedų,
Kai gėlės puokštėmis aplink žydėjo,—
Dabar gėlelės nerandu.

Tik staugia audros, niaukdamos padangę.
Aš pievoje tuščioj bandau ieškot
Lapelio,— tartum atminimą brangų
Jį tau norėčiau dovanot.

Ką suradau, širdingai tau aukoju.
Nors šio lapelio išvaizda liūdna,
Priimki — lietė jį ranka manoji,—
Tai paskutinė dovana.

1824, spalio 22

KELEIVIAI

Į E. Holovinskos albumą

Klajojant mums, čia pat dvi jūros plakas,
O mūs būtis tėra tarp jų siaurutis takas —
Bedugnėn iš bedugnės krentame visi.
Vieni tetrokšta žūt — mirtis jiems nebaisi;
Kitus aklai vilioja svajos apgaulingos:
Jie tikis turto, meilės ir šlovės garsingos.
Laimingas, kas pajus draugystę širdyje
Ir, keliui baigiantis, šventai tikės vien ja!

Steblove, 1825 m.

JŪREIVIS

Iš Z. albumo

Kada matysi, kaip gelmė putoja,
Kaip valtį blaško jūros vandenai,
Tebus rami tava širdis geroji,
Tu nebijok ir neraudok liūdnai.

Nuo laivo valtį viesulas atplėšė,
Viena ji liko mėtoma bangų.
Jūreiviui, kurs prarado viltį šviesią,
Dabar vis tiek: nei gaila, nei baugu.

Geriau tenai, kur stichijos vien staugia,
Su vėtromis jam grumtis ir kovot,
Negu, išlipus į pakrantę saugią,
Žiūrėt į jūrą ir žaizdas skaičiuot.

Odesa, 1825, balandžio 14

PASIPIRŠIMAS

Dukrelei švietė eilės, ir nemenkos,
Mamytė klausės, dėdė skaitė sau;
Bet nuo širdies vos perėjau prie rankos,
Visi prakalbo, vienas aš klausau.

Reik, aišku, turto, aišku, gero vardo,
Reik sodžių, sielų[35], uždarbių puikių,
Net kambarinė tarną mano tardo,
Kiek buvo meilės nuotykių, kokių.

Mamyte, dėde! Sielą, aišku, vieną,
Ir sodžiai Parnase, visiems laikams;
Uždirbu tiek, kiek parašau per dieną,
O geras vardas — tik vaikų vaikams.

Ar ką mylėjau? Kaip tau atsakyti...
Mylėt ar moku? Ką gi, atsakau:
Palik jau tarną, užkrosnės katyte:
Duris pravertas naktį aš laikau.

[1825]

NETIKRUMAS

Kai nėr tavęs, nei raudu, nei vaitoju,
Kai tu greta, išsilaikau ant kojų;
Bet kai ilgai tavęs nesutinku,
Kažko taip liūdna daros ir nyku,
Ir apima mįslingas netikrumas:
Ar meilė tai? Ar šiaip sau draugiškumas?

Kada tavęs nelieka čia nė aido,
Aš negaliu atkurti tavo veido;
Tačiau jaučiu, kad jis kažkur čia pat
Šalia manęs ir dar arčiau gal net.
Ir vėl tasai vylingas netikrumas:
Ar meilė tai? Ar šiaip tik draugiškumas?

Kentėjau? Taip. Bet negalvojau, rodos,
Ateit, ieškot tam ilgesy paguodos.
Einu be tikslo, taip sau, tik jaučiu,
Kad aš jau čia, ties tuo pačiu slenksčiu.
Užeinant — vėl vylingas netikrumas:
Kas atvedė čia? Meilė? Draugiškumas?

Aš dėl tavęs gyvybę atiduočiau,
Į pragarą aš ant bet ko nujočiau;
Ir nors dar to tikrumo nematau,
Bet širdimi siunčiu ramybę tau.
Ir vėl tasai lemtingas netikrumas:
Ar meilė tai? Ar vien tik draugiškumas?

Kai ranką tu man padedi ant delno,
Kažkur giliai jaučiu ramumą švelnų,
Tokį, kad, rods, užmigčiau amžinai,

Tačiau širdis — pažadina jinai,
Jinai, o gal vylingas netikrumas:
Gal meilė ir yra tas draugiškumas?

Kai dainą šią sudėti man parūpo,
Dausų dvasia nejudino man lūpų;
Net keista man, nesuprantu kažkur:
Iš kur tos mintys? Rimai tie iš kur?
Ir pabaigoj — lemtingas netikrumas:
Kuždėjo meilė tai? Ar draugiškumas?

[1825]

SKIRIAMA D. D.

Elegija

Kad vieną dieną bent pabūtum mano sieloj!
Tik vieną dieną? Ne, tau per sunku. Bent valandėlę...
Suprastum gal tada, laimingas sutvėrime,
Kokia juoda kančia apniaukė man likimą!
Ir mintys, ir jausmai skausmingai kunkuliuoja:
Tai pyktis veržiasi, man akyse liepsnoja,
Tai liūdesys niūrus užlieja man krūtinę,
Tai skruostu ašara nurieda sidabrinė.
Gal bėgi nuo manęs, pajutus tą rūstumą,
O gal sunku pakęst įkyrų nuobodumą.

Esu ne toks; aistra aptemdė mano veidą
Ir tau manos širdies lig šiol pažint neleido,—
Pažvelki jos gelmėn, surasi ten lobyną:
Švelnumą, polėkį, jautrumą begalinį.
Dabar jų nematai.— O jūroje audringoj,
Kai vėtra siautėja, žaibai ugniniai sminga,
Ar matome kriaukles, perlus ir jų grožybę?
Juos regime, kada ramu ir saulė žiba.
O, kad galėčiau aš tavim tikėt, neabejoti,
Jog mylimas esu,— nereiktų man bijoti
Tos veidmainystės, kur ne sykį aš patyriau!
Ir tu nudžiugtum gal, pajutus meilę tyrą.

Aš lyg dvasia, gražios būrėjos apkerėta,
Tarnaut norėčiau tau ir įgeidžius atspėti.
Bet jeigu valdinys tas užsimirš maloniai
Ir mirksnį pasijus, kad jis prilygsta poniai,
O, juokis, mylima! Nors draudžia išdidumas,
Tarnausiu tau. Koks bus tas mano valdingumas?
Aš stengsiuos, kad ilgiau tu su manim pažaistum,
Suknias, šukuoseną, man pageidaujant, keistum,
Kad tarp kasdienių reikalų tu išklausytum
Eilėraščių, dabar ir jau seniau rašytų.
Daug vargo visa tai tikrai tau nesuteiktų,
Gal valandą ar net mažiau kantrybės reiktų.
Galėtum apsimest: kai aš įsivaizduosiu,
Jog rimų tu klausais,— gal kažin ką svajosi...
Nors tavo akys ir ką kita reikšti gali,
Matyčiau aš jose taurumą, o ne melą.
Vien tau likimą, laimę savo patikėčiau
Ir protą, ir jausmus prie kojų tau sudėčiau.
Atminimus giliai palaidočiau aš sieloj,
Kad neatskirtų nuo tavęs jokie šešėliai.
Tada gal man aistra nedegintų krūtinės,
Nurimtų pagaliau tas įnirtis laukinis,
Kurs kėlė ligi tol audras, bangų rūstybę.
Mes plauktumėm ramiai gyvenimo platybėj,
O jei likimo bangos imtų mums grūmoti,
Virš jų kaip sirena[36] iškilčiau tau dainuoti.

[1825]

SKIRIAMA D. D.

Kai džiugesio valandą, mano šviesioji,
Tu čiauški lyg paukštė ir švelniai burkuoji,
Čiulbėjimas liejasi taip dyvinai,—
Praleist nedrįstu aš nė vieno žodelio,
Apsvaigęs esu tavo balso nevalioj,
Norėčiau klausytis aš jo amžinai.

Bet kalbant tau akys ugnim sužėrėjo,
Ir skruostus žavingas rausvumas užliejo,
O dantys lyg perlai tarp lūpų gražių,—
Žvelgiu jau drąsiau — kokios mielos akelės...
Artėju prie lūpų... Klausyt nėra galios...
Dabar tik bučiuot, vien bučiuoti geidžiu.

Odesa, 1825

MIEGAS

Žinau, palikt mane turėsi veikiai,
Bet jei širdy jausmai dar nenurimo,
Neliūdinki palikdama, nereikia
Net skiriantis minėt išsiskyrimo!

Tegu praeina vakaras maloniai —
Toks trumpas prieš vienatvės aušrą niaurią,
O paskutinei baigiantis glamonei,
Prašau nuodų įpilti man į taurę.

Karščiau priglusiu; ne, neužsimerksiu
Mirties juodajam angelui nutūpus;
Į amžių miegą švelniai pasinersiu
Bučiuodamas akis ir mielas lūpas.

O kai pašauks mus teismas paskutinis
Po daugelio dienų ar daugel metų,
Vėl draugą savo miegantį atminus,
Nužengus iš dangaus, prikelk mane tu.

Pajusiu tavo karštą glėbį vėlei
Ir pagalvosiu prie tavęs parklupęs:
Matyt, buvau prisnūdęs valandėlei,
Bučiuodamas akis ir mielas lūpas.

Odesa, 1825

POKALBIS

Brangioji mano! Meskim žaidimus!
Kam šitos šnekos, ilgos ir nuobodžios?
Kam reikia mūsų degančius jausmus
Po trupinėlį išbarstyti žodžiais,
Kurie ant lūpų, vos tik ištarti,
Jau būna blankūs, šiurkštūs ir šalti?

Kartoju myliu! myliu! nuolatos,
O tu pyksti, nusisuki į šalį,
Kad mano meilės tau, svaigios, karštos,
Manieji žodžiai išsakyt negali.
Ir, lyg užmigęs amžinu miegu,
Pabust iš jo nebeturiu jėgų.

Aš pavargau nuo pašnekų tuščių,
Su tavo lūpom noriu susilieti,
Atodūsiais ir plakimu širdžių,
Ir bučiniais švelniais tau bekalbėti;
Kalbėti šiandien, ryt ir nuolatos,
Kol saulė švies ir kada šviest nustos.

Odesa, 1825

APMĄSTYMAI IŠVYKIMO DIENĄ

Kodėl man taip liūdna? Prie slenksčio sustoju...
Grįžtu ir po kambarius vėlei klajoju
Kažką lyg užmiršęs,— ir žvilgsnis manasis
Dar kartą nuklysta per sienas tuščiąsias!
Daug sykių nakčia ir tyloj rytmetinėj
Jos klausės, kaip dūsauja mano krūtinė.
Kiek kartų čionai aš sėdėjau prie lango,
Beviltiškai troškau išvyst kažką brangų.
Įgrisdavo viskas, vaizdai tie pabodę —
Ir žingsniai aidėdavo lygūs, vienodi.

Štai vėlei nuo durų lig durų žingsniuoju
Ir laikrodžio taktą sekundėm skaičiuoju.
O štai — kažin kur vabaliukas krebždena,
Tarytum duris mylimosios klebena.

Na ką gi, važiuojam. Šį miestą paliksiu,
Žmonėms svetimiems iš akių aš pranyksiu.
Nė vieno nebus, kas manęs čia liūdėtų,
Ir pats aš nenoriu, kad ašaras lietų.
Štai žydinčiom pievom, kur mirga gėlytės,
Toks vienišas pralekia žiedas nuvytęs,
Kurį gal toli piktas vėjas nuplėšė;
Sutiko jis rožę, ir kvapią, ir šviesią,
Prigludo ištroškęs bent kiek pailsėti,
Bet vėtra atplėšė, vėl gena ir mėto,—
Taip aš nepažįstamas šičia klajojau,
Kur aikštės ir gatvės triukšmingos marguoja,
Ir daug čia gražuolių sutikti man teko.
Kad aš svetimšalis — vien to joms pakako.
Vaikams tik iš tolo graži peteliškė;
Pagavę, sulamdę paleidžia ją — skriski!
Tad skriskim! Juk, laimė, sparnai mums dar lieka.
Tad skriskim, žemyn nesileiskim jau niekad!

Jau švinta. Ir laukia vežėjas paniuręs.
Daiktai sudėti jau. Ir užtrenktos durys.
Važiuojam! Kaip niekas manęs nesutiko,
Taip nieks atsisveikint dabar neatvyko.
Prisimenu savo jaunystę, gimtinę:
Draugus štai aplankęs ar mielą merginą,
Važiuoju — jie linki laimingo man kelio,
Tarp medžių matau dar plazdenant skarelę.
Aš verkdavau. Žmogui jaunam tai paguoda,
O seniui jau ašaros nieko neduoda!
Jaunam lengva mirt. Po mirties jis dar tikis
Gyventi, širdy artimųjų palikęs.
Bet senis, kuris veidmainybių daug matęs,
Stebuklais visokiais tikėt jau atpratęs,

Nes žino: kapai amžiams viską uždengia.
Todėl ir liūdžiu, svetimoji padange.
Tad sėskim! Juk nieks nestebės išvykimo,
Žvilgsniu nelydės kelyje mūs vežimo,
Ir net nenukris niekam ašaros kelios,
Kada tolumoj vos girdėsis varpelis.

Odesa, 1825, spalio 29

MANO DRAUGEI

Kad iš dangaus aš gaut sparnus galėčiau
Ir neštų jie kaip nerami dvasia!
Plasnočiau aš, audras įveikęs, lėkčiau,
Kur tavo nuostabių akių šviesa.

Paskui aš likti žemėj pasirengęs,—
Po kojomis patiesiu tau sparnus,
Kai, atsisakęs jau aukštos padangės,
Vien meilės deivei būsiu paklusnus.

Lemties globėja, kiek tu man padėjai,
Kiek sukalbėjai už mane maldų!
Pamiršti noriu aš, ką iškentėjau,—
Dabar tu džiaukis su manim kartu.

O jeigu savo širdgėlą pakėliau
Ir sielvartą net svetimų žmonių,
Padėjai tu, tik tu! Ir savo sieloj
Turėčiau tau dėkot, kad gyvenu.

Deja! Už tavo kilnųjį gerumą
Kaip atsilygint žemės kelyje?
Net tavo negaliu minėt kuklumo;
Ir skolos žymimos vien širdyje.

Tiktai dangus jas suskaičiuos teisingai,
Ir amžinųjų knygų granite
Kiekvieną tavo darbą dorovingą
Įrašo angelo ranka šventa.

[1827]

MANO BIČIULĖS NEPAŽĮSTAMAI SESEI

Bičiuliai, išsklaidyti nuosprendžio rūstaus,
Kada kiekvienas žingsnis širdį žeidžia,
Išsirenka iš daugio šviesulių dangaus
Pasitikėjimo ir atminimo bendrą žvaigždę.
Kaip dovanoto žiedo spindesys ramus
Ji vienija jų viltis ir atminimus.

Bet dar mielesnė man yra kita žvaigždė,
Kur širdis svetimas sujungia draugyste.
Kol spindinčią danguos aš ją matau,
Per ją tu perduok savo žvilgsnį mielą.
Kai nusileis ji mums, kad šviestų vienai tau,
Per ją pasiųsiu tau atsiskyrimo gėlą.

Kaip aš meldžiu tavęs, gera lemtie,
Kad dar ilgai man šviestų ši žvaigždė!

Maskvoje, 1827, spalio 1

[KAI PAUKŠČIAI IŠSKRENDA...]

Kai paukščiai išskrenda žiemos pajutę vėjus
Ir aukštumoj girdėt jų aimana graudi,
Nekaltink jų, nes vėl, pavasariui atėjus,
Sugrįš į tuos kraštus, kur jų lizdai gimti.

Lai tremtinį primins jų balsas ilgesingas!
Kiek kartų po audrų jam vėl nušvis viltis,
Tiek kartų siela jo sparnais pakils džiaugsmingais,
Vėl šiaurėn tolimon, vėl pas tave nuskris.

1829, balandžio 6

SKIRIAMA...

Alpėse, Špliugene, 1829

Niekuomet su tavim išsiskirt negaliu!
Tu seki mane jūros ir žemės keliu,
Aš matau tavo blizgančĩas pėdas ledynuos,
Tavo balsas man Alpių tarpekliuos vaidinas.
Aš bijau susitikt beklajodams aplinkui
Ir gailiuosi, kad žvilgsnis tavęs nesutinka.

Ir dabar, kai tarpekliai man žiojas po kojom,—
Debesų glamonėjams, bedugnių viliojams,
Sustabdau leduose aš nuvargintą žingsnį
Ir, nubraukęs lašus nuo aptemusio žvilgsnio,—
Ieškau šiaurėj žvaigždės po pilkąsias erdves,
Ieškau tavo namų, Lietuvos ir tavęs.
Gal ir šiandien gausingam šokėjų būry
Tu sukiesi linksma ir juos žvilgsniais buri.
O galbūt naujų meilių pradėjai jau eilę,
Gal juokais tu šneki apie mudviejų meilę.
Pasakyk, ar laiminga esi, kad šeimyna
Paklusniųjų vergų tave p o n i a vadina?
Kad guli prabangoj, pabundi tu nurimus,
Kad tavęs nebejaudina joks atminimas?
Laimingesnė ar būtumei, mano mieloji,
Jei abu po pasaulį mes būtum klajoję?
Ak, už rankos aš būčiau uolynais vedžiojęs,
Dainomis būčiau tramdęs kelionės pavojus,
Būčiau nardęs kriokliais ten, kur prarajos baisios;
Būčiau akmenis vilkęs ir lieptą tau taisęs,
Tavo kojų vanduo čia nebūtų suvilgęs,
O rankas pabučiavimais būčiau sušildęs!
Mus naktis būtų laukus kalnėno pastogėj,—
Mano apsiaustu ten apsisupus patogiai,
Prie ugniakuro sėstum, toliau nuo kertės,
O užmigus pabustum ant mano peties.

[1829, rugsėjo 24]

VIENATVEI

Vienatve, į tave tarsi į šaltą vandenį krentu,
Kai kasdienybės tvaiko negaliu pakelti;
Su kokiu palengvėjimu grimztu
Į tavo blandų krištolinį šaltį.

Čia nardau aš verpetuose minčių,
Lyg bangomis jomis žaidžiu,
Kol miegas parmeta į kietą guolį
Mane tarsi atšalusį skenduolį.

Tu mano stichija esi. Bet kam išvis
Man šaldai širdį, temdai mintį šviesią,
Jeigu į orą tarsi skraidanti žuvis
Vėl kilti, siekdamas šviesos, turėsiu?

Aukštybėse kvėpuot sunku, žemumoje tamsu,
Būties kelionėje visur lyg tremtinys esu.

[1832, pavasaris]

[AK, TIE MEDŽIAI JAU PRAŽYDO...]

[Piligrimo daina]

Ak, tie medžiai jau pražydo
Ir pakvipo taip maloniai,
Vėl lakštingala pragydo,
Vėl upelis šnabžda klonyj.

Ko nuliūdęs, ko nemiela,
Ko taip slegia juodos mintys?
Ak, našlaitė mano siela,
Kaip vienam džiaugsmu dalintis?

Vakare prie kiemo vartų
Su gitarom muzikantai,
Aš prie lango, prie atverto,
Vėlei stoviu, bet ar man tai?

Tai klajūnai minestreliai[37]
Išrinktajai savo gieda,
Skruostu ašara man rieda,
Stoviu vienišas šešėlyj.

Tiek kentėjęs, taip mylėčiau!
Bet ar grįš namo benamiai?
Kam papasakot galėčiau?
Gal kape tik juodai žemei.

Sėdžiu vienišas, paniuręs,
Liūdną žvakę įsižiebęs,
O minty eilutės kurias,
O ranka vėl plunksnos griebias.

Ak vaikučiai mano, žodžiai,
Ko nėr džiaugsmo vėl tarp mūsų?
Mano siela, ji neguodžia,
Vieniša motulė jūsų.

Tas likimas, tas laukimas
Toks ir liks nepasikeitęs.
Visad liūdnas piligrimas:
Jis našlys, ir jis našlaitis.

[1832, pavasaris]

PULKININKO MIRTIS

Girios eigulio kuklią sodybą
Saugo visas kareivių būrys;
Vartuos budi jų vado sargyba,
Miršta vadas — narsiausias karys.
Rauda čia susirinkę kaimiečiai.
Koks turėjo jis būti garsus,
Jeigu vado likimas paliečia
Lyg baisiausia nelaimė visus.

Liepia žirgą jisai pabalnoti,
Kurs jam buvo kare paspirtis,
Su kuriuo į žygius teko joti,
Su kuriuo greit išskirs jį mirtis.
Rūpi kardas, kuriuo priešui kirtį
Narsiai smogė, šaulių apranga,—
Nori jis kaip Čarneckis prieš mirtį[38]
Ginklą peržegnot kario ranka.

Dievo tarnas aplankė trobelę,
Ir sodyba paskendo skausme;
Ir kareiviai stovėjo išbalę,
Kaimo žmonės klūpojo kieme.
Net Kosciuškos[39] kareiviai, nemaža
Jau patyrę, ir tie čia sykiu
Tyliai meldės ir ašaros lašą
Braukė delnu slapta iš akių.

O ryte gaudė varpas koplyčioj;
Ir kariai pasitraukė laiku,
Nes maskoliai jau siautėjo šičia.
Laisvės riterio to palaikų
Pažiūrėti atėjo minia.
Laiko kryžių vaškinis jo delnas.
Guli šautuvas, kardas ir balnas.

Žmonės mato po šia miline
Moters veidą ir aukštą krūtinę.
Lietuvaitė! — kartoja pažinę.—
Tai kariuomenę vedė į didį
Sukilimą narsi Pliaterytė.

[1832]

ORDONO FORTAS

Adjutanto[40] *pasakojimas*

„Mums šaudyt neliepta.— O mūšio laukas griaudė,
Nes rusų du šimtai sunkių pabūklų šaudė.

Stovėdamas mačiau patrankas jų iš tolo,
Lyg šėlstančias bangas, vis griūvančias ant molo.
Ir vadą jų mačiau: jis kardu sumosavo
Ir suglaudė karius lyg paukštis sparną savo;
O iš po sparno to, kaip dumblas iš pelkyno,
Atakon pėstija juodom kolonom tvino.
It godūs vanagai viršum galvų plazdėjo
Juodspalvės vėliavos: karius mirtin lydėjo.

Lyg jūroje uola, lyg bokštas virš tvirtovės,
Su puolančiais pulkais Ordono fortas kovės.
Šešiom patrankom jis iššaudavo tiek kartų,
Kad kitas žodžių tiek tūžmingų neištartų,
O nevilties metu tiktai širdis taip trankos,
Kaip trankės karteče ir sviediniais patrankos.
Štai kerta granata koloną tarsi mišką
Ir skiedros į šalis lyg iš po kirvio tyška.
Rikiuotė sujaukta susprogusios granatos:
Kolonos vidury didžiulė plikė matos.

Atūžia sviedinys ir krinta kur tirščiausia,
It bulius baubdamas ragais velėną rausia[41],
Kolonos vidury kaip koks smauglys vyniojas
Ir plėšo, degina, kariams nutraukia kojas.
Baisiausio nematyt, tačiau girdėt, kaip šluoja,
Kaip krinta nukauti, kaip sužeisti dejuoja:
Ir driekiasi brydė per kolonas rekrūtų,
Lyg angelas mirties per jas praėjęs būtų.

Kas pasiuntė tačiau į mirtį šitą minią?
Gal žengia su visais, atstatęs pats krūtinę?
Jis sėdi sostinėj, jis pusės žemės caras,
Didysis patvaldys, kurio žaidimas — karas.
Kibitkos tremtinių[42] į Sibirą vis lekia,
Ir verkia motinos, per jį sūnų netekę.
Jis valdo bizūnu nuo Nemuno lig Chivos[43].
Kaip dievas jis stiprus, žiaurus kaip velnias gyvas!
Kada patrankos jo tvirtoves turkų aižo[44],
Kada Paryžius jam padus iš baimės laižo[45] —

Tik Varšuva viena pakyla prieš galiūną,
Nuplėšti pasiryžusi nuo jo galvos karūną
Kazimieraičių ir Boleslovų[46] — ne rusų! —
Kurią pagrobė jis, praliejęs kraują mūsų.

Ir dreba sostinė, jei nerimauja caras.
Jei pyksta — tai prieš jį iš baimės miršta dvaras.
Ir veržias kariauna — gyvybės negailėtų,
Kad caras — dievas jos — supykęs pralinksmėtų.
Kaukazo vadas[47] ją pakėlė į ataką:
Kaip budelis rimbu, tautas juo caras plaka.

Ura! Jau netoli įtvirtinimai — ritas
Į griovį negyvi; negyvą keičia kitas.
Ant pylimų baltų kareiviai sujuodavo.
Bet fortas, gyvas dar, ugnim piktai žaibavo,—
Apninka skruzdės taip į skruzdėlyną mestą
Drugelį — jo sparnai sublyksi ir užgęsta.
Užgeso fortas. Ar patranką paskutinę,
Iš lizdo išverstą, smėly bus paskandinę?
Sudrėko dagtis gal nuo kraujo bombardyro?
Nutilo fortas jau, virš jo tik dūmai tvyro.

O šautuvais daugiau darbuotas tarp tų dūmų
Nei peržiūrų metu prie kunigaikščio rūmų[48].
Ne sykį jau mačiau, kaip sauja mūsų brolių
Galuojas antplūdį atremdama maskolių.
Kai „šauk" ir „užtaisyk" tegirdi visą laiką,
Kai, dūmais springdami, vos šautuvą išlaiko,
Kai kario ausyse tiktai vadų komanda,—
Užmiršta viską jis, visus jausmus praranda,
Ir be įsakymo darbuojasi jo kūnas:
Užtaiso, pila, vėl užtaiso — kaip malūnas
Jis pluša, sukasi, kol šovinių pakanka,
Kol šovininėje, vėl panardinęs ranką,
Neranda nieko — taip, tada jisai išbąla:
Neradęs užtaiso, kareivis mato galą
Ir, karštą šautuvą paleisdamas iš rankų,
Negyvas krinta jis prie negyvų patrankų.

Į fortą priešai jau iš priekio ir iš šono
Ropojo kaip vabzdžiai prie šilto dar lavono.

Aptemo akyse, girdėjau lyg iš tolo,
Kaip kalba man kažkas — tai būta generolo.
Jisai man ant peties žiūroną pasidėjo,
Tylėdamas ilgai į apkasus žiūrėjo,
Pasakė: „Prarasta". Ir ašara nupuolė,
O paskui tą kita. Jis tarė man: „Jaunuoli,
Plika akim matai geriau nei pro žiūroną —
Tai gal regi kur nors ant pylimo Ordoną?"
„Per mūšį buvo jis šalia pabūklo savo,
Regėjau, kaip jisai kautynėm vadovavo.
Pro dūmus vis mačiau jo dešinę pakylant
Ir sulig jos mostu ugnim patranką pilant...
Matau jį vėl — antai iškėlęs deglą stovi
Ir graso priešams taip, jis vienas — kaip tvirtovė..."
„Vadinas, parako neatiduos jiems",— tarė
Mūs generolas.

Taip, jis šitaip ir padarė:
Staiga ugnis — tyla — ir paskui trenksmą ūmų
Pašoko debesis skeveldrų, žemių, dūmų,
Patrankos išlėkė, apsivertė, nukrito.
Dar likę sviediniai susprogo viens po kito.
Jau dūmai dvokiantys tiesiog prie mūsų rangės
Lyg debesys juodi, nukritę iš padangės.
Ir, kol jie sklaidėsi, mums ant galvų vis biro
Nelyginant kruša kruopelės smulkaus žvyro.
O forto vietoje mažai kas ir beliko:
Grioviai ir pylimai — kaip sapnas koks — išnyko.
Tik žemėj suraustoj juoda duobė žiojėjo —
Ten priešai ir draugai bendram kape gulėjo.
Lig šiolei grūmęsi, kariavę ilgą laiką,
Jie pirmąsyk dabar sudarė tvirtą taiką.
Nors keltis caras pats maskoliams įsakytų,
Maskvėnų dvasios jau nė caro neklausytų.
Aš nežinau, į kur eis dvasios užpuolėjų,
Tačiau, Ordonai, tu būk apkasų globėju!

Dėl švento reikalo kiekvienas sugriovimas
Dangaus palaimintas tebus, kaip ir kūrimas.
Jei dievas tarė b ū k, jisai tars ir i š n y k i.
Jei dings tikėjimas ir laisvė vieną sykį,
Jei žemė bus naguos pasiutusio tirono,
Kaip rusų apgulti tie apkasai Ordono,
Jei smurtas viešpataus teisybę nugalėjęs —
Lyg fortą susprogdins šią žemę sutvėrėjas".

[1832]

EXEGI MUNIMENTUM AERE PERENNIUS[49]...

Iš Horacijaus

Virš pastatų puošnių paminklas mano stovi,
Pranoks jis Vavelio ir Pacų rūmų šlovę[50],
Nuo Virtembergo rankos[51] niekad jis negrius,
Ir austras nepajėgs jo susprogdint žiaurus.
Nuo Panerių kalnų, žaliųjų Kauno gojų
Lig Pripetės brastos manas eiles kartoja.
Naugarduke ir Minske skaito juk mane,
Jaunimui ten brangi eilutė kiekviena.
Panelėms dvaruose eilėraščiai patinka;
Kai geresnių nėra, net žavi dvarininką!
Ir Lietuvon, kur caro užtvarų šimtai,
Gabena žydas mano tomelius slaptai.[52]

Paryžius, 1833, kovo 12

[SARGYBINIŲ LYDIMĄ GRABĄ EGLINĮ...]

Sargybinių lydimą grabą eglinį
Štai neša tylom iš kalėjimo vartų,
Ir kalinio kūną už miesto, į plynę,
Veža iš karto.

Galbūt jis paliko šią varganą duobę —
Ir visos jo kančios bus rojuje baigtos?
O, ne! Jis save savo rankom nudobė,
Dievo prakeiktas.

Dėl jo neraudojo varpai gedulingi,
Už karsto lentinio su ašarom nėjo
Nuliūdę draugai nei bičiuliai meilingi,
Nei giminė jo.

Per caro malonę jis laisvę atgavo —
Ir išdavyste nusikalto tėvynei,
Pasmerkdamas brolius ir artimus savo
Baisiai kankynei.

Aplinkui jo kapą — vien tyrai smėlėti;
Keleivis tenai prisiartinti bijo,
Nenori sustojęs ramiai sukalbėti
„Sveika Marija".

[1833, pradžia]

[Į EŽERO VAISKIĄ MĖLYNĘ...]

Į ežero vaiskią mėlynę
Žiūri uoloti krantai,
Ir jų veidai nusiminę
Virpa giliam vandeny.

Į ežero vaiskią mėlynę
Debesys žiūri piktai,
Ir supas gelmėj krištolinėj
Jų atspindžiai rūškani.

Ežero vaiski mėlynė
Nutvisko pašvaistėm visa.
Sugriaudė... Užgeso šviesa.
Ir vėl — tyla begalinė.

Tik ežero vaiski mėlynė
Spindi skaidri kaip rasa.

Į gelmę didingą ir skaisčią,
Į ežero aukštus krantus
Žiūriu — ir kaip jie nebylus
Plaukiu tarp uolų ir pašvaisčių.

Uolai lemta stovėt ir grūmot,
Debesiui — lietų vežiot,
Žaibui — perkūnijos laukti,
O man — plaukti, plaukti ir plaukti.

Lozanoje [1839—1840]

[KAI KŪNAS LYG LAVONAS...]

Kai kūnas lyg lavonas nuošaly
Prisėda čia ir kalbasi, vadinas,
Dvasia tada — o kaip jinai toli —
Klajoja ir kankinasi, kankinas.

Yra yra mano minčių tėvynė,
Joj seseris ir brolius palikau,—
Graži šalis, ne ta, ne dabartinė,
Širdy jos artimumą išlaikau.

Ten, tarp darbų, vargų, tarp malonumų,
Pabėgu aš. Guliu ten po pušim,
Guliu apsvaigęs nuo žolės kvapnumo
Ir gaudau drugelius godžiom akim.

Matau ir ją, kaip ji nuo gonkų žengia,
Pas mus, į girią, bėga per lankas
Ir pro javų, pro sietuvų, bangas
Mums aušrine nušvinta iš padangių.

[1839—1840]

[AŠAROS MANO...]

Ašaros mano kaitrios ir skaidrios
Liejas ant mano vaikystės svajonių,
Liejas ant mano jaunystės klajonių,—
Ašaros mano kaitrios ir skaidrios
Liejas nūnai ant dienų rūškanų.

[1839—1840]

SONETAI

Quand'era in parte altr'uom da quel, ch'io sono.[53]
Petrarca

Iš lenkų kalbos vertė
JUSTINAS MARCINKEVIČIUS

I

LAURAI

Vos pamatau tave — ir visas nuraustu,
Mes žiūrime ilgai ilgai į vienas kitą;
Pati nejausdama, nusiplieski ir tu
Kaip rožė nekalta, pabudus ankstų rytą.

Vos uždainuoji tu — ir ašaros man ritas,
Pripildai sielą man palaimos lig kraštų;
Atrodo, angelas vadina ją vardu
Ir žada džiaugsmą jai danguj neapsakytą.

O mylima! Sakyk, maldauju kaip malonės —
Jei jaudinu tave žvilgsniu aš ar balsu,
Tai nors prieš mus abu pikta lemtis ir žmonės,

Nors be vilties mylėt aš pasmerktas esu,
Nors žemėje kitam teks tavosios glamonės,
Bet viešpats mus sujungs po negandų visų.

II

Mąstau balsu arba kalbu nei šį, nei tą,
Neklaužada širdis diktuoja savo valią,
Nors akyse ugnis, tačiau veidai išbalę;
Teiraujas artimi, kaip mano sveikata.

„Pamišėlis!“ — girdžiu, kaip šnibždasi greta.
Ir taip visa diena: patyręs meilės galią,
Užmigti trokštu aš, bet smilkiniai atšalę
Vėl pradeda liepsnot širdies ugnim karšta;

Pašokęs skubinuos arčiau prie tavo vartų
Ir smerkiančius tave piktus žodžius renku,
Šnibždėtus, užmirštus gal milijoną kartų.

Bet pamatau tave — ir žado netenku,
Nėra jėgos, kuri tau priekaištą ištartų,
Vėl kaip anksčiau — tyliu ir kaip anksčiau degu.

III

Ir išvaizda kukli, ir žodžiai paprasti,
O akys ir veidai, kokių esu regėjęs,
Bet džiaugiasi žmogus, pamatęs iš arti
Kaip deivę, kalbančią tave bentsyk girdėjęs.

Dar vakar čia daina skambėjo po alėjas,
Ir linksmino vieni tavas drauges, kiti
Be saiko gyrė jas, bet vos tik tu pati
Į sodą išėjai — tyla įsigalėjo.

Nes ar nebūna taip, kad puotos gaudesy,
Kai salėje grakštus skrajoja menuetas,—
Nutrūksta muzika ir triukšmas; gal tik retas

Supranta, ko minia nutilo nedrąsi.
„Praskrido angelas“,— atsiliepė poetas.
Jį pagerbė visi — pažino ne visi.

IV

PASIMATYMAS MIŠKE

„Tai tu čia? Taip vėlai?“ — „Klaidu neapsakytai!
Mėnulis, net ir tas, užmigo debesy.
Mąstai apie mane?“ — „Negeras man esi —
Paklausk, ar aš galiu galvot apie ką kitą!“ —

„Leisk kojas pabučiuot — rasa ant jų užkrito.
Tu virpi! Kas yra?“ — „Aplink naktis tamsi.
Vaidenas man kažkas net lapų šnaresy...
Ak, mes turbūt kalti, jei bijom viso šito!“ —

„Pažvelk man į akis — argi regėjai tu,
Kad nusikaltėlis taip atvirai žiūrėtų!
Nejau kalti už tai, kad sėdime kartu?

Juk sėdžiu taip toli, o jei kas nors girdėtų
Mus kalbantis čionai nakties metu žvaigždėtu,
Sakytų, jog tikrai su angelu kalbu“.

V

Visi tiktai išjuoks mane su tavimi:
Nors tu tokia jauna, aš toks įsimylėjęs,
Tačiau, nė žodžio tau ištarti nesuspėjęs,
Jau nudelbiu akis, tu ašarot imi.

Netekdamas vilties, ginuosi viltimi,
O tu ir ją veji — likimas piktadėjas
Baugina grandines ant rankų tau uždėjęs[54]!
Kenčiu, bet su tavim kalbuosi širdimi.

O gal tai ne kančia? Kai rankos paspaudimą
Jaučiu, kada veidai aistra liepsnoti ima,—
Brangioji, laime tai aš vadinu slapčia.

Tačiau kai be vilties mes ašarose skęstam,
Kada su atdūsiais kaip žvakės tyliai gęstam,—
Brangioji, kas gi tai — palaima ar kančia?

VI

RYTAS IR VAKARAS

Štai keliasi aušra už debesų vainiko,
Mėnulis vakaruos pasislėpė lėnai,
Prieš saulę rožė jau nušvito dyvinai,
Rasa kaip ašara žibuoklės lapuos liko.

O Laura pažvelgė[55], priėjusi iš tyko,
Pro langą atdarą, ir tarė man jinai:
„Kodėl jūs visi trys tokie liūdni nūnai —
Mėnulis ir gėlė, ir tu — o, kas nutiko?"

Kai vakare aš vėl į sodą atėjau,
Mėnulis toks šviesus ir linksmas patekėjo,
Žibuoklė vėsumoj atgijo tučtuojau.

O Laura vėlekos pro langą pažiūrėjo,
Gražesnė nei anksčiau, linksmesnė nei pirmiau;
Ir liūdi vėl širdis, kaip rytą jau liūdėjo.

VII

IŠ PETRARKOS

Senuccio i'vo'che sappi.[56]

Ar norite išgirst, kaip aš, draugai, kenčiu?
Kiek plunksna bepajėgs, aš, nieko neišbraukęs,
Nuvesiu jus tenai, kur atminimai šaukia,
Kur blaškosi dvasia, pavargus nuo kančių.

Štai šypsosi jinai ir lūpų kampučiu
Vilioja, bet, žiūrėk, supykus pasitraukia,
O štai ir vėl linksma, štai susimąsčius laukia,
Tai maloniu žvilgsniu sutinka, tai rūsčiu.

Čia spaudžia ranką man, čia vėl kažko nuliūsta,
Niūniuoja daineles su manimi kartu,
Atbėgusi smėly parašo vardą mano,

Čia kalbasi lipšniai, čia tyliai atsidūsta,
Parausta vėlei...— Ak! Tarp atminimų tų
Širdis kaip eldija tarp aistrų okeano.

VIII

NEMUNUI

O Nemune sraunus! Kur tavo vandenai,
Kuriuos vaikystėje aš samstydavau sauja,
Kur, jauna krūtine praskyręs tėkmę sraują,
Neramią širdį atvėsindavau dažnai?

Ir Laura pasvajot ateidavo čionai —
Šukuojančią kasas aš ir nūnai matau ją.
Jos atspindį banga prie mano kojų plauja,
O mano ašaros sudrumsčia jį liūdnai.

O Nemune sraunus! Kiek metų nutekėjo:
Kiek laimės ir džiaugsmų, kiek lūkesčių praėjo!
Vaikystė nuplaukė linksma dienų tėkme.

Negrįš audringoji jaunystė pas mane...
Kur tu, o Laura? Kur, bičiuliai, pasidėjot?
Praėjo viskas jau, tik mano skausmas — ne!

IX

MEDŽIOTOJAS

Aš jauną kitados medžiotoją mačiau,
Kurs vienas po laukus ir po miškus klajojo,
Prie upės pagaliau priėjo ir sustojo.
„Aš trokštu ją regėt,— pasakė jis,— tačiau

Pats likt nematomas". Ir štai — kaskart arčiau,
Tarytum Diana[57], prie upės ji prijojo
Ir atsigręžusi kažkam ranka pamojo —
Tikriausiai draugui, kad ją vytųsi greičiau.

Medžiotojas piktai nusijuokė supratęs,
It Kainui[58] širdyje jam užvirė audra,
Užtaisė šautuvą, kerštingai jį pakratęs.

Pakilo tolumoj štai dulkių ketera.
Ir taikosi šaulys, jų sūkurį pamatęs,
Kurs vis arčiau, arčiau, bet — nieko nebėra.

X

PALAIMINIMAS

Iš Petrarkos[59]

Palaiminti tebus tie metai, kur praėjo,
Tas mėnuo, valanda ir ta šviesi diena,
Ta nuostabi vieta, kur ji — graži, jauna —
Pažadino jausmus, kurie many glūdėjo.

Palaima toms akims, kur degė kaip liepsna,—
Pro jas išdykėlis Amūras[60] pažiūrėjo,—
Palaiminti lankai, palaiminta strėlė jo,
Palaiminta tebus auka jo kiekviena.

Palaiminta ir ji, dainelė pirmutinė,
Suskambus prie namų miškelio tankmėje,
Daina, kurią paskui niūniuodavo gimtinė.

Palaima, plunksna, tau, pašlovinusiai Ją,
Palaiminta širdis manoji ir krūtinė
Už tai, kad Laurą vis nešioja savyje.

XI

REZIGNACIJA

Koks nelaimingas tas, kuris nenugalėjo
Užgimstančių jausmų, sudegdamas patsai,
Tačiau nelaimingiausias — tai žmogus, kursai
Nemyli vien todėl, kad kartą jau mylėjo.

Nes jeigu jį žvilgsniu gražuolė palydėjo,
Tą laimę praeitis užnuodijo visai,
Ir už kilnius jausmus net angelui jisai
Sulaužytos širdies prie kojų nepadėjo.

Jis kaltina save ar niekina draugus,
Ir žemiška dukra, ir dangiška šventoji[61]
Jam tarsi reginys, nors mielas, bet baugus.

Ir jo tuščia širdis kaip šventykla senoji,
Kurion panūdęs eit — išsigąsti, sustoji,
Kur niekad negyvens nei dievas, nei žmogus.

XII

SKIRIAMA...

Žiūri man į akis ir dūsauji slapta —
Ar nematai, kokia ugnim jos sužaibavo?
O, pasitrauk, kol ji tavęs dar neužgavo,
Kol dar gyvenimas netapo tau našta.

Gerai, kad aš turiu dorybės, bet ir ta
Nuo tavo žvilgsnio jau, mieloji, susvyravo.
Aš vienas moku būt, nereikia meilės tavo,
Ne tau mana lemtis, būtybe nekalta!

Nors trokštu laimės dar, tačiau ne man jos monai.
Tu vaikas, o many jau perdegė skausmai.
Tau rūpi pokyliai, bičiuliai ir namai,

Man aidi praeities liūdni ir graudūs tonai.
Tad prisiglausk verčiau prie topolio linksmai,
Erškėtis liks kapuos beliūdinčiai kolonai[62].

XIII

Belaisvis, o vienok džiaugiuosi vergija:
Žiūriu aš į tave — ir žvilgsnis neužgauna;
Mąstau apie tave — mintis į dangų šauna,
Myliu tave, tačiau be skausmo širdyje.

Aš laime vadinau tiktai žaidimą ja,
Tik grožį ir žodžius, kurie dažnai apgauna.
Tai jie klaidindavo vaizduotę mano jauną,—
Kaip skaudžiai visa tai aš apverkiau, deja!

Būtybę dangišką aš kitados mylėjau
Ir tiek didžios ugnies su ašarom išliejau,
Kad visa tai dabar man prisimint skaudu.

Tiktai su tavimi aš laimę atrandu!
Mieloji, už tave dėkoju sutvėrėjui,
O tau — kad mokai gult ir kelt su jo vardu.

XIV

Mieloji, dangiškų glamonių atmintis
Nuodingą antspaudą man sieloje uždėjo.
Nejaugi širdį tau, kuri tiek iškentėjo,
Dabar ims deginti juodoji graužatis?

Kas kaltas, kad karšta tavų akių ugnis,
Kad lūpos taip mielai šypsojos ir kuždėjo
Ir kad kūrėjas mums ugnies nepagailėjo,
Kad nugalėjo mūs aistringa prigimtis?

Kovojom daug dienų, savaičių daug kovojom,
Nors buvome jauni, vieni ir artimi,
Tačiau ilgai savy dorybę mes nešiojom.

Ak, verksiu ašarų šventuoju lietumi,
Bet, melsdamas „atleisk", nepulsiu tau po kojom —
O dieve, tik nebausk tava graužatimi!

XV

LABA DIENA

Laba diena! Miegi, aš žadint nedrįstu,
Nes tavo kūnas čia, siela į rojų kyla,
Ir saulė taip danguj tarytumei suskyla,
Kai palenda pusiau po debesio kraštu.

Laba diena! Bet štai žiūri, alsuoji tu...
Laba diena! Girdi dienos šviesiosios bylą?
Įkyrios musės tau suardo miego tylą,
Jau saulė languose, aš su tavim kartu.

Žodžius „laba diena" nešiau tau visą kelią,
Bet nėr drąsos ištart. Tu pasakyk pirma:
Kaip tavo sveikata? Ar pakirdai linksma?

Laba diena! Meldžiu, leisk pabučiuot rankelę!
Liepi man pasitraukt? Štai apsivilk suknelę,
Išeik, aš noriu tau ištart: laba diena!

XVI

LABANAKT

Labanakt! Aš sakau tau su diena šviesia,
Te miego angelas sparnais tave užkloja.
Labanaktis akims, kad liautųs ašaroję,
Labanakt! Teužmigs nuvargusi dvasia.

Labanaktis! Tegu per naktį ausyse
Lyg muzika tyli skambės kalba manoji,
O kai mintis užsnūs, tada, o mylimoji,
Te mano veidas tau iškyla akyse.

Labanakt! Leiski man dar kartą, paskutinį,
Pažvelgt į veidą tau,— nešauk tarnų, tegu!
Labanakt! Neskubėk, leisk pabučiuot krūtinę,

Deja, ji pridengta! Duris užvėrei tu.
Šnabždėsiu tau pro jas „labanakt" begalinį,
Kartodamas „miegok", vis kelsiu iš miegų.

XVII

LABAS VAKARAS

O, labas vakaras! Aplinkui taip ramu.
Kiek sykių, kai naktis išskirdavo atėjus
Arba sujungdavo saulutė patekėjus,
Mes laukėm vakaro ir jo saldžių džiaugsmų,

Kai, prisidengus jo, mieloji, tamsumu,
Per dieną ištisai tik raudus ir tylėjus,
Dabar štai, vakarui palaimintam atėjus,
Pasitinki mane, neslėpdama jausmų.

Tegu gera diena išauš visiems sykiu,
Sunkiam darbe rankas sujungusiems iš seno;
Gera naktis suteiks meilužiams meilės peno.

O geras vakaras pridengs visus, tikiu,
Kas meile vienu du paslapčiomis gyvena,
Kas slepia nuo kitų kalbas savų akių.

XVIII

SKIRIAMA D. D.[53]

VIZITAS

Vos įeinu tiktai, kamuojamas minčių,
Skambutis — ir, žiūrėk, liokajus jau ir šičia,
O paskui jį svetys su vizitu lyg tyčia,
Vos vienas pro duris, tuoj kitas tuo pačiu.

Iškasčiau duobę jiems po mylimos slenksčiu,
Kaip lapėms kilpas jiems prie vartų pastatyčiau,
O jeigu ir tada ateinant pamatyčiau,
Į pragarą geriau pabėgčiau nuo svečių.

O nuobodus plepy! Aš minutes skaitau
Kaip nusikaltėlis, kuris kentėt privalo,—
Užtat kokias kančias aš išgalvoju tau!

Jau pirštines imi, jau pokalbis prie galo...
O dieve! Per anksti aš džiaugtis suskatau:
Vėl sėdasi, žioplys, vėl slenkasi prie stalo!

XIX

VIZITUOJANTIEMS

Jei vizituot ruošies, tai atsimink tvirtai:
Įėjus negana gražiai prisistatyti,
Kalbėt apie šokius ir paskaitą skaityti,
Kad lyja ten ir ten, kad Graikijoj maištai[64].

Jei rasi vienu du besikalbant šiltai,
Žiūrėk, ar nori jie šalia ką nors matyti,
Ar foteliai arti viens kito sustatyti,
Gal, tau įėjus, jie nuraudo nekaltai.

Ir jeigu tu matai, kad mergina žavinga
Vis juokias, nors tatai, o dieve, nejuokinga,
Vyriškis kuo toliau, tuo šypsosi pikčiau,

Tai paklausyk manęs ir atsikelk verčiau,
Merginai pasakyk: — Mieloji, būk laiminga!
Ir aplankyk juos vėl po metų — ne anksčiau.

XX

ATSISVEIKINIMAS

Skiriama D. D.

Jau atstumi mane? Gal baigėsi aistra?
Bet ir nebuvo jos. Gal tau už šią malonę
Neatsilyginau? Gal tu labai dora?
Bet, kitą glausdama, keli man abejonę.

Ne auksu moku tau už meilę ir svajonę —
Ramybe sudrumsta ir širdimi tyra
Aš iš tavęs pirkau ir džiaugsmą, ir glamonę.
Kam atstumi mane? — Atsakymo nėra.

Tik šiandien supratau, ko iš manęs reikėjo:
Eiliuotų pagyrų tu trokšti ir geidi!
Ar laime artimų tiktai dėl to žaidi?

Kai laurų vainiku tave papuošt norėjau[65],
Eilutės maišėsi, o Mūza išdidi,
Vos vardą ištariau[66] — visa suakmenėjo.

XXI

DANAIDĖS

Kur dingo amžius tas, auksinis ir laimingas[67],
Kada gražuolės už suknias ir už gėles
Padovanodavo jausmus ir širdeles,
Kai peršantis balandis buvo reikalingas[68]?

Dabar pabrangot jūs, ir amžius neteisingas:
Šiai auksą atneši — ji mėgsta daineles,
Pasiūlai meilę šiai — ji ruošia vestuves,
O apdainuotoji teiraujas, ar turtingas.

O danaidės[69]! Jums, besotės, aš nešiau
Dainas ir dovanas, ir sugraudintą širdį,
Tačiau nuo šios dienos gyvensiu daug šykščiau.

Nors privalau dainas ir dovanas jums skirti,
Nors ligi šiolei jūs kamuojate mane,—
Aš duosiu, kaip daviau, bet jau širdies — tai ne.

XXII

EKSKUZA[70]

Aš meilę dainavau būry gerų draugų.
Vieni man pritarė, kiti piktai šnibždėjo:
„Tas dainius tiek, matyt, mylėjo ir kentėjo,
Kad jausti ir dainuot ką kita jam sunku.

Ir tai subrendęs jau... Subrendęs jau? Vargu,
Jei vaikiška širdis vėl skauda, kaip skaudėjo.
O galgi jam dievai tiek balso teįdėjo,
Kad tik save dainuot jam lengva ir smagu?“

Juk tai šventa tiesa! Griebiu Alkajo lyrą*
Ir traukiu giesmę jiems su Ursinu kartu*.
Dainuoju ir matau, kaip draugija išyra.

Sudaužęs lyrą, aš į Letą ją metu*,
Ir tuščios rankos man bejėgiškai nusvyra.
Kaip klauso, taip dainuoju.

KRYMO SONETAI

Wer den Dichter will verstehen,
Muss in Dichter's Lande gehen.
Goethe, im Chuld Nameh.[71]

KELIONĖS PO KRYMĄ BENDRAKELEIVIAMS

Autorius

Iš lenkų kalbos vertė

VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS

I

AKERMANO STEPĖS[72]

Aš įplaukiau į erdvę sauso okeano.
Vežimas tartum laivė žalumynuos narsto;
Tarp ošiančių bangų, kur žiedus srautais žarsto,
Iriuosi pro salas raudonojo bužano*.

Tamsa tirštėja, niekur kelio nė kurhano[73].
Žvelgiu į dangų, ieškau žvaigždžių, mūs vedėjų;
Ten šviesiame ūke Aušrinė suspindėjo?
Tai blizga Dnestras, švinta ugnys Akermano[74].

Palaukim!.. Kaip tylu... Girdėt, kaip gervės traukia.
Nė sakalo akis jų ten neįžiūrėtų.
Girdžiu, kaip žiogas smilgoj supasi iš lėto,

Kaip krūtine slidžia žaltys per žolę braukia.
Įsiklausau tyloj... Išgirst ausis galėtų
Balsus iš Lietuvos. Važiuokim, nieks nešaukia.

II

JŪROS TYLA

Tarkankuto aukštumoje[75]

Jau vėjas vėliavėlę vos vos plevėsuoja,
Tylia krūtim banga alsuoja nuskaidrėjus;
Kaip sužadėtinė, svaigiom godom užėjus,
Nubus, atsidūsės ir laimę vėl sapnuoja.

Buriadrobės kaip vėliavos, nutilus kovai,
Plikuos stiebuos užsnūdo; laivas tylutėliai
Siūbuoja, lyg grandinėm prirakintas vėlei;
Keleiviai džiaugiasi, ir ilsisi vadovai.

Jūra! Tarp savo gyvių tu slepi polipą[76],
Kur glaudžiasi dugne, kai audros dangų niaukia,
O tolyje ilgais nagais paviršiun lipa.

Mintie! Slepi tu atminimų hidrą godžią,
Kur, sielvartams besiautėjant, apsnūdus laukia,
O vos širdis nurims, aštriais nagais ją skrodžia.

III

PLAUKIMAS

Smarkėja gausmas, knibžda jūrų baisenybės.
Stieban jūreivis kopia: pasiruoški, vaike!
Štai jis tinkle ištįso[77], stebi gelmę klaikią,
Kaip voras laukia grobio pinklėse pakibęs.

Koks vėjas! Širsta laivas ir piestu jau stoja,
Pasvyra ir į sūkurius putotus neria,
Vėl sprandą iškelia, purslus padange žeria,
Sparnais pagauna vėją, debesy skrajoja.

Ir mano siela šėlsta ta galia apsvaigus,
Vaizduotė plečiasi kaip garbanos tų burių,
Linksmus draugus sutinka mano šūksniai staigūs.

Krentu į laivo glėbį, gaudau rankom aukštį,
Lyg pats lėkdinčiau laivą savo sielos tūriu.
Guvu man! Lengva! Miela!.. Skriski, laisvas paukšti!

IV

AUDRA

Nuplėštos burės, vairas, kriokia bangos žūčiai,
Baugios minios balsai, siurbtuvų dūžiai trankūs,
Išsprūdo trūkęs lynas iš jūreivių rankos;
Raudona saulė leidžias — ir vilties likučiai.

Džiugiai sustaugė vėtra, ir verpetai niūrūs,
Sukilę kauburiais, juodas gelmes pradengia,
Ir bangomis mirties dvasia į laivą žengia,
Lyg tas karys, puoląs apgriautus mūrus.

Tas guli pusgyvis, ansai rankas užlaužęs,
Tasai draugams sudie apsikabinęs sako,
Šie merdėdami meldžias, kad nuvytų mirtį.

Tik vienas nuošaliai tylus keleivis glaudžias
Ir mąsto: tas laimingas, kas jėgų neteko
Ar moka melstis dar, ar tur su kuo numirti.

V

KALNŲ VAIZDAS IŠ KOZLOVO STEPIŲ[78]

Keleivis ir Mirza[79]

K e l e i v i s

Alachas ten pastatė siena ledo jūrą
Ar sostą angelams nuliejo iš ledyno?
Ar Divai[80] suvertė ketvirtdalį žemyno*,
Kliudyt žvaigždžių keliams iškėlę šitą mūrą?

Kokie gaisai viršūnėj! Caregrado[81] ugnys!*
Ar gal Alachas pro juodos nakties chilatą*
Pasauliams, plaukiantiems jūruojančioj visatoj,
Nuleido žibintuvą iš dangaus bedugnės?

M i r z a

Mačiau: žiema ten tūno; ten versmių čiulptuvai
Ir upių gerklės čiulpia jos ledų granitą.
Kai pūstelėjau, snaigės iš burnos man krito.

Buvau, kur debesiuos erelių kelias žūva,
Lenkiausi griausmo, kur ūkų lopšy glūdėjo,
Kur vien žvaigždė ties mano turbanu spindėjo.
Tai Čatyrdahas!*

K e l e i v i s

A-a!

VI

BACHČISARAJUS*

Jau tuščios išdidžių Girėjų rūmų angos,
Tų menių slenksčiai, bašų kaktomis lytėti[82],
Valdovų sostai, guoliai, meilei pažadėti,—
Dabar skėriai ten lando ir gyvatės rangos.

Langais įvairiaspalviais žolės ir pavėsiai
Gilyn per sienas braunas į nebylų skliautą,
Į kūrinį žmogaus, gamtos jėgų sugriautą,
Kur Baltazaro raidės įbrėžė: „G r i u v ė s i a i".*

Viduj iškaltas marmuras čiurlena srovę.
Haremo tai fontanas[83]; ligi šiol jis stovi
Ir perlų ašarom skambiom per tyrus šaukia:

„O meile, galia, šlove, kas jums atsitiko?
Jūs turit likt per amžius, tik vanduo praplaukia.
O gėda! Jūs išnykot, o šaltinis liko!"

VII

BACHČISARAJUS NAKTĮ

Pamaldūs iš džamidų skirstos maldininkai*,
Izano aidas nyksta tyloje vakarėj.
Gėdingumu žara užkaito raudonskarė,
Spindįs nakties karalius[84] mylimon palinko.

Dangaus haremuos spindi daug žvaigždžių žibintų,
Tarp jų safyro ruimu debesėlis irias
Kaip gulbinas, bangas apsnūdusias praskyręs,—
Krūtinė jo balta, o plunksnos auksu kinta.

Čia ūksmės nuo viršūnių driekias kiparisų,
Toliau, ratu, granito milžinai juoduoja
Kaip demonai, susėdę divane[85] Ebliso*,

Tamsybių palapinėj; kartais sušvytruoja
Viršūnėse žaibai ir lyg greiti farisai*
Tyliais padangių tyrais skrieja suliepsnoję.

VIII

POTOCKOS KAPAS*

Pavasario šaly, viduj žavingų sodų,
Tu nuvytai kaip rožė! Čia tava jaunystė,
Kaip spindintis drugelis spėjus greit praskristi,
Paliko širdyje tik atminimų godą.

Ten šiaurėj į Lenkiją žvaigždės kelią rodo.
Dėl ko gi jų taip daugel ten gali išvysti?
Galbūt ugninio tavo žvilgsnio spindulystė
Ten liko skrisdama dangaus keliu vienodu?

Ir aš čia gedule pabaigsiu savo kelią,
Užbers draugai ir man šio smėlio ant krūtinės.
Dažnai čionai keleiviai mini tavo dalią,—

Pažadins ir mane garsai kalbos gimtinės,
Ir dainius, vienišą sudėjęs tau dainelę,
Gal paniūniuos ir mano kapą atsiminęs.

IX

HAREMO KAPAI*

Mirza Piligrimui

Čia neprinokę kekės imta iš vynyno
Alacho skobniui. Čia iš laimės okeano
Rytų perles pačioj jaunystėj išlukšteno,
Ir amžinybės kriauklė — karstas nuramino.

Jau laiko srautas nežinioj jas paskandino.
Ties jom, sode, vien blykčioja viršum turbano*
Lyg giltinės bunčukas[86]. Vien žemai, iš seno,
Tuos antkapius vardais jų giauras padabino*.

O jūs, Edeno[87] rožės! Greitai nužydėjo
Jūs dienos, pasislėpę gėdingumo lapuos.
Netikėlio akis[88] ten jūs nenužiūrėjo.

Dabar svetimšaliui apnuogintas jūs kapas.
Aš leidau jį,— atleisk man, pranaše[89]! — jis vienas,
Pažvelgęs čion, suvilgė ašarom blakstienas.

X

BAIDARAI*

Sukirtęs keliskart, paleidžiu žirgą vėju.
Miškai, pakalnės, uolos kaspinu vyniojas,
Kaip srauto bangos dingsta plaukdamos pro kojas.
Tuo sūkuriu vaizdų apsisvaigint norėjau.

O kai putotas žirgas šuoly sulėtėja
Ir blunka prigimtis, tamsybėm apsiklojus,
Vaiduokliški miškai, krantai ir akmenojus
Sukepusiam vyzdy lyg krištole ryškėja.

Užmigo žemė, aš budžiu. Krentu į jūrą.
Juoda, gaubta banga krantan triukšmingai šniokščia,
Aš galvą atstatau, glėbiu apimt ją trokščiau.

Ji ties manim kaip juodas chaosas sugūra.
Kaip valtį blaško sąmonę verpetai laigūs,—
Tegu paskęs ji užmiršties bangoj apsvaigus.

XI

ALUŠTA DIENĄ*

Jau kalnas nusikrato ūkanų chilatą,
Sušnaro namazu auksinis dirvų plotas*,
Ir barsto miškuose gegužis garbanotas,
Lyg chano poterius*, rubiną ir granatą*.

Visa lanka žieduos; skraidydami į ratą,
Drugiai įvairiaspalviai laumės juosta dengia
Kaip briliantų šydu mėlyną padangę;
Toliau skėriai drobulę juodasparnę meta.

Tenai, kur vandeny regi tą pliką uolą,
Putotu verpetu įniršus jūra puola;
Jos gausmas šviesomis kaip tigro akys mėtos

Ir žemės atkrančiui žiauriausią audrą siundo,
O ties gelmėm banga vos vos sujunda.
Ten ilsisi laivai ir gulbės plauko lėtos.

XII

ALUŠTA NAKTĮ

Vėjelis ima siaust, dienos kaitra vėsėja,
Jau Čatyrdahas palietė dangaus žibintą,
Ūmai sudūžta jis, žarų srovėm pakinta
Ir gęsta tuoj. Keleivis žvalgosi ir spėja

Pakalnėse naktis, kalnai jau patamsėję,
Gėlynuose miegūstai kuždasi šaltiniai.
Žiedų harmonija — vėsos kvapai naktiniai —
Slaptingais sąskambiais krūtinę glamonėja.

Apsnūstu priglaustas tylių sparnų tamsybės.
Bet šitai meteoras žiežirbom sutviska,
Kalnais auksinės srovės sklinda iš aukštybės!

Rytų naktie žvalioji! Tu kaip odaliska[90]
Mylavimais migdai, bet vos prisnūsti spėji,
Pažadinus kaitriu žvilgsniu, vėl glamonėji.

XIII

ČATYRDAHAS

M i r z a

Su baime musulmonas tau bučiuoja kojas,
Tu Krymo laivo stiebe, didis Čatyrdahe!
Pasaulio minarete, kalnų padišache!*
Tu, virš uolų viršūnių debesis suklojęs,

Padangių vartuos sėdi ir tyliai dūmoji
Kaip Gabrielis gint Edeno aukštą dvarą.*
Tamsi giria — tau skraistė, o greiti jančarai[91] —
Žaibai rūkų turbaną tau gijom vynioja.

Ar svilina mus saulė, ar ūkai apgaubia,
Ar užkrenta skėriai, ar giauras[92] kraštą siaubia,
Tu stovi, Čatyrdahe, grimzdamas į tylą,

Tarp žemės ir dangaus, kaip drogmanas be jausmo[93]
Po kojomis laikąs[94] žemes, žaibus ir griausmą,
Klausai, ką dievas gamtai tyloje prabyla.

XIV

PILIGRIMAS

Po mano kojų kraštas prabangos ir turtų,
Viršuj gilus dangus, greta mieli veideliai,
Bet veržiasi širdis į tolimąją šalį,
Kad praeities dienas svajonėse atkurtų.

O Lietuva! Mieliau miškai man tavo gieda
Už lakštutes Baidaruos, mergeles Salhyre*.
Linksmiau klampodavau po tavo drėgną girią,
Nei čia minu marvas[95] ir ananasų žiedą.

Taip tolimas! Tokios įvairios čia vilionės!
Dėl ko gi nuolat skrenda ilgesio svajonės
Į tą, kur pamilau aš savo amžiaus rytą?

Ji tėviškėj mieloj, kuri man uždaryta,
Kur primena jai viskas ištikimą draugą.
Ar mano atminimą ji dar šiandien saugo?

XV

KELIAS TIES ČUFUT KALE PRARAJA*

Mirza ir Piligrimas

Mirza

Atleisk pavadį, melskis, nusikreipk į šalį!
Čia arklio kojoms paveda jojikas protą*.
Puikus arklys! Žiūrėk, akim matuoja plotą,
Priklupo, stveria briauną,— štai jis jau takely!

Nežvelk ten! Siekti dugno vyzdis tenebando,
Kaip Al Kahiro šulinių neišmatuotų[96].
Netieski rankos ten — ranka juk nesparnuota!
Neleisk ten nė minties, kol ji dar nepaskendo

Kaip inkaras, į gelmę mestas iš laivelio,—
Jis, dugno nepasiekęs, kaip perkūnas kristų
Ir pražūties bangoj laivelį paskandintų.

Piligrimas

O Mirza, aš žvelgiau!.. Nuo šio lemtingo kelio
Aš ten mačiau... Bet gyvas to sakyt nedrįstu.
Gyvųjų žodžiais niekas to neišpažintų.

XVI

KIKINEISO[97] KALNAS

Mirza

Pažvelk į prarają. Gelmėj padangė guli —
Tai jūra. Bangose, lyg būt griausmų nudėtas,
Paukštakalnis išsklaidė plunksnas neregėtas*,
Kaip laumės juostom ratą nuskriedė didžiulį

Ir lyg sala snieginė dengia žydrą plotą.
Sala — tai debesis, bedugnėn atplukdinta!*
Nuo jo niūri naktis į pusę žemės krinta.
Matai jo garbanoj tą kaspiną liepsnotą?

Tai žaibas. Bet sustokim! Praraja po kojų.
Tarpeklį turim perskrist vienu žaibo šuoliu.
Tu lauk čia pasirengęs, aš pirmasis joju.

Kai dingsiu, tu stebėk ties tų briaunų šešuoliu:
Jei plunksna sublizgės, žinok — tai aš ten būsiu;
Jei ne — nebėr gyviesiems kelio į tą pusę.

XVII

BALAKLAVOS PILIES GRIUVĖSIAI*

Tos apiplėštos pilys, rūmai nuniokoti
Tave juk puošė, gynė, nedėkingas Kryme!
Nūn styri, tartum kaukolės, kalnuos parimę,
Šliužai ir žmogžudžiai ten randa lygią klotį.

Pasilipam į kuorą herbų paieškoti.
Štai įrašas; randu gal didvyrio čia žymę,
Kurs buvo priešams siaubas, o dabar kiaurymėj
Trūnija tie ženklai, vijoklių apvynioti.

Čia graikas kaldavo Atėnų ornamentą[98],
Iš ten italas veržėsi pavergt mongolą[99],
Ir ūbavo mekietis[100] savo giesmę šventą.

Dabar krankliai juodais sparnais kapus tuos puola,
Kaip maro miestą, kuriame mirtis alsuoja
Ir juodos vėliavos iš bokštų plevėsuoja.

XVIII

AJUDAHAS[101]

Gėriuosi pasirėmęs į Judaho uolą,
Kaip širmos bangos raižo sūkuringus plotus
Ar grūdasi ir sprogsta sidabru putotos,
Vaivorykščių ratilais sukasi ir puola

Ir seklumoj sugurę srautais išsidalo —
Ir kaip banginių tuntai tuoj krantus apspinta,
Užlieja sausumą ir vėl į jūrą krinta,
Paskleisdamos čia kriauklių, perlų ir koralo.

Taip pat ir tavo širdį, jaunasai poete[102],
Ne kartą niūrios aistros bus audringai mėtę,
Bet vos tik skambią lyrą pirštais palytėsi,

Jos skęsta užmaršty, pavirsdamos į nieką,
Tik nemirtingas giesmes po savęs palieka.
Iš jų garbės vainiką amžinai dėvėsi.

B A L A D Ė S
IR
R O M A N S A I

SNIEGUOLĖ*

Pirmasis pamėlusiam toly
Pragydo skambus vyturys.
Anksčiausia pražydo snieguolė,
Nors pučia ledinis šiaurys.

A š

Anksti dar pražydai, gėlele!
Štai žemę dar kausto šalna,
Kalnai tebestūkso išbalę,
O miško pievelė drėgna.

Skubėk kuo greičiau pasislėpti
Po motinos žemės skvernu,
Nes gali dar šaltis prigriebti
Atklydęs staiga nuo kalnų.

G ė l ė

Drugelis pakilo, pasklandė
Ir žiūri — neliko dienos.
Geriau valandėlė balandy,
Nei rudenį mirkti klanuos.

Nupink savo mylimai, dievui
Ar draugui iš mano žiedų
Gražiausią vainiką šioj pievoj —
Aš džiuginti akį žadu.

A š

Užaugai vešlesnė, gėlele,
Už žolę miške, po sniegu.
Dar maža giedros, dar pašalę.
Kame suradai tiek jėgų?

Ar teikia aušra tau šį grožį?
Ar tulpės žiedų garbinys?
Lelijos suknelė? Ar rožė
Rausva krūtine — kaip ugnis?

Tu savo grožiu spinduliuoji!
Todėl štai vainiką pinu.
Ar džiaugsis draugai, mylimoji,
Kuriems jį siunčiu dovanų?

G ė l ė

Bičiuliai priims kuklią gėlę.
Draugystei, beje, spindesys
Nebūtinas — ji ir šešėly —
Kaip aš čia! — puikiausiai pražys.

Ak, argi pasieksiu, Marile[1],
Aš tavo skaisčiosios širdies?
Ar skruostu už pirmąją gėlę
Pirma ašarėlė riedės?..

[1820, antroji pusė]

ROMANTIKA

Methinks, I see... where?
— In my mind's eyes.[2]
Shakespeare

Aš, regis, matau... O kame?
Sielos savo akyse.
Šekspyras

Miela mergaite!
— Ji neatsako —
Saulė jau tamsą išsklaidė!
Bet nė gyvos dar dvasios ant tako.
Ko tu čia ieškai? Ko čia klajoji?
Ką vadini čia? Kam tu čia moji?
— Ji neatsako.—

Ir lyg uola ji sustingo —
Nieko nemato aplinkui.
Įremia drumstą ir klaikų
Žvilgsnį į saulėtą tolį.
Stveria kažką ir kažką tarsi laiko —
Verkia ir juokias, keistuolė.

„Jasiau! Ar tu čia? Mano berneli!
Tu ir kape saugai žodį.
Cit! Menkas triukšmas mus gali
Pamotei piktai išduoti.

Bet... Teišgirsta! Mielo neliko —
Šaltas kapelis išdygo...
Tu jau numiręs? Visko netekęs?
Kam toji baimė? Kam abejonės?
Tavo šis veidas, tavo šios akys!
Tavo ir baltas marškonis!

Visas išbalęs lyg sniegas,
Rankos — tarytum ledinės!
Nebesušildo jų niekas.
Glauskis prie mano krūtinės!

Ak, kaip kape tau šalta! Kaip juoda!
O kiek jau laiko be saulės!
Vesk ten mane — nusibodo
Šitas pasaulis.

Žmonės prarado jau širdį —
Verkiančią pirštais jie bado;
Aš prabylu — jie negirdi,
Aš štai regiu — jie nemato.

Dieną ateitum... Gal aš sapnuoju?
Ne, ne... Štai glostau Jasiaus rankelę...
Ko tu dairaisi į kelią?
Dar juk gaidys negiedojo!

Dieve, pragydo! Jau? Argi?
Dažo saulėtekis langą.
Ir išsiskirti vėl tenka!
O varge varge!..“

Šitaip mergaitė mylimą šaukia.
Vejasi, klumpa, vaitoja.
Renkasi žmonės ir auksaplaukę
Gatvėje glaudžiai apstoja.

„Melskitės dievui! Jasiaus tai siela! —
Šnabždasi žmonės suklusę.—

Jasius aplankė savo Karusę,
Savo vienintelę mielą!“

Aš stebuklu tuo linkęs tikėti.
Maldą skubu sukalbėti.

„Miela mergaite! — girdim barzdoto
Senio pamokslą.— Man regis —
Ir akiniai čia nieko nerodo.
Nieko nemato ir akys.

Dvasios — gryniausia pasaka, žmonės!
Prietarai, aišku, laukiniai.
Jūs patikėjot vargšės ligonės
Kliedesiu“[3],— aiškina miniai.

„Ji,— atsakiau aš seniui,— tai jaučia.
Žmonės ja tiki. Man regis —
Jausmas pasako žymiai daugiau čia
Nei akiniai arba akys.

Tu juk negyvą tiesą tegynei.
Ji ir neleidžia patirti
Tau šio stebuklo, pažįstamo miniai.
Žvelk širdimi tik į širdį!“

[1821, sausis]

SVITEZIS

Baladė

Mykolui Vereščakai

Į Naugarduką pušynais bent sykį
Jeigu keliaut susiruoši,
Ties Plužinais ristūnus pristabdyki,
Žvilgterk į ežero grožį.

Ten vandenų tyvuliavimu tyru
Svitezis atima žadą,
Juosiamas žiedu juoduojančių girių,
Spindi lygesnis už ledą.

Jeigu ateitum nakčia, kada juodas
Ežero veidrodis guli,
Žvaigždės danguj ir po vandeniu, rodos,
Ten ir čionai — po mėnulį.

Ir nesuprasi, ar ežeras remias
Stiklo paviršium į dangų,
Ar tai dangus tau paklojo ant žemės
Savąjį krištolą brangų.

Kranto nematančios akys nežino,
Kur čia gelmė, kur aukštybė,
Rodos, kabi kažin kur tarp žvaigždynų
Šitoj dangaus begalybėj.

Tokią tat vasaros naktį žvaigždėtą
Patiria žvilgsnis apgaulę.
Betgi nakčia aplankyti šią vietą
Drįsta nedažnas pasauly.

Velnias ten pokštus ištaiso baisiausius,
Šmėklos kaip draskos, kaip spiegia!
Šiurpas net eina, senelių paklausius,
Baimė kamuoja prieš miegą.

Kartais per vandenį matosi ryškiai
Miestas, nuo gaisro raudonas.
Ginklų džeržgimas, šauksmai moteriškių,
Gausmas varpų ir dejonės.

Nuslenka dūmai, ir triukšmas nutyla,
Vėjas tik šlama po meldus,
Ir į paviršių atodūsiai kyla,
Gailios mergautinės maldos.

Ką gi tai reiškia, kieno pasiklausi?
Kam teko dugną regėti?
Eina per žmones gandai visokiausi,
Tik nežinia, kuo tikėti.

Vietinis ponas, kurio dar senoliai
Svitezį valdė kadaise,
Tirti šią paslaptį ėmėsi uoliai
Ir įspėjimų nepaisė.

Siuntė pas miesto prekiautojus žmogų,
Pinigo pažėrė gausiai,
Liepė laivų pastatyt ir baidokų,
Tinklą numegzti ilgiausią.

Patariau: nedera tokio dalyko
Imtis be dievo malonės.
Taigi užpirko mišias, ir atvyko
Cirino[4] miesto klebonas.

Štai apsivilko jis arnotą savo,
Viską pašlakstė ant kranto.
Ponui paliepus, laivai nulingavo,
Tinklas į gelmę nuskendo.

Šitoks gilumas, kad grimzta net plūdės.
Tinklas vienodai ir lygiai
Slysta per vandenį, dugno nekliudęs.
Veltui, atrodo, tie žygiai.

Va ir ant kranto išvilkti jau baigia
Sieksnis po sieksnio, iš lėto.
Kas per pabaisa tinkle? Gal nereikia —
Niekas vis tiek netikėtų.

Bet pasakau: ne pabaisą ištraukė —
Moterį, gražią be galo.
Veidas kaip reta skaistus, šviesiaplaukė,
Lūpų spalva — kaip koralų.

Kas iš to išgąsčio, jai pasirodžius,
Vietoje vos nenualpo,
Kas pasileido į kojas, bet žodžiais
Ji kuo švelniausiais prakalbo:

„Niekam, vaikai, dar neteko lig šiolei
Nenubaustam parsiirti,
Ežero rimtį sutrikdę drąsuoliai
Rado gelmėj savo mirtį.

Tu būtum galvą praradęs neramią,
Žmones bedugnėn įstūmęs,
Džiaukis, kad čia tavo protėvių žemė,
Vienu susiję krauju mes[5].

Nors ir bausmės nusipelno per smalsūs,
Dievo ne veltui prašyta —
Jums per mane apsakys dievo balsas
Praeitį ežero šito.

Ten, kur dabar dugno smėlis banguotas,
Nendrės kur šlama nuo vėjo,
Ten, kur nuslysta vilnim jūsų luotas,
Svitezio miestas stovėjo.

Valdomas buvo garsiųjų Tuhanų[6].
Lygiai ir kardu galingu,
Ir savo dukrom gražuolėm nuo seno
Miestas garsėjo aplinkui.

Driekėsi dirvos, ne miškas paniuręs,
Tolis neužgožtas buvo,
Net Naugarduko įžvelgdavai mūrus —
Sostinę gražią lietuvių[7].

Kartą ją apgulė Rusijos caras[8],
Gausią sutelkęs kariauną;
Lietuvą aplėkė žinios negeros:
Mindaugo sostinę griauna.

Šis, kol pulkai atskubės iš pasienio,
Taip mano tėvui parašė:
„Gelbėk, Tuhanai! Ir draugą kiekvieną
Kviesk, sakyk — Mindaugas prašė".

Perskaitęs laišką, Tuhanas ant kojų
Būrį sukėlė nemenką,
Penketas tūkstančių raitelių stojo,
Ginklai tik žvilga ir žvanga.

Gaudžia trimitai, ir vėliavos mirga,
Raiteliai traukia į karę.
Bet kunigaikštis štai apgręžė žirgą,
Grįžo prislėgtas ir tarė:

„Bėdą ir pražūtį jums, mano vaike,
Gali atnešt šios kautynės.
Svitezio pylimas visas — žinai gi! —
Mūsų kardai ir krūtinės.

Riesta bus Mindaugui, jeigu per pusę
Perskelsiu aš savo žmones.
Jeigu visi dabar stosim prieš Rusią —
Kaip tada dukros ir žmonos?" —

„Tėve, neleisk abejonėms prašnekti,
Vykdyki pareigą savo.
Moteris dievas globos. Man šią naktį
Angelas prisisapnavo.

Skrido iškėlęs ugnies kalaviją,
Plunksnos jo purpuru degė.
Aš jus apginsiu, kol, priešą išviję,
Grįš jūsų vyrai — pasakė".

Leidos į žygį Tuhanas aprimęs,
Bet, vos tik nakčiai atslinkus,
Perskrodė tamsą kanopų gaudimas,
Riksmas karių šiurpulingas.

Tarsi kruša sviediniai pasipylė,
Trenkė į sienas taranai[9].
Žmonės beginkliai subėgo į pilį —
Moterys, kūdikiai, seniai.

„Vejas mus rusai, užšaukite skląstį! —
Klykia iš siaubo pabalę.—
Mirti verčiau, negu prievartą kęsti,
Pasidarykim sau galą!"

Pykčio apakinti, meta į laužą[10]
Apdarus brangius ir daiktus,
Svaido deglus, viską griauna ir laužo,
Šaukia: „Lai būna prakeiktas

Tas, kam gyvybė brangesnė už garbę!"
Veltui jau mano draudimas —
Deda jie galvas ant slenksčio, tuo tarpu
Kitas už kirvio jau imas.

Nusikaltimas — įleist piktą gaują,
Laukti gyvam, kol supančios,
Ir bedievystė — praliet savo kraują.
Dieve, už ką tokios kančios!

Jeigu nelemta nelaisvės išvengti,
Pats tu atsiųski mums mirtį,
Liepki, meldžiu, mus perkūnui nutrenkti,
Žemei paliepk prasiskirti!

Ir pajutau, kad šviesa mane semia,
Tarsi dienon pasinerčiau.
Pažvelgiau aš nusigandus į žemę —
Tuščią išvydau vien erčią.

Šitaip išvengėm žudynių ir gėdos.
Apsidairyki į šonus:
Skaisčiai baltuoja pavirtę į žiedus
Svitezio dukros ir žmonos.

Kyla lyg pulkas baltųjų plaštakių
Jos ties gelme paslaptinga;
Lapais tos gėlės panašios į šaką
Eglės, kada ją apsninga.

Savo nekalto gyvenimo spalvą
Jos tebesaugo ir šiandie.
Teko nesyk užmokėt savo galva
Tiems, kurie skinti jas bandė.

Caras be atpildo irgi neliko:
Mat, nuo gražumo apkvaišę,
Puolė jo vyrai sau pinti vainikų,
Šalmus gėlėm apsikaišė.

Na, ir kiekvienas, bent žiedą nuraškęs,
Šiurpią jų galią patyrė —
Po valandėlės agonijoj blaškės,
Sopulio varstomas mirė.

Laikas nusinešė pyktį ir gėlą,
Bet apie seną gadynę
Sudeda pasakas žmonės, o gėlę
Caro gėle čia vadina[11]“.

Šitaip pasakius, į gelmę ji brenda,
Skęsta ir tinklai, ir valtys,
Medžiai sugaudžia, ir bangos į krantą
Bėga audringos ir baltos.

Ežeras verias, kur žengia jos kojos...
Veltui sekiau ją — prapuolė
Vėl neramia vilnimi užsiklojus
Ir nesirodo lig šiolei.

[1820—1821]

SVITEZIETĖ*

Baladė

Kas mergina ta ir jaunas vaikinas?
Jie naktimis čia klajoja.
Šviečia mėnulis danguj sidabrinis,
Svitezis tyliai banguoja.

Ji iš pintinės aviečių jam duoda,
Skina gėles jis gražiąsias.
Ji — gal vaikino brangiausia paguoda,
Jis — jos širdies mylimasis.

Jie naktimis pasimatymus skiria:
Meilė, matyt, begalinė.
Šitas vaikinas — medžioklis čia girioj.
Kas mergina? Nieks nežino.

Nieks neatspėja, iš kur ji atklysta,
Kokį pasirenka kelią.
Ji tartum pelkėj vėdrynas pražysta,
Dingsta kaip naktį ugnelė.

„Kam, pasakyk, nežinia ta krūtinėj,
Kam paslaptis ta keistoji?
Kaip ateini pas mane per tankynę,
Kurgi pastogė tavoji?

Vasara baigės, dangus papilkėjęs,
Lapai geltoni jau krenta.
Ar visados aš turėsiu atėjęs
Laukti tavęs ant šio kranto?

Ko lyg vaiduoklis ar stirna greitoji
Nardai tarp girios šešėlių?
Liki su tuo, kurs tave tik sapnuoja,
Lik — su tavim man tik miela!

Štai netoliese ten mano pirkelę
Slepia lazdynai ūksmingi.
Vaisių, žvėrienos užteks mums lig valiai,
Mes ten gyvensim laimingi".

Bet mergina: „Palūkėki, berneli!
Vyras dažnai klastą slepia:
Jis kaip lakštingala suokti tau gali,
O širdyje — tikras lapė.

Vyrams dažnai pasijuokti vien knieti —
Pažadus tiek teregėsi...
Gal ir galėčiau tavim patikėti,—
Ar duotą žodį tesėsi?"

Klaupias vaikinas, ranka griebia smėlio,
Šaukiasi pragaro dvasių,
Dengia jo veidą mėnulio šešėliai...
Ar ištesės viską drąsiai?

„Patariu žodį tesėti garbingai:
Kas duoto žodžio nepaiso,
Lemia tas atpildą sau pražūtingą,
Kančią bekraštę ir baisią!"

Ir, užsidėjusi margą vainiką,
Nieko daugiau nepasakius,
Tyliai pamojus, mergelė išnyko
Ten, kur tankmėj rangos takas.

Dairos medžioklis, bet tuščias troškimas
Girioj surast ją, pavyti.
Dingo kaip lengvas vėjelio dvelkimas,
Nieko aplink nematyti.

Vienišas likęs, po girią klajoja,
Randa kemsyne takelį.
Niekur nė garso, tik sykiais po koja
Sutraška tyliai šakelė.

Jis nejučiom prie vandens priartėja,
Žvelgia į krantą nebylų.
Bet per tankynę atskrieja štai vėjai,
Bangos putoja ir kyla.

Vandenys ošia ir šniokščia, ir gruma...
Tai niekados neregėta!
Ir mergina nuostabiausio gražumo
Plaukia artyn netikėtai.

Veidas kaip rožė, rasom nubarstytas,
Primena aušrą padangėj.
Skraistė lengva, tartum rūkas nukritęs,
Kūną nežemišką dengia.

„Mano berneli, gražusis vaikine,—
Tyliai mergelė dainuoja,—
Ko toks nuliūdęs žiūri į tankynę,
Ko mėnesienoj klajoji?

Kam vėjavaikės laukinės ilgiesi?
Ko vis dairais į takelį?
Tu ją mylėsi, dėl jos tu kentėsi,—
Ji pasityčiot vien gali.

Tik paklausyk ir užmiršk tą kankynę,
Mesk tuos atodūsius, gėlą!
Eikš pas mane! Vandeny sidabriniam
Šokti smagu bus ir miela.

Jei panorėsi, kregžde tu skraidysi,
Linksmas per ežerą skriesi
Arba smagiai kaip žuvelė plaukysi,
Žaisim per dieną mes dviese.

Naktį gelmės tylioje karalijoj,
Žibant žvaigždėms, aš myluosiu,
Guoly švelniam iš baltųjų lelijų
Sapną auksinį sapnuosi".

Skleidžiasi skraistė — ir krūtys boluoja,
Stovi medžioklis be dvasios.
O mergina vis artėja ir moja:
„Eikš pas mane, mylimasis!"

Štai ji pakyla ir lekia pavėjui,
Rėžia vaivorykštės lanką,
Tai nusileidžia ir vandeniu skrieja,
Ošiančią bangą pralenkia.

Šokti pas ją!.. Bet medžioklis sustoja,
Baimė staiga jį pagauna.
Mėlynos vilnys atbėga prie kojų,
Jas apkabina, skalauna.

Bangos vilioja, kutena ir glausto,
Jog net krūtinė apmiršta:
Lyg mylima švelniai ranką jam spaustų...
Viską aplink jis užmiršta.

Viską užmiršta — net savo merginą,
Šventąją priesaiką duotą,
Šoka gelmėn ir tolyn kelią skina,
Plaukia per ežero plotą.

Plaukia apsvaigęs ir skuba, ir žiūri —
Sietuvą greitai pasiekia.
Mėlynos bangos putoja paniurę,
Krantas toli jau palieka.

Savo ranka baltą ranką pagauna,
Žavesiu akys jo žiba.
Veržias medžioklis bučiuot veidą jauną,—
Supa vandens jį platybė.

Bet netikėtai štai pūstelia vėjas,
Švytinčios ūkanos skirias...
Mato medžioklis... Kas būt patikėjęs?
Ak, mergina tai iš girios!

„Kurgi ta priesaika tavo garbinga?
Kas duoto žodžio nepaiso,
Lemia tas atpildą sau pražūtingą,
Kančią bekraštę ir baisią!

Ne, tau neskirta čia laimę atrasti,
Žaist ežere mėnesienoj;
Tavo akims lemta amžiams užgesti,
Kūną dengs kapo velėna.

Šičia pakrantėj, kur medžiai sužėlę,
Tūkstančius metų kentėsi,
Pragaro liepsnos vis degins tau sielą —
Jų užgesint negalėsi".

Rūstų likimą medžioklis nuspėja,
Žvelgia į krantą nebylų.
O per tankynę atskrieja štai vėjas,
Bangos putoja ir kyla.

Vandenys ošia, gelmė verpetinga
Tartum nasrai atsivėrė.
Su vaikinu mergina ten pradingo.
Ežeras supas ir žėri.

Bangos lig šiolei vis ošia, putoja.
Vos tik mėnulis sušvinta,
Ten naktyje du šešėliai boluoja —
Juos nesunku atpažinti.

Štai mergina taško vandenį tyrą,
Degina kančios vaikiną.
Jis čia kadaise medžiodavo girioj.
O kas jinai? Nieks nežino.

[1821, rugpjūčio 12]

MARILĖS KALNELIS

Romansas

Svetimas žmogus, Mergina, Jasius,
Motina, Draugė

Svetimas žmogus

Ten, prie Nemuno srautingo,
Lankoje plačioj, prie vingio,
Ten kieno gražus kalnelis?
Apačioj jis visas žalias,
Krūmai auga ten ūksmingi;
Jo šlaitus žolynai juosia,
Gėlės jo viršūnę puošia.
O virš jos ieva žaliuoja,
Trys takai nuo jos vingiuoja.
Štai į dešinę — takelis,
Antras — ligi pat trobelės,
O į kairę suka trečias.
Aš čia atplaukiau, aš — svečias.
Tark, mergele, tu man žodį,
Aš norėčiau sužinoti:
Ten kieno tasai kalnelis?

Mergina

Ir ką tik paklaustum mūs kaime,
Papasakos skaudžią nelaimę:
Marilė gyveno trobelėj,
Dabar ji jau guli kalnely.
Į dešinę taką pramynė
Nuliūdęs jos mylimas Jasius;
Motulės tas takas antrasis,

Ir draugė ateina, ją mini.
Bet rytmečio teka saulelė,
Takai juos atves į kalnelį.
Už krūmų čionai atsistoki,
Pats viską išgirsk, sužinoki
Ir savo akim pamatyki.
Štai... mylimas eina iš tyko.
Motušė iš pirkios artėja.
Pažvelk, iš kairės eina draugė.
Visi atminimą jie saugo
Ir verkia prie kapo atėję,
Gėlių ten padėję.

Jasius

Marile, o brangioji!
Ankstyvą ryto metą
Dar mudu nesimatėm.
O jau dangus aušroja!
Čia mylimasis laukia,
Tavęs neprisišaukia.
Gal pramigai, nekėlei?
Gal su manim nemiela?
Kur tu lig šiol slepiesi?
Nepramigai, Marile,
Tu savo Jasių myli,
Tik tu kape ilsiesi,
Miegi kalnely tyliai.
Vien kapą čia lankysiu,
Tavęs jau nematysiu!
Kadaise, eidamas miegot, iš anksto jau žinojau:
Kai atsikelsiu aš, sutiks Marilė mylimoji,
Jos šypsena žavioji!
Paliksiu aš visus. Atėjęs čia, nuo šiol miegosiu,
Gal vėl regėsiu mylimą, sapnuos tik ją godosiu,
Gal amžinai sapnuosiu!
Seniau man ūkyje visi darbai rūpėjo,
Ir gyrė net kaimynai,

Ir tėvui aš padėjau,
Jo bėdos nekankino.
Nemiela niekas šiandien!
Tegu javai pražūna,
Lai šieno kaugės pūna,
Vilkai tepjauna bandą
Vidur nakties tamsiosios!
Marilės nėr brangiosios!
Man tėvas pirkią duoda
Ir kupiną aruodą,
Vis kalbina maloniai,
Kad parsivesčiau žmoną.
Nėra Marilės mano!
Piršliai to neišmano.
O, niekad negalėsiu!
Štai, tėve, ką darysiu:
Daugiau čia nekentėsiu,
Nors jūsų nematysiu.
Oi, eisiu, neraudosiu,
Į kareivius aš stosiu,
Galvelę ten paklosiu,—
Užmigs širdis nutilus.
Nėra, nebėr Marilės!

Motina

Kodėl anksti nekėliau?
Laukuos jau žmonės triūsia.
Nekėlė dukružėlė,—
Nėra Marilės mūsų!
Verkiau aš, kol prašvito,
Ir užmigau tik rytą.
O Simonas išėjo
Dar su tamsa, nevalgęs,
Manęs nežadino, matyti, pagailėjo;
Lankoj jau skamba dalgis.
Tu pjauk, užmiršk nedalią,
O aš čia — ant kalnelio.
Ko į namus man eiti?
Pietų mūs nieks nešaukia,

Prie stalo nieks nelaukia,—
Kur mūsų ta mergaitė?

Kol tu buvai, brangioji,
Gyvenome kaip rojuj.
Namuos — vis sujudimas,
Vis apsilanko žmonės,
Susirenka jaunimas —
Ir skamba vakaronės.
Dabar nyku trobelėj!
Kas eina — vis pro šalį.
Tavęs nėr, dukružėle,—
Takai žole užžėlė,
Namai liūdni ir tylūs.
Nėra, nebėr Marilės!

D r a u g ė

Čia, būdavo, ant tako
Prie upės mes sustojam
Ir apie meilę šnekam,
Ir mylimus svajojam.
Dabar man šie krantai nebylūs,—
Nėra, nebėr Marilės!
Jinai manęs negirdi.
Kam aš atversiu širdį?
Kai negaliu išlieti
Tau savo laimės, skausmo,
Sunku man ir liūdėti,
Sunku pajust ir džiaugsmą.

S v e t i m a s ž m o g u s

O svetimasis girdi viską,
Tą sielvartą supranta.
Ant veido ašaros sutvisko,
Kai yrėsi nuo kranto.

[1820, lapkritis]

BIČIULIAMS

Siunčiant baladę „Patinka“

Kaunas, gruodžio 27 d.

Laikrodžio dūžiai... Naktis įpusėjus,
Gaubia ramybė jos tamsį,
Tik vienuolyno mūruose[12] vėjas
Švilpauja, šunes suamsi.

Vario žvakidėje baigianti degti
Žvakės liepsnelė jau skęsta,
Merkiasi, viską gramzdina į naktį,
Gęsta, sužimba, vėl gęsta.

Slegia nei kapo rūsys baltos sienos,
Valandos šliaužia lyg sraigės.
Buvo laimingos man naktys ir dienos!
Buvo kadaise... ir baigės.

Knygą paėmęs, bandau ja ramintis,
Numetu knygą, pabodo;
Vėlei nuskrieja į praeitį mintys,
Guodžia ar veda iš proto.

Tarpais regiu — tarsi brolis prie durų,
Štai ji čionai — mylimoji.
Nieko. Ant sienos išbaltinto mūro
Mano šešėlis juoduoja.

Imsiuosi plunksnos, kol žvakė dar švyti,
Pinasi mintys ir liejas,
Noris bičiuliams kažką parašyti,
Tik ar užbaigsiu pradėjęs?

Gal gruodžio posmą sušildys saulėta
Buvus pavasario laimė?
Noris rašyti kažką netikėto,
Apie Marilę ir baimę.

Siekiantys laurų vainiko ir garso
Lai piešia josios portretą,
Grožį ir protą poemoj išgarbsto
Arba sonetuos išgieda.

Šiaip jau ir mano giesmė jiems pritartų,
Tik šiandien įgeidis paikas
Gundo papasakot jums vieną kartą,
Kokias krėčiau jai išdaigas.

Kaip ekonomė šykšti, rūpestinga
Meilę Marilė seikėjo.
Į šimtą m y l i u nė vieno p a t i n k a
Lūpos jos nesušnabždėjo.

Atdūsiai maža ką gero man žada,
Tad piktas ir nusiminęs
Esu Marilę vidurnakčio metą
Štai šia balade bauginęs.

PATINKA*

Baladė

Kur baigias miškas, Marile, žiūrėki —
Po dešinei krūmai tankūs,
Po kairei klonis žaliuoja, o prieky
Upokšnis po tiltu rangos.

Cerkvė sena, kur gyvena apuokai,
Varpinė apsamanojus,
Ir kapinaitės juoduoja šiurpokai
Pro dilges ir avietojus.

Gal reikia kaltint paklydusią vėlę,
O gal ten tūno šėtonas —
Tos kapinaitės vidunaktį vėlų
Nuo seno gąsdina žmones.

Vos valanda tik ateina gūdžioji,
Cerkvė atsiveria baugiai,
Varpinėj patys varpai tilindžiuoja,
Kažkas lyg šnypščia, lyg staugia.

Kartais ugnelė ten slankioja tyliai,
O kartais griaudžia perkūnas.
Karstai sutrešę paviršiun iškyla,
Klajoja šmėklos bekūnės.

Priešais begalvis lavonas voliojas,
Arba vien galvą sutiksi —
Akys išsprogę, burna prasižiojus
Raudonom žarijom tvyksi.

Būna, kad vilkas — ne vilkas atbėga
Erelio sparnus išskleidęs.
„Dinki!“ — žegnoji, ir jo nebelieka,
Cha cha cha — nuskamba aidas.

Matė keleiviai visokių baisybių,
Ir keikia visi šį kelią:
Tam lūžus iena, tam ratai suklypę,
Kitam apšlubus kumelė.

Senojo Andriaus kalbų aš nepaisiau
Ir neklausiau įspėjimų,
Burtais, velniais tegu tiki kvailiai sau —
Būdavo, juokas tik ima.

Kartą ant tilto sustojo man bėriai,
Į Rūtą važiuojant[13] naktį,
Veltui vežėjas botagą pastvėrė,
Veltui mėgino paplakti.

Stovi, ir tiek, o paskui kad patraukė —
Trūko iškart kaklininkai.
Likti nakčia vienišam vidur lauko —
P a t i n k a, sakau, p a t i n k a!

Žiūriu — numirėlė plaukia iš upės,
Vos tik man šitaip surikus,
Baltu rūbu, baltu veidu; apsupęs
Jos galvą ugnies vainikas.

Bėgti norėjau, iš baimės parkristi,
Silpna tiesiog pasidarė.
Ir sušukau jai: „Garbė Jėzui Kristui!“ —
„Per amžių amžius,— ji tarė.—

Geras žmogau, man ramybę suteikęs,
Kas tu, iš kur — nesvarbu gi,
Ilgai gyvenki laimingas ir sveikas,
Dėkui, palaimintas būki.

Džiaugsis dangaus karalyste jau greitai
Šita vėlė nuodėminga.
Man iš skaistyklos padėjai išeiti
Tik vienu žodžiu: p a t i n k a.

Žvaigždės danguj kol ims blėsti, kol kaime
Gaidys užgiedos bent sykį,
Pasiklausyk apie mano nelaimę,
Paskui kitiems apsakyki.

Aš vadinausi Marilė kadaise,
Kol gyvenau šitoj žemėj.
Tėvas — turtingas ir gerbiamas baisiai —
Užėmė vietą nežemą.

Dukteriai geidė tik laimės, ir būtų
Jis vestuves man suruošęs,
Minios jaunikių be perstojo plūdo —
Turtas viliojo ir grožis.

Nuo to gausumo ir apėmė nikiai,
Puikybė augo kas dieną.
Mėgau, kai lankstos be skaičiaus jaunikiai,
Niekinti juos aliai vieną.

Rados ir Juzis — drovus, nepatyręs
Dvidešimt metų vaikinas.
Žodžių saldžių dar nemokantis, tyras,
Širdy paslapčia kankinos.

Mačiau, kaip vargšas liūdėjo ir nyko
Negavęs atsako jokio.
Džiaugsmas nuožmus mano širdį apniko,
Jo kančios kėlė tik juoką.

„Eisiu!“ — su ašarom tarė. „Ir eiki!“
Nuėjo ir mirė iš meilės;
Ten ir supylė jam kapą belaikį,
Kur šlama eglaitės gailios.

Sąžinės priekaištai tąsyk nubudo,
Gyvenimas man apkarto;
Bet nebandžiau, neieškojau aš būdo
Kaltę išpirkti bent kartą.

Sykį nutraukė šeimos vakaronę
Triukšmas, švilpimas, kaukimas,
Įlėkė Juzis grėsmingam raudony,
Baisus kaip koks prakeikimas.

Griebė, uždusino sūkuriu dūmų
Ir sviedė, kur liepsnos alsios,
Verksmas, griežimas dantų, ir rūstumo
Kupinas griaudė ten balsas:

„Tu gi žinojai, kad viešpats iš vyro
Moterų giminę kūrė,
Jo malonumui, ne skausmui paskyrė,
Pasaldint jo daliai niūriai.

Akmenį, rodos, turėjai, ne širdį —
Niekas paveikt negalėjo,
Niekas nė žodžio švelnaus neišgirdo,
Nors meldė, ašaras liejo.

Tad nematysi tu dangiškų vartų
Už būdą negailestingą,
Kol žemėj sutiksi vyrą, kurs tartų
Apie tave bent p a t i n k a.

Juzis to žodžio kadaise maldavo.
Prašysi ir tu malonės;
Bet ne geruoju, ne ašarom savo —
Baisumais gąsdinsi žmones".

Piktosios dvasios tuoj pat mane stvėrė.
Ir va jau šimtmetį gerą
Dieną kankina grandinę užnėrę,
Naktį į žemę išvaro.

Cerkvėj ar čia, netoli Juzio kapo,
Dangaus atstumta ir žemės,
Taip liepiama užkeikimo nelabo,
Pasiverčiu šmėkla sutemus.

Atimu arklius ar girioj aklojoj
Paklaidinu keliauninką;
Nuolat apkeikia, apspjaudo, aploja,
Tu pirmas tarei: p a t i n k a.

Todėl į ateitį savo pažvelki,
Praskleisiu likimo šydą:
Ir tu sutiksi Marilę! Bet vėlgi...“
Deja, čia gaidys pragydo.

Man modama, ji ištirpo lyg rūkas,
Kuris viršum pievų tvyro,
Tolo, kaip tolsta šviesus debesiukas,
Nešamas linksmo zefyro.

Sveiką vežimą išvydau pro miglą,
Jutau, kaip širdis atgyja.
Tad sukalbėkim už sielas skaistykloj
Tris kartus „Sveika Marija“.

[1819]

PONIA TVARDOVSKA

Baladė

Kemša, maukia, pypkes rūko.
Šoka bernas su pana.
Dvaro smuklė lyg padūko —
Skamba juokas ir daina.

Ir Tvardovskis čia prie stalo
Krečia pokštus, išdidžiai,
Kaip sultonas, maukia alų,
Šaukia: „Gerkime, svečiai!"

Čiumpa kardą ir kariškiui
Pagrūmoja virš galvos,
Linksta ausys tam kaip kiškiui —
Nebereikia jau kovos.

Kyšt godžiam juristui saują
Į panosę pinigų,
Ir tasai kaip šuo tarnauja —
Nesuvaldo mat nagų.

Sprigtas batsiuviui į nosį
Ir vamzdelis prie kaktos —
Prilaša degtinės pusė
Kibiro — jo išlaktos.

Ir Tvardovskis vyną maukia.
Bet staiga taurės dugne
Mato juodą kipšo kaukę:
„Tu pas ką? Ar pas mane?"

Kipšas striukas, kipšas bukas —
Vokietukas tikras. Štai

Linkteli svečiams velniukas,
Kelia skrybėlę aukštai.

Iš taurės staiga išlindo
Kumpanosis — ne juokais
Kojomis grindis jau mindo,
Braižo vanago nagais.

„Jūs Tvardovskis? Sveikas, sveikas!"
Ir sarkastišku balsu:
„Nepažįstate? Aš paikas
Mefistofelis[14] esu!

Andai tu ant Pliko kalno[15]
Velniui sielą užrašei;
Jaučio odoj, kaip ant delno,
Raitos parašas gražiai.

Tau velniai dorai tarnavo.
Prižadėjai po dvejų
Metų Romoj sielą savo,
Užrašytą mums krauju.

Jau praėjo daugel metų.
Prasilenkia mūs keliai:
Pragaras tavęs nemato,
Nors žvejoja atkakliai.

Bet atėjo galas žūklei,
Atsisveikink su žeme.
Susitikom „Romos" smuklėj —
Pasiruoški, ir eime".

Girdi jis *dictum acerbum*[16],
Nori bėgti — jam baugu.
„Stok! O kur *nobile verbum*[17]?"
Velnias čiupt jį už plaukų.

Ką darysi! Teks, atrodo,
Iškeliauti iš namų.

Bet... lengvai nepasiduoda —
Lenkia velnią gudrumu.

„Žvelk į sutartį, šėtone!
Jaučio odoje kvailai
Surašyta: prieš kelionę
Dar tris darbus privalai

Čia atlikti mano naudai.
Aš, deja, nepamiršau.
Jei rašte tu susigaudai,
Tai atlik, ką aš prašau.

Štai ant durų nutepliotas
Bėras žirgas: kad staiga
Būtų man jis pabalnotas,
Kad kaukšėtų pasaga.

Tu nuvyki iš smiltelių
Man botagą žirgui plakt
Ir suręsk miške prie kelio
Trobą poilsiui pernakt.

Trobą ręsk iš milijonų
Išlukštentų riešutų,
Stogą denki iš aguonų,
Iš labai mažų grūdų.

Rask vinių mažiausiai pūdą,
Kalki colių bent trijų
Vinį į kiekvieną grūdą,
Kad priliptų prie sijų".

Mefistofelis — kaip magas.
Ką jam reiškia! Viens, du, trys —
Ir nuvytas jau botagas,
Žengia žirgas pro duris.

Ir Tvardovskis šast į balną.
Žirgas trepsi — opapa!
Ir baigta į aukštą kalną
Panaši nauja troba.

„Tu laimėjai, juodas pone!
Pamėgink dar dubeny
Išsimaudyti, šėtone,—
Švęstame jo vandeny".

Lipa kipšas susirietęs
Į tą dubenį — baisu.
Ponas liepia — nėr kur dėtis,
Išsimaudė iš tiesų.

Bet iššoko, patrepseno
Ir suriko iš arti:
„O dabar jau būsi mano!
Išsimaudžiau lyg pirty".

„Pažiūrėsim — kokia kaina!
Greit bus velniavai gana.
Štai į smuklę jau ateina
Mano mylima žmona.

Aš galiu metus šėtonui
Patarnauti, jeigu tu
Čia pabūsi mano žmonai
Vyru tuo pačiu metu.

Ir godosi, ir mylėsi,
Ir jai būsi paslaugus.
Jeigu, kipše, netesėsi —
Tau aplaužysiu ragus".

Velnias čia į jį šnairuoja,
Čia į langą — ką darys?
Trepteli supykęs koja
Ir jau skuba pro duris.

Bet nabagas nusivylė:
Brūkšt — ir smuklė uždara.
Velnias šmakšt pro rakto skylę —
Ir nė kvapo jo nėra.

[1820, pirmoji pusė]

PASALA

Ukrainiečių baladė

Iš sutemusio sodo vaivada pasirodo,
Net užduseęs atbėga į pilį.
Lovos skraistę atskleidžia ir rankas net nuleidžia:
Nėr... Apstulbintas stovi ir tyli.

Žvilgsnis įbestas niršta, siekia virpantys pirštai
Sukti ūso, jį suka ir mąsto.
Žvilgt į sodą, atmovęs už pečių švyst rankoves[18],
Atsagstytas jau: viskas nuspręsta.

„Ei tu, chame kazoke, kas sode? Atsistoki!
Panaktinis kur? Šuo kur? O, lepšiai!
Duok man graižtvinį, mikliai, janičarų šaudyklei[19]
Pilną užtaisą, diržą ir krepšį!"

Jau su ginklais iššoko ir — link sodo tamsoko,
Kur vijoklių žalių pavėsinė.
Vos tik blyksteli mėnuo, ant suolelio velėnų
Sėdi, kas? Kažin kas vienmarškinė.

Delnu uždengė veidą ir į kasą palaidą
Vienmarškinę krūtinę įsupo.
Rankom stumia į šoną jaunikaitį malonų,
Kurs, po kojų parpuolęs jai, klūpo.

Ir kelius jai myluoja, ir vis kalba: „Mieloji!
Viskas prarasta, viskas pražuvo!
Brangiai jis įkainavo tuos atodūsius tavo,
Vaivada,— viskas nupirkta buvo.

Aš tiek metų mylėjau, aš tiek metų kentėjau
Ir kentėsiu, mylėsiu, o jis ką?
Nei kentėt, nei mylėti, tiktai auksu žvangėti.
Tu jam pardavei, išdavei viską.

Į pūkus pasinėręs, gulbių plunksnas pabėręs,
Tau glėby sups kasnakt seną kaktą,
Gers saldybę tą bluostų, gers iš lūpų ir skruostų,
Gers, man draustą,— kad jam atitektų.

Vos tik žvaigždės sumirgo, aš ant eikliojo žirgo
Pas tave jot — ar lytų, ar snigtų,—
Savo aimana sveikint, palinkėt, atsisveikint,
Kad labos tau nakties nepristigtų!"

Girdi ji ar negirdi, bet jai degina širdį,
Skruostais ašaros karštos pabyra.
Jau jėgų nebetenka, nebeatstumia rankų,
Alpdama į jo glėbį pasvyra.

O abu pasalūnu už gyvatvorės tūno
Ir iš juostos jau šovinius traukia.
Dantimis čakšt nukanda[20], dutiek rupšračių randa,
Muša paraką — stumpliais — nelaukę.

„Pone! — šnabžda kazokas,— velnias koks, nebe juokas:
Nenušausiu mergos tos nei nieko.
Vos atlaužiau gaiduką, šiurpas toks... trupučiuką...
Ašarėlė ten čakšt — ir sudrėko".—

„Tič tu, veisle haidukų, verkti čia tik betrūko!
Imk še parako kapšą, atsargiai,
Berk, greičiau tik, degtuvą, brūkštelk nykščiu skiltuvą
Ir į kaktą — ar sau, ar tai mergei.

Kelk aukščiau... kur plaukai tie... Stok, pirma jaunikaitį
Aš..." Kazokas tačiau neišlaikė:
Ne atlaužė, atrovė ir netaikęs iššovė
Ir į kaktą — vaivadai — pataikė.

[1827—1828]

TRYS BUDRIAI

Lietuvių baladė

Kartą tarė tris sūnus, lietuvius tris kariūnus,
Žilagalvis Budrys pasikvietęs:
„Veskit žirgus iš tvartų, pabalnokit prie vartų,
Išgaląskite kardus ir ietis.

Vilniuj sakė, šį sykį — teks į didelį žygį
Trim keliais jums į karą išjoti:
Rusas Algirdui tenka, o Skirgaila puls lenką[21],
Kunigaikštis Kęstutis — kryžiuotį.

Stiprūs, dailūs užaugot, te dievai jus apsaugo —
Jokit šaliai tarnauti, kaip tinka.
Šįmet aš nebejosiu, patarimą jums duosiu:
Trys keliai tris karius pasitinka.

Jos su Algirdu vienas — puls jis Naugardo sienas
Palei Ilmenio ežerą platų[22],
Niekados ten netrūko šermuonėlių kailiukų,
Ten sidabro tiek pat kiek ir ledo.

Te antrasis keliauna į Kęstučio kariauną
Pult šunis kryžiuočius pasiruošęs;
Ten gintaro — kaip smėlio[23], daug gražaus audeklėlio,
Kunigai tenai deimantais puošias.

Su Skirgaila tretysis lenkų žemėj švaistysis;
Ras trobelėse dalią jis karčią,
Bet, patekęs ten kartą, išsirinks gerą kardą,
Pargabens pavyzdingą man marčią.

Nes pasauly lenkaitės — tai meiliausios mergaitės,
Kaip katytės — jos linksmos ir žvalios,
Veidas baltas kaip pienas, tankios juodos blakstienos,
Žiba akys — tarytum žvaigždelės.

Aš menu ligi šiolei, kaip lenkaitei gražuolei
Teko man dar jaunam pasipiršti;
Nors ji žemėj jau miega, negaliu betgi niekad,
Į jos kapą pažvelgęs, pamiršti".

Tokią reikšdamas valią, išlydėjo į kelią;
Jie ginkluoti į karą išjojo.
Jau žiemos bėga dienos, bet negrįžta nė vienas.
Krito mūšy,— Budrys pagalvojo.

Per pašėlusią pūgą kaiman raitelis suka,
O skraiste kažką didelį dengia.
„Ar neši į gimtinę visą rublių statinę?" —
„Ne, tai marčią tau parvežiau — lenkę".

Per pašėlusią pūgą kaiman raitelis suka,
O skraiste kažką didelį dengia.
„Gal neši čia, vaikine, man gintaro statinę?" —
„Ne, tai marčią tau parvežiau — lenkę".

Per pašėlusią pūgą kaiman trečias jau suka,
Skraistėj grobį vos rankom apglėbia.
Nė nematęs laimikio, tėvas tretįjį sykį
Vestuves kelti sūnui paliepia.

[1827—1828]

BĖGIMAS*

Jis kariauja — metai bėga.
Gal seniai jis žemėj miega.
Sese, liūdna tau! Piršlius
Kunigaikštis tuoj atsiųs.

Kunigaikštis kelia puotą.
Vargšė liūdi iškamuota.

Nuo šilkinių jos blakstienų
Srūva ašaros kas dieną;
Vysta lyg dvi baltos rožės
Jos veidų skaisčiųjų grožis.
Nebegrįš jisai vis viena!

Jis negrįš — jisai pražuvęs.
Verkia močia: greit vestuvės.

Jau svečiai keliu važiuoja.
„Nesutiksiu aš gražiuoju
Eiti šiandien pas altorių,
Aš į grabą gulti noriu:
Lai mirtis mane bučiuos,
Nepakelsiu aš kančios".

Kunigas klausykloj laukia,
Atgailaut prieš dievą šaukia.

O sena žynė jau lenda:
„Dievo tarną vyk į sprandą!

Be maldos —
Mažiau klastos,
Atgaila — didžiausia gėda!
Burtai viską tau atstos.
Aš turiu paparčio žiedą;
Tavo mylimas šį tą
Dovanojo tau slapta.

Plaukus jo supinki tu,
Kraujo sau išspausk pirštu,
Žiedus du sudėk kartu.
Imsim burti su tavim,—
Ir pynė pavirs angim.
Jis atjos, tikėk manim!"

Jiedvi buria, jiedvi žiūri:
Kažkas joja naktį niūrią.
Leidžias ūkana kraupi.
Mergužėle, tu drebi?

Palei pilį
Viskas tyli.
Jau vidurnaktis.
Jinai
Vis nemiega — ilgu jai.
Cit! Kanopos sudundėjo,
Šuo sustaugė, paniurzgėjo —
Ir nutilo vėl ūmai.

Kažin kas negirdomis
Atveria trejas duris.
Užsimetęs baltą rūbą,
Priemenės tamsoj tirštoj
Kažin kas į vidų skuba
Ir ant lovos sėda tuoj.

Bąla jau rytuos padangė.
Žirgas juodbėris sužvengė.

Girioje pelėda ūkia.
Muša laikrodis.— „Sudie,
Ar į balną sėsk, širdie,
Ir per amžius mano būki!"

Mėnuo balzganas pablyško —
Joja raitelis per mišką.
Mergužėle, iš tiesų
Pasakyk, ar nebaisu?

Lekia žirgas per eglyną,
Lyg šiaurys per lauką plyną,
O aplink — tyla bežadė,
Tik sukranksi varna medy,
Ir vilkų nesočios akys
Žėri žybčioja it žvakės.

„Žirge, žirge, bėk smarkiau!
Pro naktinio ūko šydą
Šviečia mėnuo vis blyškiau.
Kol gaidys dar nepragydo,
Nugalėti aš turiu
Dešimt upių ir gūbrių".

„Kur nešiesi tu mane?" —
„Į namus".— „O kur namai tie?" —
„Seno Mindaugo kalne*.
Dieną lengva ten įeiti
Kiekvienam, bet naktimis
Užburta mana pilis".—

„Suturėk, brangusis, žirgą!
Akyse man viskas mirga".—
„Įsikibk tvirčiau ranka,—
Rodos, tu laikai kažką?
Kas tai? Rankdarbių krepšiukas?" —
„Ne, tai „Aukso altoriukas".—

„Greitai lėkime pilin!
Mudu vejas. Na, į priekį!

Ten kiaurymė, nežiūrėki.
Mesk maldaknygę šalin".

Lyg sparnų pajutęs porą,
Skrieja žirgas tartum oru.

Neša juodbėris kiek gali
Per kupstus ir per grabus,
O prieš jį melsva ugnelė
Kaip vadovas paslaugus
Virš kapų plevena skrenda,—
Ir čia pat tuoj atsiranda
Mūsų raitelis lakus.

„Mano mielas, kur tu joji?
Nė žmogaus... Tamsa juoda".—
„Kai arti bėda, mieloji,
Rinktis kelią nėr kada.
Nieks į manąją buveinę
Niekad pėsčias neįeina:
Poną veža
Katafalku,—
Vargo pelę
Rankom velka.

Žirge, žirge, lėk sparčiau!
Ryto žarą pamačiau.
Tuoj pragys antri gaidžiai,
Varpas bamtelės gūdžiai.
Aš dar perskristi turiu
Porą upių ir gūbrių".

„Prilaikyk vadžias, brangusis!
Aš nukrisiu — man baisu.
Klumpa juodbėris užduseęs
Tarp uolų ir tarp kemsų".—
„Ak mieloji, kas per pančiai
Maskatuoja ten prieš mus?" —
„Mylimasis, būk ramus:
Tai juk škaplieriai, rožančiai".—

„Mano žirgui siaubą kelia
Prakeikti virvagaliai,
Šonu klapsi jis bailiai.
Mesk į šalį juos, širdele!“

Žirgas leidos per uolas,
Nušuoliavo tris mylias.

„Mano mielas, čia kapai?“ —
„Ne, čionai mana tvirtovė“.—
„O tie kryžiai, tie grabai?“ —
„Tai ne kryžiai — bokštai stovi.
Paskutinę mūsų kliūtį
Nugalėsime žūt būti.

Stabtelk, žirge! Tu lig ryto
Šitiek įveikei gūbrių,
Šitiek upių įvairių,
O dabar staiga drebi tu?
Juodbėrėli, aš matau:
Kliudo kryžius man ir tau“.

„Mano mielas, ko sustojai?
Bent apdenk mane rūbu:
Rytmečio migloj šaltojoj
Sustirau aš... Man šiurpu“.—

„Leisk priglusti man, mergaite,
Prie tavos širdies jaunos.
Aš degu, veidai įkaitę —
Net akmuo užsiliepsnos.

Tu laikai ten, regis, vinį!“ —
„Ne, kryželį sidabrinį.
Man jį davė motinėlė“.—
„Duria jis baisiau už strėlę,
Aštrią vinį
Mesk į plynę!“

Krito kryžius — ir prapuolė.
Spausdamas glėby gražuolę,
Joja raitelis lakus,
Akys lyg žaizdrai liepsnoja.
Staigiai žirgas jo sustoja,
Sukvatoja kaip žmogus —
Ir už mūro dingsta šuoliu.
Jau girdėt gaidžių balsai,
Varpo aidas plaukia vėju.
Štai ir kunigas atėjo.
Kurgi jie? Jų nėr visai.
Nei jų pėdsako, nei kvapo.

Tyli kryžiai sustatyti.
Tik prie vieno šviežio kapo
Jokio kryžiaus nematyti.

Kunigas už juos abu
Meldės dievui ties grabu.

[1831—1832]

P O E M O S

KONRADAS VALENRODAS

Lietuvių ir prūsų žygių
istorinė sakmė

Dovete adunque sapere, come sono
due generazioni da combattere...
bisogna essere volpe e leone.[1]

BONAVENTŪRAI IR JOANAI ZALESKIAMS[2]
tūkstantis aštuoni šimtai dvidešimt septintųjų metų
atminimui skiria

Autorius

Iš lenkų kalbos vertė
VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS

PRATARMĖ

Lietuvių tauta[3], susidedanti iš lietuvių, prūsų ir letų genčių, negausinga, apgyvenusi nedidelį, ne per daug derlingą kraštą, ilgai Europai nežinoma, apie tryliktą amžių kaimynų užpuolimų buvo pažadinta[4] veikliau pasireikšti. Kai Prūsai nebegalėjo atsispirti Teutonų ginklui[5], Lietuva, išėjusi iš savo girių ir pelkių, kardu ir ugnim naikino aplinkines valstybes ir netrukus pasidarė baisi visoj šiaurėj. Istorija dar nepakankamai išaiškino, kokiu būdu tokia silpna ir taip ilgai svetimiems paklususi tauta sugebėjo iš sykio atsispirti ir pasidaryti pavojinga visiems savo priešams, iš vienos pusės vesdama nuolatinį kruviną karą su Kryžiuočių ordinu, iš kitos pusės niokodama Lenkiją, imdama duoklę iš Didžiojo Naugardo[6] ir prasiskverbdama net ligi Volgos krantų ir Krymo pusiasalio. Garsingiausia Lietuvos epocha sutampa su Algirdo ir Vytauto laikais[7], jų valdžia siekė nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų. Bet ta didžiulė valstybė, per daug staigiai augdama, nesugebėjo sukurti savyje vidinės galios, kuri būtų siejusi ir gaivinusi skirtingas jos dalis. Lietuvių tautybė, išsiliejusi per daug plačiose šalyse, pametė savo tikrąją spalvą. Lietuviai pavergė daug rusiškų genčių ir užmezgė politinius santykius su Lenkija. Slavai, jau nuo seniai krikščionys, buvo aukštesnio civilizacijos laipsnio: jie, nors Lietuvos pavergti ar spaudžiami, nuolatine įtaka atgavo moralinę pirmenybę prieš stiprų, bet nekultūringą pavergėją ir prarijo jį kaip kinai totorius grobikus[8]. Jogailaičiai[9] ir galingesnieji jų vasalai virto lenkais; daugelis lietuvių kunigaikščių Rusijoj priėmė rusų tikėjimą, kalbą ir tautybę. Tokiu būdu Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė jau nebebuvo lietuviška, tikroji lietuvių tauta vėl atsidūrė savo senose ribose; jos kalba liovėsi buvusi dvaro ir galingųjų kalba ir išliko tiktai liaudyje. Lietuva — tai įdomus pavyzdys tautos, kuri po didžiulių savo laimėjimų išnyko[10], kaip upelis po per gausaus potvynio nuslūgsta ir plaukia jau siauresne negu pirmiau vaga.

Jau keli amžiai dengia minėtuosius įvykius: nuėjo nuo politinio gyvenimo scenos ir Lietuva, ir žiauriausias jos priešas — Kryžiuočių ordinas; kaimyninių tautų santykiai visiškai pakitėjo; interesai ir aistros, kurstę ano meto karą, išblėso, net jų atminimų liaudies dainose nebeliko. Lietuva jau yra visiškai praeityje[11]; jos istorija šiuo atžvilgiu duoda dėkingos poezijai medžiagos, nes poetas, apdainuojąs ano meto įvykius, gali rūpintis vien tik pačiu istoriniu objektu, pagilinimu dalyko ir menine išraiška, visiškai nepaisydamas skaitytojo interesų, aistrų bei madų. Tokių būtent objektų liepė ieškoti Šileris:

„Was unsterblich im Gesang soll leben,
Muss im Leben untergehn".[12]

„Kas privalo atgyti dainoje, turi žūti tikrovėje".

ĮŽANGA

Jau šimtmetis baigė praeit[13], kai kryžiuotis
Pagoniško kraujo upeliuose braidė.
Jau prūsui grandiniuos beliko kamuotis.
Tad, žemę pametęs, miškuos išsisklaidė.
O vokietis bėglį medžiojo ir pjudė,
Lig pat Lietuvos grobė, degino, žudė.

Lietuvį nuo priešo čia Nemunas skiria:
Vienapus dievų paslaptingos šventovės
Viršūnėmis blizga[14] pro šlamančią girią,
Kitapus, į skardį aukštai įsibrovęs,
Tik vokiečių kryžius skliautu debesėtu
Grėsmingai apžvelgia žemes Palemono[15]
Ir tiesia rankas Lietuvon, lyg prie šono,
Iš viršaus apglėbęs, prispaust ją norėtų.

Vienapus lietuvių būriai, kaip kadaise
Su lūšio kepurėm, gaurais apsitaisę,
Ietim ir kilpynėm, vikrauja ir žaidžia
Ir priešo budriai iš akių nepaleidžia.
Kitapus šarvuotas, judėti negreitas,
Sustingęs įsibedė vokietis raitas.
Stebėdamas priešo gynimosi vietą,
Jis vapa rožančių ir grūda muškietą[16].

Ir šis, ir anie akylai seka brastą.
Taip Nemunas, ilgai viešnagėm garsėjęs,

Kur amžiais tiek broliškos santarvės rasta[17],
Dabar pražūties pasidarė nešėjas,
Nes laukia kiekvieno mirtis ar vergovė,
Kas peržengti drįstų jo mėlyną srovę.
Tiktai atžala apynėlio nusvirus,
Išpuikusio topolio ten paviliota,
Žilvičiais ir upės žolėm prasiyrus,
Netrukdoma stiebias į uždraustą plotą
Ir, tartum vainikas nutįsęs anapus,
Nudžiunga su mylimu savo sutapus.
Vien Kauno pakalnių ir jo ąžuolynų
Lakštutės su savo bičiuliais iš gojų
Lietuvišku vis dar skardena dainynu
Ar skrenda, sparneliais laisvai suplasnoję,
Viešnagėn į bendrą salų tankumyną.

O žmonės? — Juos karas ir smurtas supjudė.
Lietuvių ir prūsų draugystė pirm laiko
Sužlugo. Bet meilė sujungti pataiko
Ir žmones.— Atsimenu du tokiu nūdie.

O Nemune! Greitai per tavąją srovę
Mirtim ir gaisrais nešini piktadėjai,
Į tavo žaliuosius krantus įsibrovę,
Iškirs vainikus, kur puošeis ir žydėjai,—
Išgąsdins lakštingalas šūviai sugriovę.
O brangius ryšius giminystės ir kraujo
Tautų neapykantos tvaikas pakilęs
Pavers tuoj į nieką; — bet širdys, kur mylis,
Vaidilos[18] dainoj susivienys iš naujo.

I

IŠRINKIMAS

Marienburgo bokšte varpas gaudžia*,
Dundena būbnai ir patrankos griaudžia.
Svarbi diena nūn Ordinui prašvito.
Į sostinę štai komturai[19] jau skuba,
Kapituloj[20] jie renkas nuo pat ryto
Ir, viešpaties pagarbinę ten vardą,
Nutars, kurio papuoš didysis kryžius rūbą,
Kuriam pavesti didįjį reiks kardą*.
Jau dvi dieni praslinko ginčuos lygiai,
Nes daug kilmingų vyrų susirinko,
Kurie tai garbei savo amžium tinka,
Kurių vienodi nuopelnai ir žygiai;
Bet brolių tvirtas sutarimas rodo,
Kad jie aukščiausiai stato Valenrodą.

Svetimšalis,— jo Prūsuos nieks nežino,—
Svetur jis savo vardą išgarsino.
Kastilijos kalnais jis maurus gineęs[21],
Ir Otomaną[22] jis prie jūros spaudęs,
Jis mūruose kovojęs pirmutinis,
Jis ir laivus pagonių[23] pirmas gaudęs.
Jam vos į kovą stojus kur turnyre,
Jei, būdavo, tik šalmą jis pradengia,
Jau susiremt su juo kiekvienas vengia
Ir pergalės vainiką jam tik skiria.

Ne vien darbais dėl Ordino galybės,
Tauria šlove jo apgaubta jaunystė.
Jį puošia ir krikščioniškos dorybės:
Kuklumas, neturtas ir vientulystė[24].

Jis nesispraudė į dvariškių spūstį,
Miklia kalba nei gestais negarsėjo.
Dėl žemo pelno vergiškai paklusti
Aršiems baronams niekad nenorėjo.
Paniekinęs aukštos garbės tuštumą,
Tų mūrų glūdy geidęs būt vienuoliu,
Jis niekino ir taurų malonumą:
Minstrelių dainos ir šypsniai gražuolių
Jo šaltai sielai nebesako nieko.
Jis pataikūnus tylomis palieka,
Pro gražią moterį iš tolo žengia,
Žavingo žodžio saugojas ir vengia.

Ar toks jau buvo gimęs Valenrodas,
Ar tapęs — amžium,— nes, kad ir nesenas,
Jau širmo plauko ir kakta raukšlenas:
Kančios ir metų antspaudas vienodas,—
Įspėt sunku, net tekdavo matyti,
Kad jaunime jis žaisti sugebėjo
Ir kartais moterų mielai klausyti,
Ir sąmoju kitus sukirst mokėjo,
Ir damoms žarstė mandagių pagrėbstų
Su šaltu šypsniu, lyg vaikams skanėstų.
Bet buvo tai reti užsimiršimai.
Nes nejučiom koks žodis abejingas
Ar šiaip kitiems tušti prasitarimai
Aistras sukeldavo jam sielvartingas.
Jei Lietuvą ar auką dėl tėvynės,
Ar kryžiaus karą bus ten kas priminęs,
Tuoj Valenrodo džiaugsmas blėste blėso.
Jis rūstų veidą kreipdavo į šalį,
Viskam nebejautrus bematant vėso
Ir grimzdo vėl į sielvartą begalį.
Galbūt, atminęs šventą pašaukimą,
Jis žemiškų džiaugsmų taip vengti ima.
Tačiau bent saldžią bičiulystės dalį,
Bent vieną draugą artimą turėjo —
Dorybėm šventą, žilą jau ir seną
Vienuolį tylųjį, vardu Albaną..

Jis Valenrodo sielvartais kentėjo,
Išpažinčių dažnai jis klausė jojo,
Visas slaptas širdies dūmas žinojo.
Laimingas tas ir šventą laimi dalią,
Kurs su šventaisiais bičiuliautis gali.

Taip tariasi kryžiuočių vyresnybė
Dėl Valenrodo elgesio ir būdo.
Bet turi jis, kaip ir visi, silpnybę.
Tiesa, jis žemės niekino tuštybę,
Girtam tvaike jis niekados neplūdo,
Tačiau vienatvėj, kai jėgų pristinga,
Ar sielvartų kokiam užėjus blūdui,
Įprato jis į gėralą kenksmingą.
Tada staiga jis tapdavo lyg kitas,
Išbalęs veidas, rūsčio išraižytas,
Ligūstomis dėmėm šiurpiai žydėjo,
Ir žvitrios akys, mėlynos kadaise,
Kurios jau laiko ūkanom pilkėjo,
Dabar žaibais vėl ugnį svaido baisią.
Staiga pro lūpas aimanos išsprūsta,
Prigesę akys ašarom paplūsta,
Jis siekia kanklių[25]. Dainą kažin kokią
Jis svetima kalba dainuot mėgina —
Ir tik širdim klausovai ją suvokia.
Dėl to, kad raudą šermeninę žino,
Dėl to, kad stebi vyzdį dainininko:
Matyt, kaip atmintį jisai įtempia,
Lyg tartum grimztų kur į gelmę klampią,
Nes nor išliet, kas sieloj prisirinko.
Kokia prasmė tokių jo pablūdimų?
Galbūt jis nori savo beprotyste
Miglotoj praeity sugaut jaunystę?
Kur jojo siela? — Toliuos atminimų.

Tačiau ranka, stygom įsibėgėjus,
Linksmesnio tono niekad nėr pradėjus.
Nekalto šypsnio iš giedrios krūtinės
Nekenčia jis lyg nuodėmės mirtinės.

Visų stygų skambėt paleidžia gausmą,
Išskyrus vieną — džiugesio stygelę.
Visus jausmus klausovo sieloj kelia,
Tik vien geros vilties išskyrus jausmą.

Ne kartą broliai, netyčiom užėję,
Įdomią atmainą jame stebėjo.
Štai Konradas, staiga pakirdęs, širsta,
Kankles nusviedęs, laukiniu pavirsta.
Baisius žodžius bedieviškai burnoja,
Kažką Albanui pakuždėti tempias,
Karius aprėkia, kažin kam grūmoja,
Kažkam kerštu grasina užsikvempęs.
Būgštauja broliai. Tik Albanas vienas
Į Konradą štai pakelia blakstienas
Ir šaltu jo veidan žvilgsniu įsminga,
Lyg reikštų rūstų ką ar priekaištingą
Ar tai dėl kažko jį slapta įspėja,
Ar sugeba širdin guviau prabilti,
Nes štai jau veidas Konrado giedrėja,
Ir karščio dėmės ima greitai dilti.
Taip kartais liūtų nekalbus ramdovas,
Damas sukvietęs, riterius ir ponus,
Grotas nuo narvo nustumia į šonus,
Sugriaudžia triūbos, ir žvėrių valdovas,
Šiurpiu riksmu visus ūmai pritrenkęs,
Nugąsdint vien ramdovo neįmano.
Galvos prieš baisų žvėrį nenulenkęs,
Jis šaltu jo širdin vyzdžiu nutaiko
Ir nemirtingos sielos talismanu
Laukinę galią surakinęs laiko*.

II

Marienburgo bokšte varpas gaudžia.
Pasitarimų salė ištuštėjo,
Tuoj paskui komturą dvasiškiai ėjo,
Ir riteriai į eilę stojo glaudžią
Koplyčioje mišparų išklausyti[26]
Ir himnu dvasią šventąją prašyti.

Himnas

Dvasia, dievo šviesybe,
Karveli Siono[27]!
Šiandien krikščionių pasaulio brolybę
Prie kojų pono
Ugnim regimąja apšvieski
Ir savąjį sparną Siono brolijai ištieski!
Po tavo sparnais tegul būna
Šviesybės šaltinis atvertas,
Ir tas, kurs malonės bus vertas,
Linksmybėj te saulėtą gauna karūną.
Ir krisime veidu į dulkes po kojų
Tam, kurį tavo sparno pavėsis globoja.
Sūnau atpirkėjau!
Ištiesk visagalinčią ranką
Ir tą, kurs artėja,
Iš mūsų verčiausią,
Pastiprinki silpną ir menką.
Teveda kovon mus jėga kalavijo,
Te vandeniu krikšto pagonis nuprausia,
Jie vėliavos tavo tebijo.

O mes nusilenksime širdis viltim atgaivinę
Prieš tą, kam kryžiaus ženklas papuoš krūtinę.

* * *

Malda baigta. Tačiau vadovo liepta
Sugrįžt visiems, truputį pailsėjus,
Ir vėl prašyt, kad viešpatis įkvėptų
Dvasiškius, brolius ir visus rinkėjus.

Nakties vėsa jie džiaugiasi išėję:
Vieni susėdę šnekasi pasieny,
Kiti sode ir gojuj vaikštinėja.
Tyli gegužio švietė mėnesiena,
Ir buvo jau rytai aiškėt pradėję.
Apėjęs mėnuo tamsiažydrį plotą,
Pakitęs veidu, aukšty atsiskyręs,
Pro debesėlį, balzganai miglotą,
Tylioj vienatvėj ilgesingai yrės.
Kaip tas klajūnas, jaunąją pamilęs,
Mintim būties apskridęs platų ratą,
Kentėjimais ir laime nusivylęs,
Pro ašaras paguodą vėl pamato —
Galop pasviręs galva nualsinta,
Į svaigią godą susimąstęs krinta.

Dar riteriai pakrikę vaikštinėja.
Bet arkikomturas* kažką sumano:
Sulaikęs uolesnius, tarp jų Albaną,
Jis vedasi į nuošalią alėją,
Kad atsargiai, nekliudomi nė vieno,
Aptart rinkimų reikalą galėtų.
Tad ėjo dar toliau už mūro sienų,
Dar tuštesnių žvalgydamiesi vietų.
Taip ilgą valandą jie vaikštinėjo
Paežery[28], kur švendrai tyliai švokštė,
Bet štai jau rytas, grįžt atgal reikėjo.
Sustojo. Balsas,— kur? Kampiniam bokšte.

Jie įsiklauso. Taip, tai ji kliedėjo.
Tai atskiduolė. Jau prieš daugel metų
Kažkokia moteris pilin atvyko*
Ir bokšte baigia savo amžių nykų.
Ar ji ūmai šventąja likt suskato,
Ar gal, buities patyrus šiurpią klotį,
Ji ryžosi taip sunkiai atgailoti?
Nevengdama kentėjimų nei bado,
Ji, dar gyva, čia savo kapą rado.

Ilgai vienuoliai spyrėsi ir pyko,
Kol pagaliau patenkint ją sutiko
Ir skyrė bokšte vietą jai kankintis.
Ir vos tik atsidūrė už tų durų,
Akmeniniu užmūrijo jas mūru,
Ir liko jai tik dievas ir jos mintys.
Gal būti, teismo paskutinę dieną
Tik angelai nugriaus tą baisią sieną.

Viršuj langelis, geležinės grotos,—
Pamaldūs žmonės ten pasiunčia maisto,
Ir spindulių vėjelis jai pasklaisto.
Skurdžioji vargše, argi tavo protas
Taip pasmerkė gyvenimo apgaulę,
Kad niekintum vėjelį, net ir saulę?
Kai tą jos karstą akmenais užkrovė,
Nebmatė niekas jos prie bokšto lango
Bežiūrinčios į giedrą, aukštą dangų
Ir lūpom gaudančios vėjelio srovę,
Ir besigėrinčios žiedeliais lankoj
Ir tais mielais veidais, kur ją atlanko.

Bet žino dar visi ją esant gyvą.
Ne kartą šventąjį pakeleivingą,
Užklydusį čia vakarą vėlyvą,
Pasiekdavo gaida tyli, maldinga,—
Be abejo, kokia šventa giesmelė.
O kai vaikai iš gretimo kaimelio
Pažaisti ąžuolyne susispiečia,

Tai kažkas balzgana lange sušvinta,
Lyg atspindys blankios aušrelės krinta:
Ar gal jos garbana taip atsišviečia,
O gal ji savo ranką baltą šviesią
Palaimint vaikučius pro langą tiesia?
Ir komturas, dabar tenai užklydęs,
Iš bokšto girdi, kalba kas tarytum:
„Jau pildos, Konrade! O dieve didis,
Tu būsi mistras, kad juos pražudytum!
Bet ir tavęs ar jie slapta netyko?
Nors kaip žaltys įgytum kitą odą,
Bet sieloj lieka praeitis vienoda,—
Juk ir many daug seno dar paliko!
Net kapas jei tave kada grąžintų,
Tai ir tokį kryžiuočiai dar pažintų".
Tai atskiduolė. Riteriai suprato.
Viršun pažvelgę, regi kažką blankų —
Kažkas iš grotų tiesia žemėn ranką.
Bet kam? Prie bokšto nieko jie nemato.
Tiktai iš tolo lyg kas sušvytravo,
Lyg tarsi plieno šalmo kibirkštėlės,
O žemėj apsiaustas ar gal šešėlis?
Išnyko. Ne, tai akys juos apgavo,
Tai gal aušroj šešėliai taip nubluko...
Žeme boluoja bangos palšvo rūko.

„O broliai! — riteriams Albanas sako.—
Dangaus čia apvaizda stebuklą rodo.
Klausykim balso, kuris mums prašneko*.
Girdėjote? Jis Konradą minėjo.
Juk Konradas — tai vardas Valenrodo,
Pažįstamas kariam ir kardininkam[29].
Tad žodis, riteriai! Vardan rinkėjų:
Jis mūsų mistras!" — „Taip! Gerai! Sutinkam!"

Nuėjo šaukdami. Net visas klonis
Jų džiugesio aidais plačiai banguoja:
„Už Konradą! Mūs mistras tegyvuoja!
Teklesti Ordinas! Težūn pagonys!"

Albanas liko susimąstęs vienas.
Dar paskutinį nužvelgė kryžiuotį
Ir, pažiūrėjęs į to bokšto sienas,
Tokią dainelę ėmė sau niūniuoti:

Daina

Miela Neris, mūs upelių gimtinė,
Skaistų tur veidą ir dugną auksinį.
Širdžia tyresnė lietuvė skaistveidė
Vandenį sėmė, dainavo ir žaidė.

Kauno pakalnėj per lygumą jaukią,
Tulpių, narcizų slėniu, Neris plaukia.
Dėl lietuvaitės berneliai dabinas
Šauniau nei rožių ir tulpių gėlynas.

Sprunka Neris iš darželių ir sodų:
Nemunas ją nuraminti tegali.
Tarpe savųjų lietuvei pabodo —
Svetimą ji pamylėjo bernelį.

Nemunas Nerį galingai pagrobia,
Srautų verpetais į tolį dangina,
Neša apglėbęs kaip žavimą lobį,
Ją ir save jūros gyly skandina.

Lygiai ir tu, atėjūną pamilus,
Gimtąjį slėnį, lietuve, paliksi.
Plaus užmiršties tave vandenys gilūs
Dar graudingiau, nes viena tu išnyksi.

Širdžiai ir srautui drausmė nepatinka:
Myli mergelė, Neris tolyn plaukia.
Nemunas Nerį gelmėj pasitinka,
Bokšte mergelė vien rauda ir laukia.

III

Kai mistras teisių knygą pabučiavo,
Kai kryžių didįjį ir kalaviją
Iš komturo, pabaigęs maldą, gavo,
Pakėlė galvą. Žvilgsniai jo atgiję
Džiaugsmu — pykčiu pakaitomis švytėjo.
Nors rūpesčio rūkai dar veidą niaukė,
Jau greitas šypsnis, kurio nieks nelaukė,
Suspaustas lūpas blankiai palytėjo.
Taip debesy menka žaibų liepsnelė
Griausmų ir saulės lygiai viltį kelia.

Tas mistro ūpas, tas jo veido rūstis
Visiems narsingų žygių pranašauja.
Vaidenas grobiai jiems ir mūšių spūstys
Ir mintyse pagonių lieja kraują.
Kas prieštaraut tokiam valdovui drįstų?
Kas jojo kardo, žvilgsnio nepažįsta?
Drebėk, lietuvi! Tuoj išvysi dieną,
Kai kryžius suspindės ant Vilniaus sienų[30].

Tuščia viltis.— Kaip upė dienos bėga,
Visi jau metai taikoje praėjo.
Atkutus Lietuva jau telkia jėgą,
Tik Valenrodas neveikloj dūlėja.
O susigriebęs, jogei veikti reikia,
Vien seną tvarką niekina ir peikia:
Tai Ordinas šventus dėsnius pamiršęs,

Tai broliai drausmę apžadų sugriovę.
„Malda, skurdu,— vien šūkauja įniršęs,—
Dorybėmis taikoj laimėsim šlovę!"
Visokiom atgailom suranda būdą,
Už menką nieką krauna bausmę skaudžią.
Į požemius kalėti brolius grūda,
Badu, ištrėmimu, mirtim net baudžia.

Tuo tarpu Lietuva, kuri iš tolo
Lig šiolei vengė Ordino kaip maro,
Dabar kasnakt gaisrais grąžina skolą
Ir kiemionis į savo kraštą varo.
Ties pat pilim lietuviai šaukia tyčia
Einą į mistro pasimelst koplyčią,
Ir jau vaikai gimtoj pastogėj baidos,
Kai suskamba žemaičių rago aidas.

Kada ,gi bus geresnis karui laikas? —
Dabar stoka lietuviams sutarimo[31].
Štai rusai narsūs, lenkai pulti taikos,
Galingi chanai[32] veržiasi iš Krymo.
Pats Vytautas mums lemia gerą klotį,
Atvykęs Ordino globos ieškoti[33].
Jei gautų tik pagalbos prieš Jogailą,
Nei iždo jam, nei žemių būt negaila.

Nerimsta broliai. Šaukt tarybą reikia.
Visi jau čia, nėra tik mistro vieno.
Pily jo nėr. Tad kur ir ką jis veikia?
Greičiausiai ties kampinio bokšto siena.
Patyrė broliai kartą jau kelintą,—
Visiems tai žinoma: nakties sulaukęs,
Kai tirštos sutemos laukus užkrinta,
Jisai į ežero pakrantes traukias
Arba, prie bokšto nebyliai suklupęs,
Lig pat aušros, kiek gal jėgų pakakti,
Į apsiaustą vienuolio įsisupęs,
Kaip marmuras boluoja visą naktį.
Dažnai į atskiduolės tylų skundą

Jis kažką sako, kažko tyliai klausia,—
Iš tolo tos kalbos jų nesugausi,
Bet jau iš to, kaip Konradas sujunda,
Kaip rankos ištiestos aukštyn pakyla,
Matyt, kad svarbią jiedu veda bylą.

Daina iš bokšto

Kas ašaras mano graudžias suskaitytų?
Kiek dingo jaunystės dienų apraudotų?
Priskaudo širdy aimanų sutramdytų,
Kaip gėlos rūdžių ant kalėjimo grotų.
Kur ašara mano netyčia nupuola,
Pragręžia ne širdį, bet kietąją uolą.

Nušviečia ugnis Šventaragio pakalnę*,—
Ji aukuro akmenis svilina kietus.
Gyvoji versmė muša Mindaugo kalne[34],
Maitina ją vandeniu sniegas ir lietūs.
Bet kas gi prisotina manąją raudą,
Kad širdį ir sielą lig šiolei taip skauda?

Motulės ir tėvo paslaugios malonės,
Turtinga pilis ir linksma kaimynystė,
Be skausmo diena, o naktis be svajonės,—
Ta nerūpestinga, giedrioji jaunystė
Namie ir svetur man vien laimę žadėjo
Kaip šypsnis nematomo, gero globėjo.

Mus, tris dukreles, motinėlė augino.
Mane pirmutinę būt veikiai sutuokę.
Kol vargo ir skausmo širdis nepažino,
Ar gali svajot apie laimę kitokią?
Vai, kam man kalbėjai, gražusis jaunuoli,
Ko nieks Lietuvoj nežinojo lig tolei?

Sakei apie dievą, jo dangų ir gėrį,
Ir mūro miestus, ir tikėjimą naują,
Ir aukštas bažnyčias, kur auksas vien žėri,
Ir jaunus karius, kur mergelėms tarnauja.

Nesą čia tokių, kur prilygtų jų galiai,
Bet meilėje jautrūs kaip mūsų berneliai.

Ten žemės skausmų pakentėjęs truputį,
Numiręs į nuostabų dangų keliausi.
Viskuo aš tikėjau, nes dangišką būtį
Jau tuomet jaučiau, kai tavęs ten klausiausi!
Ir nūn aš tarp laimės ir skausmo žabangų
Tave tik svajoju ir tolimą dangų.

Prie tavojo kryžiaus ramiai prisiglaudus,
Maniau, kad jau laimės šviesa suspindėjo.
Deja, iš to kryžiaus perkūnui sugriaudus,
Mūs laimė kaip dulkės staiga subyrėjo.
Nors ašaras lieju, nesigailiu nieko:
Tu atėmei viską, dar viltis palieka.

* * *

„V i l t i s dar!" — žodžio aidas tyliai rieda,
Kartoja jį tamsoj pakrantės gūdis.
Pakėlė veidą Konradas nubudęs.
„Kur aš? — sušuko.— Kas čia viltį klieda?
Šalin tą dainą! Kas gi to nežino:
Tris dukreles jūs motina augino,
Tave pirmiausia būtų gal sutuokę...
Bet vargas, kai klasta sapnus pajuokia!
Baisi į sodą įšliaužė gyvatė,
Ir ten, kur jos šlykšti krūtinė slysta,
Žolė suglemba, skaisčios rožės vysta,—
Pagelsta tas, kas šliužo vyzdį matė!
Tai grįžk atgal ir tas dienas minėki,
Kurios džiaugsmų srove gal būtų plaukę,
Jei... Tu tyli?.. Tai keiki ir liūdėki!
Tegul tos ašaros ne veltui alma.
Aš nusiimsiu savo plieno šalmą,
Tegul jos ardo mano veido kaukę,

Tegul jos lemia kančią man ar mirtį,—
Iš anksto noriu pragarą patirti!"

Balsas iš bokšto

„Atleisk, mielasai, vai, atleisk tą skundą.
Kai nėr tavęs, širdies gėla nesoti,
Ir nejučiom nyki daina nubunda...
Šalin tą dainą! Ką padės raudoti?
Kartu praleidom mes tik mirksnį menką,
Bet ir to laimės mirksnio man užtenka.
Aš jo nekeisčiau nei triukšminga puota,
Nei buitimi, vienodumu saikinga.
Tenai žmonėms gaivių padangių stinga.
Buitis jų kaip turklių bala dumbluota.
Po liūčių kartais tenka tai matyti:
Drumstoj bangoj paviršiun išplukdyti,
Pravėrę lūpas, dangui atsidūsta
Ir grimzta vėl į savo liūno būstą.
Ne, ne tokį svajojau aš likimą!
Tvarkydama ramias augyvės klėtis
Ar įsisukus į draugių žaidimą,
Aš imdavau slapta kažko ilgėtis
Ir sekti neramios širdies plakimą.
Ar, lankoje drauges pametus vėlei,
Viena į aukštą kopdavau kalnelį
Ir ten mąsčiau, kad jeigu vieversėliai
Man iš sparnų numestų po plunksnelę[35],
Tai aš, aukštam kalnely nusiskynus
Vien baltą ramunėlę, jį palikčiau
Ir pro padangių skrisčiau debesynus
Aukštyn, aukštyn! — ir ten visai išnykčiau.
Tu išgirdai mane! Sparnais erelio
Tu su manim kilai galingu mostu!
Dabar nereik man vieversio plunksnelių,
Nes kurgi lėkt, kokių ieškot dar sostų,
Lig didžio dievo danguje pakilus
Ir didį vyrą žemėje pamilus?"

Konradas

„Didybė! Vėl didybę tu svajoji!
Širdis, aistrų didybės suardyta,
Te sielvartuos pakęs dar dieną kitą,
Kol pagaliau ateis diena lemtoji.
Įvyko! Jau ne metas atgailoti!
Mes verkiam, bet drebėkit, niekšų gaujos!
Tos mano ašaros — tai jūsų kraujas.
Bet ko, mieloji, tu vykai ieškoti
Iš vienuolyno ir tylios šventovės?
Aš dievui skyriau tavo amžiaus klotį.
Ar ne geriau tau vienai būtų buvę
Šventovės mūruos verkti ir numirti,
Nei šitam smurto ir apgaulės klony
Nugrimzti į lėtos kančios slėptuvę,
Baisingai pražūčiai save paskirti
Ir elgetaut pro grotas bado donį?
O aš turiu iš tolo čia stovėti
Ir tavo ilgą kančią vien stebėti,
Ir keikti savo nelaimingą būtį
Ir likusį širdy jausmų truputį“.

Balsas iš bokšto

„Jei taip tu skundies, neateik daugiau čia.
Nors ir ateitum, jau nereikalaučiau
Daugiau aš nieko! Langą šį užtrenkus,
Į savo drėgną bokštą nusileisiu
Ir ten raudoti nemaldausiu teisių.
Sudiev, brangusis! Amžiams nusilenkus,
Nenoriu trumpai valandai paklusti,
Minėdama tą žiaurų tavo rūstį“.

Konradas

„Te mūsų širdys bent kančioj sutampa!
Tu angelas! Jei atgailos negausiu,
Tai galva krisiu į šio bokšto kampą
Ir Kaino mirtimi[36] tave maldausiu!“

Balsas iš bokšto

„Vai, meskim rūstį, kur abudu žudo.
Atmink, mielasai, žemėj šioj begalėj,
Visam pasauly esame tik mudu,
Kaip smėlio jūroj du rasos lašeliai.
Jei tyrų vėjas gali mus nupūsti,
Kokia būt laimė bendrą lemtį justi!
Neatvykau čionai tavęs kankinti.
Aš dievui pašvęsta nedrįsau būti,
Bijojau dangui širdį prisaikdinti
Paslėpusi joje mūs meilės kliūtį.
Tačiau aš troškau likti vienuolyne,
Kad ten kukliai tarnaut man būtų leista,
Bet be tavęs taip maudė man krūtinę
Ir viskas rodės taip žiauru ir keista.
Atsiminiau, jog tu sakei kadaise
Ilgainiui į Marijos pilį[37] grįšiąs,
Sumanęs priešui keršto bausmę baisią
Ir savo tautą ginti pasiryžęs.
Mums lūkesy negreitai dienos nyksta;
Kalbėjau sau: jau jis turbūt parvyksta,
Jau gal parvyko... Galima juk drįsti,
Jei nutarei save jau kapui skirti,
Tave nors vieną kartą dar išvysti
Ir prie tavęs kur netoli numirti!
Einu, tariau, ieškot kuklaus namelio
Kur ant uolos arba prie viešo kelio
Ir ten jo lauksiu. Gal bent vieną kartą
Iš riterio, kurs trauks pro mano būstą,
Išgirsiu savo mylimojo vardą
Arba minioj, kuri iš tolo plūsta,
Išvysiu jojo ženklą. Nors rūbus pakeistų,
Nors nepažįstamas jį dengtų skydas,
Iš tolo jau širdis džiaugsmu užkaistų,
Dėl mylimojo niekad nesuklydus.
Ir nors jo keršto rykštė kruvinoji
Gaisrų pašvaistėmis nusiaubtų skliautą,
Visi jį keiktų, bet širdis manoji

Jį laiminti iš tolo nesiliautų!
Radau aš būstą sau ir kapą šičia,
Kur įkyrus smalsuolis mano skundo
Nenuklausys, užklydęs iš netyčių.
Žinojau, kai kančia tavy nubunda,
Vienatvę mėgsti. Gal tad atsitikti,
Kad, ežero ir vėtrų pasiilgęs,
Tačiau panūsi vienas čion atvykti,
Ir į mane nukryps tavasis žvilgis.
Ir mano maldą štai dangus išklausė —
Tu išgirdai, kai aš tavęs šaukiausi.
Svajodavau, kad nors per sapną glūdų
Išvysčiau tavo bent nebylų vaizdą.
Ir štai kiek laimės! Šiandien čia abudu
Bent verkti galim..."

K o n r a d a s

„Kam gi liest tą žaizdą?
Meni, verkiau, kada ištrūkt norėjau,
Iš tavo glėbio maloniųjų varžtų.
Ir laimei amžinai numirt turėjau
Sumanęs kruviną, klastingą kerštą.
Dabar kančių tų tikslas jau matyti:
Žiauraus gyvenimo kova nelygi
Man siūlo pergalės lemtingą žygį,
O tu tą žygį nori sutramdyti!
Nes vos tik į mane pro šitą langą
Sužiuro tavo akys ašarotos,
Užstojo visą žemę man ir dangų
Tas ežeras, tas bokštas ir tos grotos.
Nuo kariškos ruošos net kursta ausys,
Švytruoja ginklai bei ragai skardena,
Tik aš, į tavo balsą įsiklausęs,
Be tikslo aitrinu tą kančią seną.
Visa diena man vienas tik laukimas,
O vakaro tylos metu gūdžiuoju
Pratęsti buitį noriu atminimais.
Gyvenimą aš vakarais skaičiuoju.

Tuo tarpu Ordinas, prakeikęs taiką,
Kariauti nori, pražūties sau geidžia.
Albanas vėl, sukurstęs kerštо tvaiką,
Senųjų apžadų pamiršt neleidžia,
Baisių žudynių atminimuos laiko.
O kai nebnoriu jau klausyt jo skundo,
Nuo vieno mosto, vieno pažvelgimo
Vėl kerštо geismas širdyje pabunda.
Ir jau nedaug dienų man laukt beliko:
Kryžiuočių niekas nenukreips puolimo.
Pasiuntinys iš Romos štai atvyko,
Triukšmingos minios riterių ir būrų
Iš tolimų kraštų maldingai plaukia
Ir vien, kad vesčiau juos, kaip vienas šaukia,
Kardu ir kryžium imti Vilniaus mūrų.
O aš, su gėda reik prisipažinti,
Tada, kai tautos sprendžia savo lemtį,
Aš narsą delsimu bandau sutremti
Ir dar nors dieną čia prasikankinti.
Jaunyste! Didžios aukos — tavo penas!
Aš meilę, laimę, dangų, visą klotį
Mokėjau tautai jaunas paaukoti
Gėloj ryžtingoj! Šiandien aš jau senas.
Nūn pareiga — kančia, pats dievas šaukia
Mane į žygį. Aš gi, galvą žilą
Skausme prispaudęs prie tų mūrų, laukiu,
Kad dar išgirsčiau tavo lūpų bylą!"

Nutilo; kažkas bokšte tyliai rauda.
Taip ilgos valandos iš lėto slinko.
Naktis jau baigės. Aušromis nuraudo
Tyliųjų vandenų nubudęs veidas,
Ir kuždesiais atsiliepė aplinkui
Vėsos srovė, kerų lapus praskleidus.
Tyliais balsais paukšteliai sučiulbėjo
Ir vėl nutilo — dar ilgai tylėjo —
Pakalnė buvo dar pilka, miglota.
Sujudo Konradas, akis pakėlė,
Ilgai žiūrėjo jis į lango grotą.

Pragydo krūmuose lakštingalėlė,
Jau aušo rytas. Mistras atsistojo,
Užvožė šalmą, skraistėn įsisuko,
Sudievu kalinei ranka pamojo
Ir dingo bangoje rytinio rūko.
Taip nelabasis iš gyvųjų tarpo
Išnyksta ryto suskambėjus varpui.

IV

PUOTA

Atėjo šventė Ordino globėjo[38],
Į pilį komturai ir broliai traukia,
Jau vėliavos virš bokštų suplazdėjo.
Kryžiuočius Konradas į puotą šaukia.

Prie skobnių šimtas baltaskraisčių sėda,
Jų apsiaustus baltieji kryžiai puošia.
Už brolių stoja pagal puotos rėdą
Ginklanešiai, tarnaut jiems pasiruošę.

Iš priekio Konradas, nuo jo į kairę
Susėdo Vytautas ir jo bajorai.
Su Ordinu į sąjungą apdairią
Prieš Lietuvą bendri juos jungia norai.

Pradėti puotą mistras nebetrunka:
„Mūs džiaugsmas dievui!"* — taurės suskambėjo.
„Mūs džiaugsmas dievui!" — riteriai sušunka.
Sužvango indai, vynas trykšt pradėjo.

Bet Valenrodas niaukiasi ir bodis,
Su pašaipa girtam triukšme parimo.
Mažėja gausmas, retas linksmas žodis
Nutraukia tylančių taurių žaidimą.

„Linksmiau gi,— tarė,— kas tai, mieli broliai!
Ar taip puotaudavo kariai lig šiolei?
Iš girto triukšmo kuždesiai beliko
Kaip puotoj atskiduolių ar žudikų.

Seni kariai kitokių puotų žino,
Kai, mūšio vietoj laužus susikūrę,
Kastilijos kalnuos ar žemėj fino[39]
Mes gerdavom, sutelkę šaunų būrį.

Ten dainos gausdavo! Ar nieks negali
Surast mums bardo[40] arba ministrelio?
Vyne neblieka gėlos nė šešėlio,
O vynas minčiai — tai skambi dainelė".

Susyk keli iš vietų kelias dainiai:
Štai tuoj italas švelniabalsiais tonais
Magistro dorybes skaičiuoja painiai,
O trubadūras nuo krantų Garonos[41]
Dainuoja piemenėlių meilę drovią,
Užkeiktas mergeles, narsuolių šlovę.

Bet snaudė Konradas. Dainas reik baigti.
Staiga pažadintas nelaukto galo,
Jis, aukso kapšį sviesdamas italui,—
„Tas,— tarė,— kam norėjai įsiteikti,
Kitokios padėkos, deja, neturi.
Imk ją ir eik sau! Tu gi, trubadūre,
Gražuolių meilę ir žygius dainavęs,
Atleiski, jog tarp mūs, karių-vienuolių,
Nėra dėkingų ir jautrių skaistuolių —
Iš jų bent rožės žiedą būtum gavęs.

Suvyto rožės. Kito noriu bardo,
Vienuolis-riteris, aš noriu žodžio,
Aštraus ir kieto kaip plieninio kardo,
Kaip rago garso, kurs krūtinę skrodžia,
Dainos niūrios kaip mūrai vienuolyno
Ir taip svaigios kaip srovės karšto vyno.

Mums, kurie žmones krikštija ir žudo,
Žudikiška daina šventumo teikia.
Tegul ji kursto, jaudina ir pjudo,
O supjudytiems kelia baimę klaikią.

Kokia buitis, tokios dainos man reikia.
Kas padainuos ją?..“ —
„Aš“,— staiga prabilo
Viens senis, kurs prie durų ten sėdėjo.
Iš ginklanešių tarpo jis pakilo,
Tačiau lietuvio drabužius dėvėjo.
Žila barzda jam draikės ant krūtinės,
Galvoryšis akių vyzdžius užklojo,
Bet žilo plauko sruogos sidabrinės
Ir raukšlės rodė ilgą amžių jojo.

Jis rankoje senas kankles[42] turėjo
Ir mostais triukšmą nuraminti kvietė,
Ir jau stygas iš lengvo pirštais lietė.
Visi nutilo, o jis taip pradėjo:
„Seniau guodžiau aš prūsą ir lietuvį.
Bet prūsai jau kovoj dėl laisvės krito,
Lietuviai, vilkdami gėdingą būvį,
Prie jos lavono žūva viens po kito
Ir, kaip sūnai gimdyvę apraudoję,
Jos laužo ugnyje kartu liepsnoja.
Kiti miškuos gėdingai slapukauja,
Kiti, kaip Vytautas, čionai puotauja.

Bet po mirties, jums reikia tai žinoti,
Skraudus likimas išdavikų laukia,
Jie žiaurią ras anoj būty sau klotį.
Kerštingai ugniai pasmerkti suryti,
Garbingus bočius iš dausų pašaukę,
Kokiu žodžiu pagalbos ims prašyti?
Iš vokiškai jų žodžių sugadintų
Savus ainius ar bočiai atpažintų?

O Lietuva! Iš gėdos akys svyla!
Nedrįso niekas niekšų tų sudrausti,
Kai jie prie aukuro mane, vaidilą[43],
Į vokiškas grandis gėdingai kaustė.
Svetur, vienatvėj, mano dienos merkias,
Ir neturiu, deja, kam dainą skirti.

Dėl Lietuvos esu akis išverkęs,
Bet jei norėčiau tėviškėj numirti,
Aš nežinau, į gimtą savo šalį
Kurį turėčiau pasirinkt takelį.

Tik iš širdies gelmių dabar išgausiu,
Kas buvo mano tėviškėj geriausio.
Bet ir tą menką bočių palikimą
Jūs grobiate iš mano atminimų.

Kaip riteris, turnyre nugalėtas,
Išlikęs gyvas, bet garbės nustojęs,
Gėdingoj paniekoj nebranda vietos
Ir savo priešui grįžęs vėl aukojas,—
Tačiau galvos šį kartą nenulenkia,
Tik savo ginklą jam po kojų trenkia,—

Taip man nūn paskutinis noras kyla
Užgauti kanklių stygą ašutinę[44],
Kad paskutinį Lietuvos vaidilą
Išgirstut traukiant dainą paskutinę".

Pabaigęs laukė mistro pritarimo,
Nedrįsta nieks pradėt nutrauktą šneką,
Pašaipišku žvilgsniu tik mistras seka,
Kaip Vytautas staiga mainytis ima.

Visi regėjo, kaip vaidilos žodžiai,
Byloti išdavikams, jį užgavo,
Kaip jis pabalo, mėlo, raudonavo,
Kaip pyktis ir tūžma jo širdį skrodžia.
Galop, prie šono stvėręs kalavijo,
Minioj svečių lig senio prasibrovęs,
Žvilgsniu nuvėrė, atgaliop pašlijo
Ir, tartum debesy patvinę srovės,
Tą pykčio audrą ašarom išlijo.
Sugrįžo, sėda, veidą prisidengia
Ir grimzta pats į dūmą neatvangią.

Čiučenas vokiečiai: „Argi į puotą
Kiekvieną leisim senį skarmaluotą?
Kas per daina ir kas čia ją suprato?“
Kaskart garsiau svečiai klegėt suskato,
Kalbas nutraukia garsiai prasijuokę.
O pažai riešutų švilpynėm suokia:
„Štai kaip lietuviškos mums skamba dainos!“

Pakilo Konradas: „Kariai ir broliai,
Mums šiandien siunčia dovanas vasalai[45].
Tą paprotį mes gerbiam ligi šiolei.
Ir ši šalis mums duoklę duot privalo
Bent dainomis, kaip darė jos senoliai.
Jei vaidila pagerbti mūs atvyko,
Jo duoklės mes neniekinkim skatiko.

Tarp mūsų sėdi Lietuvos valdovas
Ir jo vadai — dalyviai mūsų puotos.
Jiems miela prisiminti senos kovos,
Gimta kalba vaidilos apdainuotos.
Tepasitraukia, kas jo nesupranta.
Lietuviška daina gėlos daug turi.
Aš kartais mėgstu jos skausmingą niūrį,
Kaip gaudesį bangos, kur daužo krantą,
Ar čaižų lietų, kai už lango pila.
Tada snaust miela.— Tai pradėk, vaidila!“

V a i d i l o s d a i n a*

Kai maras gresia Lietuvą niokoti,
Vaidilos vyzdžiai geba jį nuspėti.
Ar dera kam jo žodžiais abejoti,
Kad ties kapais ir glūdumų paraistėm
Mirties mergelė sutemoj regėti*,—
Žarų vainikas, balto šydro skraistėm
Viršum miškų iškėlus galvą gobia
Ir rankoj kruviną plevena drobę.

Pilių sargai šalmus nuleidžia saugiai,
Kiemionių šunes snukiais žemę rausia,

Užuodę mirtį, unkščia, urzgia, staugia.
Mergelės žingsniai skleidžia mirtį gausią
Ant kaimų ir pilių, turtingų miestų.
Kiek kartų kruviną paskleidžia skarą,
Tiek rūmų dykuma tuščia padaro;
Ten dygsta kapas, kur pėdų jos liesta.

Baisi lemtis! Bet lemtį lygiai juodą
Iš vakarų lietuviams pranašavo
Plieninis šalmas su plunksnuotu kuodu
Ir apsiaustas, kur kryžiumi juodavo.

Kur šmėkla ta šiurpiai pasivaidino,
Ne vien tik miestai, kaimai išnaikinti,—
Visa šalis jau virto kapinynu.
Bent jūs, kur dar lietuvio slepiat mintį,
Eime ant genčių kapo parymoti,
Vargus skaityti, guostis bei raudoti.

O liaudies žodi, sandoros lobyne[46],
Tu šiandien jungi amžių palikimą:
Tavy mes slepiam galią karžyginę,
Jausmų gėlynus ir minčių audimą.

Lobyne, jokių smūgių nesugriautas,
Kol patys žmonės saugo tavo šlovę.
O liaudies daina, tu budi šventovėj,
Kurioj tautos darbų garbė atgyja.
Archangelo sparnais tu apsisiautus,
Ne kartą jo laikai ir kalaviją.

Ugnis praris senolių palikimą,
O jau lobius plėšikai grobti ima.
Daina išliks. Ji žmonėse gyvena.
Jei pataikūnai jos nenor branginti,
Pagirdyti gėla, viltim maitinti,
Ji kalnuose, griuvėsiuos randa peno
Ir praeitį garsinti nebetrunka.
Taip iš namų gaisre išskridus paukštė

Bandytų bent ant stogo dar sučiaukšti,
Bet, rūmui griuvus, jau į mišką sprunka
Ir ten, krūtinei sielvarte suskaudus,
Praeivį jos garsai palydi graudūs.

Girdėjau dainą. Kartą viens senelis,
Arimuos kaulus protėvių atkasęs,
Garsais gluosninės ūbavo dūdelės
Velionių maldą ar tylom, nedrąsiai
Jus garbino, mūs protėviai bevaikiai.
Jam aidas pritarė iš tolo klaikiai
Ir kėlė sieloj liūdesį giliausią:
Aš paskutinis tos dainos klausiausi.

Kaip teismo dieną[47] angelo trimitas
Iš kapo kels minias nesuskaitytas,
Taip, dainai skambant, iš po mano kojų
Iš bočių kaulų milžinas pakilo[48],
Ir iš griuvėsių šviesūs rūmai stojo,
O laivės ežerų išsklaidė tylą.
Karūnos pro pilių angas spindėjo,
Valdovų ir karių šalmai žėrėjo,
Kankliavo dainiai, ir mergelės žaidė.
Bet žavų sapną žiauriai man išsklaidė.

Gimtinės kalvos ir miškai išnyko,
Tiktai mintis nuvargus pasiliko
Namų užuvėjoj skurdžioj prigludus.
Ranka užtirpo jau, kankles suspaudus,
Tik mano brolių aidi žodžiai graudūs,—
Išnyko praeities narsa ir būdas.
Bet jaunas įkarštis manoj krūtinėj
Skaidria ugnim dar kartais suplevena,
Sušildo sielą, atminty rusena,—
O tuomet ji kaip lempa krištolinė,
Ryškiais vaizdais pagražinta piešėjo,
Nors jau apgedo, nors jau apdulkėjo,
Jei tik vidun įdėtumei žibintą,
Ji spalvomis tave dar sužavėtų

Ir rūmo sienoj kilimu gėlėtu
Atmuštų raštą, laiko apnaikintą.

Jei aš gebėčiau tais vaizdais palenkti
Klausovų širdis ir vėles senolių
Prikelt iš kapo, jei mokėčiau trenkti
Skambiausiais žodžiais į krūtinę brolių,
Galbūt tą vieną retą valandėlę,
Kai mano dainos bus ir juos sukėlę,
Pajustų, kuo jie guodėsi iš seno,
Ir bent trumputėj mirksnio nykstamybėj
Atgytų dvasios buvusi didybė,
Kuria kadaise jų tėvai gyveno.

Bet kam čia šauktis amžių, kur išnyko?
Yr dainiui kas dainuot ir mūsų būvy:
Mums vienas didis vyras pasiliko;
Jį apdainuosiu, seki juo, lietuvi!

* * *

Nutilo senis, klausosi ir tiria,
Ar leis jam vokiečiai toliau dainuoti.
Bet menėje visi lyg būt išmirę.
Tokia tyla drąsos tegali duoti.
Tad vėl pradėjo dainą jau kitokią:
Rečiau atliepia kankliai palytėti,
Ir pats skanduodamas kitaip suvokia
Nebe giedoti, bet apsakinėti.

Vaidilos sakmė

Kur žygiavo lietuviai? Baigę naktinį puolimą,
Iš pilių bei bažnyčių išgrobtą lobį gabeno.
Stipriai suraišiotom rankom vilkosi vokiečių minios
Ar su virvėm ant kaklo paskui žirgus skubėjo.
Pažiūrės jie į Prūsus — gailesio ašaras lieja,
Žvelgs su baime į Kauną — sielą dievui aukoja.
Kauno miesto pakalnėj tįso slėnis Perkūno,
Ten lietuvių valdovai, kai po pergalės grįžta,

Vokiečių riterius prato deginti aukuro laužе.
Du tačiau karžygiai narsūs joja be baimės į Kauną,
Vienas jaunas ir lieknas, antras jau metų prislėgtas.
Jiedu, įkaršty mūšio vokiečių tuntą pametę,
Patys pakluso lietuviams. Priėmė juodu Kęstutis,
Bet, pristatęs sargybą, liepė į pilį nuvesti.
Klausė, iš kokio jie krašto, kodring šičion[49] atvyko.

„Savo kilmės nežinau aš,— tarė jaunuolis,— neig vardo,
Nesang vaiką mane dar vokiečiai buvo pagrobę.
Atmenu vien, jogei čia, Lietuvoj, viduj didelio miesto,
Buvo mūs namas gimtinis; miestas statytas iš medžio,
Ant kalvų išsidraikęs, namas gi buvo iš plytų.
Apie kalvas ir pakalnėj ošė šilai šimtamečiai,
O vidur mėlyno šilo ežeras klony tviskėjo.
Kartą, naktovidžio metą, mus riksmas iš miego prikėlė,
Liepsnos tarytumbei dieną švietė daužydamos langus,
Dūmai trenkė į rūmą, mes išbėgom kiemopi,—
Liepsnos gatvėse siautė, žiežirbų krušos byrėjo.
Kilo riksmas: „Už ginklų! Vokiečiai puola! Už ginklų!"
Tėvas šoko su ginklu ir jau daugiau nebegrįžo.
Vokiečiai veržės į rūmą, vienas mane pasivijo,
Pagrobė, metė į žirgą,— nemenu, kas toliau tikos,
Vien tik šauksmą augyvės ilgai, dar ilgai girdėjau,
Ginklų žvangesiui gaudžiant, dulkėse griūvančių rūmų
Ilgai tas šauksmas lydėjo, nesang širdy man liko.
Todrin ir šiandien, kai veiziu į gaisrą ir šauksmą girdžiu ten,
Riksmas tas dūšioj nubunda, tartum urve skardus aidas,
Trankiai perkūnui sugriaudus. Štai kas man Lietuvą mena,
Kas iš tėvų man beliko. Sapno svajonėj ne kartą
Tėvą, augyvę ir brolius, būdavo, gaunu regėti,
Bet kas kartą toliau vis kažkoks nuostabus ūkas
Vis tamsiau bei tirščiau jų brangius bruožus pridengia.
Metai jaunystės greit plaukė, aš gi kaip vokietis augau.
Valteris aš vadinausi*,— Alfo gi pavardę davė.
Vardas vokiškas buvo, siela lietuviška liko.
Liko skausmas gimtinei, o neapykanta priešui.
Vinrichas[50], Ordino mistras, laikė mane savo rūme,
Jis buvo krikšto man tėvas, meilėje globė kaip sūnų.

Bet nubodo man rūme. Sprukęs nuo Vinricho kelių,
Bėgau pas seną vaidilą. Nesang pas vokiečius buvo
Vaidila mūs lietuvis, paimtas kartą nelaisvėn,
Tulko jis amatu vertės[51]. Apie mane sužinojęs,
Jog esmi aš lietuvis, kviesdavo nuolat saviepi.
Lietuvą pasakom gyrė, sopančią sielą gaivino
Lepindams žodžiais gimtaisiais ir tėvynės dainelėm.
Jis dažnai mane vedė žaisti prie Nemuno kranto,—
Ten į tėviškės mielus kalnus aš mėgau žvalgytis.
Kuomet grįždavom rūman, senis man ašaras šluostė,
Kad įtarimo nekeltum; ašaras šluostė, o kerštą
Skraudų prieš vokiečius kurstė. Atmenu, kai vieną kartą,
Grįžęs pilin, gavau peilį. Vai, su kokia keršto laime
Vinricho kilimus pjausčiau arba jo veidrodžius rėžiau,
O jo blizgantį skydą, smėliu išraižęs, apspjaudžiau.
Man paūgėjus, ne kartą mudu iš Klaipėdos uosto[52]
Sėsdavom laivėn ir jūra gimtą lankydavom krantą.
Skindavau tėvykščios žiedus, nesang žavus jų dvelkimas
Kvėpdavo sielon kažkokį tolimą, mielą paveikslą.
Dvelkimu tuo apsvaigęs, virsdavau kūdikiu. Rodės,
Jogei tėvo sodyboj žaisdavau brolių draugovėj.
Atmintį kurstė senelis; puikesniais savo žodžiais
Neng žiedai bei žolynai praeitį piešė laimingą:
Kaip buvę linksma tėvynėj su draugais bei saviškiais
Leisti metą jaunystės; kiek lietuvių vaikelių
Laimės tokios nepažįsta, vokiečių pančiuos bekenčią.
Tai girdėdavau nuolat. Bet Palangos toj pakrantėj,
Kur krūtim triukšmingai jūra baltuodama blaškos
Ir iš žiočių putotų smėlį sruvenantį pila,—
„Veizėk,— bylodavo senis,— kilimas žydinčių pievų!
Bet jau smėlis jas siaubia; veizėk, tos kvapniosios žolės!
Galva dar nori prasmelkti tą jas slopinančią dangą,—
Veltui! Nesang vėl naujas smėlio slibinas slenka,
Baltus pelėkus paskleidžia, gyvus žemynus pavergia
Ir aplinkui vis plečia tyrų mirties karalystę[53].
Tie, sūnau, pavasario augmens, kape nuslopinti,—
Tai kraštai pavergtieji, tai mūs broliai lietuviai.
Betaig smėlis, varomas audrų,— yra tai kryžiuočiai".
Klausant širdį man gėlė; mušt kryžiuočius norėjau

Arba į Lietuvą bėgti, bet vaidila mane tramdė.
„Riteriams,— sakė,—laisviemus galima rinktis sau ginklas
Ir atviroj kovos aikštėj kautis kaip lygus su lygiu.
Betaig tu esi vergas, vergo ginklas — tai klastos.
Lik dar čia ir išmoki vokiško meno kariauti,
Stenkis jiemus įtikti, kas bus toliau — pamatysim".
Ir paklausiau aš senelio, žygin ėjau su teutonais.
Bet, vos mūšiui ištikus, vos vėliavom suplazdenus,
Vos tiktai karišką dainą savo tautos išgirdau aš,
Šokau į tarpą savųjų, imdamas draug ir senelį.
Tartumbei sakalas jaunas, narvo tvaike išaugintas,
Nors medžiotojai jamui protą kankynėm atimtų
Ir paleistų medžioklėn, kad prieš brolius kovotų,
Kai pakils tik į aukštį, kai apims akimis tik
Neišmatuojamus plotus savo žydrosios tėvynės,
Kai tik, laisvai atsikvėpęs, savo sparnų pajus galią,—
Grįžk, medžiokli, namopi, sakalo nebesulauksi!"

Baigė jaunuolis byloti. Klausė domiai jo Kęstutis,
Klausė duktė jo Aldona, grožiu prilygstanti deivei.
Štai atėjo ruduo, ilgi vakarai tyliai slenka,—
Kęstutaitė, kaip pratus, draugių ir sesių rately
Į stakles sėda austi ar siūlus žaisdama verpia.
O kai adatos mirga, sukasi greitosios varpstės,
Valteris nuostabiai kalba jai apie vokiečių kraštą
Ir apie savo jaunystę. Viską, ką Valteris bylo,
Gaudo ji atsidėjus, godžiai į širdį sau deda.
Viską ji geba atminti, net ir sapne tai kartoja.
Valteris kalba, kaip šaunūs už Nemuno miestai ir pilys,
Kokios nešiosenos puikios, koki ten taurūs žaidimai,
Kaip lenktynėse narsūs riteriai trupina ietis,
O mergelės juos stebi ir vainikus jiems priteisia.
Ir apie dievą kalbėjo, kurs už Nemuno valdo,
Ir apie skaisčią mergelę, dievo sūnelio gimdyvę,—
Josios dangišką veidą rodė mažam paveikslėly.
Tą paveikslėlį jaunuolis laikė prie savo krūtinės,
Nūn jį skyrė lietuvei, kai tikėti ją mokė,
Maldą kai jiedu kalbėjo. Visko norėjo išmokyt,
Ką patsai tik žinojo; vai, ir to ją išmokė,

Ko lig tol nemokėjo: jis ją išmokė mylėti.
Bet ir pats daug išmoko: kaip susijaudinęs klausė
Žodžių, meiliai pasakytų, tų, kuriuos buvo pamiršęs!
Tūlas atsimintas žodis kėlė jam naują vis jausmą,
Kaip pelenuos kibirkštėlę. Buvo tai saldūs vardai vis
Giminystės, draugystės,— mielasai žodis draugystės —
Ir dar vienas meilesnis — žodis tai meilės, kuriamui
Žemėje nieks neprilygsta, vien tiktai žodis t ė v y n ė.

Stebis Kęstutis: „Kodring taip pasikeitus dukrelė?
Kurgi jos dingo linksmumas, kur jos jaunystės žaidimai?
Šventės sulaukę, mergaitės skubina šokti ir žaisti,
Ji vieniša tiktai sėdi arba su Valteriu kalbas.
Vakar mačiau, kad ji rožės žiedą žaliai siuvinėjo,
O lapelius gi raudonais šilko siūlais vadžiojo.
Kaipgi atskirs ji tą spalvą, jeigu jos akys ir mintys
Vien tik Valterio vyzdžių, Valterio žodžių beieško.
Kiek tik kartų paklausiau: Kur nuėjo? Į slėnį[54].
Iš kur grįžta? Iš slėnio. Kas tam slėny? Jaunuolis
Sodą jai pasodino. Argi tas sodas puikesnis
Neng pilies mano sodai? (Puikūs sodai Kęstučio,
Jų obuolėliai ir kriaušės — Kauno mergelių vilionė.)
Ne sodelis ją žavi. Žiemą mačiau aš jos langus:
Visas stiklas, kur rodo Nemuno upės pakrantę,
Buvo švarus kaip gegužį, ledas skaidrumo netemdė.
Valteris ten vaikštinėja; ji tad, prie lango sėdėjus,
Savo atodūsiu karštu ledą nuo stiklo nutirpdė.
Aš dar tikėjau, kad rašto Valteris ją išmokinsiąs,
Nes dabar kunigaikščiai savo vaikus ima lavint.
Vaikis geras, narsingas bei rašte išgudrėjęs.
Arg iš namų jį varyčiau? Lietuvai jis reikalingas:
Tuntus geriausiai rikiuoja, apkasus pilt nusimano,
Griaudžiantį ginklą įtaiso, vienas šimtus pavaduoja.
Valteri, būk mano žentas ir už Lietuvą kaukis!"

Valteris vedė Aldoną. Vokiečiai, jūs galbūt manot,
Jogei čia pasakos galas? Jūsų meilės romansuos,
Kai tik riteris veda, dainius baigia dainelę.
Vien tik pasako, jog ilgai gyveno bei buvo laimingi.

Valteris žmoną mylėjo, bet, kilnią turėdamas sielą,
Laimės namuos nepatyrė, nes jos nebuvo tėvynėj.

Vos tik sniegas nutirpo, jau vyturys sučyravo.
Meilės ir džiugesio metą skelbia visam jis pasauliui,
Lietuvai vienai kas metai lemia gaisrus ir žudynes.
Traukia tuntai kryžiuočių — nesuskaitomos minios.
Jau už Nemuno kalvos skamba aidais ligi Kauno,—
Didis kariuomenės triukšmas, raitelių žirgų žvengimas.
Kaip debesys jų gurguolės užgula lygumą plačią,
Vietomis sublizga žvitrios gairės pirmųjų sargybų,
Tartumbei žaibas prieš audrą. Vokiečiai pasiekė krantą,
Tiltus per Nemuną tiesia, Kauną apsupo aplinkui.
Dieną dienop nuo griautuvų virsta mūrai ir bokštai,
Naktį naktiep rausia žemę griaunančios minos kaip kurmiai.
Sviedinys gi padangėj skrenda liepsnojančiu ruožu
Ir kaip sakalas paukštį krisdamas stogą sudrasko.
Kaunas virto griuvėsiais[55] — jau lietuviai Kėdainiuos;
Virto griuvėsiais Kėdainiai[56] — miškuose jau lietuviai
Ginasi. Vokiečiai skverbias, viską degina, plėšia.

Valteris su Kęstučiu gi narsiai kovės ir gynės.
Ištvermingas Kęstutis — nuo jaunystės įpratęs
Kautis su priešais, juos pulti, nugalėti ar trauktis.
Jis žinojo, kad bočiai nuolat su vokiečiais kovės,
Todrin, pasekdamas bočiais, laimės karionėj nepaisė.
Valterio mintys kitokios, nesang, pas vokiečius augęs,
Ordino galią žinojo. Matė, jog, mistrui pašaukus,
Traukia čion iš Europos tytveikas vyrų ir ginklų.
Prūsai gynės kadaise, nušlavė prūsus teutonai.
Lietuvai ryt, jei ne šiandien, gresia tokis pat likimas.
Matęs prūsų nelaimę, dėl Lietuvos nū drebėjo.
„Vaike,— bylo Kęstutis,— tu — nelabo skelbėjas:
Skraistę nuo vyzdžių nuplėšei, jeib paregėčiau bedugnę.
Kuomet tavęs aš klausiausi, tartumbei rankos nusilpo
Bei su pergalės viltim narsas krūtinėj pragaišo.
Ką tad su vokiečiais veiksim?“ — „Tėve,— Valteris tarė,—
Būdą žinau ašai vieną, skraudų, deja, betaig tikrą!
Gal jį kada pasakysiu“. Taip jiedu tarias po mūšių,
Kolei trimitas neskelbia naujo kruvino žygio.

Vis labiau liūsta Kęstutis: Valteris smarkiai pakitęs,
Nors ir seniau jis nebuvo niekad per daugel džiaugsmingas,
Laimės net valandėlėm susigodojimo ūkas
Veidą dengdavo jojo, bet, Aldonai apglėbus,
Išgiedrėdavo veidas, blaiviai nušvisdavo akys,
Visad šypsniu ją sutikdavo, skirdavos žvelgdamas jautriai.
Nū, sakytumbei, kažkoks slaptas kankina jį jausmas!
Visą rytą prieš namą stovi rankas sukryžiavęs,
Stebi rūkstančius dūmus toly liepsnojančių kaimų,
Stebi žvilgsniu sielvartingu; naktį iš miego pašokęs,
Seka pro langą raudonas, kruvinas gaisro pašvaistes.

„Mano brangusis, kas tau?“ — su ašarom klausia Aldona.
„Kas man? Argi belauksiu, koleig vokiečiai puolę,
Miegantį pančiais surišę, budeliui perduos žiauriamui?“ —
„Dieve ginki, brangusai! Grioviuose budi sargyba“.—
„Taip, sargyba ten budi, gniaužiu ir aš rankoj kardą,
Betgi kai žus ta sargyba, kai ištrupės kalavijas...
Ak, paklausyk: jei sulauksiu skurdo bei skausmo senatvės...“ —
„Dievas paguos gal vaikeliais“.— „Taip, kad vokiečiai puolę,
Žmoną užmušę, kūdikius kažkur paslėptų pagrobę
Ir išmokytų leisti ietį į savąjį tėvą?!
Gal ir aš pats būčiau tėvą, brolius gal būčiau nū žudęs,
Jeigu ne vaidila“.— „Tai traukimės, Valteri mielas,
Dar giliau kur į Lietuvą, giriom nuo vokiečių spruksim“.—
„Mes paspruksim, o kitos motės ir kūdikiai liksis?
Šitaip bėgo ir prūsai, bet juos teutonai pavijo.
Jeigu ir mus jie susektų?“ — „Dar toliau trauktumbim tuomet“.—
„Dar toliau? Vai nelaiminga, trauktumbim iš Lietuvos gal?
Rankon totorių ar rusų?“ Šitai išgirdus, Aldona
Susimąsčius tylėjo. Jai ligi tolei atrodė,
Jogei tėvynė be krašto, taip plati kaip pasaulis.
Pirmą kartą ji girdi, jog Lietuvoj nėr kur dingti.
Tad, rankas užlaužus, Valterio klausia, kas veikti.
„Vienas būdas, Aldona, vienas beliko lietuviams
Ordino galiai sutriuškint; man tas žinomas būdas.
Bet neklauski, mieloji! Nesang prakeiksiu tą dieną,
Kuomet, priešo prispirtas, griebsiuosi to baisaus būdo“.
Nieko daugiau nepasakė, žodžių Aldonos neklausė,

Vien Lietuvos tik nelaimes matė aplink ir girdėjo,
Kol pagaliau keršto liepsnos, pagiežoj kurstomos nuolat,
Skausmo ir sielvarto dydžiu širdį kaip tvanas apsėmė;
Viską joje sunaikino, net ir vienintelį jausmą,
Tą, kurs jį guodė lig šiolei — jausmą gaivinančios meilės.
Taip, jei ąžuolui kartais neatsargūs medžiokliai,
Ugnį kamiene įkūrę, šerdę žarijom išdegins,
Girių valdovas neilgai šlamančiais lapais bemūdraus.
Vėtros šakas jo aplaužys, net ir žaliasis vainikas,
Puošęs jo galvą iškilnią, greitai nudžius pajuodavęs.

Ilgai blaškės lietuviai prieglobsty girių ir kalnų,
Vokiečius užpuldinėjo ir puolami narsiai gynės,
Koleig sykį ištiko Rūdavos žiaurus mūšis[57],
Kur lietuvių jaunimo daugel tūkstančių krito
Ir taipogi kryžiuočių — lygiai vadovų ir brolių.
Vokiečiams į pagalbą užjūrio tuntai atėjo,
Valteris su Kęstučiu gi kaukarus pasiekė saugiai
Su aplamdytais skydais ir kardais apdaužytais,
Dulkini ir pavargę grįžo paniurę namopi.
Valteris žmoną sutiko žodžio į ją neprabilęs,
Vokiškai su Kęstučiu ir vaidila kažką tarės.
Nesuprato Aldona, vien tik širdis bailiai spėjo
Kažką šiurpaus, netikėto. Kuomet tie pabaigė tartis,
Trise kartu į Aldoną kreipė žvilgsnius rūpestingus.
Valteris žvelgė ilgiausiai, skausmo tyloj susikaupęs,
Koleig ašaros stambios jamui per veidus pasruvo.
Puolė į kojas Aldonai ir prieg širdies glaudė ranką
Melsdamas, jogei atleistų, ką ji dėl jo iškentėjo.
„Vargas moterims,— tarė,— jeigu bepročius myli,
Kur akim neramiąja veržias už tėviškės sienų,
Kur mintim, tarsi dūmu, kyla virš stogo gimtinio,
Kur širdim namų laime negali ramiai pasitenkint.
Didžios širdys, Aldona, tai aviliai, per daug erdvūs:
Jų medus nepripildo, liekti buveinė driežamus.
Vai, atleiski, Aldona! Noriu namie nū pabūti,
Nū noriu viską pamiršti, būkiva nū mudu dviese
Tuo, kuomi buvova vakar; ryt...“ — ir nedrįso pabaigti.
Kas per džiaugsmas Aldonai! Ji pamanė, nūdalė,

Jogei Valteris būsiąs nū ramus jau ir linksmas.
Štai jis ne taip susimąstęs, akys gyviau suspindėjo,
Veide užkaito raudonis. Valteris vakarą visą
Liko prie kojų Aldonos, Lietuvą, karą, kryžiuočius —
Viską pamiršęs, kalbėjo apie tą metą laimingą,
Kai, Lietuvon jis atvykęs, pirmąkart jąją pamatė,
Kaip vaikštinėjo po slėnį, ir apie daugel brangių jam —
Vaikiškų, betaig žavingų meilės pirmosios dalykų.
Kodring mielą tą šneką žodžiu „rytoj" vis nutraukia?
Ir susimąsto iš naujo, ilgai žvelgia į žmoną,
Ašaros temdo akis jam, nori ką tart ir nedrįsta.
Argi jausmus išgyventus, buvusios laimės šešėlius
Tam vien būtų pašaukęs, kad atsisveikintų veikiai?
Visos šnekos bei visos vakaro šito meilybės
Argi būt paskutinė gęstančios meilės liepsnelė?..
Klaustumbei veltui; Aldona žiūri, laukia, svyruoja
Ir, palikusi menę, dar slapta apsižvalgo.
Valteris pilasi vyno, daugel taurių jis išlenkia
Ir senelį vaidilą nakčiai prieg savęs palieka.

Vos tik saulė tekėjo, aidi pagrunda kanopos,
Ryto migloje dvieja skuba kalnop raitininku.
Būt suklaidinę sargybas, betgi vienos neapgavo.
Budrios akys mielosios — bėglį įspėjo Aldona!
Kelią pastojo jam slėny — liūdnas tai susitikimas.
„Grįžk namo, mylimoji, grįžki! Tu būsi laiminga!
Gal atrasi tu laimę globoj gimtosios šeimynos;
Tu graži ir jauna dar, užmaršty rasi paguodą.
Daug kunigaikščių ne kartą tavo rankos geidavo;
Vėl esi nū laisva tu didelio vyro našlystėj,
Kurs dėl tėvykščios labo net ir tave štai palieka!
Lik sveika ir pamirški; kartais paverki manęs tu:
Valteris visko neteko, Valteris vienišas liko
Tartumbei tyruose vėjas; turi bastytis pasauly,
Smurtaut, žudyt ir galopi žūti mirtim išdaviko.
Bet po daugelio metų Alfo vardas iš naujo
Lietuvoj ims skambėti. Iš vaidilų tu lūpų
Jojo žygius gal išgirsi. Tuomet, mieloji, atminki,
Jogei tas riteris juodas, tieka slaptybių sukaupęs,

Žinomas tau tiktai vienai, buvo vyru tavuoju,
Ir išdidumas tebūnie tavo našlystės paguoda".
Klauso nuščiuvus Aldona, norint negirdi nė žodžio.
„Joji! Tu joji!" — sušuko, bet ir pati išsigando
Žodžių „tu joji"; vienas tas žodis skambėjo.
Nieko nemąstė ir nieko nebesuprato: jos mintys,
Jos ateitis, atminimai — viskas sąmyšy pynės.
Bet širdim vien įspėjo, jog neįmanoma grįžti,
Jogei pamiršt negebės ji; akys, apsiaubtos blūdo,
Keletą kartų sutiko klaikų Valterio žvilgsnį.
Žvilgsnis tas jau ir vakar jai paguodos nesiūlė.
Todrin, rodės, ko naujo ji ieškojo aplinkui
Ir akim vangiai tyrė slėnį, miškus ir pakriūtes.
Viduj girios pats vienas spindi už Nemuno bokštas.
Moterų tai vienuolynas, liūdnas krikščionių atminklas.
Už to bokšto užkliuvo akys ir mintys Aldonos,
Tartumbei pagrobtas vėjų jūros sraute balandis
Puola į vienišą stiebą jamui nežinomo laivo.
Valteris viską suprato, seka jis paskui Aldoną,
Savo mąstis jai praskleidžia, paslaptį saugot įsako
Ir prie vartų, vai dieve, jiemdviem baisu buvo skirtis...
Alfas su vaidila tuoj išvyko ir ženklo neduoda.
Vargas jamui, jei nūdie priesaikos neištesėjo,
Jeigu, laimę pamynęs, širdį Aldonos sužeidęs,
Jeigu, tieka aukojęs, viską niekamui aukojo...
Kitką rytojus parodys. Vokiečiai, pabaigiau dainą.

* * *

„Jau baigė, baigė",— menėje sušneko.
„Ir ką tas Valteris? Kame jis dingo?
Kur? Kam tas kerštas?" — daug spėlioti teko.
Tik vienas mistras tam triukšme sustingo,
Be žado sėdi nebylus, paniuręs,
Didžiai sujaudintas, skruostai nublankę,
Tik taurę po taurės lig dugno lenkia.
Bet naujos aistros jau krūtinėj kurias
Ir priešingi jausmai žaibais kryžiuojas.
Staiga užkaista veidas suliepsnojęs,

Rūstumas trykšta iš kaktos raukšlėtos,
Pamėlo lūpos, akys pasiklydo,
Vyzdžiai lyg kregždės, kylant audrai, mėtos.
Štai pagaliau į menės šoka vidų:
„Dainos kur pabaiga? Dainuok man galą
Ar duok kankles. Ir netylėk taip baisiai!
Pripildykit taures, jei širdys šąla!
Dainuosiu pabaigą, jei tu varžaisi.

Pažįstu aš gerai vaidilos dainą:
Jis kaip šuva nakčia nelaimes staugia.
Gaisrus dainuojate ir žūtį baugią
Už mūsų sielvartų šlovingą kainą.
Dar kūdikiui ta jūs daina klastinga
Gyvatės geluoniu krūtinėn sminga
Ir varvinti nuodus į širdį ima:
Tėvynės meilę ir garbės troškimą.

Ji nuolat pėdomis jaunuolį seka
Tartum šešėlis nužudyto priešo;
Ji kartais pokylio nutraukia šneką
Ir džiugesio taures krauju atmiešia.
Deja, per daugel aš dainų klausiausi!..
Įvyko! Džiaukis, senas išdavike!
Juk dainiui kerštas — tai šlovė garsiausia!
Dar vyno! Tavo norai bus įvykę.

Tą dainą baigsiu... Ne, dainuosiu kitą.
Kai aš Kastilijoj kariaut turėjau,
Ten daug baladžių mauruose girdėjau.
Grok, seni, gaidą, tą, kur tuomet rytą,
Kai slėny vaikas... o! tai būta laimės...
Visur tą gaidą įpratau niūniuoti.
Eikš, seni, dėl dievų visokių baimės —
Vokiečių, prūsų..."
Seniui reik kankliuoti.
Užgauna stygą, veda klaidų toną
Ir lydi Konrado dainuotę trankią,
Kaip lydi vergas savo rūstų poną.

Tuo tarpu geso liepsnos žibintuvų,
Ilga byla svečius į miegą lenkia,
Bet, mistrui giestant, niekas nesibodi,
Ankštu ratu visi aplink užgriuvo
Ir jo dainos kiekvieną gaudo žodį.

A l p u h a r a

Baladė

Rūksta griuvėsiuos maurų vietovės,
Pančius jiems nukalė karas,
Vien tik Grenados ginas tvirtovės[58],
Bet jau Grenadoje maras.

Dar Alpuharos kuore[59] surinko
Riterius pats Almanzoras[60],
Bet jau ispanai siaučia aplinkui,—
Apgulė pilį jų voros.

Auštant suguro mūrai granito,
Trupa nuo smūgių tvirtovė,
Jau minaretuos[61] kryžiai sušvito,
Priešas pilin įsibrovė.

Viens Almanzoras, kuomet išvydo
Savojo būrio žudynes,
Puolęs pro tankmę iečių ir skydų,
Dingo vyčius suklaidinęs.

Džiaugias ispanas, pilį užgrobęs,
Mindo lavonus ir kraują,
Pasidalinęs vergėm ir lobiais,
Liedamas vyną, puotauja.

Šitai sargyba triukšmą nutraukia:
Riteris svetimo krašto
Vado beieškąs duryse laukia,
Svarbų atnešęs jam raštą.

Tai Almanzoras, maurų karalius,
Kerštą sutramdęs ir pyktį,
Lenkias ispanų teisei ir valiai,
Prašo vien gyvą palikti.

„Ispanai,— šaukė,— aš prie jūs kojų
Žemę kakta palytėsiu,
Aš jūsų dievui maldą aukoju,
Pranašus jūsų tikėsiu.

Plinta tas garsas — griūva jau kliautys:
Šitai arabų galiūnas
Su pavergėju nori broliautis,
Būt vasalu jo karūnos".

Narsą ispanai vertinti moka:
Vos Almanzorą pažino,
Tuoj jį kaip draugą sveikinti šoka,
Meiliai kiekviens apkabina.

Pats jis kiekvieną sveikinti ėjo,
Vadą širdingai jis glaudė,
Ranką jo stvarstė ir glamonėjo,
Lūpas prie lūpų prispaudė.

Tuomet nusilpęs žemėn sudribo,
Apsupą plėšė, vyniojo,
Rankom ispano kojas apkibo,
Šliaužė žeme ir vaitojo.

Žvilgsnį pakėlė — jie nusigando:
Veidas jo mėlynas buvo,
Burną iškreipęs, juoktis dar bando,
Akys krauju jam pasruvo.

„Giaurai, drebėkit! Veidas pamėlęs
Siaubą į širdį jums varo.
Aš apgavau jus: Grenadoj kėlęs,
Atnešiau kerštą ir marą.

Aš bučiavau jus. Perdiegt suspėjau
Jūsų širdin baisią mirtį.
Eikit, žinosit, kaip aš kentėjau,—
Jus tom kančiom noriu skirti!"

Blaškosi, rėkia, tartum suspausti
Rankom ispaną norėtų
Ir prie krūtinės amžiams priglausti;
Juokias juoku negirdėtu.

Juokias — jau mirė... Vien tik blakstienos,
Lūpos šaltai prasišiepia,
Vien tik tas juokas — velniškas, vienas
Veido siaube atsiliepia.

Bėga ispanai — gena juos maras,
Krinta jie vienas po kito.
Kolei išspruko iš Alpuharos,
Veikiai visi ten iškrito.

* * *

„Tai šitaip mauras keršijo kadaise.
Apie lietuvį norit paklausyti?
Galbūt jisai jau klastą ruošia baisią
Ir tuoj ateis nuodų vynan maišyti?..
Bet ne, vai ne! Nū papročiai kitoki.
Valdove Vytaute, yra, žinoki,
Tarp jūs tokių, kurie prieš savo žmones
Pas mus maldauja keršto kaip malonės!

Bet ne visi — prisiekiu jums Perkūnu!
Yra dar Lietuvoj — aš apdainuosiu...
Šalin tos kanklės — trūkę stygos kliūna,
Dainos jau nebebus — tačiau tikiuosi,
Jog gal kada — po vyno susivokę...
Per daug išgėriau — žaiskit — nėr ko pykti.
O tu, Al... manzor,— ak, šalin, senioke! —
Šalin Albaną — noriu vienas likti!"

Tai taręs, atgalios nusvirduliavo,
Į kėdę krito radęs savo kertę,
Kažkam grasino ir piktažodžiavo
Skobnį su indais ir vynais apvertęs.
Galop nusilpo, galvą panarino,
Prigesusius vyzdžius migla užplūdo,
Putotom lūpom kažką tart mėgino
Ir taip užsnūdo.

Suglumę stovi riteriai aplinkui,
Nors Konrado tą įprotį pažįsta:
Kai vyno jį aistra ūmai ištinka,
Įpuola jis į klaikią beprotystę.
Bet pokyly! Pakęst tokią sarmatą!
Prie svetimų tokį parodyt pyktį!
Kur vaidila? Ar mistras jį suprato?
Bet sąmyšy jis spėjo jau išnykti.

Spėliota, jog tai pats Albanas buvęs,
Lietuviškas dainas čia mistrui suokęs
Ir taip į karą kurstęs su lietuviais,
Ir papročius pagonių jam pajuokęs.
Bet kodėl mistras šitaip užsimiršo?
Ir kodėl Vytautas staiga įniršo?
Ir kaip baladės rasti prasmę aiškią?
Spėliota veltui, ką tai visa reiškia.

V

KARAS*

Jau karas! Konradas nebeįstengia
Tramdyti, kas tarybos jau nuspręsta.
Visa šalis sujudus kerštą rengia
Už Vytauto ir Lietuvos tą klastą.

Nes Vytautas, kurs Ordino maldavo
Padėti Vilniaus sostinę atgauti,
Dabar, po puotos, kai tik žinią gavo,
Kad paruošti jau tuntai reikalauti,
Užuot nauja draugyste pasikliovęs,
Pabėgo pats su savo palydovais.

Į vokiečių sodybas įsibrovęs
Su įsaku, apgaule suklastotu,
Ugnim naikino Ordino tvirtoves
Visu pasienio numatytu plotu.
Tad Ordinas kerštan už savo žmones
Paskelbė kryžiaus karą prieš pagonis.
Išėjo bulė[62]. Sausuma ir jūre
Narsuoliai tvinsta kautis pasiruošę,—
Galingi grovai, vasalus subūrę,
Raudonais kryžiais[63] savo šarvus puošia.
Be to, visais šventaisiais prisaikdinti
Atverst pagonis arba išnaikinti.

Įpuolė Lietuvon — ir ką padarė?
Jei akylus, pasilypėk į kalvą,
Žvelk Lietuvon, kai ges žara vakarė:

Tu kruviną danguj išvysi spalvą,
Kuria gaisrai apsėmė skliautą baisiai.
Tokie visų grobikų smurto vaisiai:
Gaisrai, pjovynės ir klasta žabangų,
Ir žygiai, džiuginą kvailių menkystą,
Bet kuriuose išminčius atpažįsta
Vien kerštо balsą, šaukiantį į dangų.

Kaskart toliau gaisrai pavėju rūko,
Kryžiuočiai Lietuvon tolyn vis brovės,
Jau, sako, ties Kaunu, ties Vilnium kovės,
Galop ir žinios, ir gandai nutrūko.
Aplinkui jau liepsnų nebematyti,
Gaisrai vis tolimesnę siaubia sritį.
Namiškiai veltui ilgisi kas dieną,
Vergų ir lobių laukę neatlyžta.
Žvalgai, norį gerų parnešt naujienų,
Skubiai išvyksta, bet nebesugrįžta.
Ta netikrovė taip visus čia slėgia,
Kad kęsti skausmą būt geriau pajėgę.

Ruduo pasibaigė, jau pūgos staugia,
Laukus, kelius balta užklojo skraistė,
Nakčia padangė vėl nušvito baugiai,—
Žiemių žara ar karo vėl pašvaistė?
Kaskart ryškiau atospindžiai gaisruoja,
Kaskart arčiau padangė raudonuoja.

Marienburge žmonės pastebėjo —
Kažkas kely ten kapstosi iš sniego.
Gal grįžo Konradas, vadai parėjo?
Kaip juos sutikt? Laimėjo ar pabėgo?
O kur kiti? Bet mistras ženklą duoda
Ir toly rodo išblaškytą gaują.
Tas vaizdas paslaptį praskleidžia juodą.
Jie bėga, krinta, graibsto sniegą sauja,
Parkritę šliaužia, kaip vabzdžiai ropoja
Ankštam inde niokodami viens kitą,
Lavonais stiepias, kol kiti juos koja

Nustums atgal į duobę iškapstytą.
Vieni užtirpusias dar vilko kojas,
Kiti sustingę pakelėj voliojos,
Kiti, rankas iškėlę, klaikiai dairės
Ir miestą rodė kaip prie kelio gairės.

Iš miesto bėgo išsigandę žmonės,—
Jie bijo spėti ir nedrįsta klausti,
Bet šiurpūs žygiai tos baisios kelionės
Karių veiduos akivaizdžiai įspausti.
Iš jų akių ledinė žūtis smelkias,
Jų veidus čiulpia nykuma ir alkis.
Čia Lietuvos karių trimitai gaudžia,
Tenai pusnynais suokia pūgos graudžiai,
Toliau šunų išalkę rujos loja,
Ir ties galvom pulkai kranklių skrajoja.

Pražuvo viskas. Kas būt patikėjęs,
Kad Valenrodas, tiek nuveikęs ginklu,
Iš seno išmintim plačiai garsėjęs,
Neperpras Vytauto paspęsto tinklo
Ir pasirodys kaip bailys be ryžto,
Ir kad apgautas, keršto suviliotas,
Toli į Lietuvos nuklystų plotus
Ir taip gėdingai, metęs Vilnių, grįžtų.

Kai išeikvojo didį lobio kiekį
Ir badas ėmė vokiečius kamuoti,
O priešas iš visur atkirsti siekė
Ir tramdė siuntą jo būriai ginkluoti,
Kai riteriai šimtais pradėjo kristi,
Staigiu smūgiu reikėjo baigti karą
Arba atgal iš kilpų tų išbristi.
Bet mistras savo kiaute užsidaro,
Medžioti jodo ar pats vienas varo
Kažin kokias kažin su kuo derybas
Ir viską slepia nuo vadų tarybos.

Ir pagaliau jau taip kare atšalo,
Kad ašarų savų žmonių nepaisė
Ir, rodės, tęs tą karą jis be galo.
Rankas sukeitęs, rūgo kaip kadaise,
Diena dienon su Albanu kuždėjos.
Tuo tarpu ir žiema pūgom užklupo,
O Vytautas, surinkt pulkus suspėjęs[54],
Gurguoles puolė ir aplinkui supo.
Gėdinga Ordino karionių diena!
Didysis mistras bėga iš kautynių.
Užuot šlovės ir grobių neša vieną
Lietuvių pergalės nelemtą žinią.

Ar jūs regėjot, kai iš tų žudynių
Jis šmėklų tuntus vedė į tėvynę?
Niūrus rūstumas jojo kaktą niaukė,
Ir skausmo kirminas vagojo veidą.
Ir jis kentėjo,— bet pradenk tą kaukę:
Tie šiurpūs vyzdžiai, blakstienom užsiskleidę,
Iš pasalų bloga ugnim spindėjo,
Kaip kometa, kuri karais grasina[55],
Klaidi kaip liepsnos, kur tamsoj švitrėja,
Kuriom keleivį velnias suklaidina.
Tūžma ir džiaugsmas iš vienos krūtinės
Į velniškos apgaulės žvilgsnį pynės.

Murmėjo žmonės, mistras nebepaisė.
Sušaukęs tartis riterius dar sykį,
Prabilo, žvelgė, liepė,— kaip kadaise,—
Ir štai, o gėda! Vėl visi juo tiki.
Dangaus čia bausmę regi jie savaime,
Nes ko tikėti nepriversi baime?

* * *

Paliauk, puikuoli! Atpildas artėja.
Yra Marienburge slaptos rūsys.
Naktovidį, kai miestas aptamsėja,
Ten tribunolas renkasi rūstusis*.

Didžiulio ruimo skliautuos pakabintas
Ten dieną naktį žybčioja žibintas.
Ratu sėdynių dvylika ryškėja,
Ir slaptos teisių knygos glūdi soste.
Juodai šarvuotų dvylika teisėjų,
Juoda kiekvienas prisidengęs kloste.
Taip nuo minios į urvą pasitraukę,
Ir patys dėvi slaptingumo kaukę.

Visi sutarę ir laisvai prisiekę,
Jie nuodėmes savų valdovų pliekia,
Kad ir slaptas, bet jau per daug niekšingas.
Ir kai nuspręs jau bendrą pasmerkimą,
Kiekviens ir broliui taps negailestingas:
Klasta ar atvirai jį vykdyt ima.
Težūnie tas, kurio prakeiktas vardas!
Tad rankoj durklas, o prie šono kardas.

Ir štai pakilo kaukėje teisėjas
Ir, su kardu prie knygos priartėjęs,
Prabilo taip: „Rūstusis tribunole!
Mūs įtarimas aiškus ir visų vienodas:
Žmogus, kurs Valenrodu šaukiamas lig šiolei,
Nėra tai Valenrodas.
Bet kas jis? — Nežinia. Tuoj dvylika bus metų,
Kai pareiny turnyre pirmąsyk jį matė.
Kai grovas Valenrodas Palestinon ėjo[66],
Jis grovo ginklanešio drabužius dėvėjo,
Netrukus Valenrodas nežinia kur žuvo.
Anas ginklanešys, spėliota, jį nužudęs
Ir iš šventosios žemės greit pasprūdęs,
Ispanijon slapta pakliuvo.
Ten kovose su maurais jis pasižymėjo,
Taip pat turnyruos daugel dovanų laimėjo
Ir jau Valenrodu visur vadintas buvo.
Paskui šventus vienuolio apžadus priėmęs
Ir likęs čia mistru, būt žūtį mums nulėmęs.
Kaip valdė Ordiną, visi tai žino:
Kai žiemą badas mus ir Lietuva naikino,

Jisai medžiokles ruošė vienas, piktadėjas,
Ir ten su Vytautu daugkart slapta derėjos.
Man susekė šnipai kiekvieną žingsnį jojo.
Ir nūn nakčia prie bokšto pasislėpę seka:
Jie nesuprato, ką jis atskiduolei šneka,
Bet jis, aš jums sakau, lietuviškai bylojo!
Tad, nuomonę turėdamas jau aiškią,
Kurią slapti teismai yra pareiškę,
Ir žvalgo pranešimą jau kelintą,
Ir visa tai, kas viešumoj jau plinta,
Aš mistrą kaltinu — ir nebijau suklysti:
Klasta, erezija, krauju ir išdavyste".

Čia kaltintojas, ties knyga priklaupęs,
Ant juodo kryžiaus dešinę padėjo
Ir prisiekė maldingai susikaupęs
Dievu ir kančiomis mūs atpirkėjo.

Nutilo jis. Teisėjai sprendžia bylą:
Nei ginčijas, nei tylomis jie kalbas,
Tik žvilgsnį mes arba pajudins galvas —
Ir jau skraudi mintis slapta jiems kyla.
Kiekvienas eina iš eilės prie sosto,
Po lapo lapą durklu knygoj klosto,—
Tiktai įstatymų tyliai teiravos
Ir ką jiems sąžinės paliudys savos.
Sustojo, dingo abejonių kliūtys,—
Visi sutartinai sušuko: „Žūtis!"
Ir triskart mūrai aidesiu prabilo:
„Žūtis!" — Vienam tam žodyje girdėjai
Jau pasmerkimą.— Sutarė teisėjai,
Ir dvylika kardų viršun pakilo —
Visi į Valenrodo taiko širdį.
Slapčia išėjo,— viskas jau nutilo,
Tik iš paskos dar aidą „žūtis" girdi.

VI

ATSISVEIKINIMAS

Ankstyvas rytas — gilios pusnys sniego,—
Štai mistras skuba per pūgas ir krušą.
Paežerėj prie bokšto vos pribėgo,
Sustojo ir kardu į sieną muša.
„Aldona,— šaukia,— mūs kova laimėta!
Išpildžiau žodį, pareigai paklusęs:
Jie pražudyti, viskas ištesėta".

Atskiduolė

„Tai Alfas?!. Jo kalba! Tai tu, brangusis!
Tad kaip?.. Taika?.. Tu jau parjoji?
Tu grįžti sveikas? Ten jau nebejosi?"

Konradas

„Neklauski nieko ir klausyk, brangioji.
Aš tau kalbėsiu — viską sužinosi.
Jie sutrypti! Štai ugnys dangų gožia,—
Tai Lietuva kryžiuočių žemėj siaučia.
Jie šimtą metų liks be dvasios griaučiai.
Tai aš nudėjau angį šimtabuožę.
Sunyko lobiai, jų jėgos šaltinis,
Griuvėsiuos miestai, upės kraujo teka,—
Tai mano keršto žygis paskutinis.
Šiurpesnis kerštas nebent velniu seka.
Daugiau nenoriu, juk turiu dar dūšią!
Jaunystę skyriau klastai ir pagiežai,

Smurtingiems žygiams; nū sparnai palūžę,
Pabodo klastos, kovai aš netikęs.
Gana kerštauti — žmonės juk ir priešai.
Grįžtu trumpam čia, Lietuvą palikęs.
Ten tavo pilį gimtąją regėjau,
Bet Kauno mūrai — tik juodi griuvėsiai.
Aš, juos pamatęs, šuoliu skriete skriejau,
Kur mūsų slėnio goždavo pavėsiai.
Viskas kaip tuomet! Niekas nepakito:
Žolynai, gėlės ir žiedai tie patys.
Seniai mes skyrėmės ten viens nuo kito,
O rodės, jog buvau tai vakar matęs.
Meni tą statų akmenį didžiulį[67],
Kur būdavo vilionė mūs vaikštynių?
Jis ir dabar ten samanotas guli,
Tik jį vijokliai slepia apipynę.
Žoles nurovęs, ašarom jį ploviau.
Suolelį tą, kur jovarų šešėly
Tau iš velėnų aš kadais sukroviau,
Ir tą, kur gerti mėgai, šaltinėlį —
Aš viską suradau ir apžiūrėjau.
Ir tavo tą kampelį pavėsingą,
Kur gluosnio apsmaigyt šakom suspėjau.
Klausyk, Aldona, kaip tai stebuklinga!
Tos sausos šakos, įsmeigtos į smėlį,
Didžiuliais medžiais virto jau per ilga,
Ir jų lapeliai sprogstant puikiai žvilga,
Ir vėjas švelnų glosto žalumėlį.
Ak, šitas vaizdas, dangiškai pakitęs,
Man širdį laimės nuojautos pripildo,
Aš gluosnį bučiavau ant kelių kritęs.
„Duok dieve, maldavau, teišsipildo!
Kad mes, sugrįžę į tėvų šalelę,
Lietuvišką velėną apkabinę,
Naujai atgimtum! Kad ir mūsų dalią
Nuskaidrintų viltis pavasarinė!

Tad grįžkim, grįžkim! Aš turiu dar valdžią,
Paliepsiu akmenis nurist nuo vartų.

Bet nors jie būtų kietesni daug kartų,—
Aš patį plieną trupinau ir skaldžiau.
Tenai, o miela, į gimtinę brangią
Tave nunešiu aš ant savo rankų
Arba į kitą tolimą padangę,
Kur ošia girių plotai neįspėti,
Kur priešo ginklas durų nebetranko,
Kur pergalės šauksmų nebegirdėti,
Kur mūsų brolių kančios nebelanko.
Tenai kiemionio tylioje trobelėj
Ant tavo rankų ir prie tavo šono
Pamiršiu, kad yr tautos ir karaliai,
Kad yr pasaulis,— sau gyvensim dviese.
Sakyki, leiski!"
Nekalba Aldona.
Jisai dar laukia valandėlę trumpą,
Bet jau aušra raudoną šydrą tiesia.
„Aldona, varge, rytas mus užklumpa.
Sukils tuoj žmonės ir sargai už sienos,—
Aldona!" — šaukė, meldė, nekantravo;
Nutrūko balsas, virpa vien blakstienos.
Nuleido veidą, skausmo išraižytą,
Ant kelių puolė, prašė ir maldavo
Ir bokšto šaltąją bučiavo plytą.

„Ne, jau ne metas! — ji liūdnai atsakė,
Tačiau tvirtai.— Gal dievas duos jėgų man,
Jau ir be to gana mane jis plakė.
Aš prisiekiau, įėjusi tan rūman,
Kad lig mirties šio bokšto neapleisiu.
Negundyk, mano mielas, to nekeisiu,
Ką dievui iš širdies buvau žadėjus.
Ir ką tu pamatytum? Šmėklą baisią!
Beprotė, jei, tavim aš patikėjus,
Manyčiau laimę rasti kaip kadaise,
Kad tu priglausi vėl mane kaip žmoną.
Bet kas, jei tu, manęs net nepažinęs,
Su išgąsčiu atstūmęs nuo krūtinės,
Sušuksi: „Ne, ta šmėkla ne Aldona!"

Taip, iš akių žvitrumas jau prapuolė,
Ir mano veidas — ak, net šiurpas ima!
Vai ne, nereikia, kad šiurpi skurduolė
Puikios Aldonos terštų atminimą.

Atleiski, mylimasis, bet žinoki,
Jei būva metas aiškios mėnesienos,
Tau priartėjus, aš slepiuos už sienos,
Nes pamatyt bijau tave kitokį.
Aš šiandien, gali būt, išvysčiau kitą
Nei tas, kuris kadaise vieną rytą
Su tėvo vyrais mūs pilin įjojo.
Jo rūbas ir liemuo, jo veidas, akys —
Many išliko visas vaizdas jojo.
Taip gintare nuskendusios plaštakės
Negali spalvos niekados išnykti.
Ar ne geriau mums, Alfai, pasilikti,
Koki mes buvom ir koki vėl būsim,
Kai nebe žemės buičiai amžinai paklusim?

Palikim laimingiesiems slėnio lanką;
Aš mėgstu savo bokšto kietą tylą.
Tave matau — ir laimės man pakanka,
Kai tavo balsas vakare prabyla.
Brangusis Alfai, aš ir šitam būste
Radau paguodos nebe vieną sykį.
Pamesk žudynes, pagiežą bei rūstį,
Dažniau mane tu ir anksčiau lankyki.

Klausyki, gal galėtum šitą plotą,
Kaip ten, tokiais medeliais apsodinti,
Tokias gėles ir gluosnius išauginti —
Tą akmenį atritint samanotą.
Tegu čia artimo sodžiaus vaikučiai
Žiedais gimtaisiais galvas vainikuoja,
Te dūdeles gimtinio gluosnio pučia,
Tegul dainas lietuviškas dainuoja.
Daina gimtoji man prablaivo mintį,
Ji leidžia Lietuvą sapnuos regėti,

O mūsų meilei amžinai atminti
Ant Alfo kapo teneliaus skambėti".

Bet Alfas jau negirdi. Sniego klodu
Paežerėj be tikslo jis klajoja.
Čia ledo kalnas, ten giria boluoja,—
Ir viskas klaikiai sutemoj atrodo.
Bet nuovargis jam užmiršties suteikia,
Žiemos žvarba jam kelia tvanko jausmą:
Nuplėšia skraistę, šarvų jam nereikia,—
Jis viską nusviedė, deja, ne skausmą.

Jau auštant miesto pylimą pasiekęs,
Pamatė, lyg kokia ant tako kliūtis,
Lyg koks šešėlis krypaudamas driekias
Ir dingsta toly prie juodos pakriūtės,
Tik balsas aidi: „Žūtis, žūtis, žūtis!"

Dar žvalgos Alfas — nieko jau nebmato.
Sustojo, mąsto — ir staiga suprato.
Ištraukė kardą, žvalgosi ir tiria:
Aplinkui tuščia, per laukų dirvonus
Tik sniegas švilpia sūkuriais į girią
Ir staugia vėjas, klysdamas į šonus.
Jis apsižvalgo ir susigraudinęs
Netvirtais žingsniais grįžta, kur kampinis
Aušroj matyt bokštalangis Aldonos.

Jis gali jau iš tolo ją išvysti.
„Laba diena,— sušuko,— tiek jau laiko
Mums tik nakčia matytis pasitaiko.
Laba diena — miela tai pranašystė!
Pirma laba diena per metų tieka.
Bet ko grįžtu? Įspėki mano mintį".

A l d o n a

„Spėliot nenoriu. Man sudiev belieka.
Šviesu, brangusis, gali kas pažinti...

Nebekalbėk. Lig vakaro būk sveikas.
Išeiti negaliu".

A l f a s

„Jau nebe laikas!
Prašau tavęs, numesk kokią šakelę.
Žiedų ten nėr, tai gal bent kaspinėlį
Ar gelsvą savo garbanų pluoštelę,
Ar savo bokšto sienos akmenėlį.
Ne kiekvienam rytoj sulaukt aušrinės.
Numesk, kas atminimą sieloj kelia,
Kame dar šiandien tavo kvapas tirpo,
Kame karšta dar ašarėlė virpa,
Kad mirdamas turėčiau prie krūtinės.
Tau paskutinį noriu žodį skirti,—
Man laimė būt kartu sutikti mirtį.
Iš čia matai to pastato bokštelį?
Tenai aš būsiu. Ženklui numatyta —
Juoda skara ten plevėsuos kas rytą,
O naktį žiburys spindės langely.
Jei pastebėsi, kad skara nupuolė
Ar naktį nežiba lange spingsuolė,
Žinoki, kad vilties daugiau nebliko.
Sudiev!"
Nuėjo ir ertmėj išnyko.
Aldona dar ilgai lange rymojo.
Diena jau baigės, vakarai pilkavo,
Palangę vėjas snaigėm apsijojo,
O josios rūbas vis dar plevėsavo,
Ir žemėn rankos ištiestos bolavo.

* * *

„Jau leidžiasi,— Albanui Alfas tarė
Parodęs saulę ir raudoną dangų.
Jis rytą šitam bokšte užsidarė
Ir žvalgė toly atskiduolės langą.—
Paduok man kardą ir lik sveikas, drauge,
Už bičiulystę dėkui tau paslaugią.

Einu prie bokšto. Gali atsitikti,
Kad amžinai tavęs jau nebmatysiu,
Ir šitas būstas teks tau ryt palikti.
Tad paslaugos vienos tavęs prašysiu.
Aš taip čia vienas! Nėr man niekur nieko —
Ir niekam neturiu aš ko byloti
Prieš mirtį. Vien tik tu ir ji man lieka.
Sudiev, Albanai! Reik ir jai žinoti.
Numesi skarą, jeigu ryt iš ryto...
Bet kas tai? Triukšmas?.. Lyg duris daužytų..."
„Kas eina?" — triskart šauksmas nuaidėjo.
Ir „Žūtis!" šiurpiai atsakas sušuko.
Matyt, sargyba spirtis negebėjo,
Ir durų varžtai sužvangėję trūko.
Jau prieangiais girdi artėjant gaują,
Juk štai ir laiptai bilda geležiniai,
Jau mistro rūman bus atsidanginę,—
Šarvuotais žingsniais čerška ir triukšmauja.
Spyruokliais Alfas užrakinęs angą,
Ištraukęs kardą, stveria greit nuo stalo
Pripiltą taurę, atsišlieja lango
Ir staigiai geria: „Drauge, ligi galo!"

Albanas blanksta, nori griebti taurę,
Tačiau svyruoja, delsia ir neliečia.
O jau už durų girdi grėsmę žiaurią.
Nuleido ranką.— „Supranti — tai jie čia!" —

„Senasai drauge, tau ryžtumo stinga?
Pripilsiu taurę,— ką gi dar galvoji?
Aš savo jau išgėriau, štai tavoji".
Albanas mąsto dūmą sielvartingą.

„Vai ne, sūnau! Turiu aš godą svarbią:
Aš noriu likti po tavim gedėti
Ir tavo žygio didžią šlovę-garbę
Į skambią dainą kenčiantiems sudėti.
Aš Lietuvą apeisiu, kolei gyvas,
Paleisiu dainą į miestus ir kiemus,—

Skanduos ją dainiai mūšiuos, o augyvės
Namie vaikamus ją dainuos saviemus.
Iš tos dainos prie lopšio ir prie vygės
Išaugs už mūsų kaulus kerštо žygis!"[58]

Su ašaromis Alfas langan krinta
Ir ilgai ilgai veizi dar į bokštą:
Mielų vaizdų atsižiūrėti trokšta
Gėloj mirtinėj širdžia sugraudinta.
Paskui bendram atodūsy kiekvienas
Jie paskutinįkart apsikabina.
O durų angoje jau žvanga plienas,
Įsiveržė ir Alfą jau pažino:

„Štai išdavikas! Šiandien mirt jam skirta.
Išpirki nuodėmes dangaus malone.
Ir tu jau čia, senasis kapelione?
Paruošk jo sielą, kad dorai numirtų".

Ištraukęs kardą, Alfas laukia galo,
Bet štai jis linksta, svirduliuoja, bąla,
Atsirėmė ir vėl didingas stoja,
Nuplėšia skraistę, mistro žymę trenkia
Ir ją su panieka sumindo koja:
„Štai nuodėmės, mane žūtin palenkę!

Aš greitai mirsiu — ko jums dar bereikia?
Ataskaitos? Aš jos nepagailėsiu.
Pažvelkit į mirties tą pjūtį klaikią,
Į miestų pelenus, krūvas griuvėsių.
Jūs girdit, pūgos sniego pusnį pučia,—
Ten šąla jūsų karžygių likučiai.
Jūs girdit alkaną šunijos gaują,—
Tai kryžiaus vyrų grobais jie puotauja.

Tai mano darbas! Nieko jau nebnoriu.
Ar šimtagalvės hidros nūn gailėsiuos?
Aš, kaip Samsonas[59] griaudamas piliorių,
Ir pats žudausi rūmo to griuvėsiuos!"

Dar žvelgė langan ir negyvas krito,
Bet krisdamas nuo lango lempą sviedė.
Ji sumirgėjus triskart ratą skriedė
Ir ties pat Alfo galva nusirito.
Dar smilksta kaspinas palietam skysty,
Bet jau liepsnelė ima gest ir klysti,
Kol pagaliau, artėdama prie galo,
Dar vienąkart šviesos ratilu plakės,
Ir tam rate jau stingo Alfo akys:
Šviesa užgeso, ir vyzdžiai pabalo.

Ir tuo metu nuskrodė bokšto sienas
Skausmingas riksmas — ilgas, klaikus, vienas...
O iš kieno krūtinės? — Lengva spėti:
Kas kartą riksmą šitokį girdėjo,
Tai pasakys, kad tam, kurs taip kentėjo,
Jau niekas niekad negraudins krūtinės:
Visa buitis tame riksme girdėti.

Taip trūksta kanklių stygos sidabrinės,
Stipriau užgautos: garsiai suskambėję,
Jos tarsi naują dainą būt pradėję,
Bet reiškia jau ir pabaigą per staigią.

Tokia daina apie Aldonos dalią.
Tik angelas danguj pabaigt ją gali;
Jautrus klausovas te širdy ją baigia.

VĖLINĖS

Poema

Iš lenkų kalbos vertė
JUSTINAS MARCINKEVIČIUS

VAIDUOKLIS[1]

Širdis jau atšalus, ir žvilgsnis aptemęs,
Pamėlę jo lūpos, kadaise raudonos.
Jisai dar ant žemės, bet jau ne dėl žemės!
O kas jis yra? Tai lavonas.

Suteikia viltis jam gyvybės ir ryžto,
Žvaigždė atminties dar nenusileido.[2]
Į šalį jaunystės lavonas sugrįžta
Ieškoti jos mylimo veido.

Atgyja krūtinė ir žvilgsnis aptemęs,
Lavonas alsuoja ir vaikšto kaip gyvas,
Ir vėl jis ant žemės, tiktai ne dėl žemės.
Tad kas jis? Vaiduoklis vėlyvas.

O tie, kur šalia kapinaičių gyvena,
Ne sykį regėję vaiduoklį, kartoja:
Kas metai jis vėlinių naktį vaidenas,
Iš kapo pakilęs, klajoja.

Sugrįžta ketvirtai savaitei prabėgus,
Kai varpas advento toli pasigirsta[3],—
Krūtinė kraujuoja[4], išsekusios jėgos,
Pavargęs į kapą jis virsta.

Gyvi dar tie žmonės, kur duobę jam kasė,
Paporins koks nors pasakorius įgudęs,
Kad dangui jis jaunas atidavė dvasią,
Kad tartumei pats nusižudęs.

Tikriausiai todėl ir kankinasi šičia,
Liepsnodama gailiai vaitoja vėlė jo.
O zakristijonas senasis netyčia
Jį matė, jo kalbą girdėjo.

Pakilęs vaiduoklis ant kapo suklupo,
Į rytmečio žvaigždę įsmigę jo akys[5].
Užlaužęs rankas, jis pamėlusiom lūpom
Dejonę graudingą pasakęs:

„O dvasia prakeikta, pradinki, pranyki,
Gyvybės ugnim nebejaudinki kraujo!
O šviesa prakeikta, užgesusi sykį,
Ir kam vėl švieti man iš naujo?

Rūsti ir teisinga bausmė skirta man čia:
Matyti ją vėlei, pažint, atsiskirti;
Kas metai kentėti iškęstą jau kančią,
Numirusiam dar sykį mirti.

Aš ieškau tavęs po žmonių didžią minią —
Iš tolo kaip žvaigždės dvi akys sutvisko,—
Nepaisau, kaip žmonės pasveikins pažinę,
Nes gyvas patyriau jau visko.

Aš tau nedrįsau tarti žodžio bent vieno,
Nuleidęs akis, tik virpėjau kaip lapas.
Girdėjau tave, o turėjau kas dieną
Tylėti tarytum šis kapas.

Draugai ir bičiuliai vis, būdavo, šaipos,
Vadina keistu mano ilgesį juodą,
O seniai praeina ir galvas pakraipo
Arba patarimą man duoda.

Juokų, patarimų vienodai klausiausi —
Jų vietoj tą patį ir aš pakartočiau:
Kaip senis išrėžčiau pamokslą ilgiausią
Arba — kaip jaunuolis — kvatočiau.

Kai kam[6] tai baisus įžeidimas atrodė,
Kiti čia tavęs negerbimą pamatė,
Bet kentė kiekvieną ne taip tartą žodį,
Apsimesdami nesupratę.

Buvau išdidus ir kenčiau, kiek galėjau,
Mokėjau tylėti geriau kaip jie patys;
Kalbėjau per jėgą, jiems kalbant, tylėjau,
Apsimesdamas nesupratęs.

Bet kas mano nuodėmės man neatleido,
Ilgai atsiminsiu ir ašen dabar tą,
Kuris maloniu, besišypsančiu veidu
Širdy mane keikė ne kartą.

Tokiam neatleisiu už kruviną žaizdą —
Aš niekad jam skundo neištariau žodžių.
Ne panieką rodžiau — regėjo apvaizda,—
Kai šypseną savo jam rodžiau.

Bet vos tiktai žmonės pamato ant tako
Bent mano šešėlį beklaidžiojant šiandien,
Vieni egzorcizmais kaip rykštėmis plaka',
Pabėga kiti išsigandę.

Negaili vieni man paguodos, malonės,
Kiti su juokais ir melu pasitinka.
Aš ieškau vienos, tai kodėl gi, o žmonės,
Atrodau keistai ar juokingai?

Grąžinsiu visiems šitą skolą ir duoklę:
Kam pajuoką kandžią, kam panieką baisią.
Tik tu, mylima, pasitiki vaiduoklį,
Pasveikinki jį kaip kadaise.

Pažvelk, prakalbėk, kad išdrįsčiau ir vėlei
Sugrįžt pas tave, nugalėdamas baimę,
Kaip juodas šešėlis tiktai valandėlei
Sudrumst dabartinę jūs laimę.

Gal akys, pripratę prie saulės šviesybės,
Pažvelgs į lavoną — vaiduoklį — kas žino?
O gal tu surasi lašelį kantrybės
Klausyt nebylaus kapinyno?

Tada tu svajonėm į praeitį grįši,
Svajų kaip žolių sulaikyt nieks negali:
Senajam name jos tarp plytų ras plyšį
Ir leis ten užgintą daigelį".

VĖLINĖS. Tai — pavadinimas iškilmingų apeigų, kurias ir šiandien paprasti žmonės atlieka daugelyje Lietuvos, Prūsijos ir Kuršo apskričių[8] vėlių arba iš viso mirusių protėvių atminimui. Šios apeigos savo šaknimis siekia pagonystės laikus ir vadinosi kadaise „ožio šventė"[9], kuriai vadovavo *Kožlarz*[10], *Huslar, Guślarz*, kartu žynys ir poetas (*gęślarz*)[11].

Mūsų laikais, kai apsišvietę dvasininkai ir valdžia stengiasi išgyvendinti šitą paprotį, susijusį su prietaringomis apeigomis ir smerktinomis pagonystės liekanomis, žmonės švenčia V ė l i n e s slaptai koplyčiose arba tuščiuose namuose netoli kapinių. Ten paprastai paliekama įvairiausių valgymų, gėrimų, vaisių ir iššaukiamos mirusiųjų vėlės. Įsidėmėtina, kad paprotį vaišinti mirusiuosius, atrodo, turėjo visi stabmeldžiai — senojoje Graikijoje Homero laikais, Skandinavijoje, Rytuose ir iki šiol tebeturi Naujojo pasaulio salose[12]. Mūsų V ė l i n ė s turi tą ypatybę, kad čia pagoniškos apeigos yra sumišę su krikščioniškosios religijos vaizdiniais, juoba kad ir ši šventė beveik sutampa su tų apeigų laiku. Žmonės tiki, kad valgiais, gėrimais ir giesmėmis palengvina vėlėms skaistyklos kančias.

Toks dievobaimingas šventės tikslas, nuošali vieta, nakties metas, fantastiškos apeigos kadaise smarkiai veikė mano vaizduotę; klausiausi pasakų, sakmių ir dainų apie numirėlius, grįžtančius su prašymais arba įspėjimais, ir visuose baisiuose prasimanymuose galima buvo įžiūrėti neabejotinus moralinius tikslus ir tikrą, liaudišku būdu vaizdingai išreikštą mokslą.

Ši poema parašyta panašia forma, o apeiginės giesmės, užkeikimai ir inkantacijos[13] daugiausia yra tikri, kai kurie net pažodžiui paimti iš liaudies poezijos.

II DALIS

BURTININKAS — PIRMAS SENIS CHORE — KAIMIEČIŲ CHORAS — KOPLYČIA, VAKARAS

There are more things in Heaven and Earth,
Than are dreamt of in your philosophy.

Shakespeare

Yra stebuklų žemėj ir danguj,
Kurių net nesapnavo jūsų protas.[14]

Šekspyras

CHORAS

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS

Uždarykite duris
Ir prie karsto pasilenkit.
Imkite ir bet kuris
Langus marškomis uždenkit,
Kad nešviestų mums nakčia
Aiški mėnesio delčia.
Tiktai greitai, tiktai veikiai!

SENIS

Jau padarėme, kas reikia.

CHORAS

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS

Skaistyklos vėlelės!
Ar toli jūs, ar šalia,
Ar dervos gal katile,
Ar šaltam dugne upelės,
Ar gal medžio šakoje

Ne viena iš jūsų rauda,
Kai ugnis apninka ją,
Kai ne medžiui — vėlei skauda[15],—
Visos lėkite būriu,
Susirinkit į kopłyčią!
Visko šiandien jums turiu,
Vėlines atšvęsim šičia!
Išmalda jums paruošta —
Valgiai ir malda karšta.

CHORAS

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS

Duokit pakulų greičiau,
Uždegu jų vieną saują.
Pūskit kibirkštis aukščiau,
Kur tamsybė viešpatauja.
Šitaip, šitaip, dar ir dar —
Tegu sudega dabar.

CHORAS

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS

Lengvos dvasios, jus kviečiu,
Jus, kurios čionai tarp mūsų
Nuo darbų ir nuo kančių,
Ir nuo ašarų uždusot,—
Sudegėte jūs čionai
Tarsi pakulos nūnai.
Tas, kurios ilgai klajojo
Nepatekdamos į rojų,
Mes lengvąja ugnimi
Šaukiame užkeikdami.

CHORAS

Pasakykite atėję,
Gal ištroškę, išbadėję?

BURTININKAS

Ak, pažvelkite tiktai,
Kas ten tokią šviesą skleidžia?

Tai, lekiodami aukštai,
Du maži vaikeliai žaidžia.
Kaip lapelis su lapeliu
Sukas, lekia, kai vėjas juos pučia,
Kaip balandis su balandėliu,
Taip skrajodami žaidžia vaikučiai.

BURTININKAS ir SENIS

Kaip lapelis su lapeliu
Sukas, lekia, kai vėjas juos pučia,
Kaip balandis su balandėliu,
Taip skrajodami žaidžia vaikučiai.

ANGELĖLIS (*vienai kaimietei*)

Mes atskridom iš dausų,
Šičia aš, mamyte, Juzis!
Aš tikrai tas pats esu,
Čia sesutė mano Ruzė.
Rojuj mums geriau su ja[16]
Kaip mamytės glėbyje.
Žiū, kaip šviečia mums veideliai,
Spindim apdaru skaisčiu,
Ir plevena už pečių
Kaip drugelių du sparneliai.
Rojuj mums visko gana,
Kasdien vis kitokie žaidimai:
Kur einame — ten kas diena
Gėlelės žydėti ima.

Nors gėlėm sėti takai,
Rūpestis mums širdis gelia.
Tavo, motina, vaikai
Nesuras į dangų kelio!

CHORAS

Nors gėlėm sėti takai,
Rūpestis jiems širdis gelia.
Tavo, motina, vaikai
Nesuras į dangų kelio!

BURTININKAS

Ko gi reikia tau, vėlele,
Kad dangun atrastum kelią?

Gal karštų maldų prašai?
Gal padės tau skanumynai,
Duona, vaisiai, saldumynai,
Pieno bent keli lašai?
Ko gi reikia tau, vėlele,
Kad dangun atrastum kelią?

ANGELĖLIS

Ne, nereikia mums maldų,
Nieko, nieko mums nestinga.
Žemėj buvo per saldu,
Ir todėl mes nelaimingi.
Žemėj gyvenau, tačiau
Jos kartybių nemačiau.
Vis malonės, vis glamonės,
Viskas tik skanu — gardu,
Skraidėm pievoj tarp žiedų
Tartum paukščiai, o ne žmonės.
Skindavau aš jai gėles,
Ji — rėdydavo lėles.
Ir atskridom šiandien mudu
Ne į patiektas vaišes,
Ne į užpirktas mišias —
Duokit du garstyčios grūdu:
Mums tie du maži grūdai
Bus didžiausi atlaidai.

Nes atminkit — taip viešpats paskyrė,
Ir todėl pagal valią dangaus,
Kas šios žemės vargų nepatyrė,
Tas saldybių dangaus neragaus.

CHORAS

Nes atminkim — taip viešpats paskyrė,
Ir todėl pagal valią dangaus,
Kas šios žemės vargų nepatyrė,
Tas saldybių dangaus neragaus.

BURTININKAS

Angelėli, vėlele!
Imkite štai pagaliau
Sau garstyčių po grūdelį

Ir keliaukite toliau.
Kas, patekęs šiton žemėn,
Mūsų valiai priešgyniaus,—
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!

CHORAS

Kas, patekęs šiton žemėn,
Mūsų valiai priešgyniaus,—
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!

(*Šmėkla pranyksta*)

BURTININKAS

Jau vidurnaktis atslinko,
Tai užsklęskite skląsčius.
Imkite skalų smalingų
Ir degtinės ąsočius.
Kai apvaizda duos mums žinią,
Teužsidega degtinė.
Tik greičiau jūs iš tiesų.

SENIS

Jau.

BURTININKAS

Aš pradedu būrimą.

SENIS

Spraga, verda, gesti ima.
Jau tamsu.

CHORAS

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS

Jūs — išvargę, iškankintos,
Jums dar rytas neprašvito.
Nuodėmėm jūs prirakintos
Ašarų pakalnėj šitoj.

Nors ir trūko žemės pančiai
Po mirties dalgiu kiekvienai,
Betgi kenčia kūno kančią
Sielos jūsų po šiai dienai.[17]
Juodą pragaro bedugnę
Ir kančių baisiųjų ugnį
Apgesinti gali žmonės,
Vardan viešpaties malonės
Ugnį šią uždegdami,
Jus užkeikiam ugnimi,
Kenčiančių koplyčioj laukiam.
Mes jus šaukiam, mes jus šaukiam!

CHORAS

Pasakykite atėję,
Gal ištroškę, išbadėję?

BALSAS (*už lango*)

Varnos, pelėdos atskrieję,
Leiskit koplyčion mane!
Leiskit, ereliai plėšrieji,
Žengti bent žingsnį žeme.

BURTININKAS

Pažiūrėkit! Štai dvasia
Užu lango šmėseliuoja!
Tamsoje jinai boluoja
Tartum kaulai kapuose.
Dūmais ir žaibais dvėsuoja,
Plėšrūs paukščiai puola ją,
Lyg žarijos žaižaruoja
Akys šmėklos kaktoje.
Kaip sudžiūvę ėgliai svyla,
Spragsi nuo ugnies karštos,
Taip spragsėdamos pakyla
Kibirkštys nuo jos kaktos.

BURTININKAS ir SENIS

Kaip sudžiūvę ėgliai svyla,
Spragsi nuo ugnies karštos,
Taip spragsėdamos pakyla
Kibirkštys nuo jos kaktos.

ŠMĖKLA (*už langa*)
Nepažįstat, kas esu?
Aš apylinkę valdžiau šią,
Gerbiamas buvau visų,
Dvarą saugojau didžiausią,
Jūsų ponas aš! Baisu —
Metų trejetas praslinko,
Kai žemelėje guliu,
Bet bastausi aš aplinkui
Ir nurimti negaliu.
Baudžia viešpaties rūstybė,
Gena pragaro piktybė.
Kančios didelės išties.
Juodame nakties pasauly
Aš einu ieškot nakties.
Taip bastausi be vilties,
Bėgdamas tolyn nuo saulės.
Alkanas visad jauties,—
Pamaitinkite klajūną!
Paukščiai lesa mano kūną![18]
Kas apgins ranka gera?
Kančiai galo vis nėra!
CHORAS
Paukščiai lesa tavo kūną!
Kas apgins ranka gera?
Kančiai galo vis nėra!
BURTININKAS
Ko gi reikia tavo vėlei,
Kad nurimtų valandėlei?
Gal dangaus džiaugsmų prašai?
Gal sumažins kančią baisią
Duonos kąsnis, uogos, vaisiai,
Pieno bent keli lašai?
Ko gi reikia tavo vėlei,
Kad nurimtų valandėlei?
ŠMĖKLA
Ne, dangaus nereikia vėlei —
Neverta dangaus jinai.
Ne, nereikia rojaus vartų!

Pragare jai šimtą kartų
Bus lengviau negu čionai.
Šimtąkart geriau, žinia,
Juodo pragaro dugne,
Nei su dvasiomis lakstyti[19]
Po pasaulio šio žemes,
Savo praeitį matyti
Ir piktų darbų žymes.
Saulė leidžiasi už bokštų,
Už beržynų, už plačių,
Aš vandens lašelio trokštu,
Alkį amžiną kenčiu.
Plėšrūs paukščiai! Ko jūs nuolat
Mano vargšę vėlę puolat?
Ak, sunki lemtis, deja,
Tol bastytis tamsoje,
Kolei jūsų geros širdys
Pamaitins mane, pagirdys.

Ak, kaip aš ištroškęs gert,
Bent gurkšnelio sau maldauju!
Kad galėtumėt pabert
Man kviečių bent menką saują!

CHORAS

Ak, kaip jis ištroškęs gert,
Bent gurkšnelio sau maldauja!
Kad galėtumėm pabert
Jam kviečių bent menką saują!

NAKTIES PAUKŠČIŲ CHORAS

Veltui maisto sau maldauji,
Veltui, pone, elgetauji:
Mes, pelėdos ir varnai,
Tau ištikimai tarnavom,
Mus badu numarinai,
Mes sulesim maistą tavo.
Mes, pavirtę vanagais,
Išmaldą atimsim šitą,
Mes išplėšime nagais
Ją prarytą, sukramtytą.

Ei pelėdos ir kovai,
Mes neliksime skolingi!
Piktas, pone, mums buvai,
Tai ir mes negailestingi!
Plėškim maistą gabalais,
Kai pabaigsime tą maistą,
Plėškim kūną gabalais,
Kaulus vilkime į raistą.

VARNAS

Tai nenori mirt badu!
Užmiršai jau tu, atrodo,
Kaip kadais iš tavo sodo
Obuolius nuskyniau du?
Mat burnoj jau dienos kelios
Neturėjau nė kąsnelio.
Bet — nelaimė su manim:
Sodininkas tartum žvėrį,
Užpjudydamas šunim,
Prie tvoros mane nutvėrė —
Peršokti nesuskatau —
Ir nuteist atvarė tau.
O už ką? Už vaisių porą!
Tai aukščiausio dovana.
Žemėj jų visiems gana
Taip kaip vandenio, kaip oro.
Bet prie stulpo įsakei
Išrengtą mane pririšti
Ir be gailesčio plakei,—
Moki, pone, kailį dyžti.
Po plakimo to antai
Kaulai nuo odos atšokę —
Taip kaip varpose grūdai!
Ne, gailėtis tu nemoki!

PAUKŠČIŲ CHORAS

Piktas, pone, mums buvai,
Ei pelėdos ir kovai,—
Mes nebūsim tau kitoki!
Plėškim maistą gabalais,
Kai pabaigsime tą maistą,

Plėškim kūną gabalais,
Kaulus vilkime į raistą!

PELĖDA

Tai nenori mirt badu!
O ar pameni, kaip kartą
Per kūčias žiemos metu
Su vaiku prie tavo vartų
Ašarom graudžiom verkiau.
Pone, pagailėk! — šaukiau.—
Motina trobelėj serga,
Vyras mirė nelauktai,
Dukrą paėmei už mergą,
Vaikas mažas — pats matai.
Duok mums duonos kąsnį bent,
Nes nėra iš ko gyvent!

Visko pertekęs, turtingas,
Tu duris mums uždarei,
Puotavai toliau laimingas,
Sargui pašnibždom tarei:
„Ko jie staugia čia atėję?
Po velnių tu ją išvyk!"
O haidukai[20] prakeiktieji
Ir telaukė to kaip tik.
Už plaukų mane išvilkę,
Pametė sniege kaip vilkę!
Su mažu vaiku, viena,
Sušalau aš alkana.
Ne, gailėtis tu nemoki!

PAUKŠČIŲ CHORAS

Piktas, pone, mums buvai,
Ei pelėdos ir kovai,—
Mes nebūsim tau kitoki!
Plėškim maistą gabalais,
Kai pabaigsime tą maistą,
Plėškim kūną gabalais,
Kaulus vilkime į raistą!

ŠMĖKLA

Nėr paguodos, vienos bėdos!

Ką bedėtumei delnan,
Ryja varnos ir pelėdos.
Vėlinės ne man, ne man!

Nežinosiu džiaugsmų valandos.
Tu teisingai baudi, visagali!
Kas nebuvo žmogum niekados,
Tam žmogus ir padėti negali.

CHORAS

Nežinosi džiaugsmų valandos.
Tu teisingai baudi, visagali!
Kas nebuvo žmogum niekados,
Tam žmogus ir padėti negali.

BURTININKAS

Jeigu nieko tau nereik,
Pasitrauk nuo mūsų, eik!
Kas, patekęs šiton žemėn,
Mūsų valiai priešgyniaus,
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!

CHORAS

Kas, patekęs šiton žemėn,
Mūsų valiai priešgyniaus,
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!

(*Šmėkla pradingsta*)

BURTININKAS

Duokite dabar greičiau
Šventintų žolių vainiką!
Uždegiau — ir nebeliko —
Kilkit, dūmai, kuo aukščiau!

CHORAS

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS

O dabar ateikit, vėlės,
Kur gyvenote drauge
Su žmonėm tamsoj, varge
Ant žemelės motinėlės.
Bet, gyvendamos dorai,
Buvote ne mūsų būdo,
Kaip žolių tų stagarai —
Nei tau žiedo, nei tau grūdo.
Nepalies jų gyvulys
Ir žmogus nesuvalys,
Tik paliks vainikų pynės
Džiūt ant sienos. Taip tatai
Nepasiekiamai aukštai
Vysta mergiškos krūtinės.

Kam keliai dar tolimi
Ligi rojaus malonumų,
Tą ugnim ir baltu dūmu
Šaukiame užkeikdami.

CHORAS

Pasakykite atėję,
Gal ištroškę, išbadėję?

BURTININKAS

Matote už lango vėlę?
Kas tu — angelas esi?
Ar gal dievo motinėlė?
Ne vaivorykštė šviesi,
Nusitiesusi padange,—
Tai jinai koplyčion žengia.
Vėjas žaidžia plaukuose,
Ligi žemei rūbas baltas,
Šypsosi, bet akyse
Žiba ašaros nekaltos.

BURTININKAS ir SENIS

Vėjas žaidžia plaukuose,
Ligi žemei rūbas baltas,
Šypsosi, bet akyse
Žiba ašaros nekaltos.

BURTININKAS ir MERGINA

BURTININKAS
Ant galvos jai vainikėlis
Žydi iš laukų gėlių.
Vejasi ji avinėlį,
Žaisdama su drugeliu.
Šaukia ji: bas bas, mažyti,
Bet negali pasivyti
Avinėlio mergina.
Ir drugelį — lengvą, švelnų,
Rodos, jau uždengia delnu —
Tas ištrūksta, ir gana.

MERGINA
Ant galvos man vainikėlis
Žydi iš laukų gėlių.
Ir vejuosi avinėlį,
Žaisdama su drugeliu.
Šaukdama: bas bas, mažyti,
Nevalioju pasivyti
Avinėlio aš jauna.
Ir drugelį — lengvą, švelnų,
Rodos, uždengiu jau delnu —
Tas ištrūksta, ir gana.

MERGINA
Čia kadais graži piemenė,
Vainikėlį pindama,
Avinėlių bandą ganė
Ir dainavo sau linksma.
Lia lia lia lia.

Olius už balandžių porą
Pabučiuotų ją karštai,
Bet iš tokio Oliaus noro
Ji pasijuokė tiktai.
Lia lia lia lia.

Juzis davė jai kasnyką,
Priedo širdį siūlė jai,

Bet Zoselė tik supyko
Ir dainavo išdidžiai.
Lia lia lia lia.*[21]

Aš Zosė esu, gyvenau šitam kaime.
Bet žydėjau neilgai —
Gražuolė buvau, nenorėjau tekėti,
Ir štai jauna aš miriau netikėtai,
Nepatyrus, kas vargai,
Nesupratus, kas ta laimė.
Nors pasauly gyvenau,
Jo, deja, nepažinau.
Ne po žemę skraidė mintys,
Lengvą vėją bandė gintis,
Žaisdavau aš tarp gėlių
Ne su jaunu berneliu —
Su mažu avinėliu.
Aš dainų klausytis mėgau
Ir, išginusi avis,
Piemenų draugėn vis bėgau,
Girdavo mane jie vis.
Nemylėjau jų nė vieno.
Nežinau net, ko geidžiu,—
Degina ugnis kas dieną,
Nors kiek noriu, tiek žaidžiu,
Nors skraidau visur su vėju,
Neturiu akimirkų liūdnų
Ir darau ką panorėjus,
Vainikus vaivorykščių pinu.
Ir drugelį, ir balandį
Iš rasų sukurti bandė
Mano rankos, bet viena
Aš vis tiek esu liūdna.
Šlamesio klausaus kiekvieno,
Bet esu viena kas dieną!
Man ir liūdna, ir baisu,
Kad mane tarytum pūką

* Iš Gėtės. (*Aut.*)

Vėjas neša, mėto, suka.
Nežinau, iš kur esu.
Vos kur nors aš priartėju —
Vėl skrendu atgal su vėju,
Taip ant viesulo bangos
Aš blaškaus be atvangos:
Nei į dangų man pakilti,
Nei paliest šios žemės smiltį.

CHORAS

Taip ant viesulo bangos
Blaškosi be atvangos:
Nei į dangų jai pakilti,
Nei paliest šios žemės smiltį.

BURTININKAS

Ko gi reikia tau, vėlele,
Kad dangun atrastum kelią?
Gal karštų maldų prašai?
Gal padės tau skanumynai,
Duona, vaisiai, saldumynai,
Pieno bent keli lašai?
Ko gi reikia tau, vėlele,
Kad dangun atrastum kelią?

MERGINA

Visko, visko man gana!
Paprašyčiau tik vaikiną —
Te mane jis apkabina
Ir ant žemės pasodina,
Kad pažaisčiau aš jauna.

Atsiminkit todėl ir klausykit,
Nes tokia jau aukščiausio valia:
Kas nepalietė žemės nė sykį,
Tam į dangų įeit nevalia.

CHORAS

Atsiminkim todėl ir klausykim,
Nes tokia jau aukščiausio valia:
Kas nepalietė žemės nė sykį,
Tam į dangų įeit nevalia.

BURTININKAS (*keliems kaimiečiams*)
Veltui vejatės šešėlį,
Veltui rauda mergina —
Vėjas ją aukštai iškėlė.
Mergužėl, neverk! Gana.
Akys mano, protas mano
Tavo ateitį numano:
Tau reikės dvejus metus
Vienai žaisti ir skraidyti,
Kolei dangiškus vartus
Tau bus leista pamatyti.
Jau kelionė neilga.
Su dievu! Keliauk sveika.
O kuris, atėjęs žemėn,
Mūsų valiai priešgyniaus,—
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!
CHORAS
O kuris, atėjęs žemėn,
Mūsų valiai priešgyniaus,—
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!

(*Mergina pranyksta*)

BURTININKAS
O dabar ateikit šičia,
Visos vėlės, jau būriu!
Išbarstysiu po koplyčią
Visa, ką tiktai turiu:
Štai jums lęšiai ir aguonos,
Trupinėliai juodos duonos.
CHORAS
Jūs ištroškę, išbadėję,—
Viską imkite atėję.

BURTININKAS
Jau uždegt žvakes gali
Ir atvert duris į lauką.
Baigėm šitą baisią auką,
Gieda jau gaidžiai toli...
Prisiminsime senovę,
Stok...

CHORAS Kas ten?

BURTININKAS Vėl šmėkla siovi!

CHORAS
Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS (*vienai kaimietei*)
Tu, su juoda skarele,
Atsistok, dėl dievo baimės!
Sėst ant karsto nevalia —
Neišvengsime nelaimės.
Krinta grindys vis giliau.
Štai vaiduoklis atsikėlęs
Atsistojo pagaliau
Netoliese piemenėlės.
Baltas veidas — net baugu —
Tarsi apneštas sniegu.
Tyli, nieko neatsako,
Tik įsmigę klaikios akys
Piemenaitei į akis —
Kas tą žvilgsnį atlaikys?
Žvelkit į jo širdį, broliai!
Lyg raudoni kaspinai[22]
Ar koraliniai karoliai
Puoštų ją. Kraujuos jinai!
Kas čia dedasi nūnai?
Štai į širdį sau parodė.
Kad ištartų jis bent žodį!

CHORAS
Kas čia dedasi nūnai?
Štai į širdį sau parodė.
Kad ištartų jis bent žodį!

BURTININKAS
Ko tau reik, jauna dvasia,
Kad patektumei į rojų?
Gal padės malda artojų?
Duonos turim krepšiuose,
Pieno kaušas tau prie kojų.
Ko gi reikia, aš kartoju,
Kad patektumei į rojų?

(*Šmėkla tyli*)

CHORAS
Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?
BURTININKAS
Ko sustojai čia prie tako?
Tyli, nieko neatsako!
CHORAS
Tyli, nieko neatsako!
BURTININKAS
Jeigu nieko tau nereik,—
Su dievu, toliau sau eik.
Kas, patekęs šiton žemėn,
Mūsų valiai priešgyniaus,—
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!

(*Šmėkla stovi*)

CHORAS
Kas, atėjęs šiton žemėn,
Mūsų valiai priešgyniaus,—
Vardan tėvo ir sūnaus,
Ir šventosios dvasios, amen.
Kryžiaus ženklą atsimink!
Maisto neėmei — pradink!
BURTININKAS
Pasitrauki mums nuo tako!
Tyli. Nieko neatsako![23]

CHORAS

Tyli. Nieko neatsako!

BURTININKAS

Pasitrauk, pikta dvasia,
Mūsų apeigas paliki!
Lįsk pro plyšį grindyse,
Kur buvai, ten ir pranyki[24],
Nes prakeiksiu amžinai.
(*Po pauzės*)
Eik miškan[25] sau ir tenai
Žūk, pražūki, kur žinai!

(*Šmėkla stovi*)

Pasitrauki mums nuo tako!
Tyli. Nieko neatsako!

CHORAS

Tyli. Nieko neatsako!

BURTININKAS

Jeigu žodžiai nenuvijo,—
Kas ten stovit prie dubens,—
Duokit šventinto vandens...
Jis gi ir vandens nebijo!
Tebestovi — net kraupu —
Atsibastęs iš kažkur čia,
Šaltas, nebylus ir kurčias,
Kaip akmuo vidur kapų.

CHORAS

Tebestovi — net kraupu —
Atsibastęs iš kažkur čia,
Šaltas, nebylus ir kurčias,
Kaip akmuo vidur kapų.

Kas gi bus čia, kas gi bus čia
Naktį tamsią, naktį rūsčią?

BURTININKAS

Atsakyki, piemenėle,
Gal jo vardą tu žinai?
Gal tu jo gedi nūnai?
Gal pažįsti šitą vėlę?

Tavo giminė visa
Dar gyva — ar ne tiesa?
Pasakyk, ar gyvas vyras?
Ko tyli, lyg būtum mirus?
Ko juokiesi? Ko šypsai?
Ką tau primena jisai?

CHORAS

Ko juokiesi? Ko šypsai?
Ką tau primena jisai?

BURTININKAS

Duokit stulą[26] ir grabnyčią —
Gal nuvys vaiduoklį tą
Kryžius ir šviesa šventa...
Nesitraukia jis lyg tyčia.
Veskite tad po ranka
Piemenaitę iš koplyčios.
Ko atgal žiūri keistai?
Ką gi tu jame matai?

CHORAS

Ko atgal žiūri keistai?
Ką gi tu jame matai?

BURTININKAS

Šmėkla pajuda antai,
Iš paskos jai seka rūsčiai...
Kas gi bus čia, kas gi bus čia?

CHORAS

Iš paskos jai seka rūsčiai...
Kas gi bus čia, kas gi bus čia?

IV DALIS

KUNIGO KAMBARYS — STALAS PADENGTAS, TIK PO VAKARIENEI — KUNIGAS — ATSISKYRĖLIS — VAIKAI — DVI ŽVAKĖS ANT STALO — LEMPELĖ PRIE ŠVENČIAUSIOS PANELĖS MARIJOS PAVEIKSLO — ANT SIENOS LAIKRODIS, MUŠANTIS VALANDAS

> Ich hob alle mürbe Leichenschleier auf, die in Särgen lagen — ich entfernte den erhabenen Trost der Ergebung, bloss um mir immer fort zu sagen: „Ach, so war es ja nicht! — Tausend Freuden sind auf ewig nachgeworfen in Grüfte und [du] stehst allein hier und überrechnest sie!" Dürftiger! Dürftiger! Schlage nicht das ganze zerrissene Buch der Vergangenheit auf!.. Bist du noch nicht traurig genug?
>
> *Jean Paul*[27]

KUNIGAS

Vaikai, kelkitės nuo stalo!
Net už duoną — ir už ją
Padėkot žmogus privalo
Dievui tėvui danguje.
Šiandien mūs bažnyčia švenčia
Melsdamasi už vėles[28],
Tas, kurios skaistykloj kenčia.
Tai ir mes maldas kelias
Už vėles aukokim dangui.
(*Atverčia knygą*)
Skaitom čia!

VAIKAI (*skaito*)

„Anuo metu..."[29]

KUNIGAS

Kas ten beldžiasi po langu?

(*Įeina keistai apsirengęs Atsiskyrėlis*)

VAIKAI

Jėzau!

KUNIGAS Klaupk, žmogau, ir tu!
(*Sumišęs*)
Kas esi, toksai vėlyvas?

VAIKAI

Tai lavonas! Tai negyvas!
Vardan dievo!.. Dink, pranyk!

KUNIGAS
Kas tu, broli? Atsakyk.
ATSISKYRĖLIS (*lėtai ir liūdnai*)
Lavonas aš esu!.. Teisingai pasakyta.
VAIKAI
Lavonas... Ak! Pranyki, mums baisu!
ATSISKYRĖLIS
Aš miręs... Ne! Miriau tik žemei šitai!
Suprantat? Atsiskyrėlis esu.
KUNIGAS
Tad ko gi taip vėlai bastaisi?
Kuo tu vardu? Kur naktį eisi?
Kai pažiūriu į tamstą iš arti,
Tai akys, rodos, prisiminti ima.
Sakyk, brolau, iš kur esi kilimo?
ATSISKYRĖLIS
O taip! Buvau... čionai aš! Praeity!
Taip, prieš trejus metus... prieš savo mirtį!
Bet kam tau vardas ir kilmė? Antai,
Kada varpai prabyla nelauktai,
Teiraujas žmonės: kas galėjo mirti?
(*Pamėgdžiodamas varpininką*)
„O kam tau vardas? Pasimelsk tiktai".
Tu nori mano praeitį ištirti?
Ir kam tau reikia? Pasimelsk tiktai.
O vardą...
(*Žiūri į laikrodį*)
Dar anksti... Einu, kur neša kojos.
Pats nežinau, iš kur — iš pragaro ar rojaus.
Einu atgal į šalį tą[30] nūnai.
Parodyki man kelią, jei žinai!
KUNIGAS (*maloniai, šypsodamasis*)
Mirties keliu nė vieno nenorėčiau vesti.
(*Draugiškai*)
Mes taisome tik tuos, kurie paklydę esti.
ATSISKYRĖLIS (*su širdgėla*)
Kiti paklysta savo nuosavam name.
Ar karas, ar taika pasaulyje šiame,

Ar pavergta tauta, ar mylimas kur miršta —
Tu sėdi su vaikais[31], nepakeli nė piršto.
O aš blaškaus tamsoj, man prieglobsčio nėra!
Ar tu girdi, kokia audra —
Koksai lietus už lango pila!
(*Apsidairo*)
Aš laiminu mažų, jaukių namelių tylą!
(*Dainuoja*)
Ką aplenkia meilė, tas tikrai laimingas,
Nekankins to naktys, dienos ilgesingos.* [32]
Jo tyliame name!
(*Dainuoja*)
Nusileisk bent kartą tyčia
Tu iš rūmų į trobelę,—
Rasi čia kvapnių gėlelių,
Jautrią širdį rasi šičia.

Čia paukšteliai maistą renka,
Iš kalnų upeliai ūžia,—
Tiems, kur mylisi, užtenka
Atsiskyrėlio bakūžės.** [33]

KUNIGAS

Jei taip patinka mano namas, židinys,
Tai sėsk ir šildykis; jau užkurta ugnis,
Įmesiu malkų dar — eik, pailsėk kaip dera.

ATSISKYRĖLIS

Dėkoju, kunige, už patarimą gerą!
(*Dainuoja rodydamas į krūtinę*)
Kas čia dega, ar žinai,
Ir per šaltį, ir per lietų —
Amžinai!
Joks vanduo jos neužlietų,
Ji liepsnoja amžinai,
Ir ledai ištirps čionai,
Kur širdis ugnim kaitroja.
Dega man jinai!

---

* Liaudies daina. (*Aut.*)

** Iš Šilerio. (*Aut.*)

Čia akmuo sutirps iš karto,
Ir karščiau čia šimtą kartų
(*rodydamas į židinį*)
Nei tenai!
Ir ledai ištirps čionai,
Kur širdis ugnim kaitroja.
Dega man jinai!

KUNIGAS (*į šalį*)
Be reikalo kalbu — nemato ir negirdi.
(*Atsiskyrėliui*)
Vienok, keleivi, permirkai kiaurai,
Tikriausiai peršalai, tai susišilk gerai.
Neklausiu, kas esi — matau, pavargę kojos.

ATSISKYRĖLIS
Kas aš?.. Dar per anksti... Sakyti negaliu.[34]
Pats nežinau, iš kur — iš pragaro ar rojaus.
Skubu į ten atgal, ir tuo pačiu keliu.
Tik perspėti tavęs užbėgau į pirkelę.

KUNIGAS (*į šalį*)
Su juo, matyti, bus susikalbėt sunku.[35]

ATSISKYRĖLIS
Parodyk... Juk gerai žinai į mirtį kelią?

KUNIGAS
Na ką gi, tebūnie! Padėti sutinku.
Dar tau ligi mirties, o gerbiamas bičiuli,
Labai toli,— visi nueisim ten laiku...

ATSISKYRĖLIS (*sumišęs ir nuliūdęs, pats sau*)
Kaip greit aš nuėjau šį nuotolį didžiulį!

KUNIGAS
Dėl to ir pavargai, ir susirgai turbūt,
Atnešiu valgio tau, pabūki prie vaikų čia.

ATSISKYRĖLIS (*pamišėliškai*)
Ar eisime po to?

KUNIGAS (*šypsodamasis*)
Reikės dviejų terbų
Duonelei įsidėt.

ATSISKYRĖLIS (*išsiblaškęs, nerūpestingai*)
Gerai.

KUNIGAS O jūs, vaikučiai,

Pakol sugrįšiu nešinas maistu,
Su gerbiamu svečiu pažaiskite kartu.
(*Išeina*)

VAIKAS (*apžiūrinėdamas*)
Turbūt nuo tamstos žmonės kaip nuo baubo bėga —
Kodėl tu taip keistai dabintis sumanei?
Iš gabalų kelių sudurstyta sermėga,
Puiki liemenė ir suplyšę marškiniai!
O ant galvos žolių ir lapų daug prikibo.
(*Pastebi peilį. Atsiskyrėlis jį slepia*)
Kas tenai taip dailiai žiba?
Kas ten blizga? Nuostabu!
Cha cha cha cha!
Pavadinkim jį baubu!
Cha cha cha cha!

ATSISKYRĖLIS (*atgydamas ir vėl prisimindamas*)
Vaikučiai, iš manęs nesišaipykit, ne!
Aš pažinojau vieną moterį kadaise —
Su lapais ant galvos, suplyšusia suknia,
Pavargusią kaip aš ir nelaimingą baisiai!
O kai keliu ji slinko su lazda,
Tai žmonės iš paskos vis ėjo,
Ją badė pirštais, apkalbėjo
Ir pašaipom toli lydėjo:
Tik vienąkart nusijuokiau tada!
Ir ką žmogus žinai — galbūt už tai taip skaudžiai
Mane dangus dabar teisingai baudžia!
Buvau tada aš laimės glėbyje,
O šiandien štai — aš panašus į ją!
(*Dainuoja*)
Ką aplenkia meilė, tas tikrai laimingas,
Nekankins to naktys, dienos ilgesingos.

(*Kunigas grįžta su vynu ir lėkšte*)

ATSISKYRĖLIS (*apsimesdamas linksmas*)
Ar tau patinka, kunige, liūdna daina?

KUNIGAS
Prisiklausiau aš jų gyvenime gana!
Po liūdesio reik džiaugsmą prisiminti.

ATSISKYRĖLIS (*dainuoja*)
Atsiskirt sunku su ja,
Susitikt nelengva ją! *
Dainelė paprasta, bet slepia gilią mintį!
KUNIGAS
Na, apie tai vėliau, dabar kviečiu užkąst.
ATSISKYRĖLIS
Tu knygoj geresnių randi dainų kur kas!
(*Šypsodamasis ima knygą iš spintos*)
Ar tu gali suprast ir Eloizos jausmą?[36]
Pažįsti Verterį, jo ašaras ir skausmą?[37]
(*Dainuoja*)
O tos kančios! Kiek jų iškentėjau!
Tik mirtis mus išvaduos nuo jų.
Jei ką nors nuskriausti aš suspėjau,
Tai nuplausiu skriaudą tą krauju. **[38]
(*Išsitraukia peilį*)
KUNIGAS (*sulaikydamas*)
Žmogau, ką tu darai?.. Ar bepročiu virtai?
Mesk peilį, tau sakau! Greičiau, dėl dievo baimės!
Krikščionis juk esi?[39] Bedieviška tatai!
Ar Evangeliją žinai?
ATSISKYRĖLIS O tu — žinai nelaimę?
(*Slepia peilį*)
Reik viską padaryt laiku, o ne vogčia.
(*Žiūri į laikrodį*)
Dar tik devynios, ir trys žvakės dega čia![40]
(*Dainuoja*)
O tos kančios! Kiek jų iškentėjau!
Tik mirtis mus išvaduos nuo jų.
Jei ką nors nuskriausti aš suspėjau,
Tai nuplausiu skriaudą tą krauju.

Ir kodėl tu vaidenies kas dieną,
Ir kodėl tavęs neužmirštu?
Iš visų išsirinkau tik vieną,
Bet kitam atitekai ir tu.

* Iš liaudies dainos. (*Aut.*)
** Iš Gėtės. (*Aut.*)

Tu Gėtę jo kalba gimtąja paskaitai,—
O jei dar balsas jos arba fortepijonas!
Bet kur! Tau nevalia galvoti apie tai,
Tau rūpi tik dangus ir tiek, kiek liepia stonas.
(*Varto knygą*)
Vienok ir tu knygas šias kartais pasklaidai?..
Kokie čia slepiasi tarp lapų tų nuodai![41]
(*Suspaudžia knygą*)
Jaunystės mano kančios ir svajonės!
Tai jūs užlaužėte į viršų man sparnus,
Kad jau nebegaliu sugrįžt žemyn pas žmones:
Aukštų padangių aš — ne žemumų — sūnus!

Sapnus ir svajones, ir miražus aš mėgau,
Bodėjaus tvariniais kasdieniškos gamtos,
Aš nuo įgrisusios buities kažkur vis bėgau[42],
Ieškojau meilės, ak! nežemiškos, šventos,
Kokios dar nieks lig šiol pasauly nepažino —
Ji atplaukė tiktai vaizduotės bangoje,
Aistros alsavimas padidino man ją,
O geiduliai savom gėlėm ją padabino.
Bet kai to idealo niekur neradau,
Iš dabarties į aukso amžių[43] nuskridau.
Klajojau danguje, sukurtame poeto,
Vijaus be paliovos, čia greitai, čia iš lėto.
Ir, veltui tiek šalių aplakstęs tolimų,
Pavargęs malonumų upėj grimzt imu.
Grimztu ir vis dairaus, tarytum ko ieškočiau!
Ir pagaliau ją pamačiau!
Aš priėjau prie jos arčiau,
Taip, suradau aš ją... kad amžinai nustočiau!

KUNIGAS

Aš užjaučiu tave nelaimėje, brolau!
Gal dar yra vilties? Padėti privalau...
Ar jau seniai sergi, keleivi nelaimingas?

ATSISKYRĖLIS

Sergu?

KUNIGAS Ar jau seniai tu raudi jai pradingus?
ATSISKYRĖLIS
Ar jau seniai? Deja, sakyti negaliu,—
Kas kitas pasakys. Turiu aš gerą draugą,
Praėjome kartu su juo tiek daug kelių!
(*Apsidairo*)
Ak, kaip jauku čionai! Nuo vėjų sienos saugo.
O ten, lauke,— audra, lietus, perkūnija!
Sušalęs tarsi šuo prie slenksčio draugas guli!
Kadangi mes abu pavargom kelyje,
Tai, kunige, pakviesk į vidų ir bičiulį.
KUNIGAS
Aš durų niekados žmonėms neuždariau.
ATSISKYRĖLIS
Palauk, palauk, brolau, atvesiu pats geriau.
(*Išeina*)
VAIKAI
Cha cha cha cha! Matyt, jis nenutuokia!
Vis laksto ir nenukalba gerai.
Kokie keisti jo apdarai!
KUNIGAS
Verks tas, vaikai, kuris jo ašaras išjuokia!
Pavargęs tai žmogus, ligonis jis, vaikai!
VAIKAI
Ligonis? O atrodo taip sveikai!
KUNIGAS
Jo išorė sveika, tačiau širdis žaizdota.
ATSISKYRĖLIS (*tempdamas eglės šaką*)
Eik šen, brolau, eik šen!..
KUNIGAS (*Vaikams*) Sumaišė viešpats protą.
ATSISKYRĖLIS (*eglės šakai*)
Eik šen, brolau, bijai tu kunigo, ar ką?
VAIKAI
Ak, tik žiūrėk, ką jis įnešt į vidų bando!
Taryt plėšikas koks — su didžiule šaka.
ATSISKYRĖLIS (*Kunigui, rodydamas šaką*)
Bičiulį toks kaip aš tiktai miške suranda!
Gal tau keista jo išvaizda?
KUNIGAS Kieno?

ATSISKYRĖLIS
Bičiulio mano.
KUNIGAS Pagalio ano?
ATSISKYRĖLIS
Tokie draugai kaip jis tiktai miške išlikę.
Pasveikink!
(*Pakelia šaką*)
VAIKAI Ką darai? Ei, ką darai, plėšike!
Tėvelio neužmušk, šalin eik, mums baisu!..
ATSISKYRĖLIS
Jūs tiesą sakote, plėšikas aš esu!
Bet toks, kursai save užmušt patamsy tyko!
KUNIGAS
Kam eglė ta, brolau? Ji tau labai patiko?
ATSISKYRĖLIS
Sakai, kad eglė čia? Ak, mokyta galva!
Pasižiūrėk geriau, čia kiparisas, va!
Jis primena man ją, jis žino mano ligą.
(*Ima knygas*)
Paimk ir paskaityk senųjų amžių knygą.
Du augalus šventus turėjo graikai. Štai —
Jei mylimas koks nors mylėjo pats karštai,
Tai mirtom galvą sau dabino[44] paprastai.
(*Po pauzės*)
O ši, jos rankom nulaužta, šaka[45]
Vis primena man paskutinį „lik sveika!"
Pasiėmiau aš ją, tą šaką, į draugus —
Bejausmė, dar geriau nei su jausmais žmogus.
Ji ašaras manas ir liūdesį suprato.
Ji — vienas draugas man iš didelio jų rato
Ir paslaptis visas širdy manojoj mato.
Jei nori sužinot, kiek iškenčiau skriaudų,
Tai draugo pasiklausk — paliksiu vienu du.
(*Šakai*)
Papasakok tu jam, kaip aš seniai jos raudu.
Tai buvo taip seniai, o man ir šiandien skauda!
Šakelę šią, menu, man ištiesė jinai,
O buvo ji maža — mažesnė kaip nūnai;
Pasodinau tada smėly šakelę šitą

Ir laisčiau ašarom[46] kas vakarą, kas rytą.
Žiūrėk, kokia šaka išaugo išlaki,
Kokia aukšta, kokia puiki!
Kai skausmas pagaliau man leis ramiai užmigti,
Ji kaip šešėlis koks stovės gale galvos,
Uždengus nuo manęs ir dangų, ir jo pyktį[47].
(*Švelniai šypsodamasis*)
Ak, buvo jos plaukai taip pat tokios spalvos,
Kaip ši liekna šakelė!
Jei nori — pažiūrėk!
(*Ieško ant krūtinės*)
Atrišiu tą mazgelį.
(*Su dar didesnėm pastangom*)
Tai mylimos plaukai[48]... nedaug čia jų, deja...
Bet vos mazgelį tą pridėjau prie krūtinės,
Tarytum ašutai[49], jis, visą apipynęs,
Pragraužė kūną man... ir skęsta manyje!..
Ir skęsta, skęsta... Štai jau širdį mano smaugia!
Už nuodėmes sunkias kenčiu aš, mano drauge!

KUNIGAS

Nusiramink, sakau, beliko tik viltis,
Kad tuos baisius skausmus mirtis nutildys,
Už nuodėmes visas, kurias esi papildęs,
Tau viešpats aname pasauly atskaitys!

ATSISKYRĖLIS

Už nuodėmes? Kokias? O, leiskite paklausti,
Ar meilė nekalta taip baisiai reikia bausti?[50]
Ar kito dievo ji, ta meilė, sutverta?
Dvi sielas grandine tvirta
Visiems laikams aukščiausias surakino!
Dar daug anksčiau, nei šviesą jos pažino,
Anksčiau, nei kūnai buvo sutverti,
Jau jungė mus ryšiai[51] tie nekalti!
Dabar, kai iš žmonių tiek pikto susilaukiau,
Įsitempiau, tačiau grandinės nenutraukiau!
Nelemtos kliūtys, skiriančios jausmus.
Nors mudu niekados arčiau nesusitiksim,
Bet viename rate klajoti pasiliksim:
Vienam žaizdre lieta grandinė riša mus.

KUNIGAS

Kas surišta dangaus, neatriša to žmonės![52]
Gal baigsis liūdesys iš viešpaties malonės.

ATSISKYRĖLIS

Kam veltui ramini? Nebent tik po mirties
Vėl susijungsim mes, suradus sielai sielą,
Nes čia abu netekome vilties,
Nes čia aš amžinai praradęs savo mielą!
(*Po pauzės*)
Atsiskyrimą tą kaip šiandien aš menu.
Ruduo... ir vėsuma... ir vakaras vėlyvas.
Prieš išvažiuodamas per sodą aš einu,
Paskendęs mintyse, nei miręs, anei gyvas!
Bijojau, kad švelni širdis neišlaikys,
Kai paskutinįkart pažvelgs ji į akis.
Tad klaidžiojau sode, kur vedė akys, kojos.
Kokia puiki naktis! Prisimenu aš ją:
Prieš valandas kelias, lietučiui nukrapnojus,
Žolė ir medžiai maudės rasoje.
O lygumas tylias kaip sniegas dengė rūkas,
Ir debesis rūstus artėjo iš rytų,
Išblyškusi delčia jau yrėsi skliautu,
Ir žvaigždės virš galvos įsižiebė netrukus.
Aušrinė jau seniai spindėjo danguje,—
Ir nuo tada kasdien aš sveikinuos su ja!
Apsidairiau aplink... Ir kraujas subangavo.
Išvydau ją ties altana!
Tarp medžių tamsoje suknelė jos baltavo,
Sustingo vietoje kaip kapo kolona,
Paskui pribėgo it lengvutis ryto vėjas,
Nuleidusi akis... O aš priėjęs
Jos baltą veidą pamačiau.
Paskui pasilenkiau arčiau,—
Mačiau, kaip ašaros nukrito.
„Aš išvykstu,— tariau,— iš ryto!“ —
„Lik sveikas! — tyloje vos pasiekė ausis.—
Užmirški!..“ Ar galiu — užmiršt nelengva būna!
Šešėliui įsakyk užmiršt sekioti kūną —
Mieloji, tu manai, kad jis tavęs klausys!..

Bepigu pasakyt:
Užmirški!
(*Dainuoja*)
Neraudoki taip liūdnai,
Išsiskirti mums telieka.
Atsiminsiu...
(*nutraukia dainą*)
amžinai,
(*linguoja galvą*)
(*dainuoja*)
Bet nebūsiu tavo niekad!

Tik atsimint?.. Rytoj, rytoj aš išvykstu!
Imu jos rankeles ir prie širdies dedu.
(*Dainuoja*)
Iš visų mergelių ji gražiausia[53],
Jos veideliai skaisčiai dyvini
Tarsi saulės, kai ji nusiprausia
Žydrame upelio vandeny.

Bučinys — tai dangiškas nektaras!
Lyg ugnis, naikinanti, baisi,
Lyg dvi stygos užgautos gitaros,
Susijungę džiaugsmo skambesy.

Dega lūpos, liečia veidą brangų,
Susilieja sielos dvi staiga...
Ir sumaišo pragarą ir dangų
Įsiūbuota mudviejų banga!*
O kunige, meldžiu, suprask ir išklausyki!
Tu lūpų mylimos nebučiavai nė sykį![54]
Ir nors visi mylės ir nusidės vogčia,
Bet tavo siela liks gamtos šauksmams kurčia.
Buvau, o mylima, prie rojaus vartų,
Kai bučiavau tave į lūpas pirmą kartą!
(*Dainuoja*)
Bučinys — tai dangiškas nektaras!
Lyg ugnis, naikinanti, baisi,

* Iš Šilerio. (*Aut.*)

Lyg dvi stygos užgautos gitaros,
Susijungę džiaugsmo skambesy.
(*Griebia Vaiką ir nori pabučiuoti; Vaikas ištrūksta*)

KUNIGAS

Ko tu bijai žmogaus? Jis nieko tau nedaro.

ATSISKYRĖLIS

Juk nelaimingo, ak, mes lenkiamės kaip maro,
Kaip nuo baidyklės traukiamės šalin!
Ak, taip ir ji, nubėgdama tolyn,
„Lik sveikas!" — tarė ir pražuvo
Kaip žaibas — buvo ar nebuvo?
(*Vaikams*)
Kodėl jinai pradingo kaip svaja?
Gal aš per drąsiai pažvelgiau į ją,
Gal įžeidžiau žodžiu?
Ak, sukasi galva!..
(*Prisimindamas*)
Nors praeitį, nors seną,
Bet mano atmintis ir šiandien puikiai mena.
Atsimenu gerai: kokia trumpa šneka!
(*Liūdnai*)
Tik tris žodžius jai pasakiau iš viso!
„Rytoj" ir „Lik sveika!" —
„Laimingo kelio!" Ir, šakelę kipariso
Įspraudusi, pasakė man jinai:
„Tai visa, kas paliko mums
(*rodo į žemę*)
nūnai!
Laimingo kelio!" — Tarė ir pražuvo,
Kaip žaibas — buvo ar nebuvo?

KUNIGAS

Vaikine, atjaučiu — žinau, kaip skauda tau!
Bet daugelį kur kas baisesnis skausmas varsto,
Ne vieną ir aš pats jau apverkiau prie karsto.
Ir už tėvus kasdien litaniją skaitau,
Du vaikelius mažus į dangų palydėjau,
Ir draugės netekau aš džiaugsmo bei vargų —
Žmonos, kurią karštai mylėjau!..
Ką dievas davė, tą pasiima tegu!
Ir viskas tebūnie pagal jo šventą valią!

ATSISKYRĖLIS (*garsiai*)
Žmona?
KUNIGAS Ak, praeitis ir vėl man širdį gelia!
ATSISKYRĖLIS
Kur tik ėjau, žmonų beverkiančius girdėjau!
Bet aš nekaltas, nes tavosios neregėjau!
(*Susigriebia*)
Tu netekai žmonos — paguosiu aš tuojau:
Dar prieš numirdama ji buvo mirus jau!
KUNIGAS
Kaip tai?
ATSISKYRĖLIS (*garsiai*)
Jei mergina jau žmona kartą tapo,
Tai reiškia — ji gyva išsikasė sau kapą!
Atsisakys jinai ir draugių, ir tėvų,
Išsižadės visų — gyvų ir negyvų,
Ant slenksčio svetimo nutolus nuo savų.
KUNIGAS
Nors tavo žodžiai tie ir ašaros tos tyros,
Bet ta, kurios verki, atrodo, dar nemirus?
ATSISKYRĖLIS (*ironiškai*)
Vadinas, dievui aš dėkoti privalau?
Sakai, gyva? Bet kur? Parodyk man tą šalį!
Jei netiki, galiu prisiekti tau, brolau:
Ji numirė ir prisikelt negali!..
(*Po pauzės, lėtai*)
Įvairių yra mirčių.
Paprasčiausia jų nuvaro
Į kapus kiekvieną parą
Daugel vyrų ir marčių.
Ši mirtis į duobę gilią
Nutempė ir ją, Marilę.
Mirė ji, o aš kenčiu.
(*Dainuoja*)
Ten, tarp žaliųjų lankų[55],
Kur Nemunas teka lanku,
Koks tenai dunkso kalnelis?
Aplinkui jį krūmai, pušelės
Juosia žaliu vainiku...
(*Nustoja dainavęs*)

Ak, baisu, kada, deja,
Grožiui vos tepražydėjus,
Vos šiai žemei užtekėjus,
Atsisveikint reik su ja!
Štai ji guli apraudota,
Lyg aušra blausi, miglota!
Liūdi jos visi ilgai:
Liūdi kunigas, kaimynai,
O už juos labiau — šeimyna,
O už ją labiau — draugai,
Už draugus labiau — motulė,
O labiausiai — mielas jos.
Štai jinai užgesus guli,
Bet gyvenimo gijos
Dar iš rankų nepaleido.
Ant išbalusio jos veido
Blėsta vakaro šviesa;
Mėlsta lūpos — ji visa
Tarsi žiedlapis jurgino,
Nuraškytas iš gėlyno.
Galvą pakelia jinai,
Apsidairo dar aplinkui,
O paskui — galva nulinko,
Veidas — tartum pelenai.
Plaka jos širdis iš lėto,
Blėsta rankų šiluma.
Jau užgeso... Tyluma.
Nebėra akių saulėtų...
Ar matai tu žiedą šį?
Atminimas sielvartingas!
Į akis jos
Spindulingas
Jo akelė panaši.
Bet širdy ugnis nekibirkščiuoja,
Lyg puvėsiai blykčioja nakties laiku[56]
Ar vandens lašeliai ant šakų,
Kai sušalę vėjuj spinduliuoja.
Galvą pakelia jinai,
Apsidairo dar aplinkui,

O paskui — galva nulinko,
Veidas — tartum pelenai.
Plaka jos širdis iš lėto,
Blėsta rankų šiluma.
Jau užgeso... Tyluma.
Nebėra akių saulėtų!

VAIKAS

Ji mirė! Dieve, kaip baisu
Ir liūdna buvo man klausyti!
Ar tai pažįstama? O gal jauna sesytė?
Tebūna danguje jai linksma ir šviesu,
Mes melsimės karštai už ją kiekvieną dieną.

ATSISKYRĖLIS

Aš apsakiau jums mirtį vieną.
Tačiau yra mirtis kita,
Kuri baisiau, žiauriau kankina:
Labai skausminga ir lėta,
Užpuolusi ji du iš karto skina,—
Tik mano viltis ji pakirto mirtinai,
O jos nedegina net atminimai skaudūs.
Ašarėles kelias išspaudus,
Gyvena, vaikšto vėl jinai,
Po to jausmai jos surūdija,
Jinai pavirsta granitu.
Ak, mus abu užpuolusi kartu,
Mirtis nukirto mano vilties giją,
O jos žaizdelė kaip matai užgijo!
Vėl vaikšto ji gyva, sveika.
Vaikai, aš nesakysiu, kur ir ką
Ištiko ši mirtis! Tačiau baisu be galo,
Kada numirėlis, o vaikščioti privalo.

(*Vaikai nubėga*)

Tačiau ji numirė!.. Aš vienas sau verkiu,
O žmonės tuoj aplink apspito
Ir veržiasi per vienas kitą,
Kai kas vadina melagiu,
Kiti tiesiog į ausį šaukia:

„Jinai gyva, bet kito laukia!“
(*Kunigui*)
Netikėki, nors būry
Pritarimo ir nerasi.
Pasiklausk širdies — suprasi:
Jau Marilės neturi[57]!
(*Po pauzės*)
Be to, yra trečia mirtis:
Ji amžina, kaip Raštas sako[58].
O, vargas žmogui tam, kuris
Į jos baisius nagus pateko!
Tai man po nuodėmių našta
Turbūt mirtis ši paskirta![59]

KUNIGAS
Tos tavo nuodėmės dangaus bausmės nevertos,
Pasauliui ir pats sau daugiau nusikaltai.
Ne juoktis ir raudot žmogus yra sutvertas,
Bet artimui tarnaut, mylėti jį šventai.
Nors išmėgindamas dangus tave ir baustų,
Atminki, kas esi, ir nepamesk vilties.
Ši didelė mintis tegu aistras sukausto,
Nėsa dangaus tarnai tarnauja lig mirties.
Iš tingulio anksti į karstą virsta kitas[60]
Ir miega, kol pašauks jį viešpaties trimitas.

ATSISKYRĖLIS (*nustebęs*)
Tai burtai, kunige! Iš tikro nuostabu!
(*Į šalį*)
Arba stebukladaris mano geradėjas,
Ar klausėsi slapta užlindęs mūs kalbų.
(*Kunigui*)
Juk aš tokius žodžius esu iš jos girdėjęs!
Lyg kad iš lūpų jos kalba ši paimta,
Tik vakaras ne tas ir valanda ne ta.
(*Ironiškai*)
Ir kam reikėjo tų pamokslų iškilmingų!
Klausiausi žodžių jos gražių, skambių, didingų:
„Tėvynė ir šlovė, ir mokslas, ir draugai!“[61]
Jau žodžių tų širdis nesiveja nurimus,
Ir aš galiu miegot ilgai.

Uždegdavo kadais mane skambusis rimas,
Prikeldavo anksti šlovės pasiilgimas.
(*Dainuoja*)
Jaunyste, kilk be atvangos[62]
Aukštyn, aukštyn kaip saulė!
Ir nuo pradžios lig pabaigos
Apžvelki šį pasaulį!

Ji šiuos didžius žodžius išblaškė praeity!
Iš visko liko tik lengvi šešėliai,
Mažyčiai krislo trupinėliai,
Kuriuos alsuodama įtraukia ji pati,
Kuriuos maži drugeliai myli,—
O ji ant dulkių tų statyt norėjo pilį!
Pavertus uodu, ji man uždeda, jaučiu,
Pasaulį kaip kokiam Atlantui ant pečių[63].
Bet veltui! Kibirkštis viena tik žmoguje,
Tik vieną kartą ji jaunystėj suliepsnoja.
Minerva[64] kartais pūsteli į ją,
Ir tarp tamsių tautų garsus išminčius stoja,—
Ir nuo tada žvaigždė Platono[65] degs šviesi,
Ir dar ilgai ją seks visi.
Jei karo laužuose ši kibirkštis sužviltų,
Tai karžygys narsus garsėdamas pakiltų,
Kurs vestų per kaltes ir per dorybes mus,
Kurs siektų purpuro[66] ir spindinčios karūnos,
Žvilgsniu pajėgtų sostus griaut senus.
(*Po pauzės, lėtai*)
Dažnai ši kibirkštis žmogaus širdy pratūno,
Užgęsta sau viena ar blankią šviesą barsto
Kaip lempa prie romėno karsto[67].

KUNIGAS

Vaikine, aš jaučiu, koks nelaimingas tu!
Iš širdgėlos didžios, matau ir suprantu,
Kad nusikaltėliu dar netapai, vaikine,
Kad ta, kuri grožiu lig šiol tave kankina,
Ne vien tiktai grožiu nepaprasta yra —
Jos dangiški jausmai, ir jos mintis tyra.
Tai seki ją vertai, išpildyk josios norą.
Plėšiką meilė jos priverstų grįžt į dorą,

O tu, nors doras, bet susitepei rankas!
Nors kliūtys jus abu ir skiria dar kol kas,
Nukris tiršta migla, ir žvaigždės dvi savaime
Sueis ir susijungs, degs amžinąja laime,
Grandinės dings su šia žeme kartu.
O ten, virš žemės, vėl sutiksi mielą tu,
Ir viešpats jums atleis jūs geidulį didžiulį.

ATSISKYRĖLIS

Tu viską jau žinai? Iš kur, sakyk, bičiuli?
(*Pamėgdžiodamas Kunigo balsą*)
Kaip skaistūs jos veidai, taip siela jos tyra!
Grandinės trūks, kurios sukaustę jus yra!

Tu viską jau žinai, tu mūs kalbas girdėjai,
Ir slepiamą širdy nūnai
Tu mūsų paslaptį žinai,
Kurios nežino net draugai ir geradėjai,—
Prisiekėme tylėt uždėdami rankas
Ant kipariso ir krūtinės.
Prisiekėme tylėt ir tylime kol kas.

Nors vieną kartą aš... tik šiaip sau, prisiminęs,
Panūdau aprašyt klusniuoju teptuku
Žavumą visą jos ir spalvą jos plaukų
Ir šitaip jos grožiu bičiuliams pasigirti.
Bet nepasiekė jų, kas jaudina man širdį,—
Jie juokias iš jausmų ir jų kalbos negirdi:
Kai sieloje tamsu — įžvelgt ką nors sunku!
Jie žemišku mastu matuoja grožį brangų
Ir astronomiškai apžiūrinėja dangų[68].
Kitaip gi žiūri nei akli draugai
Įsimylėjėliai, poetai, kunigai.

Ak, dievinau ją taip, kad atvaizdo negyvo
Aš lūpom niekuomet neišdrįsau paliest.
Ir jei kambaryje kas vakarą vėlyvą
Mėnulis švietė dar ar lempa prie šalies,
Tai aš, pakol šviesu, gulėjau apsirengęs
Ir rengtis nedrįsau akių jai nepridengęs.

O tuo metu... Ironija liūdna!
Kai atvaizdą vienam parodyt pasitaikė,
Prikandęs lūpas, šis vos juoką besulaikė
Ir tarė žiovaudamas: „Šiaip sau mergina!“ —
„Tu vaikas dar esi!“ — pridūrė kitas...
Ak, štai tau ir draugai! O čia dar senis šitas[69] —
Tikriausiai jis ir bus išdavęs mus!
(*Vis labiau jaudindamasis*)
Kalbėjo jis vaikams, prekyvietėje miniai,
Atėjęs kažkuris į viešpaties namus
Ir kunigui dorai bus viską išpažinęs...
(*Pamišėliškai*)
Klastingai tardai gal išpažintim šventa?

KUNIGAS

Ir kam čia kalbos tos, išpažintis, klasta?
Nors tavo liūdesys tikrai painus be galo,
Bet tas, kurio širdis jausmams dar neatšalo,
Išnarplioti pajėgs net paslaptį — ir tą!

ATSISKYRĖLIS

Teisybė! Bet žmogus, matyt, taip surėdytas,
Kad tai, kas skauda jam širdy dienos metu,
Nakčia į galvą pereina, ir kitas
Iš miegančio išgirs dalykų daug slaptų.
Seniai seniai... ir man taip sykį pasidarė.
Kai, pirmą kartą susitikęs ją,
Laimingas užmigau su meile širdyje,
Tai kitą dieną man mama iš ryto tarė:
„Kas tau yra, kad vėl prie dievo atvirtai?
Litaniją kalbi[70], nakčia meldies karštai
Ir dūksaudamas vis mini Marijos vardą“.
Ėmiau duris rakint prieš naktį nuo to karto.
Dabar toks atsargus aš būti negaliu.
Namų nebeturiu: kur stoviu — ten guliu.
O per miegus kalbu... tarytum bangos mintys!
Išblaško jas audra, pūga,
Tai vėl, žiūrėk, nurims staiga,
Ir ims vaizdai keisčiausi pintis,
O susipynę jau antai
Ir vėl sudužo nelauktai.

Tik vieno vaizdo aš per amžius nepamiršiu:
Jei žemėn kur žiūriu, matau ir jį smėly,—
Lyg pilnatis ramiam vandens paviršiuj,
Nors spindi prieš akis, pasiekt jo — negali.
Jei aš dangun žvelgiu aukštyn akis pakėlęs,
Tai ir su tuo žvilgsniu kartu
Atplaukia angelo šešėlis
Padangių mėlynu skliautu,
Sparnus išskleidęs kaip erelis,
(*žiūrėdamas aukštyn*)
Kurs lyg sustingsta danguje aukštai
Ir, iš tenai užpuldamas žvėrelį,
Akių strėlėm jį užmuša prieš tai.
Ir sklendžia jis, lyg būtų susipynęs
Nematomam tinkle — ramiai, lėnai,
Lyg būtų už sparnų prikaltas prie žydrynės,—
Taip lygiai virš manęs skrajoja ir jinai!

(*Dainuoja*)

Ir saulėtą šviesią dieną,
Ir juodos nakties metu
Aš vaikausi ją tik vieną —
Mes drauge, bet ne kartu!

Ir štai kada man ją sutikti pasitaiko,
Kai vienišas laukais arba mišku einu,—
Tylėti sau liepiu — liežuvis neišlaiko,
Žodelį jai tariu, vardu pavadinu.
Yra piktų žmonių. Ir atviros jų ausys
Šįryt manęs taip pat akiplėšiškai klausės.
Atsimenu... aušrojo danguje,
Prieš valandas kelias lietutis nukrapnojo,
O lygumas tylias kaip sniegas rūkas klojo,
Žolė ir medžiai maudės rasoje,
Jau žvaigždės po nakties mėlynėj ėmė skęsti,
Tiktai aušros žvaigždė dar nežadėjo gesti —
Aš ir dabar kasdien regiu ją virš galvos.
Ten, prie altanos,
(*susigriebia*)
cha!.. nubėgau nuo kalvos...

Bet ką aš čia kalbu! Romantiškos svajonės
Apsuko galvą man, be abejonės!
(*Po pauzės, prisimena*)
Tai buvo jau vėliau. Ankstyvas, šaltas rytas.
Aš krūman įlindau, paniekintas, sulytas.
Padangę vėjas gairino žvarbus...
(*Švelniai šypsodamasis*)
Tas niekdarys, matyt, mane nuklausęs bus...
Tik nežinau, ar jis vien aimanas girdėjo,
O gal ir vardą nejučia,
Nes krūmas tas labai arti stovėjo.

KUNIGAS

Koks vargšas tu! Kokia kančia!
Ką tu kalbi? Kas tamstos klausė?

ATSISKYRĖLIS (*rimtai*)

Gi vabalėlis, šliaužiamas pro ausį,—
Tai švento Jono vabalėlis[71],
Toksai mažytis žiburėlis.
Jisai tarytumei žmogus
Prišliaužęs šitaip prakalbėjo
(Matyti, nuramint norėjo):
„Ei tu, žmogau, užmiršk vargus!
Kam liūdesys bereikalingas —
Aukščiausią rūstinti gana!
Kas kaltas, kad graži ji mergina,
O pats esi labai jausmingas.
Pasižiūrėk, kaip aš spindžiu
Apšviesdamas pakrūmę pliką.
Ta šviesele džiaugiausi iš pradžių,
Dabar matau, kad ji prišauks plėšiką.
Juk mano brolių nemažai
Surijo jau pikti driežai!
Prakeiksiu papuošalą blausų,
Nes mirtį man prišauks jisai,—
Tegu užgęsta jis visai!
Bet ką daryt, kad jis manęs neklauso,
Ir, kolei gyvas, ta ugnis many liepsnos".
(*Po pauzės, rodydamas į širdį*)
Taip, kolei gyvas, ta ugnis many liepsnos!

VAIKAI

Tai stebuklas iš tiesų!
Ar klauseis jo žodžių, tėti?

(*Patraukęs pečiais, Kunigas išeina*)

Argi gali prakalbėti
Vabalai žmogaus balsu?

ATSISKYRĖLIS

Kodėl gi ne? Antai stale durelės —
Tu pasilenk arčiau prie jų:
Ar negirdi, kaip kenčianti vėlelė
Maldauja poterių trejų?

VAIKAS

Tik tak, tik tak — dievaži!
Krebžda kažin koks krebždukas,
Lyg mažytis laikrodukas.
Kas ten krebžda pamaži?

ATSISKYRĖLIS

Tai mažas kirminas, krebždukas,
Baisus lupikas, plėšęs su krauju![72]
(*Kinivarpai*)
Ko trokšti, vėle?
(*Pakeitęs balsą*)
„Poterių trejų".
O juk ir aš seniau šykštuolį pažinau šį —
Nors buvo neprieinamas visai
Ir aukse skendėjo jisai.
Duris kuolu užrėmęs — neišlauši,
Nepaisė aimanų graudžių už durų šių —
Nė vieno nenudžiugino jis duona ar grašiu.
Per visą amžių juk dvasia niekinga jojo
Kartu su pinigais čia, stalčiuje, tūnojo.
Galbūt už tai ir po mirties,
Pakolei bausmę atkentės,
Čia, savo stalčiuje, trūnija
Jisai jau kelerius metus.
Jei malonėsi, tris kartus
Sumesk už jį „Sveika Marija".

(*Įeina Kunigas su stikline vandens*)

ATSISKYRĖLIS (*vis labiau jaudindamasis*)
Ar piktą dvasią čia girdėjęs tu esi?

KUNIGAS
O viešpatie! Ir ko tu klausi!
(*Apsidairo*)
Čia nieko nėr, naktis tamsi.

ATSISKYRĖLIS
Tu tik pakreipk kaip reikia ausį.
(*Vaikui*)
Eik šen, vaikeli, eikš arčiau!
Ar tu girdėjai?

VAIKAS Taip, girdėjau.

ATSISKYRĖLIS
O tu kaip, mielas geradėjau?

KUNIGAS
Vaikai, miegoti eikite greičiau!
Aplink tylu — niekų nepasakokit man tų.

ATSISKYRĖLIS (*šypsodamasis, Vaikams*)
Gamtos garsų, deja, senimas nesupranta!

KUNIGAS
Imk vandenio, brolau, ir kaktą nusiplauk —
Galbūt jis nuramins išviįęs lauk
Blogas mintis ir kalbą tą nerimtą.

ATSISKYRĖLIS
(*ima vandens ir prausiasi, tuo tarpu laikrodis pradeda mušti valandas; po keleto dūžių Atsiskyrėlis nejučiom išlieja vandenį ir nejudėdamas žiūri rimtai ir niūriai*)
O šit jau išmušė dešimtą.

(*Gieda gaidys*)

Pirmi gaidžiai jau gieda štai,
Prabėgs kaip valanda gyvenimas iš tyko.

(*Viena žvakė ant stalo gęsta*)

Užgeso žvakė nelauktai —
Dvi valandos, dvi valandos dar liko.
(*Ima drebėti*)
Kaip šalta man!

(*Tuo tarpu Kunigas nustebęs žiūri į žvakę*)

Pro plyšį pučia šaltas vėjas:
Kaip šalta čia!
(*Eina prie krosnies*)
Kur aš esu?

KUNIGAS Gi pas mane užėjęs.

ATSISKYRĖLIS (*atsipeikėdamas*)
Nugąsdinau turbūt užklydęs nelauktai —
Nežinomas ir apsirengęs taip keistai?
Ką išgirdai, kitiems nepasakok, maldauju!
Keleivis aš esu ir iš toli keliauju.
(*Apsidairo ir atsipeikėja*)
Jaunystėje mane, užpuolęs kelyje,
Apgrobė, apvogė
(*nusijuokęs*)
piktadarys sparnuotas[73].
Drabužių neturiu, rengiuos kuo dievo duotas.
(*Nubraukia lapus ir pasitaiso drabužį; gailiai*)
Ak, visko netekau, beturtis aš, deja,
Dengiuos kaip drabužiu nekaltumu vaikino!

KUNIGAS (*kuris ilgai žiūrėjo į žvakę, Atsiskyrėliui*)
Dėl dievo, tik nurimk!
(*Vaikams*)
Kas žvakę užgesino?

ATSISKYRĖLIS
Tu nori stebuklus išaiškinti protu...
Gamta kaip ir žmogus, ir paslaptis ji saugo
Ne vien tik nuo minios ar nuo liežuvio draugo,
(*karštai*)
Bet ir nuo kunigų, išminčių ir kitų!

KUNIGAS (*ima už rankos*)
Tai tu, sūnau!

ATSISKYRĖLIS (*sujaudintas ir nustebęs*)
Sūnau! Kaip žaibas balsas tavo
Iš tamsumos juodos man protą išvadavo!
(*Įsižiūri*)
Taip, jau žinau, kur aš, kieno namuos esu.
Čia, mano tėve, tu, o čia — mana tėvynė!

Išaugo jau vaikai — kaip greitai, net baisu!
Į plaukus laikas tau baltų gijų įpynė!
KUNIGAS (*susijaudinęs ima žvakę, įsižiūri*)
Kaip? Pažinai? Tai jis!.. Negali būti, ne!
ATSISKYRĖLIS
Aš — Gustavas.
KUNIGAS Tai jis!
(*Apkabina*)
Tai jis, didysis dieve!
Mokintinis! Sūnus!
GUSTAVAS (*apkabina, žiūrėdamas į laikrodį*)
Apsikabinkim, tėve!
Nes tolimi keliai jau greit pašauks mane!
Kelionė ta pati tavęs taipogi laukia,
Apsikabinkim tad, šį sykį amžinai!
KUNIGAS
Sakyk, kur tiek dienų kely pragaišinai?
Kur tu buvai lig šiol, jaunasai mano drauge?
Prapuolei tu tada tarytum vandeny,
Nė žodžio nerašei, kur, kaip begyveni?
O metų nemažai!.. Kas tau yra, drauguži?
Mokyklą mano tu kadais protu puošei.
Ir iš tavęs tiek daug tikėjausi ašai.
Kodėl apsivilkai netikusį drabužį?
GUSTAVAS (*piktai*)
O jeigu, seni, aš prikaišiot imčiau tau
Ir tavo mokslus keikt, kuriuos jau supratau?
Tu užmušei mane, tu nužudei, kartoju,
Išmokęs perskaityt iš knygų ir širdžių!
Tu žemę pavertei į pragarą
(*liūdnai nusijuokęs*)
ir rojų!
(*Garsiai ir niekinamai*)
O ji yra tik žemė!
KUNIGAS Ką girdžiu?
Aš saugojau tave, kad plaukas nenukristų,
Kaip sūnų aš tave mylėjau!
GUSTAVAS Ir todėl
Atleidžiu tau!

KUNIGAS Meldžiau tik vieno Jėzų Kristų,
Kad leistų man išvyst tave dar gyvą vėl!
GUSTAVAS (*apkabindamas*)
Apsikabinam dar,
(*žiūri į žvakę*)
kol dega ši žvakelė.
Aukščiausiasis, matyt, išklausė tų maldų.
Vėlu,
(*žiūri į laikrodį*)
o ilgas juk atgal kiekvienas kelias!
KUNIGAS
Nors įdomu tavęs klausyti ir graudu,—
Tau reikia pailsėt, be to, jau ir vėloka.
Rytoj...
GUSTAVAS Dėkoju, bet nakvoti negaliu,
Nes neturiu, deja, kišenėj grašgalių.
KUNIGAS
Kaip tai?
GUSTAVAS Tie prakeikti, kur niekad neužmoka!
Už viską reik mokėt: ar nuoširdžiu triūsu,
Arba geru jausmu, ar ašara — kas gali,
Nes viešpats ir už ją atlygins iš dausų.
Bet aš nūnai einu per atminimų šalį,
Kur kiekviena vieta vis ima savo dalį,—
Nebliko tad jausmų ir ašarų, matau,
Nenoriu pasilikt skolingas, tėve, tau.
(*Po pauzės*)
Aš aplankiau namus velionės motinėlės
Ir vos bepažinau plačius vartus atkėlęs!
Griuvėsiai, tuštuma, apirusi tvora!
Pūstynė, grindinio ties durim nebėra,
Kieme žolė vešli ir kiečiai susipynę,
Gūdi tyla aplink, lyg naktį kapinyne!
O, kitados ne taip pro tuos vartus plačius
Sugrįždavau, trumpam išvykęs į svečius.
Linkėjimais gerais iš tolo pasitinka
Dar užmiesty tarnai paslaugūs šeimininką,
Prie vartų seserys, broliukai laukia mūs,

Jie šaukia „Gustavai!“, sustabdo vežimus
Ir, gavę dovanų pyrago, pasitraukia.
O tarpdury mama jau su žegnone laukia,
Moksladraugių būrys sutinka su džiaugsmu...
Dabar tenai naktis, visur tylu, ramu.
Girdėt, kaip amsi šuo, kažkas po kiemą sukas,—
Ak, tai mūsiškis šuo, ištikimasis Krukas!
Mylėdavo tave suaugę ir vaikai,
Dabar tu iš tarnų tik vienas palikai!
Nors alkanas esi, bet saugai likęs šičia
Be užraktų vartus, be šeimininkų gryčią.
Štai unkšdamas mane pasveikina jisai,
Pašoka, krinta ir... nusibaigė visai!..
Matau — languos šviesa: kas ten tokie atėję?
Su lempa ir kirviu išvydau piktadėją
Beardant likučius tos praeities šventos!
Atplėšė jis grindis kaip tik iš vietos tos,
Kur kitados, menu, mamos stovėjo gultas.
Apstulbo ir vagis, staiga žmogaus užpultas.
Aš ant grindų krentu ir vaikiškai verkiu,
Regiu — lyg eina kas ir ramstosi kriukiu.
Ir rytmečio šviesoj išvydau moterėlę,
Sakytumei tikrai ano pasaulio vėlę.
Pamaniusi, kad aš vaiduoklis koks esu,
Žegnotis ėmė ji, drebėt ir šaukt balsu.
„Nesibijok,— sakau.— O kas esi, mieloji,
Ir ko tuščiam name anksti rytais klajoji?“ —
„Aš elgeta esu,— atsiliepė jinai,—
Kadaise gyvenau prieg ponų aš čionai.
Geri jie buvo man, tegu ramybėj guli!
Tik laimės pristigai jiems ir vaikams, dievuli:
Užgeso jau visi, supus tušti namai,
Ponaičio negirdėt — gal mirė kur ūmai“.
Griebiausi už širdies, neklausinėjau nieko...
Ar viskas dingsta taip?

KUNIGAS
Dvasia ir dievas lieka!
O žemėje praeis ir laimė, ir kančia.

GUSTAVAS
Kiek atminimų vėl radau atėjęs čia,

Kur žaista su draugais, kur smėlis pilstinėta!
Štai miškas, kur lizdai paukštelių žiūrinėta,
Lanka, kur žaidėme kiškelį su vaikais,—
Upelis maudykle mums buvo tais laikais.
Aš mėgdavau dažnai miškely pasėdėti,
Homerą aplankyt[74], su Tasu pakalbėti[75]
Ar Jono pergalę prie Vienos[76] pakartot.
Mokintinius šaukiu, liepiu rikiuotėn stot —
Ant priešo vėliavų kaip kraujas mėnuo žiba,
Ten veržias vokiečių kariuomenės[77] būriai.
Aš kardą iškeliu, pasišaukiu sargybą
Ir puolu, iš paskos — mūs Lenkijos kariai.
Užverda mūšis, dar lig šiol neapdainuotas,
Pabyra kaip kruša jų galvos turbanuotos,
Ir janičarai šit jau bėga sumušti;
Kas krito nuo žirgų, tie smėlin suminti.
Prie pylimo galop karšta kova nurimo.
O ten atėjo ji pasižiūrėt žaidimo,—
Po priešo vėliava vos tik išvydau ją,
Tuoj mirė Gotfridas[78] ir Jonas manyje.
Ir nuo tada ji valdove manąja virto,
Ir mintys, ir jausmai jai vienai buvo skirta!
Lanka pilna tik jos, kur žaisdavom anksčiau:
Čia pirmą sykį ją, jos veidą pamačiau,
Čia pirmas žodis jos man buvo pasakytas,
Antai ant tos kalvos Ruso drauge skaitytas,
Ten pavėsinę jai supyniau iš šakų,
Jai uogas ir gėles nešiau iš tų miškų,
O čia, su meškere šalimais atsistojus,
Ji džiaugės ešerį ar karpį sužvejojus,—
Dabar...
(*Verkia*)

KUNIGAS Verk, bet skausmai prisiminimų tų
Sugraužia mus pačius, tikrovės nepakeitę.

GUSTAVAS
Dabar po metų tiek aš vėlei sugrįžtu,—
Kaip liūdna per vietas, per laimingiausias eiti!
Tu akmenį paimk kiečiausią iš kietų
Ir po pasaulį vis nešiokis jį kartu,

O kai sugrįši vėl po gimto namo stogu,
Tik paieškok gerai, surasi tokį žmogų,
Kurs vaikas žaidė juo kampely nuošaliam,
Tą akmenį karste padėk po galva jam.
Jei nepravirks akmuo, kai su žmogum liks dviese,
Tai, kunige, gali mest pragaran jį tiesiai!

KUNIGAS

O, ašara tokia visai nėra sūri,
Jei laimės buvusios nektaro turi ji:
Suras ji žmonėse užuojautos, jautrumo[79],
Tik niekšo ašaroj yra nuodų aitrumo.

GUSTAVAS

Dabar klausyk toliau... Ėjau sode taku
Su vakaro vėsa, tuo pat rudens laiku,
Tie patys debesys aukštai dangum skubėjo,
Tas pats mėnulis ir gaivi rasa spindėjo,
Lyg sniegas ūkana nusidriekė keistai,
O žvaigždės skendėjo mėlynėje aukštai.
Viršum savęs aš vėl regėjau žvaigždę vieną,
Kurią mačiau tada, kurią regiu kas dieną,—
Vietelė ta pati ir ta pati kančia.
Ir viskas kaip seniau — tik josios trūksta čia!
Pavėnę priėjau, kažkas lyg sušlamėjo.
Tai ji?.. Ne. Tai lapus vėjelis palytėjo.
Pavėnė! Ji — lopšys ir karstas laimės tos,
Čia pažinau ją, čia jos netekau, šventos!
Gal vakar ji čionai dar laikė ranką savo,
Gal oru tuo pačiu dar vakar ji alsavo!
Bet veltui aš dairaus aplinkui ir klausau,
Tik virš manęs, regiu, vorelis kybo sau,
Ploniausiu siūleliu praskyręs lapų nišą —
Prie žemės mus abu plonyčiai saitai riša!
Ant suolo pamačiau aš bukietą gėlių,
Sudžiūvusias žoles, lapelį tarp žolių —
Tai pusė to paties pažįstamo lapelio,
(*išsitraukia lapelį*)
Kurs mena „lik sveika“ ir jos „laimingo kelio!“
Pasveikinau aš jį — juk mes seni draugai,
Ir klausinėjau jo nekantriai ir ilgai:

Ką veikia ji rytais? O ar anksti ji kelia?
Ir kokią skambina pianinu dainelę?
Kuriam tvenkinyje maitina ji žuvis?
Kuriam kambaryje ji mėgsta triūstis vis?
Ar atmena mane ir iš kuklumo rausta?
Ar tuo metu širdis netyčia nesuskausta?..
Bet ką girdžiu! Tai už smalsumą ši kančia!
(*Piktai suduoda sau į kaktą*)
Tai moteris!..
(*Dainuoja*)
Prisi...
(*Nebaigęs, Vaikams*)
Ar mokat dainą šią[80]?
(*Dainuoja*)
Prisimena kas dieną
Jinai mane tik vieną.

VAIKŲ CHORAS
Tave ji myli vieną —
Prisimena kas dieną.

GUSTAVAS
Paskui jau kas savaitė
Prisimena mergaitė.

VAIKŲ CHORAS
Kokia gera mergaitė,
Jei myli kas savaitė!

GUSTAVAS
Po to kas mėnuo sykį
Prisimena jaunikį.

VAIKŲ CHORAS
Prisimena jaunikį
Per mėnesį bent sykį!

GUSTAVAS
Lapus jau medžiai meta
Lyg svajones tuščias:
Prisimena kas metai
Maždaug apie kūčias.

VAIKŲ CHORAS
Prisimena kas metai —
Tokių mergaičių reta!

GUSTAVAS

Taip
(*rodydamas lapelį*)
atsisakė ji net atminimo šio!
Manęs jai atminty negalima nešiot!..
Iš sodo išėjau, slinkau, kur nešė kojos,
Ir pamačiau save prie rūmų apsistojus.
Ten tūkstančiai šviesų[81], sidabro spindesys,
Girdėt tarnų šauksmai, karietų bildesys.
Prie rūmų tad slenku, glaudžiuos arčiau prie sienos,
Žiūriu vidun, stalai jau padengti kaip vienas,
Ir muzika girdėt. Aš praskleidžiu šakas
Ir stengiuos pamatyt — čia švenčiama kažkas!
Štai tostas! Ir už ką?.. Man akys raibuliuoja...
O balsas kažkieno sušuko: „Tegyvuoja!"
Pagavo šūkį tą visi, taures laiką,
Ir aš patylomis pridūriau: lik sveika!
Paskui vėl kunigas (o atmintie abuoja!),
Pasakęs vardą jo[82], sušuko: „Tegyvuoja!"
(*Įsmeigia žvilgsnį, kaip tada, į duris*)
Kažkas dėkoja jam, juokauja su svečiais.
Turbūt tai ji... Maniau ne šitaip ją atrasiąs!
Į lango rėmus aš atsirėmiau pečiais,
Norėjau juos išverst... ir parkritau be dvasios...
(*Po pauzės*)
Aš dvasią atgavau... tik proto netekau!

KUNIGAS

Vargšelis! Pats kančių ieškojai tų, sakau.

GUSTAVAS

Lyg kad lavonas koks, matyt, ilgai gulėjau
Ir ašaras karčias į juodą žemę liejau.
Tai meilė ir kančia dar grūmėsi piktai!
Nubudęs pamačiau, kad rausta jau rytai.
Minutę laukiau dar. Tylu, tamsu aplinkui.
Ak, ta minutė! Ji kaip amžinybė slinko!
Turbūt kita tokia dangaus teisme tebus.
(*Po pauzės, iš lėto*)
Aš angelo mirties iš rojaus išvarytas![83]

KUNIGAS
Suerzina žaizdas lytėjimas grubus.
Nors ir seniai, tačiau protingai pasakyta,
Kad kas įvyko, to pakeisti nevalia —
Tokia, matyt, yra aukščiausiojo valia.

GUSTAVAS (*liūdnai*)
O ne! Viena lemtis man paskirta su ja,
Viena žvaigždė mums gimstant švietė danguje[84].
Mes lygūs, nors abu tokie skirtingi, rodos,
Panašūs iš veidų, ir amžius mūs vienodas,
Nešiojom panašias mintis mes ir jausmus,
Ir ta pačia ugnim liepsnojo širdys mūs.
O saitais būsimais jau buvo mūs rytojai
Aukščiausio surišti,
(*su didžiausiu liūdesiu*)
o tu juos sukapojai!
(*Garsiai, piktai*)
O moterie! Menka lyg pūkas tu esi!
Nors angelai pavydi tavo grožio,
Bet siela, ak, kokia baisi!..
Ir auksas tau akis užgožia![85]
Esi garbės taurė, graži, vienok tuščia!
Tad viskas, ką lieti, tegu pavirsta auksu[86],—
Kiek lūpom ir širdim pasieksi paslapčia,
Bučiuok ir glamonėk tą šaltą auksą!
Jei priklausytų viskas nuo žmogaus,
Tai ir merginą nuostabiausią,
Kokios dar neparodė mums aukščiausias,
Gražesnę net už angelus dangaus
Ir už visų poetų įkvėpimą,
Net už tave... aš atiduočiau ją
Už vieną tavo pažvelgimą!
Net jeigu kraitis jos, beje,
Būt visas auksas Tacho upės[87],
Jei tektų pasirinkt: dangus ar tu,
Aš nusilenkčiau tau parklupęs!
Nerastų manyje jausmų karštų,
Jei net už auksą, grožį nematytą
Lašelio meilės paprašytų

Ir bent dalelės gyvasties jinai,
Kurią aš visą tau paskyręs dovanai!
Jei metų vienerių maldautų
Ar pusmečio, arba dienos,
Ar bent akimirkos vienos —
Ne, meilės iš manęs nė tiek jinai negautų.
(*Rūsčiai*)
O tu ramia širdim pro šalį nueini
Ištarus mano pražuvimo žodį,
Uždegusi tokias ugnis many,
Kurių jau neiškęstų nieks, atrodė,
Kurios lyg pragaras tarp mūsų vis liepsnos.
Aš niekada ramybės neturėsiu,—
Tu nužudei mane[88]. Dangus nedovanos
Tau, suvedžiotoja! Ir aš atsimokėsiu,—
Drebėkit, išdavikai, ateinu!
(*Išsitraukia durklą ir piktai ironizuoja*)
Nešu jums, šviesūs ponai, dovanų!
Prisunksiu vyno jums vestuvėms užu dyką...
Cha, išsigimėlę žmonelę parsives!
Suveršiu mirtinai ant kaklo tau vainiką!
Nublokšti pragaran tavęs, kaip pats savęs,
Einu!
(*Sustoja ir susimąsto*)
O ne!.. Kad ją užmuštumei, mažiausia
Reik būt kažkuo daugiau nei tarp velnių vyriausiu!
Šalin tą gelžgalį!
(*Slepia*)
Tegu ją atmintis

(*Kunigas išeina*)

Ir sąžinė lyg peiliais žeidžia!
Nueisiu, bet beginklis, nes širdis
Pasižiūrėt į ją dar geidžia.
Ir eisiu auksu žėrinčia sale,
Kur už stalų vestuvininkai ūžia!
Nueisiu ten suplėšytais drabužiais
Ir atsistosiu užstalėj šalia...
O užstalė visa nustebusi pakyla

Ir geria už mane, ir man į taurę pila,
Ir prašo sėst: aš stoviu kaip uola,
Į jų žodžius aš atsakau tyla.
Vilioja šokiui moterys rinktinės —
Aš kairėje lapelį šį laikau,
O dešinę prispaudęs prie krūtinės,
Nė žodžio nesakau!
Prieina ji, lyg angelas nekaltas:
„Brangus svety, atleisk, gal sužinot galiu,
Kas tu esi, iš kur?“ Aš atkakliai tyliu.
Tik perveria kiaurai ją mano žvilgsnis šaltas,
Gyvatiški nuodai man laša iš akių,
Liepsnojantį many aš pragarą šaukiu
Ir paverčiu žvilgsniu. Tegu ugnis ją puola,
Tegu apakina, sustingdo ją į uolą!
Kaip dūmas skverbsiuos į akis giliai,
Į jos švarias mintis aš suodžiais įsivelsiu
Ir subjaurosiu jas. Miegot neleisiu jai,
Naktim iš miego kelsiu.
(*Lėtai, švelniai*)
O ji tokia švelni, tokia jautri,
Kaip ant žolės pavasarinis pūkas,—
Tiktai užkris rasa skaidri,
Vėjelis palytės — ir jis jau krenta, sukas.
Kiekvieno mano judesio bijos,
Net žodžio išsigąs, per garsiai pasakyto,
Nuo mano liūdesio užges linksmumas jos:
Pažįstame gerai mes širdis vienas kito
Ir skaitome kits kito mintyse.
Grandinės jungė mus ir tikros, ir patvarios,
O mūsų širdys, atviros ir švarios,
Kaip veidrodžiuose matės mūsų veiduose.
Jei mano akyse kokie jausmai švytėjo,
Tai jie, kaip saulės spinduliai,
Per širdį perėję giliai,
Jos akyse čia pat atsispindėjo.
Ak, kaip mylėjau ją! Nejaugi tad nūnai
Aš užsidėsiu pasmerktojo kaukę?
Kodėl? Pavydas mane traukia!

O kokias nuodėmes papildžiusi jinai?
Dviprasmišku žodžiu mane gal suvedžiojo?
Ar gal viliokiškai nusišypsojo?
Gal man melavo skaistūs jos veidai?
O kur jos priesaika, kokie jos pažadai?
Galbūt sapne ji man vylingai tarė: eisiu?
Ne, ne! Aš pats mitau tuo miražu keistu,
Pats paruošiau nuodus ir pats nuo jų kvaistu!
Nebeturiu į ją anei mažiausių teisių.
Kas aš esu prieš ją? Ir ką jai pažadėjau?
Gal šlovę — kur jinai? Gal rangų įvairių?
Ničnieko! Ak, vien meilę teturiu!
Todėl aš įžūlia drąsa nenusidėjau
Ir neprašiau, kad tu pamiltumei mane.
Prašiau, kad į mane pasižiūrėtum
Ir kad pabūti man galėtum
Bent gimine, bent broliui sesele,—
Aukščiausias regi, būt užtekę šito.
Aš pasakyt galėčiau: ją mačiau
Ir pamatysiu ryt iš ryto.
Kad būčiau visados su ja, kaip ir anksčiau,
Kad pirmas ją pasveikinčiau prie stalo —
Laimingas būčiau!
(*Po pauzės*) Ak, nėra svajonėms galo.
Bet pavydžių akių tu saugoma griežtai!
Nieks neregės tavęs, nenubaustas už tai.
Lieps atsisveikinti, pamesti...
Numirt...
(*Liūdnai*)
Deja, žmonių ir akmeninių esti.
Juk atsiskyrėliui sunku numirti —
Pasauly vienas jis, o ir su tuo reik skirtis!
Bičiuliška ranka akių jam neužmerkia!
Prie pašarvoto nieks neverkia,
Ir nepalydi nieks ligi duobės jo karsto,
Ir nėr kas užpila jį žemele,
Ir niekieno širdies graudi rauda nevarsto!
O, kad per sapną bent tu būtumei šalia,

Kad mano skausmo atminimui būtum
Bent dieną, bent šiek tiek nuliūdusi, tyli,
Kad juodą kaspiną prie suknios prisisiūtum!..
Pažvelgtumei slapta... ir ašara gaili...
Ir pagalvotumei: jis taip mane mylėjo!
(*Su nuožmia ironija*)
Sustok, niurzgėt ir žliumbt it vaikui tau gana!
Kaip laimės kūdikiui, net ašara viena
Netinka! Ak, dangus man visko pavydėjo,
Bet nepajėgs atimt svajonės pastaros!
Kas gyvas elgetaut, prašyti nemokėjo,
Tas miręs neprašys nė ašaros tyros!
(*Ryžtingai*)
Valia tava — daryk, ką rasi reikalinga,
Užmiršk!.. Aš užmiršau!
(*Sumišęs*)
Juk užmiršau, tiesa?
(*Susimąstęs*)
Jos veidas... nyksta vis... Šit jau visai pradingo!
Užliejo amžinybės jį tamsa,
Aš gėdinuos ankstesnio pamišimo...
(*Pauzė*)
Ak, dūsauju, bet ko?.. Dėl jos atsidusau,
Neatnešė mirtis užsimiršimo.
Aš ją matau... Juk čia, o, čia ji stovi sau,
Mane apverkdama... O ne, ji neužmiršta!
(*Liūdnai*)
Verk, mylimoji, verk, nes Gustavas jau miršta!
(*Ryžtingai*)
Na, Gustavai, drąsiau, ko tu drebėt imi?
(*Pakelia durklą*)
(*Liūdnai*)
Mieloji, nebijok, jis pats nebijo nieko!
Jis nieko neima su savimi!
Taip, viską! viską! tau palieka —
Gyvenimą, pasaulį, — pats, deja,
(*įniršęs*)
Net ašaros menkos už tai neužsiprašęs!
(*Kunigui, kuris įeina su tarnais*)

Klausyk, jei [tu]... kada... galbūt sutiksi ją...
(*Kaskart vis smarkiau*)
Merginą... moterį tą gražią,
Ir jei paklaus jinai,
Ar ne iš liūdesio miriau, tu atsakyki,
Jog linksmas ir smagus miriau aš. Būtinai.
Jog josios neprisiminiau nė sykį,
Jog kortom lošdavau, jog gerdavau ir jog
Šokt eidavau, vos muzika užgroja...
Jog kartą šokdamas...
(*trenkia koja į grindis*)
išsisukau sau koją.
Dėl to ir numiriau...
(*Nusiduria*)

KUNIGAS Bent dievo tu bijok!

(Griebia už rankos, Gustavas stovi. Laikrodis pradeda mušti valandas)

GUSTAVAS (*galynėdamasis su mirtimi, žiūri į laikrodį)*
Grandinės žvanga jau[89]... Ir muša vienuolikę!

KUNIGAS
O Gustavai!

(*Gieda antri gaidžiai*)

GUSTAVAS Tai antras ženklas jau!
Prabėgs kaip valanda gyvenimas tuojau![90]

(*Laikrodis baigia mušti, antra žvakė užgęsta*)

Užgeso ir antra! Taip, sieloj užsilikę,
Užges visi skausmai!..
(*Ištraukia durklą ir slepia*)

KUNIGAS
O dieve! Gelbėkit! Čionai, visi, čionai!
Ak, baigiasi visai... Jau nesulauks nė ryto!
Jis krito kaip auka...

GUSTAVAS (*šaltai nusijuokęs*)
Bet juk dar neparkrito!

KUNIGAS (*griebia jį už rankos*)
Nusikaltimą šį jam, dieve, dovanok!

GUSTAVAS
Nusikaltimas toks kasdien nenumatyta,
Todėl nusiramink, tačiau žinok:
Įvyko — pasmerktas — o skausmo sceną šitą
Aš pakartojau vien pamokymui tiktai.
KUNIGAS
Kas tai?
GUSTAVAS Išdaiga, apgavystė, burtai.
KUNIGAS
Ak, dreba kojos man, o ir širdis kažkur tai.
Vardan visų šventų! Ką reiškia visa tai?
GUSTAVAS (*žiūrėdamas į laikrodį*)
Praėjo valandos dvi, meilės, nuliūdimo,
Dabar jau valanda atėjo įspėjimo.
KUNIGAS (*nori jį pasodinti*)
Sėsk, atsigulk, meldžiu, aš nieko nematau,
Leisk apžiūrėt žaizdas...
GUSTAVAS Aš duodu žodį tau:
Tegu sau makštyse šis durklas surūdija[91].
O žaizdos? Jų nėra, o jei yra — tai gyja.
KUNIGAS
Nesuprantu, kaip dievą kad myliu...
GUSTAVAS
Tai apgavystė ar gal padūkimo vaisiai...
Yra mat ginklas toks, tiktai brangus jis baisiai,
Ir sielą galima pasiekt tokiu peiliu,
O kūno nesužeist, nes peilis tas užburtas.
Aš du kartus esu tokiu peiliu nudurtas...
(*Po pertraukos, juokdamasis*)
Gyvam toks ginklas — tai moters akių byla.
(*Niūriai*)
O mirusiam, deja,— kančia ir atgaila!
KUNIGAS
Šaukiuosi dievo aš ir jo visų šventųjų!
Ko stovi čia dabar, dairaisi taip keistai?
Lyg valkiumi akis aptraukė — kas gi tai?
Net prisiliest baisu prie rankų tų šaltųjų.
Ką reiškia visa tai?
GUSTAVAS O apie tai vėliau.
Žinai, ko atėjau aš į pasaulį šitą?

Kada pro šias duris į vidų įėjau,
Tai tavo su vaikais šventa malda skaityta,
Kurią jūs už vėles aukojate sykiu.

KUNIGAS (*ima kryžių*)
Tiesa, užbaigsim tuoj...
(*Kviečia Vaikus*)

GUSTAVAS Prisipažink bent sykį —
Į pragarą tiki?

KUNIGAS Į viską aš tikiu.
Kaip liepia Kristus mums ir kaip krikščionys tiki,
Kaip mūsų motina bažnyčia moko mus.

GUSTAVAS
Ir taip, kaip kitados tikėjo bočiai, broliai?
Ak, reikia gerbt šventus, gražius atminimus —
Kam vėlines draudi[92], dar švenčiamas lig šiolei?

KUNIGAS
Tai senas paprotys pagoniškų laikų.
Bažnyčia liepia man ir valią taipgi duoda
Naikinti prietarus, skleist šviesą ir paguodą.

GUSTAVAS (*rodydamas į žemę*)
Maldaujame tave visi, kuriems sunku:
Grąžink mums vėlines. Prie visagalio kojų,
Kur sveriamas visų gyvenimas yra,
Sunkesnė keliskart ten ašara tyra,
Kuria tarnai tave numirus apraudojo
Nei melaginga, nors išspausdinta rauda,
Juodai dengti arkliai, samdyta palyda.
Jei geras ponas bus ir žmonės, jo netekę,
Jam žvakę pastatys ir prisimins sykiu,
Tai amžių tamsoje skaisčiau liepsnos ta žvakė
Nei tūkstančiai šviesų, veidmainiškai ryškių.
Ir jei atneš medaus ir pieno ąsotėlį[93]
Ar miltų saujele jie kapą pabarstys,
Tai papenės geriau, o, daug geriau jie vėlę
Nei giminės dvare, puotavę tris naktis.

KUNIGAS
Gana! Juk vėlinės, tos sueigos naktinės
Bažnyčioj, dykvietėj ar kokiame rūsy,
Tos pilnos burtų apeigos laukinės,

Įrodo mums tiktai, kad liaudis dar tamsi.
Tenai istorijos bei pasakos sukurtos
Apie nakties dvasias, vaidinuoklius ir burtus.

GUSTAVAS

Tai galgi dvasių nėr
(*ironiškai*)
pasaulyje visai?
Gal egzistuoja kaip skeletas koks jisai,
Kurį slaptingosios spyruoklės sukinėja?
Ar gal yra kaip laikrodis koksai[94],
Kurį didžiuliai svarsčiai varinėja?
(*Nusijuokęs*)
Kas pakabino juos — nežinote — tikiu:
Suprast spyruoklę gal jums proto ir pakaktų,
Tačiau nematote nei rankos, anei raktų!
Jei žemiška danga nukristų nuo akių,
Ne vieną gyvastį išvystumei aplinkui,
Pasaulį sukančią... Kur? Amžinybės linkui.
(*Įeinantiems Vaikams*)
Vaikai, eikšekit prie stalelio.
(*Staleliui*)
Ko, vėle, tu norėtumei iš jų?

BALSAS IŠ STALELIO

Prašyčiau poterių trejų.

KUNIGAS (*nustebintas*)

Bėk, altaristą[95] šauk... Tegu iš miego kelia,
Nes žodis tapo kūnu[96]!.. Iš tiesų...

GUSTAVAS

O tėve, juk tave apniko abejonės!
Stipresnis kryžius už visus šventus ir žmones,—
Kas bijo dievo, tam ničnieko nebaisu.

KUNIGAS

Vaiduokli, šmėkla, ak, sakyk, ko reikalinga...

GUSTAVAS

Aš? Nieko man nereik — juk prašančių tiek daug!
(*Gaudo prie žvakės drugelį*)
Tai tu, drugy, čia? Na, palauk!
(*Kunigui, rodydamas drugelį*)
Ta knypava vabzdžių taipogi nelaiminga:

Jie nekentė šviesos, gesino, draudė ją[97],
Užtat po teismo ir prasmegs jie tamsoje.
Tuo tarpu sielos jų, kentėdamos be galo,
Nekęsdamos šviesos, į šviesą skrist privalo.
Tamsiųjų dvasių tai bausmė ir atgaila!
Žiū, tas drugys gražus — čia baltas, čia raudonas —
Tai kunigaikštis ar turtingas ponas,
Plačiais sparnais tarytumei pala
Miestus ir pavietus užgožęs.
Antrasis — juodas, dideliu pilvu,—
Jis buvo knygų cenzorium kvailu,
Ir meno gėlės, jų spalvingas grožis
Pajuosdavo nuo rankų jo juodų,
Į saldumynus jis pripildavo nuodų;
Į pačią žemės gilumą nugrūdo
Vos užsimezgusį gležnutį mokslo grūdą
Arba prakando jį dantim bjauriu...
O šitie mašalai, kur sukas apie žvakę,
Yra gauja rašeivų įvairių.
Ką ponas jiems nurodė, kur įsakė,
Ten lėkdavo visu būriu,
Tartum skėriai per javo lauką šliaužė
Ir gležną želmenį, ir brandžią varpą graužė.
Nors mirę jie galbūt ir neseniai,
Bet neverti vienos „Sveika Marijos",—
Yra žmonių, kurie daug vertesni jos.
Tarp jų — tavi bičiuliai, mokiniai,
Kurių vaizduotę tu pažadinai skridimui,
Kuriuos tu įpūtei kankinančiam degimui.
Kokias kančias jie iškentė gilias,
Iš amžinybės aš apreiškiau tau atėjęs:
Gyvenimo skausmus per tris valandėles
Aš iškentėjau vėl, kad tik tave įspėjus.
Jiems tebūnie skirta malda, šventa giesmė,
O aš nūnai vienais atsiminimais sotus.
Jau pats gyvenimas pakankama bausmė.
Aš nubaustas esu, o gal apdovanotas?
Nes jei ant žemės tu jau rojuje buvai,
Jei antrą pusę ten radai savos esybės,

Jei pakilai viršum gyvenimo tuštybės,
Jei mylimo širdy kaip lašas pražuvai,
Jo mintimis mąstei, jo oru alsavai,
Tai tapsi po mirties šešėlis tos būtybės,
Sekiosi iš paskos, netekęs pats savęs,
Kur mylimasis ves.
Jei, gyvas būdamas, aukščiausiam tarnavai,
Dangaus džiaugsmais kartu su juo dalinsies,
O jei šėtonui artimas buvai,
Tai pragare kartu su juo kankinsies.
Bet, laimė, vergas angelo esu,
Mums ateity abiem bus linksma ir šviesu.
Tuo tarpu iš paskos tam angelui sekioju,
Tai danguje būnu, tai pragare vaitoju.
Kai prisiminusi ji atsidus giliai,
Aš prisiartinsiu, kedensiu plaukus jai,
Sumišiu su kvapu ir užvaldysiu ją,
Ir būsiu danguje!
Tačiau kada!.. Užjaus, kurie yra mylėję
Ir tas baisias kančias pavydo iškentėję!
Dar daug reikės klajoti man, deja,
Pakol ją viešpats pasišauks į rojų,—
Tada šešėlis mano paskui ją
Vogčiom atšliauš prie visagalio kojų[98].

(*Laikrodis pradeda mušti valandas*)

(*Dainuoja*)
Tai nuolankūs būkit maldoje,
Nėsa dievas šitaip žmogų bando:
Kas dar gyvas buvo danguje,
Tas negreitai jį numiręs randa.

(*Laikrodis baigia mušti, gieda gaidžiai, lempelė prie paveikslo gęsta. Gustavas išnyksta*)

CHORAS
Tai nuolankūs būkim maldoje,
Nėsa dievas šitaip žmogų bando:
Kas dar gyvas buvo danguje,
Tas negreitai jį numiręs randa.

REGINYS

I DALIS

DEŠINĖ SCENOS PUSĖ — MERGINA NUOŠALIAME KAMBARYJE — DAUGYBĖ KNYGŲ, FORTEPIJONAS, KAIRĖJE — LANGAS Į LAUKĄ, DEŠINĖJE — DIDELIS VEIDRODIS; ANT STALO — GĘSTANTI ŽVAKĖ IR ATVERSTA KNYGA (ROMANAS „VALERIJA"[99])

MERGINA (*pakyla nuo stalo*)
Abuoja žvakė! Štai — užgeso netikėtai.
Ir kaip dabar užmigt šios knygos pakerėtai?
O Gustavai švelnus, Valerija skaisčioji!
Aš jus dažnai regiu, aš apie jus svajoju.
O prieš užmigdama skaitau ilgai ir godžiai.
Kokia liūdna knyga, jos mintys ir jos žodžiai!
(*Po pauzės, karčiai*)
Bet kam skaityt? Gana jau esame patyrę,
Kad šitaip mylinčius
(*rodo į žemę*)
mirtis dažniausiai skiria.
Valerija, tave pamilo toks vyriškis,
Kurio pavydi tau šios žemės moteriškės,
Apie kurį svajot jos niekad nesiliauja
Ir ieško bruožų jo, išvydę veidą naują.
Išgirs naujus balsus — ir tuoj klausytis ima,
Ar neatlieps kuris karštos širdies plakimui.
Bet kaip Medūza[100] jie nutrenkia nepalietus,
Ir žodžiai jų šalti kaip rudeniniai lietūs!

Kasdien pilki veidai ir abejingi žmonės —
Man lieka tik knyga, vienatvė ir svajonės.
Taip tuščioje saloj po viesulo didžiulio
Keleivis išmestas[101] sau ieškosi bičiulio:
Klajodamas kasdien, jis žiūri, klauso, šaukia
Ir liūdnas vakarop į savo olą traukia.

Beproti! Grandines paskyrė tau apvaizda —
Kam stengies jas numest ir erzini sau žaizdą?

Vienatve, būk sveika! Po tavo kiautu storu
Išmoksime visi kalėti savo noru —
Išminčiai kitados per visą amžių mąstė,
Kaip vaistų, aukso ir nuodų vienatvėj rasti[102].
O mūs jauna karta nuodus vien teišgavo,
Ir nuodijam nūnai nekaltą viltį savo.
Bet kolei dar gyvi, tai savo džiaugsmą trapų
Palaidojom tarp šių bejausmių knygos lapų.
Juk galima po to gražiai pakilti vėlei —
Ir rasti kelią ten, kur klaidžioja šešėliai.
Nemėgstame liūdnų pilkos tikrovės klonių,
Apsigyvenom tarp šešėlių ir svajonių.
Šešėlių? Tai nejau šioj žemėje nebūna
Šešėlių, turinčių mirtingą, trapų kūną?
Nejaugi jie visi poetų sugalvoti,
O kilnūs jų veidai iš žodžių sudėlioti?
Ne, negaliu gamtos įžeist tokia idėja
Ir piktžodžiaudama pažeminti kūrėją.

Gamta — tai visa ko dvasia ir kūnas vienas,
Ir artimą sau ras čia tvarinys kiekvienas[103]:
Balsai ar spinduliai, į krūvą susibūrę,
Harmoniją gamtoj spalvom ir tonais kuria.
Dulkelė — net ir ta! — čia buvo, čia pradingo
Prikibus prie širdies atomo giminingo.
Kodėl tiktai dvasia neranda žemėj nieko
Ir gamtoje viena našlaitė pasilieka?
Ir kam gi tu davei man širdį, Visagali?
Jos nepažįsta nieks, nes nieks suprast negali.
Bet žemėje kur nors širdis privalo plakti,
Kuri ten be manęs nerimsta dieną naktį!

O, kaip mus skiriančias tamsybes išblaškyti,
Prieš mirtį nors trumpam sueit, pasimatyti,
Tik žodį pasakyt, tik pažiūrėt užtenka,
Pajust, kad gyveni, bent valandėlę menką —

Ir kenčianti dvasia, jausmų sparnus ištiesus,
Nuskristų iš tamsos į rojaus sodą šviesų!
O, kaipgi gera būt atskleist prieš savo mielą
Visas slaptas mintis, atverti savo sielą
Ir, kas joje gražu ir kas kilnu be galo,
Išimti ir paduot kaip spindintį kristalą!
Tada ir praeitis prisiminimais grįžtų,
Linksmybės ateity surastumėm ir ryžto.
O dabarties džiaugsmus sujungdami į vieną,
Tikru gyvenimu gyventumėm kas dieną.
Mes būtumėm kvapai, kurie pro ryto tylą
Nuo miegančių žiedų aukštyn į dangų kyla,
Nematomi visai, tačiau kai susiliečia,
Jie blyksteli ir jau nauja žvaigžde mums šviečia.

Į KAIRĘ SCENOS PUSĘ ĮEINA VALGIAIS IR GĖRIMAIS NEŠINAS VALSTIEČIŲ CHORAS; PIRMAS SENIS IŠ CHORO JŲ PRIEŠAKYJE

BURTININKAS

Kol tamsu, tylu aplinkui,
Mes su pienu ir javais
Slinkim kapinyno linkui,
Žingsniais eikime lengvais!
Ne kalėdos — liūdną giesmę
Užgiedosme vakare.
Į kapus liūdnai pakviesme,
O ne į kūčias dvare.

CHORAS

Kol tamsu, tylu aplinkui,
Eikim kapinyno linkui!

BURTININKAS

Slinkim tyliai pašaliais,
Pro bažnyčią ir pro dvarą:
Burtų kunigas neleis,
Ponas irgi smarkiai bara.
Tik numirėlio dvasia
Liko burtininko galioj!
Gyvas — pono laukuose,
O kapai — bažnyčios valioj.

CHORAS

Kol tamsu, tylu aplinkui,
Eikim kapinyno linkui!

JAUNUOLIŲ CHORAS

(*Merginai, žr. „Romantiką“*[104])

Mergaite mano, gana verkšlenti,
Nelaužyk rankų — reikės gyventi,
Kitam sužibs dar tavo akelės,
Ir kitą ranką paspaus rankelės.

Pora balandžių skrenda nuo šilo[105],
Virš jų erelis trečias pakilo:
Apsidairyki tik, balandėle,—
Kur tavo mielas šią valandėlę?

Bereik tau graudžios ašaros ritas!
Žiūrėk — šalia jau burkuoja kitas:
Jis pentinuotas, jis kaspinuotas —
Tavo jaunikis, dievo tau duotas.

Žvangutis puošia žydinčią lanką,
Jam rožė tiesia kvepiančią ranką,
Pievą pjovėjas pjauti įniko,
Vyrą pakirto — našlę paliko.

Dejuoja, verkia ji tarp atolo.
Narcizas lenkias rožei iš tolo,
Skaisčiausiai šviečia jis tarp žolynų,
Tartum mėnulis draugėj žvaigždynų.

Mergaite mano, gana verkšlenti,
Nelaužyk rankų — reikės gyventi,
Nors neregės jo tavo akelės,
Nors nepaspaus jis tavo rankelės.

Žiūrėk — jo rankoj kryželis juodas,
Akim jis ieško danguj paguodos.

Mišias užpirki už jojo sielą,
O mums ištarki po žodį mielą!
(*Seniui*)
Ir ko, seneli, tau nusiminti —
Liūdnumas graužia širdį ir mintį?
Širdis ta slepia daug patyrimų,
Negaili protas mums patarimų.

Linguoja klevas, šakas iškėlęs,
Pavėsio prašo žolės ir gėlės.
„Kas ją pažįsta, jaunąją kartą,—
Ar jai pavėsį suteikti verta?
Kadaise dengė mano šešėlis
Ne tokią žolę, ne tokią gėlę".

Ko gi tau pykti, ko gi tau niršti?
Visi senovę spėjo užmiršti.
Nuvysta žalias, išdygsta baltas,
Ne toks gražuolis — kas dėl to kaltas!
Mūs spalvą saugok, mūs kvapą gerki
Ir to, kas buvo, per daug neverki.

Nedūsauk, seni, ant lauko pliko!
Daug praradai tu — daug tau ir liko.
Ne visą laimę kapai pagavo,
Ir ne visi ten bičiuliai tavo.
Imk mūsų laimės, o mirusiųjų
Ieškok tarp mūsų — taip, tarp gyvųjų!

BURTININKAS

Kas per šį pasaulį ėjo
Tiesiai vedančiu keliu,
Nors likimas ir pasėjo
Po jo kojomis dyglių;

Kas, nuplaukus marioms laiko,
Atpildo tik skurdą gaus,
Kas jau tikslo nesivaiko —
Vien tik poilsio brangaus;

Kas į saulę kilt mėgino,
Skraidė su arais aukštai,
Niekad žemės nepažino,
Kol nukrito nelauktai;

Kas susigrąžint godojo,
Ką prarijo praeitis,
Kas atspėti užsimojo,
Ką jam žada ateitis;

Kas vėlai supranta klaidą,
O ištaiso dar blogiau:
Klausosi svajonės aido
Ir netrokšta siekt daugiau;

Ką svajonių slegia kryžius
Ir kieno dalia skaudi,
Veltui rasti pasiryžus
Tą, kas slypi tik širdy;

Kas dar praeitį vis mena,
Kas tik ateitim gyvena —
Eikite visi minia
Nuo išminčių pas mane!

Paslaptis ir kapinynas
Laukia mūs su giesmėmis.
Kas atsimena, kankinas,
Kas dar trokšta — su mumis!

VAIKAS

Ne, neikim į kapus, ten mūsų nieks nelaukia,
Koplyčioj žiba kas, miške, girdėt, lyg šaukia.
Ateisim čia rytoj, tu, kaip kiekvieną kartą,
Paskęsi mintyse; aš tuos kryžius prie vartų
Papuošiu gėlėmis. Juk kalbama aplinkui,
Kad mirę su gyvais šią naktį susitinka,—
Aš nepažįstu jų, jie mus išgąsdint gali,
Net ir mamos aš jau neatmenu, seneli!

Nusilpę akys tau meluoja net ir dieną —
Tai kaipgi tamsoje pažinsi tu kiekvieną?
Tu jau blogai girdi. Kai prieš savaičių porą
Pasveikinti tave seni draugai panoro,
Tu jų nesupratai: tylėdamas sėdėjai
Ir nieko nesakei, nes nieko negirdėjai.
Paklausei pagaliau, ar jau naktis atslinko,
Iš kur tiek daug žmonių ir ko jie susirinko.
O susirinko jie gimimo dieną švęsti,
Ir saulė tuo metu dar net nemanė gesti.

SENIS

Nuo tos dienos tolyn aš vis plaukiu iš lėto...
Daug praplaukiau krantų ir daug salų gėlėtų,
Paskandinau gelmėj aš savo lobį brangų.
Kas man iš jūs veidų, iš balso ir iš rankų?
Kur tie veidai, kuriuos aš pripratau mylėti?
Kur tie balsai, kuriuos aš pripratau girdėti?
Užgeso. Numirė. Aplink ruduo vėlyvas...
Ar miręs aš esu, ar tarp lavonų gyvas?
Bet vis dėlto matau: kitaip pasaulis virsta,—
O, vargas tam, kuris dalim iš lėto miršta!

Tik tavo balsas dar, vaikeli, nesimaino,
Lyg aidas mena jis per greit nutrauktą dainą.
Aš balsą motinos girdžiu balse jos vaiko,
Tačiau ir tu mane paliksi po kiek laiko.

Kas prie šviesos gyvų negirdi ir nemato,
Tas jau tikrai tylias kapų kalbas suprato.
Aš nepaklysiu. Juk pradėjau kelią šitą
Iš karto, kaip ir tu, su baime nematyta.

Paaugus kiek mane smalsumas traukė šičia,
Paskui jau ilgesys, dabar ir tas kaip tyčia
Prapuolė. Tik girdžiu — kažkas mane lyg šaukia,
Ir suprantu gerai: kapų instinktas traukia.
Surasiu aš kapus ir vienas pats be vargo,
O jau iš ten atgal, jaučiu, nereiks man sargo.

Bet, išsiskirdamas su tavimi, vaikeli,
Atsidėkot geidžiu, tad klaupk, sūnau, ant kelių.

O dieve, tu, kuris man taurę šią pripylei
Gyvenimo kartaus, o aš išgėriau tyliai
Ir štai — tau nešu lig dugno ją išgertą,—
Pasigailėk manęs, jei rasi šito vertą,
Ir virš anūko tu ištieski savo pirštą:
Gailestingasis, leisk, tegu jis jaunas miršta!

Lik sveikas! Ne, paspausk dar ranką man į kelią!
Sustok ir padainuok tą senąją dainelę.
Atsimeni? Apie užkeiktąjį jaunuolį,
Kurį pikta jėga pavertusi į uolą[106].

VAIKAS *(dainuoja)*

UŽKEIKTAS JAUNUOLIS

Lūžo vartai plieno kieto —
Ir Tvardovskis[107] jau pily.
Kiek čia burtų netikėtų
Slepia požemiai žili!

Viename rūsy vaikinas,
Prirakintas grandine,
Priešais veidrodį kankinas —
Kiek jau metų — nežinia.

Kiek jau amžių jis čia tūno
Šitam požemy slaptai,
Kur kasdien dalis jo kūno
Virsta akmeniu lėtai.

Virsta akmeniu iš lėto,
Jau sustingęs lig pečių.
Bet žaibus jo akys mėto
Degdamos jausmų karščiu.

„Kas tu? — klausia tas jaunuolis.—
Kaip tu patekai čionai,

Kur ne vienas jau drąsuolis
Liko pūti amžinai?“

„Kas aš? Mano kalaviją
Priešas skiria iš visų.
Žemėj mano žodžio bijo:
Iš Tvardovo aš esu“.

„Iš Tvardovo?.. Tokio vardo
Negirdėjau Lietuvoj.
Neregėjau tavo kardo
Nei turnyruos, nei kovoj.

Aš, narsuoli, iškalėjęs
Daug dienų ir daug naktų.
Tu iš žemės tik atėjęs:
Kas ten dedas šiuo metu?

Ar dar Algirdas[108] lig šiolei
Valdo Lietuvos žemes?
Ar kryžiuotį muša broliai,
Ar mongolą vejam[109] mes?“

„Algirdas? Jis miręs, gaila,
Jau prieš kokius du šimtus,
Vietoj jo dabar Jogaila
Priešus nugali piktus[110]“.

„Ką girdžiu? Nebėr valdovo,
Jį pasišaukė dievai.
Gal, narsuoli iš Tvardovo,
Tu prie Svitezio[111] buvai?

Ar tenai neklausinėjo:
Kur Parojus[112], kur karys?
Ar Marilės neminėjo,
Tos, kurią mylėjo jis?“

„Aš pažįstu šalį plačią
Lig pat Dnepro žemumos,

Neregėjau aš jo pačio,
Nemačiau jo mylimos.

Kam tuščiai beklausinėti?
Nepaliksiu čia tavęs —
Pats galėsi vaikštinėti,
Kur tik akys, kojos ves.

Burtai šie turės prapulti —
Aš atspėsiu juos lengvai:
Reikia veidrodį sukulti,
Ir nukris akmens šarvai".

Šitaip taręs, užsimojo
Savo kardu iš peties.
„Stok! — vaikinas suvaitojo
Iš kančios ir nevilties.—

Imki veidrodį nuo sienos,
Į rankas man jį paduok:
Nugalėsiu burtus vienas,
Pats turiu išsivaduot".

Verkė veidrodį tą gavęs,
Nesislėpdamas visai.
O paskui, jį pabučiavęs,
Virto akmeniu jisai[113].

JAUNIMO CHORAS

Įsakyta pusėj kelio
Mums sustot plynam lauke:
Dunkso kaimas ant kalnelio,
O kapai toliau miške.

Mes — tarp lopšio ir tarp karsto,
Tarp kapų ir tarp namų,—
Mums, jauniems, užtat praverstų
Likt tarp džiaugsmo ir skausmų.

Mums netinka paskui sekti
Ar į kaimą grįžt liūdnai,
Švęskim vėlines čionai,
Giesmės mums sutrumpins naktį.

Čia su einančiais kalbėsim,
Grįžtančiųjų klausinėsim
Ir, padrąsinę bailius,
Rodysim tamsoj kelius.

Su juodais nakties šešėliais
Eina čia žmonių pulkai,
Patekėjus saulei, vėlei
Grįš ir seniai, ir vaikai.

Kol pražils maži vaikučiai,
Kol senius varpai pašauks,
Jie gražių, linksmų minučių
Šiam pasauly dar sulauks.

Betgi kas iš mūs, jaunimo,
Vietoj žygių ir darbų
Svajones vien pinti ima,
Tas jau žuvęs, be kalbų.

Kam gyvenimas apkarsta,
Kas klajoja naktimis,
Kas, kaip šmėkla, ieško karsto,
Tas, deja, ne su mumis.

Skundo giesmę kas pragydo,
Tas ją gieda ir nūnai.
Kas į kapines užklydo,
Tas negrįžta amžinai.

Lai seneliai ir vaikeliai
Į koplyčią eis kartu,
Mes sustosim pusėj kelio
Čia, po atviru skliautu.

MEDŽIOTOJO DAINA[114]

Pro kurtų lojimą —
Kalnais ir miškais,
Pro rago gaudimą —
Žaliaisiais laukais,

Jis lekia ant žirgo
Už arą greičiau,
Ir ginklai jo mirga
Už saulę skaisčiau.

Jis linksmas kaip vaikas.
Lyg riteris koks,
Išdykęs ir paikas,
Į mūšį jis šoks.

Tad skelbkite šlovę,
Jam jojant taku:
Gyvuoki, valdove
Žvėrių ir miškų!

Ir kur šitą vyrą
Sutiksi — tenai
Tuoj plunksnos pabyra,
Tuoj kraujo klanai.

O kas tankumyną
Prajoti valios?
Kas lokenas mina
Ant pievos žalios?

Pro vėjo švilpimą
Jis veja paukščius,
Lyg vėliavas ima
Sparnus jų plačius.

Tad skelbkite šlovę,
Jam jojant taku:

Gyvuoki, valdove
Žvėrių ir miškų!

Iš tako į taką tolyn, tolyn,
Tolyn, tolyn iš tako į taką!
Iš miško į mišką gilyn, gilyn,
Iš tako į taką pirmyn, pirmyn!

GUSTAVAS

Dainelę pagavau! Draugai turės nepykti,
Kad grįšiu tuščiomis iš savo ilgo kelio,—
Aš uždainuosiu jiems, norėdamas įtikti.
Bet kurgi aš esu? Tankynėj be takelio.
Ei! Kaip tylu aplink — nei šūvio, nei lojimo!
Paklydau — štai auka ugningo įkvėpimo!
Kol mūzą aš vaikiaus, jau išsiskirstė daug kas.
Reik ugnį susikurt,— galbūt paklydęs draugas
Klajoja, kaip ir aš, po mišką tą didžiulį —
Mums dviese bus lengviau.
O mylimas bičiuli!
Tokių medžiotojų nedaug jau bepaliko,
Kurie gražių vaizdų ieškotų be skaliko,
Kuriuos, kaip ir tave, šie debesys užburtų,
Kurie medžiotų juos be šautuvo ir kurtų.
Juk žmonės paprastai laimikį veja, žudo,
Ir jie laimingesni — jie nepaklys kaip mudu!
Pavargę, bet linksmi, jie purvą nusivalo
Ir sėda vakare prie ilgo vaišių stalo.
Kiek įspūdžių, kalbų parsivežta iš girios:
Kas savo taiklumu, kas savo kurtais girias,
Išliaupsina choru dienos laimikį gausų,
Juokauja, kalbasi, tik senas tėvas klauso.
O jeigu pagaliau medžioklė įsipyksta —
Kaimynių aplankyt ir pajuokauti vyksta,
Ir meilė jų lengva — tik valandėlę menką
Kaip paukštė vieši ji,— tai šitaip dienos slenka,
Ir metai šitaipos nusineša ne vieną,
Taip buvo, taip yra ir bus kiekvieną dieną.
Laimingi jie!
O kas mane nuo jųjų skiria?

Išjojome drauge — tai ko blaškaus po girią?
Ieškojau ne džiaugsmų — iš nuobodulio bėgau.
Medžioklėj aš vargus ir rūpesčius pamėgau,
Čia niekad nematys svajonių pašaliečiai
Ir ašarų, kurios man ant blakstienų šviečia,
Atsiminimų tų, kurie kažin kur skrieja.
Ne pas kaimynes tik! Jie vejasi su vėju
Mintis ir svajones!..
Kaip keista! Man atrodo,
Lyg stebi kas mane ir regi mano godą,
Ir seka iš paskos tarytumei šešėlis.

Kiek kartų pievoj aš, staiga akis pakėlęs,
Matydavau gėles, linguojančias be vėjo,
Lyg nimfa jas lengvai užgavo, palytėjo.
Dažnai nakčia skaitau aš knygą savo guoly,
Skaitau — tik štai knyga nejučiomis išpuolė,
Į veidrodį žiūriu — ir šmėkšteli pro šalį
Kažin koks vaidulas lengvam baltam vualy.
Aš dūsauju dažnai, apžvelgęs tuščią būstą,
Girdžiu — šalia kažkas taipogi atsidūsta.
Ir netolies jaučiu kitos širdies plakimą,
Dažnai ausis garsus neaiškius skirti ima,
Lyg kad nakties drugiai lengvais sparnais ją liečia!..

Užsnūdau miglose. Man iš aukštybių šviečia
Kažin kokia šviesa, neaiški, neregėta,
Ir žvilgsnį aš regiu, ir šypseną saulėtą!
Kur tu esi, sakyk? Tavęs, tavęs man stinga,
Vienatvės dukterie, gražuole paslaptinga!

Teįgyja ši dvasia
Nors ir menką, trapų kūną,—
Te bent drignė dausose
Ar skaidrus kristalas būna!

Tegu josios spindesys
Pakerės akis ir širdį!
Te ilgai ilgai ausis
Dangišką jos balsą girdi!

Šviesk man! Tavo spindesy
Saulė tenublanks šviesi.
Uždainuok! Prie tavo kojų
Aš svajosiu apie rojų!

Atsižadėčiau aš pasaulio ir jo turtų,
Pabėgčiau nuo žmonių — tiktai sakyki: kur tu?

JUODASIS MEDŽIOTOJAS[115] *(dainuoja)*
Mano paukšteli, aukštai skrajoji,
Silpni sparneliai — neužsigauk!
Žvilgtelk į žemę — kiek čia pavojų,
Kiek daug žabangų, kiek spąstų daug!
JAUNUOLIS
Ehė! Daina girdėt! Ei, atsiliepk, kas gyvas!
Kas tu esi, brolau?
MEDŽIOTOJAS Medžiotojas vėlyvas,
Tiktai sekioju aš didesnį kiek laimikį.
Tu išeini rytais vaikyti keturkojų,
O aš nakčia medžiot slenku kiekvieną sykį.
Tu žvėrelius mažus, aš meilužes medžioju.
GUSTAVAS
Mūs abiejų tikslai, matyti, nevienodi,
Nenoriu tau trukdyt, telydi tave laimė.
MEDŽIOTOJAS
Bičiuli, ko pyksti, atleisk už blogą žodį.
Ar šio grubumo tau nepadiktavo baimė?
Šaukei, o bėgi pats, kai atėjau paklaūsęs.
GUSTAVAS
Ar aš šaukiau tave?
MEDŽIOTOJAS Girdėjo mano ausys,
Kaip tu šaukei. Kodėl? Ir ką? Aš nežinau dar,—
Gana, kad išgirdau atodūsius ir raudą.
Esu medžiotojas, buvau taipogi jaunas.
Todėl galiu suprast, kas tavo sielon braunas.
Jei slegia kas tave, atverk man savo vidų.
Gal, žvėrį vydamas, netyčia pasiklydai?
Ir aš, kaip tu, brolau, klajojau ir klajoju,
Pažįstu daug žvėrių — dvikojų, keturkojų.

Jei nevijai žvėrių, tai gal norėtum vyti?
O gal tuščių krepšių tu gėdinies, brolyti?
Padėsiu, tik sakyk, jei tau pagalbos stinga.

GUSTAVAS

Iš nepažįstamų ji man nereikalinga.
Be to, nesuprantu, ką tavo žodžiai reiškia.

MEDŽIOTOJAS

Nesupranti, nors aš kalbu, atrodo, aiškiai.
Vis netiki manim, nors viską tau išklostau...
Žinok, kad visados sekioja iš paskos tau
Esybė kažkokia. Akių ji nenuleidžia
Lig šiolei nuo tavęs ir apsireikšt tau geidžia
Žmogaus pavidalu. Tiktai tylėki, nes...

GUSTAVAS

Ką reiškia visa tai?.. O, traukis nuo manęs!

(Čia rankraštis nutrūksta)

III DALIS

TAUTOS KANKINIŲ
JONO SOBOLEVSKIO
KIPRIJONO DAŠKEVIČIAUS
FELIKSO KULAKOVSKIO

MOKSLO—KALĖJIMO—IŠTRĖMIMO DRAUGŲ,
UŽ TĖVYNĖS MEILĘ PERSEKIOTŲ,
IŠ TĖVYNĖS ILGESIO NUMIRUSIŲ
ARCHANGELSKE, MASKVOJE, PETERBURGE,
ŠVENTAM ATMINIMUI

skiria

AUTORIUS[116]

Jau pusė šimtmečio Lenkijoje tęsiasi, iš vienos pusės, toks ilgas, nesibaigiantis ir nepermaldaujamas tironų žiaurumas, iš kitos — toks beribis tautos pasišventimas ir toks atkaklus kantrumas, kurio pavyzdžių nebuvo nuo krikščionybės persekiojimo laikų. Atrodo, kad karaliai kaip Erodas nujaučia[117] naujo šviesulio pasirodymą žemėje ir savo greitą kritimą, o žmonės vis karščiau tiki savo atgimimu ir prisikėlimu.

Lenkijos kančių istorija aprėpia daug kartų ir nesuskaičiuojamą daugybę aukų. Kruvinos scenos vyksta visuose mūsų žemės kampeliuose ir kituose kraštuose. Poemą, kurią nūn skelbiame, sudaro keletas to didžiulio paveikslo smulkių detalių, keletas epizodų iš imperatoriaus Aleksandro[118] siautėjimo laikų.

Apie 1822 metus pradėjo ryškėti, stiprėti ir gauti aiškią kryptį imperatoriaus Aleksandro politika, priešinga bet kokiai laisvei. Tuo metu ir buvo pradėtas visuotinis lenkų persekiojimas, kuris darėsi vis žiauresnis ir kruvinesnis. Į sceną išėjo mūsų istorijoje atmintinas senatorius Novosilcevas[119]. Instinktyvią ir žvėrišką rusų vyriausybės neapykantą lenkams jis pirmas suvokė kaip išsigelbėjimo politiką, ja pagrįsdamas savo veiklą, o savo tikslu laikė lenkų tautos išnaikinimą. Tuo metu visa šalis nuo Prosnos[120] iki Dnepro ir nuo Galicijos[121] iki Baltijos jūros buvo izoliuota ir paversta milžinišku kalėjimu. Visa administracija buvo didžiulis lenkų kankinimo aparatas, kurį suko caraitis Konstantinas[122] ir senatorius Novosilcevas.

Nuoseklusis Novosilcevas pirmiausia ėmėsi kankinti vaikus ir jaunimą, kad būsimų kartų viltis sunaikintų pačioje užuomazgoje. Pagrindinį kankinimo štabą įsirengė Vilniuje, lietuvių—rusų provincijų mokslo centre[123]. Anuo metu tarp universiteto jaunimo buvo paplitę įvairios literatų draugijos[124], kurių tikslas buvo saugoti lenkų

kalbą ir tautybę, o šias teises lenkams suteikė Vienos kongresas[125] ir imperatoriaus privilegijos. Šitos draugijos, regėdamos vis didėjantį valdžios įtarumą, pačios nutraukė savo veiklą, nelaukę atskiro įsakymo. Bet Novosilcevas, atvykęs į Vilnių po metų draugijoms iširus, sumelavo imperatoriui[126], kad radęs jas veikiančias. Jų literatūrinę veiklą jis nušvietė kaip aiškų maištą prieš vyriausybę, areštavo kelis šimtus jaunuolių ir įsteigė jam paklusnius karinius tribunolus[127] studentams teisti. Paslaptingoje rusų teismo procedūroje kaltinamieji negali teisintis, nes dažnai nežino, kuo kaltinami: komisija net savo nuožiūra vienus kaltinamųjų parodymus priima ir užprotokoluoja, kitus nuslepia. Atsiųstas caraičio Konstantino su neribotais įgaliojimais Novosilcevas buvo ir kaltintojas, ir teisėjas, ir budelis.

Jis uždarė Lietuvoje keletą mokyklų[128], įsakęs jose besimokiusį jaunimą laikyti pilietiškai mirusiu, jokiose įstaigose nepriimti jo pilietinių patarnavimų, neleisti jam nei visuomeninėse, nei privačiose mokyklose baigti mokslo. Toks įsakymas, draudžiąs mokytis, neturi pavyzdžio istorijoje ir yra originali rusų išmonė. Be to, kelios dešimtys studentų buvo nuteista į Sibiro rūdynus, prie karučių, į Azijos garnizonus[129]. Tarp jų buvo nepilnamečių iš garbingų lietuviškų šeimų. Per dvidešimt universiteto dėstytojų ir studentų, įtariamų lenkišku patriotizmu[130], ištrėmė visam laikui į Rusijos gilumą. Iš tiek ištremtųjų kol kas tiktai vienam pavyko ištrūkti iš Rusijos[131].

Visi, kurie rašė[132] apie tuometinius persekiojimus Lietuvoje, sutinka, kad Vilniaus studentų byloje buvo kažkas mistiško ir paslaptingo*. Mistiškas, nuolankus, bet nepalenkiamas Tomo Zano, jaunimo vadovo, charakteris, religinė jaunųjų kalinių rezignacija, jų broliška santarvė ir meilė, dievo bausmė[133], aiškiai pasiekusi persekiotojus,— visa tai paliko gilų įspūdį tiems, kurie buvo įvykių liudininkai arba dalyviai. O jų užrašai tartum perkelia skaitytoją į senus laikus, tikėjimo ir stebuklų laikus.

Kas gerai žino tuometinius įvykius, paliudys, kad autorius istorines scenas ir veikiančiųjų asmenų charakterius nupiešė sąžiningai, nieko nepridėjęs ir niekur neperdėjęs. Ir kam jis turėtų pridėti arba perdėti? Ar tam, kad atgaivintų tėvynainių širdyse neapykantą priešams? Ar kad sukeltų pasigailėjimą Europoje?

* Žiūrėk Leonardo Chodzkos darbą „Tableau de la Pologne, ancienne et moderne", mažą brošiūrėlę, spausdintą revoliucijos metu Varšuvoje, kuri vadinosi „Novosilcevas Vilniuje", taip pat Tomo Zano biografiją biografiniuose žodynuose ir Juozapo Straševičiaus veikale „Les Polonais et les Polonaises". (*Aut.*)

Bet ką reiškia visi tuometiniai žiaurumai, palyginus su kančiomis, kurias lenkų tauta kenčia dabar[134] ir į kurias Europa dabar abejingai žiūri! Autorius tiktai norėjo išsaugoti tautos atmintyje keliolika metų iš Lietuvos istorijos; nereikėjo šmeižti priešų — tautiečiai juos pažįsta nuo amžių, o Europos tautoms, kurios gailestingai verkė Lenkijos kaip bejėgės Jeruzalės moterys Kristaus, mūsų tauta atsakys išganytojo žodžiais: „Neverkite manęs, o Jeruzalės moterys[135], apraudokite pačios save".

LIETUVA

PROLOGAS

VILNIUJE, AUŠROS VARTŲ GATVĖJE, TĖVŲ BAZILIJONŲ VIENUOLYNE, PAVERSTAME POLITINIŲ KALINIŲ KALĖJIMU — KALINIO KAMERA

Saugokitės žmonių, nes anie jus teismui atiduos ir savo maldyklose plaks jus.

Mt 10, 17.

Ir prie šimtininkų, ir prie karalių būsite vedžiojami liudyti jiems ir pagonims.

10, 18.

Ir būsite visų nekenčiami dėl mano vardo. Bet kas išlaikys ligi galo, tas bus išgelbėtas.

10, 22.

(*Kalinys, pasirėmęs ant palangės, miega*)

ANGELAS SARGAS

Nejautrus, negeras vaike!
Nors motulė po žeme,
Bet pasauly aname
Užtaria tave, kai reikia.
Ir pagundos, ir vargai
Lenkėsi tavęs ilgai.
Šitaip rožės kvapas vaiko
Piktą ligą ir vabzdžius,
Saugo miegą mažo vaiko,
Jo žingsnius ir jo žodžius.

Prašant tavo motinėlei,
Dievui leidus, aš lėkiau
Čia į žemę. Tylutėliai
Naktimis tave lankiau.
Aš dažnai prie tavo guolio
Spinduliu šviesiu nupuolu.

Tau bemiegant, širdyje
Gimstančias aistras regėjau
Ir tarytum lelija
Prie drumstos versmės liūdėjau.
Bet bjauriajam sūkury
Būna ir dorų mintelių —
Tartum smilkalo kruopelių
Skruzdėlyno vidury[136].

Vos pamatęs gerą mintį,
Sielą tuoj imu vadinti,
Kur šviesybė amžina,
Ir vilioju ją daina.
Dainą tą, sapne išgirdus,
Ji užmiršta vos pakirdus.
Ten, kur linksma ir šviesu,
Aš vedu ją už rankelės.
Klauso ji dangaus garsų
Lyg kokios girtų dainelės.

Kai ateina valanda
Baust tave už nedorybę,
Aš pasiverčiu tada
Juodo pragaro bjaurybe[137].
Pikto priešo žiaurumu
Dievo rykštę palaikei tu.
Tavo sielai neramu,
Lyg į nežinią ji eitų,
Lyg šaltiny užmarštie[138]
Gertų ji vidur nakties.
Ir palaimos valandėlę
Užmiršti tu visada,—
Taip praryja kaskada
Medžio lapą, lauko gėlę.

Graudžiai tąsyk aš verkiu
Veidą slėpdamas tarp rankų.

Noriu ir bijau sykiu
Grįžt po to atgal į dangų:
Ką sakysiu, jei ūmai
Motiną sutiksiu tavo
Ir paklaus ji: „Kaip namai,
Ką sūnus nakčia sapnavo?“

KALINYS *(nubunda pavargęs ir žiūri pro langą — švinta)*
Naktie, neklausia nieks, iš kur tu atėjai.
Kas iš žvaigždžių, kurias po kojų sau barstai tu,
Galėtų pasakyt, kokie tavi keliai!
„Jau saulė leidžiasi“,— taip astronomai šaukia.
Bet ko ji leidžiasi — pavargo po darbų?
Užkrito tamsuma, ir žmones miegas traukia,
Bet ko gi miega jie — tai niekam nesvarbu.
Prabunda be jausmų, menkai tepailsėję,
Apninka bematai juos įprasti vargai.
Šviesa — paskui tamsa: jos keičias kaip sargai.
Bet kur yra vadai, kurie įsakinėja?

O sapnas? Mums tasai pasaulis — paslaptis.
Tai sielos gyvastis — ją reik geriau pažinti!
Kas ją beišmatuos, jos laiką nustatys!
Nubudę net sapnų nenori prisiminti.
Išminčiai prakeikti mums kalba, kad sapnai
Yra prisiminimas!

Tai kur tada svaja, o kur atsiminimas?[139]
Gal tai, kad aš esu kalėjime nūnai,
Yra prisiminimas?
Ir sako, kad sapne palaima ar bausmė
Yra tiktai fantazijos žaismė.
Kvailiai! Pažįsta ją tik su kitų pagalba
Ir apie tai mums, dainiams, kalba!
Fantazija! Gerai išmatavau aš ją,
Žinau — už jos ribų yra tiktai svaja.
Greičiau diena — naktis, o laimė — nubaudimas,
Nei šmėklos — išmonė, sapnai — prisiminimas.
(*Gula ir vėl keliasi — eina prie lango*)
Bijau aš tų sapnų, ir traukia jie mane:

Nėr atilsio sapne[140]!

(*Užsnūsta*)

NAKTIES DVASIOS[141]

Padėsim po galva tau juodą pūkelį,
Dainuosim, bet tyliai — miegoki, vaikeli.

DVASIA IŠ KAIRĖS PUSĖS[142]

Kalėjime liūdna nakčia. Ten linksmi
Miestiečiai, jiems muzika groja,
Dainuoja minstreliai, taures keldami,
Ten gatvėm kometos klajoja.
Matei su akim ir kasom kometas?

(*Kalinys užmiega*)

Kam sekti jas kyla pagunda,
Svajonės bangų užliūliuojamas, tas
Jau mūsų krante atsibunda.

ANGELAS

Prašėm dievą: išvaduok,
Priešui kalinti įduok,
Nes vienatvė moko tvirtą.
Vienas celėj — tad kaip tik
Tartum pranašas mąstyk[143],
Kuo tau būt yra paskirta.

NAKTIES DVASIŲ CHORAS

Įgrysta mums viešpats per ilgas dienas,
Bet naktį mums dievas — ne ponas.
Laisviau ir minstreliai dainuoja dainas,
Juos moko dainų tų šėtonas.

Kas meldės bažnyčioj ilgai ir karštai,
Kas dangišką viziją matė,
Naktis kaip dėlė ją iščiulps bematai,
Užnuodys mintis kaip gyvatė.

Dainuokim dainas jam — užtat ateity,
Kurie jam dainuoja — jis bus tų.
Užimkim jo galvą, bruzdėkim širdy,—
Bus mūsų, kad tik neprabustų!

ANGELAS
Sudėta už tave tiek daug maldų karštų —
Išleistas laisvėn greit tironų būsi tu.
KALINYS (*pabunda ir mąsto*)
Tu, kurs ūži naktim, šypsais maloniai dieną,
Kurs artimą baudi, žudai[144] jį nedorai,—
Ar savo sapną tu atsimeni bent vieną,
O jei atsimeni, ar supranti gerai?
(*Snaudžia*)
ANGELAS
Atėjom tau apreikšt, kad vėlei laisvas būsi.
KALINYS (*nubunda*)
Aš būsiu laisvas vėl? Iškentęs tiek kančių...
Tai sapnas, po kurio nuliūdęs atsibusi.
(*Užmiega*)
ANGELAI
Tiktai žiūrėkim, ak, žiūrėkim jo minčių,
Nes tarp minčių žiauri kova įsiliepsnojus.
DVASIOS IŠ KAIRĖS PUSĖS
Užpulkime smarkiau.
DVASIOS IŠ DEŠINĖS Mes būsim apsauga!
Kas nugalės: mintis gera, o gal bloga,
Parodys jo kalbų ir jo darbų rytojus.
Šios amžinos kovos trumputė valanda
Visam gyvenimui lemtinga kai kada.
KALINYS
Iš kurgi ta žinia, kad greitai laisvas būsiu?
Žinau aš, ko verta tokia malonė rusų.
Nuo rankų grandines sunkias nuimdami,
Jie sielą surakins toli ištremdami!
Klajot tarp svetimų, su savo broliais skirtis...
Aš — dainius[145], bet daina turės krūtinėj mirti.
Tai — ginklas, be kurio jau visko netekau,
Tik vieną jį nūnai aš rankose laikau,
Bet jau sulaužytą. Tėvynės atsiskyręs,
Nors gyvas, bet, deja, tėvynei būsiu miręs,
Ir sudūlės mintis neišreikšta, deja,
Kaip deimantas brangus prastam akmenyje.
(*Keliasi ir rašo anglimi vienoje sienos pusėje*)

D. O. M.

GUSTAVUS
OBIIT M. D. CCC. XXIII
CALENDIS NOVEMBRIS

(*Kitoje pusėje*)

HIC NATUS EST
CONRADUS
M. D. CCC. XXIII
CALENDIS NOVEMBRIS[146]

(*Pasiremia ant palangės — užmiega*)

DVASIA[147]

Žmogau, tu nežinai, koksai esi galingas,
Kada mintis galvoj, kaip kibirkštis šviesi,
Sušvinta nelauktai lyg žaibas debesy
Ir sukuria audras ar lietų išganingą.
Galingasai žmogau, o, kad žinotum tu,
Jog seka tyloje kiekvieną tavo mintį,
Jog laukia jos velniai ir angelai kartu:
Ar reiks dangun iškelt, ar pragaran gramzdinti.
O tu kaip debesis — pats nežinai gerai,
Į kur skrendi ir ką beskrisdamas darai.
O žmonės! Juk mintis, laisva, nesurakyta,
Ji gali sostą griaut ir pastatyti kitą.

I VEIKSMAS

I SCENA

KORIDORIUS — TOLĖLIAU STOVI GINKLUOTI SARGYBINIAI — KELETAS JAUNŲ KALINIŲ SU ŽVAKĖMIS IŠEINA IŠ SAVO KAMERŲ — VIDURNAKTIS

JOKŪBAS[148]
Galėsim susitikt?
ADOLFAS[149] Sargai degtinę geria.
Kapralas savas?
JOKŪBAS Taip.
ADOLFAS Vidurnaktis arti.
JOKŪBAS
Kapralą užkapos, jei būsim sučiupti.
ADOLFAS
Tik žvakę užgesink — pro langus šviesą žeria.

(*Gesina žvakę*)

Patrulis tai niekai! Kol atdarys vartus,
Parolį pasakys, kol susiras raktus,
Koridorių praeis, tai mes išsibėgiosim
Po savo vienutes ir ten kietai miegosim.

(*Pašaukti iš kamerų išeina kiti kaliniai*)

ŽEGOTA[150]
Sveiki.
KONRADAS Ir tu!
KUN. LVOVIČIUS[151] Ir jūs!
SOBOLEVSKIS Ir aš čionai esu.
FREJENDAS[152]
Žegota, eikime visi į tavo celę.
Tu — naujas kalinys, vos koją čia įkėlei,
Ir židinį turi: bus šilta ir šviesu,
O aplinka nauja gal nenuteiks taip niūriai.

SOBOLEVSKIS
Žegota! Va tai tau! Ir tu čia atsidūrei!
ŽEGOTA
Kad jūsų čia tiek daug — netilpsit pas mane.
FREJENDAS
Tai žinot ką, geriau pas Konradą eime.
Jo celė nuošali ir prie bažnyčios šliejas[153],—
Nieks mūsų negirdės net ir arti priėjęs.
O šiandien aš žadu dainuot, triukšmaut lyg tyčia:
Praeiviai pamanys, kad giedama bažnyčioj.
Rytoj kalėdos juk, ir buteliais keliais
Mes pažymėsim jas.
JOKŪBAS O ar kapralas leis[154]?
FREJENDAS
Su buteliu ir pats kapralas sugyvena,
Be to, jis lenkas ir legionierius senas.
Maskolium caras jį padarė neseniai.
Jis — katalikas ir nepyks, jei kaliniai,
Suėję per kūčias, iškliukins po stikliuką.
JOKŪBAS
Vis viena, jei pačiups, tai bus, vyručiai, striuka.

(*Visi sueina į Konrado kamerą, įkuria židiny ugnį ir uždega žvakę. Konrado kamera kaip prologe*)

KUN. LVOVIČIUS
Žegota, tu turbūt tik šiandien iš namų?
ŽEGOTA
Iš savo kluono aš tiesiog ir atėjau čia.
KUN. LVOVIČIUS
Ūkininkauji?
ŽEGOTA O! Ir su pašaukimu!
Matytum, ko verta avių banda ir jaučiai!
Neskyriau aš anksčiau net grūdo nuo pelų,
Dabar kaip žemdirbys jau pasigirt galiu[155].
JOKŪBAS
Sučiupo nelauktai?
ŽEGOTA Aš jau seniai girdėjau,
Kad Vilniuj tardymai. O vieškelis greta —
Dažnai juo kibitkas belakstančias regėjau[156],

Prikeldavo kasnakt mus pašto karieta.
Ne kartą vakare, susėdus mums prie stalo
Ir lėkštę nejučiom subarškinus peiliu,
Drebėjo moterys ir senutėlės balo,
Palaikę garsą tą žandaro varpeliu*.
Bet nežinojau aš, kad valanda artėja.
Draugijoms ligi šiol jokioms nepriklausiau.
Galvoju, kad valdžia tik ieško pelno sau
Ir kaliniai visi, gerai užsimokėję,
Greit į namus sugrįš.

TOMAS[157] Iš tikro taip manai?

ŽEGOTA

Juk niekas neištrems į Sibirą nekalto.
O kokią dėmę ras ant mano kailio balto?
Išaiškinti prašau: kas dedasi čionai,
Kuo kaltinami mes ir kas čia atsitiko?

TOMAS

Gi Novosilcevas iš Varšuvos atvyko.
Turbūt senatoriaus charakterį žinai.
Pragėręs viską, jis kankino, plėšė žmones,
Netekdamas už tai net ciesoriaus malonės,
Prarasdamas pirklių kreditą amžinai.
Tad stengėsi jisai, kone iš kailio nėrės,
Bet, Lenkijoj jokių draugijų nenutvėręs,
Lietuvoje dabar jų ieško atkakliai.
Pribuvo draug su juo sargai, šnipai, sekliai.
Kad jis Lietuvoje laisvai šeimininkautų
Ir caro rūmuose malonę vėl atgautų,—
Tai mūsų bylą taip supainios ir išpūs,
Jog carui ant garbės pasiųs mus į kapus.

ŽEGOTA

Bet mes juk nekalti...

TOMAS Teisybės nieks nežiūri —
Juk tardymai slapti, teismai taip pat slapti,
Ir nieks nesužinos, už ką mes nuteisti,—
Skundikas pats mus teist ir išklausyti turi.
Jis prievarta mus baus — tai aišku kaip diena.
Yra dar išeitis liūdna, tačiau — viena:
Iš keleto draugų teks auką jam sudėti,

O šie jau privalės už mus visus kentėti.
Tai mano įkurta jūsiškė draugija[158],
Todėl aš privalau kentėt už jus ir ją.
Pridėkit prie manęs dar vieną kitą, broliai,
Kuris senesnis jau, nevedęs ligi šiolei,
Kurio žuvimas gal širdies tiek neužduos,
Tuo tarpu jaunesnius nuo priešo išvaduos.

ŽEGOTA
Net šitaip jau, draugai?

JOKŪBAS Pažvelk į šitą žmogų:
Nuliūdo, kad turbūt negrįš po savo stogu.

FREJENDAS
Pažvelk į Jackų[159]: jo žmona dabar nėščia,
Tačiau neverkia jis...

FELIKSAS KULAKOVSKIS O ko gi verkt? Iš čia
Vis viena neišleis. Jei pagimdytų sūnų,
Išpranašausiu aš jam ateitį laisvūno...
Duok, Jackau, ranką man: iš dešinės raukšlių
Sūnaus likimą aš tau pasakyt galiu.
(*Žiūrėdamas į ranką*)
Jeigu teisingas bus, tai aišku, kad prie rusų
Jis niekaip neišvengs žiauraus likimo mūsų,
O gal ir mus visus atras čia mūs vaikai.
Myliu aš sūnus: jie — mūs būsimi draugai.

ŽEGOTA
Seniai čia sėdite?

FREJENDAS Ir mums patiems neaišku:
Čia kalendoriaus nėr, nieks neparašo laiško.
Bjauru, kai nežinai, ar teks tupėt ilgai.

SUZINAS[160]
O mano langą dvi didžiulės lentos dengia,
Net negaliu pažvelgt į mėlyną padangę.

FREJENDAS
Į Tomą kreipkitės, jis — patriarchas čia.
Kaip didelis lydys, jis sučiuptas vogčia[161].
Sutiko mus visus, nes jis čia pirmutinis,
Ir, aišku, išlydės, nes bus pats paskutinis.

SUZINAS
Tai ponas Tomas! Aš nepažinau ilgai.

Duok ranką, kitados šiek tiek mes pasižinom,
Draugystę jūs tada visi labai branginom:
Bičiuliai supo jus ir artimi draugai;
Manęs anuo metu minioj nepastebėjai,
Bet aš tave mačiau, žinau, kiek iškentėjai.
Laimingas, kad tave susitikau varge,
Minėsiu amžinai, kad verkėme drauge.

FREJENDAS
Dėl dievo, ko raudot, mesk papratimą šitą.
Juk Tomui ant kaktos, laisvam tebesant dar,
„Kalėjimas" seniai jau buvo užrašyta.
Kalėjimas namais pavirto jam dabar.
Tarytum grybas koks, jisai nuo saulės vyto,
O įmestas rūsin, jis tarpsta, net gražu.
Mes nepažįstame be saulės vienas kito,—
Jis žydi ir, žiūrėk, jau tunka pamažu.
Net gydosi jis čia pagal metodą naują,
Paplitusį dabar pasaulyje: badauja[162].

ŽEGOTA (*Tomui*)
Badu marino jus?

FREJENDAS Maitino kąsneliu,
Kurio net prisimint prie valgio negaliu!
Jei tokio maisto kas kamaroj pastatytų,
Išgaištų pelės ir svirpliai išsislapstytų.

ŽEGOTA
Ir kaip tu valgei jį?

TOMAS Savaitę badavau,
Paskui, kai netekau jėgų, paragavau,
Paskui lyg po nuodų baisias kančias kentėjau,
Be žado net kelias savaites išgulėjau,
Ir pats neišmaniau, kokia tatai liga —
Čia daktaro nėra, o susirgau staiga.
Pakilęs valgiau vėl ir pagijau be vaisto,
O kai apsipratau — nėra geresnio maisto.

FREJENDAS (*apsimesdamas linksmas*)
Ne, nesupras tavęs kalėjime nebuvęs:
Tu viską čia žinai — ką gerti, kuo užkąst,
O ar gerai, ar ne — tai reikia apsiprast.

Pinčiuką sykį taip užkalbinęs lietuvis*[163]:
„Ko sėdi pelkėse?“ — „Tai kad apsipratau“.

JOKŪBAS
Bet kaip priprast?

FREJENDAS Žinau, tik nesakysiu tau.

JOKŪBAS
Aštuntą mėnesį jau atsėdėt baigiau[164],
Bet ilgu kaip anksčiau...

FREJENDAS Gerai, kad ne daugiau.
O Tomui tai niekai. Jis čia jau taip priprato,
Kad šviežias oras jį taip kaip degtinė krato.
Atprato valgyti, kvėpuoti nereikės —
Jei tik išleis iš čia, tai jam apsimokės:
Nė gražio nereikės išmest už stiklą vyno,
Nes pasigers jisai nuo gurkšnio oro gryno*.

TOMAS
Man jau geriau kapai, baisi liga ar kas,
Geriau jų tardymus, lazdų smūgius kentėti,
Negu, bičiuliai, jus kalėjime regėti.
Piktadariai, visus vienam kape užkas.

FREJENDAS
Tik paklausykite — jis verkia mūs visų!
Manęs pagailo tau? Ko vertas aš esu?
Jei karas — tai šiek tiek švaistytis kardu moku,
Ištrinkčiau nugaras keliolikai kazokų.
O kas iš to, kad aš gyvensiu kita tiek
Ir, keikdams maskolius, turėsiu mirt vis tiek?
Aš būčiau laisvėje tik nežymus vaikinas,
Kaip parakas arba kaip vidutinis vynas,—
Tik požemio tamsoj ir pajutau, kad jau
Aš vertę šovinio ir vyno įgijau.
Neuždarytas aš jau būčiau išgaravęs
Ar plykstelėjęs tik — ir garso neišdavęs.
Bet jei ištrems mane ligi gyvos galvos,
Lietuviai sužinos ir šitaip pagalvos:
„Juk tai jaunimas mūs, tai mūsų kraujas, broliai,
Na, care, palūkėk, palaukite, maskoliai!“
Numirti sutinku ir kilpoj pagaliau,
Tiktai kad, Tomai, tu gyventum ilgėliau:

Tėvynei vien mirtim galiu suteikt pagalbą.
Numirčiau dešimtkart, kad prisikeltum tu
Ar Konradas, kurį vadinam poetu,
Kurs apie ateitį kaip koks čigonas kalba[165].
(*Konradui*)
Tikiu, kad tu esi poetas įžymus.
Myliu, nes kaip vynu dainom tu girdai mus:
Nesyk karštų dainų su ugnimi pripylei,
Mes geriam, jaučiame, o tu jau blėsti tyliai.
(*Ima už rankos Konradą ir nusišluosto ašaras*)
(*Tomui ir Konradui*)
Myliu aš jus, vienok be ašarų, sausai,—
Kam ašaros? Tegu jų budeliai nemato...
Kai aš pradėsiu verkt, užges ugnis visai,
Ir nesulauksime tada karštos arbatos.
(*Užpliko arbatą*)

(*Tylos valandėlė*)

KUN. LVOVIČIUS
Pribuišį naują mes sutinkame blogai.
(*Rodydamas į Žegotą*)
Negeras ženklas verkt jo įkurtuvių dieną* —
Bet argi negana tylėjome ilgai!

JOKŪBAS
O kas girdėt mieste?

VISI Taip!

KUN. LVOVIČIUS Kokios ten naujienos?

ADOLFAS
Į miestą tardymui nuvarę buvo vėl[166]
Mūs Joną, bet kad jis nenori kažkodėl
Ničnieko pasakot.

KELETAS KALINIŲ Na, Jonai, ką girdėjai?

JONAS SOBOLEVSKIS
Šiandieną dvidešimt kibitkų niekadėjai
Vėl išvežė.

ŽEGOTA Bet ko?

JONAS Žemaičių mokinių[167].

VISI
Į Sibirą?

JONAS Viešai, prie šitiekos žmonių.
KELETAS
Tu pats matei?
JONAS Mačiau.
JACKUS Ne kokios tai naujienos.
O brolį?
JONAS Išvežė, mačiau, visus — lig vieno.
Begrįžtant paprašiau kapralo pakely
Sustot. Šis leido. Aš sustojau nuošaly,
Prie pat bažnyčios[168]. Ir kaip sykis pasitaikė —
Bažnyčioje šventas mišias tuo tarpu laikė.
Žmonių — daugybė. Tik staiga visa minia
Kalėjimo kryptim išgriuvo pro mane,
Bažnyčia visiškai bematant ištuštėjo —
Mačiau, kaip kunigas prieš kieliką klūpėjo.
Jau apgulė minia kalėjimą aplink,
O ten, lyg per šventes, nuo vartų gatvės link
Kariai su ginklais ir su būgnais išstatyti.
Kibitkos vidury. Sukiojasi tenai
Pats policmeisteris[169]. Iš jo akių matyti,
Kad jis — svarbus asmuo, kad švenčiama nūnai
Didžiulė pergalė galingo šiaurės caro
Prieš nekaltus vaikus. Lyg po laimėto karo.
Sugriaudė būgnai, ir pro rotušės duris
Išėjo palengva gausus vaikų būrys,
Išvargę, nuskustom galvom, jie kaip rekrūtai,
Ir kojom apkaltom — o, kaip regėt sunku tai!
Jauniausias — iš tiesų dar menkas paauglys —
Dejavo, kad pavilkt grandinių negalįs,
Ir koją kruviną sargams ir miniai rodė.
O policmeisteris, kuris aplinkui jodė,
Nužvelgęs grandines, tepratarė sausai:
„Tik dešimt svarų — tai ne per sunku visai".
Jančevskį išvedė[170] — nors tas labai sublogo,
Bet priminė kažkuo kilmingą, rimtą žmogų.
Dar vaikas, bet dabar jis klausėsi tylos
Kaip imperatorius, kurs nuo plikos uolos[171]
Žiūrėjo ateitin ir mąstė didžią mintį.
Jis stengėsi draugus nelaimėje raminti,

Šypsojosi žmonėms, lyg guosdamas visus,
Lyg kad sakydamas, jog skausmas nebaisus.
Atrodė, kad, mane išvydęs, jis pabalo
Ir, neregėdamas šalia manęs kapralo,
Pamanė: laisvas jau. Tad pasiuntė ranka
Man savo bučinį, lyg laimindamas ką.
Sužiuro nuo aikštės į mano pusę liaudis,
Kapralas šnibžda man, kad slėpčiausi greičiau.
Nepaklausiau aš. Prie kolonos prisiglaudęs,
Jaunutį tremtinį labai gerai mačiau.
Kai žmones verkiančius Jančevskis pastebėjo,
Papurtęs grandines, parodė — nebaisu.
Tuo tarpu kibitka iš vietos pajudėjo.
Nukėlęs skrybėlę, jisai visu balsu
Sušuko tris kartus: „Dar Lenkija nežuvo!“[172]
Tik jo balta ranka, į dangų iškelta,
Ir skrybėlė juoda ilgai matyti buvo
Lyg vėliava kokia. Galva, plikai skusta,
Kurią sugėdinti norėjo piktadėjai,
Kurios nekaltumu dabar tikėt galėjai,—
Iškilo virš minios juodų galvų aukštyn,
Lyg jūroje galva audrošauklio delfino.
Ranka ta ir galva įstrigo atmintin
Ir kompasas man bus, žvaigždė virš vandenyno,
Kuri į dorą ves ir švies man kelyje.
O jei užmirščiau ją, tai, dieve danguje,
Užmiršk tada mane.

KUN. LVOVIČIUS Ir amen už tave.

VISI KALINIAI
Taipogi ir už mus.

JONAS SOBOLEVSKIS O tuo metu gatve
Jau virtinė ilga tuščių kibitkų slinko,
Ir sėdosi į jas ne vyrai, o vaikai.
Pakėliau galvą aš, apsidairiau aplinkui —
Ir žmonės mirtinai išbalę, ir sargai.
O tyluma kurti tarytum slėgė minią,
Girdėjai kalinių sužvangintą grandinę.
Visi suprato, jog bausmė per daug baisi,
Tačiau tylėjo, nes bijojosi visi.

O vienas kalinys, mačiau, vos bepaėjo,
Atrodė, priešinos, tuo tarpu — šlitinėjo,
Laipteliais atsargiai jis leidos ir lėtai,
Suklupo ir staiga parkrito nelauktai.
Tai Vasilevskis[173], kurs čia netolies kalėjo;
Per tardymą, matyt, lazdų jam negailėjo,
Nes kraujo visiškai nebliko jau veide.
Sargybinis tada jį nunešė nešte
Kibitkon, kur tuščia aukos dar savo laukė,
Ir nešdamas slapčiom sau ašaras vis braukė.
O Vasilevskis ant jo rankos nenusviro —
Kaip krito, taip dabar jau nešamas sustiro,
Lyg kad nuo kryžiaus jį nuėmęs būtų kas:
Kareiviui ant pečių jis ištiesė rankas,
Žiojėjo kaktoje sustingę akys klaikios.
Tada visa minia, to vaizdo neišlaikius,
Atsikvėpė kartu, kaip nebylių minia —
Lyg sudejavo kas šventoriuj po žeme —
Gal po bažnyčia tai numirėliai pakirdo...
Bet trenkė būgnai, ir komanda pasigirdo:
„Prie ginklų — marš!“ Gatve nuo rotušės pro mus
Praskriejo kibitka kaip viesulas ūmus.
Viena visai tuščia važiavo netoliese —
Bet ne, iš jos kažkas į žmones ranką tiesė.
Pamėlusi, sausa numirėlio ranka
Styrėjo iš šiaudų, lyg laimindama ką.
Kol minią botagu išvaikė, tai lyg tyčia
Turėjo stabtelėt prie vartų į bažnyčią.
Bažnyčioj varpeliu suskambino tada,
Nes atnašavimo atėjo valanda.
Pamatęs kunigą, iškėlusį švenčiausią,
Tariau: o dieve, tu, kurs kraują nekalčiausią,
Piloto nuteistas, už mus praliejai, tu
Priimk ir kraują šį vaikelių nekaltų.
Praliejo caras jį. Nors nevienodai brangų,
Tačiau nekaltą — imk jį, viešpatie, į dangų.

(*Ilga tyla*)

JUOZAPAS[174]
Skaičiau apie karus senų laikų.
Laukiniai kitados taip žvėriškai kariavo,
Kad versdavo medžius kaip kliūtis tarp miškų,
O laukuose sudegindavo javą.
Bet caras dar gudriau, baisiau terioja mus —
Net grūdus ryja jis, įpuolęs į namus.
Atrodo, jis visur šėtono atsiklausia.
KULAKOVSKIS
Šėtonas jam už tai skirs dovaną geriausią.

(*Tylos valandėlė*)

KUN. LVOVIČIUS
O gal tas kalinys dar gyvas, ką žinai?
Apvaizda pasakys, nes žino tik jinai.
Aš pasimelsiu, bet, kaip kunigas, norėčiau,
Kad prie savų ir jūs maldas pridėt galėčiau.
Kas žino, gal rytoj visus mus apraudos.
ADOLFAS
Ir už Ksaverą[175] aš taip pat prašau maldos:
Kada atvyko jo — iššovė sau į širdį.
FREJENDAS
Puotavome drauge, dažnai mane jis girdė,
Kai reik nelaimę gert — Ksaveras jau toli.
KUN. LVOVIČIUS
Bet nuoširdžia malda tu jam padėt gali.
JANKOVSKIS[176]
Iš kunigo kalbų tik pasijuokti noriu:
Kad ir blogesnis aš už turką ar totorių,
Už prūsą, austrą ar plėšiką — pagaliau
Nors ir už valdininką caro — kas toliau?
Kodėl nebaudžia nieks užu pralietą kraują?
Juk Vasilevskio nėr, o caras — viešpatauja.
FREJENDAS
Džiaugiuos, kad lygiai taip galvojame abu
Ir kad ne aš, o tu, Jankovski, nusidėjai.
Bet leiskit atsikvėpt, nes po tokių kalbų
Pajusi, kad staiga, kaip sako, išprotėjai.

Ei, Feliksai, jau mus belinksminai seniai —
Juk, panorėjus tau, kvatojasi velniai!

KELETAS KALINIŲ
Gerai, gerai — dainuok, kalbėk, tik nenutilki.
Ei, Frejendai, o tu bent vyno mums pripilki!

ŽEGOTA
Palaukit — juk ir aš esu seimų bajoras[177],
Kurio galva šnekoms ir ginčams pramušta.
Minėjo grūdus čia — ir man užėjo noras,
Kaip ūkininkui, jums paporinti šį tą.
Nors caras ir atims geriausius mūsų grūdus,
Kad savo laukuose į žemę juos sugrūdus,
Bet bado tai nebus — grūdai pabrangs tiktai,—
Antanas kitados jau rašė apie tai.

VIENAS KALINYS
Koksai?

ŽEGOTA Goreckis[178]. Juk ne mano išgalvota
Ši pasakėčia...

KELETAS Tai padeklamuok, Žegota!

ŽEGOTA
Kai dievas žmogų lauk išvijo iš dangaus,
Pagailo jam staiga nupuolusio žmogaus,
Ir liepė angelams ant kelio pribarstyti
Grūdų, kad žmogui jie iš tolo būt matyti.
Adomas grūdus tuos užėjo, bet kada
Pamatė, tarė sau: „Kokia iš jų nauda?"
O naktį prie grūdų šėtonas atlapsėjo:
„Nejaugi dievas juos be reikalo pasėjo?
Galbūt čia ne grūdai, o burtai paberti?
Paslėpsiu, kol žmogus supras, ko jie verti".
Ragais gilias vagas išvaręs, jas prispjaudė,
Supylė grūdus ten, kanopomis užspaudė
Ir iš visos gerklės nusijuokė jisai,
Kad viešpaties planus supainiojęs visai.
Bet kaip nusiminė pavasarį šėtonas,
Pamatęs ten rugius ir varpas jų geltonas.
O jūs, kurie pas mus ateinat tamsoje[179]
Su sklidina širdim klastos, jėgos, žabangų —

Jei, radę laisvę, jūs palaidosite ją,
Apgausite save — ne dievą ir ne dangų.

JOKŪBAS

Antanui tai, žinia, už pasakėčią klius —
Jis Varšuvoj vėl gaus mažiausia metelius[180].

FREJENDAS

Aš Felikso šaukiuos. Pakol gerai suprasi
Tą jūs poeziją — praeis visa diena:
Visaip ją vartaliok, kol turinį surasi...
Gyvuoki, Feliksai! Prie vyno tiks daina!
(*Pila jam vyno*)

JANKOVSKIS

Kur Lvovičius? Ir vėl aukščiausiąjį maldauja.
Aš Lvovičiui skiriu dainelę savo naują[181].
(*Dainuoja*)
Ar ilgai reiks kęst vergiją,
Jėzus Marija!
Niekad žaizdos neužgyja,
Jėzus Marija!
Makštyse kardai rūdija,
Jėzus Marija!

Turim carą kaip galviją,
Jėzus Marija!
Novosilcevas mus ryja,
Jėzus Marija!

Kol jie žemėj netrūnija,
Jėzus Marija!
Tol mūs žaizdos neužgyja,
Jėzus Marija!
Nes palaimino vergiją
Jėzus Marija!

KONRADAS

Prie stiklo tų vardų man neminėk, šiukštu!
Aš jau labai seniai nebetikiu į nieką,
Man nesvarbu litanija visų šventų,
Bet šventas visados Marijos vardas lieka.

KAPRALAS (*prieidamas prie Konrado*)
Gerai, kad šventas dar jums, pone, vardas tas —
Lošėjas, kurs visas prakišo monetas,
Dar neprasilošė, jeigu laimingą dieną
Kišenėje atras bent pinigėlį vieną.
Palaimins dievas jį, apyvarton paleis,
O šis atgal sugrįš jau pinigais keliais.
Tas vardas — ne juokai. Su juo nieks nepražuvo.
Kadais, labai seniai,— Ispanijoj tai buvo,
Kur tarnavau pradžioj Dombrovskiui, o vėliau
Po Sobolevskio vėliavom ėjau[182].

SOBOLEVSKIS
Tai mano brolis!

KAPRALAS O, šaunus jis ir jo pulkas!
Drąsuolis buvo — jį nukirto penkios kulkos,—
Į poną panašus. Įsakė man jisai
Nujoti... Kaip ten tą miestelį?.. Į Lamegą![183]
Radau ten prancūzus girtutėlius visai:
Kas kibina mergšes, kas lošia, o kas miega.
Prancūzai visados dainuoja, kai girti,
Bet dainos ir juokai jų niekam neverti.
Senimas — net ir tas — tokias dainas dainavo,
Kad klausant man jaunam net ausys raudonavo.
Apie šventuosius jau pradėjo pliaukšt — baisu!
Įpynė tarp kitų panos švenčiausią vardą —
O sodalisas aš, žinokite, esu[184]
Ir privalau jį gint. Pastvėriau savo kardą.
„Nutilkit, po velnių!" — kad užrikau piktai,
Ir smuklėje visi nutilo kaip matai.

(*Konradas susimąsto, kiti kalbasi tarpusavy*)

Klausykis, kaip toliau dalykai susiklojo.
Kada visi girti nakčia kietai miegojo,
Komanda: ant arklių! Prancūzai kepures
Pačiupo, bet — deja — kur dės, vargšeliai, jas,
Jeigu galvų nėra? Galvų tų kaip kopūstų
Prirėžta: ir kad taip nė vienas nepajustų —
Tai šeimininkas bent — nuo šitiekos svečių[185].
O mano kur? Žiūriu — dar laikos ant pečių,

Kepurėn gi kažkas raštelį man įdėjo:
„Vivat Polonus, unus defensor Mariae!“[1*]
Matai, aš gyniau ją, už tai ji man padėjo.

VIENAS KALINYS
Dabar tu, Feliksai, dainuoti privalai.
Ar vyno tau įpilt?

FELIKSAS Jei taip jau norit — lai!
Nors Feliksui skausmai taipogi širdį gelia,
Bet linksmas bus jisai ir padainuos dainelę.
(*Dainuoja*)
Tu jau niekur nepražūsi,
Nors ir katorgon išvaro.
Net ir Sibire tu būsi
Nuolankiausias tarnas caro.

Rūdą kasdamas, galvoki,
Kad kirvius iš plieno daro:
Gal nukals kas kirvį tokį,
Kurs nukirs ir galvą caro.

Jei totoriaus dukrą vesi,
O totoriai — žmonės kantrūs,
Savo giminę pratęsi —
Gal užgims Palenas[186] antras.

Jei ant žemės atsisėsi
Ir gerai šeimininkausi,
Tai linus kas metai sėsi,
Kanapes kas metai rausi.

Nes iš plieno kala kirvį,
Iš kanapių virvę veja:
Gal nuvys kas tokią virvę,
Kad pasmaugtų carą jąja[187].

CHORAS (*dainuoja*)
Iš kanapių virvę veja,
Kad pasmaugtų carą jąja.

[1*] Tegyvuoja lenkas, vienintelis Marijos gynėjas! (*Lot.*)

SUZINAS
Bet ko taip Konradas apsiblausė visai,
Lyg ruoštųsi prieit išpažinties jisai?
Net negirdėjo jis, kaip Feliksas dainavo.
Žiūrėk — išbalo. Ne, ir vėl paraudonavo.
Gal serga?

FELIKSAS Ne, palauk — žinojau, kad taip bus.
Mes Konradą gerai pažinome lig šiolei.
Vidurnaktis — tai jo. Dabar jis atsibus,
Išgirsime dabar geresnę dainą, broliai!
Bet reikia muzikos. Grok, Frejendai, fleita
Jo seną gaidą[188].— Mes, stovėdami greta,
Pritarsim, kai reikės. Fleita lai tyliai groja.

JUOZAPAS (*žiūrėdamas į Konradą*)
Dabartės jo dvasia toli toli klajoja:
Gal skaito iš žvaigždžių ji ateitį tenai[189],
Pažįstamas dvasias gal sveikina jinai,
O šios sutinka ją su dangiškom naujienom.
Pažvelkit į akis — tai ugnys po blakstienom,
Tačiau bereikšmės jos — paliko jas dvasia,
Paliko, kaip kariai palieka laukuose
Ugniavietę, kuri dar blykčioja nuo vėjo,
Tuo tarpu jau kariai kažkur toli nuėjo,
Ir, kol jinai užges, visi bus namuose.

(*Frejendas bando įvairias melodijas*)

KONRADAS (*dainuoja*)
Jau numirusi buvo Daina,
O dabar — prisikėlė iš naujo.
Kaip vampyras[190] — jinai alkana:
Trokšta kraujo, vien kraujo, vien kraujo.
Šventas kerštas ją, viešpatie, ves
Su tavim, jeigu ne — be tavęs!

(*Choras pakartoja*)

Ir pasakė Daina: jau naktis —
Savo brolius užpulsiu pirmiausia.
Kam į širdį suleisiu dantis,
Tas kaip aš virs vampyru baisiausiu.

Šventas kerštas mus, viešpatie, ves
Su tavim, jeigu ne — be tavęs!

O paskui, išsisklaidę kur kas,
Priešo kraują mes čiulpsim iš lėto
Ir prikalsim jo kojas, rankas,
Kad jau niekad pakilt negalėtų.

Kai velniai priešo vėlę atjos,
Nemarumą iš jos išvarysim
Ir visi, užsisėdę ant jos,
Kolei jaus, tolei graušim ją, rysim.
Šventas kerštas mus, viešpatie, ves
Su tavim, jeigu ne — be tavęs!

KUN. LVOVIČIUS
Nustoki, Konradai, dėl dievo, jau gana.

KAPRALAS
Kaip klaikiai žiūri jis! Šėtoniška daina.

(*Nustoja dainavę*)

KONRADAS (*fleitai pritariant*)
Kylu, lekiu[191]! Aukštyn — aukščiau visų,
Jau virš visos žmonijos,
Tarp pranašų esu.
Iš ten purviną skraistę ateities debesų
Mano žvilgsnis perveria kaip kalavijas.
Rankom kaip vėjais miglas aš skiriu —
Šviesėja — ir štai — aš į žemę žiūriu —
Skaitau tarsi garsiąją knygą Sibilės[192].
Su pasaulių ateitimi.
Štai būsiantys metai skuba slėptis pirmi,
Lyg paukščiai menki, kada aras iškilęs
Ieško žemėj aukos.
Žiūrėk, kaip jie bėga į šalį.
Kaip slapstosi, kur kas begali.
Mano akys, ei, iš paskos,
Akys kaip žaibas,
Ir aš pats tartum aras raibas.

Kas per paukštis kyla tenai,
Net dangus nuo jo plunksnų pajuosta —
Kaip audros debesis juodi jo sparnai,
O ilgi — kaip vaivorykštės juosta.

Jis ieško manęs debesy —
Tai varnas![193] Kas tu? Kas tu, varne, esi?
Aš — aras! Jis žiūri — ir painioja mintį...
Aš — griausmavaldis![194] — Kas tu?
Jis pažvelgė — ir tarsi dūmų tirštų
Pripylė akis — negaliu prisiminti...

KELETAS KALINIŲ
Žiūrėk — išbalo jis kaip sauja pelenų!
(*Stveria Konradą*)
Nusiramink!..

KONRADAS Palauk — grumiuosi su varnu...
Palaukit — išnarpliosiu mintį...
Ir dainą... pabaigsiu pinti...
(*Pasvyra*)

KUN. LVOVIČIUS
Gana dainų.

KITI Gana.

KAPRALAS Tai baikit pagaliau,
Varpelis! Girdite? Patrulis eina jau!
Gesinkit žiburį!

VIENAS KALINYS (*žiūrėdamas pro langą*)
Greičiau! Vartus atkėlė!
Nualpo Konradas — palikit — vieną celėj!

(*Visi išbėga*)

II SCENA

IMPROVIZACIJA

KONRADAS (*po ilgos tylos*)
Vienatvė! Ar žmonėms tu, dainiau, reikalingas?
Kur tas žmogus, kuris dainas tikrai supras,
Kurio akis ten visą dvasios liepsną ras?
Jei tu žmonėms kuri — tu, dainiau, nelaimingas:
Meluoji tu pats sau balsu ir liežuviu,
Užplūdusias mintis sulaužo tavo žodžiai,
Praryja jas kaipmat ir dreba, virpa godžiai,
Kaip virpa žemė virš šaltinių, virš gaivių,
Tačiau nematomų. O ar žmogus suvokia,
Kur tie šaltiniai kliokia?..

Įsivogė jausmai ir dega širdyje
Kaip kraujas, kurs giliai nematomas pulsuoja.
Kiek žmonės kraujo to įžiūri manyje,
Tiek mano dainose jausmų jie priskaičiuoja.

O daina, tu — žvaigždė, be galo tolima,
Ir paprasta akis tavęs dar nepagavo —
Ir nepagaus sparnais stikliniais skrisdama[195],
O atsitrenks tiktai į Paukščių Kelią tavo:
Kad saulės ten — suvoks akis,
Bet kiek jų ten — nepasakys.

O mano dainos! Žmonės jums nereikalingi.
Tai švieskite sielos pačioj aukštumoj,
Tekėkit jos gilumoj,
Kaip žvaigždės tolimos, šaltiniai paslaptingi.

Tegul išgirsta jas ir viešpats, ir gamta!
Nes dainius ir daina jų abiejų verta.
Virtuozas aš!
Aš ištiesiu rankas,
Lig aukštojo dangaus aš ištiesiu rankas
Ir, ant žvaigždžių pirštus išmiklintus uždėjęs,
Tarytum stikline armonika[196] griežėjas,
Aš groju himnus dausose,
Suku žvaigždes sava dvasia.
Paleidau dangumi garsų aš milijoną —
Tai aš juos pagimdžiau, žinau kiekvieną toną,
Sujungiu juos, padalinu
Ir į vaivorykštes, ir į strofas pinu.
Žaibus, perkūnijas garsais padabinu.

Aš pakeliu rankas, ir danguje sustoja
Tos žvaigždės, kuriomis virtuozo pirštai groja.
Dainuoju pats balsu didžiu —
Lyg viesulą dainas girdžiu:
Jos širdyse žmonių vaitoja,
Lyg vėtra staugia debesy,
Kartoja amžiai jas visi.
Kokie keisti garsai — ir skamba, ir liepsnoja,
Jie ausyse ir akyse —
Taip vėjo amžiną skridimą
Aš pamatau debesyse,
O išgirstu pagal švilpimą.
Tokia daina dievų verta!
Kaip visata ji sutverta.
Tokia daina — jėga, veiklumas,
Tokia daina — nemirtingumas!
Nemirtingumą aš jaučiu ir jį kuriu[197] —
Ką, dieve, tu gali daugiau, nei aš turiu?
Žiūrėk, kaip tas mintis pats iš savęs išgaunu,
Dedu jas žodžiuosna — ir štai
Pakilo jos aukštai aukštai
Ir šviečia, groja — nesugaunu.
Nors ir toli išleidęs jus,
Aš skambesį jūs išgirdau čia,

Ranka jūs formas tebejaučia,
Mintis atspėja jūs kelius:
Kaip kūdikius myliu aš jus!
O mintys mano, žvaigždės mano!
Jausmai jūs mano, vėtros mano!
Aš — tėvas tų minčių, to jausmo okeano,—
Visi jūs mano!

Trypiu, poetai, jus visus,
Jus, pranašai, ir jus, išminčiai,
Kuriais pasaulis šis garsus!
Nors ligi šiolei, kaip minties galinčiai,
Sau rinktumėt minios pagyrimus,
Išaukštinimus, plojimus,
Nors laurų vainikus jūs būsit nusipynę
Ir spinduliais šlovės sau galvas padabinę,
Nors liaupsinimus jums kasdien minia kartos,
Kurių visiems laikams turėtų jums pakakti,—
Nejausit tos jėgos, nejausit laimės tos,
Kurią aš čia jaučiu šią vienišąją naktį,
Kai pats dainuoju, pats klausau,
Kai pats dainuoju sau.
Taip, aš esu jautrus, stiprus esu, protingas.
Aš niekad nebuvau iškilęs taip aukštai,
Tad sužinot turiu, ar aš tikrai galingas,
Ar išdidus tiktai.
Jau mano valanda atėjo,
Dvasia stipri kaip niekada:
Tokia Samsono buvo valanda[198],
Kai prie kolonos jis apakintas stovėjo.
Numesiu kūną, o dvasia sparnus įgaus,
Sparnus galingo vėjo,
Pakilsiu virš žvaigždžių, planetų — lig dangaus —
Kur ribos tarp gamtos ir josios sutvėrėjo[199].

Ir aš turiu, turiu — tuos du sparnus turiu.
Ištiesiu nuo rytų lig vakarų. Paliesiu
Dešniuoju ateitį, o praeitį — kairiu
Ir spinduliais jausmų ligi tavęs atskriesiu!

Į tavo dirstelsiu jausmus —
Juk sakoma, kad tu čia rūpinies už mus!
Aš atskridau, matai, tarytumei perkūnas —
Net šičia atnešė sparnai!
Bet aš esu žmogus, ir žemėj mano kūnas,—
Tenai mylėjau aš, tai ir širdis tenai.

Bet meilės niekad negalėjau
Aukot kam nors vienam, ir, tarsi bitė ta,
Kuri visoms gėlėms — ne vienai sutverta,
Aš niekados vienos tėvynės nemylėjau.
Myliu visus, visus! Ir žmones, ir tautas!
Visas jau buvusias ir būsimas kartas...
Ir spaudžiu prie širdies kaip draugas iš tikrųjų
Arba kaip mylimas, kaip vyras, tėvas jųjų —
Tėvynės laimės trokštu ir meldžiu,
Jos laime aš visus nustebinti geidžiu.
O kaip — nebežinau ir noriu pasiklausti.
Apsiginklavęs aš — turiu minties galias,
Minties, kuri tave žaibus išmokė austi,
Stebėti planetas ir jūras supt gilias.
Turiu aš Jėgą tą, kurios žmonėms taip trūksta,
Turiu ir jausmą tą[200], kurs slypi savyje
Taryt vulkanas koks ir kartais žodžiais rūksta.
Iš kurgi ta Jėga? Gal paėmiau aš ją
Nuo rojaus medžio[201], gal jo vaisiaus ragavau?
Galbūt iš knygų ją gavau
Ar iš uždavinių sprendimų,
Iš burtų, mokslo bei tyrimų?
O ne! Kūrėju aš gimiau:
Iš ten aš jėgą sau ėmiau,
Iš kur ir tu esi ją gavęs,
Nes nieko neradai, kai kurti atėjai.
Dabar, kaip aš, turi — prarasti nebijai.
Aš nežinau, iš kur — gal tu esi man davęs
Galingą žvilgsnį[202], nes kai aš aukštyn žvelgiu
Ir debesų kely regiu
Paukščius keliauninkus plasnojant,
Sparnais vos matomais bemojant, —

Vien tik pažvelgimu juos sulaikyt galiu,
Ir veltui paukščiai klyks vaitojimu gailiu —
Pakol neleisiu, tol neneš jų tavo vėjas.
Kometą sustabdau visas jėgas sudėjęs
Ir priverčiu stovėt, pakol žiūriu į ją.
Ir vien tik žmonės nuodėmingi,
Nors ir akli, bet nemirtingi,
Nenori mums abiem tarnauti vis, deja, —
Ir man, ir tau.
Todėl ieškot kelių į žmogų suskatau
Čia, danguje.
Galingas aš esu iš niekieno malonės.
Bet noriu viešpataut ir sielose žmonių —
Jei paukštį ir žvaigždes aš sustabdau žvilgsniu,
Tai privalau valdyt ir žmones.
Ne kardu, nes kas kelia jį,
Tasai ir pats nuo kardo žūva.
Ir ne daina — neauga ji,
Ne mokslais — jie per greitai pūva.
Turiu valdyt jausmais, kuriuos tik tu matai:
Valdyt, kaip tu valdai — visus, visur, slaptai:
Kas mano valią žemėj vykdys,
Save laimingą tas matys.
O tiems, kurie mane užpykdys, —
Kančia, nelaimė, prapultis.
Tebūna žmonės man kaip sakiniai ir mintys,
Kurios, kai noriu aš, dainon privalo pintis, —
Juk šitaip tu valdai ir mus!
Aš saugočiau žodžius, minties nenumarinčiau.
O jei žmonių sielas valdyčiau ir jausmus,
Tai savo tautą aš kaip gyvą dainą pinčiau
Ir laimės dainą[203] tau iš jos sukurčiau ryt —
Stebuklas, kokio tu nemoki padaryt!

Duok sielų valdžią man! Dvasia pasauliu bodis —
Negyvu pastatu, bet giriamu kitų.
Dar nebandžiau lig šiol, ar kartais mano žodis
Nesuardytų jo iš pamatų.
Tačiau jaučiu, kad jeigu pamėginčiau,

Įtempęs valią, vienu tik žodžiu
Šimtus žvaigždžių padangėj užgesinčiau
Uždegdamas šimtus naujų žvaigždžių,
Nes nemirtingas aš! O mintys viską gali,
Aukštesnio už save dar aš nesutikau.
Aukščiausias danguje! Tavęs, o visagali,—
Aukščiausias iš žmonių — ieškoti atvykau.
Nesutikau lig šiol, bet kad tu čia — tikėjau.
Leisk man pajust, kad tu — aukštesnis už mane:
Valdžios man reik — sakyk, suteiksi ją ar ne!
Kad buvo pranašai, jau kitados girdėjau,
Bet ką galėjo jie, tą aš galiu žodžiu,
Užtat valdžios — tokios kaip tavo — aš geidžiu:
Geidžiu valdyt sielas kaip tu, o sutvėrėjau!
(*Ilga tyla*)
(*Ironiškai*)
Tyli, tyli! Dabar žinau, kas tu esi —
Tu rastas ne širdim, bet proto išgalvotas:
Aš supratau — melavo man visi —
Ne meilė tu, o vien tik protas.
Ir žmonės ne širdim — protu tave supras,
Mintim — ne širdimi kelius tavuosius ras.
Tik tas, kurs knygon įsikniso,
Kurs skaičių paslaptį atseks —
Tik tam iš tavo proto viso
Maža dalelė atiteks.
Suras ir paraką, ir garą,
Gerus ir negerus žodžius,
Suras tikėjimą negerą
Ir mokslui šunkelius klaidžius.
Mintis pasauly galingiausia,
Širdis težino vien skausmus,
Davei man gyvastį trumpiausią,
Davei stipriausius man jausmus.
(*Tyla*)
Kas yra jausmai mano?
Tiktai kibirkštėlė!
Kas gyvenimas mano?
Viena valandėlė!

Kas yra būsimieji griaustiniai nūnai?
Tiktai kibirkštėlė!
Kas ta amžių eilė, kur iš knygų žinai?
Viena valandėlė!
Kas yra pats žmogus ir kaip jį pavadinti?
Tiktai kibirkštėlė!
O mirtis kas yra, kur nutraukia mums mintį?
Viena valandėlė!
Kas Jis buvo[204], kada viskas buvo Jisai?
Tiktai kibirkštėlė!
Amžinybė, kai Jis pasiims ją visai,
Tebus valandėlė.

BALSAS IŠ KAIRĖS[205]

Kaip žirgą balnosiu
Jo sielą ir josiu —
Jau sėdžiu balne,
Ei, nešk mane,
Greičiau!

BALSAS IŠ DEŠINĖS[206]

Neleisime, ne!
Mes ginkim jį, ginkim,
Sparnais apkabinkim
Karščiau.

Jei valandėlė ta užtrunka kiek — ji gauna
Ugnies iš kibirkšties ir stato, kuria, griauna.
Pratęskime tad ją, dalinkime pusiau,
Uždekim kibirkštį — tiktai drąsiau, drąsiau!
Dabar — gerai — štai taip. Šaukiu tave dar sykį
Ir draugiškai prašau, maldauju: išklausyki.
Tyli, o kariavai su pragaru pačiu[207] —
Ir aš tave kovon kviečiu!
Neniekinki manęs, turiu aš iki valiai
Jėgos — broliuojuosi aš su didžia tauta —
Ten mano armijos ir sostai, ir karaliai —
Jie eis greta.
Baisesnis priešas aš už velnią jau savaime:
Jis kovėsi protu, aš grumsiuos širdimi,
Užgrūdintas kančios ir meilės ugnimi.
Kai tu išplėšdavai iš mano rankų laimę,
Tai kumščius sudrėkindavau savu krauju[208],
Bet nepakeldavau prieš dangų jų.

BALSAS
Paversiu žirgą
Aš į paukštį.[209]
Plunksnos mirga —
Kilk į aukštį!
Kilk!

BALSAS
Žvaigždė bekrintanti!
Kas per jėga
Bedugnėn ją bloškė staiga!

Nūnai, tėvyne, mūs likimai susipynė,
Aš tavo dvasią savyje jaučiu.
Aš — tai tas pat, kas tėvynė,
Nes už milijonus myliu štai ir kenčiu.
Užtat ir mano vardas — Milijonas!
Į vargstančią tėvynę aš žiūriu
Taip kaip sūnus į motinos lavoną.
Visos tautos kančias aš iškentėt turiu,
Kaip kenčia motina už savo įsčios vaisių.
Kenčiu, o tu valdai ir savo spindesy
Tu mus teisi,
O mes visi
Sakom, kad tu neklaidingas esi!
Klausyk, jei tai tiesa, ką išgirdau kadaise
Užgimdamas: kad tu myli visus,—
Jei šį pasaulį tu gimdydamas mylėjai,
Jei tėviškai visiems tu geras ir teisus,
Jei paukščių ir žvėrių kadais pasigailėjai,
Į arką uždarei juos[210] tvano sūkury;
Jeigu širdis nėra baidyklė tik, kuri
Jai skirtą amžių vos tespėja įpusėti,
Ir jei valdyti tau — tai reiškia ir mylėti;
Jei „gelbėk" šaukiančius girdi mus ir matai
Ir nelaikai žmonių bendra suma tiktai,
Jei meilė iš tiesų tau valdant reikalinga
Ir ji — ne pasekmė skaičiavimo klaidingo...

BALSAS
Paukštį į hidrą!
Tegu akis
Jam išdraskys!
Trenk į ugnį!
Į bedugnę!

BALSAS
Be saulės kometa
Tamsoj klajoja.
Ir tęs klajonę tą,
Kol abejoja.

Tyli, neatsakai! Atvėriau širdį tau —
Maldauju, duok valdžios bent mažą dalelytę!
Pasaulyje valdžios visur tiek daug matau —
Kiek laimės aš su ja galėčiau padaryti!
Jei širdžiai negali, tai protui duok už tai.
Tu pirmą žmogų čia ir angelą matai,
Kuris išdrįso taip arti tave pažinti —
Jis vertas su tavim valdžia pasidalinti...
Tyli, neatsakai — vadinas, aš teisus!
Ir veltui tu jėga tikies valdyt visus —
Sudegina jausmai, ko neįveikia protas.
Matai, koks jausmas man krūtinėje liepsnotas.
O sukauptas — jisai galingas ir baisus,
Geležine valia apkaustytas aplinkui,
Kaip sviedinys, kurs bus išsautas priešo linkui.

BALSAS
Ugnis! Ir pliek!

BALSAS
Pasigailėk!

O atsiliepk — arba į tavo pusę šausiu.
Jei tavo viešpatijos nesugriausiu,
Tai bent sudrebinsiu ją tartum karas.
Iššausiu žodį — jį pasaulis pakartos[211],
Ir nukeliaus jisai į kartą iš kartos:
Sušuksiu, kad esi ne tėvas mums, o...
VELNIO BALSAS Caras!

(*Konradas kiek laiko stovi, paskui pasvyra ir krinta*)

DVASIOS IŠ KAIRĖS PUSĖS
PIRMA
Griebk, mink!
ANTRA Alsuoja dar.
PIRMA Nualpo — ir galì
Pribaigti.
DVASIOS IŠ DEŠINĖS PUSĖS
Pasitrauk, nes meldžiasi už jį.
DVASIA IŠ KAIRĖS
Mus veja, kaip matai.

PIRMA IŠ KAIRĖS Netikęs gyvuly!
Tu žodžio pastaro ištart jam nepadėjai,
Garbėtroškos aukštyn šiek tiek nepakylėjai!
Dar valandėlė — ir jis būtų su mumis.
Turėt jį rankose — ir grįžti tuščiomis![212]
Regėti kraują — ir nė lašo nenuryti!
Kvailiausias iš velnių tai tu esi, brolyti!

ANTRA
Jis dar sugrįš.

PIRMA Šalin — pasmeigsiu ant ragų
Ir trenksiu pragaran — tiesiog ryklėn šėtono.

ANTRA
Išgąsdino! Cha cha, mamyte, man baugu!
Kaip vaikas verksiu aš.
(*Verkia*)
Tai še!
(*Suduoda ragais*)
Gavai į šoną!
Tupėk sau pragare! Na, kaip ten tau — smagu?
Valio, ragai geri!

PIRMA
Sacrédieu![2*]

ANTRA (*suduoda*)
Še tau!

PIRMA Bėkim!

(*Girdėti — kažkas pasibeldžia ir pasuka raktą duryse*)

ANTRA DVASIA
Tai kunigas! Ragus paslėpkim ir tylėkim.

[2*] Po velnių! (*Pranc.*)

III SCENA

ĮEINA KAPRALAS, BERNARDINAS BROLIS PETRAS, VIENAS KALINYS

KUN. PETRAS
Aukščiausiojo vardu skubu tau į pagalbą.
KALINYS
Apalpo jis turbūt. Negirdi, ką jam kalba.
KUN. PETRAS
Ramybė šiems namams[213], ramybė, vargše, tau!
KALINYS
Dėl dievo, dūsta jis ir blaškosi. Matau,
Tikriausiai nuomaris. Žiūrėk, kaip kramto lūpas.

(*Kun. Petras meldžiasi*)

KAPRALAS (*Kaliniui*)
Jūs, pone, eikit sau, palikit mudu du.
KALINYS
Dėl dievo! Ar ilgai jis melsis čia ir klūpos!
Į guolį neškit jį, pakelkim nuo grindų.
Kur dėt jį, kunige?
KUN. PETRAS Palikite.
KALINYS Į guolį.
(*Guldo Konradą*)
Ta beprotybė jį, matyt, ir vėl užpuolė.
Ne pirmą kartą taip dainuoja, kalba vis,
O rytą, pažiūrėk, jis sveikas kaip žuvis.
Bet kas pasakė jums?
KAPRALAS Tai neramus vaikinas!
Nutilkim, juk matai, kad meldžias bernardinas*;
Žinojau apie jį šį tą jau ir anksčiau.
O šiąnakt išgirdau jo celėj triukšmą ūmų,

Priėjęs pažvelgiau, ir tai, ką pamačiau,
Tik man vienam žinot. Nubėgau aš pas kūmą,
Pas brolį Petrą — jis be galo pamaldus,—
Pasižiūrėk, sakau, nes kalinys uždus...

KALINYS

Dievaž, nesuprantu ir kraustausi iš proto.

KAPRALAS

Iš proto kraustaisi? Ei ponai, atsargiau!
Nors mokslo turit jūs, kad nebereik daugiau,
O štai kokia lemtis žmogaus labai galvoto:
Pro lūpas išdidžias, pro iškalbingas tas,
Regiu besiveržiant ne maldą, o putas.
Girdėjau jo dainas. Nors žodžių nesupratęs,
Bet vien tiktai akis ir kaktą jo pamatęs,
Tuoj sumečiau, kad čia kažkas negera, ne!
Esu rekrūtuose[214], buvau legione,
Tvirtoves, redutus[215] šturmu ėmiau anksčiau,
Per savo gyvenį aš mirštančių mačiau
Daugiau nei knygų jūs, daugiau, be abejonės.
O tai jau nemažai — regėt, kaip miršta žmonės.
Aš Pragoje[216] mačiau lavonus paskerstų,
Ispanijoj krūvas nuo bokšto nustumtų,
Papjautas motinas, net apsakyt nemoku,
Ir vaikelius mažus ant durtuvų kazokų,
Ir prancūzus sniege, ir ant kuolų turkus[217].
Mačiau, kaip kankiniai sutinka mirtį, broliai,
Kaip vagys, žmogžudžiai, kaip turkai ar maskoliai.
Mačiau sušaudomus ir vyrus, ir vaikus,
Kurie į šautuvą su panieka žiūrėjo.
O kritus jiems, aplink jų baimė šmižinėjo —
Neleido gėda jai, didybė ir širdis
Lig tol išeit. Laisva ji šliaužė kaip vabzdys —
Bjauri, nes trūko bet kokie jau kūno pančiai.
Užtenka tik pažvelgt į mirusio akis,
Ir apie sielą jos aiškiausiai pasakys,
Kad gėdinas skausmų, kad pasmerkta ji kančiai.
Aš, pone, taip manau, kad mirusio kakta —
Tai lyg leidimas koks, kurs į pasaulį tą
Ataveria duris drąsuoliui tarp šventųjų,

O jei bailys koksai — tarp dievo prakeiktųjų.
O to žmogaus kakta, jo žvilgsnis ir daina
Man, gerbiamasis, nepatinka, ir gana.
Bet eikite ramiai į savo celę, pone,
Su vienuoliu mes čia slaugysime ligonį.

(*Kalinys išeina*)

KONRADAS
Taip — šimtmečiais ilgais — žiojėjo praraja...
Tegu — iškęsiu aš ir tūkstantmečius ją!
Ar melstis? Bet malda juk nieko nebeduoda,
Argi užpildys ji tą prarają, tą juodą!
Jinai juk amžina.

KAPRALAS Kaip kalba jis — girdi?

KUN. PETRAS
Sūnau, esi tave tebmylinčioj širdy.
(*Kapralui*)
Tu pažiūrėk, kad nieks įeiti nebandytų
Ir, kol aš būsiu čia, kad niekas netrukdytų.

(*Kapralas išeina*)

KONRADAS (*pašoka*)
Ne, neišlupo nieks dar tų stiprių akių[218],
Kuriom aš net iš čia toli toli žvelgiu.
Matau aš ir tave, o Rolisonai[219] — broli!
Ir tu kalėjime? Žvelgi liūdnai į tolį —
Apleido dievas — tu jau viltį praradai
Ir galvą sudaužyt į akmenis bandai:
„Padėkite!“ — dangus nenori, aš nemoku,
Turiu stiprias akis — žvilgsniu užmušt galiu —
Ne, tik parodyti — nuvest po langeliu —
Pro jį ne vienas jau ant akmenų iššoko
Ir galą gavo taip. Tai šok, brolau, pro jį
Ir lėk man iš paskos į tamsą — ten toli,—
Toje prarajoje nėra vergų ir ponų,
Nėr brolių ir tėvų, tautų — ir jų tironų...
Tai šok.

KUN. PETRAS Pikta dvasia! Pažįstu iš nuodų
Tave — visų velnių bjauriausią ir gudriausią.

Tu į tuščius namus lendi[220] neatsiklausęs,
Jo lūpomis kalbi — ir, viešpaties vardu,
Aš pagavau tave, dabar nebepaleisiu.
Exorciso...[3*]

DVASIA Palauk, leisk — pro duris išeisiu.

KUN. PETRAS
Išeisi tik tada, kai dievas to norės.
Čia liūtas nugalės iš Judo giminės[221]:
Tu liūtą gaudei, bet, užmetęs tinklą tavo,
Aukščiausias juo tave šiam žmoguje pagavo.
Suduosiu smūgį tau jo lūpomis nūnai:
Melagi, nemeluok, sakyk man, ką žinai.

DVASIA
Parle-moi donc français, mon pauvre capucin.
J'ai pu dans le grand monde oublier mon latin.
Mais étant saint, tu dois avoir le don des langues.—
Vielleicht sprechen Sie deutsch? Was murmeln Sie so bang? —
What it is? — Cavalleros, rispondero Io![4*]

KUN. PETRAS
Šimtaliežuvė jį gyvatė apsivijo.

DVASIA
C'est juste, dans ce jeu, nous sommes de moitié,
Il est savant, et moi, diable de mon mêtier.
J'étais son précepteur et je m'en glorifie,
En sais-tu plus que nous? Parle — je te défie.[5*]

KUN. PETRAS
Aukščiausiojo vardu tave užkeikiu — lauk!

DVASIA
Ei, kunige, sustok, ko tau skubėt — palauk:
Juk ne šėtonas tu, tai nekankink, būk geras.

[3*] Užkeikiu. (*Lot.*)

[4*] Kalbėk su manim prancūziškai, vargšeli mano kapucine. Aukštojoje visuomenėje aš galėjau užmiršti lotynų. Bet tu, kaip šventasis, turi mokėt daug kalbų. (*Pranc.*) Gal kalbi vokiškai? Ką murmi taip bailiai? (*Vok.*) Kas tai? (*Angl.*) Ponai, aš atsakysiu. (*It.*)

[5*] Tai tiesa, šiame žaidime mes kompanionai. Jis yra mokslo vyras, aš — šėtonas pagal profesiją. Buvau jo mokytoju ir tuo didžiuojuosi. Gal moki daugiau už mus? Kalbėk — nagi, pabandyk. (*Pranc.*)

KUN. PETRAS
Kas tu?
DVASIA Lukrecijus[222], Leviatanas[223], Volteras[224],
Be to, *Legio sum* ir *alter Friz*[6*] esu[225].
KUN. PETRAS
O ką matei?
DVASIA Mačiau aš žvėrį[226].
KUN. PETRAS Kur?
DVASIA Gi Romoj.
KUN. PETRAS
Vėl grįšiu prie maldų — meluoji, net baisu.
(*Meldžiasi*)
DVASIA
Klausau.
KUN. PETRAS Kur kalinį matei?
DVASIA Sakiau gi, Romoj.
KUN. PETRAS
Meluoji.
DVASIA Kunige, garbe prisiekt galiu
Ir mylimos vardu — ak, kaip aš ją myliu!
Ar vardą jos žinai? Jos vardas — Išdidumas.
Koks tu neatidus!
KUN. PETRAS (*sau*) Baisus nepaklusnumas.
Prieš dievą pulsiu aš su atgaila karšta.
(*Meldžiasi*)
DVASIA
Nereikia, aš ir pats paliksiu sielą tą,
Nes įlindau blogai (girdi, šėtonas gailis!),
Ir bado siela ta tarytum ežio kailis —
Apsivilkau, matyt, jį išvirkščią ašai.

(*Kunigas meldžiasi*)

Bet tu taip pat gudrus, nors paprastas broliukas,—
Gal asilai tave rinks popiežium netrukus?
Kvailystę stato juk bažnyčioje viešai —
Tu — išminties žvaigždė, o pastatytas šone!

[6*] Esu Legionas (*lot.*) ir senas Fricas (*vok.*).

KUN. PETRAS
O kvailas padlaižy ir niekšiškas tirone,
Tu šliaužioji žemai, bet sieki kąst aukštai.
DVASIA (*juokdamasi*)
Aha! Tu supykai, ir poterius — *da capo*[7*].
Pasižiūrėkite, koks jis juokingas tapo —
Ir ką tu ten ranka maišai, suki keistai,
Tarytumei lokys nuo nosies uodus baido!
Jis vapa savo — na, gana to kvailo vaido.
Žinau, ką tu gali, tad apsakysiu tau,
Ką aš praeityje ir ateity matau —
Žinai, kokie gandai apie tave paplito?

(*Kunigas meldžiasi*)

Kas laukia Lenkijos po šimtmečio, po kito?
Kodėl prioro[227] taip neapkenti, už ką?
Ką reiškia gyvulys Apokalipsėj[228], a?
Tyli tik ir meldies. Geriau man pasakyki,
Ko, kuniguži, tu taip prikibai šį sykį?
Už ką mane muši, plaki, kad net baisu?
Ne Belzebubas[229] aš, o velnias tik esu.
Ne tarną reikia baust už nuodėmes jo pono —
Aš čia esu pagal parėdymą šėtono.
Jis mūsų viešpats juk, o aš esu, brolau,
Kaip gubernatorius, kreishauptmanas, landratas[230]:
Įsako sielą čiupt — klausyti privalau.
Sielelė, aišku, to nemalonumo kratos,
Bet kuo čia dėtas aš? Turiu klausyt aklai.
Tironas rašo vis: „Įvykdyt!“ Na, ir lai!
Nejau manai, kad man smagu kankint sielelę?
Ak!..
(*Dūsauja*)
Bloga būt jautriam... Ak, kaip man širdį gelia.
Kai aš ką nors čiumpu į nagą, tai, žinai,
Vis uodega braukiu sau ašaras liūdnai[231].

(*Kunigas meldžiasi*)

Kaip Hamaną ryt muš tave[232], parmetę žemėn.

[7*] Iš naujo (*it.*).

KUN. PETRAS
In nomine patris et filii, et spiritus sancti, amen.
Ego te exorciso, spiritus immunde.[8*]
DVASIA
Ei kunige, sustok, palauki bent sekundę!
KUN. PETRAS
Tai kur tas kalinys, kurs geidžia prapulties?
Tyli... *Exorciso...*
DVASIA Ak, neskubėk išties.
KUN. PETRAS
Ar kalinį matei?
DVASIA Taip.
KUN. PETRAS Kokį?
DVASIA Nuodėmingą.
KUN. PETRAS
Kur?
DVASIA Vienuolyne.
KUN. PETRAS O kuriam — man reikalinga...
DVASIA
Dominikonų. Betgi, kunige, jisai
Prakeiktas ir todėl priklauso man visai.
KUN. PETRAS
Meluoji.
DVASIA Miręs jis.
KUN. PETRAS Meluoji.
DVASIA Serga, guli.
KUN. PETRAS
Exorciso te...
DVASIA Ei, sustok, nesmauk, bičiuli!
Kalbėti negaliu, uždusinai mane.
KUN. PETRAS
Teisybę pasakyk.
DVASIA Jis kliedi kaip sapne
Ir sprandą nusisuks pats sau rytoj iš ryto.
KUN. PETRAS
Meluoji.

[8*] Vardan dievo tėvo ir sūnaus, ir šventosios dvasios, amen. Aš užkeikiu tave, piktoji dvasia. (*Lot.*)

DVASIA Susirask sau liudininką kitą.
Kankink ir bauski jį, nelieski nekaltų.
KUN. PETRAS
Kaip jį išgelbėti?
DVASIA Nors ir pastiptum tu —
Nepasakysiu, ne!
KUN. PETRAS *Exorciso...*
DVASIA Raminti
Jį reikia.
KUN. PETRAS Taip, gerai. Aiškiau išdėstyk mintį.
DVASIA
Užkimęs, negaliu.
KUN. PETRAS Sakyk!
DVASIA Meldžiu karštai —
Leisk pailsėt...
KUN. PETRAS Sakyk, ko reikia jam...
DVASIA Matai,
Ištarti negaliu.
KUN. PETRAS Sakyk!
DVASIA Che... duonos... vyno...
KUN. PETRAS
Tai ačiū, viešpatie, jau tavo tarnas žino,
Kad kūnu ir krauju tavuoju[233] jį galiu
Sustiprinti; skubu nurodytu keliu.
(*Dvasiai*)
O tu gi susirink, ką šičia priplepėjęs,
Ir nešdinkis tenai, iš kur esi atėjęs.

(*Dvasia išnyksta*)

KONRADAS
Še ranką! Atsargiai — matai, kaip aš giliai.
Ir kilkime aukštyn kaip paukščiai, kaip svajonės.
Koks oras, kaip šviesu, kaip glosto spinduliai!
Kas ranką tiesia man? Tai angelai ir žmonės.
Skubėjot, žmonės, traukt manęs, kol nevėlu —
Aš, niekindamas jus[234], ieškojau angelų.
KUN. PETRAS
Aukščiausiojo ranka tave jau palytėjo:
Tom lūpom, kuriomis jį šlovinęs esi,

Nūnai pikta dvasia bjaurias kalbas kalbėjo,—
Protingom lūpom tai bausmė labai baisi.
O kad galėtų jos, jau nubaustos ir kaltos,
Užmiršti tas kalbas...

KONRADAS Jos jau tenai iškaltos.

KUN. PETRAS

Tai melskis — gal dabar jau lūpos jų bijos,
Ir dievas nepaklaus, o ką gi reiškia jos.
Mintis, bjauriu žodžiu sutepus savo kūną,
Be galo panaši į karalienę būna,
Kuri prastu rūbu lig vakaro vėlaus,
Sau galvą pelenais pabarsčius[235], atgailaus,
O grįžus užsivilks tą rūbą, kur dėvėjo,
Ir dar labiau spindės, negu anksčiau spindėjo.
Užmigo...
(*Klaupiasi*)
Gailestis tavasis be ribų.
(*Krenta kryžiumi*)
Aš, tavo tarnas, čia, o viešpatie, kalbu —
Pasenęs tarnas jau, o šis, matai, koks jaunas.
Liepk sekt jam iš paskos — lai už tave jis kaunas,
O aš už jo kaltes priimt bausmes geidžiu.
Jisai pasitaisys ir dar nustebins daug ką.
O gailestingasai, priimk šią mano auką!
(*Meldžiasi*)

(*Gretimoje bažnyčioje, už sienos, pradeda giedoti kalėdų giesmes*[236]. *Viršum Kunigo Petro galvos angelų choras — gieda „Angelas tarė piemenėliams“*)

ANGELŲ CHORAS (*vaikų balsai*)
Ramybė šiems namams, ramybė,
Visiems geriems žmonėms — linksmybė!
Tai tavo tarnas paklusnus
Ją atnešė į šiuos namus.
Ramybė šiems namams, ramybė!

PIRMAS ARCHANGELAS (*gaida „Dievas mūsų prieglauda“*)
Jis nusidėjo tau labai, o dieve, nusidėjo.

ANTRAS ARCHANGELAS
Bet meldžiasi už jį karštai tavieji angelai.

PIRMAS ARCHANGELAS
Sutrypki tuos, kurie tave suniekint panorėjo.
ANTRAS ARCHANGELAS
Atleiski tiems, kurie tave pažino per vėlai.
ANGELAS
Kai virš Judėjos[237] su vilties
Žvaigžde[238] skridau vidur nakties,
Tai himnas gimusiam skambėjo,
Bet jo karaliai negirdėjo,
Žvaigždės išminčiai neregėjo.

Tik piemenėliai nelauktai
Pamatė žvaigždę tą aukštai
Ir į Betliejų atskubėjo:
Pasveikint savo atpirkėjo
Vargdieniai ir prastuoliai ėjo.
PIRMAS ARCHANGELAS
Kai savo angelų mintis, gudrybę, dieve, sužinojai,
Tai net ir angelams, toms dvasioms amžinoms, nedovanojai:
Nukrito iš dangaus, kaip koks žvaigždžių lietus, tų angelų pulkai,
Nukrinta ir nūnai, kas dedasi gudrus, didžiuojasi paikai.
ANGELŲ CHORAS
Apreiškė viešpatis mažiesiems,
Ko nepareikšdavo didiesiems.
Išveski jį tiesiu keliu —
Nes buvo jis tarp didelių,
Išveski jį tiesiu keliu!

ANTRAS ARCHANGELAS
Jis niekados tvarka ir priesakais tavais neabejojo.
Ir ne tuščios šlovės ar išminties jisai ieškojo.
PIRMAS ARCHANGELAS
Tavęs jis nepažino, tau nesimeldė karštai
Ir nemylėjo jis tavęs, pasaulio atpirkėjo!
ANTRAS ARCHANGELAS
Bet vardą dievo motinos jis garbino už tai,
Mylėjo žmones jis, karštai ir daug mylėjo.
ANGELAS
Žemčiūgais kryžių išdabinę,
Išminčiai puošia juo krūtinę,

Karaliai — savo vainikus,
Bet jų širdims jis per sunkus;
Apšviesk, o dieve, jų takus!

ANGELŲ CHORAS

Mes mylim žmones, neapleidžiam
Ir visuomet su jais būt geidžiam.
Karalių išvyti piktai,
Varguolių priglausti karštai,
Jiems himnus giedame už tai.

ARCHANGELŲ CHORAS

Iš dulkių galvą tu pakelki, o jinai sieks dangų
Ir nusilenks žemai, ir tau už viską padėkos.
Išgelbėta, pasaulį tau po kryžium paaukos
Ir šlovins gailestingą ir teisingą dievą brangų!

ABU CHORAI

Tebus ramybė paprastumui,
Dorybei kukliai, paklusnumui!
Ją tavo tarnas į namus
Šiandieną atnešė pas mus.
Ramybė tam, kas neramus!

IV SCENA

NAMAS NETOLI LVOVO

MIEGAMASIS KAMBARYS — ĮBĖGA IEVA, JAUNA MERGINA, PATAISO GĖLES PRIE ŠVENČIAUSIOS PANELĖS PAVEIKSLO, ATSIKLAUPIA IR MELDŽIASI — ĮEINA MARCELINA[239]

MARCELINA

Tu dar meldiesi vis! Vėlu, jau gulti laikas.

IEVA

Aš už tėvynę jau pasimeldžiau dabar
Ir už tėvus taip pat meldžiaus kaip mažas vaikas,
Tai ir už juos visus[240] mes pasimelskim dar.
Nors jie labai toli, bet tai vienos tėvynės
Vaikai — mūs Lenkijos, mūs motinos gimtinės.
Lietuvis, kurs pas mus atbėgo, net baisu,
Ką šneka jis apie rusus, kokiu balsu!
Įsakęs caras juos kalėjiman sodinti,
Kaip Erodas koksai, jų kartą sunaikinti.
Tėvelį kalbos jo nuliūdino užvis —
Išėjo į laukus ir nesugrįžta vis.
Mama užpirkt mišių važiavo į bažnyčią,
Nes daug jų mirę jau. Aš pasimelsiu šičia
Už juos visus ir tą, kurs rašė šias dainas[241].
(*Rodydama knygelę*)
Kalėjime ir jis kamuojas per dienas.
Tas daineles skaičiau — ir gražios, ir jausmingos,
Todėl prieš atvaizdą Marijos sopulingos
Aš melsiuos ir už jį — galbūt tėvai žili
Jau mirę, ir nėra, kas meldžiasi už jį.

(*Marcelina išeina*)
(*Ieva meldžiasi ir užsnūsta*)

ANGELAS

Atskrisiu kaip miegas — lengvai, tylutėliai.

ANGELŲ CHORAS

Palinksminsim mūsų broliukui sapnus,
Po galva patiesime savo sparnus,

Apšviesim jo veidą, kad dingtų šešėliai,
Dainuosim ir žaisim, skrajosim ratu
Aplink numylėtinį mūsų kartu.
Supinsim rankas kaip lelijos, kaip trapios,
Nulenksime galvas kaip rožės, kaip kvapios.
Išpinsime plaukus žvaigždėtus ir juos
Džiovinsim, kvėpinsim žvaigždžių spinduliuos —
Ir, kvepiantį gyvą vainiką nupynę,
Apjuosime juo mūs broliukui krūtinę,
Jis visas paskęs tarp lelijų baltų.
Dainuosim ir žaisim, skrajosim ratu
Aplink numylėtinį mūsų kartu.

IEVA

REGĖJIMAS

Lietutis toks šiltas, gaivus, toks svaigus,
Iš kur tas lietutis — toks giedras dangus,
Giedras dangus!
Žali ir raudoni lašai krinta tykiai —
Rožės, lelijos, vainikai
Jau dengia mane... Ak, koks miegas saldus,
Koks lengvas, kvapnus — kaip medus.
Rožės raudonos ir baltos,
Lelijos tyros, nekaltos!
Ne žemėj jūs augot, o virš debesų.
Nuo balto narcizo net naktį šviesu,
O puokštės melsvųjų žibučių —
Kaip akys nekaltos vaikučių...
Pažįstu — tai mano žiedai šie skinti,
Dar vakar daržely juos laisčiau pati,
Tos spindinčios rožės, tos baltos lelijos —
Puošiau jom paveikslą Marijos.
Matau — Marija stebuklingai graži!
Jėzuliui vainiką paduoda iš lėto,
Jėzulis juo žaidžia, kaip žaidžia maži —
Ištraukia gėles ir į žemę jas mėto...
Jos taip pagražėjo, jų pilnas dangus,
Ir džiaugias kiekvienas žmogus,
Kuriam į širdį nupuolė
Mano gražuolė!

Jos pinasi pačios į vainikus,
Tyliai linguoja ir šnera.
Dieve, kaip man čia gera!
Tegul amžinai tas vainikas puikus
Dabina mane. Aš numirti galėčiau,
Kad tik į gėles žiūrėčiau.

Ar matot, ta rožė gyva!
Į ją nusileido dvasia nemirtinga,
Linguoja iš lėto galva,
Alsuoja ugnim stebuklinga.
Tarytum aušra, iš rytų eidama,
Ji šypsosi, žiedlapius praskleisdama,
Tarp lapų dvi lūpos raudono koralo
Man šnibžda kažką tylutėliai be galo.
O ką tu man porini, rože daili?
Taip tyliai, liūdnai, kad tarytum gaili,
Jog teko palikti gimti žolynėliai?
Nuskyniau tave aš ne užgaidos dėlei —
Marijos paveikslą tavim dabinau
Ir ašarom vakar tave gaivinau.
Bet iš tavo lūpų kyla
Kibirkštis po kibirkšties,—
Kaip suprast šią tavo bylą:
Gal šviesos — tai tavo dainelės nakties?
Ko tu nori, prakalbėki!

ROŽĖ

Prie širdies mane padėki.

ANGELAI

Išpinkim iš savo vainiko mes ją.

ROŽĖ

Ištiesus sparnus, aš ir vėlei skrajoju.

ANGELAI

Mes grįšim linksmi ir laimingi į rojų.

ROŽĖ

O aš, kol aušra išsiskleis danguje,
Ilsėsiuos prie josios širdies krištolinės —
Tarytum apaštalas[242], kurs kelyje
Ilsėjos ant dieviškos Kristaus krūtinės.

V SCENA

KUNIGO PETRO CELĖ

KUN. PETRAS (*meldžiasi, gulėdamas kryžiumi*)
Po visagalinčia aukščiausiojo ranka
Aš — tik dulkė menka.
Bet, išpažinus tą menkystę, visagali,
Ir dulkė su tavim kalbėti gali.

REGĖJIMAS

Pakilo Erodas[243] — ir Lenkija visa
Nūnai jo naguose.
Matau — keliai ilgi, balti — kryžiuojas, bėga,
Net neužmatomi — per tyrlaukius, per sniegą
Į šiaurę bėga jie, link tolimų kraštų,
Kaip upės be krantų.
Štai vienas tų kelių kalėjime prapuola,
O tas kasyklose atsimuša į uolą,
Į jūrą veda šis. Žiūrėkite — keliu
Vežimų virtinės, kiek užmatyt galiu —
Visi, visi į vieną šalį.
Tai mūs vaikai, o visagali!
Į šiaurę tremiami visi.
Už ką tokia lemtis baisi?
Nejaugi leisi juos kankinti
Ir visą kartą išnaikinti?
Žiūrėk, tas vaikas[244] — štai išaugs mūs apgynėjas,
Tėvynės atpirkėjas[245].
Jis — didvyrių kraujas ir laisvės nešėjas,
O vardas, kuriuo mes vadinsime jį,
Bus keturios dešimtys ir keturi[246].

Siųsk, dieve, jį greičiau, maldaujam tos malonės
Mes, vargšai žmonės.
Ne, žmonės iškentės[247]. Regiu tironą tą...
Ir budelį... Šalia Tėvynė surišta...
Visa Europa ją apspjaudžiusi kolioja...
„Į teismą!“ — Ir tenai nekaltą nulelioja.
O ten tiktai veidai — be rankų, be širdžių —
Tai jos teisėjai posėdžiauja!
„Ją galas teis!“[248] — bešaukiančius girdžiu.
O galas sau rankas, kaltės neradęs, plauja.
Karaliai šaukia jam: „Nuteiski, ar sunku!
Jos kraujas kris ant mūs ir ant vaikų vaikų“.[249] —
„Ant kryžiaus ją! Išleisk Barabą[250] mums!“ — suriko.
„Negerbia ji valdžios ir ciesoriaus vainiko —
Įskųsime, kad tu prieš ciesorių su ja“.
Ir galas išdavė. Paplūdus kraujuje,
Didesnei pajuokai erškėčiais vainikuota,
Prieš minią stovi ji, be galo iškamuota,
Apspjaudyta visų, prie stulpo nuplakta.
O galas šaukia: „Štai kokia laisva tauta!“[251]

Ir kryžių jau regiu — o, kaip ilgai be galo
Tėvynė nešti jį ir alpt po juo privalo!
Duok dieve, kad jinai nemirtų kelyje,
Nes kryžius kaip visa Europa slegia ją —
Jis iš trijų šalių išdžiūvusių sukaltas[252].
Tas kryžius su auka, regiu, aukštyn pakeltas.
Ji tarė: „Trokštu aš“,— bet Rakus ją actu,
O Borus tulžimi pagirdė[253] tuo metu.
Po kryžium Laisvė štai — jos motina — sustingus.
Maskolius ietimi atvėrė nelaimingos
Tėvynės širdį[254], ak, paplūdusią kraujais.
O, ką tu padarei, kvaily? Ir tu su jais!
Bet jis pasitaisys, ir dievas jam atleis.

Tėvynė! Jau mirties šešėlis ant jos veido.
Sušuko ji: „Už ką dangus mane apleido!“[255]
Ir numirė![256]

(*Girdėti angelų chorai — tolima velykų giesmė ir pabaigoje kartojamas „aleliuja! aleliuja!“*)

Į dangų kyla jis[9*], į dangų, ten, aukštai,
Ir skraistė nuo jo kojų,
Kaip sniegas koks, baltai
Pasaulį nuo pradžios lig pabaigos užkloja[257].
Bet aš jį danguje gerai matau: antai,
Jo trys vyzdžiai[258] lyg saulės žemei šviečia,
Ir perverta ranka visus dievopi kviečia.

Priklauso jam visi pasaulio reikalai.
Atsimenu jį, žemės sūnų,
Kaip augo jis dvasia ir kūnu!
Jis aklas — veda jį už rankų angelai.
Baisus, nes turi jis tris veidus
Ir tris kaktas sykiu.
Bet, knygai paslapčių viršum jo išsiskleidus,
Nematau jo akių.
Tris sostines po kojų pasidėjo.
Sušuko — trys kampai pasaulio sudrebėjo.
Jis tvarko iš dangaus perkūnišku balsu[259]:
Tai laisvės įpėdinis, regimas visų!
Ir laisvės garbei jis jau stato šičia
Savo bažnyčią!
Po kojų tris pamynęs vainikus,
Nė vieno sau neužsidėjęs:
Jam darbas — poilsis brangus,
O titulas — žmonių žmogus.
Jis — didvyrių kraujas ir laisvės nešėjas,
O vardas, kuriuo mes vadiname jį,—
Tai keturios dešimtys ir keturi.
Šlovė! Šlovė! Šlovė!
(*Užmiega*)

[9*] Lenkiškai n a r ó d (verčiama t ė v y n ė, t a u t a) yra vyriškos giminės. Kun. Petro regėjime tėvynės kančios sugretinamos su Kristaus kančiomis. Toliau šis įvaizdis virsta simboliu k e t u r i a s d e š i m t k e t u r i. Verčiant į lietuvių kalbą, neišvengiamas tam tikras sąlygiškumas, nes Tėvynė, Kristus ir keturiasdešimt keturi yra ne vienos giminės. Todėl įvardį „jis“ nuo eilutės „Į dangų kyla jis...“ reikia suprasti — tėvynė, gimtasis kraštas. (*Vert.*)

ANGELAI (*nusileidžia matomi*)
Iš kūno sielą jo išimsim — nepajus —
Kaip mažą kūdikį iš lopšio paauksuoto,
Nuvilksim nešvarius jausmų marškinėlius,
Suvystysim šviesa kaip aušrą spinduliuotą
Ir skrisime toli. Trečiajam danguje[260]
Padėsim atsargiai ant dievo kelių ją:
Tegu miegūstą jis kaip tėvas glamonėja.
Paimsim sielą prieš maldas rytmetines
Ir jau švariais jausmais apvilksime ją mes,
Kaip kūdikį lopšin, į kūną vėl įdėję.

VI SCENA

IŠTAIGINGAS MIEGAMASIS — SENATORIUS VARTOSI GUOLYJE IR DŪSAUJA — GALVŪGALYJE DU VELNIAI

I VELNIAS

Nemiega vis jisai,
Nors girtas jau visai.
Turiu stovėt greta —
Kas duria niekšą tą?

II VELNIAS

Aguonom pabarstyk![261]

I VELNIAS

Tegu užmiega tik!

II VELNIAS

Užpulsiu kaip žvėris.

ABU VELNIAI

Kai pragaras praris,
Kankinsim jį visi.

BELZEBUBAS

Šalin!

ABU VELNIAI Kas tu esi?

BELZEBUBAS

Vyriausias iš visų.

ABU VELNIAI

Tai kas — mums nebaisu.

BELZEBUBAS

Nelieskit jo visai.

I VELNIAS

Bet kol miegos jisai,
Sapnais kankint galiu?

BELZEBUBAS

Kai pamatys nūnai,
Kas laukia jo tenai —

Pasuks kitu keliu;
Ko gero, jau rytoj
Pradės dorai gyvent,—
Jo galas dar ne tuoj.

II VELNIAS (*ištiesdamas nagus*)

Tai leisk pažaisti bent —
Prisiekti tau galiu:
Jei atsivers jisai,
Aš tapsiu šventuoliu
Ir melsiuos ištisai.

BELZEBUBAS

Negąsdink jo, tegu,
Kai sapną atsimins,
Jis baisiai nusimins
Ir spruks mums iš nagų.

I VELNIAS (*rodydamas miegantįjį*)

Nejau broliukas mūs,
Geriausias iš sūnų,
Taip ir miegos ramus?
Aš pats jį kankinu.

BELZEBUBAS

O kas aš, ar žinai?
Nuo caro aš čionai!

I VELNIAS

Pardon — tada klausau.

BELZEBUBAS

Gali kankint jį sau,
Gali į šlovę vest,
Paskui į purvą mest,
Sugluminti niekais,
Išplakt žmonių juokais,
Bet pragaro vargais
Negąsdink jo. Tai šit.
Aš jau skrendu — fit fit.
(*Nuskrenda*)

I VELNIAS

Capt dvasią su nagais, —
Aha, drebi, brolyt!

II VELNIAS

Imk ją į rankeles
Kaip katinas peles.

SENATORIAUS REGĖJIMAS

SENATORIUS *(per miegus)*
Tas laiškas man — taip, man — nuo visagalio caro!
Jis šimtą tūkstančių man siunčia dovanai
Ir ordiną — prisek, liokajau, jį čionai!
Nusprogs visi — žinai — pavydas viską daro.
(Apsiverčia)
Pas carą aš skubu, visur spūstis baisi, —
Nekęsdami manęs, man lenkiasi visi.
Tai maršalas — *Grand Contrôleur*[10*] — girdžiu, kaip šnibžda žmonės.

Ak, koks tai mielas šnibždesys,
Koks širdžiai mielas šnibždesys:
Senatoriaus ir vėl neaplenkė malonės.
Numirčiau aš mielai štai šitam šnibždesy,
Lyg kad meilužėms bekutenant kojas!
Man lenkiasi visi,
Teiraujasi, kaip klojas.
Pavydi! Dar aukščiau aš nosį vis riečiu,
O laimė! Mirsiu aš iš laimės tos, jaučiu!
(Apsiverčia)
Jo didenybė! A, tai caras čia įėjo,
Suraukęs antakius, kreivai pasižiūrėjo.
Šviesiausias pone! Ak, neištariu balsu —
Užkando žadą man! Aš virpu, man baisu.
Atsuko nugarą man caras! O, kaip gėda!
Prie valdininkų ir senatorių viešai!
Ak, miręs, miręs jau, palaidotas ašai,
Patyčių kirminai, liežuviai mane ėda.
Nusigręžė visi. Kokia tyla niūri!
Tik šambelionas[262] šit nusiprunkštė nedoras —
Tas garsas į nasrus įkrito man kaip voras.
(Spjauna)

[10*] Valstybės kontrolierius (*pranc.*).

Tai kalambūras — tfiu — ta musė — tfiu — bjauri.
(Baido nuo nosies)
Vis suka apie nosį, va,
Kaip vapsva.
Ir epigramos, ir juokeliai įvairiausi
Sulindo kaip svirpliai į ausį,
Į mano ausį, mano ausį!
(Krapšto pirštu ausį)
O kamerjunkeriai[263] dar švilpia kaip ne žmonės,
Ir damos uodegas tik kraipo kaip žalčiai,
Koks šnibždesys baisus, kaip juokiasi plačiai:
Neteko jau senatorius malonės!
(Krenta iš guolio žemėn)
VELNIAI *(pakyla matomi)*
Paleisim sielą jo lyg piktą šunį mes,
Tačiau ne visiškai — paliksim kūno naštą
Bent pusei sielos, o kita ją nusimes,
Ir mes nutempsim ją net į pasaulio kraštą,
Kur amžinastis tik prasideda, arba
Tenai, kur sąžinės ir pragaro riba.
Kaip šunį sielą ten pririšime be kūno:
Pajus gerai tas šuo ir ranką, ir bizūną.
O po trečių gaidžių — nes ką gi mums daryt —
Privalom sielą vėl į žemę sugrąžinti,
Vėl sąmone kaip grandine ją prirakinti
Ir kūne kaip bjaurioj šunidėj uždaryt.

VII SCENA

SALONAS VARŠUVOJE

KELETAS AUKŠTŲ VALDININKŲ, KELI GARSŪS LITERATAI, KELIOS AUKŠTUOMENĖS DAMOS, KELETAS GENEROLŲ IR ŠTABO KARININKŲ; VISI INKOGNITO GERIA ARBATĄ[264] PRIE STALELIO — ARČIAU DURŲ KELETAS JAUNŲ IR DU SENI LENKAI.— STOVĮ GYVAI KALBASI — DRAUGIJA PRIE STALELIO KALBA PRANCŪZIŠKAI, PRIE DURŲ — LENKIŠKAI

PRIE DURŲ

ZENONAS NEMOJEVSKIS[265] (*Adolfui*)
Tai ir Lietuvoje už laisvę žmonės kaujas?
ADOLFAS[266]
Lietuvoje blogiau — tenai jau liejas kraujas!
NEMOJEVSKIS
Taip?
ADOLFAS Ne kovos lauke, bet budelio lovy,
Ten žmonės nuo lazdų, botagų vos gyvi.

(*Kalbasi tyliau*)

PRIE STALELIO

GRAFAS
Į balių nemažai atvyko karininkų?
PRANCŪZAS
Kaip į bažnyčią — jie visai nesusirinko.
DAMA
Užteko...
GRAFAS Balius kaip?
DAMA Teks pasakot ilgai.
KAMERJUNKERIS
O aptarnavo mus blogiau negu blogai:

Neberegėjau aš nei vyno, nei pašteto,
Nes buvo kamšatis baisiausia prie bufeto.

I DAMA

Ir šokių, žinot, nieks netvarkė baliuj tam,
Tai kojas šokdami numindė viens kitam.

II DAMA

Tai balius privatus, kaip sakoma, eilinis.

ŠAMBELIONAS

Aš bilietus turiu, vadinasi, kviestinis.
(*Išima kvietimus ir rodo, visi įsitikina*)

I DAMA

O buvo taip sunku palygint sumaišty
Visų tualetus — kieno ir kiek verti.

II DAMA

Kai Novosilcevas iš Varšuvos išvyko[267],
Nė vienas balius mums kaip reikia nepavyko.
Nė vieno pokylio gražesnio nemačiau.
Jis taip gražiai visus rikiuodavo anksčiau.

(*Girdėti vyrų juokas*)

I DAMA

Jūs, ponai, juokiatės tada, kai nejuokinga —
Juk asmenybė ta mums buvo reikalinga.

PRIE DURŲ

VIENAS JAUNUOLIS

Cichovskis laisvas[268]?

ADOLFAS

Taip, aš pats jį aplankiau —
Norėjau mat iš jo išgirst kai ką smulkiau
Ir ten, Lietuvoje, papasakot teisybę.

ZENONAS NEMOJEVSKIS

Privalom tarp savęs išsaugoti vienybę,
Nes išblaškyti mes pražūsime liūdnai.

(*Kalbasi tyliau*)

JAUNA DAMA (*stovinti prie jų*)

Kokias baisias kančias jis iškentė tenai!

(*Jie kalbasi*)

PRIE STALELIO

GENEROLAS[269] (*Literatui*)
Maldaujame visi — ką nors padeklamuoki.
LITERATAS
Nemoku mintinai.
GENEROLAS Na, sveikas nemeluoki.
Nešiojies su savim — šit apdarus matau,—
Ir damos prašo.
LITERATAS Jos padeklamuotų tau
Prancūziškų eilių, jei būtų tiek malonios,
Kur kas daugiau nei aš.
GENEROLAS (*eidamas prie Damų*)
Tik nesijuokit, ponios!
DAMA
Skaitysite? Kalbėt aš lenkiškai galiu,
Nesuprantu tačiau tų lenkiškų eilių.
GENEROLAS (*Karininkui*)
Taip, rašo nuobodžiai, pritarčiau jai beveik.
(*Rodydamas Literatą*)
Jis rimais moko mus, kaip žirnius sėti reik[270].
(*Literatui*)
Skaityk, tačiau žiūrėk, nes jeigu įkyrėsi,
Tai šitas...
(*rodydamas kitą Literatą*)
puls skaityt — nė pasislėpt nespėsi.
Išgelbėti nuo jo draugiją privalai.
Žiūrėk, kaip mirksi jis, kaip šypsosi kvailai.
Lyg austrė negyva jis visas atsidarė,
O žvilgsnis it figa saldus toks pasidarė.
LITERATAS (*sau*)
Išeina...
(*Generolui*)
Pavargstu aš nuo eilių ilgų.
GENEROLAS (*Karininkui*)
Nuobodžios jos labai, neskaito — ir tegu.
JAUNA DAMA (*palikusi jaunųjų grupę, eina nuo durų prie staliuko*)
Nežinot, ponai, dar tikriausiai to dalyko!
(*Adolfui*)
Papasakok jiems, kas Cichovskiui atsitiko.

VYRESNYSIS KARININKAS
Cichovskis laisvas?
GRAFAS Jis kalėjime bene
Sėdėjo...
ŠAMBELIONAS Aš maniau — jau guli po žeme.
(*Sau*)
Tokių kalbų geriau neklausius — negirdėjus.
Verčiau išeit dabar nei kalbai prasidėjus.
(*Išeina*)
GRAFAS
Jis laisvas?
ADOLFAS Taip, nes jo kaltė nesurasta.
CEREMONMEISTERIS[271]
Kaltė — niekai, yra dar priežastis kita:
Kalėjime žmogus į daug ką įsižiūri.
Kaip žinome, valdžia kai ką ir slėpti turi —
Dalykai kai kurie yra jos paslaptis,
Politikos esmė — tai paslėpta mintis.
Įvyksta tai, kas šiaip įstatymo neleista.
Juk jūs iš Lietuvos? Jums užtatai ir keista:
Kaimiečiai[272] nori, kad valdžios reikaluose
Jie susigaudytų kaip savo namuose.
(*Juokiasi*)
KAMERJUNKERIS
Tai jūs iš Lietuvos? O aš maniau lig šiolei,
Kad Lietuvoj nėra lietuvių, tik maskoliai.
Pažįstu Lietuvą kaip Kiniją, deja, —
Constitutionnel[273] kažką bent rašė apie ją,
O laikraščiai kiti prancūziški nė žodžio.
PANELĖ (*Adolfui*)
Papasakokit mums apie tėvynę, sodžių.
SENAS LENKAS
Senuosius Cichovskius atsimena visi —
Jie iš Galicijos. Tai giminė garsi.
Girdėjau — sūnų jų kalėjiman uždarė.
Kokie dabar laikai ir žmonės pasidarė!
Kankina tris kartas gyvenimas sunkus:
Kankina senelius, vaikus ir anūkus!
(*Visi prisiartina ir klausosi*)

ADOLFAS

Pažįstu iš mažens Cichovskį — sąmojingas
Vaikinas buvo jis, gražus, smagus, kilmingas;
Jį mėgo ir jaunų, ir senių draugija —
Jis pasakom, juokais pralinksmindavo ją.
Mylėjo mus, vaikus, ant kelių sau sodino,
O jį vaikai už tai „linksmu ponu" vadino.
Atsimenu — gelsvi kaip linas jo plaukai —
Ne kartą rankom juos taršydavom, vaikai.
Atsimenu akis — nekaltos akys, tyros,
Nes vaikiškai į mus žiūrėdavo tas vyras;
Jo žvilgsny nematei klastos ar paslapčių,
Ir mes, vaikai, už tai jį laikėm vienmečiu.
Ketino vest jisai. Atnešęs mums lauktuvių
Nuo savo būsimos, jis kvietė „ant vestuvių".
Paskui — prapuolė, kur — nenuvokėm visai.
Girdėdavom gandus, būk slapstosi jisai,
Ir veltui jį surast policija mėgino,
Galop mums pranešė, kad jis nusiskandino,
Nes buvo rastas jo apsiaustas paupy.
Sujaudino visus tragedija šiurpi.
Apsiaustą jo žmona pažino ir gedėjo.
Lavonas nerastas. Taip metai ir praėjo.
Kur nusižudė jis, kodėl? Ir taip toliau.
Teiravos, verkė, kol užmiršo pagaliau.

Bet kartą, vakare (ko žmonės nesužino?),
Kai varė kalinius iš seno vienuolyno[274]
Belvederin, kažkas — ar atsitiktinai,
Ar kaip — regėjo tą procesiją tenai.
O gal tai vienas tų jaunųjų patriotų,
Kuris dėl kalinių gyvybę paaukotų,
Pamatęs, kad šalin nusigręžė sargai,
Paklausė pusbalsiu: „Kas esate, draugai?"
Gal šimtas pavardžių jam buvo pasakyta,
Tarp jų — Cichovskio. Šis pranešęs kitą rytą
Jo žmonai apie tai. Maldavo, prašė ji,
Bet nepasakė jai ničnieko apie jį.
Taip metų trejetas į praeitį nuėjo.
Bet žmonės Varšuvoj pakuždomis kalbėjo,

Kad gyvas jis, ir nors kankinamas, tačiau
Vis ginas atkakliai ir laikos kaip anksčiau;
Kad draudžia jam miegot per visą naktį juodą,
Maitina silkėmis, o vandenio neduoda;
Kad girdo opiumu, kutena jam padus
Ir gąsdina visaip — jis tyli išdidus.
Bet suėmė kitus, kitų vardus kartojo
Visi, tiktai žmona viena ilgai raudojo.

Pabeldė neseniai nakčia į jos duris
Kažkas. O buvo tai žandarai du ir jis!
Įsakė parašyt sargybinis vėlyvas
Raštelį, kad namo jis sugrąžintas gyvas.
Išeidami pirštu pagrasė: „Jeigu mus
Išduotumei..." — ir taip paliko jo namus.
Tai buvo jis. Skubu jo aplankyt kaip kartais.
Bičiulis perspėja: „Neik, šnipas ties jo vartais".
Rytojaus dieną ten seklius regėjom mes.
Paskui nusilpęs pats nepriėmė manęs.
Važiuotą sykį aš už miesto pamačiau —
Pasakė, kad tai jis. Nepažinau tačiau:
Sėdėjo vežime kažkoks sudribęs, storas:
Jį išpūtė, matyt, negeras maistas, oras, —
Išbrinkę jo veidai, suirus sveikata,
Išbalęs visiškai, raukšlių pilna kakta.
Pasveikinau, bet jis manęs jau nepažino
Ir veltui prisimint galvodamas mėgino.
Aš priminiau tada jam praeitį, bet ne —
Jis įsmeigė akis, lyg tirdamas mane.
Visas dienų kančias apsakė akys jojo,
Ir visa, ką naktim bemiegėm jis galvojo,
Viena akimirka išvydau akyse, —
Aptraukė laikas jas tenai plėve baisia.
Akių vyzdžiai pilki, tarytum lango šukės,
Kuris kalėjime dulkėtas ir aprūkęs,
Voratinklį spalva mums primena, tačiau
Vaivorykštės spalvom sužimba iš arčiau:
Yra juodų dėmių, ir kraujo rūdys graužia,
Ir nė viena akis kiaurai jų nepralaužia.

Skaidrumo nebėra, tačiau matyt, beje,
Kad buvę žemėje, patamsyj, drėgmėje.

Lankiau jį ir vėliau — turėjau slaptą mintį,
Kad apsipratęs jis pradės šį tą atminti.
Bet tūkstančiai dienų, vienatvėj praleistų,
Ir tūkstančiai naktų — juodų, baisių naktų,
Tironų naguose pavirtę metais dienos,
Suklusę tyloje ausylos mūro sienos...
Jį gindavo tiktai tylėjimas niaurus,
Šešėliai jam draugus atstodavo gerus.
Ką jis dienų dienom, naktų naktim kentėjo,
Linksmasis miestas dar užgydyt nesuspėjo.
Jam saulė ir diena atrodė kaip sekliai,
Namiškių lyg sargų jis vengė atkakliai.
O jeigu aplankyt užeina kas netyčia,
Jis mano, kad tai jo atėjo tardyt šičia.
Ir netiki savais, bičiuliais, aplinka:
Nusisuka šalin, pasiremia ranka,
Kad iš akių šnipai minčių jo neatspėtų,
Sukanda lūpas, kad ko nors neišplepėtų.
Paklaustas mano vis kalėjime esąs,
Atsako vien tyla į mūs kalbas visas,
Tik žodį „nežinau!“ sušunka atsigodęs, —
Tarytum priežodžiu pavirto jam tas žodis.
Ramina jį žmona su verkiančiu vaiku,
Bet baimę tą vis tiek įveikti jam sunku.

Juk buvę kaliniai dažnai nelaisve girias!
Galvojau — apsakys, ką pats yra patyręs
Kalėjime, taip pat ir didvyrių kitų
Jis darbus aprašys, nes, matot, šiuo metu
Kalėjimuos tikra tėvynė mūsų klesti
Ir Sibire — visur, kur tik tvirtovių esti[275].
Ir ką į klausimą atsakė man jisai?
Kad neatsimena jau tų kančių patsai.
Jo atminties knyga, nors parašyta buvo,
Kaip Herkulano[276] jau istorija pražuvo:

Pats autorius skaityt nemoka jos nūnai.
„Paklausiu, — tarė, — aš aukščiausiojo tenai:
Užrašė viską jis, galės man atsakyti“.

(*Adolfas šluostosi ašaras*)
(*Ilga tyla*)

JAUNA DAMA (*Literatui*)
Kodėl to visko jūs nenorit aprašyti?
GRAFAS
Galbūt Nemcevičius[277] kada nudžiugins mus,
Sudėjęs visa tai į atsiminimus.
I LITERATAS
Istorija tatai!
II LITERATAS Baisi.
KAMERJUNKERIS Puiki be galo!
I LITERATAS
Ji tinka ne skaityt, bet pasakot prie stalo.
Ir kaipgi apdainuot šiuos įvykius retus —
Gal liudininkai mums dabar pakeis mitus[278]?
Be to, yra šventa tiesa kiekvieno meno,
Kad reikia laukti tol...
VIENAS JAUNŲJŲ Kol įvykis paseno,
Tarytumei figa susicukravo jau,
Susigulėjo kaip tabakas pagaliau?
I LITERATAS
Taisyklių čia nėra.
II LITERATAS Po šimtmečio...
I LITERATAS Mažoka!
III LITERATAS
Čia tūkstantmečių reik...
IV LITERATAS O ar tai apsimoka?
Man rodos, ir nauja istorija gera,
Jei lenkiška tiktai ir tautiška yra.
Vaišinga mūs tauta iš viešpaties malonės,
Istorijų kraupių nemėgsta mūsų žmonės —
Jiems kaimas ir banda, šešėliai, ramuma —
Kaip slavams, mums labai selianka artima[279].
I LITERATAS
Manau, kad jums lig šiol į galvą neatėjo

Dainuoti apie tai, kaip silkėm jį penėjo.
Be spindesio nėra poezijos visai,
O kur tas spindesys? Tik rūmuose jisai.
Ne veltui sakoma: nėra namų be dūmų —
Ak, žūsta Lenkija! Nėr Varšuvoje rūmų[280].

CEREMONMEISTERIS

Nors rūmų ir nėra, bet — keista iš tiesų[281] —
Ceremonmeisteris aš vis dėlto esu.

GRAFAS (*tyliai Ceremonmeisteriui*)

Jei vietininkui[282] tu bent žodį pašnibždėtum,
Maniškę freilina[283] paaukštinti galėtum.
(*Garsiai*)
Bet rūmų titulai ne mums, ne mums, deja!
Ten mėgstama tiktai aristokratija[284].

KITAS GRAFAS (*neseniai pakeltas iš miestiečių*)

Aristokratija mat laisves vis palaiko,
Tegu mums Anglijos čia pavyzdį pritaiko.

(*Prasideda politinis ginčas — jaunimas išeina*)

PIRMAS JAUNUOLIS

Botago reikia jiems!

A*** G***[285] Ant virvės — ir pakart!

Aš gero skonio juos išmokyčiau iškart.

N***[286]

Tai ką gi mums daryt ir kaip čia ruoštis kovai,
Jei liaudies priešaky tokie menki vadovai!

VISOCKIS[287]

Geriau sakyk: viršuj. Mūs liaudis kaip lava,
Sustingus iš viršaus, bet viduje gyva.
Dar amžiai jos ugnies lig šiol neužgesino,
Tai leiskimės gilyn, viršūnės tesižino.

(*Visi išeina*)

VIII SCENA

PONAS SENATORIUS

VILNIUJE — PRIĖMIMŲ SALĖ; DEŠINĖJE PUSĖJE DURYS Į TARDYMO KOMISIJOS SALĘ[288], KUR VEDA KALINIUS IR MATYTI DIDELĖS ŠŪSNYS POPIERIŲ — GILUMOJE DURYS Į SENATORIAUS KAMBARIUS, IŠ KUR GIRDĖTI MUZIKA — LAIKAS: POPIETIS — PRIE LANGO, UŽGULĘS POPIERIUS, SĖDI SEKRETORIUS; TOLIAU Į KAIRĘ STALELIS, KUR LOŠIA VISTĄ — NOVOSILCEVAS GERIA KAVĄ; ŠALIA JO ŠAMBELIONAS BAIKOVAS[289], PELIKANAS[290] IR VIENAS DAKTARAS[291] — PRIE DURŲ SARGYBA IR KELI SUSTINGĘ LIOKAJAI

SENATORIUS (*Šambelionui*)
Diable! quelle corvée![11*] — visi jau po pietų.
La princesse[12*], matyt, neatvažiuos[292] kartu.
O juk *en fait des dames*[13*] — pasenusios be galo:
Imaginez-vous[14*], jos bėdas aptars prie stalo!
Je jure[15*], negaliu pakęsti jų *à ma table*[16*].
Avec leur franc parler et leur ton détestable.[17*]
Figurez-vous[18*] — kalbu apie šokius, parėdus,
O mano draugija man tvirtina apsėdus:
„Šis senas, o anas dar jaunas suvisai,
Kalėjimo sunkaus neišlaikys tasai,
Kad taip nuodėmklausį ir žmoną jam pakvietus..." —
Que sais-je![19*] — neblogi čionai kviestiniai pietūs!
Tai *il y a de quoi*[20*] pasiust ar nervintis, dievaž!
Pabaigsiu bylą — ir iš Vilniaus bėgsiu aš.

[11*] Po velnių! koks čia jungas! (*Pranc.*)
[12*] Kunigaikštienė (*pranc.*).
[13*] Kai dėl damų (*pranc.*).
[14*] Įsivaizduokite (*pranc.*).
[15*] Prisiekiu (*pranc.*).
[16*] Prie mano stalo (*pranc.*).
[17*] Su jų atvirumu, su jų niekinamu tonu. (*Pranc.*)
[18*] Įsivaizduokite (*pranc.*).
[19*] Ar aš žinau! (*Pranc.*)
[20*] Yra dėl ko (*pranc.*).

Parašė *monseigneur*[21*] man[293] *de revenir bientót*[22*].
Jam liūdna be manęs, o aš einu iš proto...
Je n'en puis plus[23*]...

DAKTARAS (*prieidamas*) Prašau atleist drąsumą šį,
Bet pradėta byla į ligą panaši:
Kol daktaras ateis, pažvelgs gerklėn ir nosin,
Kol išvadą prieis padaręs *anagnosin*[24*]!
Daugybę mokinių sulaikėme — tegu,
Bet geluonis lig šiol išsprūsta iš nagų.
Ką radom! Eilutes tik! *Ce sont des maux légers*[25*].
Ce sont, aš taip manau, *accidents passagers*[26*].
O santykių lig šiol nežinome visų,
Ir...

SENATORIUS (*užgautas*)
Daktare, matyt, jums akyse tamsu!
Tai nuo gerų pietų — todėl *signor Dottore*,
Adio, bona notte[27*] — atsidėkoti noriu.
Aš tardžiau pats ir jų kalte šventai tikiu.
Ir *vous osez, Docteur*[28*], taip kalbat prie akių?
Ar matėte kada kur nors geresnę bylą?
(*Rodydamas popierius*)
Štai čia visa kaltė dienos švieson iškyla,
Čia visa kas yra, kiekvienas ryšį mato
Aiškiau negu visus įsakymus senato*.
Gražiai atlyginai už vargą, kaip matai!

DAKTARAS
O pone, *excusez*[29*], kalbu ne apie tai!
Sakau, kad...

LIOKAJUS Čia žmogus nuo pirklio Kanisyno[294] —
Štai sąskaita: skolos tam pirkliui negrąžinot.

[21*] Jo malonybė (*pranc.*).
[22*] Kad greičiau grįžčiau (*pranc.*).
[23*] Ilgiau nebegaliu (*pranc.*).
[24*] Diagnozę (*graik.*).
[25*] Tai yra lengvi nusikaltimai (*pranc.*).
[26*] Tai yra... eiliniai atsitikimai (*pranc.*).
[27*] Ponas daktare, iki pasimatymo, labanakt (*it.*).
[28*] Jūs drįstate, daktare (*pranc.*).
[29*] Atleiskite (*pranc.*).

SENATORIUS
Kokia ten sąskaita? Kas toks ir ko jam reikia?
LIOKAJUS
Įsakėt jam ateit...
SENATORIUS Šalin tu, kalės vaike!
Matai, kad užimtas.
DAKTARAS (*Liokajui*) Prakeiktas gyvuly!
Kol geriama kava — palaukt šiek tiek gali.
SEKRETORIUS (*pakildamas nuo stalelio*)
Negavęs pinigų, jis mus į teismą traukia —
Taip sako jo žmogus.
SENATORIUS Rašyk: tegu palaukia.
(*Susimąsto*)
A propos[30*] — ar žinai, kur pirklio to vaikai?
Vyriausią — sulaikyt.
SEKRETORIUS Dar mažas visiškai.
SENATORIUS
Jis mažas pažiūrėt, bet širdyje herojus,—
Ugnis gesinama dar jai nesuliepsnojus.
SEKRETORIUS
Jis Maskvoje dabar.
SENATORIUS Maskvoj? *A, voyez-vous*[31*].
Jis emisaras ten[295], ir su žinia tėvų.
Suimti!
SEKRETORIUS Rodos, jis kadetuose tarnauja.
SENATORIUS
Kadetuos? Štai kodėl mūs armija maištauja.
SEKRETORIUS
Jo Vilniuje nėra.
SENATORIUS *Oh! cet incendiaire!*[32*]
Juk laiškus rašo jis.
(*Sekretoriui*)
Ce n'est pas ton affaire[33*],
Ar supratai dabar? Ei, budintis! Štai ką:
Kad būtų pasiųsta dar šiandien kibitka.

[30*] Beje (*pranc.*).
[31*] Matote (*pranc.*).
[32*] O! tas kurstytojas. (*Pranc.*)
[33*] Tai ne tavo reikalas (*pranc.*).

Jei tik sūnus sutiks kaltes prisipažinti,
Tėvams nėr ko bijot — gali juos nuraminti.

DAKTARAS

Turiu garbės trukdyt jus šitokiom mintim:
Te žmonės skiriasi pirmiausia padėtim
Ir amžiumi — matyt, kad esama draugijos,
Kad jungia žmones tuos kažkokios slaptos gijos,
Kurios...

SENATORIUS (*užgautas*)

Ar slaptos?

DAKTARAS Ne, tik paslėptos seniai,
Bet jo šviesybė jas suradot sumaniai.

(*Senatorius nusigręžia*)

(*Sau*)
Su tuo žmogum bėda — koks nekantrus, šėtonas!
Tiek reikalų turiu, o jam netinka tonas.

PELIKANAS (*Senatoriui*)

Kur dėsime dabar tą Rolisoną mes?

SENATORIUS

O kas?

PELIKANAS Po tardymo išsinešė žymes.

SENATORIUS

Eh bien?[34*]

PELIKANAS Susirgo jis.

SENATORIUS O kiek lazdų jis gavo?

PELIKANAS

Buvau per tardymą, bet niekas neskaičiavo.
Botvinka mušė jį[296].

BAIKOVAS Botvinka! Cha cha cha,
Pabaigia jis negreit, pradėjęs mušti ką.
Įkirto neblogai, galiu lažybų eiti —
Parions[35*], kad tris šimtus mažiausia jam atskaitė.

SENATORIUS (*nustebęs*)

Trois cents coups et vivant? Trois cents coups, le coquin,

[34*] O ką? (*Pranc.*)
[35*] Lažinkimės (*pranc.*).

Trois cents coups sans mourir — quel dos de jacobin![36*]
Maniau, kad Rusijoj *la vertu cutanée*
Surpasse tout[37*] *— o jo une peau mieux tannée!*
Je n'y conçois rien! Mon ami[38*], kaip atrodom?
(*Laukiančiam savo partnerio prie visto*)
Iš mūsų lenkai greit paverš prekybą odom.
Un honêtte soldat en serait mort dix fois!
Quel rebelle.[39*]
(*Prieina prie stalelio*)
Turiu aš jums *un homme de bois*[40*]...
Medinis vaikas: jam per tris šimtus įkirto,
Ir štai, *figurez-vous?*[41*] — jo, velnio, būta tvirto!
(*Pelikanui*)
Ar išdavė ką nors?

PELIKANAS Ničnieko. Tuo metu
Jis šaukė negalįs išduoti nekaltų.
Bet žodžiais tais keliais jisai pasakė daug ką:
Matyt, tarp mokinių ne vieną turi draugą.

SENATORIUS
C'est juste[42*] — jis atkaklus!

DAKTARAS Ne kartą jums sakiau:
Jaunimas užkrėstas, ir jį tvarkyt sunkiau.
Kvailysčių įvairių mes mokome jaunimą,
Kaip šit — istorijos[299]. Ir jis kvailioti ima.

SENATORIUS (*linksmai*)
Vous n'aimez pas l'histoire — ha, ha, un satirique
Aurait dit, kad bijai *devenir historique.*[43*]

DAKTARAS
Istorijos užteks jaunimui iki valiai,
Jeigu žinos jisai, ką veikdavo karaliai...

[36*] Trys šimtai lazdų, ir gyvas? Trys šimtai lazdų, tai šelmis, trys šimtai lazdų, ir nenumirė — kas per jakobiniška nugara[297]! (*Pranc.*)

[37*] Oda ištvermingiausia (*pranc.*).

[38*] Oda geriau išdirbta! Aš nieko nebesuprantu! Mano drauge (*pranc.*).

[39*] Doras kareivis būtų dešimt kartų numiręs! Koks maištininkas. (*Pranc.*)

[40*] Medinį žmogų[298] (*pranc.*— prietaisas batams numauti).

[41*] Įsivaizduokite (*pranc.*).

[42*] Tai tiesa (*pranc.*).

[43*] Jūs nemėgstate istorijos — cha cha, satyrikas pasakytų... nueiti į praeitį. (*Pranc.*)

SENATORIUS
C'est juste.
DAKTARAS (*nudžiugintas*)
Užtatai aš ponui ir šneku:
Negalima gadint istorijom vaikų.
Ir kam gi nuolat jiems minėt atėniečius,
Respublikonus ar, sakysim, spartiečius?
PELIKANAS (*vienam savo draugų rodydamas Daktarą*)
Žiūrėk, kaip raitosi prakeiktas padlaižys!
Koks apsukrumas — o, jisai prisilaižys!
(*Prieina prie Daktaro*)
Bet argi metas čia tokias šnekas šnekėti —
Žiūrėk, senatoriui dar imsi įkyrėti.
LIOKAJUS (*Senatoriui*)
Ar įsakysite įleisti tas damas,
Kurios prie durų čia vis stypso per dienas?
Viena akla, kita ją už parankės laiko...
SENATORIUS
Akla?
LIOKAJUS Tai Rolison[300]...
PELIKANAS Ji motina to vaiko.
LIOKAJUS
To Rolisono...
SENATORIUS A, išvyti!..
DAKTARAS Po biesų!
LIOKAJUS
Mes vijome, bet ji pradėjo verkt balsu.
Įsakėm areštuot. Pamatę — aklą varo,
Atgynė žmonės ją ir sumušė žandarą.
Tai liepsite įleist?
SENATORIUS Įgriso visa tai.
Užveski laiptais ją į viršų — supratai?
Paskui va taip
(*rodo*)
žemyn nuleiski ją, kad šičia
Jau niekados daugiau tos bobos nematyčiau.

(*Kitas liokajus įeina ir paduoda Baikovui laišką*)

Na, ko gi stovi, eik...

BAIKOVAS *Elle porte une lettre.*[44*]
(*Atiduoda laišką*)
SENATORIUS
Kas čia ją užtaria?
BAIKOVAS
La princesse peut-être.[45*]
SENATORIUS (*skaito*)
Kunigaikštienė, ji! O rašo sumaniai —
Avec quelle chaleur![46*] Įleiskit, rauk velniai!

(*Įeina dvi Damos ir Kunigas Petras*)

PELIKANAS (*Baikovui*)
Ta ragana sena — *mère de ce fripon*[47*].
SENATORIUS (*mandagiai*)
Prašau, prašau! Kuri iš jūsų Rolison?
PONIA ROLISON (*verkdama*)
Aš... dėl sūnaus... Prašau, maldauju tos malonės...
SENATORIUS
Atsiprašau — tai jūs. O kas gi šitie žmonės?
ANTRA DAMA
Mes dviese.
SENATORIUS (*antrajai*)
Na, o jūs ko norit iš manęs?
ANTROJI
Negali kelio ji viena surasti, nes
Ji neregė...
SENATORIUS Tai gal užuodžia, nes vis viena
Kasdien ateina čia.
ANTROJI Vedžioju ją kas dieną —
Jinai pati sena ir nelabai sveika.
PONIA ROLISON
Dėl dievo!..
SENATORIUS Cit!
(*Antrajai*)
Kas tu?

[44*] Ji turi laišką. (*Pranc.*)
[45*] Turbūt kunigaikštienė. (*Pranc.*)
[46*] Kaip karštai! (*Pranc.*)
[47*] To šelmio motina (*pranc.*).

ANTROJI Kmitova aš[301].
SENATORIUS Tai ką,
Vaikų nebežiūri, bastaisi sau po žmones.
O jie įtariami.
KMITOVA (*baldama*) Ak, ką jūs kalbat, pone!

(*Senatorius juokiasi*)

PONIA ROLISON
Dėl dievo, pagailėk! Akla našlė esu!
Girdėjau, užmuštas — už ką? O, kaip baisu!
Jei gyvas jis tikrai, kaip kunigas kad sako,
Pasigailėk, nes kas vaikus taip baisiai plaka!
Pasigailėk — dangus atlygins tau už tai.
(*Verkia*)
SENATORIUS
Kas? Kur? Kada? Kalbi tu, moterie, keistai.
PONIA ROLISON
Ak pone, aš — našlė[302]! Pasigailėkit vaiko —
Juk žmogui užaugint kiek reikia meilės, laiko!
Jis mokė jau kitus. Patvirtins bet kuris,
Kad mokėsi gerai... Aš — vargšė moteris!
Maitino jis mane, kai darbo susirado...
Jis buvo man akim. Aš mirsiu greit iš bado.
SENATORIUS
Kas priplepėjo tau, kad muša jį, tas gaus.
Kas tau pasakė?
PONIA ROLISON Kas? Turiu ausis žmogaus.
Dar širdį motinos į tas ausis įdėjau...
Juk vakar rotušėn nuvarė jį, girdėjau
Aš motinos širdim...
SENATORIUS Įleido jus?
PONIA ROLISON O ne,
Išstūmė pro duris ir pro vartus mane.
Aš priglaudžiau tada prie kieto mūro ausį
Ir visą dieną taip sėdėdama klausiausi.
Vidurnaktį staiga — prisiekti jums galiu —
Jo balsą išgirdau, kaip viešpatį myliu;
Aš savo ausimis girdėjau balsą jojo —
Po žemėmis giliai jis plakamas vaitojo.

Ir motinos ausis prasiskverbė tada
Giliai giliai — tenai, kur liejosi rauda.
Kankino jį labai...

SENATORIUS Jo niekas nekankino.
Ten sėdi daug kitų — gal tai ne jis, kas žino!

PONIA ROLISON
Juk vaiko balsas tai! Girdžiu jį nuolat vis.
O pagal balsą ras ėriuką ir avis
Tarp svetimų avių — ak, koks tai buvo balsas!
Jei ponas kada nors išgirstum tokį balsą,
Tai neužmigtumei!

SENATORIUS Jei šitaip rėkia — matot,
Jog turima sūnaus užtenkamai sveikatos.

PONIA ROLISON (*puola ant kelių*)
Jei širdį dar turi...

(*Atsidaro salės durys — girdėti muzika — įbėga Panelė balta suknia*)

PANELĖ *Monsieur le Sénateur...*
Oh! je vous interromps, on va chanter le choeur.
De „Don Juan"; et puis le concerto de Herz...[48*]
Ar girdit?

SENATORIUS
Herz! Choeur![49*] Mes čia taip pat kalbėjom apie širdį.
Vous venez à propos, vous belle comme un coeur.
Moment sentimental! Il pleut ici des coeurs.[50*]
(*Baikovui*)
Kad *le grand-duc Michel*[51*] šį sąmojį girdėtų,
Ma foi[52*], taryboje man vietą pažadėtų.
(*Panelei*)
J'y suis — dans un moment.[53*]

[48*] Ponas senatoriau... O! aš jus pertraukiau, dainuos chorą iš „Don Žuano"[303], ir po to Herco koncertas...[304] (*Pranc.*)

[49*] *Herz* — širdis. (*Vok.*) *Choeur* — choras. (*Pranc.*) Tariama taip pat, kaip ir *coeur* — širdis. Čia žodžių žaidimas. (*Vert.*)

[50*] Jūs atėjote laiku, jūs pati graži kaip širdis. Jausminga valandėlė! Čia tikras širdžių lietus. (*Pranc.*)

[51*] Didysis kunigaikštis Michailas[305] (*pranc.*).

[52*] Duodu žodį (*pranc.*).

[53*] Tuojau ateisiu. (*Pranc.*)

PONIA ROLISON Ištiesk rankas geras,
Madauju, pagailėk!
(*Griebia jį už drabužių*)
PANELĖ *Faites-lui donc grâce!*[54*]
SENATORIUS
Diable m'emportel[55*], ko gi šita senė geidžia?
PONIA ROLISON
Sūnelį pamatyt!
SENATORIUS (*pabrėždamas*)
Bet caras to neleidžia.
KUN. PETRAS
Aš — kunigas!
PONIA ROLISON O taip, bent kunigą įleisk!
Gal miršta jau... Neteisk nekalto jo, neteisk!
Bent sielos nežudyk kankindamas jo kūną.
SENATORIUS
C'est drôle![56*]. Iš kurgi jūs girdėjot, kad sūnus
Jau šaukias kunigo? Kas skleidžia tuos gandus?
PONIA ROLISON (*rodydama kun. Petrą*)
Man sakė kunigas. Jau kiek jisai maldavo,
Kad leistų jam atlikt bent priedermystę savo —
Neleidžia...
SENATORIUS (*greitai pažvelgęs į Kunigą*)
Tai jisai čia tuos gandus visus!..
Tiek to, gerai, gerai. O caras juk teisus —
Jis leidžia kunigams lankyti pagal norą
Jaunimą ir grąžint jį atgalios į dorą.
Religiją gerbiu[306] labiau už visa ką...
(*Atsidūsta*)
Jaunimą pražudys kaip tik doros stoka.
Eh bien[57*], tai su dievu!
PONIA ROLISON (*Panelei*) Brangioji, aš maldauju,
Užtarkite mane, dėl Jėzaus Kristaus kraujo!

[54*] Pasigailėkit jos! (*Pranc.*)
[55*] Tegu velniai griebia (*pranc.*).
[56*] Tai įdomu! (*Pranc.*)
[57*] Ką gi (*pranc.*).

Jau metai sėdi jis ant duonos ir vandens
Kalėjime šaltam. Kiek vaikas begyvens!

PANELĖ

Est-il possible?[58*]

SENATORIUS (*užkluptas*) Kaip? Jau metai? Geradėjau,—
Imaginez-vous — pats lig šiol to negirdėjau!
(*Pelikanui*)
Reiks bylą peržiūrėt, apklausti vaikelius,
Ir jeigu tai tiesa, tai komisarams klius.
(*Poniai Rolison*)
Soyez tranquille[59*], čionai ateikite septintą.

PONIA KMITOVA

Neverk, senatorius neleis jo užkankinti,
Ištardys ir galbūt paleis jį, kai reikės.

PONIA ROLISON (*nudžiugusi*)

Tegu už visa tai jam dievas užmokės!
Aš visada sakiau: negali būt, kad, žmogų
Sutvėręs, dievas leis daryti jam tiek blogo.
Jis pienu motinos maitintas kaip visi...
Bet žmonės juokėsi, o aš likau teisi.
(*Senatoriui*)
Nejaugi ligi šiol ničnieko negirdėjai?
Jie viską nuo tavęs paslėpę, niekadėjai!
Tu mūsų pasiklausk — išgirsi pagaliau
Teisybę...

SENATORIUS (*juokdamasis*)

Na, gerai, bet apie tai vėliau.
Kunigaikštienei aš prašyčiau pasakyti,
Kad visa, ką galiu, paliepsiu padaryti.
(*Mandagiai*)
Adieu, Madame Kmit, aš padėsiu, kuo galiu.
(*Kun. Petrui*)
Norėčiau persimest su tamsta žodeliu.
(*Panelei*)
J'y suis dans un moment.[60*]

(*Visi išeina, be anksčiau buvusiųjų*)

[58*] Ar gali būti? (*Pranc.*)
[59*] Būkite rami (*pranc.*).
[60*] Tuojau ateisiu. (*Pranc.*)

SENATORIUS (*po pauzės, Liokajams*)
Iš kur tokie ir imas?
Prie durų stovite — o koks apsileidimas!
Nulupsiu kailį jums — žiūrėsit apdairiau.
(*Vienam Liokajui*)
Sek bobą tą!
(*Pelikanui*)
Bet ne, uždėsiu tau geriau:
Kai ji ateis — nuvest pas sūnų pažadėki
Ir į kalėjimą tu pats ją palydėki,
Vienutėn uždaryk ir raktais užrakink.
C'en est trop[61*] — ne tarnai, o puskvailiai aplink!
(*Krenta į kėdę*)
LIOKAJUS (*drebėdamas*)
Jūs liepėte įleist...
SENATORIUS (*pašokęs*) Kaip tu drįsti kalbėti?
Tai taip išmokai čia tu man atsakinėti?
Įkrėsti šimtą jam ir, jeigu išgyvens,
Į cypę mėnesiui ant duonos ir vandens...
PELIKANAS
Drįstu priminti jums — reikėtų apdairumo:
Nepaisant paslapties, sargybinių budrumo,
Jau vaikščioja gandai, kad Rolisonas čia
Kankinamas labai. Ko gero, nejučia
Ir carą jie pasieks. O jei gandai jau kyla,
Tai reikia pagaliau užbaigti šitą bylą.
DAKTARAS
Prašyčiau išklausyt šiuo reikalu mane.
Juk Rolisonas tas pamišęs, kaip žinia,
Vis puola prie langų, ieškodamas sau galo,
Bet užkalti langai...
PELIKANAS Jis oro gaut privalo,
Nes plaučiai nesveiki, be to, nusilpęs jau.
Tad langus atdaryt paliepsiu aš tuojau:
Trečiam aukšte jisai — tegul kvėpuot pabando...
SENATORIUS (*išsiblaškęs*)
Aš sėdu prie kavos — jie bobą man ant sprando
Įleidžia tuo metu...

[61*] Tai jau per daug (*pranc.*).

DAKTARAS Aš ponui jau sakiau,
Kad reikia sveikata jums rūpintis daugiau.
O reikalus visus pavalgius atidėti:
Ça mine la santé.[62*] Naudinga pagulėti.

SENATORIUS (*ramiai*)
Eh, mon Docteur[63*], tvarka, tarnyba juk svarbu!
Išgijo net skilvys nuo rūpesčių, darbų:
Išjudinta tulžis, o ji juk *fait la digestion*[64*].
Galėčiau po pietų *voir donner la question*[65*],
Kaip liepia pareiga: *en prenant son café*[66*].
Tai valanda kaip tik visų *auto-da-fé*[67*].

PELIKANAS (*atstumdamas Daktarą*)
Tai kaipgi jūs žodžius paliepsite suprasti?
Jei Rolisonas mirs dar šiandien, tai?..

SENATORIUS Užkasti.
Gali išbalzamuot — daryki kaip žinai.
A propos, Baikovai! Tau reiktų būtinai
Balzamo truputį — atrodai kaip lavonas,
O vestuves keli. Ne vyras, o šėtonas.

(*Durys iš kairės pusės atsidaro — įeina Liokajus. Senatorius rodo pro duris*)

Pažvelkite, antai jos liemenėlis plonas.
Jaunikis[307] — fui, *avec un teint si délabré*[68*],
Vestuvės tavo bus kaip *Tibère à Capré*[69*].
Nesuprantu lig šiol, kaip jis priverst galėjo,
Kad šios lūpelės „taip" žodelį prašnibždėjo.

BAIKOVAS
Priversti? Bet, *parions,* kad jau po metų net
Pamesiu ją. Po to aš vesiu jau kasmet
Be prievartos. Gana pažvelgt į tą ar šitą —

[62*] Tai kenkia sveikatai. (*Pranc.*)
[63*] Ak mano daktare (*pranc.*).
[64*] Pagerina virškinimą (*pranc.*).
[65*] Dalyvauti tardyme (*pranc.*).
[66*] Gerdamas kavą (*pranc.*).
[67*] Deginimas ant laužo (*isp.*).
[68*] Toks išblyškęs (*pranc.*).
[69*] Tiberijaus Kaprio saloje[308] (*pranc.*).

Generoliene tapt sutiktų neprašyta.
Neverksiu — kunigas paliudys tai vėliau.

SENATORIUS

A propos, kunigas...
(*Kunigui*) Prieiki artėliau!
Žiūrėkite, *quelle figure! Il a l'air d'un poète.*[70*]
Ar matėte kada *un regard aussi bête*[71*]?
Štai romo stiklas — gerk, klebone, nesvarstyk.

KUN. PETRAS

Aš ne...

SENATORIUS Klebone, gerk!

KUN. PETRAS Esu broliukas tik.

SENATORIUS

Man nesvarbu visai, broliukas tu ar dėdė,
Tačiau iš kur žinai, kieno vaikai kur sėdi?
Sakyk, ar tu gandus jo motinai nešei?

KUN. PETRAS

Aš.

SENATORIUS

Girdit?
(*Sekretoriui*)
Užrašyk! Ar viską užrašei?
(*Kunigui*)
Iš kur žinai? Ėhė, paukštelis išsigando!
Pamatė, kad rašai, ir išsisukti bando.
Kokios brolijos tu?

KUN. PETRAS Aš — bernardinas.

SENATORIUS Kaip?
Bet giminės geri dominikonai, taip?
Juk Rolisonas ten lig šios dienos tupėjo.
Sakyk, iš kur žinai ir kas tau priplepėjo?
Girdi! Aš įsakau — užtenka tų maldų.
Vienuoli, su tavim kalbu valdžios vardu,
Galbūt parodyti tau rusišką bizūną?
(*Sekretoriui*)

[70*] Koks veidas! Jis turi poeto išvaizdą. (*Pranc.*)
[71*] Tokį kvailą žvilgsnį (*pranc.*).

Rašyk: tylėjo.
(*Kunigui*)
Taip. O visgi keista būna:
Juk teologiją tu moki mintinai —
Kad kiekviena valdžia iš viešpaties[309] — žinai?
Tai kaipgi tu gali jos neklausyt nūnai?
(*Kunigas tyli*)
Pakart tave, broliuk, iš tikro kyla noras.
Vargu ar beprikels tave po to prioras.

KUN. PETRAS
Pakęsti valdžią — dar nereiškia jos klausyt.
Išeina kartais ji iš pragaro...

SENATORIUS Ak, šit!
Jei įsakyčiau aš tuojau tave pakarti,
Manai, kad aš už tai nuo caro gaučiau barti?
Tepasakytų jis: „Apsėdo jus velniai!"
O tu tuo tarpu jau kybotumei seniai.
Tad klausiu, bet dabar jau paskutinį sykį:
Apie mušimą tą iš kur žinai? Sakyki!
Juk danguje dėl to turbūt nesilankei?
Pasakė angelai? Velniai?

KUN. PETRAS Tu pasakei.

SENATORIUS (*nustebęs*)
„Tu"?.. Pasakei man: tu? tu? tu? tu?

DAKTARAS Cha, klebone!
Į poną kreipiasi: šviesiausias mano pone.
(*Pelikanui*)
Pamokyk jį kalbėt: jis tikras gyvulys.
Duok jam...
(*Rodo ranka*)

PELIKANAS (*kerta Kunigui per veidą*)
Senatorių užpykino, kvailys!

KUNIGAS (*Daktarui*)
Atleisk jam, viešpatie, nes jis ir pats nežino
Ką daraąs! Jis save šiais žodžiais pragaišino.
Dar šiandien mirsi tu.

SENATORIUS Kaip? Kaip?

BAIKOVAS Jisai juokauja.

Dar kartą snukin rėžk — tegu išpranašauja.
(*Duoda jam sprigtą*)

KUN. PETRAS
Ir tu juo pasekei, nors nesate draugai.
Nueisi jo pėdom: gyvensi neilgai.

SENATORIUS
Pašaukt Botvinką, ei! Suimti šitą kūmą —
Aš pats jį tardysiu, turėsiu malonumą.
Žiūrėsim, ar ilgai tylės taip atkakliai.
Kas inspiravo jį?

DAKTARAS Drįstu pranešt kukliai:
Aš spėju esančią slaptai jų visą gaują,
O Čartoriskis[310] jai, man rodos, vadovauja.

SENATORIUS (*pašokdamas nuo kėdės*)
Que me dites-vous là, mon cher?[72*] Niekus kalbi!
Impossible[73*]...
(*Sau*)
O ką? Byla labai svarbi.
Jei kunigaikštį man pavyktų dar įpinti...
(*Daktarui*)
Iš kur žinai?

DAKTARAS Seniai nešioju šitą mintį.

SENATORIUS
Ir nieko nesakei?

DAKTARAS Neklausėte. Sakiau,
Kad įpūsta ugnis gesinti bus sunkiau.

SENATORIUS
Bet kunigaikštis? Ne!

DAKTARAS Dalykas, pone, aiškus:
Turiu parodymus, skundus, pagautus laiškus.

SENATORIUS
Tai jo laiškai?

DAKTARAS O ne, bet kalbama tenai
Apie jį patį, ir yra visi planai.
Profesoriai taip pat prie šito maišto dedas,
Beje, Lelevelis — visų vyriausias vadas.

[72*] Ką tu man kalbi, mano mielas? (*Pranc.*)
[73*] Negali būti (*pranc.*).

SENATORIUS (*sau*)
Ak, kad įrodymas pakliūtų į rankas!
Kad bent šešėlis to įrodymo ar kas!
Įgriso man dažnai girdėta pastabėlė:
„Tai Čartoriskis taip senatorių iškėlė".
Žiūrėsime, kuris galėsim girtis mes:
Ar tas, kurs iškelia, ar tas, kuris išmes?
(*Daktarui*)
Eikš, *que je vous embrasse*[74*],— dalykai, aišku, svarbūs.
Iš karto supratau: tai ne vaikiūkščių darbas,
Ir kunigaikštis čia įpainiotas seniai.

DAKTARAS (*familiariai*)
Supratote? Kas jus apgaus — nebent velniai.

SENATORIUS (*rimtai*)
Nors aš jau ir anksčiau žinojau šį dalyką,
Bet jeigu jums surast įrodymų pavyko,
Tai *écoutez*[75*], žadu senatoriaus žodžiu
Jums pensiją perpus padidint iš pradžių —
Prilygint skundą šį dešimtmečiui tarnystės,
Paskui seniūnija[311] ir šiaip mielaširdystės,
Ir ordinas — gerai jums caras užmokės!
O paprašysiu aš, jei tik prašyt reikės.

DAKTARAS
Ir man dalykas šis pakankamai kainavo:
Juk aš samdžiau šnipus iš menko iždo savo,
Bet carui tarnavau — kitokio tikslo nėr.

SENATORIUS (*imdamas jį už parankės*)
Su sekretoriumi nueikite, *mon cher*,
Tų popierių paimt ir jų užantspauduoti.
(*Daktarui*)
O vakare reikės aptarti, suplanuoti.
(*Sau*)
Aš tardymus vedžiau, prakaitavau ilgai,
O jam iš viso to garbė ir pinigai!
(*Susimąsto*)
(*Sekretoriui į ausį*)

[74*] Kad apkabinčiau (*pranc.*).
[75*] Klausykite (*pranc.*).

Liepk daktarą kartu su popieriais suimti.
(*Įeinančiam Baikovui*)
Tatai byla svarbi — reikės ja užsiimti,
Nes daktaras staiga prasitarė. Kvočiau,
Bet tardymas turės paveikti jį rimčiau.

(*Pelikanas, matydamas Senatoriaus malonę, palydi Daktarą ir žemai jam nusilenkia*)

DAKTARAS (*sau*)
Tu neseniai mane atstūmei, riestanosi!
Bet kai pastumsiu aš, tai jau neatsistosi.
(*Senatoriui*)
Sugrįšiu tuoj.
SENATORIUS (*nerūpestingai*)
O aš aštuntą išvykstu.
DAKTARAS (*žiūrėdamas į laikrodį*)
Kas tai? Jau dvylikta? Beveik dienos metu?
SENATORIUS
Penkta.
DAKTARAS Penkta? Matyt, kad laikrodis netikęs —
Sustojo kažkodėl rodyklės ant dvylikės.
Reikės jį pataisyt, o tai apgaus mane.
Kad per plaukelį bent jis pajudėtų — ne!
KUN. PETRAS
Jau tavo laikrodžiui nelemta pajudėti...
Brolau, pats laikas bus tau atgailą pradėti.
DAKTARAS
Ko nori, pasakyk!
PELIKANAS Jis buria tau kažką.
Koks blizgesys akių — tarytum driežo, a?
KUN. PETRAS
Aukščiausias įvairiai įspėja piktą žmogų.
PELIKANAS
Ne kunigas jisai, o šnipas po mūs stogu...

(*Iš kairės pusės atsidaro durys, įeina daug išsipusčiusių damų, valdininkų, svečių — girdisi muzika*)

PONIA GUBERNATORIENĖ
Ar galim?

PONIA TARĖJO ŽMONA
C'est indigne![76*]
PONIA GENEROLIENĖ *Ah! mon cher Sénateur*[77*],
Mes laukėm, laukėm jūs!
PONIA TARĖJO ŽMONA *Vraiment, c'est un malheur.*[78*]
VISI (*kartu*)
Atėjome ieškot.
SENATORIUS Kokia garbė šiai salei!
DAMA
Mes galim šokt ir čia — juk vietos iki valiai.

(*Visi sustoja ir ruošiasi šokiui*)

SENATORIUS
Pardon, mille pardons, j'étais très occupé.
Que vois-je, un menuet? parfaitement groupé!
Cela m'a rappelé les jours de ma jeunesse![79*]
KUNIGAIKŠTIENĖ
Ce n'est qu'une surprise.[80*]
SENATORIUS *Est-ce vous, ma déesse!*
Que j'aime cette danse, une surprise? ah! dieux![81*]
KUNIGAIKŠTIENĖ
Vous danserez, j'espère.[82*]
SENATORIUS *Certes, et de mon mieux.*[83*]

(*Muzika groja menuetą iš „Don Žuano". Kairėje pusėje stovi valdininkai ir jų žmonos, dešinėje keletas jaunuolių, keli jauni rusų karininkai, keletas senių, apsirengusių lenkiškai, ir kelios jaunos damos. Viduryje — menuetas. Senatorius šoka su Baikovo sužadėtine, Baikovas — su Kunigaikštiene*)

[76*] Tai netinka! (*Pranc.*)
[77*] Ak brangusis senatoriau (*pranc.*).
[78*] Iš tikrųjų tai nelaimė. (*Pranc.*)
[79*] Atsiprašau, tūkstantį kartų atsiprašau, buvau labai užimtas. Ką aš matau, menuetas? Puikiai sugrupuota! Tai priminė man jaunystės dienas! (*Pranc.*)
[80*] Tai tiktai siurprizas[312]. (*Pranc.*)
[81*] Tai jūs, mano dievaite! Kaip aš mėgstu šitą šokį, siurprizas? O dievai! (*Pranc.*)
[82*] Tikiuosi, jūs šoksite. (*Pranc.*)
[83*] Žinoma, ir kiek galima geriau. (*Pranc.*)

BALIUS

DAINUOJAMA SCENA

IŠ DEŠINĖS PUSĖS

DAMA

Žiūrėk, kaip senis suktis bando —
Tegu nusisuka sau sprandą.
(*Senatoriui*)
Kiek daug garbės, kiek džiaugsmo man!
(*Į šalį*)
Il crévera dans l'instant.[84*]

JAUNAS ŽMOGUS

Tiek daug žmonių kankinęs, mušęs,
Jis šiandien šoka sau ramus.
Žiūrėk, šuoliuoja tarsi lūšis
Ir šaudo akimis į mus.

DAMA

Jis vakar mušė, plakė, šaukė,
Praliejo tiek nekalto kraujo,
O šiandien, žiū, nagus įtraukė
Ir meilinas visiems iš naujo.

IŠ KAIRĖS PUSĖS

KOLEGIJOS REGISTRATORIUS (*Tarėjui*)*

Žiūrėk, senatorius kad šoka —
Ir aš, tarėjau, šokt kviečiu!

TARĖJAS[313]

Žinai, kad man neapsimoka
Išeiti šokio su pačiu.

REGISTRATORIUS

Surasim damų — ir jaunų.

TARĖJAS

Visai ne apie tai kalba.
Geriau aš vienas šokt einu
Nei su tavim,— šalin, arba...

REGISTRATORIUS

Kodėl?

TARĖJAS Matai: esu tarėjas.

[84*] Jis netrukus nusprogs. (*Pranc.*)

REGISTRATORIUS
Aš registratorius esu.
TARĖJAS
Per menkas man toksai šokėjas.
Ir kaip jūs drįstate? Baisu!
(*Pulkininkui*)
Eime pašokt — juk šiandien balius.
Žiūrėk, kaip šoka jo šviesybė.
PULKININKAS (*rodydamas Registratorių*)
O kas tasai plepys, skarmalius?
TARĖJAS
Tai registratorius. Bjaurybė!
PULKININKAS
Tai jakobinas, tikras mietas!
DAMA (*Senatoriui*)
Kiek daug garbės, kiek džiaugsmo man!
TARĖJAS (*piktai*))
Čia susimaišė rangai, vietos!
DAMA
Il crèvera dans l'instant.
KAIRĖ PUSĖ, *choru*
DAMOS
Ah, quelle beauté, quelle grâce![85*]
VYRAI
Koks blizgesys, kiek daug didybės!
DEŠINĖ PUSĖ, *choru*
VYRAI
Ak, niekšai, šelmiai, ak, bjaurybės!
Dangaus bausmė juos ras.
SENATORIUS (*šokdamas, Gubernatorienei*)
Geidžiu arčiau pažint seniūną —
Žmona graži, dukra taip pat,
Bet jos čia niekada nebūna...
GUBERNATORIUS[314] (*bėgdamas paskui Senatorių*)
Mes sutvarkysim tai kaipmat.
(*Prieina prie Seniūno*)
Kur jūs žmona?
SENIŪNAS Namie paliko.

[85*] Ak, koks grožis, koks grakštumas! (*Pranc.*)

GUBERNATORIUS
O dukros?
SENIŪNAS Kad tiktai viena.
GUBERNATORIENĖ
Ir ji į balių neatvyko?
SENIŪNAS
Ne!
GUBERNATORIENĖ
Jūs čia vienas?
SENIŪNAS Taip.
GUBERNATORIUS Žmona
Turbūt senatorių pažįsta?
SENIŪNAS
Aš ją tik sau turiu, manau.
GUBERNATORIENĖ
Atvesiu dukrą — ji nedrįsta.
SENIŪNAS
Jūs patarnavimus žinau.
GUBERNATORIUS
Menuete porų stokoja,
Reikėtų damų bent kelių.
SENIŪNAS
Dukrelės poros nevilioja,
Aš pats jai porą rast galiu.
GUBERNATORIENĖ
Girdėjau, šoka ir dainuoja —
Senatorius pakviestų ją.
SENIŪNAS
Matau, senatorius šnairuoja
Iš karto į kelias, deja!
KAIRĖ PUSĖ, *choru*
Koks šitų rūmų spindesys,
Kiek daug čia visko, kur dairais!
DEŠINĖ PUSĖ, *choru*
Iš ryto kraują laka jis,
O romą — vakarais.
TARĖJAS (*rodydamas Senatorių*)
Jisai, nors lupa, bet vaišina,
Tokiam ir kailio negailu.

SENIŪNAS
Vaikus kalėjiman sodina,
Mus varo prie stalų*.
RUSŲ KARININKAS (*Bestuževui*[315])
Nekeista, kad mus keikia šičia:
Jau šimtas metų greitai bus,
Kai siunčia Lenkijon lyg tyčia
Vagis ir plėšikus.
STUDENTAS (*Karininkui*)
Žiūrėk, štai Baikovas skėtrioja,
Koks veidas! Šypsosi saldžiai.
Lyg rupūžė mėšle rėplioja
Išpūtęs pilvą išdidžiai.
Kaip šuo bjaurius dantis iškišo,
Įsistebeilijo švieson,
Klausyk, juk Baikovas pamišo!

(*Baikovas niūniuoja*)

(*Baikovui*)
Mon Général, quelle chanson![86*]
BAIKOVAS (*dainuoja Beranžė dainą*[316])
Quel honneur, quel bonheur!
Ah! monsieur le sénateur!
Je suis votre humble serviteur, etc., etc.[87*]
STUDENTAS
Général, ce sont vos paroles?[88*]
BAIKOVAS
Oui.[89*]
STUDENTAS
Je vous en fais compliment.[90*]
VIENAS KARININKŲ (*juokdamasis*)
Ces couplets sont vraiment fort drôles,

[86*] Mano generole, kas per dainelė! (*Pranc.*)

[87*] Kokia garbė, kokia laimė! Ak pone senatoriau! Esu jūsų nuolankiausias tarnas, ir t.t., ir t.t. (*Pranc.*)

[88*] Generole, ar tai jūsų žodžiai? (*Pranc.*)

[89*] Taip. (*Pranc.*)

[90*] Aš sveikinu jus. (*Pranc.*)

Quel ton satirique et plaisant![91*]

JAUNAS ŽMOGUS

Pour votre muse sans rivale
Je vous ferais académicien.[92*]

BAIKOVAS (*į ausį, rodydamas Kunigaikštienę*)

Ragai jam būtų ne prošal.

SENATORIUS (*į ausį, rodydamas Baikovo sužadėtinę*)

Va, va, je te coifferai bien.[93*]

PANELĖ[318] (*šokdama, Motinai*)

Bjaurus ir senas — nepatinka.

MOTINA (*iš dešinės pusės*)

Tai meski jį — ir bus ramu.

TARĖJO ŽMONA (*iš dešinės pusės*)

Kaip tau, dukrele, viskas tinka!

SENIŪNAS

Kaip trenkia nuo visų romu!

KITO TARĖJO ŽMONA (*Dukrai, stovinčiai šalia*)

Pakelk aukščiau akis, Zosele,
Gal jo šviesybė pamatys.

SENIŪNAS

Jei man jisai pastotų kelią,
Vienam iš mudviejų —
(*paliesdamas kardą*)
mirtis!

KAIRĖ PUSĖ, *choru*

Koks blizgesys, kiek daug didybės!
Ah, quelle beauté, quelle grâce!

DEŠINĖ PUSĖ, *choru*

Ak, niekšai, šelmiai, ak, bjaurybės!
Dangaus bausmė juos ras.

IŠ DEŠINĖS PUSĖS JAUNIMAS TARPUSAVY

JUSTINAS POLIS[319] (*Bestuževui, rodydamas Senatorių*)

Įsmeigčiau peilį jam į šoną
Arba į snukį trenkčiau bent.

[91*] Tie kupletai iš tikrųjų labai juokingi, koks satyrinis ir juokaujamas tonas! (*Pranc.*)

[92*] Už jūsų nepalyginamą mūzą aš padaryčiau jus akademiku[317]. (*Pranc.*)

[93*] Na, na, aš tau uždėsiu ragus. (*Pranc.*)

BESTUŽEVAS
Ir kas iš to? Nebus šėtono,
Bet pragaras neduos gyvent.
Jisai kartos, jog sostą gina —
Ir mokyklas jums uždarys.
Sakys: studentai — jakobinai
Ir gyvus juos praris.

JUSTINAS POLIS
Bet užmokės tasai žandaras
Už kraujo, ašarų marias.

BESTUŽEVAS
Šunidę gerą laiko caras —
Ne tas, tai kitas atsiras.

POLIS
Ak, leisk užmušti šitą kvailį!

BESTUŽEVAS
Aš perspėju tave!

POLIS
Tai bent gerai išdirti kailį...

BESTUŽEVAS
Ir pražudyt save.

POLIS
To niekšo, žmogžudžio, galvijo...

BESTUŽEVAS
Geriau eime iš čia, brangus!

POLIS
Nejaugi taip visi jų bijo?
Nieks neatkeršys jiems?
(*Eina prie durų*)

KUN. PETRAS Dangus!

(*Muzika staiga pasikeičia ir groja Komandoro arijąˢ²⁰*)

ŠOKĖJAI
Kas atsitiko, kas?

SVEČIAI Kodėl taip niūriai groja?

VIENAS (*žiūrėdamas pro langą*)
Koks debesis, žiūrėk, sutemo... jau krapnoja.
(*Uždaro langą — tolumoje griaudžia*)

SENATORIUS
Kodėl negrojate?
DIRIGENTAS Sumaišėme.
SENATORIUS Lazdų!
DIRIGENTAS
Turėjome šalia mes ir kitų gaidų —
Jie nesuprato ir suklydo, po paralių!
SENATORIUS
Na, na — *arrangez donc*[94*] — tai tęsim, ponai, balių!

(*Už durų pasigirsta baisus riksmas*)

PONIA ROLISON (*už durų, kraupiu balsu*)
Įleisk!..
SEKRETORIUS Tai neregė.
LIOKAJUS (*susijaudinęs*) Ji regi — tamsoje.
Kaip lekia laiptais! Ei, laikykite!
KITI LIOKAJAI Deja!
PONIA ROLISON
Ar rasiu aš čionai tą žmogžudį, sakykit?
LIOKAJUS (*nori sulaikyti — ji pastumia vieną Liokajų*)
Žiūrėk, kaip stumdosi! Pamišėlė — laikykit!
PONIA ROLISON
Kur tu? Aš galvą tau suskaldyt atėjau...
Kaip mano sūnui! Ak, jisai negyvas jau!
Pro langą išmestas — ar sąžinę turi tu —
Ant akmenų kietų! Kad pragaras prarytų
Tave, girtuokli! Na, eik, kraują nusiplauk!
Tu, krokodile, ei! Kur tu esi? Palauk —
Suplėšysiu tave, kaip tu kad mano Jasių.
Pro langą išmetė! Maniau, kad gyvą rasiu.
Vienatinis sūnus, maitintojas brangus!..
O šis gyvena sau! Tai ar yra dangus?
KUN. PETRAS
Nepiktžodžiauk! Sūnus tavasis gyvas dar.
PONIA ROLISON
Dar gyvas? O, kieno žodžius girdžiu dabar?

[94*] Padarykite tvarką (*pranc.*).

Ar tai tiesa? Juk aš bematant nuskubėjau.
„Nupuolė!“ — šaukia. Bet lavono neregėjau —
Vienintelio sūnaus lavono!.. Kaip baisu!
Sūnelio nemačiau. Matai — akla esu!
Tačiau ant akmenų jaučiau nekaltą kraują —
Čia aš jį vėl jaučiu — čia, dieve, tarp visų
Yra jo budelis, čia žmogžudys puotauja!

(*Eina tiesiai prie Senatoriaus. Senatorius bėga. Ponia Rolison krinta apalpusi ant grindų. Prie jos prieina tik kun. Petras ir Seniūnas. Girdėti perkūno trenksmas*)

VISI (*išsigandę*)
Ir žodis tapo kūnu! Tai čia!
KITI Čia! Čia!
KUN. PETRAS Ne.
VIENAS (*žiūrėdamas pro langą*)
Tačiau visai arti — čia pat, šiame name.
SENATORIUS (*prieina prie lango*)
Ten daktaro langai!
KAŽKURIS ŽIŪROVAS Iš baimės dreba kūnas.
KAŽKAS IŠ GATVĖS (*juokdamasis*)
Nusinešė velniai!

(*Įbėga persigandęs Pelikanas*)

SENATORIUS Kur daktaras?
PELIKANAS Perkūnas
Jį nutrenkė staiga. Suprasti negali:
Aplinkui juk yra žaibogaudžiai keli,
O užmušė jį ten, kur jis ligonius gydė.
Sidabrinius rublius perkūnas tesulydė,
Kur buvo prie galvos spintelėj padėti —
Dėl katastrofos šios tie rubliai ir kalti.
SENIŪNAS
Cariniai pinigai tik nelaimingi esti.
SENATORIUS (*Damoms*)
Sumaišėt šokį, ech! Prašyčiau, ponios, tęsti!
(*Matydamas, kad gelbsti ponią Rolison*)
Išneškit ją iš čia, padėkit jai, tačiau
Išneškit.

KUN. PETRAS
Prie sūnaus?
SENATORIUS Kur norit, tik greičiau.
KUN. PETRAS
Tai leiskit aplankyt šios moteriškės sūnų —
Jisai dar gyvas juk!
SENATORIUS Eik, eik sau, po perkūnų!
(*Sau*)
Jau daktaro nėra, ak, *c'est inconcevable!*[95*]
Išpranašavo jam tas kunigas — *c'est diable!*[96*]
(*Visiems*)
Ir kas gi čia baisaus? Pavasarį[321] labai
Dažnai iš debesų pasipila žaibai.

TARĖJO ŽMONA (*savo vyrui*)
Kalbėk, kaip išmanai, o baimė ima žmogų.
Nebūsiu su jumis ilgiau po vienu stogu,
Kalbėjau: tik neliesk vaikelių nekaltų.
Tylėjau, kol žydus plakei ir kūlei tu,
Tačiau vaikus... Matai, ar baigiasi geruoju?
TARĖJAS
Kvaila esi.
TARĖJO ŽMONA Eime namo — aš negaluoju.

(*Vėl trenkia perkūnas — visi pabėga: pirma kairė, paskui dešinė pusė. Pasilieka Senatorius, Pelikanas, kun. Petras*)

SENATORIUS (*žiūrėdamas į bėgančius*)
Prakeiktas daktaras! Tasai niurgzlys baisus
Pastipdamas svečius išvaikė man visus.
(*Pelikanui*)
Kaip spokso kunigas! *Voyez, quel oeil hagard.*[97*]
Tai keistas nuotykis, *un singulier hasard*[98*].
Na, kunige, sakyk, ar burtus tu čia sėji,
Kad numatai žaibus, mirties kelius atspėji?

(*Kunigas tyli*)

[95*] Tai nesuprantama! (*Pranc.*)
[96*] Tai velniškas dalykas! (*Pranc.*)
[97*] Žiūrėk, koks klaikus žvilgsnis. (*Pranc.*)
[98*] Tai keistas nuotykis (*pranc.*).

O kalbant atvirai, tai daktaras tasai
Ir kaltas, nes per daug jau stengėsi jisai.
On aurait fort à dire[99*] — žmogus, matyt, apako
Ir nebematė jau tiesaus ir aiškaus tako!
Na, kunige, tyli? Ir nebijai kančios?
Verčiau paleisiu jį: *on dirait bien des choses!..*[100*]
(*Susimąsto*)

PELIKANAS
Cha cha! Jei ši byla taip pavojinga būtų,
Tai nuo perkūno mums visų pirmiausia kliūtų.

KUN. PETRAS
Papasakosiu jums prilyginimus du[322]...

SENATORIUS (*susidomėjęs*)
Apie perkūną gal? Kalbėk!

KUN. PETRAS
Anuo metu
Keliavo būreliu kažkur pakeleivingi.
Prie mūro sienos jie atsigulė aptingę.
Tarp jų — ir žmogžudys. Jį angelas nakčia
Prikėlęs tarė: „Eik, žmogau, greičiau iš čia,
Nes siena grius". Ir šit — išliko niekadėjas,
O užmušė visus. Tasai, rankas sudėjęs,
Pasimeldė karštai: „Dėkoju tau, dangau!"
O dievo angelas jam tarė taip: „Žmogau,
Tu už visus kitus nusikaltai daugiausia
Ir užtatai mirtim numirsi niekingiausia".

O kitas toks. Kadais, seniai, labai seniai,
Romėnai, kovoje įveikę sumaniai
Karalių kažkurį, iššudė jo kariauną
Ir rotmistrus visus[323] — tiek seną, tiek ir jauną.
Tačiau karalių, seniūnus jo bei vadus
Paliko gyvus dar romėnas išdidus.
O šie, kvailiai, linksmi tarpusavy kalbėjo:
„Atsidėkosim jam, kad mūs pasigailėjo".
Bet pertarė ūmai kareivis tuos kvailius:
„Valdovas iš tiesų paliko gyvus jus,

[99*] Būtų galima pasakyti (*pranc.*).
[100*] Bus per daug kalbų!.. (*Pranc*)

Kad kaip šunis paskui prie ratų prirakintų
Ir po stovyklą šią tampydamas kankintų.
Į Romą nuvarys, nes esate verti,
Kad pamatytų jus romėnai iš arti
Ir šlovintų balsu galingą vadą savo,
Kurs priešą sumušė, jo rotmistrus pagavo.
Paskui jus atiduos į budelio nagus,
Šis požemy giliam įkalins kaip vergus,
Kur amžina rauda, keiksmai, dantų griežimas[324]
Ir amžina tamsa — toksai bus jūs likimas".
Karalius tarė tam romėnui taip: „Kvaily!
Iš kur likimą mūs žinoti tu gali?
Gal su vadu drauge tu puotose sėdėjai,
Girdėjai jo žodžius ir jo planus atspėjai?"
Ir gėrė, juokėsi jisai iš žodžių tų
Su pulkininkais ir su hetmonais kartu.

SENATORIUS (*nuobodžiaudamas*)
Il bat la campagne...[101*] Et, paleisiu šitą kvailį —
Eik sau! Pakliūsi vėl — aš taip išdirbsiu kailį,
Kad nepažins tavęs net motina tikra
Ir būsi panašus į Rolisoną tą.

(*Senatorius su Pelikanu eina į šavo kambarius. Kun. Petras eina prie durų ir sutinka Konradą, kurį du kareiviai veda tardyti. Pamatęs Kunigą, Konradas sustoja ir ilgai žiūri į jį*)

KONRADAS
Kaip keista! Niekados jo nemačiau lig šiolei,
Tačiau pažįstu jį kaip tikrą savo brolį.
O gal sapne? Taip, taip, — atsimenu, sapne
Tas veidas, akys tos žiūrėjo į mane.
Tai jis neleido man į prarają nukristi.
(*Kunigui*)
Nors, kunige, manęs turbūt nė nepažįsti,
Bet leiski padėkot užu malonę tą,
Kur mano sąžinei per tamstą apreikšta.
Tu — draugas man brangus, nors ir sapne matytas,
Kada tikrovėj jų yra vos vienas kitas.

[101*] Jis kliedi. (*Pranc.*)

Paimk, tave prašau, šį žiedą ir parduok —
Beturčiams ir mišioms, ką gausi, atiduok,
Tegu jas už vėles skaistyklos atnašauja.
Nelaisvė! Kaip gerai dabar aš pažinau ją!
Juk skaistykla taip pat nelaisvė, aš manau,
O man ar teks mišių klausyti — nežinau.

KUN. PETRAS
Teks. O už žiedą šį tau patarimą duosiu.
Tu tolimais keliais nežinomais važiuosi,
Protingų ir garsių sutiksi. Jų būry
Dar protingesnio tu ieškoki vis, kurį
Pažinsi, nes jisai pagarbins pirmas Kristų.
Klausyk, ką jis sakys...

KONRADAS (*įsižiūrėdamas*)
Tai tu?.. Bet ne — aš klystu...
Dėl dievo, palūkėk...

KUN. PETRAS Lik sveikas, negaliu!

KONRADAS
Tik vieną žodį...

KAREIVIS Ne! Ne tuo eini keliu!

IX SCENA

VĖLINIŲ NAKTIS

TOLĖLIAU MATYTI KOPLYČIA — KAPINĖS — BURTININKAS IR MOTERIS GEDULO RŪBAIS

BURTININKAS
Jau būriai žmonių regėti —
Laikas vėlines pradėti.
Ko tu lauki kapuose?
MOTERIS
Ne, aš neisiu į koplyčią,
Aš geriau paliksiu šičia
Susitikti su dvasia
To, kurs naktį tamsią, baisią
Apsireiškė man kadaise[325].
Visas kruvinas, jisai,
Dvasių apsuptas, piktai
Į mane tada žiūrėjo
Ir nė žodžio nekalbėjo.
BURTININKAS
Gyvas buvo jis — užtai
Ir tylėjo taip keistai.
Mat mes galim iš tikrųjų
Šiąnakt kviesti tarp kitų
Ir dvasias visų gyvųjų.
Nors jų kūnai tuo metu
Savo darę nepaliauja:
Kalba, žaidžia ar kariauja,
O vardu šaukta dvasia
Apsireikš migla blausia,
Bet pakolei turi kūną,
Nebyli, kurčia ji būna[326].
MOTERIS
O žaizda — ką reiškia ji?

BURTININKAS

Tai, matyt, žaizda širdy.

MOTERIS

Aš viena pamesiu kelią.

BURTININKAS

Aš padėsiu tau, dukrele.
Jie vieni ten burt pradės,
Kitas senis jiems padės.
Šit — giesmė jau ataidėjo,
Tai, vadinas, prasidėjo.
Prisišauks dabar vėlių
Vainiku ir kuodeliu.
Oro vėlės atsišaukia.
Ar matai — kaip žiburiai
Žemėn lekia jų būriai?
Lyg ugnies grandinės plaukia.
Oro vėlės ten — matai?
Virš koplyčios jos aukštai —
Lyg balti balandžiai lekia
Gaisrui siautėjant mieste:
Juodame dangaus skliaute
Blaškos prieglobsčio netekę,
Blyksi gaisro šviesoje
Tarsi žvaigždės danguje.

MOTERIS

Jo kol kas nėra, deja!

BURTININKAS

Žiū, koplyčioj suliepsnojo —
Tai užkeikė ugnimi,
Tarp kitų ir kūną jojo
Iš kapų prikeldami.
Ir ateis visi lig vieno —
Tu pažinsi jį nūnai.
Tik už ąžuolo kamieno
Pasislėpki būtinai:
Šitas ąžuolas išpuvęs
Buvo raganų slėptuvė.
Blyksi mėlyni žaibai,
Visos kapinės sujudo,

Atsivėrė jau grabai,
Ir numirėliai prabudo.
Šitai ištiesė kažkas
Ilgas ir sausas rankas.
Dega akys kaip žarijos —
Slėpkis medyje greičiau,
Nes sudegins iš toli jos,
Man nebaisios jos tačiau.

MOTERIS

Ką matai?

BURTININKAS Lavoną šviežią![327]
Kaip anglis juoda kakta[328].
Dantimis baidyklė griežia,
Dūmais spjaudosi pikta.
Vietoje akių matyti
Du auksiniai įstatyti,
O auksiniuose tuose
Tupi, šaiposi velniukas.
Strapalioja kaip ožiukas,
Mirksi vis pikta dvasia.

Šmėkla bėga ir vaitoja,
Rankom semia, grabalioja,
Tartum ji tarp rankų tų
Auksą seikėtų sietu.

ŠMĖKLA

A, kurgi bažnyčia, sakykit, kur eiti?
O kas ją parodys man, kas?
Taip degina kaktą dukatai įkaitę
Ir svilina auksas rankas.
Žmogau, iš kančių tu mane išvaduoki,
Kančių neregėtai sunkių!
Vargdieniams šį auksą verčiau atiduoki,
Nuplėšk dukatus nuo akių!

Nenori! Turėsiu tad auksą seikėti,
Pakol tas vaikų žmogžudys
Gaus galą — tada jį pripilsiu kaip rėtį,
Bus aukso pilna jo širdis.

Paskui per akis ir ausis jį išliesiu,
Pripildysiu vėl lig kraštų
Ir auksą lavonu, tarytum sietu,
Aš pilstysiu, sversiu, seikėsiu!
Kada prasijosiu tiek daug pinigų!
Reiks laukti ilgai!.. Aš degu! Aš degu!
(*Dingsta*)

BURTININKAS
Žiū!

MOTERIS O kas ten?

BURTININKAS Netoliese
Vėl numirėlis. Jisai
Iš duobės mums ranką tiesia,
Nesupuvusią visai.
Jis iš kapo lipti ruošias
Kaip vestuvėms pasipuošęs[329].
Kirminai apgraužė jį,
Bet pažinti dar gali.

Jis po kapines klajoja,
Velnias jį tolyn vilioja
Pasivertęs mergele,
Pamojuoja rankele,
Mirksi, juokiasi jam tyčia
Ir neleidžia į koplyčią.
Šmėkla vejasi ją vis,
Bet, atrodo, nepavys.
It malūnas koks skėtrioja —
Čia ranka, tenai vėl — koja,
Apkabint jau siekia ją,
Bet tuo tarpu atsiranda
Iš kažkur šunų ruja
Ir lavoną plėšia, kanda,
Draskalioja į šalis,
Kol suplėšo į dalis —
Vienas koją, kitas ranką,
Ir ištąso jas po lanką.

Kūno dalys kažkodėl
Ima ir atgyja vėl,
O atgiję kojos, rankos
Vėl į vieną vietą renkas.
Tartum rupūžė galva
Paršuoliuoja anava,
Grobai savo kelią baigė
Lyg bjauri didžiulė sraigė...
Jau priaugo prie pečių
Jo galva. O takučiu
Raitos pirštai nudraskyti —
Stengias ranką pasivyti.
Štai ir vėl abi rankas
Lyg prigliejęs būtų kas,
Atšliaužė nutrauktos kojos,
Vėl jis visas atsistojo
Ir dabar vaikysis vis
Tą mergelę. Kai pavys,
Šunys vėl nutemps į šoną
Ir suplėšys tą lavoną.
Tepraryja jį kapai!

MOTERIS
Tu bijai?

BURTININKAS Bjaurus labai!
Rupūžės, vikšrai ir sraigės —
Kiek bjaurybių vien jame!

MOTERIS
Tarp tų dvasių nėr jo, ne!

BURTININKAS
Vėlinių naktis jau baigės.
Greit giedos treti gaidžiai.
Prosenolius paminėję,
Žmonės skirstos pamaldžiai.

MOTERIS
O jisai ir neatėjo!

BURTININKAS
Jei dar kūne jo dvasia,
Tu jo vardą pasakyki,
Tai burtažole baisia

Aš užbursiu ją dar sykį, —
Kūną jo dvasia paliks,
Prieš tave kaipmat išdygs.

MOTERIS
Pasakiau...

BURTININKAS Jis negirdėjo...
Aš užkeikiau...

MOTERIS Neatėjo!

BURTININKAS
Moterie! Matyti, jis
Pakeitė tikybą savo
Ar gal kitą vardą gavo[330]...
Baigiasi naktis — greit švis.
Jau nusilpo mano žodis —
Mylimas nepasirodys.
(*Išeina iš medžio*)
Kas tai? Kas tai? Iš rytų,
Nuo pat miesto Gedimino,
Kiek tiktai beįkabina,
Daug važiuotų bei raitų[331]
Vis į šiaurės pusę skuba
Arklius vydami rišča.
Pirmutinio — juodas rūbas...

MOTERIS
Jis!

BURTININKAS Ir atlekia į čia.

MOTERIS
Pažiūrėjo, apsisuko
Ir atgal keliu nurūko.
Tik kartelį — ir gana!

BURTININKAS
O krūtinė kruvina:
Tūkstančiai žaizdų baisiausių
Dienąnakt kankina jį,
Tūkstančiai kardų aštriausių
Įsmeigti giliai širdy.
Tik mirtis žaizdas užgydys.

MOTERIS
Kas jį skriaudžia, dieve didis?

BURTININKAS
Žiaurūs budeliai tautos
Jį kankina.
MOTERIS Ant kaktos
Matėsi žaizda mažytė,
Lyg raudona kruopelytė,—
Kraujo lašas kaktoje.
BURTININKAS
Aš taip pat regėjau ją —
Pats susižeidė, matyti[332].
Nors maža, bet jos, deja,
Nė mirtis jau neužgydys.
MOTERIS
Ak, padėk jam, dieve didis!

Pirmo veiksmo pabaiga

III
DALIES
FRAGMENTAI

KELIAS Į RUSIJĄ

Giliau į tą kraštą — labiau sulaukėjęs.
Vežimas tik skrenda kaip dykvietėj vėjas,
O akys kaip du sakalėliai aukštai
Tik blaškos viršum to sniegų vandenyno,
Audrų nešami, kaip nutūpt nebežino:
Regėdami sniegą beribį tiktai,
Sparnų nesudėję, vis lekia ir lekia
Ir jaučia, kaip silpsta jų jėgos išsekę.

Nei miesto, nei kalno — tik veltui žvalgaus,
Nėr pėdsakų čia nei gamtos, nei žmogaus:
Kiek akys aprėpia, vien žemė čia plyti —
Ją dievas tik vakar sukūrė, matyti.
Bet kalba ką kita rasti palaikai
Mamuto — per tvaną jis bus čia prigėręs[333],
Ir žino gerai nūn maskviškiai vaikai,
Kad dievas šią žemę seniai jau sutvėręs,
Kad Nojaus laikais ji prekiavus esą
Su Azija — ką gi, gal tai ir tiesa.
Taip pat ir knygelė papasakot gali,
Jėga kitados parnešta į šią šalį[334],
Kad ji, nors nūnai apleista ir tuščia,
O tautą ne vieną pagimdžiusi čia.
Bet didžiojo tvano ištrintos, nuplautos
Čia pėdos močiutės gamtos ištisai.
Nors užgimė šičia ir gentys, ir tautos,
Bet pėdsakų jos nepaliko visai.
Tik Alpių kalnyne aptiksi netyčia

Žymių, kad jų ordos buvojusios šičia[335].
O Romos paminklai byloja[336] nūnai,
Kad ėję plėšikai iš čia į tenai.

O šiandien negyvas, tylus kraštas šitas,
Tarytumei lapas dar neprirašytas,—
Ar dievo ranka tam lape parašys
Ir žmogų išaukštins parašymas šis?
Ar jis šventą tiesą panūs įrašyti,
Kad meilė turėtų žmoniją tvarkyti.
Kad laikos pasaulis malda ir auka?
O gal dievo priešo niekšinga ranka
Su kardu iškirs šioje knygoje mintį,
Kad reikia grandinėm žmoniją rakinti,
O žmogų nekaltą botagais kankinti?

Po baltus laukus siunta vėjas piktai —
Jau sniego bangas jo sparnai palytėjo.
Bet jūra baltoji, įaudrinta vėjo,
Iš baltojo guolio pakyla tiktai,
Ir vėlei tarytum sustingsta jos bangos,
Nurimsta, nuščiūva, vėl pažeme rangos.
O kartais čionai uraganas baisus,
Pažadintas vėjo, pakyla iš miego,
Ir lig pat Euksino[337] jis baido visus,
Maišydamas debesis baltojo sniego,—
Užpusto jisai keleivius įvairius
Tarytum samumas[338] klajoklių būrius.
Be galo, be krašto vien sniegas baltuoja.
Kur ne kur jo dangą pradūrę, antai
Tarytumei salos ar jūros krantai
Šiaurinės eglaitės ir pušys juoduoja.

Kur ne kur iš medžių, kirviu sukirsti,
Lyg kūgiai dūluoja ant balto sniegyno —
Iš tolo atrodo juokingi, keisti,
O žmonės tuos laužus namais pavadino.
Toliau — visas tūkstantis šitų laužų —
Visi jie vienodi, viršum jų dūmeliai

Vingiuoja ir tirpsta danguj pamažu,
Ir blizga iš tolo mažyčiai langeliai.
Jie čia dviem eilėm išrikiuoti prie kelio,
Tenai rateliu, o tenai kvadratu,
Ir žmonės jų būrį vadina miestu.

Žmonių sutinku — tarsi eglės šiaurinės,
Pečiai jų galingi ir plačios krūtinės.
Kaip medžiai ir žvėrys po baltu sniegu,
Jie šiurkštūs, gyvybės pilni ir jėgų.
O veidas kiekvieno — kaip jojo tėvynė:
Tuščia, atvira ir laukinė dykynė.
Ugnis jų širdžių, it vulkanų kokių,
Veidų nepasiekus, krūtinėj rusena,
Jų lūpose ji dar lig šiol neplevena,
Nepalietė dar jų kaktų ir akių.
Tuo tarpu kitur žmonių veidą kiekvieną
Vis rašė likimo ranka nuolatos
Viltim ir skausmais, ir todėl jie šiandieną –
Tarytum paminklas savosios tautos.
Čia akys žmogaus — kaip tie miestai regėti:
Ir plačios, ir skaidrios, bet niekad širdis
Vienodos ramybės jų nesuardys,
Ilgiau ir giliau jos nemoka liūdėti:
Iš tolo atrodo gražu ir jauku,
Į vidų įeisi — ten tuščia, nyku.
Čia kūnui žmogaus dar švelnumo stokoja,
Jame dar besparnė lėlytė žiemoja,
Kuri čia krūtinę skridimui paruoš,
Išties sparnelius ir gražiai pasipuoš.
Bet kai vieną sykį nušvis laisvės saulė,
Kažin, koks vabzdys išplasnos į pasaulį?
Gal savo sparnus čia drugelis išties,
O gal koks bjaurus sutvėrimas nakties?

Po sniego dykynę keliai susipynė —
Juos pratiesė ne karavanai slenką,
Ne gudrūs vaizbūnai juos šičia pramynė,
Tik caras nubrėžė juos savo ranka.

Jei lenkų kaimelis kely pasitiko
Ar kelias atėjo lig lenkų pilių —
Kaimeliai ir pilys bematant išnyko,
Nes caras tai pavertė savo keliu.
Sniege net sunku tuos kelius pastebėti,
Bet, mišką pasiekęs, juos aiškiai regi:
Į šiaurę jie bėga vienodi, ilgi,
Kaip upės į jūrą, jie skuba duobėti.

Bet kas jais keliauja? Šit prunkščia arkliai —
Skubėdamos raitelių virtinės joja,
Kaip juodas žaltys, per pusnis atkakliai
Pavargę, iš lėto kareiviai maknoja.
Jie, carui įsakius, į šiaurę keliais
Žygiuoja[339] išsekę, pikti, apsiblausę,
Iš šiaurės kiti į Kaukazą išeis[340]
Kariauti; kodėl ar už ką — nieks neklausia.
Kinkuoja mongolai[341] — geltonos spalvos
Išpurtę veidai jų ir nosys priplotos.
Ten vargšas lietuvis kaimietis vos vos
Klampoja nuliūdęs, išbalęs, ligotas.
Ten angliški ginklai, o šičia lankai —
Kalmukai[342] juos nešasi tarsi vaikai.
O jų karininkai? Čia prūsas važiuoja
Karietoj ir Šilerio dainą niūniuoja[343],
Ir muša karius bizūnu pakely.
Tenai štai prancūzą matyti gali —
Ieškoti karjeros į šiaurę atvykęs,
Dabar liberalią dainelę jis mykia:
Mąstytojas, kurs su kalmukų vadu
Vis tarias ir deras toliau nuo kitų,
Kaip armijai maisto nupirkt kuo pigiausiai.
Jei pusė kareivių išmirs — tai daugiausia,
O kasą galėsią dalytis perpus.
Jei visas tas reikalas paslėptas bus,
Ministras pakels juos į pirmąjį rangą,
O caras duos ordiną, spustels jų ranką.

O šit kibitka — pasitraukia šalin
Kariai ir vežimai, užleidę jai vietą,
O ji tarsi vėjas vis lekia tolyn,
Nustūmus nuo kelio net vado karietą.
Žandaras vis muša vežėją, o tas,
Iškėlęs botagą, kareivių gretas
Kapoja, kiek rankom pasiekia ir gali —
Sumindysiu, traukis kas gyvas į šalį!
Ir kurgi taip lekia keista kibitka?
Matyt, kad į sostinę skuba žandaras,
Tikriausiai sučiupęs jis vežasi ką.
„Turbūt ką nors užsieny pagriebė caras? —
Spėlioja orus generolas rimtai.—
Gal saksų karalius, prancūzų ar prūsų
Neteko malonės pas viešpatį mūsų
Ir caras įsakė suimt jį už tai?
Gal netgi didesnį didybėje savo —
Gal patį Jermolovą[344] jau areštavo?*
Kaip klaikiai jis žiūri! Kiek žvilgsny jėgos![345]
Nors sėdi šiauduos, betgi primena didį,
Galingą — vežimų eilė iš paskos:
Tai rūmų svita jį, matyti, palydi,
Ir žiūri į mus iš aukštybių, piktai.
Galvojau, kad jie — tai ne šiaip kokie ponai,
O bent generolai arba šambelionai,
Tuo tarpu matau: čia vaikučiai tiktai.
Tai kurgi juos veža taip tolimą kelią?
Kodėl įtarimą valdovui jie kelia?“
Spėlioja vadai vis — kodėl ir už ką?
Į sostinę lekia tiesiog kibitka.

SOSTINĖS PRIEMIESČIAI

Iš tolo matyti, kad sostinė šičia.
Šalikelėm rūmai, puikiausi namai,
O čia jau kažkas panašaus į koplyčią,
Lyg kupetos statulos gumšo tenai —
Šiaudais per šalčius jas gerai apvynioja.
Korinto kolonos[346], į eilę sustoję,
Itališki rūmai to kiemo gale,
Japoniški, kiniški kioskai[347] šalia.
Dar Jekaterinos laikais pastatyti
Griuvėsiai[348] antai klasikiniai matyti.
Namų įvairiausių prie kelio šimtai —
Tarytum visi, kiek tik esama, žvėrys
Narvuos sutupdyti — ir akys jais gėris.
Bet keista, kai niekur tarp jų nematai
Nė vieno, kurs būtų pačių sugalvotas,
Kuriam šviestų rusų fantazija, protas.
Tačiau koks puikumas tų rūmų senų!
O kiek čia, tarp pelkių, vienų akmenų
Sukrauta.

Kai Romoje statė kadaise
Teatrą, tai auksas upeliais tenai
Tekėjo*, o čiagi, kai caro tarnai
Sau rūmus puikiausius statyt užsipaisė,
Tai kraujo bei ašarų liejos tvanai.
Kiek daug jiems reikėjo kalčių išgalvoti,
Kad būtų kam akmenis šituos kilnoti!
Kiek daug jiems reikėjo ištremt nekaltų,
Kiek daug apiplėšti kraštų pavergtų,

Kol kraujas lietuvių, vargai Ukrainos
Ir Lenkijos auksas nupirko jiems tai,
Kuo spindi puošniausios Paryžiaus vitrinos,
Kol rūmus gražiausius pastatė antai,
Šampanais nuplautas tų rūmų parketas,
Ir trypia kasdien jį grakštus menuetas.

Dabar šičia tuščia, nes dvaras mieste.
Iš smarvės pajutęs, kur keliasi caras,
Tą smarvę kaip musės atsiveja dvaras.
Tik vėjas dainuoja tų rūmų skliaute —
Jų ponai į miestą žiemoti išvykę.
Ir aš įvažiuosiu į miestą tuojau.
Vidudienis. Laikrodžiai muša dvylikę,
O saulė pakrypus į vakarus jau.*
Padangė plačiai atvira ir didinga,
Visa nusiblaiviusi, aiški, švari,
Bespalvė kaip stiklas, tyra ir skaidri,
Kaip mirusio akys — atvertos, sustingę.

Jau miestas artėja. Virš miesto — keisti
Portalai ir bokštai, iškilę vienodai,
Kolonos ir sienos, ir mūrai balti,
Lyg kad Babilonijos kabantys sodai[349]:
Tai dūmai virš miesto iš jo kaminų
Grakščiai kolonas ir tuos bokštus sudaro.
Tie šviečia kaip marmuras baltas Kararos[350],
Šie primena spalvą brangių akmenų.
Aukštai šitie dūmai vėl saviškai tvarkos:
Pasikelia skliautai, susipina arkos,
Ir sienos, ir stogas, keisčiausi namai;
Sakytumei miestas, kurs, tarsi užburtas,
Viduržemio jūroj iškyla ūmai
Ar, Libijos rūko ir karščių sukurtas,
Iš tolo vilioja keleivį — tačiau
Neleidžia jam niekad prieiti arčiau.*

Grandinės sužvango. Iškratę, apklausę
Vartus atidarė — įleido galiausia.

PETERBURGAS

Senovės italai ir graikai jau matė,
Jog dievo pašonėj gyvent patogiau,
Tarp girių šventų jie namus savo statė
Arba ant kalnų — kad tik būtų saugiau.
Taip statėsi Roma, Atėnai ir Sparta.
O gotikos amžiuj barono pilis[351],
Apgynus apylinkę visą ne kartą,
Prie šono sau glaudė po kaimus kelis;
Arba kur prie upės ant kranto uolėto
Gyvenvietės augo su amžiais iš lėto.
Visas jas įkūrė kas nors, kaip antai:
Dievai ar globėjai, arba amatai.

Kodėl rusų sostinė čia įsikūrus?
Kodėl pastatyta kampely jinai,
Kuris neseniai atkovotas iš jūros
Ir čuchnų[352], gyvenusių vakar čionai*?
Šykšti šičia žemė ir duona, ir vaisiais.
Čia vėjas ir sniegas, rūkai ir lietus.
Jei šalta — tai šalta, jei karšta — tai baisiai:
Čia oras kaip juokas despoto — rūstus!
Ne liaudis, o caras tas pelkes pamatė —
Patiko. Žmonių nesiklausęs visai,
Čia sostinę sau, o ne miestą pastatė:
Taip caras parodė[353], ką gali jisai.

Ir paliepė caras parūpinti polių
Ir pelkėn sukalti daug tūkstančių jų,
Sutrypt kita tiek į tas pelkes maskolių.

Ant pagrindo to iš lavonų, kraujų,
Užkinkęs į pavalkus jauną ir seną,
Laivu, vežimu, pagaliau — karučiu
Sau medį ir akmenį brangų gabeno
Iš savo valstybės ir žemių svečių.*

Paryžiuje buvęs — jo dvasią neramią
Aikštėm bandė mėgdžiot, bulvarais keliais.
Tas užtvankas matė turbūt Amsterdame.
O Roma, girdėjo, namais dideliais
Puikuojasi — taigi statyt juos įsakė.
Venecija taipgi patraukė jo akį,
Beplaukianti tartum graži ir jauna
Lig pusės nuoga sirena[354] — mergina,—
Ir caras iškast kanalus įsigeidžia,
Juos tiltais apjuosia, gondolų paleidžia.
Paryžius, Venecija — viskas sykiu,
Tik stinga šlovės šitų miestų puikių.
O juk architektai net posakį savo
Sukūrė: kad Roma — žmogaus tvarinys,
Veneciją, sako, dievai suplanavo.
O kai Peterburgą žmogus privažiavo,
Pasakė: šėtono tatai kūrinys!

Čia gatvės, nors plačios, keistai sutvarkytos:
Tarytum tarpekliai, nuobodūs, ilgi.
Didžiuliai namai: čia akmuo, o ten plytos,
Čia molį, ten marmurą žibant regi.
O rūmai vienodi griežtai išrikiuoti,
Tarytum kareiviai į ilgą rikiuotę.
Ant sienų lentelių visokių gausu.
Kalbų įvairumas! Ir dairos poetas:
Ar Babelio bokšte[355], ar kur aš esu?
Štai užrašai: *„Chanas kirgizų*[356] *Achmetas,*
Kurs reikalus lenkų sutvarko kaip retas,
Senatorius“. Kitas: *„Čia monsieur Žoko*[357],
Kurs moko Paryžiaus akcento. Užėjęs —
Išmoksi. Yra jis orkestro griežėjas,
Mokyklų inspektorius, taipgi virėjas“.

Čia: *„Džokas Piačerė*[358], *kurs, tarp kita ko,*
Gamino dešras caro rūmų panaitėms
Ir steigia dabar pensioną mergaitėms“.
Ten:*„Pastorius Dineris*[359] *kviečia, kuris*
Jau daugelį ordinų turi, ir jis
Šiandieną pamokslą ketina sakyti,
Kad popiežium carą derėtų laikyti,
Tuo vienytis kviesdamas kalvinistus,
Socinijonus[360] *ir anabaptistus*[361],
Nes šitaip įsako mums ciesorius mūsų
Ir jo alijantas[362] *— valdytojas Prūsų,*
Priėmęs naujausią tikybą, kuri
*Taipogi mums liepia laikytis būry**“.
Ten: *„Moterų drapanos“*. Šičia: *„Pyragai“*,
„Žaisliukai ir gaidos“. Galiausiai — *„Botagai“*.

Vežimai, karietos bei ratai klegą
Triukšminga gatve važinėja kažkur tai,
Tarytum kokioj panoramoje burtai[363] —
Tiktai pasirodo ir dingsta staiga.
Pasostę apžergęs vežėjas barzdotas —
Jo ūsai ir veidas nuo šalčio šarmotas.
Mažyliai du priekyje joja raiti,—
Tarytum Borėjo vaikučiai[364] greiti;
Jie švilpia ir minią nuvaiko nuo kelio.
Krypuoja būrys įvairiausių rogelių,
Tarytumei ančių, baltų ir baikščių.
Žmogus čia išėjęs alsuoja šalčiu,
Tad skubinas, bėga sustiręs, sušalęs,
Ir akys jo blausios, ir veidas išbalęs,
Kalena dantim, trepsi, trina rankas.
Kai žmonės alsuoja arba kai prabyla,
Tai garas kaip dūmai stulpais iš jų kyla.
Regėdamas tai, pagalvotų bet kas,
Kad krosnys berūkstančios vaikščioja šičia*.
Prastuomenės spaudžiamos, plaukia antai
Dvi eilės ištįsusios — oriai, rimtai,
Lyg eitų maldingai aplinkui bažnyčią,
Lyg upėje ižas judėtų lėtai.

Nejau ta gauja pasivaikščiot išėjo,
Nei šalčio nepaiso, nei geliančio vėjo?
O taip, nors vėjuota tatai valanda,
Tačiau pasivaikščiot be galo naudinga!
Mat vaikšto kaip tik pėsčias caras tada,
Visi jo ministrai, carienė didinga.
Čia tūzai ir damos žygiuoja šalia,
Tarytum karių išrikiuotos kohortos
Arba netvarkingai išmėtytos kortos:
Karaliai ir damos, valetai — gale,
Čia pikai ir kryžiai, o šičia — raudonos,
Ir žengia gatve dvi ilgiausios kolonos
Tenai, kur žmonių kuo daugiau, kur šviesiau,
Tilteliais, išmargintais plokštėm granito,
Stori valdininkai šalia vienas kito.
Šisai išdidus, atsisagstęs pusiau,
Kad kryžiai matytųs pro kailinį paltą.
Tas ordinus rodo, ir, norint jam šalta,
Kaip vabalas šliaužia žingsniu jis lėtu
Ir ieško sau lygių žvilgsniu tarp kitų.
Čia gvardijos pienburnius irgi sutiksi:
Ploni tarsi ietys, pilvais suveržtais,
Panašūs į širšes, akutėmis blyksi.
Toliau — valdininkai kaklais ištiestais
Tik dairos, kuriam čia žemai nusilenkti,
Kurio — nematyti, kurio — išsilenkti,—
Kiekvienas tiktai prieš vyresnį lankstus,
Ropoja taryt skorpionas šlykštus.
O damos tarp jų tiktai švagžda, tik tviska —
Tiek daug skrybėlaičių, parėdų ir visko:
Prancūziškai čia kiekviena išpuošta,
Kojelė batelin grakščiai įsprausta.
Štai ši — baltutėlė, o šita — raudona.
Bet caras jau grįžta. Pasiveja poną
Jo rogės ar važis. Lyg laivas puošnus
Šalia besimaudančių tyliai praplaukia.
Pirmieji įsėdo ir dingo nelaukę.
Pasuko pėstieji taip pat į namus.
Ne vienas jų kosti, bet tvirtina poniai,

Kad šiandien jis laiką praleidęs maloniai:
„Regėjome carą. Lig juostos bemaž
Nusilenkiau jo generolui ir aš".

Gatve tuo metu svetimšaliai praėjo[365] —
Jie išroda skyrės iš būrio kitų.
Žmonių jie, atrodo, neapžiūrinėjo,
Tiktai susikaupę domėjos miestu.
Jo pamatus, stogus, jo langus ir sienas
Žinovo žvilgsniu čiupinėjo kiekvienas,
Tarytum norėtų ištirt, ar plyta
Į sieną gerai ir tvirtai padėta.
Ir, galvas nuleidę, nuėjo, nes jautė,
Kad šitokios sienos ne žmogui išgriauti.
Paliko stovėt piligrimas[366] tiktai,
Kuris, vienas sau nusijuokęs piktai
Ir kumštį sugniaužęs, į akmenis tvojo,
Iškėlęs jį, miestui kerštingai grūmojo.
Sunėrė rankas ant krūtinės jisai,
O žvilgsnį lyg durtuvą tą dviašmenį
Į rūmus įsmeigęs, jis caro jų menėj
Ieškojo,— ir tarsi Samsonas tasai,
Kurs po filistinų kolonom stovėjo,
Galvojo kažką ir žmonių neregėjo.
Šešėlis nukrito staiga ant kaktos,
Tarytum drobulė ant karsto lentos,
Išbalęs jo veidas ūmai patamsėjo —
Sakytum, kad vakaras taip iš dangaus,
Pirmiausia paženklinęs veidą žmogaus,
Šešėliais toliau pasiskleist privalėjo.

Stovėjo ir kitas žmogus netolies[367].
Jog tai ne keleivis — lengviausiai pažino
Kiekvienas, pažvelgęs į jį iš šalies:
Kai išmaldą vargšams jis gatvėj dalino,
Visus juos vardais pavadino, o tą
Paklausė, kokia jo vaikų sveikata.
Paskui jis prie upės ant kranto parimo,—
Liepsnojo saulėlydy rūmų stogai,

Klajojo po miestą jo žvilgsnis ilgai,
Bet žvilgsnis ne toks kaip ano piligrimo:
Išvydęs kareivį be kojos, ūmai
Jis nulenkė galvą pamaldžią žemai,
Iškėlė rankas ir meilingai veizėjo,
O akys jo liūdesiu švietė giliu,
Kaip angelo to, kurs išgelbėti ėjo
Skaistykloje kenčiančių vargšių vėlių,
Kurs matė žmonių nesibaigiančią kančią,—
Žinojo: ilgai dar kentėti reikės[368],
Pakol laisvės saulė ir jiems patekės,
Pakolei sutrūks jų grandinės ir pančiai.
Išvydęs tad verkiantį, verkė drauge,
O ašaros karčios prapuolė sniege,
Bet dievas visas jas surinks vieną dieną
Ir jūra saldybių atlygins kiekvieną.

Jie liko vieni. Švietė rūmų langai.
Ir nors mintyse jie paskendę stovėjo,
Tačiau vienas kitą galop pastebėjo
Ir tyrė žvilgsniu vienas kitą ilgai.
Galiausiai antrasis priėjo ir tarė[369]:
„Brolau, negeroji tave čia atvarė —
Nuliūdęs ir vienas čia stovi, žodžiu,
Sakyk, kas esi ir ko ieškai, meldžiu.
Krikščionis esu aš, tad kryžių ir vytį
Nešioju[370]. O tu kas, meldžiu pasakyti".

Tačiau piligrimas su savo mintim,
Tik galvą papurtęs, pabėgo į šalį.
O jau kitą rytą, šviežia atmintim
Prikėlęs šį vaizdą, gailėtis jo gali.
Ir jeigu tą žmogų pažins — sustabdys,
Nes jaučia gerai piligrimo širdis,
Jog, norint jo balsą jis pirmąkart girdi,
Iš veido galbūt nepažįsta visai,
Bet balsas ir žodžiai įstrigo į širdį —
O gal šitą žmogų sapnavo jisai?

PETRO DIDŽIOJO PAMINKLAS

Po vienu dangojum, kedenamu vėjo,
Per lietų sutemus du žmonės stovėjo:
Tai tas Vakarų kitatautis sūnus,
Carinės galybės čia ištremtas žiauriai,
Antrasis — tai genijus rusų kilnus[371],
Poetas, garsus dainomis visoj Šiaurėj.
Nors jų pažintis truko taip neilgai,
Bet jiedu jau buvo geriausi draugai.
Virš visko, kas žemiška, kilo jų širdys,
Tarytum dvi uolos, kurias kitados
Atskyrė žemai upeliūkštis įširdęs,
Bet linksta aukštai jos viena prie kitos
Ir šniokščiant upokšnį aukštybėj vos girdi.
Į Petro paminklą žiūrėjo svetys,
Poetas tylom dėstė savo mintis:

„Čia carui, kuris nusipelnęs be galo,
Paminklą pastatė carienė kita*.
Užkėlė atlietą jį ant bucefalo[372],
Jau buvo tam carui vieta surasta.
Bet ant savo žemės stovėt jis negali,
Jam ankšta tėvynėj prie savo tautos,
Ir siuntė carienė į svetimą šalį
Parvežti po kojomis žemės kitos.
Ir štai, carienės didžios įsakytas,
Iš Suomijos žemės atplaukia granitas.
Į krantą išlipęs, jisai paklusniai
Atbėga į miestą ir lenkiasi jai*.

Ir caras išjoja bizūną iškėlęs,
Kilniai apsisupęs romėno toga,
Šuoliuoja jo žirgas tarytum pašėlęs,
Pašoka piestu ir sustingsta staiga.

Ne, Markui Aurelijui[373] Romoj statytas
Paminklas daug kartų gražesnis nei šitas.
Šnipus išnaikinęs ir išdavikus,
Jisai pagarsėjo kaip vadas puikus,
Kurs buvo teisingas, narsus, išmintingas,
Kuris prie Paktolio ir Reino[374] visai
Sutriuškino barbarų ordas gausingas.
Ir šit Kapitolin sugrįžta jisai.
Mintis apie savo valstybę, jos laimę
Plevena gyva kilnioje kaktoje,
Ranka jo tarytum pakilo savaime
Ir, minią nutildžiusi, laimina ją,
Antrąja jis žirgą šiek tiek priturėjo
Iš anksto atspėdamas įnorius jo.
Matyti, kad gatvėse minios stovėjo
Ir šaukė: „Valio, mūsų tėvui valio!"
O jis pro minias tas prajojo iš lėto,
Kad pats pamatyti kiekvieną galėtų.
Nors žirgas nerimsta, veržli jo risčia,
Bet žino, kad laiko jis svetį brangiausią,
Kad tėvą žmonėms jisai parneša čia,
Ir pats savo ugnį suvaldo galiausia.
Vaikai gali tėvą regėt iš arti,
Nes žirgas ramus, jo risčia nesparti.
Į nemirtingumą jie kelio neklausia!*

O Petras paleido pavadį visai,
Matyti, kad nešėsi šuoliais jisai
Ir, uolą prijojęs, pašoko, sustingo.
Iškėlė kanopas patrakęs arklys,
O caras nevaldo jo šuolio aikštingo,—
Tikriausiai nukris ir suduš į dalis.
Nuo amžių taip lekia, tačiau nenupuola,—
Taip lygiai upelio kaskados per uolą

Sušalę varvekliais pakimba ilgais,
Bet greitai jie laisvės saulutėj įkais,
Greit vėjas vakaris sušildys tą ledą —
Į ką jis pavers tironijos kaskadą?“

KARIUOMENĖS PERŽIŪRA

Vieni šunide šitą aikštę[375] dažnai
Vadina: čia caras šunis dresiruoja,
O dar kiti — rūbine: caras čionai
Iš anksto apžiūri ir prisimatuoja,
Kaip tinka patrankų, kardų apranga,
Ar žemės karaliai tikės jo jėga.
Koketė, kada ji į balių eit ruošias,
Mažiau čiupinėjasi, maivosi, puošias
Nei caras, kuris aikštėje kas diena
Dabinasi, čiustijas kaip mergina.
O dar kiti tvirtina, jogei čia caras
Tarytum perykloje peri skėrius,
Kurie, jau ne kartą kraštus įvairius
Užplūdę, juos nusiaubė tartumei maras.
Galąstuvu mėgsta vadinti kai kas
Šią aikštę: čia caras iš anksto galanda
Peilius, o netrukus, ištiesęs rankas,
Suvaro peilius tuos Europai į sprandą.
Pakol apžiūrėję jai žaizdą apriš,
Tai caras ir šachą pribaigs, ir sultoną[376],
O kolei namo iš skerdyklos sugrįš —
Įsmeigs savo peilį sarmatui į šoną[377].
Daug turi aikštė ši vardų, o mieste
Valdžia ją vadina paradų aikšte.

Dešimtą — kariuomenės peržiūrų laikas.
Jau aikštę smalsuoliai apsupo antai,
Nelyginant ežerą supa krantai,—

Kiekvienas arčiau vis, į vidurį, taikos.
Tarytum žuvėdros viršum vandenų,
Kazokų būrelis po aikštę vis jodo
Ir plaka smalsiausių pečius bizūnu,
Išlindusiems ietimis vietą nurodo.
Jei kas lyg varlė prišokuoja arčiau,
Tai skuba minioj pasislėpt kuo greičiau.
Girdėt dundesys jau — vienodas, sunkus,
Lyg kalvėje geležį kaltų kas kūju —
Tai atveda būgnas į aikštę pulkus,
O štai ir kolonos kareivių narsiųjų:
Visi jie, vienodai, žaliai aprengti,
Iš tolo kaip musės ant sniego juoduoja.
Ir plaukia kolonos lyg upė plati.
Aikštė tarsi ežeras juda, banguoja.

O mūza, juk aš ne Homeras esu —
Ir šimtas jo lūpų mažai tepadėtų,
Galbūt tik buhalterių plunksnos (visų!)
Visus narsuolius suskaičiuoti galėtų.
Gal jos ir išvardintų karininkus,
Atskirdamos didvyrius ir jų pulkus.

Tačiau nesiskyrė jie vienas nuo kito,
Tie didvyriai! Kiek čia veidų panašių —
Tarytum prie ėdžių arkliai suvaryta,
Lyg pėdas, kur surištas vienu ryšiu,
Lyg eilės gubų per laukus nustatyta,
Tarytum eilutės knygelėj arba
Visų Peterburgo salonų kalba.
Regėjau, kad buvo vieni tų maskolių
Praaugę kitus bent per šešetą colių,
Mačiau prie kepurių raides varines:
Tatai — grenadieriai[378]. Pagal šias žymes
Aš pats priskaičiau tris pulkus tų drąsuolių.
Už jų mažesnių gal koks šimtas eilių,
Tarytum agurkų tarp lapų žalių.
Kad pulką nuo pulko atskirtų žiūrovas,
Jam reikia turėti bent tokias akis

Kaip natūralisto: dumble tik žinovas
Visų kirminėlių vardus pasakys.

Bet štai netoliese trimitai užgrojo —
Ulonai, husarai, dragūnai[379] atjojo:
Visi kepures užsivožę puikias —
Sakytum kepurninkas savo prekes,
Į aikštę atnešęs, gražiai išdėliojo.
Galiausiai atjojo dar pulkas karių —
Visi apkalti kaip virtuvai variu[380] —
Vien galvos arklių it kranai begunksojo.
Gausu įvairiausiai ginkluotų pulkų,
Tačiau pagal arklius juos skirt nesunku.
Tatai atitinka ir taktiką naują,
Be to, papročiams rusų neprieštarauja.
Kadais Žomini[381], generolas, kukliai
Parašė, kad mūšy svarbiausia arkliai,
Nors rusai nuo seno tą tiesą žinoję,
Jog tris kareivius geras žirgas atstoja*;
Ogi karininko neblogas arklys
Ne vieną tarifą turės, bet kelis,
Už šitokį arklį visi susipranta
Pasiūlyti raštvedį ar muzikantą,
Brangymety netgi virėją. Beje,
Kumelė sulysus dažnai vos rėplioja,
Bet jeigu ligonius ji dar pavežioja —
Lošėjai dviem bobom prilygina ją.

Bet grįžkim atgal. Pirmas pulkas — juodais,
Antrasis taip pat ant juodų pasodintas,
Du jojo bėrais, o penktasis — baltais,
Septintas — bėrais vėl, aštuntas — sartais,
Dešimtas šiek tiek mažesniais nei devintas,
Vienuoliktas — šyviais, tik be uodegų,
O dvyliktam kaktos tarytum sniegu
Baltai pažymėtos. Važiavo patrankų
Koks pusšimtis geras, o paskui ant rankų
Kareiviai vos vilko dėžes šovinių —
Iš viso jų buvo koks šimtas, matyti,

Nes jeigu norėtumei vienu žvilgsniu
Ir arklius, ir žmones atskirt, suskaityti,—
Tai Napoleono reikėtų akių
Arba intendanto[382], kuris jau pripratęs
Nepaisyt žmonių, neskaičiuoti arklių,
Kuris, į dėžes vieną akį užmetęs,
Kaipmat pasakys, kiek senų, kiek naujų
Ir kiek šovinių jis pavogęs iš jų.

Lyg pievoj aikštėj sužaliavo mundurai.
Ją visą užpildė kareiviai kaip mūrai.
Kur ne kur dėžė pastatyta žalia
Lyg pelkių baublys ar šiaip paukštis koks retas
Arba pievų blakė žalsva kuprele.
Prie jų ir patrankos su savo lafetais
Tarytum vorai atrėpliojo šalia.

Iš priešakio matos jų kojos — du vyrai,
Už nugaros — taipgi tų kojų pora:
Pirmi — kanonieriai, antri — bombardyrai[383].
Kada šitas voras užmigęs yra,
Tai kojos nueina pagal savo norą,
Palikę ilgam besiilsintį vorą,
O jam šitų kojų nereikia visai.
Bet štai — netikėtai atgijo jisai,
It koks tarantulas neišsimiegojęs*,—
Prikėlė kareivis jį neatidus,
Bematant pritraukė visas savo kojas.
Bet, pirm nei į priešą išspjaus jis nuodus,
Su priekinėm kojom ilgai nosį trina
Lyg musė, aršenike beskęsdama,
Nuodus nusibraukt nuo snukučio mėgina.
Taip lygiai patranką, prieš iššaudama,
Kareiviais kaip kojom pirmyn pasisukus,
Paskui į šalis jas atmetus kartu,
Minutę pailsi ir spjauna netrukus
Kaip tas tarantulas ugninių nuodų.

Pulkai išrikiuoti. Žiū, caras atjoja,
Jį lydi raiti admirolai keli,
Abipus minia adjutantų risnoja,
O priekyje caras. Stebėtis gali,
Kaip spindi iš tolo mundurai, galionai
Tarytum kokių arlekinų*[384]. Žodžiu,
Gausu įvairiausių ženklų ir žvaigždžių,
Tas mėlynai juosi, o šitas geltonai.
Visokių blizgučių, priėjęs arčiau,
Daugiau nei sagų ant kiekvieno mačiau.

Spindėjo visi, bet, kalbėkime tiesą,
Ne savo, o pono šviesa, užtatai
Lyg tie kirminėliai, kurių blyškią šviesą
Tiktai švento Jono naktim ir matai.
Bet caro malonė greit baigsis — ir vėlei
Praras savo šviesą menki kirminėliai:
Gyvens, bet jau niekas nuo šitos dienos
Jų baloj neras, nematys, nežinos.
Narsus generolas žygiuoja į karą,
Pataiko kulka — susilaukia šlovės,
Bet jei kiek rūsčiau į jį žvilgtelės caras,
Narsus generolas išbals ir — padvės.

Dvariškis drąsiau pasitiks caro pyktį:
Nors jaučia jo baisią rūstybę, tačiau
Nemiršta ir neserga taip kaip anksčiau*,—
Jis gali į savo dvarelį išvykti,
Iš ten šambelionui trumpai parašyt
Arba rūmų damai. O būna, kad kitas
Koksai liberalas — vežėjui, ir šit —
Jis vėl caro rūmuose, vėl favoritas.
Jei šunį pro langą išmesi — padvės,
Jei katę — kaipmat vėl ant kojų stovės,
Suras kokią skylę ir vėl nesuglumus,
Vidun įsigavus ji šliaužios po rūmus.
Pakol atgalios grįš dvariškis toksai,
Humaniškai tvarko dvarelį jisai.

Carai paprastai munduruoti tebūva,
Mes tokius juos matom visur, visada,
Nes kario mundūras — tai caro oda,
Su juo jis užgimsta, su juo ir supūva.
Vos spėja iš lopšio sūnus išropot,
Kuriam jau paskirta nešiot caro vardą —
Jis gauna mundurą, bizūną ir kardą,
Kad žaisdamas pratintųs lupt ir kapot.
Kada skiemenuoti jam reikia išmokti,
Tai kardu raides važelioja piktai;
Kai su guvernantais jis mokosi šokti*,
Tai šmaukši į taktą rimbu paprastai.
Paaugus jo visas žaidimas — žygiuoti,
Kareiviams „kairėn", „dešinėn" komanduoti
Arba, pasišaukus būrelį karių,
Juos mokyt rimbu sukinių įvairių.
Taip caras kiekvienas į sostą atėjo,
Todėl jis taip baido Europos šalis,—
Ne veltui dar senis Krasickis[385] kalbėjo:
„Išminčius įrodo, o muša kvailys".

Pirmasis pradėjo tą caropediją[386]
Pats Petras Didysis — šlovė jam už tai.
Jisai caro sostą iškėlė aukštai.
Paskui, kai Europoj žinių įsigijo,
Pasakė: „Aš Rusią Europos šalim
Paversiu, todėl visos barzdos — šalin!"
Pasakė — ir durtinio ilgo nebliko —
Apkarpė bajorams juos caras rūstus.
Pasakė — ir barzdos prekijo, mužiko
Nukrito kaip lapai kokie — per metus.
Jis įvedė durtuvą, trumpą sermėgą,
Kalėjimus įsteigė ir kadetus,
O rūmuos įsakė grot menuetus
Ir moteris šokti suvarė per jėgą;
Apstatė sargybom pasienius visus
Ir uostus aptvėrė storiausiom grandinėm,
Įkūrė senatą, šnipus ir pasus
Ir mokesčius nutarė imt už degtinę.

Nukirpęs, nuprausęs mužiką, jisai
Prikimšo jį rublių, paskui apginklavo,
Sušuko Europa, nustebus visai:
„Žiūrėkite, Rusią jau civilizavo!"
Teliko visiems būsimiesiems carams
Į melą iškeisti teisybę ir protą
Ir durtuvais remti kiekvieną despotą,
Jėgų negailėti pjautynėms, gaisrams.
Klastingai užgrobę ne vieną valstybę,
Vardan svetimųjų jie engia savus,
Kad liaupsintų prūsas, prancūzas guvus,
Kad anglas pagirtų jų protą, galybę.

Palaukit, prancūzai ir vokiečiai! Jūs
Suspėsite mūsų likimą patirti,
Kai caras pasės jūsų miestuose mirtį,
Kada jūsų sprandas bizūną pajus —
Pritrūks tada žodžių jį šlovint ir girti.
Kai caras parodys jums savo nagus,
Lieps Sibirą šlovint ir girt botagus,—
Galėsite tąsyk, parpuolę ant kelių,
Jūs jam padainuot šiandieninių dainelių.

Ir įlėkė caras visam spindesy,
Kareivių sveikatos paklausė, sustojo.
„Sveikatos jums linkim!" — atsakė visi,
Tarytum koks šimtas lokių suriaumojo.
Sušuko komandą — it sviedinį, ją
Kaipmat pasičiupo uolus komendantas,
Ji ėjo — nuėjo vadų minioje,
O pats paskutinis ją griebė seržantas.
Ir ginklai suskambo, sužvango kardai,
Aikštė tarsi miškas siūbavo ir ošė.
Jei karo laive esi buvęs kadai,
Regėjai, kaip verda jūreiviai sau košę:
Į pragarą katilas jų panašus
Putoja ir tyška, tad įpila miltų —
Ne saują, ne dvi, o septynis maišus,
Ir maišo irklais, kad tiktai neprisviltų.

Įstatymų rūmai Paryžiuj tačiau
Putoja už katilą šitą karščiau,
Kai siūlo projektą juose deputatai,
Kai greitai turės prasidėti debatai:
Europa išalkusi žiūri — jinai
Galvoja, kad laisvę jai verda tenai.
Tik liberalizmo pumpuot nesiliauja,
Atsimena dievą kažkas pradžioje,
Bet rūmai nerimsta, neklauso, triukšmauja.
O laisvė? Prisiminė žodžiais ir ją.
Kažkas pagaliau paminės ir valdovą,
Ir vargstančius žmones, gal šūktels: „Į kovą!“,
Bet salė pavargus kalbėt jam neleis.
Įbėga finansų ministras ir ima
Maišyti tą puodą per patį virimą
Procentais ir skaičiais taryt pagaliais,
Pateikdamas iždo apyskaitą ryškią,
O salė tik verda, tik plepa, tik tyška.
Jau džiaugiasi liaudis ir dreba valdžia,
Pakolei sužino visi netikėtai,
Kad čia tik dėl mokesčio buvo kalbėta
Ir kad viso labo tai dar tik pradžia.
Kas matė, kaip verdama košė, ar šitą
Polemiką rūmų — supras iš tiesų,
Kas dėjos aikštėj, kai visi per viens kitą
Įsakymo vykdyti puolė — baisu!
Sugriaudėjo būgnai, pulkai subyrėjo,
Tarytum ledai Nevoje, į eiles,
Kurios išsiskirstė, paskui susiėjo
Sudarę aikštėj kolonas bent kelias.
Kiekvieną jų vedė pikti komendantai,
O caras kaip saulė visų vidury,
Ir sukas pulkai aikštėje aplink jį.
Paskui pasipylė būriais adjutantai,
Lyg žvirbliai ar tartum skalikų ruja,—
Kiekvienas jų bėga ir šaukia iš tolo,
Pakilo baisi sumaištis aikštėje,
Girdėti komandos rūsčių generolų.
It inkaro lynas, staiga pėstija

Per aikštę ištįso į liniją vieną,
O raitelių gretos tada paskui ją
Labiau susispaudė ir stovi lyg siena.
Po tų sukinių, derinių įvairių,
Jojimo spartaus ir kitokių dalykų
Užgriuvo ant sprando pėsčiųjų karių
Raitieji, nelyginant pulkas skalikų
Ant surišto lokio, kurs šiepias piktai
Ir, priremtas vietoje, stena tiktai.
Čia durtuvus savo pėstieji atstatė
Tarytum ežys tas, kuris nelauktai
Per lauką atbėgantį šunį pamatė.
Galiausiai jotynės, kai pulkas raitų,
Komandą padavus, sustoja kartu.
Kaip tampė patrankas, po aikštę vežiojo,
Kaip rusiškai keikė, prancūziškai lojo,
Į areštą varė, bizūnais kapojo,
Kaip kritęs nuo arklio iš skausmo vaitojo,
Kaip, carą garbstydamas, garsiai riaumojo —
Aš norą jaučiu visa tai aprašyt,
Bet veltui šaukiuos mintimis įkvėpimo,
Nes mūza manoji pusiaukelėj šit
Lyg bomba nukrito[387], užgeso, nurimo.
Tarytum Homeras dievų kovoje —
Ir aš netikėtai užsnūdau[388], deja!

Jau visa, ką caras kur skaitė, girdėjo,
Žinojo — kareiviai atliko seniai.
Didžiulė aikštė po truputį tuštėjo —
Skrandiniai, sermėgos, ilgi kailiniai,
Kaip trupinį musės apspitę šią aikštę,
Jau buvo visi į namus išsivaikštę.
Stebėtojai skundės alkiu ir šalčiu,
O rūmuose stalas jau laukė svečių.

Paliko vieni ambasadoriai — žmonės,
Kurių nuo aikštės nenuvysi varu,
Žinodami carą nešykštint malonės,
„Stebuklai! Stebuklai!“ — jam šaukia choru,

Kartodami šimtąjį sykį mažiausia,
Kad caras kaip taktikas genialus,
Kad turi gabius jis generolus,
Kad viskas pranoksta vaizduotę lakiausią,
Kad niekur pasauly kareivių nesą,
Kurie jo kareiviams prilygtų drąsa.
Išjuokę netikėlį Napoleoną,
Kalbas svetimšaliai pasuko į šoną,
Į laikrodžius žvilgčioti ėmė visi
Ir laukti nekantriai vaidinimo galo,—
Per dvidešimt šalčio — dienelė vėsi!
Pats laikas jau būtų pakviesti prie stalo.

Bet caras paleido ir vėl iš pradžių
Į aikštę sartųjų bei juodbėrių pulką,
Išsklaidė pėsčiųjų rikiuotę — žodžiu,
Vėl sniegas po raitelių kojomis dulka,—
Ir vėlei prispaudė pėsčiųjų gretas
Gerai išmankštintos raitųjų kohortos:
Valdovas dar žaidžia kaip šuleris tas —
Kareiviai jo rankose tartumei kortos,—
Ir nors išsiskirstė pavargę draugai,
Jis kortomis vienas dar žaidžia ilgai!
Galop nusibodo — ir caras pradingo
Būry generolų — visi jie iš čia
Į rūmus nujojo skubota risčia;
Kareiviai kaip ėjo — taip vietoj sustingo.
Nuaidi trimitai, ir štai pagaliau
Atgiję kolonos žygiuoja toliau,
Gatve išsilieja ir šičia prapuola,
Visai nepanašios į tuos upelius,
Kurie kalnuose prasigraužia kelius,
Per akmenis šniokščia ir verčias per uolą,
Pakol, atsidūrę tyram ežere,
Purvus nusivalo, pailsi sustoję,
Paskui jau tėkme, kaip smaragdas skaidria,
Vėl ima spindėti, vėl saulėj pursloja.
Pulkai čia atėjo švaručiai, balti,
Išėjo iš čia purvini, prakaituoti.

Aikštė, lygu staltiesė drobės plati,
Purvyno dėmėm jau pradėjo juoduoti.

Žiūrovai ir aktoriai, kaip bematai,
Visi išsiskirstė. Aikštė ištuštėjo.
Ant sniego lavonai it musės gulėjo:
Šis raitelis, nes apsirengęs baltai,
O šitą kanopom į sniegą sumynė —
Aukų reikalauja kas dieną tėvynė.
Tas mirė kaip stulpas pulkų priešaky —
Mat kryptį jiems rodė sušaldamas šičia.
Tasai kiek suklydo rikiuotėj netyčia —
Ir kaktą sutrupino buožė sunki.
Kas gyvas, negyvas — žandarai surankios,
Į duobę suvers ir palaidos kartu:
Tam kojos sulaužytos, dar kitam — rankos,
O šitą prispaudė patrankos ratu;
Jo žarnos bematant išvirto į orą,
Sušuko jis baisiai triskart, tačiau „Cit!
Tylėk! Bent prie caro!" — užriko majoras.
Kareivis, pripratęs aklai jo klausyt,
Sukando dantis... Miline jį pridengę,
Baisios nemalonės tuo tarpu išvengia —
Mat jeigu valdovas staiga pamatys,
Kad karį netyčia ištiko mirtis,
Kad sniegas aplinkui krauju aptaškytas,—
Suirzęs į rūmus jis grįžta, tačiau
Negali pavalgyti taip kaip anksčiau,
Nes mėsai prapuola bet koks apetitas.

O štai sužeistasis, kurį prie visų
Grasindami mušė, bet jis nenustojo
Ir prie generolų garsiausiai vaitojo,
Valdovą be perstogės keikė balsu.
Tad žmonės, nustebinti įvykio šito,
Subėgę tą kankinį vargšą apspito.
Kalbėjo, būk nešęs įsakymą jis,
Staiga lyg užkeiktas sustojęs arklys,
O čia jį užgriuvęs raitų eskadronas

Pargriovė, ir šitai — sulaužytas šonas.
Aplinkui šnekėjo, kad jo tuo laiku
Ne žmonės, o vien tik arkliai pagailėjo:
Per jį nušuoliavo pulkai po pulkų,
Tuo tarpu vos vienas arklys palytėjo
Ir petį sulaužė — tarytum šaka,
Pradūręs milinę, petikaulis styro,
Gulėjo keistai užlaužta jo ranka,
Ir veidas kaip kaulas išbalo to vyro,
Tačiau neprarado jėgų, ir staiga
Sveikąja ranka mosikuoti jis ima —
Atrodo, lyg šaukia prieiti kažką,
Lyg duoda kažkokį kažkam patarimą.
Bet kokį? Neaišku. Visi, kaip matai,
Šnipų išsigandę, pabėgo į šalį
Ir klausiami tiek pasakyti tegali,
Kad rusiškai, vargšas, kalbėjęs prastai.
Per sąmyšį, triukšmą mažai kas girdėjo,
Kaip jis kažin ką apie carą kalbėjo.
Pasklido gandai, kad kareivis tasai —
Tai jaunas lietuvis, gražiai munduruotas,
Garsios giminės, kad kilmingas jisai,
Jėga iš mokyklos rekrūtu įduotas.
Nemėgdamas Lenkijos, jam viršila
Tamtyč neprajodytą eržilą randa —
Girdi, tenusisuka lenkas sau sprandą.
Po įvykio šito vėl stojo tyla.
Kad būtų bent vardą kareivio ištarę —
Užmiršo kaipmat jį tarp daugel kitų.
Jį sąžinėj tavo surasim, o care!
Jį velnias parodys tarp tūkstančių tų,
Kuriems iš kasyklų neleidai išlipti,
Kuriuos tu atidavei arkliui sutrypti.

O rytą prikėlė visus iš miegų
Stūgavimas šuns — jis lavoną surado.
Atkapstė aplinkiniai iš po sniegų
Palikusį šičia nakvot po parado.
Kariuomenės peržiūra baigės seniai —

Kodėl jis naktigultą čia apsirinko?
Šalia jo apsiaustas, šilti kailiniai.
Tikriausiai tai tarnas šaunaus karininko.
Sėdėjo ant pono plačių kailinių
Čia paliktas ir jo įsakymo laukė,
Kol patalu sniegas užklojo švelniu,
O šuo, jį suradęs, gailėdamas kaukė.
Šiltais kailiniais nesisupo jisai,
Nors ir nebešildė jo apdaras plonas.
Viena jo akis, užpustyta visai,
Kita dar vis žiūri — gal grįžta jau ponas?
Įsakė jam ponas sėdėt — ir sėdės.
Įsakė visai nejudėt — nejudės.
Ir ponas jį vietoj besėdintį rasiąs,
Tegu ir negyvą, tegu ir be dvasios:
Kairiojoj tvirtai kailiniai suspausti —
Kad tik nepavogtų — tai ponas įniršty;
Dešnioji į užantį lindo pati
Sušilti, deja, jau neištiesė pirštų.
Ir ponas, matyt, jį užmiršo visai —
Ar tai jis mažai reikalų turi savo!
Kiekvienas supras — karininkas tasai
Į sostinę juk neseniai atvažiavo.
Jį peržiūra traukė visai kuo kitu —
Jis ėjo parodyt naujų epoletų.
Galbūt po parado nuvyko pietų,
Kad moterims jais pasigirti galėtų,
Gal sėdo prie kortų su savo draugu,—
Tuo tarpu jo tarną užpustė sniegu.
Gal gėda jam buvo kitiems pasakyti,
Kad jis čia atvykęs šiltais kailiniais,
Kad jam šitie šalčiai sunku išlaikyti
Tuo tarpu, kai caras juos laiko švelniais,—
Jei peržiūroj tu kailiniuotas — tau galas,
Nes visi pasakys: koksai liberalas!
O vargšas mužike! Žmogum tu jauties
Ar gal šunimi, jei taip šuniškai miršti?
Jau ponas tikriausiai suspėjo pamiršti,
Kad jam tu kaip šuo tarnavai lig mirties.

O vargšas mužike! Širdis virti ima,
Kai aš pamąstau apie tavo likimą!
Tavęs, vargše slave, man gaila išties!
Ak vargeta liaudie! Ir kaip negailauti:
Tik vieną žinai heroizmą — vergauti.

DIENA PRIEŠ PETERBURGO APSĖMIMĄ 1824[389]

OLEŠKEVIČIUS*

Kai degė padangė šalčiu ištisai,
Staiga juodos dėmės virš miesto iškilo,
Tarytum veide pašarvoto, kursai
Prie krosnies troboj truputėlį atšilo,
Tačiau vos atšilęs jis tuo pat laiku
Jau trenkia mirties ir puvėsių tvaiku.
Šilčiau pasidarė. Ir dūmų kolonos,
Parėmusios dangų, grakštutės ir plonos,
Lyg burtai kokie, subyrėjo ūmai,
Sugniužo ir plaukiojo gatvėm žemai.
Jau dūmai lyg vandenys miestą apsėmė,
Užklojo garais jį lyg stora skraiste;
Į vakarą sniego pusnynai tirpt ėmė,
Ir drumzlinas Stiksas[390] paplūdo mieste.
Rogutės nuo jo į tarpuvartes spruko,
Vėl grindiniu ratai pradėjo bildėt.
Tarp dūmų, garų ir tirštėjančio rūko
Sunku juos atskirt, jų šviesas įžiūrėt,—
Žibintų švieselės vos vos bematyti,
Tarytum žaltvykslės virš pelkių jos švyti.

Tie patys jaunuoliai[391] vėl ėjo krantu
Didžiulės Nevos. Nors juos vakaras dengė,
Tačiau jie šnipų kiek galėdami vengė —
Lengviausia išvengti jų tokiu metu.
Savąja kalba patyliukais kalbėjo,
Niūniavo dainelę, o kartais, beje,
Jie dairės sustoję nakties tamsoje —

Ar kas nepamatė? Ar sekt nepradėjo?
Girdėjosi jų prislopinti balsai.
Krantinė jiems priminė Alpėse uolą.
Sustojo galiausiai prie kelio, kursai,
Prakirtęs granitą, į upę įpuola.
Išvydo — ant laiptų pakopų šaltų
Stovėjo žmogus su mažu žibintu:
Ne šnipas tai buvo, nes upę stebėjo —
Gal keltis per šitokį ižą norėjo?
Nebuvo tatai nei vėlyvas žvejys,
Nes laikė žibintą ir popierius jis.
Tad ką jis čia veikia, ko laukia, ko tyli?
Ištraukė iš vandenio virvę žmogus,
Suskaitęs užrašė į knygą mazgus —
Matavo ištvinusią upę, jos gylį.
Žibinto šviesoj paslaptinga knyga
Ir veidas iš tolo atrodė geltonas,
Tarytum danguj debesėlis koks plonas,
Kada jis prieš saulę nušvinta staiga:
Gražus ir kilnus buvo veidas žmogaus to.
Stebėdamas virvę juodam vandeny,
Išgirdo žingsnius — tai kad bent pasiklaustų,
Kur eina, ko ieško praeiviai jauni.
Jis ženklu jaunuolių tylėti paprašė,
Suskaitė mazgus ir į knygą užrašė.
Kažkas nuostabaus buvo tam žmoguje,
Jog norint jaunuoliai prie jo ir priėjo,
Nors juokės iš jo vieni sau širdyje,
Tačiau, neišdrįsę trukdyt jo, tylėjo.
Čia vienas sušuko: „Tai jis! Tai jisai!
Tapytojas, lenkas — pažįstu nuo seno".
Tačiau, nuo spalvų jau atpratęs visai,
Jis mokosi burtų, kerėjimo meno
Iš Biblijos ir iš legendų žilų —
Su dvasiom jis, sako, turįs reikalų.
Galop žmogysta, prie vandens atsistojus,
Prabilo į dangų ištiesus rankas:
„Didžiulį stebuklą mums žada rytojus —
Už pirmą bus antras baisesnis kur kas.

Sutryps visagalis asirų galybę[392],
Nuo žemės nušluos Babilono didybę.
O trečiąjį, dieve, nukreipki nuo mūs!"
Tai taręs, jaunimą prie upės paliko,
Pats laiptais į viršų pakilo iš tyko,
Pasuko, matyti, tiesiog į namus.
Nė vienas jo žodžių gerai nesuprato,
Vieni susimąstė, juokavo kiti:
„Keistuolis! Nejaugi jis ateitį mato?"
Šiek tiek pastovėję prie upės arti,
Namo nuskubėjo kiekvienas, kas gyvas,
Nes vakaras buvo audringas, vėlyvas.

Bet vienas negrįžo. Palikęs visus,
Keistuoliui jisai iš paskos nuskubėjo,
Nematė žmogaus, vien žibintas blausus
Tarytum žvaigždė pro miglas temirgėjo.
Ir nors nepažino tapytojo jis,
Kalbos neišgirdo jo žodis į žodį,
Bet balsas ir burtų baisi paslaptis
Jį sukrėtė smarkiai — ir jam pasirodė,
Kad balsas girdėtas, tad vijos krantu
Keistuolį su knygom ir su žibintu,
Kuris, greitai nešamas, geso, liepsnojo,
Kas kartą mažėjo; audros sūkury
Staiga ėmė blėsti, paskui apsistojo
Didžiulės aikštės pačiame vidury.
Praeivis, paspartinęs žingsnį, pribėgo.
Aikštėj dar nuo seno riogsojo uola,
Ant jos, susisupęs į seną sermėgą,
Stovėjo tapytojas kaip statula.
Vienplaukis, sustingęs tarytum šešėlis,
O dešinę ranką į dangų iškėlęs,
Jis laikė žibintą aukštai virš galvos.
Stovėdamas šitaip aikštėj ant uolos,
Žiūrėjo į rūmus su šviečiančiu langu.
O buvo aplinkui gūdu ir tamsu.
Šnibždėdamas maldą, jis kreipės į dangų,
Paskui prakalbėjo galingu balsu:

„Užmigt neįstengi lig šiolei, o care,
Dvariškiai jau miega — o tu negali.
Dangus dar žodžius įspėjimo tau taria
Paduodamas ženklą: bausmė netoli.
Bet caras jau merkiasi! Greit nugalėtas
Jis, viską užmiršęs, ramiausiai užsnūs...
Ne kartą jis angelo buvo įspėtas,
Įspėtas aiškiau ir griežčiau — per sapnus.

O buvo žmogum juk ir caras kadaise[393],
Kai jis neturėjo tirono nagų.
Kadangi dangaus įspėjimų nepaisė,
Tai greitai pavirto šėtono draugu.
O šį paskutinį dangaus įspėjimą,
Kaip kliedesį kvailą, šalin vyti ima.
Iškels jį rytoj palaižūnai aukštai,
Pakolei šėtonas sutryps nelauktai...

O valdinius caro nameliuos žemiausiuos
Pasieks šitas viešpaties pirštas pirmiausia.
Nes jeigu perkūnas, kai baudžia medžius,
Ir kerta pirmiausia į patį aukščiausią,
Tai, bausdamas žmones, jis mato skurdžius
Ir trenkia pirmiausia į patį mažiausią...

Užmigot laimingi, pikti ar girti,
Rytoj atsibusit — o vargšai žmoneliai!
Miegokit ramiai kaip tie girios žvėreliai,
Nejaučiat — medžiotojas vaikšto arti, —
Jis viską naikina — ir šiokį, ir tokį,
Pakolei užtinka besnaudžiantį lokį.

Jau viesulai galvas pakėlė — baisu! —
Jie šiaurės leduos ligi šiolei miegojo, —
Sparnus pasidarė sau iš debesų,
Ir jūrų, ir upių vilnis pabalnojo.
Girdžiu, kaip įsiutinta jūros banga
Sutrupina ledo grandinę jėga
Ir sprandą galingą į dangų ištiesia.

Jau greitai sutraukys visus retežius[394] —
Iš tolo girdžiu tarsi kūjo dūžius...“

Pajutęs, kad klausos kažkas netoliese,
Prapuolė tarytum šešėlis tamsus
Ar tartum šiurpus nujautimas nelaimės,
Kurs širdį pripildė laukimo ir baimės,
Ir dingo nesuprastas — betgi baisus[395].

[*Fragmento*] *pabaiga*

ŠĮ FRAGMENTĄ
DRAUGAMS
RUSAMS

skiria
AUTORIUS

DRAUGAMS RUSAMS

Ar atmenat mane? O aš, kai pagalvoju
Apie draugus, kurie kapuos, ištrėmime, —
Tada ir apie jus, mieli draugai, svajoju,
Veidai jūs kaip gyvi iškyla prieš mane.

Kur jūs dabar visi? Rylejevą[396], o care,
Už kaklo išdidaus seniai pakorei tu...
O, vargas toms tautoms, kurios apjakę karia
Savuosius pranašus[397] ir pranašus kitų.

Kur ta ranka, kuria kaip draugą apkabino
Poetas ir karys Bestuževas[398]? Ir tą
Rūdynuos prie sunkaus karučio prirakino,
Šiandieną plūkiasi su lenku jis greta.

Kitus galbūt sunki dangaus bausmė ištiko,
Gal už tarnybą kas ar ordiną ūmai
Parsidavė — ir štai tarp caro pakalikų
Jis lankstosi dabar prie durų jo žemai.

Gal carui šlovę kas iš jūsų pranašauja
Pardavęs talentą, tėvynę ir draugus,
Gal Lenkijoj krauju nuo rankų plauna kraują,
Prieš carą kaip angis vyniojas paslaugus.

Tegul tad ši daina pas jus į Šiaurę skrenda
Aidėdama tarp tų ledynų amžinų,
Teatneša jinai džiaugsmingą laisvės gandą,
Kaip gervės atneša gegužį ant sparnų.

Pažinsite mane jūs, dainą tą išgirdę, —
Raičiausi kaip žaltys tirono naguose[399],
Bet jums aš atskleidžiau slaptus jausmus ir širdį
Ir paprastas buvau, ir atviras dvasia.

O šiandien štai nuodus išlieju iš krūtinės,
Jie degins kaip ugnis, sugrauš jie viską, nes
Tai ašaros, kančia, kraujai manos tėvynės:
Tegu jie grauš ne jus, o jūsų grandines.

O kas mane prakeiks arba mėgins nuteisti,
Tasai bus tartum šuo, kurs taip ilgai, deja,
Grandinę valkiojo, kad net pamilo ją
Ir kanda ranką tam, kurs nori jį paleisti.

PONAS TADAS

arba

PASKUTINIS ANTPUOLIS LIETUVOJE

Bajorų nuotykiai iš 1811 ir 1812 metų
dvylikoje eiliuotų knygų

Pirma knyga

NAMŲ ŪKIS

Iš lenkų kalbos vertė

VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS
JUSTINAS MARCINKEVIČIUS

TURINYS. PONAIČIO GRĮŽIMAS.— PIRMAS SUSITIKIMAS KAMBARY, ANTRAS PRIE STALO.— SVARBUS TEISĖJO PAMOKYMAS APIE MANDAGUMĄ.— PAKAMORĖS POLITINĖS PASTABOS APIE MADAS.— PRADŽIA GINČO DĖL STRIUKIO IR SAKALO.— VOISKIO NUSISKUNDIMAI.— PASKUTINIS TRIBUNOLO TVARKDARYS.— ŽVILGSNIS Į POLITINĮ ANO METO LIETUVOS IR EUROPOS BŪVĮ.

Tėvyne Lietuva, mielesnė už sveikatą![1]
Kaip reik tave branginti, vien tik tas pamato,
Kas jau tavęs neteko. Nūn tave vaizduoju
Aš, ilgesy grožiu sujaudintas tavuoju.

Šventoji motina, Čenstakavos gynėja,
Tavim ir Aušros Vartai Vilniuje garsėja.*
Tu Naugarduko žmones su pilim globoji,
Išgydė ir mane šventa globa tavoji:
Kai sergantį mane motutė tau aukojo,
Apmirę akys vėl gyvybe suliepsnojo,
Ir tuoj galėjau aš prie tavo slenksčio stoti,
Kad grąžinai sveikatą, dievui padėkoti,—
Taip tu ir mus grąžinsi į tėvynę mielą.
Dabar tu neški mano ilgesingą sielą
Į tas kalvas miškingas, į lankas žaliąsias,
Kur Nemunas plačiai banguoja mėlynasis;
Į tuos laukus derlingus, pasėliais spalvotus,
Paauksintų kviečių, balkšvų rugelių plotus,
Kur gintarinės svėrės, kaip pusnis grikučiai,
Kur rausta dobilai ir padirvio žvangučiai,
O viskas apsupta ežia kaip juosta lygia,
Joje laukinių kriaušių šen ir ten pridygę.

Vidur tokių laukų kadaise, prie upelio,
Beržiniam gojuje, stovėjo ant kalnelio

Bajoro senas dvaras. Trobesiai mediniai
Su mūro pamatais baltavo žalumyne
Šakotų topolių, kur atokiau šlamėjo
Ir saugojo namus nuo rudeninių vėjų.
Pats rūmas ne per didis, bet kuplus, švarutis,
Didžiulė daržinė ir susigūžę kūtės,
Prie daržinės stūksojo trys nemažos stirtos,
Derlingų dirvų pertekliui sukrauti skirtos.
Matyti iš gubų, kur eilėmis stovėjo
Ir tartum žvaigždės tankiai ražienoj mirgėjo,
Matyti ir iš skaičiaus dirbančių artojų,
Kur juodus pūdymus iš anksto jau vagojo,
Iš sėjai paruošto lyg daržas lysių baro,
Kad esama čia gero, išteklingo dvaro.
Ir vartai taip vaišingai stovi atkilnoti,
Lyg tarsi kviestų jus viešnagei čia sustoti.

Tikrai, štai įdardėjo jaunas ponaičiukas,
Apskriejęs aplink kiemą, greit prie gonkų sukas;
Iššoko iš vežimo, o arkliai palikę
Skabiot prie vartų ėmė augančią žolikę.
Namie, matyt, nėr nieko: durys uždarytos
Iš lauko, ir ąson virbelis įstatytas.
Atvykėlis tarnų ieškoti nenorėjo,
Duris patsai atsklendęs, greit į rūmą ėjo:
Pasveikinti jį troško, taip seniai palikęs,
Mieste pabaigęs mokslus[2], džiaugės vėl parvykęs.
Jis godžiai dairosi į seno dvaro sienas,
Čia jam pažįstamas daiktelis veik kiekvienas.
Tie patys baldai, ir apmušalai tie patys,
Jis čia nuo kūdikystės žaisti buvo pratęs[3];
Tik viskas tarsi suprastėjo, sumažėjo.
Tie patys atvaizdai kambariuose kabėjo.
Čia Kosciuška, dangun akis pakėlęs, žiūri[4]
Ir rankoje suspaudęs nuogą kardą turi,—
Taip jis atrodė klaupęs priesaikos daryti,
Pasižadėjęs priešus kardu tuo išvyti
Ar kristi ant jo pats. Toliau Reitanas liūdi[5],
Kad laisvę jo tauta nesantarvėj pražudė,

Ranka jis spaudžia durklo smaigalį prie šono,
O prieš akis knyga — „Gyvenimas Katono“[6].
Toliau Jasinskis[7], iškilniai niūrus, nors jaunas,
Ir Korsakas[8] — narsusis draugas jo kariaunos,
Ant Pragos pylimo jie kaunasi sustoję,—
Aplink lavonų krūvos, Praga gi liepsnoja.
Net seną laikrodį, deja, jau pagadintą,
Pamatė stovintį kampe medinėj spintoj,
Su vaikišku džiaugsmu pribėgęs tempė šniūrą,
Ar neišgirs Dombrovskio senąjį mozūrą[9].

Ieškojo rūme kambario, kuriam, kaip mena,
Seniai, prieš dešimt metų, vaikas dar gyveno.
Įbėgo ir nustebo: kas gi čia per burtai?
Nejau čia moteries taip jaukiai įsikurta?
Juk nevedė žmonos viengungis senas dėdė,
O prašmatni tetulė Peterburge sėdi.
Ne akmistrinės[10] gi fortepijonas, natos,
Ir knygos paskleistos prabėgomis, kaip matos,—
Čia viską taip mielai galėjo padraikyti
Tiktai nerūpestinga ir jauna rankytė.
Štai ir balta suknelė, atnešta dar rytą,
Ir apsivilkti laukia, kėdėj ištaisyta.
O languose, puodeliuos, gėlės žydi, kvepia:
Žirneliai, balsamai, leukonijos išlepę.
Pro langą jis pamatė vėl stebuklą naują:
Kur, būdavo, vien dilgės, kiečiai viešpatauja,
Dabar gražus darželis, lysės nuravėtos,
O prie takelių puokštės kvepiančios ir mėtos.
Greta žemos, lankeliais išpintos tvorutės
Kaip juosta vaiskiai švietė baltosios saulutės.
Ant lapų dar rasa spindėjo sidabrinė.
Stovėjo atokiau pilna vandens skardinė,
Ir daržininkės čia ne per seniausiai būta —
Turbūt ką tik išėjo. Dar palinkęs kruta
Prie pat vartelių krūmas, ir žymė matyti,
Kurią paliko ten maža basa kojytė,
Į smėlį kaip į sniegą įspausta baltutį.
Įspėti tuoj gali: lengva turėjo būti

Ir tekinais smulkių kojyčių žingsniais skrieti
Ta, kur nubėgdama beveik vos žemę lietė.

Keleivis dar ilgai tylus lange stovėjo
Alsuodamas žiedais, kur taip mielai kvepėjo,
Prie žydinčių gėlių palenkęs veidą glaustė
Ir žvalgės į takelį, kur smėly įspausti
Mažyčiai pėdsakai jo akį nuolat traukė,
Bet atsako, kieno jie būtų, veltui laukė.
Staiga pamatė jis mergelę netoliese.
Dėvėjo tądien ji suknelę lengvą, šviesią —
Grakščiam jos liemenėliui tai labai pritiko,
O kaklas ir pečiai nepridengti paliko.
Lietuvės taip dėvėti tik iš ryto pratę.
Vyriškiai šitaip niekad nėr mergaitės matę.
Tad nors, kaip manė, čia nebuvo pašaliečio,
Suknelės iškarpą ranka pridengus liečia.
Plaukai, nepaleisti, tik smulkiai suraityti,
Baltom, švelniom sruogelėm apie galvą švyti.
Puiki tai puošmena: kai saulė juos paliečia,
Lyg karūna šventajam paveikslėly šviečia.
Bet veido nematyt. Į lauką nusisukus,
Lyg laukė pasirodant ko tenai netrukus.
Staiga delnais suplojo — ten kažkas matyti —
Nuskriejo į pievelę lyg balta paukštytė,
Įbėgo į daržėlį iš beržų alėjos
Ir, atremta langan lenta pasišokėjus,
Vos spėjai susivokt, jau ji tiesiog į vidų
Lengvutė ir šviesi kaip spindulys įskrido.
Suknelę griebusi, prie veidrodžio skubėjo[11];
Staiga čia svetimą jaunuolį pastebėjo.
Ir nusigando taip, kad net visa nublanko,
Ir rūbas nejučiom iškrito jai iš rankų.
Bet ir keleivio veidas raudo kaip ugninis,—
Taip debesėlis rausta nuo aušros rytinės.
Kuklus jaunuolis, veidą rankomis pridengęs,
Kažką norėjo tart, atsiprašyti rengės
Ir negalėjo; ji vien gailiai sudejavo,
Lyg kūdikis, kuris kažką baisaus sapnavo.

Jaunuolis nusigando. Bet jau jos nebuvo.
Širdis jam garsiai plakė, mintys maišės, kliuvo,
Ir pats nebežinojo, kaip toliau jam dėtis:
Ar dėl to nuotykio reik džiaugtis, ar gailėtis.

Šeimyninėj tuo tarpu greitai pastebėta,
Kad naujo svečio štai prie gonkų atbrazdėta.
Arkliams jau kūtėj duota avižų ir šieno —
Tai gero šeimininko pareiga kiekvieno.
Teisėjas nešykštus, taip kaip kiti nedaro[12],
Svečių arklių į smuklę pastatyt nevaro.
Tarnai, tiesa, pasveikint svečio neišėjo,
Bet ne dėl to, kad snaustų namuose Teisėjo.*
Mat ponas Voiskis, gausią vakarienę ruošęs,
Lig šiol neapsidirbęs, rengiasi ir puošias.*
Namie Teisėjo nesant, jis svečius sutinka,
Prižiūri, užima ir tvarkosi aplinkui,—
Jis pono giminaitis ir namų tų draugas.
Bet nūn, atvykus svečiui, pasirodyt saugos,—
Negal gi jo sutikti šitaipos apkiužęs!
Tad greitai vilkosi šventadienio drabužiais,
Nuo ryto paruoštais, nes jau tada žinojo,
Kad vakaro puota neapsieis be jojo.

Atvykusį pažinęs, Voiskis rankas skečia
Ir su džiaugsmu apglėbia ir bučiuoja svečią.
Ir greitas pokalbis tarp jųjų prasidėjo,
Abudu daug dalykų pasakyt norėjo.
Trumpais, palaidais žodžiais maišėsi daugybė
Visokių klausimų ir įspūdžių gausybė.
Kai pagaliau jau Voiskis klausimus išsėmė,
Naujausius įvykius apsakinėti ėmė.

„Gerai, Tadeli (svečias tokį vardą gavo
Kosciuškos atminimui, kurs tada kariavo[13],
Kai gimė vaikas), aš džiaugiuos dėl to dalyko,
Kad tau kaip tyčia šiandien parvažiuot pavyko,
Kai vieši namuose tiek daug gražių panaičių.
Tau dėdė žvalgosi geros žmonos ir kraičio.

Žiūrėk ir pats: rinktinė draugija aplinkui
Dėl tos bylos su Grovu tyčia susirinko,
Reik spręsti seną ginčą su geru kaimynu;
Ir Grovas, kaip žinia, rytoj atvykt ketina.
Ir Pakamorė su visa šeima prispėjo.*
Jaunimas šaudyti į mišką išgarmėjo,
O seniai su poniom apžiūrinėja pjūtį,—
Turėtų pamiškėj dabar visi jie būti.
Eiva jų pasitikt, jei vaikščioti netingi;
Ten bus ir dėdė pats, ir jo svečiai garbingi".

Taip ponas Voiskis su Tadu į mišką traukė,
O žodžiai kaip srovė abiem plaukte vis plaukė.

Saulelė miško skiauteres beveik jau lietė,
Nors ir ne taip kaip dieną, bet plačiai dar švietė,
Visa įraudonijus kaip skruostai kaimiečio,
Kai po dienos darbų jį poilsis jau kviečia.
Ugniniai saulės rato spinduliai pasvirę
Jau leidžiasi į tamsią, ūkanotą girią,
Ir prieblandos rūkai, su medžiais susilieję,
Į vieną visumą tą tylų plotą sieja.
Susikaupė giria kaip paslaptingas rūmas,
O jo stoge žioruoja gaisro raudonumas.
Bet saulės jau nebėr. Dar spinduliai ugniniai
Švytruoja pro medžius lyg pro plyšius langinių
Ir gęsta. Tyla pjautuvai, lig šiol skambėję,
Ir grėblį pievoj deda ant peties grėbėja.
Pasibaigė darbai. Teisėjas tą prižiūri,
Ir su diena kiekvienas darbas baigtis turi.
„Pasaulio Ponas žino, kiek kam dirbti reikia.
Kai savo tarnui, saulei, poilsį suteikia,
Tai ir visiems ilsėtis laikas bus atėjęs".
Taip mėgdavo dažnai pamokyti Teisėjas.
Ir ūkvedžiui griežtai užginta sauvaliauti.
Net ir javų vežimai, nebaigti prikrauti,
Į kluoną pustuščiai ne kartą grįžt turėjo,
Ir jaučiai džiaugėsi, kad taip jie palengvėjo.

Bet Tadas jau pamatė štai draugiją gausią,
Begrįžtančią linksmai; maži vaikai pirmiausia,
Teisėjas su Pakamoriene šnekučiavo,
Ir Pakamorė čia su artimaisiais savo;
Po vyresniųjų panos ir vaikinai ėjo,—
Šiems bent per pusę žingsnio atsilikt derėjo,
Kaip įprasta iš seno. Tvarkdario nebuvo,
Tačiau kiekvienas stojo ne kaip kam pakliuvo,
Bet savo vietoj ėjo, iš eilės, kaip reikia[14].
Teisėjas netvarką mišrioj draugijoj peikia
Ir verčia atsižvelgt kiekvieno pranašumo
Dėl amžiaus ar kilmės, ar nuopelnų gausumo.
„Tvarkoj,— sakydavo,— namai ir tautos žydi,
O netvarka visus į pražuvimą lydi".
Tad tvarką saugojo tarnai, kaip ir savieji,
Svečiai ir giminaičiai, netgi svetimieji,
Tegu ir neilgai čia gavę paviešėti,
Turėjo šių namų tvarkos griežtai žiūrėti.

Trumpai sūnėną savo sveikino Teisėjas:
Į skruostą pabučiavo gero palinkėjęs
Ir davęs maloniai jam pabučiuoti ranką.
Taip pasisveikint čia, prie svetimų, pakanka,
Tačiau kad ašarą rankove greitai braukė,
Matyt, mylėjo Tadą ir labai jo laukė.

Su šeimininku viskas iš laukų ir šilo,
Iš pievų ir ganyklų grįžt namo pakilo.
Piemuo čia bandą varosi avių nemenką
Ir kelia gatvėj dulkes, ten iš lėto slenka
Tirolio karvės ir telyčios su varpeliais[15]
Ir lekia žvengdami arkliai, net dunda kelias.
Prie šulinio visi jau susigrūdę stovi,
Kur girgžda svirtis, liejasi vanduo į lovį.

Teisėjas, nors pailsęs ir svečių tur būrį,
Tačiau ir šeimininko pareigų dar žiūri.
Prie šulinio nuėjo, ūkvedžio neklausia,
Iš vakaro jis viską mato pats geriausiai.

Tarnais nepasikliauna, pats visur užtrunka:
Nuo šeimininko žvilgsnio, sako, žirgas tunka.

O Voiskis su žvake į priebutį išėjo
Ir tvarkdariui Protazui ten išmetinėjo*,
Kad senis kažin ką savaip vis prasimano
Ir vakarienę štai į pilį išgabeno.
Pilies tos niūrios sienos, jau beveik griuvėsiai,
Glūdėjo atokiau, nuo miško netoliese.
Ir kam tas tuščias triūsas? Ir kieno tai labui?
Taip pat ir pats Teisėjas ne mažiau nustebo.
Bet jau vėlu. Geriau to klausimo neliesti
Ir atsiprašius veik svečius į pilį kviesti.
Protazas pakeliui vis aiškino Teisėjui,
Dėl ko jo paliepimą jis pakeist turėjo:
Dvare, matai, prie stalo nėr erdvės nė vietų,
Kad tiek kilnios ponijos sutalpint galėtų.
Pily skliautuota salė dar gerai išlikus:
Kad nėr langų, tai menkas vasarą dalykas.
Užtat ten pat šalti ir erdvūs mūro rūsiai,
Tai aptarnavimui labai patogu būsią.
Taip jis kalbėdamas Teisėjui vis mirksėjo,
Matyt, ir svarbesnių dar priežasčių turėjo.

Du tūkstančiai bus žingsnių nuo Teisėjo rūmo
Ligi pilies griuvėsių įžymaus didumo[16] —
Liūdnų senos Horeškų giminės likučių.
Jų ponui žuvus mūšy metais suiručių,
Dalis didžiulių turtų buvo sekvestruota[17],
Dalis nerūpestingai globai atiduota,
Kai ką tolimesnieji giminės atgavo[18],
Galop ir už skolas nemaža išgaravo.
Tik seną pilį niekas imti nesutiko:
Jai išlaikyti reikia nemažai skatiko.
Bet štai kaimynas Grovas, prašmatnus ponaitis,
Iš motinos kilmės Horeškų giminaitis,
Sugrįžęs iš svetur, pamėgo šituos mūrus —
Juos gotiškos vadino jis architektūros.
Tačiau Teisėjas spyrė dokumentus matęs,

Kad Vilniaus meisteris, ne gotas, pilį statęs[19].
Kai Grovas geistinai pilies įsinorėjo,
Staiga tokis pat noras kilo ir Teisėjui.
Pradėjo vietoj bylą, bet, jos neišsprendę
Gubernijos teisme, paskui Senate bandę.
Daug pinigo pakloję, vis dar neatlyžo,
Kol štai byla ir vėl į vietos teismą grįžo[20].

Gerai Protazas sakė, kad griuvėsių salė
Palestrą ir viešnagę sutalpinti gali[21].
Aukšta, ruiminga salė, lubos jos gaubtinės,
Prilaikomos kolonų, grindys akmeninės,
Be jokių puošmenų mūrinių sienų plotas
Aplinkui briedžių papuoštas ragais šakotais.
Ten ir medžiotojų vardai įbrėžti buvo,
Taip pat — kada ir kur laimikiai tie pakliuvo,
Ir herbai tų, kurie medžioklėse laimėjo.
Horeškų herbas „Pusožis" skliaute spindėjo.

Svečiai tvarkingai iš eilės apstojo stalą.
Tad Pakamorė vietą užėmė iš galo,—
Tai dera jojo amžiui, tinka pašaukimui.
Jis lenkiasi ponioms, vyriškiams ir jaunimui.
Čia pat ir Kvestorius[22] iš dešinės Teisėjo,
Lotyniškai Vienuolis maldą sukalbėjo;
Tada susėdo, vyrai dar degtinės gavo,
Ir tuoj visi skaniai šaltibarščius ragavo.

Nors Tadas dar jaunuolis, aukštoj vietoj sėdi:
Mat jį, kaip brangų svečią, pagerbė taip dėdė.
Greta tuščia vieta jo dėmesį patraukė,—
Kas ją turės užimt, spėliojo vis ir laukė.
Taip pat į ją ir dėdė kreipė žvilgsnį savo
Ir žvalgės į duris, matyt, kad nekantravo.
Ir Tadas jo žvilgsnius nejučiomis lydėjo,
Šalia tuščia vieta jį jaudinti pradėjo.
Kaip keista! Juk čia pat šypsojosi mergaitės,
Kuriom susižavėtų net ir karalaitis.
Čia kiekviena graži, jauna, meili, kilminga,

O jam tik tos vienos, kurios nėra čia, stinga.
Ji lyg mįslė: ją spėdamas, gali suklysti,
Tačiau slaptingumu taip žavisi jaunystė!
Pakamoraitės vengia, artimos kaimynės,
Nekeičia lėkščių jai, nepripila stiklinės,
Nekalbina panelių, tarsi nesuvokęs,
Kad gero elgesio jis sostinėje mokės[23].
Iš tosios vietos vis negal išsivaduoti,
Jau netuščios, nes štai užpildė ją vaizduotė.
Spėjimų apie ją daugiau negu pakanka,
Kaip po lietaus varliūkščių vandeningoj lankoj.
Tarp jų kaip karalienė į dangaus saulelę
Baltoji lelija iškilnią galvą kelia.

Tuo tarpu jau stalan paduota trečias valgis.
Tad Pakamorė, į dukras liūdnai pažvelgęs,
Įpylęs lašą vyno ir lėkštes pakeitęs,
„Turėsiu,— tarė,— pats jums patarnaut, mergaitės,
Nors nevikrus ir senas". Priekaišto užgauti,
Keli jaunuoliai šoko tuoj panoms tarnauti.
Čia pažvelgė į Tadą šnairomis Teisėjas
Ir, lėkštę su valgiu į šalį pastūmėjęs,
Papildęs stiklą, tarė: „Pagal madą naują
Nūn mokytis jaunimas sostinėn keliauja.
Tiesa, kad mūsų sūnūs, tenka pripažinti,
Geriau už mus visokiuos moksluos išmankštinti.
Tačiau, matau, mums, seniams, reik apgailestauti,
Kad jų nemokė niekas su žmonėm bendrauti.
Seniau bajorų sūnūs, būdavo, taip daro:
Išvyksta patarnaut prie gero pono dvaro,
Ir man jaunystėje nemaž ko buvo stoka,—
Dvare prie Vaivados aš viso to išmokau,
Mūs Pakamorės tėvo, pono geradėjo.
(Čia mandagiai ranka jo kelį palytėjo[24].)
Aš elgesio išmokau tik iš jo malonės,
Įpratintas bendrauti, išėjau į žmones.
Tad saugoju lig šiol jo atminimą brangų,
Kasdien už jojo vėlę aš meldžiuosi dangui.
Gal ir ne tiek kaip kitas ten pasinaudojau,

Dėl to, namo sugrįžęs, žemę vien vagojau,
Tuo tarpu kai kiti, nors man dėl to ne gėda,
Globėjui remiant, pasiekė aukštų urėdų,
Tačiau senatvėje bent ta paguoda lieka,
Kad savo namuose nesu aš niekad nieko
Nemandagiai užgavęs. Žinoma iš seno,
Jogei išmokt nelengva mandagumo meno.
Gracingai brūkštelt koja — to dar nepakanka[25],
Arba su šypsena paspausti kito ranką,
Nes šitoks mandagumas pirkliui gal ir dera,
Tačiau kilnus bajoras jo neims už gera.
Kaip kam būt mandagiam, reik atskirai išspręsti:
Ir kūdikio juk meilėj mandagumo esti,
Ir vyro pagarboj prie svetimųjų žmonai,
Ir kaip su samdiniais tur elgtis taurūs ponai.
Yra čia skirtumų, juos reik gerai suprasti
Ir tinkamiausią būdą kiekvienam atrasti.
Seniau, kai vaišindavos ponai su sau lygiais,
Didžiuodavos šalies istorija ir žygiais,
O šlėktų vietos darbus pirmoj vietoj statė,
Dėl to kiekvienas brolis bajorėlis matė,
Kad lygiai su kitais ir jį čia pripažįsta,
Dėl to jie taip brangino savo bajorystę.
O šiandien nebeklauski: senas tu ar jaunas,
Iš kur ir ką veikei? Kiekviens į vidų braunas,
Ir jei ne šnipas, tuo gali bent pasiguosti.
Ir kaip Vespasianas pinigo neuostė[26],
Iš ko ir kaip jį gavo, klausti nenorėjo,
Taip apie žmogų nieks dabar neklausinėja.
Gana, kad yr landus ir galvą aukštai kelia,
Tokie draugus brangina kaip gražius žydeliai".

Taip tardamas, jisai aplink apsižiūrėjo,
Nes norint išmintingai ir gerai kalbėjo,
Žinojo, kad jauniems dažnai kantrybės stinga,
Jei per ilga kalba, nors būt ir išmintinga.
Tačiau aplink rimtis ir tyluma didžiausia.
Tad Pakamorės dar žvilgsniu jis atsiklausia.
Nors Pakamorė žodžiais nieko nepareiškia,

Bet, linkčiodamas galvą, pritaria jam aiškiai,
Kalbėtojui dar tylint, duoda jam suprasti,
Kad gali savo žodį ir toliau jis tęsti.
Teisėjas tad, taures papildęs — jo ir savo,
Nugėręs gurkšnį vyno, šitaip samprotavo:
„Ir mandagumas,— tarė,— turi didę vertę.
Kada imi svarstyti, lyginti ir sverti
Veiksmus kitų — jų dorą, kilmę ir gentystę,
Tada ir save patį tu geriau pažįsti,—
Taip lygiai, jei svarstyklėj pasisverti nori,
Kitapus pastatyk panašų kito svorį.
Prašyčiau ypačiai jaunimą paklausyti,
Kaip reikia tauriai gražiąją pagerbti lytį,
Jei dar, be to, kilmės ją puošia pranašumas,
Jaunystės žavesys ir prigimties šaunumas.
Iš čia pirmieji polinkiai — jausmai — ir greitai
Tarp iškilnių šeimų gimininguma saitai.
Užtat gi..." Žvilgsnis čia susikaupė Teisėjo,
Į Tadą pasikreipęs, rūsčiai pažiūrėjo,
Matyt, kad padaryti išvadas norėjo.

Bet skambtelėjo Pakamorė tabokinę
Ir tarė: „Ak bičiuli, ir aną gadynę
Blogiau dar būdavo. Ar patys mes pakitom
Besendami namie ir taikstomės su šitom
Naujų laikų madom, ar gal mes apsipratom,
Bet šiandien daug mažiau papiktinimo matom.
Atsimenu, kai pirmąsyk į mūs tėvynę
Jauni ponaičiai, iš svetur atsidanginę,
Pikčiau negu nogajų[27] ordos įsibrovė,
O jų pėdom — madų prancūziškų naujovė.
Jie ėmė niekinti mūs bočių palikimą,
Mūs teises, papročius ir net apsirengimą.
Net pikta būdavo, kai šitokie pamaivos,
Per nosį tardami, dar kraiposi ir raivos,
Ištrauks brošiūrą vienas, kitas laikraštuką —
Ir naują teisę, pažiūras, net rūbą bruka[28].
Ir daugelis pradėjo tiems niekams prijausti.
Nes kai aukščiausias tautą nutaria nubausti,

Tai atima pirmiausia jos piliečiams protą.
Prieš ligą jokių vaistų dar nesugalvota.
Tam marui buvo lengva tuomet įsibrauti,
Nes antkrytį ligos tauta iš anksto jautė.
Ir štai visi paikšius tuos mėgdžioti skubėjo,
Pakeitę papročius, kita kalba kalbėjo.
Kaip užgavėnių siautė paikas maskaradas;
Ir štai gavėnios dienos — vergija ir badas!

Menu dar iš vaikystės įvykį gan seną.
Atvyko vienąsyk pas tėvą į Ašmeną
Jaunasis Taurininkas. Dailiai važinėjo
Ir pirmas Lietuvoj prancūziškai dėvėjo.
Visi aplink, kas gyvas, paskui jį sekiojo,
Garsėjo greitai namas, prie kurio sustojo
Jo keistas vežimėlis — dviratė drindulė,
Kuri prancūziškai vadinos karijulė[29].
Liokajų vietoje tupėjo du šunyčiai,
O prieky vokietis, toks liesas, tartum tyčia,
O kojos ilgos, plonos, lyg kokie ramsteliai,
Sagutėm sidabrinėm papuošti bateliai;
Odos krepšely striuką saugojo kasikę.
Kvatojo senesni, drindulę tą sutikę,
Kaimiečiai gi žegnojosi apstulbę vietoj:
Pats velnias važinėjęs vokiškoj karietoj.
Sunku man Taurininko pavaizduot nešionę,
Jis mums lyg papūga atrodė, lyg beždžionė.
Perukas tas pudruotas, ta jo „aukso vilna“[30],
Mums priminė kaltūną, nešvarumo pilną[31].
Jei dar ir jautė kas, kad lenkiškai rėdytis
Yra gražiau, negu beždžioniškai darkytis,
Tylėjo, nes užrėkęs būtų jį jaunimas,
Kad tai kultūros ir progreso išdavimas.
Apakino visus tų prietarų gerbimas.

Sumanė Taurininkas mus sureformuoti
Ir pagal konstituciją civilizuoti.
Apreiškė mums, kad naujosios prancūzų knygos
Įrodę atradimą, jogei žmonės lygūs[32].

Nors tai seniai paskelbta Kristaus testamente,
Tai girdim iš sakyklos per kiekvieną šventę.
Yra tai senas mokslas, reikia tik juo sekti!
Bet tuomet žmonės klaidžiojo lyg tamsią naktį
Ir netikėjo, nors dalykas būt aiškiausias,
Jei iš prancūzų knygos to nebus išrausęs.
Tada mūs Taurininkas dėjosi markizu.
Mat titulai Paryžiaus teikiami kaprizų,
O tuo metu klestėjo ten mada markizų.
Tačiau kai vėl netrukus keist madas suskato,
Markizas titulą jau gavo demokrato[33],
O kai įsigalėjo ten Napoleonas,
Mūs demokratas grįžo jau kaipo baronas.
Tad, laikui bėgant, pagal naują alternatą[34]
Jį būtume išvydę vėl kaip demokratą.
Mat madomis Paryžius jau seniai garsėja,
O lenkas tą nuvalo, ką prancūzas sėja.

Dabar jei užsienin jaunimas mūs ir skuba,
Tai, dėkui dievui, jau ne dėl mados ar rūbo,
Ne spaustuvių šlamšte įstatymų ieškoti
Ir ne kavinėse išmokt gražiai byloti.
Dabar Napoleonas žino, kaip valdyti,
Suranda ir plepiam naudingo darbo sritį.
Štai žvanga ginklai vėl ir džiugina mūs širdį,
Kad apie lenkus jau pasaulis tiesą girdi.
Sena šlovė prikels iš naujo karalystę,
Pražys nauji žiedai, iš laurų išsivystę.
Tik liūdna, ach! kad metai taip iš lėto slenka,
O mums neveikti nieko — tai koktu ir menka!
Sunku taip laukt visiems, kai nieko nieks nežino!
„Tėveli Robakai,— paklausė Bernardino,—
Per Nemuną žinių tau, sako, atplukdinę[35].
Gal apie mūs kariauną būsi gavęs žinią?"
„Nieko o nieko,— tarė Kvestorius iš lėto;
Matyt, kad tos kalbos jis tęsti nenorėtų.—
Politika ne man. Iš Varšuvos, teisybė,
Gavau aš vieną laišką. Reikalų daugybė,

Bet tai vien mus, bernardinus vienuolius, liečia.
Tais reikalais nesidomės juk pašaliečiai".

Čia jis nejučiomis reikšmingą žvilgsnį metė
Į kapitoną Rykovą, maskolių svetį.
Jis gretimam kaimely su kariais stovėjo;
Iš mandagumo kviestas, pokylin atėjo.
Čia valgė jis skaniai, į kalbą nesileido,
Bet, „Varšuva" nugirdęs, tuoj pakėlė veidą:
„Oi ponas Pakamore!.. Jūs kiekvieną kartą
Tai apie Varšuvą, tai apie Bonapartą!
Tėvynė!.. Aš ne šnipas, o jūs kalbą moku,
Žinių man apie jūsų reikalus ne stoka.
Jūs lenkai, o aš rusas. Mes nebekariaujam,
Dabar paliaubas turim, tai drauge puotaujam.
Su prancūzu taip pat mes išgeriam degtinės,
Bet vos tiktai ura! — ir griaudžia vėl kautynės.
Ką mylim, tą ir tvojam, sako rusų liaudis.
Ką spustelsim iš meilės — tas net nusičiaudės!
Sakau aš jums, bus karas. Pas majorą Plutą
Ne per seniai iš štabo adjutanto būta:
Kad ruoštumės į žygį. Galbūt turką lupti,
O gal ir Bonapartą netyčiom užklupti.
Bet be Suvorovo mes galim gauti guzą.[36]
Pulke sakydavo, kai ėjom prieš prancūzą,
Kad Bonapartas burtais mus apdumt mėgino*,
Bet ir Suvorovo išdaigų kas nežino!?
Taip sykį mūšy, sako, Bonapartas burtu
Pasivertė lape, tada mūsiškis — kurtu.
Tai Bonapartas katinu kad suriaumojo,—
Suvorovas jį, žirgu pasivertęs, tvojo!
Žiūrėkit, kas su Bonapartu pasidarė..."
Čia jis, staiga nutilęs, valgė ir gurkšnojo.
Tuo tarpu šalutinės durys atsidarė.

Įėjo moteris. Jos grožis ir žavumas,
Jos pasirodymas ir apdaro puošnumas
Visų akis patraukė. Sveikino visi ją:
Tad ji ne pirmą kartą matė šią draugiją.

Jauna, žavus liemuo ir iškilni krūtinė,—
Jai tiko nuostabiai rausva suknia šilkinė,
Švelnučiai ant krūtinės mezginėliai raitės,
Madinga iškarpa ir trumpos rankovaitės.
Ji rankoje vėduoklę paauksuotą sklaidė —
Nebuvo karšta salėj, tad ja šiaip sau žaidė.
Vėduoklė rankoje pleveno ir mirgėjo,
Ir aukso žiežirbos lietum nuo jos byrėjo.
Plaukai, kaip tinka veidui, sruogom suraityti,
Raudoni kaspinėliai vingiuos įraizgyti,
Tarp jųjų briliantas, sumaniai įdėtas,
Spindėjo lyg žvaigždė garbanoje kometos.
Puikus tai apdaras, bet poniai jis ne vienai
Atrodė per turtingas kaime šiokiai dienai.
Tik jos greitų kojyčių niekas neišvydo,
Nes taip jom greitai mynė, tartum slyste slydo[37],
Nelyginant vaikai kad trauktų puošnią lėlę,
Tūnėdami slapta, tik ją aikštėn iškėlę.
Visiems linkčiodama, lengva, lyg oru plaukė,
Kur jos tuščia vieta prie Tado šono laukė.
Tačiau ne taip pigu lig josios prasigauti:
Per keturias eiles reikėjo prasibrauti
Svečių, kurie apsėdo, nesant kėdžių, suolus.
Bet ji, tarp sėdinčių eilių vikriai įpuolus,
Lyg biliardo kamuolys ūmai įkritus,
Tarp stalo ir suolų į savo vietą ritos.
Kažką suknia užkliudė, kolei atsirado
Sau skirtoj vietoje, čia pat prie pono Tado.
Paslydusi truputį, šonan pasišliejo
Ir jo peties iš lengvo atsiremt turėjo.
Tad atsiprašius sėdo, smalsiai apsižvalgė,
Bet stalo nelietė — nei gėrė ką, nei valgė,
Tiktai vėduoklės žydrą rankenėlę suko,
Čia taisė mezginius žavaus apykakliuko,
Čia, kilpas kaspinų neįčiomis patraukus,
Gracingai pirštais lietė suvingiuotus plaukus.

Ta pertrauka kalbas aptildė valandėlei,
Kol žodžių gaudesys — iš pradžių pamažėliai,

Paskui kas kartą vis garsiau — įsisiūbavo:
Visus mat šios dienos medžioklė intrigavo.
Asesorius aistringai ginčytis įniko
Dėl šunio Striukio, pono Rejento skaliko.*
Mat Rejentas vis šaukė girdamas saviškį,
Kad Striukis būtent pirmas pasivijo kiškį.
Asesorius gi teigė visiškai ką kita:
Kad ta šlovė, girdi, jo Sakalo pelnyta.
Kaimynų nuomonės čia greitai išsiskyrė —
Vieni tad Sakalą, kiti Striukutį gyrė.
Mat šitie patys matė, tie — žinovais dėjos.
Kitam gale tuo tarpu aiškinos Teisėjas
Tai naujajai kaimynei: „Gaila, kad turėjom
Prie stalo sėst be jūs, bet laukt nebegalėjom:
Svečiai iš lauko grįžo alkani tikriausiai;
Be to, maniau, kad šičia nevakarieniausi".
Jis vėl su Pakamore vyno paragavo
Ir tylomis toliau abu politikavo.

Kai buvo taip visi kalbom įsismaginę,
Stebėjo ponas Tadas lauktąją kaimynę.
Atrodė, kad jisai išsyk gerai įspėjo,
Kas į tą tuščią vietą atsisėst turėjo.
Jis raudo, jaudinos, širdis jam smarkiai plakė,
Ir visos aplinkybės lyg sakyte sakė,
Kad čia bus ta pati, kuri dvare į vidų
Pro langą kambarin taip nuostabiai įskrido.
Tiesa, dabar atrodė, tarsi būt stambesnė,
Bet tai drabužiai daro moterį aukštesnę.
Jisai trumpais, šviesiais plaukais mergaitės laukė,
O šita, kur čia sėdi, buvo juodaplaukė.
Turbūt dėl to, kad gaubė vakaro ją saulė,
Įvyko dėl plaukų ta nuostabi apgaulė.
Anos nespėjo jis įsižiūrėti veido,
Bet visas nuotykis ją taip vaizduotis leido:
Akutės juodos, moka jom aštriai žvalgytis,
Veidelis baltas ir kaip vyšnios jos lūpytės.
Iš visa ko ir ši atrodė kaip ankstesnė,
Tik amžiumi, beje, galėjo būt vyresnė,

Nes daržininkė rodės dar visai mergaitė,
O ši jau moteris, nors metų jos neskaitė:
Jaunimas juk gražuolės metrikų neklausia,—
Gražuolė moteris atrodo jam jauniausia.
Jaunimo neatšaldo amžiaus nelygybė,
Jaunuoliui mylimoji vis dar nekaltybė.

Nors Tadas Vilniuje, puikiam mieste, gyveno,
Bet buvo auklėjamas dvasininko seno.
Tad nors beveik jau baigė dvidešimtį metų,
Senoviško griežtumo laikėsi kaip reta.
Užtat, atvykęs tėviškėn atsigaivinti,
Turėjo gryną širdį ir nekaltą mintį.
Bet kilo nejučiom ir laisvės norai žavūs,
Ir jau iš anksto svarstė, kaip čia progą gavus
Įrodyt, kad širdy jausmai liepsnoja šaunūs,—
Jis jautėsi esąs žvalus, vikrus ir jaunas.
Jo gyslose tekėjo kraujas sveikas, grynas,—
Tokia jų giminė: juk Soplica vadinos,
Visi jie sudėties tvirtos ir raumeningos,
Visi geri kariai, truputį mokslui tingūs.

Ir Tadas kaip jo bočiai buvo karštas, greitas,
Gerai žingsniavo pėsčias, puikiai jodė raitas,
Nebuvo negabus, bet mokslai jam netiko,
Nors dėdė ir nemaža skyrė tam skatiko.
Labiau nei knygą mėgo šautuvą ir kardą
Ir būt mielai nešiojęs karininko vardą,
Nes juk ir tėvas taip testamente norėjo,
Ir jau mokyklos suole būgnas jį žavėjo.
Bet tuos sumanymus staiga sutrukdė dėdė.
Kad Tadas vestų žmoną, taip jisai parėdė,
Kad ūkį perimtų ir kaime įsikurtų
Ir įpėdiniu liktų jo sukrautų turtų.

Visi savumai tie ir būdas pono Tado
Įžvalgioje kaimynėj vertintoją rado.
Ji apžvelgė jo šaunią išvaizdą rinktinę,
Stiprius, tiesius pečius ir plačią jo krūtinę,

Ir pažvelgė į veidą, kurs tuojau liepsnojo,
Kai tik jos žvelgesys įsmigdavo į jojo.
Iš nedrąsos sumišęs, jis jau nebestingo
Ir nekreipė į šalį žvelgesio ugningo.
Taip keturi vyzdžiai švytravo viens prieš kitą,
Kaip rarotinės žvakės tamsų žiemos rytą[38].

Jinai prancūziškai pradėjo klausinėti.
Jis mokėsi mieste, tad kas tenai girdėti?
Kokie ten autoriai, kokia knyga naujausia?
Ir pagal atsakus ji vėl toliau jo klausia.
Ogi paskui dar kalbą kreipia į tapybą,
Į muziką, šokius ir netgi į lipdybą!
Ją domina spauda ir natos, ir teptukas[39],—
Nustebęs ponas Tadas kaip vijurkas sukas.
Bijojo, ar tik ji ne pajuokai jį gaudo,
Tad lyg pirmokas koks jis painiojos ir raudo.
Bet mokytojas, laimei, atgrasus nebuvo,—
Kaimynė tuoj suprato, kas čia jam užkliuvo.
Netrukus paprasčiau su juo kalbėti ima
Apie kasdienę buitį ir žmonių likimą,
Ir kaip nenuobodžiaut, ir kaip reik džiaugtis laime,
Kad būtų malonus gyvenimas ir kaime.
Ir Tadas geba jau užginčyt ir pritarti,
Ir juoko dėlei net truputį susibarti.
Nekaltą pokštą šit kaimynė sugalvoja:
Ji tris rutuliukus iš duonos suvolioja
Ir liepia rinktis jam. Jis artimiausią traukia.
Į tai Pakamoraitės žiūri susiraukę,
Kaimynė juokiasi, bet ginas, kad nežino,
Ką rutuliukai tie čia reiškė, ką vaidino.

Antram gale kaskart didesnis ginčas niršo.
Ten Sakalo draugai, galop paėmę viršų,
Striukučio partiją į ožio ragą rietė,
Dėl to valgius ant stalo jau mažai kas lietė.
Ten ginčijos stati, vieni kitų neklausė,
Visi karščiavosi, o Rejentas labiausiai.
Jis stačiai barėsi dėl savojo skaliko,

Tam ginčo reikalui ir jojo gestai tiko.
(Anksčiau advokatavo rejentas Bolesta,
Draugai pašiepdavo, kad taip jis mėgo gestą.)
Dabar abi alkūnes išrietė kaip lanką
Ir išskėtė pirmyn pirštus abiejų rankų,
Vaizduodamas iš karto du būrius skalikų.
„Asesorius ir aš,— sakau, kaip atsitiko,—
Paleidom saviškius, abu kartu išspruko,
Kaip paspausti pirštu dvivamzdžio du gaidukai.
Tulia! Pirmyn abu, o kiškis liuokt per lanką!
Ir šunes ten! (Jisai per stalą tiesė ranką
Ir pirštais kurtų šuolius nuostabiai vaizdavo.)
Jau šunes gabalą nuo miško nušuoliavo.
Čia Sakalas pastrykt! Šuva karštuolis niršta,
Jau Striukį pralenkė, nedaug, va tiek — per pirštą.
Žinojau, kad prakiš, nes kiškis, oi, gudruolis!
Viliodamas šunis, neva į lauką puolęs,
Tik šust į dešinę — apsivertė ir dumia.
Ir šunes metėsi į dešinę pakrūmę,
O jis staiga į kairę liuokt pastrykt — du šuoliai!
Ir šunes liuokt! O Striukis jį iš šono puolė
Ir capt!“ Čia Rejentas, užgulęs visą stalą,
Nubėgo greitai pirštais net į kitą galą
Ir „capt!“ staiga kad šūktels Tadui į pat ausį!
O Tadas ir kaimynė, jo visai neklausę,
Netyčia užklupti, lyg iš dangaus nukrito
Ir galvas atmetė, atšliję viens nuo kito
Kaip medžių dvi viršūnės siūbtelėjus vėjui.
Ir pastalėj ranka, kur prie kitos artėjo,
Ūmai atgal pabėgo lyg baugšti vagilė,
Ir du veidai drauge raudoniu apsipylė.

Čia Tadas, kad nuslėptų savo sumišimą,
„Tiesa, dėl Striukio,— tarė,— stačiai džiaugsmas ima:
Gražus šuva! Ir jeigu griebia taip kaip kitas...“
Bet Rejentas nutraukė: „Mano favoritas
Negriebtų taip kaip kitas!?“ Tadas tad iš naujo
Pasidžiaugė, kad Striukis — kurtas gryno kraujo,

Ir gaila, kad lig šiol nebuvę aplinkybių
Pažinti iš arčiau jo panašių savybių.

Asesoriui, tai girdint, net užgniaužė žadą,
Ir jis aštriu žvilgsniu kiaurai nuvėrė Tadą.
Asesorius už Rejentą šiek tiek smulkesnis,
Atrodė, kad turėtų būt ir nuolaidesnis,
Bet buvo jis baisus kur ginčuos ar seimely,
Sakydavo, jis tur liežuvį geluongalį.
Jo sąmojus kandžius dėl rimto žodžių svorio,
Dėl jų taiklumo — imk ir dėk į kalendorių[40].
Seniau turėjo turto ir lėšų nemaža,
Paveldėjo iš tėvo palikimą gražų,
Bet viską prašvilpė sėbraudams su didikais.
Dabar tarnyba vertės — išdidus, nors plikas.
Labai medžioklę mėgo — gaudesį jos smagų.
Skalikų lenktynes ir aižų garsą rago.
Medžioklėje jis vėl toks pat dar pasijunta,
Lyg vestųsi varovų ir skalikų tuntą.
Dabar iš to paliko jam tik du kurteliai —
Ir tai dėl vieno čia tą kvailą ginčą kelia!
Priėjo tad ir tarė su šypsniu klastingu,
O žodžiai kaip nuodai jam liejosi ir stingo:
„Šuva be uodegos — tai be garbės bajoras:
Jam dingsta pirmenybės ir spartumo noras,
O ponas gėrybe laikai tą bjaurią stoką?
Štai jūs teta teisingai tai įvertint moka.
Panelė Telimena sostinę pamėgo
Ir tik ne per seniai iš ten pas mus pabėgo,
Bet domis medžiokle gyviau negu jaunimas:
Su amžium, kaip žinia, ateina patyrimas[41]“.

Sumišo Tadas taip, lyg būt jį griausmas trenkęs.
Staiga pašoko vietoj nebylus, nublankęs
Ir vis pikčiau, baisiau į priešą žvilgsniais šaudė..
Čia, laimei, Pakamorė dukart nusičiaudė.
Sušuko jam „Vivat!“, kaip įprasta iš seno.
O jis į tabokinę pirštais subarbeno.
Senoviška, puiki tai buvo tabokinė:

Žėrėjo briliantais, o visa auksinė,
Viduryje dugnelio meniškai įdėtas
Stanislovo karaliaus puošė ją portretas[42].
Sena tai Pakamorės tėvui dovanėlė,
Ji ir sūnaus dabar pelnytai garbę kėlė.
Kai jis dugnelį pirštais skambino pradengęs,
Visiems tai buvo ženklas, jog prabilti rengias.
„Bajorai garbūs,— tarė,— broliai ir kaimynai!
Vieta medžioklių ginčams — lankos ir krūmynai.
Aš namuose nespręsiu šitokių dalykų,
Aš visą ginčą šiandien čia laikau už dyką.
Aš žodžio replikoms daugiau šalims neduosiu[43]:
Rytoj medžioklėje išspręsti tai tikiuosi.
Ir Grovą su dvariškiais pasikviest norėjau,
Ir jūs su mumis trauksit, gerbiamas Teisėjau,
Panelė Telimena, ponai ir panelės,—
Žodžiu, rytoj anksti visi medžioklėn kelias;
Ir tamsta, ponas Voiski, mūs visų bičiuli".
Tai tardamas, senukui tabokinę siūlė.

O Voiskis prisimerkęs su šauliais sėdėjo,
Tų ginčų klausėsi, bet nieko nekalbėjo.
Nors jojo nuomonės jaunimas ir teiravos,
Jis žodžio netarė ir jautės kaip nesavas.
Ir, tarsi abejingas siūlomai tabokai,
Jis susimąstęs laikė žiupsnį jos ilgokai,
Paskui, giliai patraukęs, smarkiai nusičiaudė,
Net aukštas rūmo skliautas aidesiais sugriaudė.
Prabilo pagaliau, karčiai nusišypsojęs:
„Kaip viskas nematytai ir liūdnai čia klojas!
Ir ką medžiotojai senieji pasakytų,
Kad tiek kilmingų ponų, šičia suprašytų,
Ir tiek garbių bajorų maloniai sutiko
Spręst ginčą laukuose dėl uodegos skaliko?
Ką tartų Reitanas, iš mirusių pakilęs?
Vėl grįžtų į kapus, gyvaisiais nusivylęs.
Ką vaivada senasis, Nesiolovskis, tartų?*
Jo kurtai geresni už jūsų šimtą kartų.
Jis du šimtu varovų laiko dar nuo seno

Ir begales tinklų pily prie Voročeno[44].
O į medžioklę neina štai jau metų tieka,
Kaip koks vienuolis sėdi, rūmų nepalieka.
Bialopetrovičiui pačiam*, nors šis ir pyko,
Įtraukt jo į medžioklę niekaip nepavyko.
Nėr ką! Garbinga būtų per rugienų plotį
Tokiam kilmingam ponui kiškelius genioti!
Anais laikais, ponuliai, prie stiklinės vyno
Tik briedį, šerną, vilką laimikiu vadino.
Ir jei bajorišką medžioklės kalbą moki,
Minėk tik taurų žvėrį — briedį, šerną, lokį,
O prastą žvėrį — neraguotą, nenaguotą —
Tiktai tarnams, liokajams gaudyt atiduota.
Ir tokio šautuvo nė rankon imt neverta,
Kurs buvo primuštas smulkių šratų bent kartą!
Laikydavo ir kurtų, nes juk kartais būva,
Kad, iš medžioklės grįžtant, kiškis koks užkliūva.
Tad leisdavo šunis, ir tuoj į lauką suko
Jų pėdomis ponaičiai ant mažų arkliukų.
Tėvai vos teikdavos į tai pasižiūrėti,
O apie kokį ginčą nėr ko nė kalbėti.
Tad ponas Pakamorė teiksis pagalvoti
Ir parėdyt kitaip. Meldžiu man dovanoti,
Medžioklė ta manęs visai nebevilioja,
Ir niekados, sakau, nežengs ten mano koja!
Hrečecha vadinuos, o nuo karaliaus Lecho[45]
Nešaudė kiškių dar nė vienas iš Hrečechų".

Jaunimas čia ištvert juokais nebegalėjo.
Visi pakilo. Pakamorė pirmas ėjo,—
Tai dera jojo amžiui, tinka pašaukimui.
Jis lenkėsi ponioms, vyriškiams ir jaunimui.
Po jojo — Kvestorius. Kaip tinka šeimininkui,
Teisėjas Pakamorės žmoną pasirinko,
O Tadas — Telimeną, Rejentas — Kraičaitę,
Asesoriui lydėti teko Hrečechaitę.

Nakvoti Tadas gavo daržinėj ant šieno,
Bet negalėjo dar ilgai sumerkt blakstienų,

Vis svarstė įspūdžius, ryškiausiai prisiminęs
Mergaitę kambary ir vakaro kaimynę,
O tas „teta“ žodelis skverbės įkyriausiai,
Lyg musė atkakliai vis zvimbė palei ausį.
Norėjo bent Protazo jis pasiteirauti,
Bet niekaip negalėjo senio besugauti.
Ir Voiskis dėl nakvynių namuose išnyko,
Žinių tad apie „tetą“ gauti nepavyko.
Visi jau ėjo gulti trokšdami ramumo.
Ponias ir vyresniuosius pakvietė į rūmą,
Jaunimą ponas Tadas nuvedė į šieną,
Kur minkštas, kvapus guolis džiugino kiekvieną.

Tuoj viską apgaubė rimties tyla užėjus
Kaip vienuolyne maldą nakčiai sukalbėjus.
Tą tylą protarpiais vien balsas drumstė sargo.
Tačiau Teisėjas dar ilgokai vienas vargo:
Rytojaus dienai reikia daug ką sutvarkyti
Ir pramogas svečiams iš anksto numatyti.
Tad davė įsakus tarnams ir pareigūnams,
Šauliams ir prievaizdams, varovams ir tijūnams,
Kol reikalai visi jau buvo apdoroti.
Tad, Tvarkdarį pašaukęs, rengės eit miegoti.
Protazas jam atrišo mazgą Slucko juostos*,
Kurios kutai pašonėj šilko sruogom klostos;
Vienapus auksu lieta, aksomu žieduota,
Kitapus — juodo šilko, vien pasidabruota,
Visokiam reikalui ją galima dėvėti:
Auksinę linksmintis, o juodąją — gedėti.
Tiktai Protazas juostą sudėliot mokėjo
Ir, lygindamas ją, Teisėjui taip kalbėjo:

„Kas bloga, jei stalus nugabenau į pilį?
Jums tai naudinga bus, tegul kiti vien tyli.
Bylos metu pily viešai mes įsitaisę,
Įgyjame nuo šiandien į tą pilį teisę.
Nepaisydami pretendentų atkaklumo,
Įrodysim, kad mes valdytojai to rūmo.
Juk jeigu kas viešai svečius į pilį kviečia,

Tai vien tik šeimininkai, o ne pašaliečiai.
Tuo atveju net priešus liudininkais ima.
Žinodavau seniau tokių atsitikimų".

Teisėjas jau miegojo. Žvakę tad paėmęs
Ir priemenėj alkūne kėdėn atsirėmęs,
Protazas iš kišenės išėmė knygelę —
Su ja nesiskiria, ar eina gult, ar kelia.
Tai buvo Tribunolo teisminė vokanda.*
Joj Tvarkdarys senų bylų daugybę randa,
Kurias jis šaukdino patsai per metų tieka —
Jų atminimas gyvas ir dabar jam lieka.
Nežinantiems vokanda — nuobodus vardynas,
O Tvarkdariui — gyvų, judrių vaizdų lobynas.
Tad verčia lapą, skaito ir sau vienas šneka:
Rimšai Visogirdą, Radvilos Vereščaką,
Vienuoliai skundžia Rimšą, Jūraga Petrauską,
Oginskis Vizgirdą, Giedraitis Rodultauską,
Malevskis prieš Mickevičių, o prieš kahalą
Štai Obuchavičius[46],— gi čia, ant pačio galo,
Pats Grovas prieš Soplicą. Taip iš tų eilučių
Jis daug prisimena laimėjimų ir kliūčių,
Visokių įvykių, ir ginčų, ir varžybų.
Štai liudininkai stoja, teismas ir sargyba,
O štai ir save patį regi jis iš tolo
Su melsvu kontušu[47] tarnyboj tribunolo,
Jis kardu barškina ir šauniai ūsą braukia,
Ir į abi šalis „Nutilkit!" rūsčiai šaukia.
Ilgai tokie vaizdai iš praeities dar plūdo,
Kol paskutinis teismo Tvarkdarys užsnūdo.

Tokiom tad pramogom šis Lietuvos kampelis
Gyveno tuo metu, kai tolimosios šalys
Jau skendėjo kraujuos, gaisrų ugnies nušluotos,
O karo pusdievis[48], pulkų pulkais ginkluotas,
Sidabro erelius prijungęs prie auksinių[49],
Nuo Alpių švaistėsi lig Libijos dykynių,
Piramides ir Taborą žaibais atlankė,
Marengą, Austerlicą lyg perkūnais trankė[50].

Jo pergalių šlovė nuo tolimojo Nilo
Su karžygių vardais aukštai padangėm kilo
Ir štai atsimušė į Nemuno pakriaušes,
Kur sutelkti pulkai Maskvos durtuvais šiaušias
Ir Lietuvą, lyg mūru atitvėrę, bando
Apgint nuo jiems baisesnio negu maras gando.

O gandas Lietuvon, žiūrėk, tai ten, tai šičia
Lyg iš dangaus akmuo nukrisdavo netyčia.
Taip kartais elgeta be rankos ar be kojos,
Priėmęs išmaldą, nužemintai žegnojos
Ir žvalgės atsargiai, ir vėl į vidų slinko,
Ir, jei nematė ruso niekur čia aplinkui,
Prisipažindavo esąs legionistas[51],
Bent mirti į tėvynę iš svetur atklystąs,
Jei ginti jos nebgali. Kaip tada jį glaudė
Visi vienos šeimos pastogėj susibaudę
Ir ašarą nubraukę! Jis prie stalo ėjo
Ir nuostabių kovų žygius apsakinėjo.
Dombrovskio, sakė jis, ilgai neteksią laukti[52],
Jis žada su pulkais greit Lenkijon patraukti:
Lombardijoj jisai jau tautiečius rikiuoja,
O Kapitolyje Kniazevičius diktuoja[53],
Kurs imperatoriui Paryžiuje po kojų
Bent šimtą vėliavų sukruvintų paklojo*,
Taip pat, kad Jablonovskis kažkur nusibastė,
Ten, kur pipirai auga, žiemą gėlės klesti*,
Ten, kur iš nendrių cukraus skystį košia,
Kur kvepiantys miškai pavasaringai ošia.
Dunojaus legijoj ten kovės pirmutinis,
Negrus sutriuškino, bet ilgisi tėvynės.

Plačiai po kraštą sklido senio žodžių aidas.
Jaunuolis, jį nugirdęs, iš gimtinės leidos,
Miškais ir balomis slapta nuo rusų traukė
Ir, Nemuną pasiekęs, į anapus plaukė.
O ten jo pasitikti draugas štai atbėga
Ir sveikina širdingai: „Sveikas būk, kolega!"
O tas, nueidamas su jaunu ginklo broliu,

„Lig pasimatymo!“ — dar erzino maskolių.
Tokiu būdu prasmuko Pacas ir Petrauskas,
Janavičius, Kupstys, Goreckis, Obuoliauskas,
Dar Bernotavičiai, Rožickis, Gediminas,
Brochackis ir vėliau ne vienas jų kaimynas
Paliko čia tėvus, gimtinę ir sodybas,
Kurias netrukus caro grobdavo žinybos[54].

O kartais kvestorius kurio nors vienuolyno,
Dvaran užklydęs, kai arčiau ponus pažino,
Ištraukdavo gazietą, škaplierin įsiūtą.
Tenai apie karius žinių visokių būta,
Ir pavardė kiekvieno legiono vado,
Ir kad laimėjo tas, o kitas mirtį rado.
Iš to lapelio tik ir gaudavo patirti
Apie sūnaus žygius, jo pergales ar mirtį.
Šeima į gedulingą liūdesį tad skendo,
Dėl ko, neklausia niekas, vien tik spėti bando.
Tylus gedėjimas ar tylūs džiaugsmo mojai —
Tiktai iš jų vienų naujienas tas žinojai.

Tokis tad kvestorius ir Robakas tur būti.
Ne kartą pas Teisėją tenka jam užkliūti.
Po to kaimynai tuoj, žiūrėk, ką nors sužino.
Matyt ir povyzoj to tėvo Bernardino,
Kad gal ne visados dėvėjo jis kaptūrą
Ir matęs bus ne vien tik vienuolyno mūrą.
Galvoj, kairiojoj pusėj, palei pačią ausį,
Apgydytas bolavo randas kuo aiškiausiai,
Barzdoj žymė nuo kulkos ar nuo kalavijo,—
Jau tik ne prie altoriaus tas žaizdas įgijo.
Taip pat ir iš kalbos, ir judesių griežtumo
Jautei būde jo glūdint bruožą kariškumo.

Ne kartą per mišias jį tekdavo matyti,
Kai *„Dominus vobiscum“* gręždavos sakyti,
Tai taip mikliai ratu gebėdavo sukiotis,
Lyg jaustųsi esąs kur eilėse rikiuotės,
Ir pamaldoms tokį paimdavo jis toną,

Lyg prieš save karių turėtų eskadroną.
Vaikai tai pastebėjo, kur mišioms tarnavo.
Ir su politika jisai daugiau bendravo
Nei su dangaus šventaisiais. Rankiodamas kvestą,
Dažnai pakliūdavo ir į pavieto miestą.
Laiškų daug gaudavo, vis iš svetur, matyti,
Nemėgdavo jų niekad prie žmonių skaityti.
Čia pasiuntiniui liepdavo kažkur nukakti,
Čia pats išnykdavo, dažniausiai tamsią naktį.
Ir dvaruose, ir šiaip su šlėkta bičiuliavos,
Dažnai ir su valstiečiais kaimuose bendravo[55],
Ir smuklėse jis mėgo kartais pasėdėti
Ir porint apie tai, kas užsieniuos girdėti.
Štai ir dabar atbėgo žadinti Teisėjo,
Turbūt kažką svarbaus pranešti jam turėjo.

Antra knyga

PILIS

TURINYS. KIŠKIO MEDŽIOKLĖ SU SKALIKAIS.— SVEČIAS PIENE.— PASKUTINYSIS IŠ DVARIŠKIŲ PASAKOJA PASKUTINIOJO HORĖŠKOS ISTORIJĄ.— ŽVILGSNIS Į SODĄ.— MERGAITĖ AGURKUOSE.— PUSRYTIS.— PETERBURGINIS PANELĖS TELIMENOS ANEKDOTAS.— NAUJAS GINČŲ DĖL SAKALO IR STRIUKIO IŠSIVERŽIMAS.— ROBAKO INTERVENCIJA.— VOISKIO PASIŪLYMAS.— UŽSTATAS.— GRYBAUTI!

Kuriam iš mūs nemielos tos jaunystės dienos,
Kada su šautuvu išklysdavai pats vienas
Ir švilpdamas ėjai lig tolimiausio baro,
Kur laukuose tau ežios kliūčių nesudaro.
Medžioklis Lietuvoj — kaip laivas jūros plote,
Jis gali sau visur nevaržomas klajoti.
Jisai kaip pranašas dangaus žymes suvokia,
Kurias tik šaulio akys pastebėt išmokę.
Jis kaip raganius žemę kalbina ir klausia,
Ir ji garsų daugybę kužda jam į ausį.

Antai griežlė suriko. Kur ji? Nieks nežino.
Ji nardo kaip lydys po pievos žalumyną.
Štai ties tavim aukštai žydram padangių mėly
Girdi varpelio garsą — pirmą vyturėlį.
Štai aras nusklendė plačiai sparnus išskėtęs,—
Žvirbliai jo nusigando kaip carai kometos[56].
O vanagas, pakibęs žydry, grobį seka,
Lyg prismeigtas drugys sparnais nekantriai plaka:
Vos pastebės kur paukštį ar kiškelį jauną,
Į grobį iš dangaus kaip meteoras šauna.

Kada mums dievas duos pabaigti šią klajonę[57]
Ir grįžus įsikurt gimtiniame dirvone,
Tarnauti raiteliuos, kur prieš kiškius kariauja,
Ar pėstininkuos, kur vien paukščių lieja kraują?

Tik pjautuvai ir dalgės būtų mūs gynyba,
O spaudą pavaduotų ūkio sąskaityba.

Virš Soplicynės saulė kilo patekėjus
Ir švietė daržinėj, pro stogą įspindėjus,
Į kvepiančio šienelio priverstą šalinę,
Kurioj jaunimas sau pasiruošė nakvynę.
Mirgėjo aukso srovės, sklaidėsi ir kriko
Nuo spindinčio stoge skaidrios šviesos kasnyko.
Saulutė vis kaskart aiškiau miegaliams šviečia
Ir lūpas spinduliu kutendama paliečia,—
Taip ir bernelio greit nubundant nesulaukus,
Mergaitė varpa glosto jo akis ir plaukus.
Jau ir žvirbliai kraige straksėdami čirena,
Ir žąsinas triskart pakluonėj sugageno,
Tuoj antys, kalakutai bendrą šneką randa,
Ir varo piemenys laukan iš tvartų bandą.

Jaunimas jau sukilo. Tadas tebemiega —
Jis vakar taip vėlai užmigo tik per jėgą.
Jis gulė neramus. Gaidžiai giedot pradėjo,
O jis dar nemigoj blakstienų nesudėjo,
Šiene vis vartėsi ir vis į gylį brovės.
Dabar kietai miegojo, kolei šaltos srovės
Į veidą papūtė ir durys subildėjo,
Ir bernardinas Robakas vidun įėjo.
„Na, *surge, puer!*“[58] — šaukė, juostą atnarino
Ir jos kietais mazgais stačiokiškai grasino.

Kieme jau klegesys, šauksmai, pasiruošimai,
Balnojami arkliai ir kinkomi vežimai.
Štai ragas sugaudė — tai atsklendė šunidę;
Net stebisi visi, tą bruzdesį išvydę.
Būrys skalikų šoka ir iš džiaugsmo unkščia,
Varovai skubinas, žirgai nerimsta, prunkščia,
Kieme patrakę kurtai visom pusėm zuja,
Paskui į saitą lenda patys kaip apduję,—
Geros sėkmės tai ženklą išvykai sudaro.
Štai Pakamorė jau įsakė traukt iš dvaro.

Pirmiausia išgarmėjo pro vartus varovai
Ir tuoj išsirikiavo lyg kareiviai kovai.
Asesorius greta su Rejentu šuoliuoja,
Ir nors vienam į kitą pažiūrėt abuoja,
Bet šnekas draugiškai, nes jaučia savo garbę
Ir neša spręsti bylą, taip lemtingą, svarbią.
Juos skiria amžinai tas ginčas žūti-būti,
Viens vedas Sakalą, o antras vėl Striukutį.
Vežimuose gi ponios įkandin dardėjo,
O iš šalių raiti ponaičiai jas lydėjo.

Vienuolis Robakas po kiemą viens žingsniavo
Ir baigė poterius, bet retkarčiais šnairavo
Į poną Tadą, vienas sau šypsojos, raukės
Ir pagaliau, mostu jį tyliai pasišaukęs,
Pirštu jam įsakmiai panosėj pagrasino[59].
Nors Tadas gynėsi, kad nieko čia nežino,
Ir prašė, jei ką turi, kad aiškiau kalbėtų,
Vienuolis neatsakė, tik viens sau iš lėto,
Kaptūrą užsismaukęs, poterius murmėjo.
Tad Tadas greit kitų pavyti nuskubėjo.

Medžiotojai, tuo tarpu šuoliu davę vingį,
Sustojo vietoje ir laukė kaip sustingę,
Ir viens kitam tik mostais rodė, kad tylėtų.
Teisėjas gi ties pilku akmeniu rauplėtu
Ženklais paaiškino, kad žvėrį jau aptiko,
Ir gestais rodė dar, kad reikia laukt skalikų.
Visi suprato, laukia, o pro vasarojų
Asesorius risčia su Rejentu atjoja.
Pralenkęs juos abu, ir Tadas atšuoliavo,
Prie dėdės atsistojęs, žvalgės, nekantravo.
Mat lauko pilkume, ilgokai nemedžiojus,
Sunku įžvelgti kiškį tarpe akmenojaus.
Parodė jį Teisėjas — vargdienis kiškutis
Tupėjo nejudąs, ilgas ausis papūtęs,
Rausvas akis išplėtęs, į šaulius žiūrėjo
Ir laukė galo, tartum jį kas užkerėjo.
Iš baimės nuo akmens jis nebedrįso skirtis,

Glūdėjo, tartum pats į akmenį pavirtęs.
Pro dulkių kamuolius ir pro varovų būrį
Jau Sakalas ir Striukis net prigulę kūrė.
Asesorius kartu su Rejentu užpjudė
Ir, „tulia" šaukdami, nudūmė kaip pablūdę.

Tuo tarpu, kai medžioklė šitaip prasidėjo,
Ir Grovas ties pilim į pamiškę prispėjo.
Turėdavo tas ponas vis kur nors užkliūti,
Ir niekur negalėjo jis laiku pribūti.
Tad, pramiegojęs rytą, piktas šuoliu skrido,
Kai tik medžiotojus antai laukuos išvydo.
Jo ilgas, baltas švarkas angliško kirpimo
Skvernais ore plazdėjo. Pagal papratimą
Jį iš paskos būrys raitų tarnų lydėjo.
Visi jie angliškos mados rūbus dėvėjo:
Kaip grybai mažos, juodos, lygios skrybėlaitės,
Trumpi švarkučiai, baltos, aptemptos kelnaitės.
Tarnus, kuriuos taip Grovas rengė ir mankštino,
Jo pilyje „žokėjais" įmantriai vadino.

Kai tik būrys įjojo ties pilim į lanką,
Staiga sustojo Grovas ir pakėlė ranką.
Jis pirmą sykį matė mūrus tuos iš ryto
Ir vos akim tikėjo — taip jie čia pakito.
Taip juos pagražino tas rytmetys ankstyvas,
Kad Grovas tarėsi nematęs jų kaip gyvas.
Aukštyn iškilęs bokštas virš pakalnės rūko,
Atrodė, kad ore nuo mūro atitrūko,
O aukštas rūmo stogas — paprastas, skardinis —
Ankstyvo ryto saulėj švietė kaip auksinis.
Langų stiklinės šukės, žalvarinės grotos
Tviskėjo saulėj kaip vaivorykštės spalvotos,
O apatinis aukštas — murzinas, apšepęs —
Gerai, kad šėmo rūko priedangoje slepias.
Medžiotojų šauksmai atsimušė į mūrus,
Ir rodės, kad atgijo tie griuvėsiai niūrūs.
Prisiektum, kad rūke pilis ta atstatyta
Ir vėl štai apgyventa tą ankstyvą rytą.

Žavėjos Grovas tuo, kas įdomu ir nauja —
Romantiška[60]; sakydavo, kad turi kraują
Taip pat romantišką; o buvo jis keistuolis.
Medžioklėj kartais lapę arba kiškį puolęs,
Staiga sustos ir gailiai į padangę žiūri,
Kaip katinas, pamatęs medy žvirblių būrį.
Dažnai miške pats vienas blaškosi, klajoja
Lyg koks bėglys ar prie vandens staiga sustoja
Ir žiūri į gelmes, nors nieko nematyti,
Kaip gervė, geidžianti visas žuvis praryti.
Jo elgsena atrodė ne vienam keistoka,
Daug kas sakydavo, kad Grovui kažko stoka,
Bet gerbė jį visi, nes buvo mat kilmingas,
Turtuolis, geras liaudžiai, šlėktai gi vaišingas,
Nepasipūtęs.

Žirgui mūrų link pasukus,
Jau Grovas pasijuto vartuose netrukus.
Jis dūsauja giliai, o mūrai saulėj švyti;
Ištraukia popierių ir ima juos paišyti.
Staiga pajuto, tarsi kažkas čia artėja —
Ir jis pamatė kitą reginių mėgėją,
Kuris, rankas sunėręs, galvą sau lingavo,
Ir rodėsi, kad mūrų akmenis skaičiavo.
Juk tai Horeškų tarnas, ištikimas, doras
Senasis jų Gervazas, iš kilmės bajoras.
Šių rūmų pono jis dvariškis paskutinis,
Dažnai čia lankosi senus laikus atminęs.
Pažinęs jįjį, Grovas keliskart sušuko,
Kol tas, negreit išgirdęs balsą, atsisuko.
Tai senis aukštas, žilas ir tvirtai sudėtas,
Sveikai raudonas veidas rūstus ir raukšlėtas.
Seniau bajorų tarpe jis linksmuolis buvo,
Bet kuomet šitų rūmų ponas mūšy žuvo,
Gervazas taip pakito, kad po metų tieka
Ar šventės, ar vestuvės — viskas jam per nieką.
Linksmi juokai ir pokštai amžinai išseko,
Veide jo šypsnio niekam pastebėt neteko.
Tiktai anie laikai jį guodė ir žavėjo:

Jis vis Horeškų dar liberiją[61] dėvėjo,
Šilkiniais apvadais pagražintą geltonai;
Kadaise paauksuoti švietė čia galionai
Ir herbas „Pusožis“, tad kas tik jį pažino,
Visoj apylinkėj dar „Pusožiu“ vadino.
O kad dažnai „Mopanku“ mėgdavo kartoti[62],
Tai ir jį patį šitaip ėmė pravardžiuoti,
O kartais dar „Rumbu“, nes visą jojo plikę
Išmargino rumbai, nuo kalavijų likę.
Tačiau jis pats išties vadinosi Rembaila[63],
Nors herbo nežinojo, bet jam to negaila:
Jis Raktininko titulu šauniai didžiavos —
Tos pareigos lig šiol jam buvo mielos, savos.
Jis pilį kaip kadaise mėgo prižiūrėti.
Prie diržo talandžiavo raktai sužymėti,
Į pundą sunerti ant apvaros šikšninės,
Kurią nuo seno puošė spurgas sidabrinis.
Tačiau su raktais jam nebuvo ko rakinti,
Nes užraktai seniai jau buvo pagadinti.
Tad durų dvejetą pily jis pats sutaisė
Ir jas kasdien vis rakinėjo kaip kadaise.
Vienam iš kambarių sau būstą apsirinko
Ir vis dar senojo ilgėjos šeimininko,
Ir Grovo parama naudotis nepanoro,
Nes sirgo, jei tų mūrų nekvėpavo oru.

Kai tik pamatė Grovą, greitai jį pažino,
Horeškų giminaitį jis labai brangino.
Tad lenkės pagarbiai ir plikę delnu lietė,
Kurioj rumbų brūkšniai kaip įrašyti švietė.
Priėjęs gailiai tarė: „Kaip tai gali būti,
Kad čia, Mopanku, jus aš sutinku, ponuti?
Atleisk, kad taip kalbu, šviesusis pone Grove[64],
Tai mano paprotys; gerbiu aš jūsų šlovę,—
Visi Horeškos čia tą priežodį vartojo,
Ir ponas Stalininkas juk nevengė jojo.
Argi teisybė tai, kad pilį šią, Mopanku,
Soplicom atiduodi pats iš savo rankų?

Nors jau plačiai tai plepa, aš tuo netikėjau".
Jisai, apžvelgęs pilį, vėl atsidūsėjo.

„Na ką gi,— tarė Grovas,— netekau kantrybės.
Pabodo; o be to, reik ir lėšų daugybės,
Tas bajorėlis delsia, nes, matyti, žino,
Kad ta byla mane visai jau nukankino.
Daugiau nebegaliu; tą viską baigti reikia,
Ir sąlygas taikos man teismas teįteikia".
„Taikos? Ir su Soplicom? Na, dar to betrūko!" —
Gervazas kaip įgeltas jam piktai sušuko.
Iškreipęs rūstų veidą, lūpas net sukando,
Lyg tartum pats savųjų žodžių išsigando.
„Soplicos ir taika! Mopanku, ponelyti!
Kaip? Horeškų buveinės jums atsisakyti?!
Užleist Soplicoms pilį? Jūs juokaujat, pone?
Nusėskit, meldžiamas, suteikit tą malonę,
Eiva kartu į pilį. Jums pažint ją reikia,
Nusėskite!" — Ir balno kilpas jam prilaikė.

Įėjo tad. Gervazas taip kieme pradėjo:
„Seniau dažnai čia ponai krėsluose sėdėjo
Ir sprendė popiečio metu ginčus kaimiečių,
Ar kuomet, būdavo, kaimynų susikviečia,
Visokius įvykius jiems čia apsakinėja,
Ar šiaip visi linksmi juokauja susiėję,
Jaunimas, būdavo, žaismuos vikrumą rodo
Ar pono turkiškuosius kumelius prajodo".

O menėje jis tęsė: „Nieks nepriskaitytų
Šitos didžiulės menės grindyse tiek plytų,
Kiek tais laikais išgerta čia statinių vyno,—
Diržais iš rūsių šlėktos jas viršun bogino,
Į seimą ar seimelį sukviesti, kaip esti,
Ar pamedžiot, ar pono vardines atšvęsti.
Puotaujant muzikantai, ten viršuj sustoję,
Vargonais, būdavo, ir instrumentais groja*,
O kai sušukdavo išgerti į sveikatą,
Tai triūbos, būdavo, net šiurpuliu nukrato,

Taip griaudė, lyg kad teismo paskutinio dieną,
Ir „vivatą“ lydėjo iš eilės kiekvieną:
Pirmasis „vivat“ už Jomylistą karalių,
Už Primą[65] antras, trečias karalienės daliai,
Paskui Respublikos ir šlėktos garbei lenkta,
O kai sušukdavo, išgėrę jau po penktą:
„Mylėkimės!“[66], tada jau tostų neskaityta.
Ir taip beauštantį sutikdavo jie rytą.
Kieme jų laukdavo vežimai ir karietos
Kiekvieną pristatyt iš vaišių ligi vietos“.

Kituos kambariuose Gervazas jau tylėjo,
Į sienas, į skliautus sustodamas žiūrėjo,
Kur daug kas praeities jam priminė dalykų
Ir lyg sakyte sakė: „Visa tai išnyko“.
Numoja čia ranka, čia galvą panarina,
Matyt, tie atminimai širdį jo kankina,
O nori juos nuslėpti. Pagaliau sustojo,
Kur veidrodinės salės liekanos stūksojo[67].
Tik rėmai be stiklų čia kybojo iš šonų,
Kiauri langai, ties vartais atramos balkonų.
Įėjęs čia Gervazas galvą vėl nuleido
Ir priglaudė rankas prie sugraudinto veido,
Kurį taip sielvartas skausmingai išvagojo.
Nors priežasties to skausmo Grovas nežinojo,
Pažvelgęs į senelį, jautė keistą graudį
Ir tylomis jo ranką guosdamas paspaudė.
O senis tarė jam, pakėlęs rūsčiai ranką:
„Negali su Soplicom būt taikos, Mopanku!
Horeškų kraujas teka juk tavy, ponaiti:
Juk Stalininko tavo motina vaikaitė,
Jinai jauniausia ainė pono Kašteliono,
Kuris, kaip žinom, buvo dėdė mano pono.
Tad liūdno išklausyk savo šeimos dalyko,
Kurs ne kitur, bet čia anuo metu įvyko.

Velionis Stalininkas, pirmas iš turtuolių,
Turėjo dukterį kaip angelas gražuolę.
Taigi vieni dėl grožio, o kiti dėl kraičio —

Nemaža ten sukiojos šlėktos ir ponaičių.
Iš šlėktų buvo vienas piktas niekadėjas —
Tai Jackus Soplica, peštynėm išgarsėjęs.
Juokais jį „Vaivada" paviete pravardžiavo.
Jisai visiems gausiems Soplicoms vadovavo
Ir tris šimtus balsų seimuos pažert galėjo,
Nors vien tik menką žemės sklypą teturėjo[68],
Šaunius ūsus[69] ir kardą, garsų šiam paviete.
Ne kartą Stalininkas šį padaužą kvietė
Seimelių dienomis viešėt į savo rūmą,
Norėdamas įgyt daugiau populiarumo.
Ūsočius manė, kad nublokš kiekvieną kliūtį,
Ir tarėsi galėsiąs pono žentu būti.
Tad lankės nekviestas, net papročių nepaisė
Ir pagaliau pas mus visai jau įsitaisė.
Jau taikės pasipiršt, bet čia apsižiūrėta —
Be uždaro sriuba ant stalo jam padėta*.
Turbūt Stalininkaitei jis į akį krito,—
Tačiau gimdytojams ji neparodė šito.

Tai buvo dar Kosciuškos metais. Ponas rėmė
Gegužio Trečiąją[70] ir šlėktą rinkti ėmė
Konfederatams tuoj su parama nukakti[71],
Bet čia Maskva staiga užpuolė pilį naktį.
Vos spėjom armotos šūviu paskelbt pavojų
Ir apačioj užremt vartus pora sienojų.
Pily palikom ponas su ponia, panelė,
Virėjas, du tarnai — visi girti miegaliai,
Klebonas, keturi sargai, geri vyrukai.
Visi už ginklų tad. Maskoliai jau įsmuko
Ir, rėkdami „ura", vartus daužyt įniko.
Mūs dešimtis ugnių juos taikliai pasitiko.
Tarnai iš pirmo aukšto, ogi aš su ponu
Pakaitomis juos pylėm šičia iš balkono.
Mums sekės neblogiausiai. Štai ant šitų plytų
Čia dešimt šautuvų gulėjo užtaisytų.
Vos spėdavom iššauti, tuoj mums kitą dėjo,—
Klebonas šautuvus uoliai užtaisinėjo,
Taip pat panelė ir ponia su kambarinėm.

Nuolatine ugnim sėkmingai rūmus gynėm.
Iš apačios maskoliai žėrė kulkų srovę,
Bet iš viršaus mūs šūviai daug taikliau juos kovė.
Triskart net ligi durų ta gauja įsmuko,
Tačiau netekdavo kaskart kelių vyrukų.
Tad traukėsi į griovį, o jau švist pradėjo.
Tad Stalininkas pats su šautuvu išėjo,
Ir, vos tik pagriovy maskolius kyštels kuodą,
Jis tuoj ugnies, ir vis gerai nutaikęs, duoda.
Kiekvienąkart į žolę ritasi kaškietas —
Ir jau nedrįsta niekas pajudėt iš vietos.
Sumanė Stalininkas priešą išblaškyti
Ir drąsų išpuolį už vartų padaryti.
Pagrobęs kalaviją, greitai atsisuko
Ir „Su manim, Gervazai!“ į mane sušuko.
Staiga nuo vartų šūvis: ponas mūs nublanko,
Atsikrenkštė krauju, bet ištiesė dar ranką
Ir į vartus parodė, tarsi ką pažinęs;
O kraujas sunkėsi iš peršautos krūtinės.
Prie vartų — ir dabar matau — tai jis ten stovi,
Ūsočius Soplica! Jis poną mūs nukovė!
Mačiau, nė šautuvo nebuvo dar nuleidęs,
Ir dūmai dar iš vamzdžio ryto ore skleidės.
Nutaikiau, jis stovėjo lyg suakmenėjęs.
Dukart iššoviau, bet ar gailestis užėjęs,
Ar pyktis — nepataikiau! — kraujas kūne virė.
Sukliko moterys — žiūriu, jau ponas mirė“.

Gervazas, čia nutilęs, ašaras vien braukė.
Paskui vėl tęsė: „Priešai jau prie vartų traukė.
Netekęs Stalininko, lyg tvaike stovėjau
Ir, kas aplinkui daros, nieko neregėjau.
Bet štai Parafjanovičius su atkirčiu pribuvo,
Su juo Mickevičių bent du šimtu užgriuvo[72].
Tai narsūs, guvūs šlėktos, mūšiuos nusimano,
Soplicų giminės nekenčia jie nuo seno.

Ir taip netekom pono, didžio geradėjo,
Kurio namuos ženklai ir ordinai spindėjo,

Valstiečių tėvo, šlėktos brolio! Nepaliko
Sūnaus, kuris jau būt atkeršijęs žudikui.
Bet aš jo tarnas: jo skriauda many atgyja,
Aš jo krauju suvilgiau savo kalaviją.
(Turbūt girdėjai, pone, apie tą Peilioką,
Kuris seimuos, seimeliuos pasirodyt moka.)
Aš prisiekiau jį šipint ant Soplicų sprando[73] —
Seimuos ar mugėse jis, būdavo, jų randa.
Du žuvo dvikovoj, du nudobiau muštynėj,
O vieną troboje susvilinau medinėj,
Kai su Rimšais drauge Kareličius užpuoliau[74].
Kaip lydį iškepiau! Ir ne vienam puikuoliui
Ausis dar nukapojau. Vienas tik beliko,
Kuriam iš mano keršto išsisukt pavyko!
Tai to garsaus ūsočiaus jaunesnysis brolis,
Laimingas pagyrūnas, pertekęs turtuolis,
Horeškų pilį štai užgrobti panorėjęs,
Paviete gerbiamas ir mylimas teisėjas!
Nejau sutiksi, pone, kad nuo šitų plytų
Jis mano pono kraują nevertai valytų?
Bet ne! Kol dar Gervazui pagiežos ne stoka,
Kol dar galiu pajudint savo tą Peilioką,
Kurio lig šiol ant sienos rūdys dar neėda,
Atremsiu nuo tų mūrų šitą naują gėdą!"

„Tai taip! — sušuko Grovas, keldamas blakstienas.—
Teisingai nujaučiau, kad pamilau šias sienas!
Nors nežinojau, kad jos slepia tokį turtą,
Kad tieka nuotykių ir dramų čia užburta!
Atėmęs pilį, baigęs su Soplicom kovą,
Įkurdinsiu tave kaip savo joj burgrovą[75].
Tais nuotykiais labai mane tu sužavėjai,
Vien gaila, kad ne naktį juos apsakinėjai.
Griuvėsiuos apsiaustu sėdėčiau drapiruotas,
O tu man kruvinas apsakinėtum puotas.
Vien gaila, kad sklandžiau tu pasakot nemoki![76]
Man ir dabar vaidenas nuotykiai visoki.
Štai Anglijoj ir Škotuos pilys šimtmetinės
Ar vokiečių dvarai — tai klastos ir žudynės.

Kur iordų ar grafų tik giminė kilminga,
Žiaurių ir kruvinų darbų tenai nestinga.
Jų kerštą, jų žygius nors ir krauju rašyki!
Bet čia pas mus, namie, girdžiu tai pirmą sykį.
Jaučiu savy narsių Horeškų taurų kraują,
Žinau, ko iš manęs garbė jų reikalauja.
Nuo šiol su Soplica turiu būt griežtas, kietas,
Nors reiktų pavartot špaga ar pistoletas.
Garbės dalykas!" Taręs iškilmingai ėjo,
Gervazas susikaupęs jį tylom lydėjo.
Kažką šnabždėjo Grovas, eidamas link vartų,
Užsėdo žirgą, pilį apžvelgė dar kartą
Ir baigė savo mintį, toldamas iš lėto:
„Deja, kad jauną žmoną Soplica turėtų
Ar gražią dukterį, kurią įsimylėčiau,
Jos grožį dievinčiau, bet vesti negalėčiau,—
Tai būtų intriga romanui pirmaeilė:
Čia pareiga, ten geismas, čia klasta, ten meilė!"

Jis pentinus suspaudė, žirgas šuoliu dūmė.
Tuo tarpu pasirodė ir šauliai pakrūmėj.
Medžioklę Grovas mėgo, tad ilgiau netruko,
Pamiršęs viską, greitai žirgą ten pasuko.
Aplenkęs dvaro kiemą, daržą, jis netyčia
Atsigręžė ir žirgą tuoj sulaikė šičia.

Tai buvo sodas.

Pro medžius gilyn nutįsę,
Vešliai apaugę, driekės eilės daržo lysių.
Stai čia kopūstai, galvas žylančias pakreipę,
Lyg ką giliai dūmoja ūksmėje nuleipę.
Tenai, į morkų garbanas įvėlę ankštis,
Viršun lieknų pupelių stiepiasi garankštys.
Antai auksinį spurgą kelia kukurūzas,
Kitur iškišo pilvą tunkantis arbūzas,—
Jisai nuo savo daigo braunasi tolokai,
Ten jįjį raudonieji priglobė burokai.

Tarp lysių eina ežios. Šičia glaustalapės
Tartum sargyboj stovi eilėmis kanapės,
Daržovių kiparisai; čia gražiai jos auga.
Jų kvapas nuo kenkėjų daržoves apsaugo,
Nes kirmėlės iš tolo vengia jųjų lapo,
Vikšrai, o ir vabzdžiai nustimpa nuo jų kvapo.
Kiek atokiau aguonos savo žiedus kelia:
Sakytum, kad lengvučiai plazda ten drugeliai.
Visa vaivorykštė jų sparnuose surizgo,
Tarytum susagstyti brangakmeniai blizga.
Į tiek spalvų kiekvienas sužavėtas žiūri.
Vidur gėlių, kaip mėnuo pro žvaigždučių būrį,
Saulėgrąža didžiulė, apskrita, geltona
Per visą dieną krypsta vis į saulės šoną.

Prie krašto lyseles siauriau reikėjo vesti.
Ten nėr gėlių nei krūmų, vien agurkai klesti.
Žalių, karpytų lapų kilimas nutįsęs
Minkštais gaurais nuklojo tarpežius ir lyses.
Jų vidury mergaitė ėjo baltalytė —
Lig kelių lapuose turėjo ji braidyti.
Ir rodės, kad ne žemę jos kojytės mina,
Bet plauko po spalvas ir lapų žalumyną.
Šiaudinis brylius dengė šviesią jos galvutę,
Pleveno kaspinai, vėjely pasipūtę,
Ir kelios garbanos ant skruosto pasidraikė.
Akis nuleidus, rankoj pintinėlę laikė,
Kita gi kažką graibstė lapų žalumyne.
Kaip žuvytes mergaitė gaudo po maudynę,
Benardančias prie kojų, lankstės taip ir šita,
Nuo žemės imdama vis vaisių nuraškytą,
Kurį ranka surado ar užkliudė koja.

Tad Grovas prie tvoros kaip įbestas sustojo
To vaizdo sužavėtas. Mostu suturėjo
Iš tolo visą būrį skubančių žokėjų.
Ištiesęs priekin kaklą, Grovas net sustingo
Kaip gervė, budinti sargyboj pavojingoj:

Ant vienos kojos stovi ir į priekį žiūri,
Antroj, kad neužmigtų, akmenuką turi.

Staiga lyg garsas koks jo svajones išvaikė.
Tai buvo Bernardinas; rankoje jis laikė
Aukštai pakėlęs pantį, ilgą ir mazguotą.
„Agurkų nori, pone? Tai suruošiu puotą!
Klausyki, pone,— šaukė,— ką tau pasakysiu:
Ne jums skanėstai auga čia ant šitų lysių!"
Pagrasė jam pirštu, kaptūrą pasitaisė
Ir tuoj nuėjo. Grovas nelabai jo paisė,
Vien juokėsi ir keikė kliūtį netikėtą.
Dar žvalgėsi į daržą, bet tik tuščią vietą
Tenai regėjo. Vien tik rūmų lango rėme
Pamatė kaspiną ir baltą rūbo dėmę.
Vien lysėse, kur ji prabėgo, dar matyti,
Kaip virpa augalai, jos koja pataršyti.
Jie suposi ir vis kaskart lėčiau lingavo,
Lyg tas vanduo, kur paukštė skrisdama užgavo.
Mažytė pintinėlė apversta gulėjo,
Iš jos visi agurkai žemėn išbyrėjo;
Pakibus lapuose, netyčia palytėta,
Žalumo bangoje dar suposi iš lėto.

Aplink tylu ir tuščia. Grovas apsiblausęs
Į rūmus veizėjo ir tarsi kažko klausės,
Ir kažką vienas mąstė, o šauliai jo laukė
Toliau. Tuo tarpu tylą rūmuose nutraukė
Balsai ir ūžesys, visam name paplitęs,
Lyg avily tuščiam būt įsikūrę bitės.
Tai reiškė, kad medžiotojai parsidangino
Ir pusryčius tarnai skubiai svečiams gamino.

Visur tat subruzdimas didis viešpatavo:
Tarnai staluos valgius ir gėrimus rikiavo,
Medžioklės rūbais vyrai, greit įsismaginę,
Sukiojos nešdamies čia lėkštę, čia stiklinę,
Kitiems gi ant palangių valgyti patiko,
Jie ginčijos dėl šūvių, kiškių ir skalikų.
Su Pakamore stalan sėdo pats Teisėjas,

Panelės kerčioje tarpusavy kuždėjos.
Nebuvo čia tvarkos, kaip įprasta iš seno,—
Šios laisvės su naujom madom įsigyveno.
Tiesa, per pusryčius Teisėjas jų nedraudžia,
Nors ir labai širdis dėl tų naujovių maudžia.

Kiekvienas rado gausų valgių parinkimą:
Štai ant puikių padėklų tiekti kavą ima,
Gėlėtos šviečia tacos, spindi sidabriniai
Skaniais garais pakvipę imbrikai, kaviniai,
Ant saksų porceliano žėri aukso gėlės[77],
Mažytis kiekvienam indelis grietinėlės.
Tokios kavos kaip lenkai nieks neprasimano,
Nes čia geruos namuos jau įprasta iš seno
Laikyti kavai vieną atskirą virėją,
Vadinamą „kaviarka"; ji supirkinėja
Kavos geriausią rūšį,— nieko jai ne stoka.
Ir ji viena tiktai gaminti kavą moka
Anglies juodumo, tyro gintaro skaidrumo,
Mokos kvapnumo[78] ir tąsaus medaus tirštumo.
Suprantama, ką reiškia kavai grietinėlė.
Tad paryčiu „kaviarka", vos tik atsikėlė,
Tuojau ir pieninę nedelsia atlankyti,
Ir pieno paviršiaus griejimą nugraibyti,
Ir kiekvienam puodeliui atskirai atpilti,
Gražiai visus apdengt ir leisti kiek apšilti.

Vyresnės ponios kavą gėrė anksti rytą,
Dabar tad prasimanė patiekalą kitą:
Alaus su grietine pavirinto joms ruošia;
Įtrupinta varškė jį gardina ir puošia.

Ir vyrai pagal skonį rinktis gal kiekvienas —
Šlaunies, skilandžio, kumpio ar riebios žąsienos,—
Ir vis tai naminiu būdu skaniai taisyta,
Skujų ėglinių dūmais kamine rūkyta.
O pabaigai dar zrazų dubenį padėjo,—
Taip pusrytį gamino namuose Teisėjo.

Nelengva sutalpint svečių taip gausų būrį.
Čia vyresnieji, štai prie stalo susibūrę,

Kalbėjo, kaip kas reikalus ir darbus varo
Ir kaip kaskart žiaurėja vis ukazai caro.
O Pakamorė greitą karą pranašavo,
Matyt, naujų žinių iš užsienio jis gavo.
Pro storus akinius Voiskytė žemažiūrė
Iš kortų ateitį Pakamorienei būrė.
Antroj gi salėje jaunieji susispietę
Medžioklės nuotykius prabėgomis tik lietė.
Ten mat Asesorius prieš Rejentą sėdėjo,
Ir nors abu narsa ir iškalba garsėjo,
Dabar murksojo ten pikti ir apsiniaukę.
Mat ginčo pabaigos ir šįkart nesulaukė.
Abu pamatė kiškį ir abu užpjudė,
Ir džiaugėsi, kad niekas kurtams nebekliudė,
Tačiau, šunų nelaimei, priešaky tįsojo
Nenuvalytas rėžis kaimo vasarojo.
Ten paskui kiškį kurtai puolė kaip papaikę,
Bet varovus Teisėjas ant ežios sulaikė[79].
Reikėjo ten sustoti, nors ir pikta buvo,—
Ir nežinia, ar kiškis bent kuriam pakliuvo,
Ar Sakalas jį griebė, ar pastvėrė Striukis,
Ar gal nuo abiejų netyčia bus pasprukęs.
Ir taip niekais nuėjo ginčo pabaigtuvės,
O klausimas paliko ir toliau kaip buvęs.

Senasis Voiskis vaikštinėjo vienas
Ir akylu žvilgsniu vis klaidžiojo po sienas,
Į pobūvio kalbas seniukas nesileido,
Bet rūpestis kažkoks bylojo iš jo veido.
Odinę laikė šmaikštę[80], nieko nebesakė,
Sustojęs mąstė ką — ir musę sienoj plakė.

Su Telimena Tadas tarpdury stovėjo
Ir vienudu tylom tarpusavy šnekėjo,
Nes mažas nuo kitų atstumas juodu skyrė.
Iš Telimenos Tadas čia tuojau patyrė,
Kad ji gana turtinga, daug nereikalauja,
Kad jiedu nebeturi giminystės kraujo,—
Ir Tadas taip suprato josios žodžių mintį,
Kad jos visai nereiktų nė teta vadinti.

Kad dėdė seserim ją laiko, daug kas žino,
Nes šitaip jo tėvai kadaise ją vadino;
Ir dar dėl to jis seserim ją laiko savo,
Kad sostinėj nemaža jam pasitarnavo.
Teisėjas nenorįs su giminyste skirtis,
Truputį iš tuštumo ėmęs tuo net girtis.
Jinai dėl bičiulystės jam nedraudžia šito.
Čia Tadui nuo krūtinės lyg akmuo nukrito.
Dar daug kitų jie buvo klausimų pakėlę
Per šito pokalbio trumputę valandėlę.

Ten vėl, norėdamas Asesoriui įgelti,
Kalbėjo Rejentas: „Kieno gi, pone, kaltė,
Kad šios dienos medžioklėj taip nelemtai klojos?
Medžiot dar per anksti, dar stovi vasarojus;
Valstiečiai susirūpinę dėl šio dalyko.
Dėl to ir Grovas štai, nors kviestas, neatvyko.
Kada ir kur medžioti, žino ponas Grovas,
Medžioklinių dalykų jis yra žinovas.
Jam žinomi medžioklės dėsniai užsieniniai,
Ir jis tikrai pareikšt galėtų mūsų žiniai,
Kad šitaipos medžioti — tai barbariškumas[81],
O teisės atžvilgiu — tikriausias abuojumas.
Nežiūrint ežių, po laukus perdėm trankytis,
Nepaisant, savos tai ar svetimos būt sritys,
Pavasarį klampot, trukdyt laukų dirbimą,
Medžiot lapes, kai joms vos kailis šertis ima,
Ar kiškių pateles šunų gauja pjudyti,
Ar prieauglius naikint, kai jie vos pagimdyti,—
Tai jau kenkėjų darbas. Taigi bent lig šiolei
Civilizacija mus pralenkė maskoliai.
Tenai medžioklę tvarko net ukazai caro,
O baimės ir policija nemaž įvaro".

Ir Telimena čia į kalbą įsileido
Batisto skarele vėdindamasi veidą.
„Kaip mamą myliu,— tarė,— Grovas čia neklysta[82].
Aš Rusiją taip pat labai gerai pažįstu.
Ne kartą jums sakiau iš savo patyrimo,

Kiek nuolankumo ten ir titulų gerbimo.
Ne kartą Peterburge teko man viešėti.
Tie praeities vaizdai! Kaip miela juos minėti!
Ar nieks iš ponų ten atsilankyt nemano?
Ak, kas per miestas! Stalčiuj aš turiu jo planą.
Aukštuomenė tenai už miesto vasaroja,
Tam reikalui „dačias" — vasarines nuomoja.
Aš prie Nevos turėjau rūmą kuo gražiausią,
Ne taip arti prie miesto, bet ir netoliausia,
Ant tyčia tam supilto paupy kalnuko.
Ak, kas tai per rūmelis! Nieko jam netrūko.
Deja, čia pat, nelaimei, kaimynystėj mano
Kažkoks činauninkas staiga apsigyveno
Su savo kurtais. Ak, kankynių baisios dienos!
Činauninkas ir šunes!.. Tuoj už sodo sienos!..
Tik, būdavo, išeisi su knyga į sodą,
Vėsus saulėlydis, mėnulis pasirodo,—
Žiūrėk, tuojau išlįs šuva iš savo kūtės,
Ausim ir uodega raitys, lyg būt pasiutęs.
Aš taip bijodavau. Širdis negera jautė...
Reikėjo gi nelaimę sau išpranašauti!
Nes šitai vieną rytą, net baisu sakyti,
Pasmaugė kurtas mano mylimą šunytį!
Gryniausią bononiuką! Kokios akys, protas!
Jis kniaziaus Sukino[83] man buvo dovanotas.
Turiu jo atvaizdą — gyva tai voveraitė;
Parodyčiau, bet reiks prie stalo stalčiaus eiti.
Pamačius jį negyvą, iš nusiminimo
Patyriau spazmų, smūgių ir širdies plakimo[84].
Pavojus didelis jau buvo man bekyląs,
Tačiau užėjo Kozodusinas Kirilas,
Vyriausias jėgermeisteris prie caro dvaro[85].
Pamatęs, kiek man skausmo visa tai sudaro,
Įsakė tučtuojau atvykt tam valdininkui.
Tas blanksta, dreba, lankstosi aplinkui.
„Kaip tu drįsti,— Kirilas šaukia jam griausmingai,—
Čia pat, panosėj caro, elnę smaugt vaikingą?!"
Činauninkas suglumęs veltui dievagojas,
Kad apie jokią elnę nieko nežinojęs.

Tegu Jo Malonybė teikias išklausyti,
Kad kurtas čia užpuolė vien tiktai šunytį.
„Tai taip,— Kirilas rėkia,— tu sakyt išdrįsti,
Kad aš galėjau dėl žvėrių rūšies suklysti,
Aš, jėgermeisteris jo didenybės caro?
Tegul tad policmeisteris čia tvarką daro!"
Ir policmeisteris tuoj ėmėsi tardyti.
„Aš,— tarė jam Kirilas,— tau sakau, brolyti,
Kad kurtas čia pasmaugė elnę, ne šunioką.
Išspręsk, katras geriau atskirti žvėris moka?"
Ir policmeisteris su Kirilu sutinka:
Akiplėša tikru išplūdo valdininką,
Paskui jam draugišką pasiūlė patarimą,
Kad, tuoj prisipažinęs, melstų atleidimo.
Pats Kozodusinas atlyžęs pažadėjo
Pas carą kaltininko būti užtarėju.
O ištarmė tokia: šunims virves užmauti[86],
Ir valdininkui cypėj kaltę atgailauti.
Taip visą vakarą ir tęsė linksmą kvotą,
O rytą jau iš to padarė anekdotą,
Kaip jėgermeisteris šią bylą nagrinėjo;
Žinau tikrai — pats caras juoktis malonėjo".

Aplink visi suklego. Nuošaliau Teisėjas
Su Kvestorium „vežimą" buvo lošt pradėjęs
Ir kortą jo numušt jau rengės kuo tikriausiai,
Kai Telimenos žodžiai pasiekė jo ausį,—
Ir ta istorija jis taip susidomėjo,
Kad, mušt iškėlęs kortą, taip ir nejudėjo,
Net tėvui Bernardinui baimės tai įvarė.
Galop, išklausęs viską, nusijuokęs tarė:
„Tesako, kas ką nori,— nenustebins mūsų,
Jei ims čia girti tvarką vokiečių ar rusų.
Tegul sau broliai lenkai mokosi iš švabų,
Kaip kelt bylas dėl kokio menkniekio nelabo,
Kad į kaimyno mišką šunes bus įšokę.
Lietuvoje dar, laimei, papročiai kitokie,
Žvėrių pakanka sau, jų lieka ir kaimynam,
Dėl to mes bylinėtis, ponai, neketinam.

Badu nemirsim niekas, jei skaliko koja
Palies kieno nors daržą, perbėgs vasarojų.
Tiktai valstiečių rėžiuos aš draudžiu medžioti".

„Tikra tiesa, ponuli. Reik tačiau žinoti,—
Prabilo ekonomas,— chlopams apsimoka,
Jei kurtas kai kada į jų rugius įšoka.
Jiems ponas atskaitysi kapą, kai tuo tarpu
Skalikas bus numynęs kokia dešimt varpų.
O kai kada dar priedo talerį jiems duosi.
Ištvirkinote juos. Todėl aš ir viliuosi,
Kad jeigu..." Bet toliau Teisėjas jo neklausė,
Nes jau svečiai sušneko taip traškiai ir gausiai,
Tarytum vienas kitą nukalbėti trokštų,—
Tiek buvo juoko, ginčų, anekdotų, pokštų.

Tuo tarpu Telimena, o su ja ir Tadas,
Atrodo, kad nematė, kas aplinkui dedas.
Ji džiaugėsi, kad šitaip Tadą sužavėjo,
O jis vėl komplimentais jai atsimokėjo.
Jinai kuždėjo vis lėčiau, tyliau kas kartą,
O jis, lyg nenugirdęs, kas jos buvo tarta,
Kaskart artyn palinksta, žvilgsniais veidą glosto,
Pajunta žavų karštį josios mielo skruosto,
Sulaikęs kvapą, gaudo jos atsidusimą
Ir seka, kaip jos akys spinduliuoti ima.

Staiga tarp jų burnų patrakus musė nėrė,
Ir įkandin odinė Voiskio šmaikštė šėrė.

Lietuvoje, kaip žinom, musių tai nestinga.
Tarp jųjų pasitaiko rūšis ypatinga
Vadinamų „bajorių"; primena naminę,
Tik pilvą tur storesnį, išpūstą krūtinę,
Negailestingai zvimbia, kai po orą nardo,
Ir tokios stiprios, kad voratinklį suardo.
O jei kuri įklius, tai tris dienas kapstysis
Ir net prieš vorą narsiai dvikovoj laikysis.
Be šito, ponas Voiskis buvo dar patyręs,
Kad gema iš jų kitos, nors nuo jų ir skirias,

Kad jų tokia reikšmė kaip motinų bityne,—
Visom atsikratysim šitas išnaikinę.
Klebonas, akmistrinė ir šiaip daug kas kaime
Nebuvo apsikrėtę Voiskio musių baime
Ir gilintis nemanė į visas jų rūšis.
Bet Voiskis nesiliovė „bajores" vis mušęs,
Vis akylai jas sekė, jų zirzimo klausė.
Štai ir dabar „bajorė" šovė jam pro ausį.
Dukart šmaikšte ją smogė — nuzvimbė storulė,—
Jis kirto trečiąkart, vos lango neiškūlė,
O musė, jau apkvaišus nuo tiekos pavojų,
Pamačius, kad ant slenksčio žmonės du sustoję,
Tarp įųdviejų veidų ji gelbėdamos šovė,
Bet ir tenai jos Voiskis vos tik nenukovė.
Nuo smūgio taip ūmai dvi galvos atsišliejo,
Lyg medžių dvi viršūnės nuo audringo vėjo,—
Ir taip adverijon abi pakaušiais tvojo,
Kad akyse abiem net ugnys suliepsnojo.

Bet, laimei, šito niekam pastebėt neteko,
Nes salėje kažkas, girdėt, trankiau sušneko,
Ir tuoj visus balsus nustelbęs riksmas kilo.
Taip esti, kuomet lapę vejamės per šilą:
Girdėti brazdesys, ragai, garsai skalikų,—
Bet štai varovai šerną tankmėje aptiko:
Ir tokis triukšmas, gausmas suskamba netrukus,
Lyg būt visa giria šimtais garsų pratrūkus.
Taip pat ir pokalby: staiga netenkam saiko,
Kai tik opi tema lyg šernas pasitaiko.
Taip ir čionai sukėlė ginčą ir net smurtą
Asesoriaus vaidai su Rejentu dėl kurtų.
Bematant įžeidimų buvo mesta tieka,
Kad jau abiem, atrodė, nieko nebelieka,
Kaip vien paremt veiksmu opaus dalyko svarbą —
Po pikto iššaukimo kumštis leist į darbą.

Tad puolė juodu skirt visi, kas tik ten buvo.
Sukilusi žmonių banga duris užgriuvo
Ir jauną porą slenksty apsiautė, aptvino
Ir kaip dviveidį Janų[87] salėn nubogino.

Kol tvarkėsi abu po tokio sumišimo
Ir taisinėjo plaukus, triukšmas vėl aprimo,
Tik keistas bruzdesys ir juokas kilo staigiai:
Peštynės sutramdytos,— Kvestorius jas baigė.
Pamatęs, kad, staiga Asesorius juristą
Užklupęs, jau veiksmu grasinti jam išdrįsta,
Jisai, nors senas, bet stiprus, nenusigando.
Kietais delnais abu sučiupo greit už sprando
Ir, galvomis dukart sudaužęs viens į kitą,
Kaip daužia kiaušinius vaikai velykų rytą,
Rankas kaip kryžkelės rodykles paskėtriojo
Ir varžovus ūmai į du kampu nutvojo.
Išskėtęs taip rankas, palaukė dar truputį
Ir „*Pax vobiscum*,— šaukė,— *pax*[88] — taika tur būti!"

Nustebo abi pusės, bet nebemėgino
Nieks priešintis tokiam sprendimui Bernardino,
Pagerbdami dvasiškį, juoba kad pažino
Jo jėgą; su tokiu kivirčytis nėr sveika...
O Robakas, vos tik padarė salėj taiką,
Matyti, tuo žygiu visai nesididžiavo,
Tik džiaugės, kad atliko uždavinį savo.
Patrynęs tad rankas, kaptūrą užsidėjęs,
Paliko tyliai kambarį.

Tuojau Teisėjas
Ir Pakamorė stojo tarp šalių abiejų.
Ir Voiskis iš kertės skubėdamas prispėjo,
Ties viduriu nušvitęs užėmė tuoj vietą,
Pataisė rankomis kapotą apdėvėtą,
Žilus ūsus paraitė ir akim liepsnota
To rūmo apžvelgė nurimstantį jau plotą,
Tad šmaikštę sukrėtė kaip kunigas šlakstylą
Ir taip visiems įsakė dėmesį ir tylą.
Paskui, viršun pakėlęs savo šmaikštės kotą
Lyg kad maršalka lazdą, įsakmiai prašneko:

„Nurimkite, sakau! Tai jums garbė ši teko
Medžiotojais geriausiais mūs paviete būti.
O kaip jūs elgiatės! Ar paisot bent truputį?

Štai matom čia jaunimą — viltį mūs tėvynės:
Jųk turi juo garsėti mūs miškai ir plynės!
Bet jis kas kartą vis labiau medžioklėm bodis.
O šiandien jam medžioklė ar geriau atrodys?
Ne, jūsų pavyzdys jaunimą vien atbaido,
Jūs iš medžioklės smurtą darote ir vaidą!
Bent atsižvelkite į galvą mano žilą —
Joj atmintis garsių medžioklių neišdilo,
Ir aš baigiau taikingai bylą jų ne vieną.
Kas Reitaną pralenktų Lietuvoj šiandieną?
O jei akis į akį žvėrį susitiktų,
Bialopetrovičiui ar kas iš jūs prilygtų?
Žegotą[89] pažinojau, bajorėlį jauną,—
Iš pistoleto kiškį, būdavo, nušauna.
O Terajevičius[90] garsėjo tuo paviete,
Kad, šerną puldamas, vartodavo tik ietį.
Budrevičius[91] su lokiu eidavo imtynių.
Tai tokių vyrų matė mūs miškai gimtiniai!
O kaip jie elgdavosi ginčą kam pradėjus?
Užrašę užstatus, tuoj rinkdavo teisėjus.
Oginskis[92] dėlei vilko vienąkart neteko,
Prakišęs bylą, miško pusšimčio valakų.
O kitkart Nesiolovskiui dėl odos barsuko
Net kaimų keletas nejučiomis išspruko.
Ir jums tad, ponai, reiktų šitaip padaryti
Ir vaidui baigt ką nors derėtų užstatyti.
Nebus tam žodžių ginčui galo, kaip atrodo,—
Dėl kiškių aušint burnas mums jau nusibodo.
Tad, visą jūsų bylą teismui patikėjus,
Dabar išrinkti reiktų deramus teisėjus.
Tik kad jau niekas čia varovui nekliudytų,
Nors kiškį vydamas ir per kviečius pjudytų.
Tikiuosi tą malonę gauti iš Teisėjo".
Čia Voiskis pagarbiai jo kelį palytėjo.

„Statau aš teismui žirgą, žirgą pabalnotą,—
Sušuko Rejentas,— ir dar pakelsiu kvotą,
Nes kaip *salarium*[93] ir žiedą šį aukosiu".
„O aš,— Asesorius pradėjo,— atiduosiu

Auksinį antkaklį, driežožvyniu sagstytą,
Ir saitą dar šilkinį grožio nematyto.
Jame aukštos vertybės brangakmenis švyti.
Galvojau palikuonims vis tai užrašyti,
Jei jų turėsiu. Šituos daiktus dovanojo
Man kunigaikštis Radvila, kai čia medžiojo*
Su Sanguška maršalka[94] ir su generolu
Mejenu*, pamedžiot pribuvusiu iš tolo.
Aš jiems tada pasiūliau eit varžybų kurtais.
Ir atsitiko štai lyg koks medžioklės burtas:
Visus šunis manoji pralenkė kalaitė,—
Užpjautus jos vienos šešis kiškius suskaitė.
Medžiojom netoli nuo Kupisko mes balų[95].
Žygiu tuo Radvila žavėjosi be galo.
Pamilo jis tą garsią kurtę taip kaip savo.
Nusėdęs žemėn, jos snukutį pabučiavo
Ir tarė taip, sudavęs triskart per galvytę:
„Aš Kupisko tave skiriu kunigaikštyte!"
Napoleonas taip vadus apdovanoja
Tų vietų titulais, kur buvo jie kovoję".

Bet Telimena jau pradėjo nuobodžiauti.
Sumanė eiti ji į mišką pagrybauti,
Ieškojo vien poros. Vikriai tad apsisuko
Ir, griebus pintinėlę, kviesdama sušuko:
„Ar, ponai, nebaigėt tų ginčų dėl skalikų?
O aš einu į mišką rauti baravykų.
Prašau, jei kam tai miela". Kašmyrinį šalį[96]
Paėmus, Pakamorės jaunąją dukrelę
Viena ranka apglobė, o kita truputį
Lig riešo pasikėlė nežymiai suknutę.
Ir ponas Tadas paskui tylomis išėjo.

Sumanymas grybaut pradžiugino Teisėją.
Tai buvo proga baigti tą triukšmingą bylą.
Tad greit sušuko: „Ponai, na, grybaut į šilą!
Kas grįždamas ruduokę parsineš gražiausią,
Šalia gražiausios damos atsisės pirmiausia.
O jei tokią suras ponia arba panaitė,
Galės sau pasirinkt gražiausią jaunikaitį".

Trečia knyga

MEILIKAVIMAS

TURINYS. GROVO ŽYGIS Į SODĄ.— PASLAPTINGA NIMFA GANO ŽĄSIS.— GRYBAVIMO PANAŠUMAS Į ELIZIEJAUS ŠEŠĖLIŲ KLAIDŽIOJIMĄ.— GRYBŲ RŪŠYS.— TELIMENA MĄSTYMO ŠVENTOVĖJE.— PASITARIMAS DĖL TADO LIKIMO.— GROVAS — GAMTOS TAPYTOJAS.— TADO PASTABOS APIE MEDŽIUS IR DEBESIS.— GROVO MINTYS APIE MENĄ.— VARPAS.— RAŠTELIS.— „LOKYS, PONULI!"

Pasukęs žirgą, Grovas į namus patraukė,
Bet žvalgėsi į daržą, lyg kažko dar laukė.
Ir pasirodė jam, kad langas sumirgėjo
Ir kad lange balta suknelė suplazdėjo,
Tarytum kažkas lengvo apačion nukrito,
Ir sodo medžiuose akimirką sušvito,
Ir tarp agurkų lysių vėl sumirguliavo,
Lyg saulės spindulys iš aukšto sušvytravo,
Ir tarplysių vagoj netyčia sublizgėjo,
Ir augalų tankmėj blankiai atsispindėjo.

Tarnus namo pasiuntęs, Grovas apsisuko
Ir paskubom link sodo apsižvalgęs spruko.
Tvoroj surado spragą ir kerų šešėliais
Kaip vilkas į avidę šliaužė pamažėliais.
Nelaimei, netyčiom užkliudė jis agrastą,
Ir daržininkė, tartum čia nujautus klastą,
Nors nieko apsidairius ir nepastebėjo,
Tačiau į kitą sodo pusę nukurnėjo.
O Grovas tarp builių ir kiečių tankumyno
Šokavo kaip varlė ir repečkom selino,
Ir štai, varnalėšas rankomis praskėtęs,
Apstulbo netikėto vaizdo sužavėtas.

Sode kupliai vyšnaitės šen ir ten žaliavo,
Aplinkui jas priaugę įvairiausio javo:
Kviečių ir kukurūzų, miežių, pupų, vikių,

O protarpiais gėlių ir baltažiedžių grikių.
Tame daržely paukščiai telkėsi naminiai.
Darželio įranga priklauso akmistrinei
Vištaitienei Jadvygai, pagal kilmę Gaigalaitytei[97],— šituo ji bus davus naują eigą
Paukštininkystei,— šiandien daugelis jį žino,
Bet juo tuomet pasekt nedaug dar kas mėgino
Ir saugojo kaip mokslo paskutinį žodį,
Kol kalendoriuje viešai jis pasirodė[98]:
„Nuo vanagų naujausias būdas apsiginti,
Arba kaip reikia naminius paukščius auginti".

Taigi vos tik gaidys, vištyną susikvietęs,
Sustos sargyboj, snapą išdidžiai užrietęs,
Pakreips staiga į šalį galvą skiauterįuotą,
Norėdamas dangaus apimt didesnį plotą,
Ir garsą duos, kad aukšty paukštvanagis skrenda,
Tuoj vištos baimėje į tą darželį lenda.
Žąsims ir net povams ten pasislėpt nebloga,
Ten ir balandžiai puola kūlvertom nuo stogo.

Dabar pavojaus jokio iš dangaus nekilo.
Tik saulės kaitroje žolė ir medžiai svilo,
Tad paukščiai slapstėsi vėsiam javų šešėly,
O vištos ir gaidžiai pakrūmėj kapstė smėlį.

Tarp paukščių krykštė žaidė būryje vaikučiai.
Išblukę saulėje kaip linas jų plaukučiai,
Krūtinės atlapos. Kartu bėgiojo, žaidė
Už juos vyresnė jau mergaitė skaistaveidė.
Toliau, išskėtęs plunksnas, povas vaikštinėjo —
Visa vaivorykštė jo plunksnose žėrėjo.
Tos tamsiai mėlynos ir žalios dugno spalvos
Kaip paveikslėly atšvietė vaikučių galvas.
Nuskaidrintos žvaigždučių mirgančio ratilo,
Jos švietė pro javus ir vėl paunksmėj dilo.
Mirgėjo pro geltonus kukurūzų kotus,
Pro angliškos žolės[99] dryžius raibai spalvotus,
Pro pienių pūkelius ir žvangučius raudonus,

Ir smilgų stiebelius, svyruojančius į šonus.
Ir viskas, rodos, auksu sidabru mirgėjo,
Lyg uždanga kokia, siūbuojanti nuo vėjo.

Virš varpų ir žiedų, į orą pasikėlęs,
Žirgelių ir vabzdžių pakibo debesėlis.
Ilgi, plokšti žirgelių keturi sparniukai,
Lengvučiai kaip plunksnelės, skaidrūs kaip stikliukai,
Mirgėdami švytruoja saulėje sužibę,
Ir, norint dūzgia, rodos, kad ore pakibę.

Mergaitė kažką rankoj laikė ir mosavo,
Lyg strauso plunksnų pilka kuokšte plevėsavo
Ir kūdikių galvytes nuo žirgelių gynė.
Kitoj jos rankoj taurė blykčiojo auksinė
Ar kitas indas koks — sunku beatpažinti —
Matyt, kad tiems vaikučiams skirtas valgydinti.
Jį siūlė prie lūpyčių kiekvienam pridėjus,
Jis buvo panašus į ragą Amaltėjos[100].

Nors taip darbavosi, tačiau iš atsargumo
Vis žvalgės atsiminus į agrastų krūmą.
Bet iš kitur reikėjo laukti užpuoliko:
Jis, kaip žaltys prišliaužęs, žolėse jau tyko
Ir štai, iš varnalėšų šokęs, priešais stojo
Ir, mandagiai pasveikinęs, nusišypsojo.
O ji, išgąsdinta, nespėjus susivokti,
Jau buvo maniusi atgal į sodą šokti
Ir jau į krūmų tankmę tartum paukštė spruko,
Bet čia vaikai staiga gailiu riksmu pratrūko
Tą nepažįstamą vyriškį pastebėję
Ir išsigandusią bebėgančią globėją.
Tad grįžo vėl su jais nutraukto žaismo tęsti
Supratus, kad vienų negalima pamesti
Ir kad pavojuje su jais privalo būti.
Tad kalbino labiausiai verkiantį vaikutį,
Prisėdus ašaras jam nuo veidelio šluostė,
Drauge taip pat kitus ji kalbino ir glostė,
Kol vėl prie josios kelių glaustėsi galvutės

Tarytumei vištyčiai po sparnu motutės.
„Ar tai gražu,— ji tarė,— dera šitaip rėkti?
Tas ponas išsigandęs gali dar pabėgti.
Tą poną, tokį jauną, tokį gražų, gerą,
Juk mandagiai, kaip svečią, pasitikti dera".

Čia Grovas nusilenkęs jai nusišypsojo,—
Išgirst tiek pagyrimų jis nė nesvajojo,
O ji nutilus greitai akutes nuleido,
Ir rožės raudonumas nuplieskė jai veidą.

Ir iš tiesų tai buvo patrauklus gan ponas:
Aukštas stuomuo, skruostai pablyškę[101], bet malonūs,
Žvilgsnis meilus, plaukai pablukę, kaip lininiai,
O plaukuose žolės pluošteliai įsipynę,
Kai tarplysiais ropojo tartum užpuolikas.
Dabar tos žolės puošė galvą kaip vainikas.

„O tu,— prabilo Grovas,— nimfa ar mergaitė,
Ar apsireiškusi žaviam sapne dievaitė![102]
Sakyki, ar pati nužengti čia panorai,
Ar paklusai gal priešo užmačiai nedorai?
Galbūt raganius koks, slapta įsimylėjęs,
Galingas ponas gal ar pavydus globėjas
Įkalino tave į šito parko plotą?
Kiek riterių narsių čia dėl tavęs kovotų!
Čia dainiai įkvėpimo sau galėtų semti.
Atskleiski man, gražuole, savo liūdną lemtį!
Tave aš pasiryžęs veikiai išvaduoti,
Kartu su širdžia tau ir kardą atiduoti!"
Pakėlė ranką.

Veidas jai raudoniu švyti,
Jai linksma ir smalsu tokios kalbos klausyti.
Kaip vaikui, kurs į margą žiūri paveiksliuką
Ir džiaugiasi suradęs žibantį žaisliuką.
Ji Grovo nesuprato nei kalbos, nei mosto,
Norș žodžiai ir maloniai josios klausą glosto.
Bet pagaliau paklausė: „Ko taip, pone, žiūrit?
Ir kaip čia tam darže per lyses atsidūrėt?"

Tad Grovas pakaitom nustebo ir suglumo
Ir, jau atsižadėjęs iškalbos puošnumo,
„Atleiskite, panele,— tarė patylėjęs,—
Kad sutrukdžiau žaidimą: mat buvau norėjęs
Į dvarą pusryčių kviestu laiku paspėti.
Jau būsiu pavėlavęs; noriu paskubėti
Ir čia, tiesiog per daržą, rūmų link patraukti".
Mergaitė pritarė: „Tad, pone, nėr ko laukti.
Štai takas. Tik pro lyses eikite apdairiai,
Nemindžiokit!" — „Į dešinę sukt ar į kairę?"
Tad ji nustebusias akis į jį pakėlė,
Smalsumo apimta, žiūrėjo valandėlę,
Nes rūmas kaip ant delno šitai saulėj švyti,
O Grovas kelio klausia. Betgi jam, matyti,
Pabūt su mergele visai nenusibodo.
„Panelė čia gyvenat? Tuoj už šito sodo
Ar kaime? Rūmuose mes nesam susitikę.
O gal jūs iš svetur čia esate atvykę?"
Ji purto galvą: ne! „Atsiprašau panelės,
Ar tai ne jūsų blizga štai anas langelis?"

„Jei ne romano ji,— galvojo,— karalaitė,
Tai bent jauna, graži ir maloni mergaitė.
Dažnai turtinga siela ir jausmai išdidūs
Pasislepia kaip rožė, tankmėje pražydus.
Bet leiski erdvėje ją saulei palytėti,
Ir tūkstančiais spalvų ji ims tave žavėti".

Tačiau mergaitei vėl vaikai, matyt, parūpo.
Tad pasilenkus vieną tuoj glėbin sučiupo,
Didesnįjį ranka mikliai apglobti siekė,
Kitus gi kaip žąsyčius varėsi į priekį.

O Grovui tarė: „Ak, pakriko man paukštyčiai!
Gal malonėtum, pone, juos sugainiot šičia?"
„Man gainioti paukščius?!" — nustebęs jis sušuko.
Ji tuo metu vikriai į tankumyną spruko.
Pro špalerių eiles nebematyt mergytės,
Tik pro lapus žvitriai suspindo dvi akytės.

Palikęs vienas, Grovas dar kažko vis laukė.
Jo sielą tartum žvarbios sutemos aptraukė,—
Ji stingo pamažu, kaskart niūriau tamsėjo,
Ir nemalonios mintys jam per galvą skriejo.
Pakirdęs nežinojo, kaip išlieti pyktį:
Po tiekos lūkesčių staiga be nieko likti!
Kai šliaužė lysėmis prie tos žavios mergaitės,
Jis buvo kaip liepsna tauriais jausmais įkaitęs.
Kiek grožio laukė jis iš tos slaptingos fėjos,
Kiek spėjo žavesių, kokiom svajom žavėjos!
Ne, nebeliko nieko, ko iš jos tikėjos.
Tiesa, veidelis švietė žavumu jaunystės,
Bet lieknas liemenėlis dar neišsivystęs,
Ir iš pilnų skruostelių malonaus rausvumo
Jai trykšta perteklius kaimietiško sveikumo.
Gyvos minties ir jausmo jai, matyt, dar stinga,
Ir jos kalba tokia prasta ir neskoninga.
„Gana iliuzijų: žavioji nimfa mano,
Deja, dabar žinau, žąsis po sodą gano!"

Išnykus nimfai, visas stebuklingas plotas
Pakito: kaspinai ir tos auksinės grotos
Tai buvo vien šiaudai pakrūmėj išsidraikę.

Suglumęs žvelgė Grovas į apgaulę klaikią.
Ta strauso plunksnų gniūžtė, fėjos plevėsuota,
Tai buvo žolėmis vien apraizgyta šluota.
O Amaltėjos ragas, taurė stebuklinga?
Tai buvo vien morka skani, drūta, sultinga!
Jis matė, kaip ją vaikas kišo į burnytę.
Tai štai kas tie per monai, taip staiga pakitę!

Taip vaikas, kai pamato cikorijos gėlę[103],
Tokią viliojančią, lengvutę, švelnutėlę,
Ir žaisdamas smarkiau ją pūstelėt išdrįsta,
Ji vien lengvais pūkais ore staiga pasklysta
Smalsuolio rankoje pavirtusi į nieką,
Tik pliką, pilkai žalią stagarą palieka.

O Grovas, skrybėlę lig pat akių užmovęs,
Atgal iš kur atėjęs per daržoves brovės,
Čia daigus mindamas, čia kliūdams už agrastų,
Ir, taip ligi tvoros išmynęs naują brastą,
Galop atsikvėpė. Prisiminė kalbėjęs,
Kad kviestas pusryčių į dvaro rūmą ėjęs.
Galbūt sode jo ieško? Gal kas matė, žino,
Kaip paskui tą mergaitę jis slapta selino?
Dabar gi štai pabėga... Dievažin, ką spėtų...
Tad reikia grįžt. Prigludęs patvoriu, iš lėto,
Pro lyses, per žoles galų gale išslinko
Į dvaro kelią. Nieko nematyt aplinkui.
Jis ėjo patvoriu, nuo sodo nusisukęs,
Kaip tas vagis nuo klėties, iš kurios pasprukęs
Bijojo, kad kas nors pamatęs neįtartų.
Taip išmintingas Grovas elgės pirmą kartą.
Bet štai pamato jis kažką anapus kelio.

Pievelėje gražiai suaugusio miškelio,
Kur kilimai žolės minkštučiai nusitiesę,
Beržų baltaliemenių jaukiame pavėsy
Judėjo lyg keistam vaiduoklių dvasių šoky
Keisti pavidalai — įvairūs, vis kitoki[104]:
Tie šydrais apsisiautę, o anie drobiniais,
Plevenančiais, baltais lyg sniegas palaidiniais.
Šis skrybėlę kaip skėtį dėvi plačiabrylę,
Vienplaukis tas; kiti po tą giraitę tylią
Klajoja lyg kokie nežemiški šešėliai,
Paskendę ūkanų lengvučiam debesėly,
O nuo galvų jiems skaros driekias šešuolėtos
Lyg blankios uodegos atklydusios kometos.
Ir elgiasi keistokai: šitie štai paniurę,
Akis žemyn nunėrę, sau po kojų žiūri.
Anie štai lyg per sapną vis į priekį trypia
Nuo savo lygaus tako niekur nenukrypę.
Visi jie lankstosi ir rankom žemę liečia,
Lyg garbina kažką, kažkam lyg melstis kviečia,
O jeigu susitikt ar priartėti tenka,
Be žodžio tylomis pro vienas kitą slenka.

Giliai susidūmoję eina tylutėliai,
Lyg tartum būtų Eliziejaus jie šešėliai[165],
Kuriems skausmų, tiesa, nereikia jau kentėti,
Bet klaidžioja tylaus niūrumo pažymėti.

Sudomintas to vaizdo, Grovas neįspėjo,
Jog tai pažįstami miškely vaikštinėjo.
Triukšmingai pas Teisėją baigę užkandžiauti,
Visi išsiruošė į mišką pagrybauti.
Sumanūs ir saikingi žmonės prisitaiko
Prie veiksmo aplinkybių, reikalo ir laiko.
Kiekvienas tad ir čia turėjo numatyti,
Kaip, ruošiantis grybauti, reik apsitaisyti.
Tad rišos skaromis ir palaidiniais globės,
Ir vilkos apsiaustais baltos naminės drobės,
Kurie virš kontušų laisvai ore plazdėjo,—
Dėl to jie į skaistyklos sielas panėšėjo.
Jaunimas rengėsi taip pat, be Telimenos
Ir dar kelių kitų.

Grybavimo tos scenos
Kaimietiškos suprasti Grovas neįstengė,
Labai nustebęs tad, į mišką greitai žengė.

O grybų buvo daug. Vaikinai smalsiai žiūri,
Ar neužtiks pakrūmėj v o v e r u š k ų būrį.
Jos reiškia nekaltybę: niekad nekirmija,
Ir net vabzdžiai kenkėjai jas paliesti bijo.
Na, o panaitės uoliai ieško b a r a v y k o,
Kurį daina vadina „grybų pulkaunyku“.*
Visi tačiau r u d u o k ė s vienas kito klausia,—
Ji už kitas kuklesnė, bet užtai skaniausia;
Jom sūdytom ir žiemą daug kas smaguriauja.
Bet Voiskis m u s m i r i ų labiausiai pageidauja.

Kiti mūs girių grybai nėr jau taip garsingi:
Vieni iš jų neskanūs, o kiti kenksmingi,
Tačiau ir jie kai kam dar esti reikalingi.
Vienų visokiems miško gyviams maistui reikia,
Kiti miškams ir gojams daug puošnumo teikia.

Antai ant miško pievos patiesalo žalio
Rikiuojasi lyg eilės įvairių indelių:
Spalvingos ū m ė d ė s bekyšą prie lazdyno
Lyg taurės kupinos įvairiaspalvio vyno;
K a z l ė k a s, tartum dugnas apversto indelio,
Čia t a u r i a b u d ė s stiebias kaip liekni stikleliai;
Ten apskritos b a l t i k ė s glaudžiasi iš vieno
Kaip trapūs puodeliukai, pripildyti pieno;
Štai dar k u b i z d a l i s pakrūmėj pasipynė
Kaip apskrita, pjaulų pripampus pipirinė.
Kitus jau gal tik žvėrys moka pavadinti,
Ir niekas nebegali jų visų atminti.
Jie žmones nuo savęs blogu kvapu atbaido.
Jei tokį kas paims, pamatęs savo klaidą,
Supykęs jį sutrins ir paspyrės dar koja
Nepaisydams, kad žolę tuo būdu bjauroja.

O Telimena jokių grybų nė nerinko.
Ji nuobodžiaudama vien žvalgėsi aplinkui,
Aukštyn užvertus galvą. Rejentas piktokai
Juokavo, kad ji medžiuos rasti grybų moka.
Asesoriui atrodė, jogei tai patelė,
Kuri sau ieško vietos, kur susukt lizdelį.

Ji iš tiesų vienatvės ir tylos ieškojo
Ir, nuo draugų nutolus, sau viena klajojo.
Prie šlaito ji žinojo vieną vietą saugią,
Kur medžiai buvo tankiai paunksmėn suaugę.
Viduj akmuo pilkavo, iš po jo šaltinis
Čiurleno į pavėsį kelią prasiskynęs
Ir slėptis tankmėje aukštų žolių skubėjo,
Kurios, jo penimos, vešliai aplink klestėjo.
Tenai išdykėlis po kilimu gėlėtu,
Paparčiais apsiklojęs, rausiasi iš lėto,
Ūksmėj vos regimas šiurena tyliai, lygiai,
Kaip įnoringas vaikas paguldytas vygėj,
Kur motina apsups jį uždanga spalvota
Ir apkaišys aguonom, kad ramiai miegotų[106].
Yra tai Telimenos mėgstama vietovė,
Kurią ji pavadino „M ą s t y m o š v e n t o v e“[107].

Priėjus prie upelio, nusviedė į šalį
Raudoną tartum kraujas kašmyrinį šalį
Ir tartum prie maudyklos nedrąsi plaukėja,
Kai prie šaltos srovės atsargiai priartėja,
Atsiklaupė ant žemės ir beržų šešėly,
Pašlijusi gulsčiom, svajojo valandėlę
Ir klausėsi miškelio atgajaus ošimo.
Paskui išsitiesė ir ant delnų parimo,
Ir, šitaip atsigulus ant žalios pievelės,
Atsivertė lapus prancūziškos knygelės.
Ties lapais plevėsavo iš abiejų šonų
Žiupsniai juodų plaukų ir kaspinų raudonų.

Vešlios žolės smaragde ant raudono šalio
Ji tysojo lyg gūnioj iš vaiskaus koralio.
Čia apie galvą juodos garbanos vyniojas,
Tenai juodi bateliai puošia smulkias kojas
Ir baltos kojinaitės. Taip ji marguliavo
Lyg vikšras, beglūdįs ant žalio lapo klevo.

Deja, nebuvo kam gražuolės įkainoti:
Visi nuo jos nutolo grybų suvilioti.
Bet Tadas matė ją ir leidosi aplinkui,—
Tiesiogiai eit nedrįso, tad iš šono slinko,
Kaip tas medžiotojas, kurs grobį šauti rengias,
Prisėlina, šakom ir lapais prisidengęs,
Arba, ant arklio sėdęs, tarsi dirvon traukia,
O šautuvą paslėpęs, vien tik progos laukia
Paleisti taiklų šūvį, gudriai priartėjęs.
Taip elgės atsargiai ir Tadas.

Bet Teisėjas,
Kurs neturėjo jokio tikslo šalutinio,
Jam kelią perkirto ir leidos prie šaltinio.
Plačiai balti skvernai plazdėjo sarafano[108],
Ir didelė prie diržo skepeta pleveno,
Kaip varnalėšos lapas skrybėlė didžiulė
Tai slinko ant kaktos, tai vėl ant sprando gulė,
Ir bryliai, greitai žengiant, blaškėsi nuo vėjo,
O rankoje Teisėjas lazdą dar turėjo.

Pasiekęs Telimenos „Mąstymo šventovę“,
Rankas upelyje priklupęs nusiplovė,
Prisėdo ant akmens, lazda pasistūmėjo
Ir, sunkiai atsiduseęs, šitaip prakalbėjo:

„Matyki, gerbiamoji, kai sulaukiau Tado,
Man rūpesčių naujų nemaža atsirado.
Esu bevaikis, senas, myliu tą bernioką,
Ir rodos, jog senatvėj nieko man ne stoka:
Turiu mat įpėdinį. Iš dangaus malonės
Nereiks jam duonos kąsnio elgetaut po žmones.
Jau, rodos, nutari ir viską apgalvoji,
Tik štai koks sielvartas, klausyki, gerbiamoji:
Žinai, kad Tado tėvas Jackus, mano brolis,
Žmogus nepaprastas, tačiau nuo mūs nutolęs,
Kažin kur bastosi, tėvynėn nebegrįžta,
Apie save pranešt net sūnui nesiryžta,
O nori jį valdyti. Buvo sugalvojęs
Net į legionus jį siųst. Dėl to pavojaus
Labai krimtausi, bet taip pakreipiau dalyką,
Kad Tadą namuose palikti man pavyko.
Vedybas numačiau ir partiją nemenką —
Čia pirmenybė Pakamorės dukrai tenka.
Pana išauklėta, jauna, graži, kilminga,
Nei turto, nei garbės jos giminei nestinga“.
Išgirdus tuos žodžius, Telimena nublanko,
Pakilo ir knygelę išmetė iš rankų.

„Kaip mamą myliu,— tarė,— ką gi čia jūs šnekat?
Ar jau širdies jūs, broli, visiškai netekot?
Ar jūs galvojat Tadui šitaipos padėti,
Kad jį priversite grikius bei žirnius sėti?!
Atskirt jį nuo pasaulio! Jis prakeiks jus, pone!
Jo talentą paslėpt miškuos, užart dirvone!
Tikėkite manim, sekiau aš tą bernioką —
Tokie pasaulį vietą susirasti moka.
Geriausia būtų jam į sostinę nuvykti,
Kiek laiko Varšuvoj galėtų pasilikti,
O gal į Peterburgą? Žiemą ten važiuosiu

Su reikalais. Lig tol nutarsime, tikiuosi,
Kaip Tadui pasielgt. Aš daug ką ten pažįstu
Ir įtakos turiu. Tikiuosi, kad neklystu.
Įvesiu jį būrin aukštuomenės draugijos,
O kai žymių žmonių bus pažintį įgijęs,
Gaus ordiną garbingą, titulą ir svorį,
Tada tegu namo sau grįžta, jeigu nori.
Jau bus patyrimu ir mokslu praturtėjęs".
„Na taip, jaunystės metuos,— pritarė Teisėjas,—
Nebloga būtų vaikui kiek prasivėdinti,
Pasaulį pamatyt, žmonėse pasitrinti.
Ir aš kai ką mačiau — ir tai ne vien iš tolo,
Kai, jaunas būdamas, sukaus prie tribunolo
Kaip palestrantas[109], būdavo svarbių dalykų —
Ir Varšuvą ne kartą atlankyt pavyko.
Tad jūs sumanymas ir man dėl to patinka.
Išsiųst sūnėną reiktų kaipo keliauninką,
Kad jis su aukštu ponu kur pasibastytų,
Pasaulio ir žmonių truputį pamatytų.
Ne ordinų ieškoti. Ten jų nieks neduoda.
Nuo caro ordinas? Kokia iš to paguoda?
Nė vienas mūsų ponas, kiek žinau, kadaise,
O net ir ligi šiolei tų niekų nepaisė.
O vis dėlto visi juos šlovina ir gerbia
Už gerą vardą jų, dorovingumą, darbą.
Jų urėdai piliečių pripažinti noru,
Ne kažkieno valia, protekcija, favoru[110]".

„Sumanymas,— nutraukė Telimena,— geras,
Tegu tad jis keliauja kaipo vojažeras[111]".
„Palauk, palauk, sesuo,— ją pertraukė Teisėjas,—
Ne mes, bet Tado tėvas žygių jo lėmėjas.
Atsižadėt sūnelio Jackus neketina,
Dėl to čia man užkorė tėvą Bernardiną,
Tą Robaką, kuris su juo koresponduoja
Ir jo įsakymus čia man griežtai diktuoja.
Taigi ir Tado jiedu jau apsprendė dalią
Ir nori, kad už žmoną imtų jis Zoselę,
Jūsų augintinę. Padoriai įsikurtų.

Pavesčiau jiemdviem savo sutaupas ir turtą,
Be to, ir ponas Jackus turi kapitalo.
Tadukas gi ir Zosė brangūs jam be galo.
Kaip visa tai atlikti, aš mąsčiau ne sykį,
Ir tamsta, gerbiamoji, šitai pasvarstyki,
Juos reikia supažindint. Taip, jie dar jaunučiai,
O ypačiai Zoselė[112]. Vis dėlto aš būčiau
Tos nuomonės, kad reiktų ją laisviau laikyti,
Nes vis dėlto jinai jau nebmaža mergytė".

Nustebus Telimena šitų žodžių klausė,
Lyg įkyrus vabzdys jie dūzgė apie ausį.
Tad nekantraudama vien rankomis mosavo,
Kol pagaliau griežtai balsu užprotestavo.

„Tai taip galvojat jūs!? Tai naujas man dalykas,—
Kalbėjo ji Teisėjui, ne juokais supykus.—
Dėl Tado man vis tiek; jam patys vietą rinkit:
Ekonomu paskirkit, smuklėj pasodinkit,
Galbūt kad jis ir tinka pilstyti degtinei.
Bet kam čia mano Zosę, gerbiamas, įpynei?
Aš Zosę auklėjau, ją auginu, globoju,
Ir, kam pavest jos ranką, aš taip pat galvoju.
Jei ponas Jackus Zosę išlaikyt padėjo
Ir dar daugiau jai skirti pinigų žadėjo,
Tai jos dar nenupirko. Juk visi tai žino,
Ir niekas iš Soplicų ginčyt nemėgino,
Kad to dosnumo svarbios priežastys tur būti —
Ir kad kalti Soplicos Horeškams truputį".
Teisėją nemaloniai ta kalba užgavo;
Su gailesčiu jis tyliai galvą palingavo,
Užkaitęs ir sumišęs žvilgsnį panarino
Ir dešinės mostu ją pertraukti mėgino.

O Telimena baigė: „Mano ta mergaitė,
Ir aš vienintelė esu jos giminaitė[113].
Tik aš viena apspręsiu laimę jos ir klotį".
„O jei pati norės tos laimės paieškoti?
Jei pasiryš pati už Tado ištekėti?"
„Norės ar nenorės, nėr ko dėl to kalbėti,

Ir jųdviejų jausmų dar niekas neišskaitė.
Zoselė, tai tiesa, pana beveik bekraitė,
Ir man labai svarbu aprūpint tą mergelę.
Tiesa, ji neturtinga, menką turi dalią,
Tačiau nėra iš kaimo paprasta šlėktaitė,
Bet giminės kilmingos, gimus vaivadaitė.
Dukra ji Horeškaitės, vyrą gaus puikiausią.
Gražiai ją auklėjau, ja visada džiaugiausi,
Nebent čionai padyko". Klausėsi Teisėjas
Su dėmesiu, ramiai ir, tarsi palinksmėjęs,
Šypsodamasis tarė: „Na, nėr kas daryti.
Norėjau kuo gražiausiai viską sutvarkyti,
Tam tikslui ir pradėjau su jumis čia lygtis.
Bet jeigu jūs nenorit, nėr čia ko mums pyktis.
Dariau, kaip brolis liepė, jūsų nieks neverčia.
Ir jei sveika iš tikro atsakai man marčią,
Tuojau rašysiu broliui, kad jo planas žuvęs,
Kad neįvyks Taduko su Zose jungtuvės.
Dabar su Pakamore lengvos bus derybos,—
Manau, kad greit galėsim ten pradėt piršlybas".

Bet Telimena ėmė vėl kitaip sakyti:
„Aš Tado nevarau, nesikarščiuok, brolyti!
Neskubinkim taip greitai jų varžyt jaunystą.
Palaukime, tegu arčiau susipažįsta,
O mes žiūrėsime: visaip juk kartais esti,—
Negalim taip lengvai mes laimės jų apspręsti,
Aš noriu tamstą, broli, vien rimtai įspėti:
Nereikalauk iš Tado Zosę pamylėti,
Nes juk širdis — ne vergas, lenktis nepriversi
Ir prievartos būdu jai pančių neužnersi".

Teisėjas susimąstęs atgalios pasuko
Nematęs atsargiai čion slenkančio Taduko,
Kuris neva grybus krepšelin uoliai rinko.
Ta pat kryptim ir Grovas per beržyną slinko.

Jisai stebėjo tą įdomią ginčo sceną —
Sujaudintą Teisėją, rūsčią Telimeną.
Ir jogei buvo pats gabus vaizdų piešėjas,

Tad, sąsiuvinį tuoj ant kelmo pasidėjęs,
Pradėjo pieštuku tą reginį vaizduoti
Kalbėdamas pats sau: „Kaip tyčia sugrupuoti!
Tasai ant akmenio, o ta žolėj pašlijus,
Taip plastiški fone spalvingos augmenijos.
Tokių ryškių galvų ir gilesnių kontrastų
Ir taip suderintų nedaug kas besurastų".

Pakilęs tad artyn žvalgydamasis ėjo,
Lornetą[114] trynė vis ir vienas sau kalbėjo:
„Nejau vien nusivilt man šiandien būtų leista
Ir priartėjus vėl čia viskas pasikeistų?
Žolės aksomas tas — nejaugi tai batviniai,
O nimfa — tai piemenė arba akmistrinė?"

Jis Telimeną jau ne pirmąsyk regėjo,
Jau buvo ją sutikęs namuose Teisėjo,
Tačiau labai nustebo, kad paveiksle savo
Ne kitą ką, bet ją nežiniomis vaizdavo.
Turbūt dėl vietos grožio, rūbų prašmatnumo
Ji taip pasikeitė, kad Grovas net suglumo.
Jos akyse dar pykčio kibirkštėlės švietė,
Gaivus vėjelis skruostus rausvindamas lietė,
O ginčas su Teisėju ir abu jaunuoliai
Jai teikė atgajos, nežinomos lig tolei.

„O ponia,— tarė Grovas,— teikis dovanoti!
Atsiprašydamas aš noriu ir dėkoti.
Atsiprašau, kad jus sekioti čia turėjau
Ir jūs dūmojimus nejučiomis stebėjau.
Galbūt jus įžeidžiau, kaltas prisipažįstu,
Kad jūsų svajones nutraukti čia išdrįstu.
Bet jūs man suteikėt kilniausio įkvėpimo,
Ir dailininkas laukia jūsų atleidimo!
Tad teiskite!" Jis greitai pluoštą išvyniojo
Ir savo piešinius priklaupęs jai paklojo.

Ji piešinius žvilgsniu žinovės tyrinėjo
Ir mandagumo žodžių Grovui nešykštėjo.
Ji gyrė atsargiai, bet noromis drąsino,

Nemažą talentą piešėjui pripažino.
„Linkiu sėkmės,— kalbėjo,— ir pasisekimo,
Italijoj ieškoki, Grove, įkvėpimo.
Dangaus žydrumas! Sodai, rožėmis nukloti,
Ir jūs, sraunaus Tiburo vandenys putoti,
Ir baisios plikos uolos Pauzilipo skliautų[115]!
Tai štai kur dailininkas įkvėpimo gautų.
O čia, pas mus, tikriausiai jautrų mūzų vaiką
Niūrus dangus be saulės numarins prieš laiką.
Jūs piešinį rėmeliais, Grove, aptaisysiu
Ar su kitais geriau jį albume laikysiu".

Ir ėmė jie plepėt apie dangaus žydrumą,
Bangų ir vėjų gausmą ir uolų aukštumą,—
Bastūnų papročiu šauniai įsismaginę,
Gėrėjos svetimu, o niekino gimtinę.

O čia juk Lietuvos miškai aplinkui ošia[116],
Taip nuostabiai, gražiai, didingai pasipuošę!
Čia apyniai aplink ievas vainikais pinas,
Jaunuolišku šermukšniai raudoniu dabinas,
Lazdynai kaip menadės[117] lapais apkaišyti,
O lapuos riešutai lyg perlų kekės švyti.
Žemiau miškų mažyliai: putinai, erškėčiai,
Ten vilkuogės juoduoja tarp rausvų aviečių.
Medeliai, krūmai šakomis susikabino
Kaip šokyje būrys mergaičių ir vaikinų
Aplink jaunavedžius. Praaugę visą būrį,
Antai pora iš aukšto į mažylius žiūri,
Grazna ir augumu prilygt jiems nieks negali —
Tai baltliemenis beržas ir žalia liepelė.
Toliau senoliai stebi, kaip jų ainiams klojas:
Ten skroblas išdidžiai, tvirtai išsišakojęs,
Ten šnara topoliai ir ąžuolas barzdotas,
Per amžių penketą surembėjęs, kuprotas.
Jis savo protėviais pasiramstyt galėjo,
Nes jie, anksčiau numirę, čia suakmenėjo.

O Tadas sukinėjos, pyko, nuobodžiavo,
Nes pats pašnekesy visai nedalyvavo.

Bet kai anie pradėjo garbint ir minėti
Kitų kraštų medžius, grožiu jų sužavėti:
Alyvą, kaktusą, mahonį ir migdolą,
Ir tują, ir citriną, kvepiančią iš tolo,
Valakų riešutą, figas ir apelsiną,
Kad gražesnių žiedų ir lapų jie nežiną,—
Taip Tadui buvo tų niekų koktu klausyti,
Kad jau nebegalėjo pykčio sulaikyti.

Tėvynės gamtą jis nuo pat mažens pamilo,
Tad, žvelgdamas į mišką, įkvėptai prabilo:
„Lankiau botanikos aš Vilniuj garsų sodą[118]
Ir ten mačiau, kaip medžiai tie visi atrodo,
Kurie dabina Rytus ir Italų šalį.
Argi kuris mūsiškiams beprilygti gali?
Ar aloė[119] su ūgiais, kaip kietais basliukais?
Mažytė citrina su aukso skrituliukais —
Tikra neūžauga, suklypus, bet turtinga,
Kaip kokia senmergė, kuriai gražumo stinga?
O gal jums kiparisas įspūdį padaro?
Bet jis ne liūdesį, tik nuobodį įvaro[120].
Jisai, girdi, prie kapo taip liūdnai atrodąs!
O tai išties liokajus — nejudrus, vienodas,
Nedrįstąs pajudėt, nė kryptelt netikėtai
Iš baimės nusižengti dvaro etiketui.

Ar ne gražesnis mūsų beržas svyruonėlis,
Sukaupęs liūdesį močiutės sengalvėlės,
Kai ji, staiga netekus mylimo sūnelio,
Skausmingam sielvarte rankas į dangų kelia?
Arba jaunos našlės, kai, pašarvojus vyrą,
Ji garbanom lig žemės gedule nusvyra?
Dėl ko gi, ponas Grove, jei myli tapybą,
Nebepaišai mūs medžių, mūs miškų, sodybų,
O grįžai į derlingas gimtines vietoves,
Lyg pajuokai uolas vaizduoti pasišovęs?“

Bet Grovas tarė jam: „Gamtos spalvų žaidimas —
Tai fonas, medžiaga, o siela — įkvėpimas.

Vaizduotės polėkiais jisai toli nuklysta,
Nors skonį ir dėsnius, ir saiką pripažįsta.
Gamta ir paskirtis varžyt mūs neprivalo,
Mes turime pakilt į sferą idealo!
Ne viską, kas gražu, paveikslan įtėpliosi.
Pats kada nors iš knygų šitai sužinosi.
Reik daiktus sugrupuot, kol perkelsi į drobę,
Reik oro ir dangaus, kur visumą apglobia,
Italijos dangaus! Dėl to peizažo meno
Didieji meisteriai Italijoj gyveno.
Be vieno Breigelio, be to, dar Reisdalio[121],
Ar kuo kitu dar Šiaurė pasigirti gali?
Iš didelių daugiau nė vieno nepažįstu.
Dangaus, dangaus tikrajam reikia peizažistui!"
„Taip pat ir mūs Orlovskis*[122],— tarė Telimena,—
Soplicų akimis įprato vertint meną.
(Soplicoms mat vien tai sujaudina krūtinę,
Kas primena gimtinį kraštą ir tėvynę.)
Orlovskis — įžymus tapytojas, piešėjas,
Darbais ir talentu plačiausiai išgarsėjęs
(Turiu aš keletą jo škicų įsigijus),
Pagirtas ciesoriaus, visos aukštos draugijos,
Gyveno rūmuose su ištaigom, kaip rojuj,
O vien apie tėvynę nuolatos svajojo.
Minėdams Lenkiją, o ir jaunystę savo,
Jos dangų ir miškus su pomėgiu vaizdavo".

„Protingai darė,— Tadas vėl karštai prašneko: —
Italijos dangus, kiek man patirti teko,
Atrodo tartum ledas, mėlio nuskalautas.
Man šimtąkart gražesnis debesuotas skliautas.
Pas mus pakelk vien galvą ir kiekvieną sykį
Kaskart naujus vaizdus iš debesų paišyki.
Kiekvienas vis kitokis: šitai rudeninis
Ropoja kaip vėžlys, vandens apsčiai pritvinęs.
Nuo skliauto tartum ilgos kasos nusidriekę,
O tai lietaus pratrūkę srovės žemę pliekia.
O kitas su ledais kaip sviedinys pavėju
Dumbluotai mėlynas marmėdamas artėja.

Bet net ir kasdieniniai, jei stebėt juos moki,
Baltučiai debesėliai, o kaskart kitoki!
Išsyk lyg būtų gulbių ar žąsų pulkelis,
Kai jį lyg sakalas draugėn sugins vėjelis,
Bet štai jis auga, pučias, šonais susiliečia,
Karčius įgyja, kojas, šauniai sprandą riečia,
Rikiuojas prie kitų, visi būrin patekę,
Tarytumei žirgai jie per padangę lekia,
Baltučiai kaip sidabras. Štai jie kinta vėlei —
Iš karčių ir sprandų stiebus, bures iškėlę,
Žirgai laivu pavirto ir iš lengvo plaukia
Per tą padangės jūrą, mėlyną ir jaukią".

Grovas ir Telimena žvelgė sužavėti,
Ir Tadas susimąstęs liovėsi kalbėti,
Tik nejučiom rankytę spaudė Telimenos.
Taip slinko valandėlės tos žavingos scenos.
Jau Grovas vėl vaizdų albumą atsidaro
Ir imasi pieštuko, tik staiga iš dvaro
Čia skambalas pietums kaip tyčia nuaidėjo,
Ir daugybe balsų tuoj miškas suskambėjo.

Nuleido Grovas galvą ir nuliūdęs tarė:
„Ak, kiek tai kartų varpas šitaip mums padarė!
Ar didelė mintis, ar žavesiai jaunystės,
Ar polėkiai vaizduotės, viltys bičiulystės,
Jautrių širdžių jausmai,— kai varis tik prabyla,
Tuoj viskas drumsčias, nyksta, amžinai nutyla[123]".
Ir klausė Telimeną jo atsidusimas:
„Tad kas belieka?" Ji atsakė: „Atminimas!"
Ir, kad nurimtų Grovo kenčianti krūtinė,
Neužmirštuolės žiedą jam čia pat nuskynė.
Bučiavo Grovas žiedą, prie širdies jį segė,
Tuo tarpu Tadas, krūmą prasiskleidęs, regi
Lyg tarsi kokią gėlę, kaip leliją šviesią,—
Tai Telimena antrą jam rankytę tiesia.
Jis stvėrė ją, bučiavo, lūpas paskandino
Kaip bitė, čiulpdama iš žiedo saldumyną.
Bet lūpos jaučia šaltį... Pažvelgė — raktelis[124]
Ir susuktas tūtelėn popieriaus lapelis.

Pagriebęs paslėpė, bet ką tai visa reiškia?
Turbūt raštelis viską pasakys jam aiškiai.

Tuo tarpu skambalas neliaudamas vis plakė,
Ir tūkstančiai šauksmų jam girioje atsakė.
Tai mat grybautojai taip rėkavo ir šaukė,
Nes jau grybavimą tą dieną jie nutraukė.
Tas varpas kvietė juos pietų linksmai skubėti,
O ne, kaip manė Grovas, liūdesy gedėti.
Pačiam vidudieny tam skambalui pakvietus,
Visi svečiai žinojo, kad atėjo pietūs.
Seniau visi dvarai tokius varpus turėjo,
Tai ir lig šiol jis liko namuose Teisėjo.
Išėjo tad būrys iš miško su krepšeliais,
Su ryšuliais, mazgytais iš kampų skarelės —
Kiekvienas nešas grybų. Panos linksmos žiūri,
Nes kiekviena po drūtą b a r a v y k ą turi,
Be to, lyg puokštę rankoj laiko ir kitokių:
P a l i e p i ų, ū m ė d ž i ų, k a z l ė k ų ir r u d u o k i ų.
Su m u s m i r i u nė Voiskis štai neatsilieka,
Tik trys vaizdų mėgėjai dar neturi nieko.

Svečiai sugrįžę iš eilės apstojo stalą.
Tad Pakamorė vietą užėmė iš galo,—
Tai dera jam dėl amžiaus ir dėl pašaukimo.
Jis lenkiasi ponioms, vyriškiams ir jaunimui.
Čia pat ir Kvestorius iš dešinės Teisėjo,
Lotyniškai Vienuolis maldą sukalbėjo;
Tada susėdo, vyrai dar degtinės gavo,
Ir tuoj visi skaniai šaltibarščius ragavo.

Neįprastoj tyloj šį kartą pietūs slinko,
Jų neišjudino nė balsas šeimininko.
Abidvi šalys, kur dėl kurtų tebkovojo,
Minty lažybas svarstė, laimikius spėliojo
Ir kokią staigmeną tas ginčas žada.
Nors Telimena meiliai žvalgėsi į Tadą,
Bet dėmesy ir Grovą nuolatos turėjo
Ir net Asesoriui ji šypsnio nešykštėjo.
Taip paukštininkas tinklą sniegenoms išskleidžia,

Tuo tarpu iš akies ir žvirblio nepaleidžia[125].
O Grovas su Tadu abu laimingi lygiai,
Abiem slapta vaidenos žavūs meilės žygiai.
Pats savyje didžiavos Grovas dėl gėlytės,
O Tadas vėl kišenę saugojo nušvitęs,—
Dėl susukto tūtelėn jaudinos raštuko
Ir graibstės, ar raktelis kartais nepaspruko.
Teisėjas Pakamorei pilstė vis vengrino,
Lipšniai jam kelį spaudė ir užimt mėgino,
Bet į ilgesnę šneką šįkart nesileido,
Nes rūpesnis kažkoks bylojo jam iš veido.

Tyloj prie stalo valgiai ėjo viens po kito,
Kaip štai nauja žinia lyg iš dangaus nukrito.
Užduseęs medininkas rūman atskubėjo,
Nepaisydams svečių, jis puolė prie Teisėjo.
Jo pasirodymas sudomino kiekvieną,—
Turbūt nepaprastą jis atnešė naujieną.
Visi jo link iš savo vietų pasisuko,
O jis „Lokys, ponuli!" paskubom sušuko.
Tuojau visi suprato, jog iš g ū ž t e l y n o
Panemunės miškais[126] lokys atsidangino.
Kad reikia jį medžiot, visi gerai žinojo,
Nors apie tai lig šiolei niekas negalvojo.
Visi ūmai sukilo, rankom mostagavo,
Kiekvienas kažką sakė, kažko reikalavo,
Ir greitai kiekvienam bendra mintis aiškėjo,—
Visi juk bendrą tikslą prieš akis turėjo.

„Sodžiun! — Teisėjas šaukė.— Greitai žinią duoti,
Kad ryt varovai stotų ietimis ginkluoti.
Jiems liepsiu išskaityti iš prievolių nemaža:
Po du šarvarku ir penkias dienas dar lažo[127]!"

O Pakamorė tarnui: „Širvę pabalnoki
Ir tuoj į mano dvarą kuo skubiausiai joki.
Šunidėje ten dviejų kurtų pasiklausi:
Strapčinė, Spravnikas — jie iš visų geriausi.*
Užspausi jiems snukius, į maišą juos įkiši
Ir raitas su abiem čion kuo skubiausiai grįši!"

„Ei Vanka! — rusiškai Asesorius sušuko.—
Tik nepamirški mano išgaląst karduko,
Kur kunigaikštis teikės man padovanoti;
Kad šoviniai man būt į diržą sudėlioti!"
Visi bėgiojo, triūsė, šautuvus mėgino,
Asesorius vėl šaukė: „Švino kulkoms, švino!
Aš formą čia turiu!"[128] — „Klebonui pasakyti,—
Atsiminė Teisėjas,— kad mišias laikyti
Reiks miško koplytėlėj. Kaip kiekvieną kartą,
Trumputės pamaldos į šventąjį Hubertą[129]".

Kai pagaliau po taip nelaukto sumišimo
Įsakymai, šauksmai, bėgiojimai aprimo,
Visi dar žvalgėsi, visi kažką galvojo
Ir vis senuko Voiskio akimis ieškojo.
Tai reiškė, kad medžioklės žygiui reikia vado
Ir kad visi tą vieną tinkamiausią rado.
Suprato greitai Voiskis tą draugų kvietimą
Ir rankos ženklu davė savo sutikimą.
Iš užančio užgriebęs aukso retežėlį,
Ištraukė kaip svogūną storą laikrodėlį
Ir tarė: „Ryt prieš penktą — tik nepramiegoti! —
Kviečiu medžiotojus prie koplytėlės stoti".

Taip taręs, pašalėn su medininku ėjo,
Nes dar medžioklės eigą apsvarstyt turėjo.

Juk ir vadai prieš mūšį elgtis taip privalo:
Kareiviai ilsisi, juokauja, ginklus valo
Ar miega apsiaustą ant balno pasikloję,
Vadai gi palapinės tyloje dūmoja.

Popiet žvalioj ruošoj diena į galą slinko,
Kas šėrė arklius, kas šunis, kas ginklus rinko,
Ir vakare prie stalo maža kas atėjo.
Net Sakalo ir Striukio priešai ir gerbėjai,
Pamiršę seną ginčą, jautėsi vieningi:
Asesorius su Rejentu kartu draugingai
Ieškojo švino. Greit visi po vienas kito
Nuėjo gulti, kad nepramiegotų ryto.

Ketvirta knyga

DIPLOMATIJA IR MEDŽIOKLĖ

TURINYS. KEISTAS REGĖJIMAS PAŽADINA TADĄ.— PER VĖLAI PASTEBĖTAS APSIRIKIMAS.— SMUKLĖ.— EMISARAS.— SUMANIAI PANAUDOTA TABOKINĖ NUKREIPIA GINČĄ TEISINGA VAGA.— GŪŽTELYNAS.— LOKYS.— TADAS IR GROVAS PAVOJUJE.— TRYS ŠŪVIAI.— SAGALASINIO IR SANGUŠKINIO GINČAS, IŠSPRĘSTAS HOREŠKŲ VIENAVAMZDŽIO NAUDAI.— BIGOSAS.— VOISKIO PASAKOJIMAS APIE DOVEIKOS SU DOMEIKA DVIKOVĄ, SUTRUKDYTAS KIŠKIO PJUDYMO.— PASAKOJIMO APIE DOVEIKĄ IR DOMEIKĄ PABAIGA.

Tie medžiai kunigaikščių Lietuvą dar mena!
Baltvyžy[130], Paneriuos ir šiandien jie šiurena.
Miškai, kurių ūksmė ir šlamesys ramino
Vytenį, Mindaugą ir didį Gediminą,
Kai šis, medžioklėj taurą Paneriuos nudėjęs,
Ant kalno, degant laužui, prietemoj ilsėjos
Ir senojo Lizdeikos klausės padavimų[131],
Liūliuojamas Vilnelės ir Neries ošimo,
Čia geležinį vilką jis sapne regėjo*.
Ir kai dievų valia sapnu tuo paaiškėjo,
Pastatė Vilniaus miestą; giriom apsisupęs,
Kaip vilkas tarp žvėrių tūnojo jis prie upės.
Jisai kaip Romos vilkė glaudė ir maitino[132]
Kęstutį ir narsius vaikaičius Gedimino.
Medžioklėj ir kare šlovė jų skaisčiai žėri —
Ar priešą vijosi, ar gaudė girioj žvėrį.
Iš to medžioklės sapno mūs tėvai patyrė,
Kad Lietuvai reiks nuolat geležies ir girių.

Miškai! Tai jūs tankmėj karalius tas medžiojo,
Kurs paskutinis šalmą Vytauto nešiojo*,
Atstovas paskutinis Jogailaičių galios
Ir paskutinis mūs medžiotojas karalius.
Gimtiniai mano medžiai! Jeigu dievas duotų,

Kad laimė grįžt tėvynėn man nepavėluotų,
Ar būtų lemta man jus vėl tenai išvysti,
Jus, prie kurių prabėgo mano kūdikystė?
Ar gyvas dar Baublys*, kurio liemens drūtumas
Senatvėj taip išpurto, lyg erdviausias rūmas?
Ten dvylika žmonių prie stalo sėst galėjo.
O gojus, kur prie Mindaugo pilies žydėjo?*
O Ukrainoje, prie Holovinskio rūmo[133],
Ar tebestovi liepa nuostabaus didumo?
Jos ūksmėje erdvės nebuvo niekad stoka:
Ten, būdavo, porų bent šimtas žaidžia, šoka.

Paminklai mūsų! Kiek tai jūs lig šiol nuvirto,
Valdžios ir pirklio kirviai kiek tai jūs iškirto!
Nei girios giesmininkam vietos nebeliko,
Nei dainiam, kuriem ūksmės, kaip tiem paukščiam, tiko.
Juk liepa Kochanovskiui įkvėpė tiek rimų![134]
Kazokų dainius mums pro ąžuolo ošimą
Jo ūksmėje dainas dainavo stebuklingas!*

Ir aš esu tiek daug saviems miškams skolingas!
Šaulys ne koks, medžioklėj laimės neieškojau,—
Draugų pašiepiamas, aš svajones medžiojau.
Tyloj ant kupsto sėdęs miško tankumyne,
Aš, būdavo, raizgau svajų žavingą pynę.
Aplinkui samanos štai pūpso sidabrinės,
Pamargintos sunka sutraiškintos mėlynės.
Tenai paraudę viržiai driekiasi pro žolę —
Jų kupstelius dabina spalgenų karoliai.
Aplinkui prieblanda. Čia šakos nusikorę
Kaip žalias debesis žemai pakibo ore,
O viesulas taip šėlsta kažkur virš to skliauto,
Lyg tūkstančiai garsų dejuotų, kauktų, griautų.
Didingas, keistas triukšmas! Kartais man vaidenos,
Kad ties manim pakibęs šėlsta jūros tvanas.

O apačioj griuvėsiai: ąžuolas išvirtęs
Į žemę remiasi lyg milžiniška svirtis.
Greta lyg nuotrupos apgriuvusių kolonų

Stuobriai stori, šakoti šliejasi prie šonų.
Pro švendrių užtvarą baisu paeit į raistą:
Šernai, vilkai, lokiai ten krūmuos besišvaistą
Kaip girių viešpačiai. Tenai nejaukios vietos:
Neapdairių svečių apgraužti kaulai mėtos.
Staiga pro atžalyno tankmę žalią, jauną
Lyg du fontanai briedžio du ragai iššauna.
Ir gyvulys, gelsvai paunksmėj sušvytėjęs,
Kaip spindulys išnyko medžiuos sumirgėjęs.

Aplink ir vėl ramu. Tiktai į drevę seną
Genys, žieve lengvai bekopdamas, stuksena.
Nuskrido. Vėl sukiojas liemeniu šakotu,
Lyg vaikas slepiasi, kad auklė jo ieškotų.
Štai voveraitė graužia riešutą suspaudus,
Užmetus uodegą, prie medžio prisiglaudus.
Papurus uodega kaip šalmo plunksna draikos,
O ji, nors pasislėpus, skriet į šalį taikos.
Pajutus svetimą, mikli miškų šokėja
Kaip žaibas per šakas tik liuokterėt suspėja
Ir jau kamiene skylę pasislėpt surado
Kaip į gimtinį medį grįžtanti driada[135].
Ir vėl tylu.

Staiga štai subrazdėjo takas,
Prasiskiria šermukšnio nusikorę šakos,
Ir veidas išneria uogaujančios mergaitės,
Skaisčiau negu šermukšnis raudoniu užkaitęs.
Ji laiko iš žievės padirbtą pintinėlę,
Raudonų kaip jos lūpos bruknių pilnutėlę.
Greta vaikinas eina, palenkia lazdyną,
Ir riešutų kekes vikriai mergaitė skina.

Staiga ragai sugrojo, ir skalikai loja,—
Matyt, medžiotojų būrys mišku atjoja.
Ūmai išgąsdinti to gaudesio triukšmingo,
Abu tankmėj kaip miško du dievaičiai dingo.

Pas Soplicas ruoša. Bet nei šunų lojimas,
Nei girgždesys vežimų, nei arklių žvengimas,

Anei ragų garsai, kurie kieme aidėjo,
Pažadinti iš miego Tado negalėjo.
Nenusirengęs lovoj negyvai miegojo,
Ir niekas iš jaunimo jojo neieškojo.
Kiekvienas užsiėmęs ką nors dirbo, taisė,
Pamigusiojo draugo visiškai nepaisė.

Jis knarkė. O tuo tarpu saulė, pro langinę
Įspindus rūman, Tado nušvietė nakvynę
Ir pro širdies pavidalo išpjautą skylę
Ugninių spindulių sroves į veidą pylė.
Jis dar norėjo miego ir šviesos dar vengė,
Jis vartės ir ranka akis nuo saulės dengė.
Staiga pabudo: kažkas beldžias į langinę —
Džiaugsminga nuotaika užplūsta jam krūtinę.
Jis jaučiasi laimingas, linksmas kaip paukštytis —
Jam malonu ir lengva juoktis ir šaipytis.
Tą vakarykštį smagų nuotykį atminus,
Jam laimės ir dabar širdis džiugiai pritvinus.

Bet kas gi ten lange! Iš spindulingo rato
Langinės išpjovoj jis dvi akis pamato.
Vyzdžiai jų įdėmiai plačiai atidaryti —
Taip esti, kai tamsoj ką nori pamatyti.
Jis regi ir rankytę, kur akis pridengia,
Nes žvilgsnis prietemoj visuomet saulės vengia.
O smulkius pirštelius kai spinduliai paliečia,
Kaip rubinai rausvi jie saulėj prasišviečia.
Jis regi, kaip smalsuolės šypsosi lūpytės,
Tarp jų dantukai smulkūs lyg perlai matytis.
Nors delnas nuo saulutės slepia jos veidelį,
Raudoniu vien tik rožė jam prilygti gali.

Šešėlyje ties langu Tadas ten gulėjo
Ir šitą keistą vaizdą tylomis stebėjo —
Regėjo jį čia pat, beveik ties savo veidu.
Tikrovėj ar sapne jisai čia nusileido
Kaip viens iš tų veidelių, kuriuos mes jaunystėj
Vien nekaltoj svajonėj galime išvysti.

Su baime ir džiaugsmu jį Tadas spėt mėgina,
Ir štai prisiminė ir veikiai atpažino.
Tos šviesios garbanos jau kartą jo matytos,
Gelsvom auksinėm sruogom švelniai suraitytos.
Kai saulės spinduliai jas aukso pluoštu lietė,
Lyg karūna šventųjų paveikslėly švietė.

Jis greitai su triukšmu išsivertė iš guolio,—
Šviesus regėjimas išgąsdintas prapuolė.
Kažkas tik į langinę triskart padunksnojo:
„Jau laikas tamstai keltis, jau visi išjojo,
O tamsta pamigai". Medžioklę prisiminęs,
Didžiai sugėdintas, jis šoko prie langinės
Ir rankom iš vidaus su bildesiu pastūmė,
Suglumęs paskubom ir pats laukan išdūmė.
Bet nieko ten nerado, vien tik pastebėjo,
Kad apyniai ir gėlės prie tvoros judėjo.
Bet kas jas palietė? Ar rytmečio vėjelis,
Ar, gali būti, lengvos kažkieno rankelės?
Ilgokai Tadas vienas prie tvoros rymojo
Ir akimis kažko aplink tylom ieškojo,
Nedrįso žodį tart, prie lūpų spaudė pirštą,
Lyg ką prisimena, lyg vėl staiga pamiršta.
Nagus lig kraujo krimto, vietoj apsisuko.
„Tai taip ir reikia man!" — piktai balsu sušuko.

Kieme, kur neseniai medžiotojai triukšmavo,
Dabar nyki tyla aplinkui viešpatavo.
Visi išjojo. Tadas, kiek pakreipęs ausį,
Sukaupęs dėmesį, į tylą įsiklausė —
Ir girdi, kaip iš miško, vėjui dvelkiant, plito
Medžiotojų šauksmai ir aidesiai trimito.

Jau žirgas Tado laukė pabalnotas kūtėj,
Tad, stvėręs šautuvą, nedelsęs nė truputį,
Ant žirgo veikiai šokęs, dūmė kaip nesavas
Prie smuklių, kur medžiokliai pamiškėj būriavos.

Dvi smuklės gūžės ten abipus kelio viešo,
Šnairuodamos langais viena kiton kaip priešai:

Senoji buvo Grovo žinioje laikyta,
Ten pat ir Soplica pastatė tyčia kitą[136].
Anoj kaip koks valdovas švaistėsi Gervazas,
O šitoj pirmą vietą užėmė Protazas.

Naujoji prašmatnybėm nepasižymėjo,
Užtat ana senovės išvaizdą turėjo,—
Tikriausiai ji paeina iš tiriečių meno[137],
O į kitus kraštus jį žydai atgabeno.
Pas mus tokia statyba iš svetur atklydo,
Tokios taip pat ir mes išmokome iš žydų.

Ta smuklė lyg būt laivas ir kartu šventovė,
Lyg Nojaus statinys, kur tvano bangos plovė.
Vienam gale visokių gyvulių talpinas —
Arklių ir jaučių, karvių, ten ir ožkos trinas;
Ten rasi ir ožių, ir paukščių būrį gražų,
Driežų kelias poras, o ir vabzdžių nemaža.
Antroji smuklės pusė iš galo ir šono
Garsingą primena šventovę Saliamono[138].
Hiramo ant Siono statė ją dailidės[139],—
Stebėjosi kiekvienas, meną jų išvydęs.
Juo sekdami, dar stato žydai sinagogą,—
Gali ir smuklėj rast jos piešinį neblogą.
Status šiaudinis stogas, iš kraštų raitytas,
Kaip žydiškas kalpokas, naktį suglamžytas.
Iš galo išsikišę atbrailos balkono,
Jis atremtas medinių eilute kolonų.
Kolonos tos — gudrybė architektų meno:
Pasviro, apipuvo ir visai paseno,
Tačiau negriūva. Lieknos, aukštos ir iškilios,
Be jokių papuošimų — mat ne graikų stiliaus.
Virš kolonados puslankiais dalytos angos
Tarytum gotikos primintų gaubtus langus.
Ir puošmenų gausu, dar niekur nematytų,
Ne kaltu, bet kirviu iš medžio ištašytų,
Kreivų, riestų kaip jų žvakidės šventėj šabo[140],
O ant galų kaip sagos skrituliukai kabo,—
Tokius maldos metu jie ant kaktos kabina
Ir žydiškai savaip juos „ciceliais“ vadina[141].

Atrodo, jog ta smuklė linksta ir svyruoja
Kaip žydas, kai per šabą barakatinuoja.
Jos stogas — lyg kepurė, nusmaukta ant šono.
Aprūkus siena — tartum skvernas balakono,
O puošmenos viršuj — kaip „ciceliai“ per šabą.

Tos smuklės viduje dvi dalys viso labo.
Pirmoj daug kambarėlių atskirų, mažyčių —
Tai ponams ir ponioms, kur apsistoja šičia.
Antroj — didžiulė salė. Šonuos ir iš galo
Boluoja plikos lentos daugiakojo stalo.
Aplinkui eilės tartum jo mažų vaikučių
Susispietė kėdutės.

Ant žemų kėdučių
Sėdėjo smulkūs šlėktos ir būrys kaimiečių,
O atsisėst skyrium tik Ekonomą kviečia.
Po ankstyvų mišių — sekmadienis tai buvo —
Visi pas Jankelį drauge išgert sugriuvo,
Ne vienas jau taurelę link kaimyno kėlė,
Aplink su buteliu sukiojos šinkorkėlė.
Ir Jankelis čia pat. Jisai šios smuklės ponas —
Sidabro sagtimis susmaugtas balakonas.
Jis oriai laikosi ir lėtu rankos mostu
Čia diržą paliečia, čia purią barzdą glosto.
Jis pats ir tvarkdarys, prižiūri padavėjas
Ir tarp svečių mielai tolydžio sukinėjas,
Atvykstančius sutinka, šneką veda naują,
Sutaiko peštukus, bet pats nepatarnauja.
Žydelis apsukrus, bet sąžiningas, doras,
Ir niekam ligi šiol nebuvo kilęs noras
Apskųsti ponui jį. O jis įtikti moka,
Visokių gėralų jo karčemoj ne stoka.
Skaičiavo atsargiai, tačiau be apgavystės.
Išgerti davė, bet nemėgo girtuoklystės.
Jei kelti krikštynas ar vestuves kam reikia,
Pas Jankelį visi susimeta tad veikiai.
Sekmadieniais nedaug kas atsispirti gali
Išgirdęs skripyčias, basetlę ir būgnelį.

Mokėjo muzikos, turėjo net talentą
Ir ypačiai cimbolų mėgo instrumentą[142].
Seniau jis dvaruose klausytojus žavėjo,
Dėl to, kad ir dainuoti sumaniai mokėjo.
Nors žydas, lenkiškai kalbėjo taisyklingai
Ir tautines dainas pamėgo ypatingai.
Jei, būdavo, į Lenkus jam nuvykti tenka,
Tai pluoštą jų dainų parsiveža nemenką.
Galbūt tame krašte ne veltui gandas eina,
Kad jis iš užsienių ir tą parvežęs dainą[143],
Kurią italams grojo žemėje Auzonų[144]
Šlovingieji trimitai lenkų legionų.
Lietuviai tą, kuris gražiai dainuoti moka,
Pagerbdami ir myli, ir gerai apmoka.
Tad Jankelis pralobo. Grot jau nemėgino,
Skambiuosius cimbolus ant sienos pakabino
Ir dvaro karčemoj darbavos atsidėjęs,
Be to, dar rabino jis tapo padėjėjas.
Jis buvo mielas svečias kiekvienoj sodyboj —
Gerai mat nusimanė dar javų prekyboj.
Mylėjo kaime jį už sveiką, guvų protą
Ir gerbė dar, be to, kaip lenkų patriotą.

Jis dviejų karčemų sutaikė ginčą seną:
Abidvi paėmė — ir jos taikoj gyvena.
Horeškų ir Sopličų aršūs šalininkai,
Jį gerbdami, čionai taikingai susitinka.
Jam esant, kelti ranką varžosi Gervazas
Ir laidyti liežuvį drovisi Protazas.

Gervazo čia nebuvo. Jis medžiot išjojo,
Išleist medžioklėn Grovą vieną jis bijojo.
Mat jaunas, nepritYręs ir neišmintingas,
Globos ir patarimo gal būt reikalingas.

Gervazo vietoj šiandien matom Bernardiną —
Jį Jankelis čionai į k e r č i ą pasodino*,
Matyti, Kunigą jis vertina ir gerbia,
Kad jam prie stalo skyrė vietą tokią svarbią.

Kai tik pamato, kad stiklinė jo tuštėja,
Tuojau, artyn pribėgęs, šaukia padavėją,
Pripilt midaus paliepia. Niekas gal nežino,
Kad dar iš jauno jis pažino Bernardiną.
Ne kartą Robakas nakčia į smuklę traukė,
Kur Jankelis slapta iš anksto jojo laukė.
Abudu tariasi ir bendrą šneką randa —
Nejaugi Kunigas gabentų kontrabandą?

Ant stalo užsikvempęs Robakas kalbėjo,
O šlėktos įdėmiai jo klausė ir tylėjo,
Tiktai į Kunigo taboką tiesės rankos,
Paskui gi čiaudėjo šlėktelės kaip patrankos.

„*Reverendissime*[145], garbusis geradari,
Tai bent man taboka,— linksmai Skoluba tarė.—
Nuo tol, kai įgijau šią ilgą savo nosį,
Aš pirmąkart tokia taboka vaišinuosi.
Tikrai tai bernardinka, ji turbūt iš Kauno,
Midum ir taboka nuo seno miesto slauno[146]“.
„Tad į sveikatą, mano ponai, į sveikatą! —
Vėl kaišiot tabokinę Robakas suskato.—
Kai dėl tabokos, tai, mielieji ponai mano,
Ji iš toliau, nei gerbiamas Skoluba mano.
Ji kilus, mano ponai, net iš Čenstakavos,—
Iš kunigų paulinų ji stiprybę gavo,
Kur Dievo motinos paveikslas stebuklingas,
Valdovės Lenkijos, jos patronės šlovingos.
Be to, ir Lietuvos vadina ją globėja,
O Lenkija lig šiol malonėm jos garsėja;
Bet Lietuva, deja, schizmatikams pateko[147]“.
„Iš Čenstakavos kilus? — Vilbikas prašneko.—
Išpažinties buvau ir aš tenai kadaise.
Dabar mieste prancūzai, sako, įsitaisę[148].
Lobius paimti nori ir nugriaut bažnyčią —
„Lietuvių kurjery“ taip rašoma[149] lyg tyčia!“
„Tai ne tiesa,— griežtai atkirto Bernardinas,—
Patsai Napoleonas — katalikas grynas.
Ir į bažnyčią kreipia jis prancūzų tautą —

Taip buvo popiežiaus iš jo pareikalauta.
Tiesa, Čenstakavoj pratuštino lobyną
Ir sidabru papildė Lenkijos iždyną
Tėvynės reikalui. Pats dievas šito nori,
Kad būt tėvynės lobis jo šventi altoriai.
Kas šimtatūkstantinę Lenkijos kariauną[150]
Maitina, rengia? Kas tuos pinigus sukrauna?
Ar tik ne jūs, lietuviai? Bet visi tai mato,
Kad jūs pinigines tiktai Maskva iškrato".
Čia Vilbikas sušuko: „Prievarta mus skuta!
O mes, kaimiečiai, graužiam vien tik sausą plutą.
Bajorams tai dar nieko. Mus kad jau užklupo,
Tai kaip karnas nuo liepos šutina ir lupa".
Taip skundėsi žmogelis, žvalgėsi nedrąsiai,
Vienuoliui linkčiojo ir galvą droviai kasė.
„Tu, chame, ko tau reik? — jį užrėkė Skoluba.—
Tave kaip ungurį visi nuo seno lupa.
Nuo jūsų, chlopų, mus k i l m i n g a s kraujas skiria,
Mes tiek auksinių laisvių esame patyrę[151]!
Šlėkta savam kieme, nors skursta, nors ir nyksta...
(„Taip, taip! — visi sušuko.— Vaivadai prilygsta!")
O šiandien atmeta jau mūsų bajorystę —
Ją reiksią dokumentais, popieriais pagrįsti[152]".
„Tas tamstai nesvarbu,— čia Jūraga prabilo.—
Žinia, kad jūsų protėviai iš chlopų kilo,
O aš iš kniazių! Jie nuo amžių čia gyvena —
Tos giminės metus nebent pats dievas mena.
Tegul maskolius seną ąžuolą paklausia,
Dėl ko visam miške jis auga pranašiausiai".
„Ech, kniazius...— šaipės Žėglius.— Matot pagyrūną!
Čia ne vienuos namuos atrasite karūną[153]".
Podhaiskis prieštaravo kurstomas pavydo:
„O tamstos herbe kryžius — bočiuos būta žydo".
Birbašius šaukė: „Melas! Ginčytis nenoriu,
Aš pats aukštos kilmės — iš grovų, nors totorių[154],
Ir mano herbe kryžiai, o tačiau dėl šito
Nesako nieks, kad bočiuos būta neofito[155]".
Čia ir Mickevičius sušuko atsistojęs:
„O mano giminės senam herbe Parojus;

Jame dar rasit mitrą ir dugną auksinį,
Tą kunigaikščio herbą jau Strikauskis mini[156]“.

Taip ginčijosi šlėktos, praeitį atminę,
Kol Bernardinas vėl ištraukė tabokinę.
Kiekvienas ėmė žiupsnį, traukdamasis uostė,
Triukšmingai čiaudėjo, uostus su delnu šluostė.
Visiems apsiraminus, Kvestorius prašneko:
„Oi, ne bet kam tokios tabokos uostyt teko.
Ar patikėsit, kad iš šitos tabokinės
Patsai Dombrovskis buvo keliskart mėginęs?“
„Pats generolas?“ — „Taip. Dėl Gdansko jis kariavo[157],
Ir vokiečiai gerai nuo jo į kailį gavo.
Kai kartą abaze kažką ilgai jis rašė
Ir miegui išblaškyt manęs tabokos prašė,
Tai, dukart nusičiaudęs, tarė: Bernardine,
Nė metų nepraeis, mes trauksim į tėvynę.
Tu pasakyk lietuviams: man labai patiktų,
Kad tokia taboka mane jie pasitiktų“.

Dėl Kunigo kalbos ten tokis džiaugsmas kilo,
Kad net triukšmadariai nustebo ir pritilo,
Vien tylomis kuždėjo: „Kaip? Dombrovskio laukti?
Jisai į Lietuvą kėtina greitai traukti?“
Ir, taip visi kartu norėdami supinti
Draugėn tą patį žodį ir tą pačią mintį,
„Dombrovskis!“ taip sušuko, net suvirpo sienos,
Ir viens į kito glėbį puolėsi kiekvienas:
Totorių grovą chlopas lamdė ir bučiavo,
Parojus Mitrą, Kryžius Laivą glėbesčiavo,
Nepaisė niekas nieko — netgi Bernardino —
Ir šaukė svaigdami: „Midaus, arielkos, vyno!“

Ir Bernardinas klausė jų dainos ilgokai[158],
Kol pagaliau, ištraukęs savo vėl taboką
Ir čiauduliu staigiu melodiją nutraukęs,
Prabilo kuo greičiau, naujos gaidos nelaukęs:
„Taboką, mieli ponai, esate pažinę,
Bet dar pažvelkite į mano tabokinę“.

Ir, skarele nušluostęs dulkiną dangtelį,
Parodė nupieštą kariuomenės vaizdelį,
It musių spiečių: prieky, tartum būt paradas,
Ant žirgo iškilniai sėdėjo būrio vadas,
Pentinais varė žirgą šokti į padanges
Ir, nosim siekdamas, taboką uostyt rengės.
„Žiūrėkit,— tarė,— argi nepažinsit šito
Narsuolio?“ Šlėktos Robaką tuojau apspito.
„Tai ne maskolių caras,— pagaliau nusprendė.—
Nei viens iš jų tabokos dar lig šiol nebandė“.
„Kaip?! — šūktelėjo kitas.— Toks galingas ponas,
O auksu neblizga paradinis žiponas?
Nuo caro generolo, nors ir menko dydžio,
Tai auksas varva tartum padažas nuo lydžio“.
„Taip,— Rimša atvertė,— o aš mačiau kadaise
Kosciušką, didį vadą; jis visai nepaisė
Mundierių, o čamarką paprastą dėvėjo“.
„Kokią čamarką,— ginčyt Vilbikas pradėjo.—
Tai taratatkė, ponai, ne čamarka buvo[159]“.
„Aną spurguotą, na, o šitą lygią siuva“,—
Tokia Mickevičiaus mažutė pastabėlė
Dėl taratatkės ginčą karčemoj sukėlė.

Tad Robakas pamatęs, kad kalba jau krinka,
Vėl ėmė tabokinę kaišioti aplinkui.
Bajorai čiaudėjo ir šaukė: „Į sveikatą!“
Tuo tarpu Bernardinas vėl kalbėt suskato:
„Jeigu Napoleonas taboką mūšy geria,
Tikrai žinokite, kad priešui kailį peria.
Taip ir ties Austerlicu. Prancūzai stovėjo
Su armotom, o rusai pult staiga pradėjo.
Napoleonas žiūri — kai prancūzai šauna,
Maskolių pulkas tuoj iškritęs galą gauna.
Ir taip pulkas po pulko vis į ugnį plaukė,
O po kiekvieno pulko jis taboką traukė.
Ir šitai Aleksandrui pajėgų pritrūko —
Su savo talkininkais greit iš mūšio spruko.
Kai tik Napoleonas visa tai pamatė,
Nusijuokė ir pirštais taboką nukratė.

Jei, ponai, tektų kam jo pulkuose kovoti,
Tad visa tai, manau, bus pravartu žinoti".

„Ak,— pertarė Skoluba,— laukt mums nusibodo!
Juk kiek tik švenčių metuos kalendorius rodo,
Tai vis kiekvienai mums prancūzą pranašavo,
Ir vis tie lūkesčiai kiekvienąkart apgavo.
Ogi maskoliai vis kaskart labiau mus plaka.
Kol saulė užtekės... Kaip patarlė ta sako..."

„Bobelių darbas,— tarė Kvestorius,— plepėti,
O žydo — karčemoj apsnūdusiam sėdėti
Ir laukti, kol kas nors panūs pas jį užbėgti.
Napoleonui lengva maskolių supliekti.
Jis švabams tris kartus gerokai kailį pėrė[160],
Prūsokus sutrempė, nuo jo ir anglai nėrė
Už jūros[161]. Tad patirs ir rusas tą malonę.
O kas paskui? Žinai tą, mano mielas pone?
Jei šlėktos tik tuomet puls žirgus sau balnoti
Ir griebsis kardo, kai nebus su kuo kovoti,
Napoleonas, vienas priešus nugalėjęs,
Sakys: „Nebreikalingas joks man padėjėjas".
Tad maža svečio laukti, maža pasikviesti,
Šeimyną reik surinkti ir stalus užtiesti,
Namus nuo brudo reikia apvalyt prieš puotą[162],
Taip, vaikai, reik, kad būt švariai pirkia iššluota".

Visi tylėjo, bet kažkas netrukus tarė:
„Iššluoti pirkią? Ką tai reiškia, geradari?
Mes viską padarysim pasiryžę sykį,
Bet ką daryt ir kaip, aiškiau mums pasakyki".

Tuo tarpu Kunigas pro langą pažiūrėjo,
Pamatė ten kažką ir jau nebenorėjo
To pokalbio pratęsti. „Bus gana šiandieną,
Dar susitikti progą rasime ne vieną.
Rytoj su reikalais turiu nuvykt į miestą.
O grįždamas užsuksiu, kad paimčiau kvestą".

Čia Ekonomas tarė: „Pas Vėliavininką
Užsukti į nakvynę, Kunige, pritinka.
Juk sako patarlė: laimingas išvažiavo
Kaip mūsų kvestorius iš dvaro Nehrimavo".
„Tada ir mus,— Zubkovskis ėmė jo prašyti,—
Būk geras, Kunige, ir teikis atlankyti.
Surasim aviną, o galbūt ir karvukę,
Ir audeklo, gal sviesto bobos bus susukę.
Atminki, Kunige, ką sako mūs žmoneliai:
Laimingas, kas Zubkovan susirado kelią".
„Pas mus! — Skoluba šaukė.— Ir pas mus atvyki —
Tėvus bernardinus mes vaišinom ne sykį".
Taip šlėktos kviesdamiesi Robaką lydėjo,
O jis tuo tarpu jau iš karčemos išėjo.

Jisai pro langą buvo Tadą pastebėjęs,
Kurs raitas vieškeliu praskrido tartum vėjas,
Žemyn nunėręs galvą, piktas, be kepurės,
Tolydžio plakė žirgą, atlapas, paniuręs.
Dėl šito Kunigas labai sunerimavo
Ir Tado įkandin pats greitai nužingsniavo
Link girios, į kurią nukrypo akys jojo —
Kur pakrašty dangaus plačiai juoda stūksojo.

Kas Lietuvos girias lig pat gelmių ištyrė,
Kur klaikūs tankumynai prieblandoje svyri?
Žvejys tinklus tik jūros pakrašty padriekia,
Medžiotojas girias tiktai iš krašto siekia,
Tik jų paviršių, garsą, išvaizdą pažįsta,
Bet jųjų paslapčių pasiekti neišdrįsta.
Tik pasakos ir dainos mums tatai apsako.
Jei per šilus, brūzgynus nepamestum tako,
Turėtum per duobes, šaknis ir jauras brautis
Ir nugalėt upokšnių bei klampynių kliautis.
Pralindęs pro kerplėšas, laužus, skruzdėlynus,
Turėtum smukti pro širšlius ir gyvatynus.
Jei, visa tai nuveikęs, ryžto nepamestum,
Toliau dar didesnių pavojų girioj rastum.
Lyg vilkduobės prakiurę glūdi pelkių rauge

Pažliugę ežeriukai, žolėmis apaugę.
Žmogus neiškakėtų jų bedugnio liūno.
(Greičiausia, kad velniai tuos ežeriukuos tūno.)
Vanduo jų mainosi, rūdžių dėmėm kraujuoja
Ir nuolat iš vidaus bjauriais kvapais garuoja.
Nuo jų aplinkui medžiai kaip nusvilę stypi —
Pliki, neūžaugos, nususę ir suklypę.
Juos samanos ir pintys kaip kaltūnai smaugia,—
Į kuprą susimetę, šungrybiais apaugę,
Apspito vandenį kaip raganos vaiduoklės
Užkurtą katilą, kur verda pakaruoklis.

Už tųjų ežeriukų nieks toliau nežengia
Ir net akim į gelmę siekti nesistengia,
Nes ten jau visa ką šėmi rūkai uždengia,
Kur nuolatos garuoja iš duobių pelkyno.
Už tų rūkų (tai liaudies padavimai žino)
Žvėrių ir augmenų, kas tik miškuos priviso,
Lyg kokia sostinė puiki buveinė tįso.
Ten augalų ir medžių sėklų pridaiginta —
Jų padermės paskui po visą žemę plinta.
Tenai visų gyvūnų porą veislei saugo —
Iš jų vis naujos kartos dauginas ir auga.
Pačiam viduj, girdi, puikių valdovų dvaro —
Tauragio, stumbro, lokio rūmai atsidaro.
Reikėjo ir kilniems vasalams miško duoti —
Tenai šernai ir briedžiai švaistosi raguoti.
Virš jų galvų arai ir sakalai gyvena —
Jie kaip geri sekliai iš ponų gauna peną.
Tai žvėrys kilmingiausio gyvulijos rato
Taip girių slepiami, jog niekas jų nemato.
Jie tik vaikams už girių sienos vykti leidžia,
O patys sostinėje lepinas ir žaidžia.
Kitiems dažniausiai ginklas mirtį neša staigią,
O jie tiktai pasenę savo amžių baigia.
Jie turi kapines. Nujausdamas tad mirtį,
Kiekvienas savo kaulus joms tik nori skirti.
Lokys, dantis nukrimtęs, jėgą išeikvojęs,
Karšinčius briedis, kuomet vos tik velka kojas,

Pasenęs ir sustingęs kiškis žvairaakis,
Šėmai pražilęs varnas, sakalas apakęs,
Erelis, kuomet snapas taip jam užsilenkia,
Kad, maisto nesugrobęs, vjen sveikatai kenkia*,—
Į kapines keliauja. Net maži žvėreliai
Susirgę skuba mirt į savo gimtą šalį.
Dėl to arti tų vietų, pagal liaudies gandą,
Žvėrių lavonų kaulų niekas nesuranda.*
Girdėt, kad tam krašte gražiai gyvena žvėrys:
Pačių savivalda, visur tvarka ir gėris.
Civilizacija dar jų nesugadino[163],
Dėl nuosavybės teisės ginčų jie nežino.
Nežino dvikovų nė šlykštaus karo meno,
Gyvena laimėje, kaip jų tėvai gyveno.
Laukiniai, bet savi, jie bendrą žodį randa
Ir niekad vienas kito neduria, nekanda.
Net jeigu ten žmogus beginklis atsidurtų,
Tai jaustųsi tarp jų saugus be jokių burtų.
Tiktai nustebintų ateivis toks kiekvieną.
Taip lygiai ir aną tvėrimo šeštą dieną,
Kai jų tėvai Adomą rojuje sutiko,
Ilgai stebėjosi pirma, neg susipyko.
Bet, laimei, joks žmogus pakliūti ten negali[164],
Nes Baimė ir Mirtis apsaugo tą jų šalį.

Tik šunes, kai kada miške įsismaginę,
Įpuls į tuos raistus, į tų tankmių klampynę,
Bet kai tiktai pajus tą klaikumą jų baugią,
Tai kaip pablūdę sprunka, skalina ir staugia.
Net glostomi negali greit nusiraminti,
Prie kojų dreba dar, pabaisų įbauginti.
Tokias slaptavietes vidugirių pelkynuos
Medžiotojai savaip vadina g ū ž t e l y n a i s.

Loky, kvaileli! Jeigu būtum ten lindėjęs,
Tai Voiskis tavimi nebūt susidomėjęs.
Galbūt tave sugundė aviliai bityno,
O galgi avižos tave skaniai masino.
Tu išėjai kraštan, kur miškas praretėjęs,

Ir ten tave bematant užuodė medėjas.
Patyrė tuoj sekliai, kur ganiava tavoji
Ir kur tu vaikštinėji, ir kame nakvoji.
Štai Voiskis su medžiokliais jau gudriai mėgina
Užkirst visus kelius tau grįžt į gūžtelyną.

Atvykęs pavėluotai, Tadas tuoj patyrė,
Kad jau seniai skalikai paleisti į girią.

Tylu. Kiekvienas klauso, bijo pajudėti,
Ar godžiai laukiamų garsų dar negirdėti,
Bet veltui klausosi plačiu ratu sustoję,—
Tik miško muzika iš tolo tyliai groja.
Skalikai į tankmes žvėries ieškoti kūrė,
Medžiokliai gi į Voiskį susitelkę žiūri.
Jisai, ausim prigludęs, žemės garsą tiria —
Jie, dvivamzdžius nukreipę į nebylią girią,
Kaip daktarą nekantriai žvilgsniais tiria, klausia:
Gyvent ar mirt išgirs jie nuosprendį tikriausiai.
Su baime ir viltim į Voiskį jie žiūrėjo.
O jis „Yra, yra!“ pašokęs sukugždėjo.
Išgirdo, pagaliau! Net akys jiems nušvito.
Štai amsi! Vienas, du — gal dešimt viens po kito —
Daugybė, kiek tik yr — visi kartu suluję,
Suradę pėdsaką, taip skalina ir guja.
Ne lėtas tai lojimas kurto ar skaliko,
Kad kiškį arba stirną krūmuose aptiko.
Trumpai, piktai jie vampsi, draskos kaip pasiutę,
Vadinasi, čia pat jau žvėrį bus pajutę.
Staiga aptilo. Turi! Unkščia, spiegia, loja
Iš naujo puldami: žvėris, matyt, kovoja
Ir draskos negyvai. Ir tų šiurpių imtynių
Girdėti atgarsiai dejonių priešmirtinių.

Šauliai su šautuvais, nutaikytais į girią,
Stovėjo įsitempę, priešakin pasvirę.
Štai jie netverdami savas vietas palieka,
Į tankmę braunasi, jau nebepaiso nieko,
Greičiau tik lokį pult! Nors Voiskis ir įspėjo,

Ir raitas prie kiekvieno šaukdamas skubėjo,
Ir chlopui ar ponaičiui drožt rimbu grasino,
Jei tas medžioklėj savo pareigos nežino,
Nepaisydami to, vieni kitus pralenkę,
Į mišką puolė. Ten kartu trys šūviai trenkė,
Ir tuoj kiti be skaičiaus. Bet staiga lyg griausmas
Pripildė mišką lokio graudulingas šauksmas
Kančios ir pasiutimo. Viskas tuoj sutriko:
Medžiotojų ragai, šauksmai, balsai skalikų.
Šauliai į mišką puola lokio pamatyti,
Visi linksmi, visų veidai iš džiaugsmo švyti.
Tik Voiskis šaukia, kad medžioklė eis per nieką,
Be reikalo šauliai savas vietas palieka.
Tas visas triukšmas vien tik įbaugino žvėrį,
Ir iš tankmės atgal į palaukę jis nėrė,
Kur nieks nesaugojo ir niekas jo nelaukė,
Iš kur medžiotojai jau buvo pasitraukę,
Kur laikė dar vietas, iš pradžių numatytas,
Tik Voiskis, Tadas, Grovas ir dar vienas kitas.

Štai krūmuose kažkas tik urzgia, stena, kriokia,
Ir iš tankmės staiga jie mato lendant lokį.
Aplinkui šėlsta šunes, jis gi stačias stoja,
Kelmais, akmenimis šunis ir žmones tvoja
Ir puola taip kiekvieną, kas prieit mėgina,
Ir, baisiai urgzdamas, visus riksmu baugina,
Kol pagaliau medelį pašakny nulaužė
Ir į abi puses tarytum kuoka daužė.
Ir metėsi staiga į žūtbūtinę kovą
Prieš tuos, kur buvo čia: prieš Tadą ir prieš Grovą.
Bet tie nenusigando. Šautuvus atstatę
Ir žvėrį taip arti įniršusį pamatę,
Neapdairiai per greit abu kartu iššovė —
Du šūviai nepataikę tuščiomis sugriovė.
Lokys pašoko. Čia abudu stvėrė ietį,
Lyg būtų varžęsi, katram žvėris nudėti.
Tik mato — štai dantų prasiveria dvi eilės,
Ir iš raudono snukio drimba šlykščios seilės,
Ir letena gauruota jau pačiupt juos gali.

Išblyškę, nusigandę metėsi į šalį.
Žvėris gi iš paskos piestu grėsmingai stoja,—
Jau stveria, nepataiko, vėl tad užsimoja,
Ir letena baisi jau Grovo liečia plaukus —
Ir būt makaulę jam it skrybėlę nusmaukus.
Bet čion Asesorius ir Rejentas skubėjo,
Prieš juos per šimtą žingsnių ir Gervazas ėjo,
Su juo ir Robakas; šis ginklo neturėjo.
Viena akimirka, lyg būtų susimokę,
Paleido tris šūvius visi kartu į lokį.
Lokys aukštyn pašoko — mirtinai jam kliuvo —
Ir, vietoj apsivertęs, žemyn galva griuvo
Ir visą sunkų kūną negyvai paklojo.
O griūdamas ir Grovą nuvertė nuo kojų.
Dar kartą suurzgė, dar bandė lyg pakilti,
Bet čia į gerklę šunes jau suleido iltis.

Tuoj Voiskis savo ilgą, riestą ragą čiupo
Ir abiem rankomis prispaudė jį prie lūpų,
Kaip oro burbulus jis veidus išpampino,
Pusiau primerktos akys kraujuose patvino;
Jis įtempė krūtinę, vidurius įtraukė
Ir ėmė grot. Ir štai garsai it vėtra plaukia,
Tą muziką garsiau vis Voiskio ragas groja,
Į girią neša ir aidų aidais kartoja.
Medžiokliai ir varovai bijo pajudėti
Tų nuostabių garsų, to grožio sužavėti,—
Senukas tuo menu, kuriuo seniai garsėjo,
Dar sykį pasigirt medžioklėj panorėjo.
Atgijo takumynai, neseniai apmirę,
Lyg tartum šunes žvėrį vaikosi po girią.
Visa medžioklė čia: pradžioj guvus grojimas —
Tai tarsi vykt į žygį jaudinąs kvietimas;
Paskui štai žvėrį šunes skalindami gena,
Ir šūvių trenksmas rago gaudesy skardena.

Staiga paliovė pūtęs, valandėlę laukė,
Tačiau nuo lūpų rago dar neatitraukė.
Visiems atrodė, jogei Voiskis vis dar grojo,
O vien aidai miške grojimą jo kartojo.

Vėl ėmė pūsti. Ragas tarsi pakitėjo —
Čia grojo jis storiau, čia vėl staiga plonėjo.
Žvėrių balsais visokiais: čia it vilkas staugia,
Taip baisiai aimanuoja, rodos, jį kas smaugia;
Čia it lokys maurojo vėlei pakitėjęs,
Čia vėl it stumbro gaižų riksmą sklaidė vėjas.

Ir vėl paliovė pūtęs, valandėlę laukė,
Tačiau nuo lūpų rago dar neatitraukė.
Visiems atrodė, jogei Voiskis vis dar grojo,
O vien aidai miške grojimą jo kartojo.
Taip ąžuolai ir uosiai, užburti to meno,
Vieni kitiems ilgai jo atgarsius skardeno.

Vėl pučia. Lyg rage šimtai ragų užgrotų,
Žmonių, šunų, žvėrių balsus plačiai kartotų.
Čia ragas Voiskio rankose aukštyn pakyla
Ir jau triumfo himnu debesims prabyla.

Staiga paliovė pūtęs, valandėlę laukė,
Tačiau nuo lūpų rago dar neatitraukė.
Visiems atrodė, jogei Voiskis vis dar grojo,
O vien aidai miške grojimą jo kartojo.
Kiek medžių, tiek ragų dabar miške skambėjo,
Atrodė, kad pralenkt vieni kitus norėjo.
Ir plito muzika, kaskart vis tolimesnė,
Kaskart tylesnė ir kas kartą tobulesnė,
Kol pagaliau kažkur padangėje ištirpo.

Paleido Voiskis ragą. Veidas laime virpa.
Dar akys spinduliuoja pilnos įkvėpimo,
Dar ausys gaudo tylų aidesių nykimą,
O jau medžiotojai triukšmingai ėmė ploti,
Ir džiaugtis, ir žavėtis, sveikint ir dėkoti.

Kai pagaliau aptilo tie šauksmai visoki,
Visų nukrypo akys į nudėtą lokį:
Pašautas mirtinai aukštoj žolėj gulėjo,
Ir kraujas iš žaizdų stambiais lašais varvėjo,

Plačiai išsikėtojo kojos pirmutinės,
Ir kruvina puta jam veržės iš krūtinės.
Jis dvesia jau, nors vyzdžiai spindi dar gyvybe,
O Pakamorės šunes į ausis sukibę:
Strapčinė iš kairės jį už gerklės nutvėrė,
O Spravnikas iš kito šono kraują gėrė.

Kadangi Voiskis liepė juos šalin nuginti,
Reikėjo geležim nasrus jiems pražiodinti.
Tuoj žvėrį apvertė ir šautuvus padėjo,
Ir vėl triskart per mišką „vivat" nuaidėjo.

„O ką? — Asesorius vėl šautuvą pakėlė.—
O ką? Ar matė kas kur tokį šautuvėlį?
O ką? Tegu visai nedidelis paukštytis*,
O kaip jis pasirodė? Tučtuojau matytis,
Kad veltui nenueis nė vienas šūvis jojo.
Jį kunigaikštis Sanguška man dovanojo".
Čia ėmė šautuvu jis prieš visus gėrėtis
Ir raginti kitus savybėm jo stebėtis.
„Aš bėgau paskui lokį,— Rejentas nutraukė,—
O ponas Voiskis man „Sustok, sustoki!" šaukia.
O kaip sustosi, jei lokys į dirvą dumia
Kaskart tolyn, tolyn retėjančia pakrūme!
Jau kvapo netekau nei vilties pasivyti,
Žiūriu — o jis čionai, kur ta aikštelė švyti.
Ak tu, bjaurybe! Taikau. Bac! Na, palūkėki!
Ir štai jis tyso čia. Tai jau gulėk, gulėki!
Puikus tai šautuvas! Tikrai Sagalasano
Štai markė: „Londonas, Sagalas Balabano"[165].
(Puikus tai buvo meistras. Lenkiškus jis ruošė
Karabinus, tačiau tik angliškai juos puošė.)"

Asesorius nustėro: „Kaip?! Po šimts! Tai lokį
Nušovei tamista? Ak, liaukis! Neklajoki!"
Atkirto Rejentas: „Gali sau ponas blūdyt.
Kiekviens, kas šitai matė, gali tai paliudyt!"

Ir tarp varžovų vėl aršiausias ginčas kilo,
Dėl to ir draugija į dvi dalis suskilo.

Apie Gervazą niekas nė nepagalvojo,
Ir kaip ten kas įvyko, maža kas žinojo.
Čia Voiskis tarė: „Ponai rimtą ginčą kelia
Dėl lokio, o ne dėl nususio kiškelio,
Užtat ir siūlyčiau parinkt ramesnę vietą
Ir kautis dvikovoj — kardais ar pistoletais.
Sunku sutaikyt jus, tad pagal seną būdą
Leidimą dvikovai jūs gausite abudu.
Kadais, atsimenu, gyveno du kaimynu —
Bajorai kilnūs, gerbė juos, kas tik pažino.
Gyveno jie ant dviejų atkrančių Vileikos,
Viens pavarde Domeikos, kitas gi — Doveikos.
Į lokį jie abu taip pat kartu iššovė
Ir baisiai ginčijos, katras gi jį nukovė.
Tad dvikova! Nustatė sąlygą vienodą —
Kad stosią vien per jų nukauto lokio odą.
Ta dvikova plačiai anuomet nuskambėjo,
Net dainą apie ją kažkas tada sudėjo.
Buvau aš sekundantu. Teko man matyti
Tą nuotykį, kurį galiu jums apsakyti".

Bet kuomet Voiskis taip medžiotojams kalbėjo,
Gervazas lokį akylai apžiūrinėjo.
Jis snukį perskėlė ir galvą ėmė skrosti,
Kol lokio smegenų gilioj pakaušio klostėj
Atrado kulką ir ant delno ją palaikė,
Prie šautuvo ir prie patrono ją pritaikė,
Ir kad visi matytų, virš galvos pakėlė.
„Šita kulka ne jūsų,— tarė,— šautuvėlių.
Paleido ją Horeškų šautuvas štai šitas
(Nekaip jisai atrodė, šniūrais suvaržytas),
Tačiau ne aš iššoviau. Taip širdis man plakės,
Jėgas pakirto siaubas, ir aptemo akys,
Nes štai, matau, abu ponaičiai bėga dviese,
Jau leteną lokys ties Grovo galva tiesia,
Horeškų atžalos, deja, jau paskutinės.
„Vajėzau!" — sušukau aš iš visos krūtinės.
Ir štai man dievas siuntė tėvą Bernardiną.
Kad tai narsus vienuolis, kas čia to nežino!

Man drebant, kai ranka paklusti jau paliovė,
Jis griebė šautuvą, nutaikė ir iššovė.
Tarp dviejų tų galvų už šimto žingsnių pliekti
Į patį lokio snukį, smegenis pasiekti!
Ne, ponai, senas aš, bet vieną tik žinojau
Narsuolį, kurs taip taikliai šaudyti valiojo,
Tą garsųjį padaužą, dvikovų mėgėją,
Kurs batų kulniukus kulka numušt galėjo[166],
Tas latrų latras — jį aš lig mirties minėsiu —
Ūsorius Jackus — pavardę čia nutylėsiu.
Bet jau dabar ne laikas jam vaikytis lokį —
Lig ūsų pragare karštoj smaloj jis dvokia.
Šlovė Vienuoliui! Jis išgelbėjo du žmones,
O gal ir mane trečią. Nėra abejonės,
Kad jeigu paskutinis iš Horeškų žūtų,
Tai ir Gervazo tarp gyvųjų nebebūtų.
O kad visi gyvi — už tai, kaip dievas mato,
Derėtų, Kunige, išgert į jūs sveikatą!"

Bet veltui jo ieškota. Kažkas pastebėjo,
Kaip Kunigas, nušovęs žvėrį, greit priėjo
Prie Grovo ir prie Tado ir, pamatęs veikiai,
Kad jie sveiki ir kad pagalbos jiems nereikia,
Akis aukštyn pakėlė, dievui padėkojo,
Paskui čionai jau niekas nebematė jojo.

Tuo tarpu, Voiskiui liepus, laužą kraut pradėjo —
Tuoj žagarai, kelmai ir šakos sutraškėjo.
Liepsnoja laužas. Dūmai verčias į padangę
Ir lyg baldakimas jau visą kalvą dengia.
Viršum ugnies ant mietų kartį tuoj iškėlė —
Ant josios sumauti pilvoti katilėliai.
Daržoves, miltus, duoną neša iš vežimų.

Teisėjas atrakinęs dėžę kraustyt ima.
Iš josios kyšo bonkos, taurės krištolinės,
Ir štai didžiulis Gdansko butelis degtinės —
Tai dovana Teisėjui tėvo Bernardino.
Kad myli ją kiekvienas, kas čia to nežino.
Teisėjas kelia taurę, puotą atidaro.

„Už Gdanską, kad jis mūsų būtų vėl po karo!"
Tad pilstė ligi dugno skystį sidabrinį,
Kol ėmė jau lašai varvėti paskutiniai.

Jau šunta bigosas[167]. Sunku net nusakyti,
Kokie ten prieskoniai jame dar įmaišyti.
Išgirsi tik žodžius, o turinio nė vienas
Kaip reikia nesuvoks atvykęs miestelėnas:
Tik tas supras lietuvio būdą, valgį, dainą,
Kuris gyvena kaime ir medžioklėn eina.

Bet visuomet įvertins bigosą kiekvienas,
Nors ir be prieskonių jis liktų tik pats vienas.
Reik bigosui gerai įrūgusių kopūstų,
Kad kvapą jų kiekvienas iš toli pajustų.
Geriausią mėsą jais katiliuke pridengia
Ir antvožą kilnoti pirma laiko vengia.
Jis ant karštos ugnies ilgai garuos dar šunta,
Kol prasiveržia skystis ir kiekviens pajunta
Aplink ore skaniausio valgio aromatą.

Šauliai valiuodami jau telkiasi į ratą.
Su šaukštais jie iš indo bigosą kabina,
Garuojantį ir kvapnų alkani naikina.
Bematant sudorojo tokį valgį skanų —
Tik kyla dar garai iš puodų kaip vulkanų.

Kai jau visi privalgė sočiai ir prigėrė
Ir į vežimą įvertė nušautą žvėrį,
Linksmai klegėdami, namo iš girios vyko.
Tiktai Asesorius ir Rejentas vis pyko
Ir ginčijosi viens dėl savo sanguškinio,
O kitas vėl dėl savojo sagalasinio.
Ir Grovas joja piktas, Tadas apsiniaukęs,
Abu jie nepataikė ir nuo lokio traukės.
O Lietuvoj kam taip medžioklėj pasitaiko,
Kol garbę atstatys, praeis nemaža laiko.

Pirmasis Grovas sakės pastebėjęs ietį,
Tačiau sutrukdęs Tadas meškiną nudėti.

O Tadas tvirtino, kad, būdamas stipresnis
Ir jausdamasis pulti meškiną vikresnis,
Jis iš pavojaus Grovą gelbėti norėjo.
Jiems svarstant taip, kiti triukšmavo ir plepėjo.

Čia pat ir Voiskis jojo. Gerbiamas senukas
Taip pat linksmai juokavo, bet jisai, netrukus
Sumetęs, kad ginčus tuos šiandien baigti reikia,
Vėl porino apie Doveiką ir Domeiką.
„Asesoriau, jei aš jums kautis leist norėjau,
Tai nemanyki, kad širdies aš neturėjau
Ir troškau kraujo. Ne! Atėjo man į mintį
Komediją tą pačią darsyk suvaidinti,
Kurią seniai, turbūt prieš keliasdešimt metų,
Buvau pats sugalvojęs taip linksmai kaip reta,
Kad apie ją po visą kraštą garsas ėjo —
Ligi Polesės girių ji tada skambėjo.

Doveikos ir Domeikos barniai ir piktumai
Iš jųjų pavardžių vien ėjo panašumo.
Nes, būdavo, seimely kartais susitinka,
Medžiodami balsus, abiejų šalininkai.
Štai vienas pakuždės: „Balsuoki už Doveiką!“,
O nenugirdęs tas balsuoja už Domeiką.
Per balių tostą skelbiant vienąsyk Rupeikai:
„Valio Doveikai!“ — šlėktos ėmė šaukt: „Domeikai!“
Nebesuprasdami, už ką išgert privalo,
Svečiai, kaip sakoma, pasimetė prie stalo.

O vieną kartą Vilniuj dvi žaizdas įgijo
Bajoras girtas nuo Domeikos kalavijo.
Paskui prie upės kelto kažkaip atsitiko,
Kad tas šlėktelė jau Doveiką susitiko.
Ir štai kuomet abudu kėlės per Vileiką,
Išgirdo tas šlėkta čia esant — ką? Doveiką!
Tad nebelaukdamas tuojau už kardo stvėrė
Ir ne Domeikai, bet Doveikai kailį pėrė.

Ir pagaliau medžioklėj — taip jau kartais esti —
Abudu vienas kito ėmė neapkęsti.

Abu, greta stovėję, jie į lokį šovė
Ir — taip atrodė — žvėrį jie kartu nukovė.
Lokys čia pat po šūvių vietoje sugriuvo,
Nors ir pirmiau daug kulkų jam į pilvą kliuvo.
O šautuvų kalibrai daugelio vienoki,
Tad kas nušovė lokį — nagi, sužinoki!

Tada abu sušuko: „Reik mums atsiskirti!
Vis tiek kas mus surišo — vienas turi mirti:
Dvi saulės danguje dar niekad nespindėjo!"
Tad stvėrėsi kardų ir vietą nužiūrėjo.
Kaimynai nori baigt tarp jųdviejų tas riaušes,
O jiedu dar pikčiau prieš vienas kitą šiaušias.
Jau kardus numetė ir stvėrės pistoletų.
Šaukiu, kad per arti viens kito nestovėtų.
O jie, geri šauliai, prisiekia atsiskirti
Tiktai per lokio kailį. Tai jau reiškė mirtį.
Mane abudu prašo sekundantu būti.
„Gerai. Tad kaskit duobę, nes vienam reiks žūti.
Ta dvikova tikrai nepasibaigs už dyką,
Bet kaukitės garbingai, o ne kaip žudikai.
Kad esate narsuoliai — jau visi tai matė —
Jūs norit šaudytis vamzdžius pilvan atstatę.
Aš sutinku — tegu jau bus iš pistoletų,
Tačiau kad viens prie kito man nepriartėtų
Kaip vien per lokio kailį. Pats jį ištaisysiu.
Kaip sekundantas jus abipus pastatysiu —
Ant kailio tamsta stosi palei lokio nosį,
O tamsta su ginklu prie uodegos jo stosi.
„Gerai! — sušuko.— Tad prie karčemos ryt rytą!"
Išvyko. Aš ėmiau Vergilijų skaityti[168]..."

Bet čia nutraukė jį išgąsdintas kiškutis.
Jį puolė Sakalas, o įkandin Striukutis.
Medžioklėj ir šunis dažnai varovai laiko[169],
Nes netyčiom ir kiškis grįžtant pasitaiko.
Tad vos tik pasirodė ir dabar zuikytis,
Tuoj Sakalas ir Striukis puolė jojo vytis.
Asesorius su Rejentu raiti norėjo
Padėt šunims, bet Voiskis juodu suturėjo:

„Neleisiu nė vienam iš vietos pajudėti.
Iš čia mes galim viską patogiai stebėti".
O kiškis, kai pavojų iš paskos pajuto,
Į lauką, ausytes pastatęs, greitai skuto.
Ištįsęs visas, taip prisiglaudė prie žemės,
Jog, rodės, kojomis vos tik dirvono remias,
Net tarsi judint jas kiškelis nesuspėja —
It kregždė virš vandens, bučiuodama jį, skrieja.
Tas kiškis, dulkės, šunes — iš toliau atrodė,
Lyg tarsi koks žaltys šilainės erdvę skrodė:
Kiškelis — tai galva, tos dulkės — žalčio kūnas,
O šunes — uodega, žvitri it koks vijūnas.

Asesorius su Rejentu akim tai sekė
Burnoj sulaikę kvapą, žado nebetekę.
Štai mato — darosi dalykai netikėti —
Anas žaltys bematant ima jau ilgėti,
Štai jau pusiau nutrūko, kūnas jau pakriko,
Galva prie girios, uodega gi atsiliko,
Štai pagaliau galva į girią jau įspruko,
O uodega lauke pagiryje nutrūko.

Vargšeliai šunes, kiškio pasivyt nespėję,
Bėgiojo vietoje suglumę, sukvailėję[170],
Ausis kaltai nuleido, uodegas pabruko,
Kol pagaliau arimais atgalios pasuko.
Sugrįžo susigėdę ir po šito viso
Prieit prie savo ponų ilgai nebedrįso.

Pats Rejentas nuleido galvą ant krūtinės,
Asesorius taip pat atrodė nusiminęs.
Paskui pradėjo aiškint tiems, kurie tai matė,
Kad šunes be varovų vyt kiškius nepratę,
Kad kiškis užpjudytas per vėlai šį kartą,
Kad bėgt sunku šunims dirva, šviežiai suarta,
Kuri, be to, kieta, aštri ir akmenuota,
Tad reiktų šunį leisti jau nebent batuotą.

Taip jiedu savo kurtus teisinti mokėjo.
Medžiotojai nemaž įgyt žinių galėjo,

Tačiau jau nebeklausė. Tie minėjo lokį,
Kitiems kalbon užkliuvo nuotykiai kitoki.
Vieni sau švilpinėjo, o kiti juokavo,
O dar kiti medžioklės laimikius skaičiavo.

Pamatė Voiskis, jogei kiškis jau paspruko;
Netaręs nieko, abejingai nusisuko
Ir vėl kalbėti ėmė: „Man tik baigt beliko.
Sakiau, kad Domeika su Doveika sutiko
Tiktai per lokio kailį šauti viens į kitą.
O šlėktos protestuot: kur tai, girdi, matyta!
O aš juokiuosi, nes mane išmokė Mara[171],
Kad didelį atstumą ir oda sudaro.
Jei esat skaitę, tai prisimenate, ponai,
Kaip tartis pas libus atplaukusi Didona[172]
Sau žemės gabalą iš jų išsiderėjo,
Kurį pridengti jaučio oda sugebėjo*.
Ant jo Kartagina ir buvo pastatyta.

Man visa tai besvarstant, štai išaušo rytas.
Prašvitus Doveika štai brazda taradaika[173],
Anapus upės raitą pamatau Domeiką.
Iš lokio kailio jau ilgi diržai kudloti
Lyg tiltas driekiasi per visą upės plotį.
Prie uodegos štai vienas mano pastatytas,
Anapus upės stoja priešininkas kitas.
Dabar, sakau, pradėkit, o jei norit — baikit,
Tačiau pirma abudu turit susitaikyt.
O jiedu pykt. Kaimynai raičiojas iš juoko,
Klebonas dar iš Šventraščio abudu moko.
Aš pats įrodinėt imuosi iš Statuto[174].
Ir štai jie susitaikė. Ginčo kaip nebūta.

Iš šito barnio kilo amžina draugystė,
Ogi, neilgai laukus, net ir giminystė,
Nes Doveika tuoj vedė seserį Domeikos,
O šitas pasipiršo seseriai Doveikos.
Toj vietoj paupy, kurią dar daug kas žino,
Pastatė karčemą ir „Lokiu“ pavadino“.

Penkta knyga

KIVIRČAS

TURINYS. TELIMENOS MEDŽIOKLĖS SUMANYMAI.— DARŽININKĖ RUOŠIASI PASIRODYTI RINKTINEI VISUOMENEI IR KLAUSOSI GLOBĖJOS PAMOKYMŲ.— ŠAULIAI GRĮŽTA.— DIDIS TADO NUSTEBIMAS.— ANTRASIS SUSITIKIMAS „MĄSTYMO ŠVENTOVĖJ" IR SUSITAIKYMAS, SKRUZDĖMS TARPININKAUJANT.— PRIE STALO KYLA KALBOS APIE MEDŽIOKLĘ.— NUTRAUKTAS VOISKIO PASAKOJIMAS APIE REITANĄ IR DENASŲ KUNIGAIKŠTĮ.— PRADŽIA PRIEŠINGŲ PUSIŲ DERYBŲ, TAIP PAT NUTRAUKTA.— PASIRODYMAS SU RAKTU.— KIVIRČAS.— GROVAS SU GERVAZU TARIASI DĖL KARO VEIKSMŲ.

Medžioklę šauniai baigęs, Voiskis linksmas grįžta,
Tuo tarpu Telimena rūmuos pasiryžta
Pradėt medžioklę naują. Nors atrodė taikiai,
Rankas susikryžiavus ant krūtinės laikė,
Tačiau ji veja du kiškius ir ieško būdo,
Kaip juos kartu sugauti ir laimėt abudu:
Viens Grovas, antras Tadas. Grovas dar jaunuolis,
Aukštos kilmės, turtingas ir, be to, gražuolis.
Jau kiek įsimylėjęs! Bet ar ją vestų?
Ar myli nuoširdžiai, ar josios nepamestų?
Juk ji beturtė ir vyresnė dar gerokai —
Žmonėms ir šiaip prieš ją priekaištų ne stoka.

Čia kėlės ji nuo sofos, kur lig tol sėdėjo,
Pasistiepė ant pirštų, tarsi paūgėjo.
Įsiręžė ir apžvelgė save, truputį
Prieš veidrodį pradengus lepią, baltą krūtį.
Ir, taip save ištyrus, nuosprendžiui pakluso,
Nusigręžė atgal ir gailiai atsiduso.

Juk Grovas — ponas! Nepastovūs tie turtingi!
Blondinas Grovas! O blondinai neaistringi!
O Tadas? Ji gerai pažįsta šį vaikiną.
Beveik dar vaikas — pirmąkart mylėt mėgina!
Jis nenorės taip greit naujų ryšių ieškoti —

Be to, jau jai suspėjo įsipareigoti.
Nors mintyse jauni vyriškiai nepastovūs,
Bet už senius dažnai nuolankesni, nes drovūs.
Ilgai širdis jaunuolio jaučia dėkingumą
Už suteiktą pirmosios meilės malonumą.
Ji aistros patyrimą priima ir saugo
Kaip puotą, paruoštą brangaus ir mielo draugo.
Tiktai girtuoklis senas, nuovokos netekęs,
Jau kratos gėralo, pirmiau juo nusilakęs.
Tai visa Telimenos jau seniai žinota —
Ji turi patyrimo ir apdairų protą.

Bet ką sakytų žmonės? Gal tada reikėtų
Kitur apsigyventi paieškot sau vietų.
Geriausia būt šį kraštą visiškai palikti.
Galbūt į sostinę reikėtų mums nuvykti,
Į didįjį pasaulį ten įjungti Tadą —
Kur viskas ateitį jam kuo puikiausią žada,
Jį auklėti kaip brolį, lemt jam gerą klotį —
Ir pačiai, kol dar laikas, ten pasinaudoti.

Su tom mintim linksmiau, drąsiau jau vaikštinėjo,
Tačiau netrukus naujas rūpestis užėjo.

Juk reikia pagalvot ir apie Grovo dalią —
Ar nepavyktų Grovui štai pakišt Zoselę?
Tiesa, ji neturtinga, bet kilme jam lygi —
Dignitoriaus dukra, į tokį tiktų žygį.
Jei tos vedybos Grovo su Zose įvyktų,
Tada ir ji prie jų greičiausiai pasiliktų.
Abiem nesvetima, nereikia nė sakyti,
Ji jaunai šeimai būtų kaip gera mamytė.

Beveik ir viskas jau apspręsta, kaip atrodo.
Tada pro langą Zosę kviečiasi iš sodo.

O Zosė rytmečio drabužėliu, vienplaukė,
Aukštai iškėlus rėtį, būrį paukščių šaukė.
Aplinkui knibžda paukščiai. Vištos triukšmą kelia.

Tarytum kamuoliai atsirita gaideliai,
Viršun pakėlę puošniai skiauteres raudonas,
Per daržą su sparnais irkluodami į šonus
Ir keldami atsargiai pentinuotas kojas,
O iš paskos jiems oriai gaigalas kėsnojas,
Piktai šnairuodamas į savo rėksnę pačią.
Ilgiausias uodegas vėduoklėm povai skečia,
Ir štai it gniūžtė sniego kartą jau kelintą
Sidabro balandėlis iš padangės krinta.
Viduj žalios pievutės ir aplink, žolynuos,
Triukšmingai spiečiasi judrus gausus paukštynas,
Kurį balandžių juosta apsupa aplinkui,
Kur tiek margų spalvų visokių prisirinko.
Čia gintaro snapai, ten skiauterės matytis —
Jos nardo plunksnose kaip bangose žuvytės;
Kaklai viršun ištįsta, švelniai sulinguoja,
It vandeninės tulpės, kai bangoj siūbuoja,
Gal tūkstantis akių žvaigždėm Zoselei švietė.

Jai paukščių vidury tikrai smagu stovėti,—
Ilgi jos marškiniai banguoja ir plevenas,
Ir ji visa balta kaip gėlėse fontanas.
Ji balta rankute iš rėčio paukščiams beria
Miežinių kruopų srovę, tartum perlai švarią.
Jas sumani virėja ponų stalui skiria —
Labai jos esti skanios, sultiny išvirę.
Jas Zosė vogdama nuskriaudžia dvaro stalą
Ir daro akmistrinei pastebimą žalą.

Išgirdus šaukiant „Zose", tuoj pažino tetą.
Tad paukščiams paskutinę saują kruopų meta.
Iškėlus virš galvos, ji rėtį sukinėja,
Juo taktą mušdama it būgneliu šokėja,
Iš paukščių pulko ji išliuoksėti netrunka —
O šie išgąsdinti į šonus veikiai sprunka.
Vos žemę liesdama, lengvutė tarsi paukštė,
Atrodė, kad tuojau pati pakils į aukštį.
O prieky pabaidyti jos pačios karveliai
Lyg tarsi meilės deivei[175] būtų rodę kelią.

Stačiai pro langą Zosė įlėkė į vidų
Ir ant tetulės kelių uždusus nuskrido.
Tad Telimena glostė jąją ir bučiavo,
Nes iš tiesų mylėjo augintinę savo.
Ji mėgo josios grožį, gyrė jos vikrumą,
Tačiau reikėjo saugot ir savo orumą.
Tad vėl po kambarį pakilus vaikštinėjo
Ir taip rimtai į Zosę kreipdamos kalbėjo:

„Mieloji Zose, ar tau nieko tai nesako,
Kad šiandien trylika jau metų tau sukako?
Ar tinka tau, tokiai dignitoriaus dukrelei,
Ganyt ir lesint vištos, kurkės ir karveliai?
Arba dar chlopų murzinus vaikus penėti!
Aš negaliu be skausmo į tave žiūrėti.
Nudegus tu atrodai kaip tikra čigonė,
O vaikštai it kokia prasta parapijonė[176]!
Nuo šiandien rūpintis tavim pati imuosi
Ir į saloną pas svečius tave veduosi.
Svečių turėsim daug ir neprastų, kaip matos,
Žiūrėk, nepadaryki man prie jų sarmatos!"

Linksmai pašoko Zosė ir delnais suplojo,
Apsikabinus tetą spaudė ir dėkojo,
Ir akyse jai džiaugsmo ašaros spindėjo.
„Ak teta! Taip seniai svečių aš neregėjau!
Juk nuo to laiko, kai sukuosi šiam paukštyne,
Mačiau tik vieną svečią — balandį laukinį.
Ne kartą buvo man čia liūdesys užėjęs,
Kad tai sveikatai kenkia, sakė pats Teisėjas".

„Teisėjas,— pertarė teta,— seniai man sako,
Jog slėpt tave, namie uždarius, jau pakako,
Jog jau esi užaugus. Senis pats nežino,
Ką šneka. Jis pasaulio niekad nepažino.
Aš jau geriau žinau, kada jauna panelė
Palankų įspūdį žmonėms sukelti gali.
Kas auga tarp žmonių, Zosele, tai žinoki,
Nors ir graži, bet įspūdį darys ne kokį[177].

O jei puiki, lig tol nežinoma panaitė
Netyčia pasirodys, tuoj prie jos prieiti
Kiekvienas panorės pažadintas smalsumo
Ir jos pačios aplinkui paskleisto žavumo.
Jos judesius, žvilgsnius visi akim sekioja,
Atsimena žodžius ir juos kitiems kartoja.
Ir stengiasi, kad nuo mados neatsiliktų,—
Tada kiekviens ją giria, nors ir nepatiktų.
Tu Peterburge augai. Nors dabar mes kaime,
Nereik į nepažįstamus žiūrėt su baime.
Juk sostinės neužmiršai per porą metų?
Ko reikia, pasiimk iš mano tualetų
Ir greitai renkis viską metusi į šalį,
Nes jau medžiotojai tuojau sugrįžti gali".

Tarnaitę pašaukė tuojau ir kambarinę,
Vandens į dubenį pripylė sidabrinį.
Kaip žvirblis smėly Zosė spurda ir mazgojas
Ne tik rankas ir veidą, dar pečius ir kojas.
Teta tuoj sostinės atsargose surado
Rinktinių kvepalų, stiklinėles pomadų.
Apšlakščius kvepalais ir tepalu subraukus
(Net kambarys pakvipo), dar suvilgė plaukus.
O Zosė movėsi plonytėm kojinaitėm
Ir atlasinėm avės Varšuvos kurpaitėm;
Tuo tarpu kambarinė tvarkė liemenėlį,
Užmetus ant pečių panaitei apsiaustėlį.
Paskui pradėjo žnyplėm garbanas raityti.
Neilgos buvo, skyrė tad į dvi kasyti,
Tik ties kakta laisvai nesusuktus paliko.
Rugiagėlės labai prie tų plaukelių tiko.
Jas Telimena puokštėn sumaniai sudėjo
Ir prie šukuosenos priderinti mokėjo.
Šviesiai gelsvuos plaukuos tos gėlės mėlynavo
Ryškėdamos lyg dirvoj tarp geltono javo.
Jau, rodos, baigta puoštis. Tuomet balto šilko
Per galvą Zosė greit suknutę užsivilko.
Dar batistinė rankoje balta skarytė —
Ir Zosė štai kaip lelija baltoji švyti.

Kai viskas buvo jau kaip reikiant sutvarkyta,
Per kambarį jai liepė pereit kartą kitą:
Ar reveransu ji mokės svečius sutikti?
Čia Telimena ima nekantraut ir pykti.
O Zosei styptelėjus, bardama sušuko:
„Aš nelaiminga! Zose, šito dar betrūko!
Kas vien su žąsimis ir piemenim lakioja,
Tai šitaipos kaip tu valdyt nemoka kojų!
Į dešinę ir kairę akimis nešaudyk
Ir it gyvanašlė žvilgsniais aplink negaudyk!
Dar sykį styptelėki! Ak, kaip tau nevyksta!"
„Kas kaltas,— tarė Zosė,— kad tetulė pyksta?
Uždarę laikėt. Ką turėjau aš daryti?
Vaikus beliko auklėt ir žąsis ganyti.
Tačiau palaukite, tetule, bent truputį
Ir leiskit man ilgiau su žmonėmis pabūti".

Teta atsakė jai: „Bet pripažinti tenka,
Kad jau geriau paukštynas už draugiją menką!
Juk kam pas mus svečiuotis pons Teisėjas leidžia:
Klebonui, kurs vien meldžias ir šachmatais žaidžia,
Ir palestrai su pypkėm! Tai tau kavalieriai!
Puikių iš jų išmokus būtumei manierų!
O šiandien vakarienės pakviestieji tinka,
Puiki juk draugija medžioti susirinko.
Bus Grovas, mandagus, išauklėtas ponaitis.
Atkreipki dėmesį — Vaivados giminaitis.
Būk mandagi su juo".

Girdėt arklių žvengimas
Ir linksmas grįžtančių prie vartų sujudimas.
Teta, paėmus Zosę, salėn nuskubėjo.
Tačiau medžiotojai ateiti dar nespėjo.
Juk reikia persirengt. Prie damų juk netinka
Su striukėm rodytis. Pirmieji jas sutinka
Čia Grovas su Tadu, ir kol dar nieks nekliudo,
Jie laukiančias ponias pasveikina abudu.

Bet eina jau kiti. Suskumba Telimena,
Kaip dera šeimininkei, pasitikt kiekvieną,

Ir Zosę supažindint iš eilės ji veda,
Pirmiausia gi pristato giminaitį Tadą.
Jisai nusilenkė žemai iš mandagumo,
Tačiau, akis pakėlęs, taip staiga suglumo,
Kad raudo, balo, žodžio tart nesugebėjo.
Kas darės jo širdy, įspėti negalėjo.
Pažino Zosę, jos akis, jos balsą, plaukus,
Tai ji medžioklėn šįryt buvo jį pašaukus,
Tai andai ji sode it paukštė nuplasnojo.
O kas ji buvo, tuomet veltui jis spėliojo.

Čia Voiskis, pono Tado akylus globėjas,
Jo tokį sumišimą greitai pastebėjęs,
Jam patarė svečius palikus pailsėti.
Bet jis nusprendė pasitraukti ir tylėti.
Kampe prie židinio pats vienas įsispraudė,
Klaikiu žvilgsniu čia tetą, čia vėl Zosę gaudė.
Ir Telimeną Tado elgesys paliečia —
Ji mato, kaip nuteikia jįjį seserėčia.
Teta budri. Nors su svečiais palaiko šneką,
Tačiau ir Tadą stebi, akimis jį seka,
Kol pagaliau pribėga radus gerą progą.
Dėl ko toks liūdnas, klausia, kas yra? Ar bloga?
Kažką ji apie Zosę bando pajuokauti,
Tačiau atsakymo iš jo negal išgauti.
Jis, antakius piktai sutraukęs, kramto lūpas,
Ir Telimenai jau galop sugedo ūpas.
Pašoko suliepsnojus, erzinosi, pyko,
Tačiau vis tiek paveikti Tado nepavyko.
Jis dėjos negirdįs, ką ji jam priekaištavo,
Kol pagaliau ir pats piktai įsikarščiavo,
Pastūmė kėdę koja, nusikeikė, spjovė
Ir, trenkęs durimis, laukan maute išmovė.
Gerai, kad nieks iš esančių, be Telimenos,
Nepastebėjo tos nesutarimo scenos!

O jis į lauką dūmė, tartum būt kas viję,
Kaip lydys, aštrų kablį meškerės prarijęs:
Norėdamas pasprukti, nardo, tolin plaukia,

Tačiau ir geležį kartu su šniūru traukia.
Taip lygiai Tadą piktas sielvartas kankino,
Ir veltui ta kančia nusikratyt mėgino.
Ilgai jis blaškės, spaudė maudulys krūtinę,
Galiausiai atsidūrė miško tankumyne,
Gal tyčia, gal ir ne į tą pakliuvo vietą,
Kur vakar buvo laimė jam dosniai žadėta,
Kur raktas ir raštelis jojo rankoj liko —
Tai vietai „Mąstymo šventovės" vardas tiko.

Kai apsižvalgė, tuoj suprato, kur atėjo,
Ir Telimeną čia iš karto pastebėjo.
Kitaip atrodė ji: drabužiai išeiginiai,
Prigludus prie akmens, pati kaip akmeninė,
Rankas užlaužus, galvą sielvarte nuleido,
Matyt, kad verkia delnuose paslėpus veidą.

Ir ėmė Tadas veikiai pats savęs drovėtis
Ir Telimenos šitaip kenčiančios gailėtis.
Ilgai už medžio dar prigludęs jis stovėjo
Ir atsiduses sau piktai išmetinėjo:
„Tu kvailas! Kuo gi ji kalta, kad tu suklydai?"
Norėjo eit pas ją, tačiau staiga išvydo,
Kaip ji pašokus metasi iš savo vietos,
Lyg paliesta kančios ar baimės netikėtos.
Pirmyn, atgal, kėsnojas, šoka per upelį,
Palaidom garbanom, va pasuka į šalį,
Parpuola, raitosi žolėj, staiga vėl stojas,
Čia graibsto kaklą, čia krūtinę, pėdas, kojas.
Matyti, kad sunkios ligos skausmus kentėjo,
Kad šitaip blaškėsi, o gal net išprotėjo.
Tačiau kitokia buvo tos keistos kankynės
Tikroji priežastis.

Didžiulis skruzdėlynas
Stūksojo netoli upokšnio prie pat krūmo.
Skruzdytės — vabzdžiai smulkūs, bet darbštaus judrumo.
Žolėj aplinkui rausės, siuvo ir knibždėjo,
Taip pat po „Mąstymo šventovę" bėginėjo.

Nuo savo skruzdėlyno tiesiai į upelį
Pramynė net patogų sau vejoj takelį.
Čia Telimena atsisėdo pasvajoti.
Vabzdžiai, jos kojinių baltumo suvilioti,
Pradėjo kojom landžiot, kąst ir taip apspito,
Kad Telimenai nebeliko nieko kito,
Kaip kuo greičiausiai šokt ir bėgt nuo užpuolikų.

Čionai laiku ir Tadas jąją pasitiko.
Naikindamas skruzdes, prie kojų jos priklupo
Ir skruostą lyg netyčia palytėjo lūpom...
Ir, taip sutapdami, nors nekalbėjo nieko,
Matyt, kad ryto barnį be reikšmės palieka.
Abu norėjo šitaip dar ilgiau pabūti,
Tačiau iš Soplicynės girdi štai skambutį.

Tai ženklas vakarienės. Nerimastis ima,
Kad delsiant galima sukelti įtarimą.
Kartu grįžt nederėtų. Gal jau ieško, laukia?
Tad Telimena dešinėn pro daržą traukia,
O Tadas kairėje į dvaro taiko kelią,
Abiem toks sugrįžimas sieloj baimę kelia.
Net Telimenai rodos, nors gerai nežino,
Kad krūmuose galva sujudo Bernardino.
O Tadas manė, kad jis aiškiai pastebėjo,
Kaip baltas kažin kas tarp medžių sumirgėjo.
Pamanė Tadas, jogei Grovas juos sekiojo —
Jis vienas baltą anglų surdutą nešiojo.

Protazas ir dabar, nors draudė jam Teisėjas,
Vėl vaišes pilyje paruošt jau buvo spėjęs
Ir dar prieš vakarienę, taip, kaip pats numatė,
Jis kredensą[178], kad būt visiems matyt, sustatė.

Svečiai tvarkingai iš eilės apstojo stalą.
Tad Pakamorė vietą užėmė iš galo,—
Tai dera jojo amžiui, tinka pašaukimui.
Jis lenkiasi ponioms, vyriškiams ir jaunimui.
Vienuolio trūko, tad į vietą Bernardino

Pakamorienę šeimininkas pasodino.
Ir kai visi jau savo vietose stovėjo,
Lotyniškai Teisėjas maldą sukalbėjo,
Tada susėdo, vyrai dar degtinės gavo,
Ir tuoj visi skaniai šaltibarščius ragavo.

Paskui stalan vėžiai, vištukai ir šparagai
Paduota, lydint juos vengrinui ir malagai[179].
Svečiai vis valgo, geria, bet kažkodėl tyli.
Nuo tų laikų, kada pastatė šitą pilį,
Kur broliai šlėktos taip linksmai kadais vaišinta,
Kur skliautuos, būdavo, triukšmingi „vivat" plinta,
Tokios niūrios puotos dar niekas neregėjo,
Kur vien tik kamščiai šaudė ir indai tarškėjo,
Kur taip tylu, žvarbu ir nesvetinga buvo,
Lyg burnas nelabasis koks svečiams užsiuvo.

Tiesa, nemaža buvo priežasčių tylėti.
Svečiai, nors medžiokle ir dėjos sužavėti,
Bet gana greit po pirmo įkarščio atlyžo,
Nes juk be didelės šlovės iš miško grįžo.
Reikėjo gi, kad tas akiplėša Vienuolis,
Iš kažkur netikėtai, taikliai lokį puolęs,
Į smegenis jam kulką mirtinai įvarė
Ir taip visiems šauliams akibrokštą padarė.
Pradžiugins tai Ašmeną, o taip pat ir Lydą.
O ligi šiol mes buvom kėlę jų pavydą.

Be to, Asesorių ir Rejentą dar ėda
Iš naujo patirta nauja jų kurtų gėda:
Bjaurybė kiškis štai į mišką saugiai kuria,
Visi gi juokias pašaipiai į juos sužiurę!
Ir šiurkščiai pašaipa abiem per širdis braukia,
Tad, į lėkštes įkniubę, tyli apsiniaukę.
Galbūt Asesorius lengviau tai išgyventų,
Jei ne Telimena tarp tų jo konkurentų.

Telimena į Tadą pasisukus šonu,
Su juo pasikalbėti gal ir būt malonu,

Tačiau ji užsimanė Grovą prablaivinti,
Išgaut šiltesnį žodį ir giedresnę mintį,
Nes Grovas piktas grįžo pasivaikštinėjęs,
O iš tiesų, kaip mano Tadas, šnipinėjęs.
Jis klausė Telimenos rūstus, apsiblausęs,
Ir, ligi galo josios žodžių neišklausęs,
Arčiau kiek galima prie Zosės pasislinko,
Lėkštes jai keisdamas, geresnį kąsnį rinko,
Šypsojos, lankstėsi, akis viršun kilnojo,
Kaip dar būt meilesniam, jau nė nebežinojo.
Bet, akyliau pažvelgus, tučtuojau matyti —
Tie gudrumai vien tetai erzint sumanyti,
Nes lyg nejučiomis į jąją karts nuo karto
Akis su pagieža nebesuvaldęs varto.

Ką vis tai reiškia, veltui ji įspėti bandė —
Ir pagaliau, kad Grovas maivosi, nusprendė.
Daugiau jį kalbinti šį kartą nemėgino
Ir vėl atsikreipė prie antrojo kaimyno.

Tačiau ir Tadas, nei nevalgęs, nei negėręs,
Akis į tuščią lėkštę nebyliai nunėręs,
Visai nepaiso Telimenos priminimo,
Apie sveikatą klausiamas, jis žiovaut ima.
Iš jo geresnio žodžio ji negal išgauti,
Jis priekaištauja jai, kad linkus meilikauti,
Kad per giliai, nekukliai iškirpta suknutė.
O kai akis pakėlė,— ak, negali būti! —
Jis pastabesnį žvilgsnį jau dabar įgijo
Ir įžiūrėjo tai, kuo patikėt net bijo:
Dievaž, ji išsidažius!

Kas čia kaltas buvo,
Galbūt blogi dažai ant veido jai pakliuvo,
Kad pro plonutį, prasitrynusį jų klodą
Galėjai įžiūrėti tikrą veido odą.
Gal Tadas „Mąstymo šventovėj" iš netyčių
Bus palytėjęs sluoksnį tų švelnių dulkyčių,
O Telimena grįžus neapsižiūrėjo

Ir pataisyti savo grožio nesuspėjo.
Prie lūpų visa tai ir matosi labiausiai;
O jei toliau žiūrėtumei kuo priekabiausiai?
Taip, iš tiesų, atradęs vieną grožio ydą,
Kaip koks seklys tuojau jų ir daugiau išvydo:
Kaktoj raukšlių, burnoj du dantys ištrupėję,
Pasmakrėje taip pat raukšlelių pastebėjo.

Deja, pats Tadas šitą jautė, kaip negera
Taip priekabingai vertint grožį. Ar tai dera
Taip mylimąją teisti? Ir dar kaip nedora
Pakeisti širdį! Bet širdis nepaiso noro.
O gal jos akys pavaduos žavumo stoką?
Tačiau nė žvilgsniuos jos atrast ugnies nemoka.
Jos akys kaip tas šaltas, jau sustingęs mėnuo
Šiltesnio spindulio neįžiebia nė vieno.
Taip Tadas, neatgavęs kiek geresnio ūpo,
Lėkštėn palinkęs, apmaudingai kramtė lūpą.

Tuo tarpu dar jį ima gundyt nelabasis
Pasiklausyti Grovo tauškalų ir Zosės.
Mergytė, sužavėta Grovo mandagumo,
Išsyk akis nuleido, varžėsi, suglumo,
Bet štai abudu jau linksmai kalbėti ima
Apie darže kažkokį jų susitikimą,
Kaip Grovas keturpėsčias lysėmis ropojo
Ir kaip pro varnalėšas tako nežinojo.

O Tadas, vis kaskart jautriau įtempdams ausį,
Tą karčią šneką rijo ir toliau dar klausė.
Taip esti žolėje, nors gal ir nieks nematė,
Kaip kaupia geluoniu savy nuodus gyvatė[180].
Paskui takelyje į mazgą susiriečia
Ir kerta pėdą, kur netyčia ją paliečia.
Taip tad ir Tadas kaupė nuotaikas nuodingas
Ir degė pavydu, nors rodės abejingas.

Linksmiausiam pobūvy, jei du trys susipyksta,
Linksmumas ir kitiems tuojau, žiūrėk, išnyksta.

Šauliai ir šiaip tylėjo, o dabar nuo Tado
Ir antras stalo galas nuotaiką prarado.

Net ponas Pakamorė apsiniaukęs tyli
Pamatęs, jogei dukros, kurias taip jis myli,
Turtingos, gražios ir suaugę jau merginos,
Kuriom susidomėtų tūlas čia vaikinas,
Štai sėdi vienos, liūdnos, užmirštos jaunimo.
Dėl to ir šeimininkas nerimauti ima.
O Voiskis tokią vakarienę mielu noru
Išplūstų pobūviu vilkų, tik ne bajorų.

Hrečecha, pats plepys, visus plepius mylėjo
Ir nekalbių žmonių pakęsti negalėjo.
Jį visą amžių traukė žinios ir naujienos —
Medžioklių ir seimelių, ir kiviričų dienos.
Ilgėjosi triukšmelio, net kai vienas snaudė
Arba su šmaikšte musę tykodamas gaudė.
Jis taip įpratęs buvo, kad kas belstų ausį,
Jog net nakčia kažko jis pro miegus vis klausė.
Tad kartais bent rožančių liepdavo kalbėti.
Dar pypkės nekentė. Priversti mus tylėti
Ją vokiečiai pramanė[181]. Mėgdavo sakyti,
Kad taip mus vokiečiais jie nori padaryti.
Jį, mėgstantį triukšmaut, ramybės valandėlė
Kaip tą malūnininką tuoj iš miego kėlė:
Užmigęs, ratams tarškant, vos tik jie sustoja,
Malūnininkas baimėj šoka tuoj ant kojų.

Štai Voiskis kreipias nuolankiai į Pakamorę
Ir lenkiasi Teisėjui, kad prabilti nori.
Abudu ponai duoda ženklą, kad sutinka.
Tad Voiskis ilgai žodžių mandagių nerinko
Ir tarė taip:

„Norėčiau aš prašyt jaunimą
Šnekėtis valgant pagal seną papratimą,
O ne tylėt ir krimst. Juk mes ne kapucinai[182]!
Kas, būdamas su šlėktom, ką sakyt, nežino,
Tas it šaulys, kurs tuščią šautuvą nešioja.

Mūs bočiai ginčų po medžioklės nebijojo.
Prie stalo sėsdavo ne vien, kad valgį rytų,
Bet ir kaimynų žodžių valgant paklausytų.
Čia viską pasakysi, ką žinai, ką moki.
Čia prisimins varovų nuotykiai visoki,
Ir vėl medžioklės triukšmą čia kiekvienas girdi,
Ir lyg antra medžioklė džiugina jam širdį.
O jūsų gerą ūpą šiandien sugadino
Tasai taiklusis šūvis tėvo Bernardino!
Be reikalo. Žinojau šaulį aš ne vieną,
Kuriam prašaut pro šalį buvo ne naujiena.
Ir aš, nors šautuvą nešioju nuo pat vaiko,
O būdavo, pro šalį pykštelt pasitaiko.
Tuloščiką žinojau, šaulį nebejauną,
Pats Reitanas taipogi, būdavo, prašauna.
O tai, kad du ponaičiai, nusitvėrę ietį,
Abu nesugebėjo meškino nudėti
Ir traukėsi atgal, tegu dėl to neverkia:
To niekas negiria, bet ir per daug nesmerkia.
Kas turi šautuvą, to niekas nesigaili
Pabėgusį su užtaisu laikyt per bailį.
Iššauti paskubom ne vienas išsišoka.
Tokiam tai sarmata, kad susitelkt nemoka.
Bet jei kas, taikydams į žvėrį, nesuglumo
Ir šauna leidęs jį lig deramo atstumo
Ir nepataiko, tas lai traukiasi į šalį,
O jeigu nori, ietį pavartoti gali.
Bet tai ne pareiga. Nes ietis ne puolimui
Yr skirtas ginklas, o tiktai apsigynimui.
Jau taip yra iš seno: tad manim tikėkit
Ir dėl tos reiterados[183] čia nebeliūdėkit.
Mielasai mūs Tadeli, gerbiamasai Grove,
Atminę šios dienos tą nesėkmingą šlovę,
Atminkite ir Voiskio šią teisingą mintį:
Medžioklėj eit lenktynių niekad nemėginti!
Nešaut kartu į vieną bet kurią žvėrelę".

Vos tiktai Voiskis spėjo pasakyt „žvėrelę",
Asesorius tylom pataisė: „Į mergelę".

Jaunimas ėmė juoktis ir katučių ploti
Ir Voiskio įspėjimą iš eilės kartoti.
Vieni tą paskutinį žodį tarė: „Į žvėrelę“,
Kiti juokaudami vėl šaukė: „Į mergelę!“
Čia Rejentas pridėjo tyliai: „Į miestietę“,
Asesorius piktai pataisė: „Į koketę“,
Vyzdžius į Telimeną kaip peilius įsmeigęs.
Ir dar negreitai tie juokingi pokštai baigės.

Nemanė niekam Voiskis priekaištų daryti
Anei išdaigų šių nesiruošė trukdyti.
Prajuokinęs damas ir šiaip svečių daugumą,
Panoro ir kitiems suteikti malonumą.
Tad taip toliau kalbėjo pasipildęs vyno:

„Aš veltui akimis čia ieškau Bernardino.
Norėjau apsakyt atsitikimą vieną,
Man primenantį tą, kur matėme šiandieną.
Mums Raktininkas buvo neseniai kalbėjęs,
Kad vienas tik žmogus taip taikliai šaut mokėjęs.
O aš žinojau kitą. Irgi geras šūvis
Išgelbėjo du žmones; pats esu ten buvęs
Ir to narsaus bajoro šūvį pats girdėjau,
Kai Nalibokų girioj medžiojant stebėjau
Denasų kunigaikštį[184] bei Reitaną Tadą
Ir dar kitus ponus. Tenai neatsirado
Žmogaus, kurs pavydėtų tam drąsiam bajorui,
Už jo sveikatą gėrė ten visi su noru.
Abu garbingi ponai jam karštai dėkojo
Ir jo nukauto šerno odą dovanojo.
Apie tą šūvį noriu šiandien tart jums žodį.
Anas ir šiandieninis buvo taip vienodi!
Ir patys pamatysite manęs išklausę,
Kaip kartais apsirinka net šauliai geriausi“.

Jį pertarė Teisėjas, įsipylęs vyno:
„Išgerkim į sveikatą tėvo Bernardino!
Jei Kvestoriui negalim dovanų aukoti,
Tai bent už paraką jam turim padėkoti.

Aš garantuoju: lokio mėzros bus nežuvę —
Dvejus metus maitins vienuolių jos virtuvę.
Tačiau jo kailio aš Vienuoliui neužleisiu.
Tegu jis pats geruoju man suteiks tą teisę,
O ne, tai sabalais už jįjį sumokėsiu
Ir taip jį sutvarkysiu, kaip patsai norėsiu.
Šlovingą dovaną jau dievo tarnas gavo.
O ponas Pakamorė pagal norą savo
Tam kailį teskiria, kas vertas jo labiausiai".

Pats Pakamorė tyli, nieko nebeklausia.
Šauliai gi ėmė savo nuopelnus skaityti:
Tasai — kad žvėrį rado, kits pradėjo vyti,
Ansai šunim užpjudė, šis atgal pavarė.
Asesorius su Rejentu viens kitą barė
Ir gyrė šautuvus: viens savo sanguškinį,
O kitas — „Balabano Sagalasą" mini.

„Teisėjau,— Pakamorė pagaliau prašneko,—
Pirmoji dovana jau dievo tarnui teko.
Bet man nelengva spręsti, kas po jo antrasis.
Čia nuopelnų nemaža juk kiekvienam rasis.
Visi narsūs ir miklūs, bet kai pagalvoju,
Tai ypač du patyrė mirtiną pavojų —
Tai ponas Grovas ir Tadelis. Man atrodo,
Kad bus teisinga jiemdviem skirti lokio odą.
Tadukas nusileis (man rodos, taip ir tinka) —
Jaunesnis, o be to, sūnėnas šeimininko.
Todėl, šviesusis Grove, linkim tau kiekvienas —
Tegu tas kailis puoš medžioklės būsto sienas.
Kaip šis, taip ir kiti laimikiai, ten sudėti,
Tegu paskatins ir toliau taip pat laimėti".

Jis manė, kad tais žodžiais suramina Grovą,
O iš tiesų jame sukėlė žiaurią kovą.
Miškų laimikiai tie, senus laikus priminę
Ir kažkada šios menės sienas padabinę,
Tos elnių taurios kaktos ir ragai šakoti,
Šiai piliai kažkada senolių paaukoti,

Ir jų portretai senojo tapybos meno,
Ir herbas „Pusožis“, žėrįs skliaute iš seno,—
Visi tie atminimai štai atgyja, plečias
Ir Grovui primena, kieno jis šiandien svečias:
Horeškų palikuonis, tiek dienų sugaišęs,
Štai priima Soplicų, savo priešų, vaišes!
Be to, dar iš pavydo dėlei žygių Tado
Naujų vėl jis Soplicoms priekaištų surado.

Tad karčiai tarė: „Mažą aš turiu namelį.
Jisai tokio trofėjaus sutalpint negali.
Tegu, kas nori, juo tarp tų ragų grožėjas,
Kol teiksis su pilim man jį grąžint Teisėjas“.

Čia vėl į tabokinę beldžia Pakamorė.
Pajutęs grėsmę taikai, jis kalbėti nori.
„Kaimyne Grove, būki vertas pagyrimo,
Kad net per vaišes tavo mintys nenurimo.
Kiti tokie jauni turtingi ponaičiukai
Bylom nevargina savęs nė trupučiuko.
Norėčiau šitą tavo bylą baigti taikiai[185] —
Vien kai kuriuos sklypus dėl to sukeisti reikia.
Projektą jau turiu, planai jau sudaryti“.
Ir ėmė dėstyt, kaip reikėtų sutvarkyti,
Kad žemėm susikeist netrukus jie galėtų.
Jau buvo bebaigiąs, bet štai vėl netikėtai
Kažin koks sujudimas menėj prasidėjo.
Svečiai į kažką rodė, kažką pastebėjo.
Paskui, it varpos vėjui dirvoje paklusę,
Visi pasidavė kartu į vieną pusę,
Į kampą.

Sienoje, nebetoli tos vietos,
Kur vieno iš Horeškų kybojo portretas,
Pro slaptas dureles nejučiomis iš šono
Tamsoj lyg koks vaiduoklis žengė pro koloną.
Gervazas! Jį iš veido daugelis pažino,
Kiti iš herbo, kur drabužį jo dabino.
Jis žengė išdidus, tylus, rūstus ir kietas,

Su kepure, tiesus ir nelankstus it mietas.
Jis rankoje, it kokį durklą, raktą laikė
Ir, atidaręs spintą, kažką sukti taikė.

Tos menės spintose stovėjo uždaryti
Dveji kurantai, daugel metų netaisyti.
Seni paliegėliai, nuo saulės atsilikę,
Saulėlydy kasdien jie skelbdavo dvylikę.
Gervazas pataisyti jų nesugebėjo,
Tačiau kas dieną uoliai juos prisukinėjo.
Kaip tik dabar atėjo laikas juos prisukti,
O Pakamorė, nenorėdamas užtrukti,
Jau tarėsi baigiąs išdėstyt dvaro bylą,
Bet štai kažkokis triukšmas staiga spintoj kyla.
Gervazui spyruokles kiek smarkėliau patraukus,
Išsiveržė garsai tokie irzliai nejaukūs,
O surūdiję raktai gaižiai sugirgždėjo,
Kad Pakamorė jau ištverti nebgalėjo
Ir buvo bebandąs Gervazą sutramdyti.
„Mesk,— tarė,— savo darbą tučtuojau, brolyti!"
Ir ėmė savo planą jis toliau svarstyti.
Tačiau Gervazas, erzindamas Pakamorę,
Patraukė dar stipriau kurantų antrą svorį.
Čia pat kuranto dangtyje dirbtinė paukštė
Pradėjo tuoj plasnot ir cypsėti, ir čiaukšti,
Tačiau pagedus greit triukšmingai užsikirto.
Vieni tad juokėsi, o Pakamorė nirto.
Ir šaukė: „Raktininke, teisingiau, apuoke!
Jei snapas tau brangus, tai meski šitą juoką!"

Tačiau Gervazas nepaklausė įspėjimo.
Jis oriai dešine ant laikrodžio parimo,
Kairiąja atsirėmęs įžūliai į šoną,
„Pakamorėle,— šaipės,— jums tai nemalonu?
Žvirblys — mažytis paukštis, bet, žinok, kaimyne,
Drąsesnis už apuoką nuosavam skiedryne.
Į svetimą pastogę braunas vien apuokas,
Tačiau ten įsikurti jam tai jau ne juokas".
„Išmest jį pro duris!" — suriko Pakamorė.

„Matai,— Gervazas šaukė,— Grove, ko jie nori!
Pas juos viešėdamas, tu gero nesulauksi,
Negarbę tik ant savo vardo užsitrauksi.
Dabar gi ir mane tokia skriauda ištinka —
Mane, Rembailą, jūs, Horeškų, raktininką,
Įžeidinėti čia! Tik šito dar betrūko!"
Bet čia Protazas jau „Nutilkite!" sušuko.
„Klausykite manęs, kadaise generolo[186]
Bžechalskio, Tvarkdario garbingo tribunolo,
Ir čia kaip Tvarkdarys obdukcijos[187] imuosi.
Visus čia esančius paliudyti kviečiuosi,
Asesorių gi viešą tardymą atlikti,
Ką reik, apkaltinti, o jeigu ne — nepykti
Dėlei garbingojo Teisėjo įžeidimo,
Dėlei inkursijos[188] ir sienų užpuolimo,
Dėlei pilies, kurią teisėtai valdo, gina —
O to įrodymas, kad joj svečius vaišina".
„Šalin tu, pliuški! Aš tave!" — Gervazas šaukė.
Jis ryšulį didžiulių raktų išsitraukė
Ir juos kaip iš laidynės į Protazą trenkė.
Gerai, kad, spėjęs linktelt, šis mirties išvengė.
Gervazas, taikliai sviedęs svorį geležinį,
Būtų sutriuškinęs jo galvą kaip kiaušinį.

Visi išgąsdinti pašoko, nors tylėjo.
„Nuplakti jį!"[189] — išgirdę šiuos žodžius Teisėjo,
Tarnai paskubomis čia pat Gervazą puola
Ir ima spausti jį pasienin palei suolą.
Bet Grovas greitai krėslu kelią jiems užstoja
Ir, į tą menką kliūtį atsirėmęs koja,
„Gana, Teisėjau,— šaukė,— aš daugiau neleisiu
Nuosavuose namuos pažeisti savo teisių.
Jei turi kas skundų, tegul juos man pateikia".

Bet Pakamorė tarė jam piktai: „Nereikia.
Be jūs malonės tą akiplėšą nubausiu.
Ogi iš jūs atsakomybės reikalausiu,
Kad per anksti šią pilį norite valdyti,
Ne jūsų mes visi čia esam suprašyti.

Ir jei įžeisti žilą galvą jums ne gėda,
Bent gerbkite pavieto pirmąjį urėdą".

„Kas man? — atkirto Grovas.— Bus gana plepėti.
Jau nusibodo man urėdų jūs žiūrėti.
Kvailai dariau, kad dėjausi į jūs draugystę,
Nes jūs girtavimus užbaigia storžievystė.
Už tuos įžeidimus jums teks dar atsakyti.
Eiva, Gervazai, reikia mums prasiblaivyti".

Tie žodžiai Pakamorei burną surakino,
Jau buvo bepiląs į savo taurę vyno,
Bet Grovo įžūlumas trenkė jį lyg griausmas[190].
Krūtinę jam sprogdino ir gėla, ir skausmas.
Pakreipęs šonu galvą, tarsi kažko klausė.
Pusiau pravertos lūpos, akys apsiblausę,
Tylėjo, tačiau kumštis taip suspaudė žiauriai,
Kad rankoje sutraiškė pilną vyno taurę.
Vien skambtelėję šukės blankiai sušvytravo
Ir gėralo čiurkšlė aitriai akis užgavo.
Tas vynas kaip ugnis užkūrė sielą jojo —
Taip veidas jam užkaito, akys suliepsnojo.
Prasiveržė jausmai, širdy dar neatvėsę,
Ir pro dantis išsprūdo žodžiai: „Tu, vaikėze!
Groviūkšti! Aš tave! Tamošiau, kalaviją![191]
Išmokysiu, kaip gerbti *mores*[192] ir draugiją!
Urėdai, laipsniai žeidžia mat jo švelnią ausį.
Palauk, tuoj nuo manęs per auseles tas gausi!
Tuoj prie ribos! Man ginklą! Nepakęsiu šito!"

Čia poną Pakamorę jo draugai apspito,
Pirmiausia pats Teisėjas: „Ak, sustoki, pone!
Tai mano reikalas. Suteik man tą malonę.
Jis įžeidė mane, užgavo mano vardą.
Aš jį pamokysiu! Paduok, Protazai, kardą!
Aš jį tuoj sutvarkysiu. Ir tegul jis žino,
Kad man jis šokinės kaip tas lokys per lyną".
Jį Tadas pertarė: „Bet, dėde, kam jums reikia?
Čia mes, jaunieji, viską sutvarkysim veikiai.

Geriausia, dėde, jeigu man jį atiduosi,
Tą reikalą aš pats atlikt mielai imuosi.
O tu, dabita Grove, atkaklus dviveidi,
Kurs senelius garbingus užgauliot sau leidi,
Ar tu turi ir ranką, ne vien širdį kietą?
Ryt rinksimės ginklus ir numatysim vietą.
Dabar gi sveikas traukis!"

Geras patarimas!
Prie kito galo stalo augo sumišimas.
Ten daug balsų klegėjo, ginčijosi, rėkė,
Į Grovą ir Gervazą buteliai jau lėkė.
Ir išsigandę ėmė moterys raudoti,
O Telimena, vos pajėgus atsistoti,
Akis viršun pakėlė, kažką tart mėgino,
Bet čia apalpus Grovo kaklą apkabino
Ir krūtimis prisiglaudė prie jo krūtinės.
Tad Grovas, savo sieloj kerštą numalšinęs,
Pradėjo ją gaivinti.

O Gervazas, vienas
Tuo tarpu užpuolikų priremtas prie sienos,
Jau mato, kad ilgiau ištverti nebegali.
Tarnai jau puola kumščiais, laimei, dar Zoselė,
Pasigailėjus senio, jį savim užstojo
Ir taip užpuolikus atstūmė kiek nuo jojo.
Gervazas tuo metu nežymiai pasitraukė
Pradingdamas kažkur, ko niekas jau nelaukė.
Bet štai anapus vėl išniro prie kolonų,
Nutvėrė suolą ir, iškėlęs jį, iš šono,
Jis kaip malūnas greitai menėj apsisuko
Ir savo priešus veikiai į kampus subruko.
Tad, suolu apsigynęs ir pridengęs Grovą,
Galvojo, ar toliau dar tęst nelygią kovą,
Ar pasitraukt, ar naują ginklą išmėginti
Ir šlovę pergalėj galutinai apginti.
Jis pasirinko antra. Jau pačiupo suolą,
Iškėlė, užsimojo, jau, atrodo, puola,
Jėgas įtempęs ir pirmyn atstatęs koją,—
Staiga pamato Voiskį ir suabejoja.

O Voiskis, nors aplink balsai ir triukšmas gaudė,
Kažką sau vienas mąstė ir, atrodo, snaudė.
Tik kuomet Pakamorė, Grovas ir Teisėjas
Pradėjo piktą barnį, Voiskis pagyvėjęs
Akis pratrynė ir pauostė dar tabokos.
Teisėjas giminaitis buvo jo tolokas,
Tačiau labai dosnus ir palankus, svetingas,
Tad ir seniokas jam neliko abejingas.
Smarkėjant menėj kovai, smalsiai ją stebėjo,
Lyg nejučiom ant stalo plaštaką padėjo
Ir, peilį smaigaliu nukreipęs į alkūnę,
Atrėmęs kotą jo į plaštakos galūnę,
Nuleido dešinę ir ją lėtai vadžiojo
Ir Grovą įdėmiai aštriu žvilgsniu sekiojo.

Smogimas peiliais, taip kadaise pagarsėjęs,
Pas mus tada jau buvo iš mados išėjęs.
Gervazas smuklėse jį kartais praktikavo,
Bet tiktai Voiskis juo garsėjo ir pirmavo.
Štai ir dabar iš to, kaip dešinę jis laiko,
Matyt, kad smarkiai kirs ir kad į Grovą taiko.
(Horeškų paskutinį jis pavojun stato!)
Jaunimas Voiskio kėslo greitai nesuprato,
Tačiau Gervazas bąla, suolu Grovą dengia,
Ir atbuli abudu linkui durų žengia.
„Laikykite, neleiskit!" — priešai menėj šaukia,
Tačiau Gervazas ginasi ir pasitraukia.

Medžioklėj kartais vilkas užkluptas taip daro,
Kai jį įniršę šunes skalindami varo.
Jis atsigrįžta, urzgia, dantimis kalena,
Bet, už šunų medžioklį pastebėjęs seną,
Kurs rankoj šautuvą gražiai atstatęs laiko
Ir, akį merkdamas, į jįjį šauti taiko,
Atgal atšoka, ima vėl piktai urzgėti,
Ir šunes nusigandę bijo priartėti.
Ir veltui vilką jie tada nutvert mėgina.
Taip ir Gervazas traukias ir kartu grasina,

Kol pagaliau su suolu mikliai apsisuko
Ir su Grovu kartu į tamsią nišą spruko.

„Laikykite!“ — kažkas dar įkandin sušuko.
Tuo tarpu Raktininkas jau viršuj kolonų
Netrukus pasirodė prie senų vargonų.
Alavines dūdas iš jųjų ėmė lupti
Norėdamas, matyt, juos iš viršaus užklupti,
Tačiau jau ir anie iš menės išgarmėjo.
Net ir tarnai ilgiau ten liktis nenorėjo.
Netvarkę nė stalų, pačiupę dalį indų,
Jie, sekdami ponus, laukan pasieniais lindo.

Tik nebailus Protazas mūšio galo laukė
Ir paskutinis iš pavojaus pasitraukė.
Jis likosi pats vienas bestovįs už stalo
Ir teismui pareiškimą skaitė ligi galo.
Pabaigęs ir jisai paliko mūšio vietą,
Stiklų skeveldromis ir šukėmis nusėtą.

Žmonių aukų nebuvo. Tik suolai krypavo
Su kojom nulaužtom, ir stalas svirduliavo,
Be staltiesės, vynu raudonai nušlakstytas,
Belaikąs tik taures ir lėkštes sudaužytas.
Tarp jų višta, žąsis, paršiukas, čia vėl drūtas,
Su įsmeigtom šakutėm keptas kalakutas.

Netrukus apmirė visai Horeškų rūmas,
Jį apglobė tamsus gilios nakties ramumas.
Tamsa tirštėjo. Į apleistą ponų puotą
Gal tik vaiduoklių renkas govėda sparnuota,
Gal tik numirėlių šiurpus pasklinda juokas,
Jau iš palėpės triskart nusuokė apuokas.
Jisai it vaidila pasveikina mėnulį,
Kurio blanki pašvaistė menėj ruožais guli.
Ir, iš olų išlindę, laksto žiurkės, pelės
Ir graužia likučius kaip pasmerktos dūšelės.
Iš šalto rūsio tostams atgabento seno
Vaiduokliams saliutuoja buteliai šampano.

Bet aukšto antrojo patalpoj veidrodinėj
(Joj veidrodžių nebuvo, ją tik taip vadino)
Stovėjo balkone vienplaukis ponas Grovas.
Jis, ranką į rankovę lig peties įmovęs,
Skvernus ir antrąją rankovę sukvoldavo,
Ir taip lyg apsiaustas krūtinę drapiravo.
Gervazas išdidžiai po salę vaikštinėjo,
Ir taip kiekvienas sau kartu abu kalbėjo.
„Kardai ar pistoletai",— narsiai tarė Grovas.
Gervazas gi: „Pilies ir kaimo jūs valdovas".
„Sūnėną, dėdę,— tarė Grovas,— tuoj iššauki!"
Gervazas rėkė: „Viso turto reikalauki!
Ir jei ramybę norit pagaliau turėti,
Tai niekad nesiaiškint, nesibylinėti!
Juk mūsų reikalas gi aiškus taip kaip reta.
Pilis priklauso jums ketvirtas šimtas metų.
Dalis to turto vien tik smurtu Targovicos
Tebuvo priskirta valdyt dvarams Soplicos.
Ne vien tiktai tą dalį, viską reik grąžinti,
Mums padarytą žalą reikia jiems priminti.
Aš vis sakydavau: nereik su jais juokauti,
Iš jų reik savo teisių ginklu reikalauti.
Seniau taip būdavo: jei ginklu nugalėsi,
Tai ir teisme bylos tada nepralaimėsi.
Mums ginčų su Soplicom niekados netrūko,
Tad reikia pagaliau man imtis šio Peiliuko.
O jeigu dar Motiejus savo duos Rykštelę,
Tai jau be reikalo Soplicos galvas kelia".

„Puiku! — sušuko Grovas.— Planas vertas gotų![193]
Kas čia dabar teisybės teismuose ieškotų!
Nevystanti šlovė bus Lietuvoj laimėta,
Jei mes suruošim šitą žygį negirdėtą.
Ir mums bus pramoga. Nes šitai kiek jau laiko,
O man nebent chlopus apmušti pasitaiko.
Čionai gal net patirsim kraujo praliejimą.
Kadais išgyvenau tokį atsitikimą.
Sicilijoj pas princą vis tai atsitiko.
Jo žentą pagrobė kažkur kalnuos plėšikai.

Reik duoti išpirkimas — didelis be galo.
Tada surinkom būrį mes tarnų, vasalų,
Užpuolėm, aš patsai du priešus nudaigojau
Ir pirmas princo žentą kalnuos suieškojau.
Ak, koks šlovingas buvo tas pasisekimas,
Koks karžygiškas buvo mūsų sugrįžimas!
Apmėtė mus gėlėm, visi džiaugsmu nušvito,
Su ašarom princesė mano glėbin krito.
Palerme manimi taip pat visi žavėjos,
O moterys, mane pamačiusios, gėrėjos.
Net apie tai romansas buvo išspausdintas[194],
Kur pavarde vardu esu aš pavadintas,
Romansas šitoks: „Grovas — karžygys taurusis
Birbante-rokos pilyje".[195] Ar turim rūsį
Šioje pily?" — „Yra,— Gervazas pripažino,—
Ten laikė statines brangaus geriausio vyno.
Puikus tai buvo vynas, aš žinau jo vertę,
Tačiau Soplicos šiandien baigė jį išgerti..."
„Žokėjus,— tarė Grovas,— kieme apginkluoti!"
Gervazas priešinos: „Liokajams ginklą duoti?
Gink dieve! Nemačiau tokio atsitikimo,
Kad kas su chlopais būtų ruošęs užpuolimą.
Jūs, mano pone, kaip matau, nenusivokiat,
Kaip ruošt užpuolimus. Ne kaimuose ieškokit,
Bet šlėktų kiemuose dar esama ūsočių,
Kurių narsioj širdy dar plaka kraujas bočių.
Rombankai, Žezikavas[196], pagaliau Dobrynė!
Tai šlėktos tėviškė, buveinė šimtmetinė.
Jie su Horeškomis taikingai sugyveno,
O tų Soplicų nebeapkenčia iš seno.
Iš jų tikrai gal trejetą šimtų sušauksiu
Ir jūs įsakymo, kada pradėti, lauksiu.
Dabar gi laikas grįžti jums į savo rūmus,
Jums reikalingas poilsis, tyla, ramumas —
Jūs mėgstat pamiegot, antri gaidžiai pragydo.
O aš čionai budėsiu lig ankstyvo ryto.
Rytoj anksti su saule leisiuosi į kelią".

Tad Grovas nuo balkono leidžiasi į salę,
Bet dar nueidams link Soplicų pažiūrėjo,
O ten languos daugybė žiburių spindėjo.
„Iliuminuokit,— tarė,— ryt dar pažiūrėsim —
Pas jus ten bus tamsa, mes čia šviesom spindėsim!"

Gervazas sėdasi, atsirėmė į sieną
Ir čia apie rytojaus susimąstė dieną.
Jis mėnesienos pošvaistėj pirštu vadžiojo
Ir apie užpuolimą vienas sau galvojo.
Tą sunkų karo žygį atkakliai planavo.
Bet jau galva į šonus linko, svirduliavo,
Akims kaskart sunkiau vis miegą nugalėti.
Dar buvo bepradėjęs poterį kalbėti,
Bet tarpe „Tėve mūsų" ir „Sveika Marija"
Štai kažkokie vaiduokliai prietemoj atgyja:
Antai tenai Horeškos, jo senieji ponai —
Jų rankose kardai, kitų gi buzdigonai[197],
Štai vienas raito ūsą, kitas susiraukia,
O trečias kalaviją iš makštų ištraukia.
Bet štai ir Stalininką pagaliau pažino —
Jis su žaizda krūtinėj jam pasivaidino.
Jau čia Gervazas ėmė kryžiaus ženklu gintis,
Kad tik tos šiurpios šmėklos liautųsi vaidintis.
Litaniją pradėjo už dūšias kalbėti —
Vis viena neįstengė nieko nugalėti.
Dabar jau šlėktų atlekia minia ginkluota —
Ją šauniai veda Rimša į Soplicų puotą.
O štai pamato pats save ant balto žirgo.
Didžiulis kardas kaip ugnis jo rankoj mirga.
Jis lekia; vėjyje plasnoja taratatkė,
Į kairį šoną smunka jo konfederatkė[198].
Jis puola priešus, pirmas Soplicas prijoja
Ir padega jų dvarą, daržinės liepsnoja.
Čia šauniame sapne galva žemyn nulinko
Horeškų paskutinio rūmų Raktininko.

Šešta knyga

ŠLĖKTŲ KAIMAS

TURINYS. PIRMIEJI KARINIO UŽPUOLIMO ŽENKLAI.— PROTAZO ŽYGIS.— ROBAKAS TARIASI DĖL VIEŠŲJŲ REIKALŲ.— PROTAZO ŽYGIO TOLESNIS, NESĖKMINGAS TĘSINYS.— APIE KANAPES.— ŠLĖKTŲ KAIMAS DOBRYNĖ.— DOBRINSKIŲ MOTIEJAUS NAMŲ ŪKIO IR ASMENS APRAŠYMAS.

Tingi ir neryški iš pat ankstyvo ryto
Pro drėgnas ūkanas diena iš lėto švito.
Jau gan vėlu, tačiau tą pilką žemės plotą
Vos įžvelgi it pirkią po dangčiu miglotu.
Tik rytus ūkanos ne taip tirštai apsėmę —
Tenai gali įžvelgt danguj baltesnę dėmę.
Matyt, kad saulė šviesti žemei jau nevengia,
Tačiau dar nelinksma, mieguista skliautan žengia.

Kaip danguje, taip žemėj viskas pavėlavo.
Vėliau galvijų bandai skerdžius užraliavo.
Ir kiškiai pusryčiaut tą rytmetį užtruko
Ir švintant neskubėjo slėptis dėlei rūko.
Tie kramto pagiry žolytę drėgną, gausią,
Kiti gi duobutes poromis žemėj rausia.
Jie nori dar ilgiau laisvai pašokinėti,
Tačiau, artėjant bandai, reik miškan skubėti.

Miškuos tyla. Nečiulba dar linksmai paukštytis,
Rasotam maloniau prie medžio jam glaustytis.
Įtraukęs galvą, saulės laukia. Bet prie klano,
Aukštyn pakėlęs snapą, gandras suklekeno.
Štai ima kranksėt varnos, ant gubų nutūpę.
Jos pranašauja lietų, o kaimiečiui rūpi
Greičiau sulaukt giedros. Nepaisydamas oro,
Ir šiandien jis anksti į darbą stot panoro.

Štai įprastą dainelę jau pjovėjos traukia.
Tą ūkanotą rytą nelinksmai ji plaukia,

Be aido nuskambėjo padirviu miglotu.
Antai ir dalgiai žvanga lygiu pievos plotu,
Ir šienpjūviai tolyn su pradalgiais jau eina,
Dalgius sustoję pusto, vėl užtraukia dainą,—
Ir taip vien dalgiai, dainos, pjautuvai girdėti[199],
O tirštame rūke žmonių dar neregėti.

Toliau kiek Ekonomas tarplysy ant pėdo
Iš nuobodulio vienas tingiai atsisėdo,
Bet greitai vieškelis sukėlė jo smalsumą,
Nes pastebėjo ten neįprastą judrumą.

Dar ryto metą saulė patekėt nespėjo,
Jau vieškeliu kaimiečio ratai nugirgždėjo;
Netrukus vėl tranki bajoriška bričkelė —
Viena, antra, trečia dulkėtą daužo kelią;
Iš kairės kurjeris ūmai praskrido šuoliu,
Iš dešinės arklių keliolika įpuolė,—
Visi tik lekia, skuba lyg į kokią šventę.
Nuo pėdo Ekonomas kelias neiškentęs.
Kas čia per sujudimas, nori sužinoti,
Tačiau jo nieks nepaiso ir nenor sustoti.
Štai lekia miglose niūrus būrys it vėlės,
Tik nykų dundesį plačiam kely sukėlęs.
Kas dar keisčiau: girdėt, lyg žvanga kalavijai.
Dėl šito Ekonomas džiaugiasi ir bijo,
Nes Lietuvoj seniai gandai neramūs plito,
Ir jis girdėjo apie tai nuo vieno kito.
Narsaus Napoleono ir Dombrovskio žygiai
Džiugių vilčių seniai visiems čia kėlė lygiai.
Tad Ekonomas ryžos bėgti pas Teisėją,
Kuris, be abejo, daugiau žinių turėjo.

Namiškiams ir svečiams Soplicų iš pat ryto
Po barnio su Grovu niūriai diena prašvito.
Voiskienė veltui damoms mest kortas ketina,
Prie marijošiaus[200] veltui ir ponus sodina,—
Nenori niekas žaisti, vyrai pypkes rūko,

O ponios sėdi tylomis prie mezginukų.
Net musės miega.

Voiskis jaučiasi nejaukiai.
Jisai, visus palikęs, į virtuvę traukia.
Jam įdomiau stebėt, ką akmistrinė daro
Ir kaip virėjas tarniukus prie krosnies bara;
Kol pagaliau įsisvajojo ir nurimo
Nuo mašinėlės, tešlą sukančios, urzgimo.

Teisėjas nuo pat ryto niekam nesirodo.
Protazui jojo laukti jau net nusibodo,
Kol pagaliau pakvietęs jam skaityti ima
Į teismą stoti Grovui skundą ir šaukimą:
Dėl įžeistos garbės, pretenzijų į turtą,
Gervazui — dėlei jo grubių veiksmų ir smurto,
Abiem — dėl teismo išlaidų, kurios vis kyla.
Paskui į takto rejestrą įtraukia bylą[201]
Ir paveda Protazui šiandien dar prieš naktį
Pačiam į Grovo rūmus su raštu nukakti
Ir ten akivaizdžiai šaukimą paskaityti[202].
Protazas su džiaugsmu tai imas padaryti.
Išgirdęs apie bylą, tarsi pajaunėjo:
Seniau jis su šaukimais nuolat vaikštinėjo,
Nors jam dėl to ne kartą teko ir suklupti
Ir vietoj uždarbio jis gavo skaudžiai lupti.
Tačiau dabar džiaugsmu jam akys spinduliavo.
Taip ir kareivis, kurs ilgus metus kariavo,
Senatvėje paliegęs, lovon paguldytas,
Vos tik sudunda būgnas, sugaudžia trimitas,
Iš miego šokęs, rėkia: „Muški, kirsk maskolių!“[203]
Su koja medine taip veržiasi į tolį,
Kad, rodos, ir jauni nespėtų jo pavyti.

Protazas skubinas kaip reik apsitaisyti:
Žipono ir kontušo šįkart imt nereikia —
Tas rūbas teismo salėj pagarbiai nuteikia;
Kelionės plačias kelnes, švarką ims ilgoką,
Kurio skvernus nuleisti ir pakelti moka,

Kepurę su ausinėm, kad, ištikus lietui,
Lauke nuo šalto vėjo apsigint galėtų.
Ir šiaip, ko reikia žygiui, viską apskaičiavo
Ir, ėmęs rankon lazdą, veikiai iškeliavo.
Bylų šauklys kaip šnipas, priešą kol apžiūri,
Gudrumais įvairiais nuo jojo slėptis turi.

Gerai Protazas darė kiek anksčiau išėjęs,
Nes reikalus kitaip tuos pakreipė Teisėjas.
Čia netikėtai visą žygį sugadino
Nauji pasiruošimai tėvo Bernardino.
„Teisėjau,— jis prabilo,— kas čia reik daryti,
Kaip tą koketę Telimeną sutvarkyti?
Anuomet Zosę be globos ir be skatiko
Auginti Telimenai Jacekas paliko
Manydamas, kad ji daug žinanti, protinga,
O ydų ir kvailysčių jai išties nestinga.
Aš ją seniai seku. Ji Tadą intriguoja
Ir Grovą, ir abu tuo pat metu vilioja.
Visokios paskalos iš to čia kiiti gali:
Kur nors išsiųsti ją mums būtų ne pro šalį.
Jaunuoliai vienas kito ims dėl to nekęsti,
Ir ginčą dėl pilies sunku bus taikiai spręsti".
„Išspręsti taikiai? Baigta! — Soplica sušuko.—
Derybos su Grovu galutinai nutrūko".
„Nutrūko?! Kaip tai! — pertarė jį Bernardinas.—
Ką jūs čia šnekat? Tai nauja grėsmė, vadinas?!"
„Ne mano šičia kaltė. Aš teisme ieškovas,
O kaltininkas tas jaunuolis paikšas, Grovas.
Abiem su Gervazu bausmės pareikalauti!
Nebuvot, Kunige, pily vakarieniauti,
Maniau, kad liudininku jus teisme turėsiu".
„O ko jūs landžiojat tarp tų bjaurių griuvėsių? —
Sušuko Bernardinas.— Niekad mano koja
Tenai neatsistos! Tad barnis vėl liepsnoja?
Sakykit, kaip ten buvo. Reikia dar mėginti
Nuo tų visų kvailysčių darsyk jus apginti.
Nors nusibodo, bet mėginsiu jus sutaikyt".
„Sutaikyt? Eikite jūs sau, kur norit, eikit!

Tai šitoks jūs vienuolis! — šaukė jam Teisėjas,
Supykęs ne juokais ir kojom sutrepsėjęs.—
Jei aš jam mandagus, jis nor vedžiot už nosies.
Žinokit, kad visur Soplicoms puikiai klosis,
Kad jie visur laimės; jei rimtas ginčas kyla,
Tai lig šeštos kartos jie gali tęsti bylą.
Kvailai dariau, kad jūs klausiau dar patarimo
Ir laukiau Pakamorės teismo nusprendimo.
Kas skelbia taiką, nieko, nieko neišmano!
(Taip šaukdamas jis garsiai kojomis trepseno.)
Be to, kad vakar taip įžeist mane išdrįso,
Tai vien tik dvikova belieka po to viso!"
„Tačiau kas būt, jei Jackus apie tai patirtų?
Juk iš nusiminimo jis tiesiog numirtų.
Čia dėl Soplicų kaltės daug skriaudų įvyko —
O vieno nė nereik minėt baisaus dalyko.
Žinai, kad pilį su žeme tik Targovica
Horeškoms atėmė, o pavedė Soplicai.
Už šitas nuodėmes tad Jackus atgailojo
Ir tas skriaudas išpirkti įsipareigojo.
Pirmiausia Zosę išaugint gražiai norėjo —
Už jos išlaikymą jis brangiai sumokėjo.
Ilgainiui sugalvojo Tadui ją išpiršti,
Kad pyktis tarp šeimų galėtų užsimiršti,
Ir įpėdinių turtą be skriaudos atgauti".
„O ko gi iš manęs jūs norit reikalauti?
Kuo aš čia kaltas? — pertarė jis Bernardiną.—
Turiu aš sąžinę dėl viso šito gryną.
Man Jackaus nei pažinti, nei matyt neteko[204].
Girdėjau vien, kad būdą turi haidamako[205];
Tada dar jėzuitų suole aš sėdėjau,
Paskui Vaivados rūmuos patarnaut turėjau.
Vėliau pasiūlė turtą ir augint mergytę.
Argi galėjau aš nuo to atsisakyti?
Tie bobų reikalai gana jau man įgriso!
Ir ko čia ėmė lįst dar Grovas, be to viso?
Kokias į pilį teises ir kada įgijo?
Ryšiai jo su Horeškom šiandien tolimi jau,
Mane jis plūsta, man gi nusileist jam reikia?!"

„Brolau,— atsakė Kvestorius,— čia, rodos, veikia
Soplicos Jackaus dar sumanymai kitoki:
Sūnus jam vis rūpėjo. Vis dėlto žinoki,
Kad jis į kariškius norėjo leisti Tadą,
Bet Lietuvoj paliko. Mat apsvarstęs rado,
Kad tėviškėje likt esą jam reikalinga.
Žinai, kad iš visur gerų žinių nestinga.
Ir aš tai jums kartojau jau ne vieną sykį —
Dabar atėjo laikas, taigi paklausyki.
Tuojau bus karas! Taip, tai reikalas nemenkas!
Dėl lenkų laisvės karas. Broli, būki lenkas!
Man grįžtant čia slapta su pranešimais, teko
Ties Nemunu matyt forpostus. Žmonės sako,
Didžiulę armiją renkąs Napoleonas,
Kokios dar niekad neturėjęs joks valdonas.
Greta prancūzų traukia mūs pulkai narsieji —
Dombrovskis, Juzefas[206] ir jų arai baltieji!
Greit Bonapartas kils į kovą žūtbūtinę,
Tuoj peržengs Nemuną ir vėl prikels Tėvynę".

Teisėjas įsiklausęs akinius sudėjo,
Giliai į tolį žvelgė, mąstė ir tylėjo.
Staiga su ašarom sučiupo Bernardiną
Ir iš visos jėgos jo kaklą apkabino.
„O mano Robake,— jis šaukė,— ar teisybė? —
Ir vėl tą patį pakartojo: — Ar teisybė?
Juk tiek jau kartų mūs žinovai šitai šaukė,
Ir mes kiekvienąkart Napoleono laukėm.
Jau Lenkuos matė jį, jau prūsokus išvaikė,
O jis gi su caru štai Tilžėj susitaikė[207].
Tai ir dabar ar tik ne tuščios tai svajonės?"
„Tiesa, kaip dievą myliu! Jokios abejonės!"
„Palaimintas tasai, kurs neša tokią žinią,
Nereiks tau jos gailėtis, tėve Bernardine,—
Pakeldamas rankas, atsakė jam Teisėjas,—
Už tai tu būsi du šimtu avių laimėjęs.
Jas duodu vienuolynui. Vakar dar patyriau,
Kad sartį ir bėruką tu labai išgyrei.
Tad šiandien prisirišk prie savo juos vežimo,

Ko nori, to prašyki, duosiu sutikimą.
Tačiau byloj su Grovu nėr man kas daryti.
Jis įžeidė mane ir turi atsakyti.
Jau pašaukiau".

Rankas užlaužė Bernardinas
Ir rūsčiai žvelgė į Teisėją: „Tai, vadinas,
Kuomet Napoleonas skelbia didžią kovą
Ir dreba tautos, tu keli bylas prieš Grovą!
Ir po to viso, ką esi čionai girdėjęs,
Toliau sėdėsi sau rankas ramiai sudėjęs,
Kai veikti reikia!" — „Veikti? Ką?" — Teisėjas klausė.
„Juk aš,— atsakė Robakas,— sakiau tikriausiai,
O tau širdis nesako nieko? Ak broleli,
Juk tu turi Soplicų kraujo bent lašelį!
Prancūzai taigi pult rusus iš priekio žada,
O jei ir mes sukiltum pasirinkę vadą?
Jei Vytis dar kovon sukeltų Žemaitiją[208],
Jei tūkstantis bent rankų stvertų kalaviją,—
Tegu bent pusė to staiga prieš Maskvą stotų,
Kaip gaisras sukilimas tuoj įsiliepsnotų.
Ir štai, paėmę priešo ginklų ir trofėjų,
Mūsiškiai pasitikt vaduotojų išėjo.
Tad pats Napoleonas ima klausinėti:
„Kas tie kariai, kurie atėjo mums padėti?"
O mes atsakom: „Lietuvos tai savanoriai,
Sukilėliai, už laisvę kraują liet panorę".
„O kas jų vadas?" — klaus. „Teisėjas neša Vytį!"
Ir Targovicos nieks tau neprimins, brolyti!
Užtat, kol Nemunas čia nesustos tekėjęs,
Soplicos džiaugsis, kad buvai jų pranokėjas.
Ir tavo ainiai šlovins tavo atminimą:
Kad jie iš tų, kurie pradėjo sukilimą".

Teisėjas jam atsakė: „Aš nepaisau šito,
Ką žmonės apie mano darbus pasakytų.
Aš niekuomet minios netroškau pagyrimų.
Tačiau neatsakau už brolio paklydimą.
Politikai aš patraukimo neturėjau,

Tik savo pareigų gimtinėje žiūrėjau.
Bet tą šeimos mūs dėmę noriu nuvalyti
Ir kaipo lenkas kraštui gera padaryti.
Už jį aš nebijočiau mūšyje numirti.
Nesu karys, tačiau ir mano kardo kirtį
Kai kas laikais seimelių skaudžiai paragavo.
Abu Buzvikai nuo manęs po žaizdą gavo.
Bet tiek jau to... O ar ilgai dar reiktų laukti,
Ar gal turėtume tuojau į lauką traukti?
Šaulius surinkti lengva, parako pakanka,
O pas kleboną yr viena kita patranka[209].
Atsimenu, kadaise Jankelis minėjo,
Kad ietims smaigalių jis gana daug turėjo,—
Slapta iš Karaliaučiaus juos parsigabeno.
Pritaikyt kotus jiems nereik kažkokio meno.
Kardų pakaks, o šlėktos žirgai pabalnoti,
Aš pats ir Tadas nors ir šiandien galim joti".

„O lenkų kraujas! — švietė akys Bernardino,
Ir jis karštai Teisėjo kaklą apkabino.—
Gerai, kad dievas įkvėpė tau didžią mintį
Klajūno tavo brolio nuodėmes nutrinti.
Labai tave gerbiau ir vertinau nuo seno,
Dabar myliu, lyg būtum tikras brolis mano.
Tad ruoškimės, tačiau kova dar nepradėta.
Kai reiks, nurodysiu aš pats jums laiką, vietą.
Matai, lig šiolei vis nepaskelbtas dar karas.
Prašyti vėl taikos sumanė rusų caras[210]
Ir pasiuntinius siunčia pas Napoleoną.
Tačiau yra žinių iš pono Binijono[211],
Prancūzo, kurs prie ciesoriaus tarnauja dvaro,
Kad neišeis iš tų derybų nieko gero.
Kai kunigaikštis Juzefas tatai patyrė,
Mane atvykti čion ir susitart paskyrė,
Kad reikia lietuvius dėl viso to įspėti,
Kad jie Napoleonui keltųsi padėti,
Kad laisvą Lenkiją prašytų atstatyti
Ir prie Karūnos vėl prijungt lietuvių Vytį[212].
Tačiau dabar, brolau, pirmų pirmiausia reikia

Su Grovu dėl pilies tą bylą baigti taikiai.
Tiesa, jisai keistuolis, nėra abejonės,
Bet geras lenkas, o tokie mums tinka žmonės.
Juk revoliucijoj net ir kvailiai padaro
Naudos, jei bus prižiūrimi vadovo gero.
Nemažas Grovas ponas, jaunas, bet juk doras,
Jei jis tiktai pritars, kiekvienas stos bajoras.
Matys, kad sukilimas — reikalas ne vaiko,
Jei net ir turtingieji jį ginklu palaiko.
Tuojau vykstu pas jį!“ — „Tegu jisai pirmiausia
Mane bent atsiprašo. Jam tai patogiausia,—
Teisėjas tarė,— bent čionai tegu atvyksta.
Jisai nei savo metais man juk neprilygsta,
Nei savo pareigom. O mūsų bylą spręsti
Arbitrų teismui aš pasiūlyčiau pavesti[213]“.
Vienuolis trenkė durim. „Na, laimingo kelio!“ —
Sušuko jam Teisėjas.

Tas gi į brikelį
Įšoko, arklius supliekė ir nudardėjo,
Vien dulkių debesys nusidriekė pavėju;
Vien protarpiais rudasis kapišonas jojo
Kaip vanagas virš rūko skriedamas plasnojo.

Protazas priartėjo jau prie Grovo rūmo.
Kaip lapė, suviliota lašinių skanumo,
Norėtų stvert, bet ir šaulių ji klastą žino,
Tad, uodegą prispaudus, atsargiai selina
Ir šnervėm gaudo orą, nes užuosti nori,
Ar maisto neapnuodijo šauliai nedori.
Protazas prie namų nuo kelio pasitraukė,
Sukiojo rankoj lazdą, tartum kažko laukė,
Lyg tarsi gyvulius darže būt pastebėjęs
Ir taip nejučiomis prie pat tvoros priėjęs,
Pakniopstom susirietęs šoko žingsnį kitą —
Per tvorą metės ir į kanapes įkrito.

Žali kerai kanapių — aukšti, kvapnūs, tankūs,
Žmonėms ir gyvulėliams pasislėpt parankūs.

Išvytas iš kopūstų kiškis į jas lenda
Ir saugiai prisiglausti sau vietelę randa.
Pikti medžioklės šunes atgalios tuoj sprunka,
Nes nuo kanapių kvapo jų uoslė atbunka.
Ir pikto pono tarnas, pasmerktas nuplakti,
Į kanapes įlindęs, tūno visą naktį.
Bėglys rekrūtas šoka slėptis kanapyne —
Čia jaučias jis saugiau nei miško tankumyne.
Ir užpuolimų mūšiuos priešai, kas tik gali,
Kanapių stengiasi tuojau užimt laukelį,
Kuris iš priekio liečiasi su siena dvaro,
O užpakaly vėl su apyniais sudaro
Patogią, saugią vietą užpuoliko laukti,
Pavojui gi ištikus, greitai pasitraukti.

Nors nebailus Protazas, būdo gana tvirto,
Tačiau kanapių kvapas drąsą jo pakirto.
Prisiminė, kaip jam ne kartą atsitiko,
Kad gelbėtis kanapių prieglobsty beliko.
Atvykus šaukt Telšių bajorą Džindoletą,
Tasai įsakė jam, įrėmęs pistoletą,
Šunies balsu šaukimo įsaką išloti,
Turėjo tad globos kanapėse ieškoti.
Dar Volotkovičius, tas įžūlus didikas*,
Pabaisa tribunolų, seimelių griovikas,
Į skutelius sudraskęs teismo tą šaukimą,
Ginkluotiems vyrams liepė saugot išėjimą,
O Tvarkdariui kardu, krūtinėn atstatytu,
Įsakė, kad bematant tuos skutus surytų.
Protazas neva ryti popierius pradėjo,
Tik liuokt į kanapes pro langą nugarmėjo.

Tais metais jau kitaip Lietuvoje galvota
Ir ginklo prieš teismų šaukimą nevartota,
Nebent piktu žodžiu dar Tvarkdarį keiksnojo,
Bet tų naujovių juk Protazas nežinojo,
Nes jau seniai tų savo pareigų jis nėjo,
Nors ir ne kartą buvo prašęsis Teisėjo.
Tačiau Teisėjas niekur jo nesiuntinėjo

Dėl jo senyvo amžiaus. Ir tiktai šiandieną
Jis davė jam paskelbti dar šaukimą vieną,
Ir dargi kuo skubiausiai.

Tvarkdarys netrunka,
Į kanapes, tvoroj suradęs spragą, smunka.
Ir, rankom dagilius apačioje praskyręs,
Kaip naras gelmėje tolyn atsargiai irias:
Iškišęs galvą klauso, prie langų selina —
Visur gūdi tyla; įžvelgt vidun mėgina.
Prasiveria duris, bet rūme viskas tyli,
Lyg būtumei įžengęs į užburtą pilį.
Tad išsitraukęs skaito tučtuojau šaukimą.
Staiga prie gonkų girdi atbrazdant vežimą.
Norėjo sprukt kieman, tačiau čia pat išvydo
Vienuolį Robaką beeinantį į vidų.

Matyt, kad Grovas su žmonėm kažkur išvyko,
Ir tai skubiai, net atviras duris paliko.
Matyt, ginkluotasi. Kieme ant žemės mėtos
Atliekamų dvivamzdžių dalys sudėvėtos,
Čia įrankiai, čia parako dar pribarstyta —
Matyti, kad patronų šautuvams daryta.
Ar Grovas su dvaru išvyko vėl medžioti?
Bet kam seni kardai iš kažkur sunešioti?
Matyt, jog iš to laužo Grovo žmonės rinko,
Kas būta tinkamesnio ir vartoti tinka.
Vienuolis visa tai pavartė, apžiūrėjo,
Paskui į folvarką pasižvalgyt nuėjo.
Bet tuštuma ir čia, tik bobas dvi aptiko.
Jos sakė, jogei Grovas su žmonėm išvyko
Apsiginklavęs, su visa gausia šeimyna,
Keliu, kuris iš dvaro ėjo į Dobrynę.

Plačiai Lietuvoje Dobrynės vardą žino —
Ten narsūs augo vyrai, gražios jos merginos.
Karaliaus Jono įsaką prie ginklo stoti[214]
Išgirdus, šlėktija visam Dobrynės plote
Šešis šimtus surinkt narsių karių galėjo,—

Nūnai ta giminė sunyko, sumenkėjo.
Seniau seimeliuose arba prie ponų dvaro
Dobrynės šlėktai visad durys atsidaro.
Dabar kaip chlopai turi iš savęs maitintis,
Nors ir toliau bajorais nori dar vadintis
Ir užsivilkti kartais kaimišką sermėgą
Kad ir šiokiadieniais jie niekados nemėgo.
Tad per šventes kapotai — čia balti, dryžuoti,
Čia kontušai, senelių skrynioj suieškoti.
Taip pat ir pačios neturtingosios šlėktaitės
Drabužiais skiriasi nuo paprastos mergaitės.
Kasdien jos vaikšto pasipuošę perkeliukais
Ir gano bandą ne su vyžom, o batukais,
Ir, pavydą sukelt norėdamos chlopaitėm,
Jos sėda verpti pakulų su pirštinaitėm.

Dobrynės šlėkta skyrės Lietuvoj iš seno,
Kad lenkų kraujas josios gyslomis sruveno —
Juos skyrė ir kalba, ir povyzos aukštumas,
Ir stambios, kumpos nosys, ir plaukų juodumas.
Bus metų keturi šimtai, kai čion atvyko,
Tačiau lig šios dienos mozūrais pasiliko.
Ir papročius senuosius ištikimai laiko,
Tik koroniažo[215] patronu jie krikštys vaiką:
Tad švento Baltramiejaus arba dar Motiejaus.
Sūnus Motiejaus visados bus Baltramiejus,
O Baltramiejaus vaikas vėlgi bus Motiejus.
Bet moterys dažniausiai rinkos Kachną, Marę,
Tad painiavos dėl to nemaža pasidarė.
Kiti aiškumo dėlei pravardes turėjo —
Atseit kokiom savybėm kas pasižymėjo.
Ir būdavo dažnai, kad vienas koks kaimynas
Vienur vienaip, o jau kitur kitaip vadinos.
Patraukė p r a v a r d ė s ir vietinę šlėktiją* —
Dobrynės pavyzdžiu didžiavos jas įgiję.
Dabar beveik visi jau pravardes turėjo,
Nors iš tikrųjų jos Dobrynėj prasidėjo.
Tiktai Dobrynėje jos buvo reikalingos,
Kitur atrodė gi ir kvailos, ir juokingos.

Taip Dobrinskių Motiejų, kas tik jį pažino,
Nuo seno jau B a ž n y č i o s g a i d e l i u vadino.
Vėliau U ž u š o n i o gan keistą vardą gavo,
Nes mat politikoj jisai nedalyvavo[216].
O patys Dobrinskiai vadino jį T r i u š i u k a s[217],
Lietuviams buvo jis M o t i e j ų M o t i e j u k a s.

Kaip jis tarp Dobrinskių, taip ir jo namas šičia[1*],
Iškilęs tarp kitų, žiūrėjo į bažnyčią.
Apleistas jis, matyt, mažai ko buvo vertas —
Net vartai išversti ir daržas neaptvertas,
Ant lysvių neartų berželiai jau šlamėjo.
Kaimelio sostine dvarelis būt galėjo:
Jo namas, erdvumu pranokęs kaimo gryčią,
Turėjo iš dešnės dar mūrinę seklyčią.
Bet pastatai kiti tai spietėsi į krūvą
Kieme, kurs paprastai Dobrynėj mažas būva.
Apirę trobesiai, apgriuvę, susenėję,
Lyg kad žalia skarda stogai žole apėję
Žaliavo iš toli, lyg pieva kur prie šilo.
Kaip kabančiam sode[218] ant kluono stogo kilo
Marga augmenija: ir dilgėlės, ir gėlės,
Aguonos, dobilai, geltonos ramunėlės.
Pastogėj gūžtos ir lizdai įvairiarūšiai
Balandžių ir kregždžių, o po atšlaimą triušiai
Žolelę skainiojo aplink namus pasklidę.
Žodžiu, dvarelis tas jau priminė triušidę.

O buvo kitados!.. Dar pėdsakų čia liko
Ne vieno — ir smarkaus kadaise užpuoliko.
Patrankos sviedinys — kiek laiko jau praėjo! —
Kaip vaikiška galva prie vartų dar gulėjo
Nuo švedmečio[219], su juo, kad atkelti laikytųs,
Paremdavo vartus, plačiai atidarytus.
Atšlaimo pakraštų tarp kiečių ir dilgynių
Gunksojo keletas kryželių ąžuolinių,—
Nešventinti kapai po tais kryželiais buvo,

[1*] Nuo šios eilutės — Justino Marcinkevičiaus vertimas. (*Red.*)

Kur laidojo visus, kas netikėtai žuvo.
Pažvelgęs iš arčiau į tuos namus, kiekvienas
Tikriausiai pamatys išmargintas jų sienas,
Lyg širšių nutūptas, o ten, kur jų įkąsta,
Įlindusi kulka kaip kinvarpa į rąstą.

Net durų rankenos ir vinys parudavę
Jau nukirstos arba šiaip plieno paragavę:
Žygimanto turbūt čia kardus bus mėginę[220],
Nes nukerta lengvai jie vinį geležinę,
O ant jų ašmenų nė ženklo nematyti.
Štai herbai Dobrinskių virš durų išlipdyti,
Bet slepia juos dabar jau sūriams džiaut lentynos,
Ir sukasi ant jų lizdus kregždžių šeimynos.

O pačiame name, pašiūrėje ir klėty
Dar ginklų įvairių galėtumei regėti.
Pastogėj keturi seni šalmai kabėjo:
Veneros paukščiai ten dabar vaikus perėjo,
Maitino, globstė juos, burkuodami maloniai.
Arklidėje šarvai gulėjo plačiašoniai,
Į sieną atremti kaip koks lovys iš plieno,
Kur pusbernis arkliams įverčia plaką šieno.
Virtuvėj rapyras paėmusi virėja
Pasmeigia kepsnį jom ar ugnį taisinėja,
O Vienos bunčuku[221] ji girnas pasišluoja.
Žodžiu, ne Marsas čia, o Cerera rikiuoja[222],
Ir Flora, Pomona[223] jai stengiasi padėti
Dobrinskio namuose, jo kūtėse ir klėty.
Bet šiandien vėl reikės dievaitėms pasitraukti,
Nes Marsas grįžta jau.

Štai švintant ėmė šaukti
Dobrynėje kvieslys. Iš gryčios į trobelę
Bėgiodamas, šlėktas lyg baudžiavon eit kelia.
Dobrynės šlėktija sujudo ir atgijo:
Karčemoje šauksmai ir šviesos klebonijoj.
Kas atsitiko, kur? Nieks nieko nežinojo.
Jaunimas tuo metu sau arklius pabalnojo

Ir baudėsi išjot, bet moterys apspito.
Kovot? Su kuo? Už ką — teiraujasi viens kito.
Klebono namuose pasitarimas vyko,
Kur šlėktos ginčijos, įrodinėjo, pyko,
Kol nutarė galop tuščių kalbų netęsti,
Motiejų pasikviest ir klausimą išspręsti.

Aštuntą dešimtį Motiejus jau pradėjęs,
Konfederacijoj prie Baro pagarsėjęs[224],
Atsimena visi jo narsą ir jo vardą.
O ypač išlenktą Damasko plieno kardą[225],
Kuriuo nukirsdavo ir durtuvus, ir ietis —
Vadino R y k š t e l e tą kardą Dobrynietis.
Jis prie karaliaus vėl po Baro prisidėjo,
Jo pusėje išvien su Tyzenhauzu[226] ėjo.
Kai Targovicon pats karalius atvažiavo[227],
Motiejus pykdamas paliko poną savo.
Užtat, kad taip lengvai tarp partijų gyveno,
B a ž n y č i o s g a i d e l i u vadino jį nuo seno,
Nes kaip gaidelis tas sukiojosi pavėjais.
Tų permainų dažnų nebūtų nieks atspėjęs:
Gal iš tiesų jisai per daug mylėjo kovą
Ir, pralaimėjęs čia, ten rinkosi vadovą?
Gal, kaip politikas, jis buvo išmintingas
Ir stengėsi visur tėvynei būt naudingas?
Kas žino! Užtatai visi gerai žinojo,
Kad pelno ir šlovės Motiejus neieškojo,
Maskviškės partijos jis niekad nesilaikė,
Išvydęs maskolius, apsiputojęs keikė.
Kad nesutikus jų, Motiejus niekur nėjo
Ir kaip lokys tankmėj dabar namie sėdėjo.

O paskutinįkart jis, vedamas Oginskio[228],
Kariavo Vilniuje po vėliavom Jasinskio,
Ir ten su Rykštele parodė, ką mokėjo.
Nuo Pragos pylimų jis vienas nuskubėjo
Pociejaus gint*, kursai parkritęs vos alsavo —
Per dvidešimt žaizdų jisai tą dieną gavo.
Ilgai Lietuvoje galvojo, kad jie žuvo,—

Sugrįžo, bet abu tarytum rėčiai buvo.
Pociejus atsiteist po karo pamėginęs
Ir palivarką jam pasiūlęs prie Dobrynės
Iš penketo kiemų, su žemėm art ir sėti,
Ir auksinais kasmet po tūkstantį pridėti.
Dobrinskis atvertė: „Tegu geriau Pociejus
Motiejui dėkavos, nei jam dėkos Motiejus".
Nepriėmė jisai nė trupinio iš kito.
Sugrįžęs į namus, iš savo rankų mito:
Gamino avilius, galvijams vaistus virė,
Medžiojo kurapkas ir žvėrelius po girią,
Parduodamas šį tą.

Dobrynėj atsirastų
Senų žmonių, kurie lotyniškai įkąstų,
Nes mat palestroje iš pat jaunystės trynės.
Turtingesnių — taip pat. Bet visoje Dobrynėj
Motiejui nei šlovės, nei pagarbos netrūko,
Ne vien dėl to, kad jis smagiai Rykštelę suko,
Bet užtatai, kad jam dorybių nestokojo,
Kad krašto ir šeimos istorijas žinojo,
Kad buvo apsukrus medžioklėj, ūky, teisėj.
Aplinkiniams ir sau visokius vaistus taisė,
Kalbėjo, nors, beje, nepritariant klebonui,
Kad senio išmintis pilna akeivų, monų.
Teisybė buvo tai, kad jis visokį orą
Nuspėdavo geriau už kalendorių storą[229],
Tad nieko nuostabaus, kad ir javų sėjimas,
Baidokų plukdymas, šienavimas, mėžimas,
Ir teismo reikalai — ar taikytis, ar bartis —
Šiais klausimais su juo daugumas ėjo tartis.
Motiejus tos šlovės visai nepageidavo,
Jos vengdamas, dažnai jis ir klientui savo
Užtrenkdavo duris, pats pasislėpt skubėjo.
Retai ir ne bet kam jisai patarinėjo:
Kai klausimas svarbus, kai reik teisybę ginti,
Paklaustas jis trumpai išdėstydavo mintį.
Tikėtasi užtat, kad, reikalą išklausęs,
Jis užsidegsiąs ir patsai jam vadovausiąs,

Nes mėgo muštynes, be to, kaip jau sakyta,
Maskviškės padermės neapkentė.

Tą rytą
Senukas vienas sau po kiemą vaikštinėjo
Niūniuodamas: „Aušros žvaigždė jau patekėjo“[230]
Ir džiaugės, kad rūkai nekyla į padangę
Kaip paprastai, kada dar debesys ją dengia,
O leidžiasi žemyn. Čia lengvas ryto vėjas
Juos tvaiskė, gainiojo nuo miško atskubėjęs.
Saulutės spinduliai pro rūką prasigavo,
Paauksinę rausvai, gelsvai jį sidabravo.
Taip Slucko meisteriai garsiąsias juostas audžia:
Mergaitė pagrindą išlygina, suglaudžia,
Audėjas iš viršaus tarp metmenų šilkinių
Nuleidžia ataudų auksinių, sidabrinių
Ir juostą sukuria gėlėtą, išrašytą,
Kaip saulės spinduliai iš ūkanų šį rytą.

Pabaigęs poterius, Motiejus atsiduso;
Patraukė kaip kasdien prie įprastinio triūso.
Palaužęs lapų, jis tik švilptelėjo tyliai —
Ir triušiai iš visų landynių pasipylė.
Atrodė, kad veja narcizais pražydėjo:
Baltavo ausys jų, o tarp žolių spindėjo
Tarytum ant žalios aksominės suknelės
Rubinais kruvinais raudonos jų akelės.
Pakėlę galveles, jie klausosi ir žiūri.
Patraukė pagaliau baltkailių triušių būrį
Kopūstlapiai švieži; prie senio nukurnėjo,
Kabinos ant pečių, ant kelių jam tupėjo.
Kaip triušis baltas pats, gražiai su jais draugauja,
Globoja, glosto juos. Pasėmęs sorų saują,
Jis žvirbliams paberia; tie govėda triukšminga
Nuo stogo į žoles prie senio kojų sminga.

Kol jis taip džiaugėsi jų vaišėm, netikėtai
Pradingo triušiai ir tarytum pamėtėta
Šeimyna žvirblių vėl ant stogo nupurpsėjo:

Nauji svečiai tiesiog iš klebonijos ėjo.
Jie buvo pasiųsti ankstyvo suėjimo
Ir skubinos paklaust Motiejaus patarimo.
Nusilenkė žemai ir vartelius uždarė.
„Tegul pagarbintas bus Jėzus Kristus“,— tarė.
„Per amžių amžius...“ — taip atsakė jiems Motiejus.
Išgirdęs su svarbiom naujienom juos atėjus,
Į vidų pakvietė, visus paprašė sėstis,
Ir vienas iš svečių dalyką ėmė dėstyt.

Į kiemą tuo metu šlėktijos daug prigriuvo.
Pirmiausia Dobrinskiai; kaimynų irgi buvo —
Brička, kalamaška, kas raitas, kas važiuotas,
Kas traukė tuščiomis, o kas gerai ginkluotas.
Pririšę arklius prie tvorelės ar beržiuko,
Smalsumo vedami, visi prie gryčios suko:
Troba ir priemenė šlėktijos prigužėjo,
Kiti net prie langų klausydami stovėjo.

Septinta knyga

PASITARIMAS

TURINYS. IŠGANINGI BARTKAUS, PRAMINTO PRŪSU, PATARIMAI.— KARINGAS MOTIEJAUS KRAPYLOS BALSAS.— POLITIŠKAS PONO BUCHMANO BALSAS.— JANKELIS PATARIA TAIKINTIS, BET PEILIUKAS JAM ATKERTA.— GERVAZO KALBA, RODANTI DIDELĘ SEIMELIŲ DALYVIO IŠKALBĄ.— SENIO MOTIEJAUS PROTESTAS.— NETIKĖTAS KARINĖS PASPIRTIES PASIRODYMAS NUTRAUKIA PASITARIMĄ.— PULT SOPLICAS!

Štai Bartkus jau eilės pasisakyt sulaukė.
Baidokais jis dažnai į Karaliaučių plaukė.
Vadino Prūsu jį apylinkėse mūsų,—
Nors pats jisai labai neapkentė tų prūsų,
Bet savo kalbose dažnokai juos minėjo.
Keliaudamas toli, pasaulio daug regėjo,
Daug skaitė laikraščių, politikas aistringas,
Tad patarimas jo galėjo būt naudingas.
Jis baigė kalbą taip:

„Oi ne, brolau Motiejau,
Čia susirinkusių Tėveli geradėjau:
Pagalba nemenka. Tikiu aš tais prancūzais
Kaip lošiant keturiais gautais iš karto tūzais:
Karingi! Juk lig šiol po mūs Kosciuškos Tado
Dar tokio genijaus smarkaus neatsirado
Kaip Imperatorius, didysis Bonapartas.
Atsimenu gerai jį keliantis per Vartą[231].
Su Gdansku prekiavau, per sieną važinėjau;
Nemaža giminių aš Poznanėj turėjau —
Kaip sykis tuo metu pas juos aš ir viešėjau;
Svetingai priėmė mane tada Juzefas
Grabovskis, kurs dabar kareivių pulko šefas[232].
Prie Obezežo[233] jis tą vasarą gyveno.
Medžiojom tad abu, geri draugai nuo seno.
Kaip Lietuvoj dabar, taika ten viešpatavo.
Staiga pasiuntinys su laišku atšuoliavo
Nuo pono Todveno[234] (atsimenu tą dieną!).
Grabovskis perskaitęs sušuko garsiai: „Jena!

Jau prūsai sumušti, didi kova laimėta!“
Ant kelių puoliau ir už žinią netikėtą
Dėkojau viešpačiui.

Į Poznanę nujojom —
Lyg ir su reikalais, lyg nieko nežinojom —
Ir matome: visi hofratai ir landratai,
Jų komisarai[235] ir į juos panašūs latrai
Mums lenkiasi žemai drebėdami, laidokai,
Kaip karštu vandeniu apipilti prūsokai.
Mes klausiam juokdamies: tai kokios gi naujienos,
Kaip, sakom, reikalai, kaip klojasi prie Jenos?
Suprato vokiečiai, kad galas čia jų šlovei,
Iš baimės ėmė rėkt: „Achary Got!“ ir „O vej!“[236]
Tuoj puolė į namus, o iš namų — į kojas!
Kaip skruzdėlės visur tik šliaužia, tik vyniojas,—
Pilni visi keliai jų vagenų, fornalkų[237].
Vežimuos ant daiktų, rakandų, indų, malkų
Vaikai ir moterys. Tik bėga, kaip kas gali,
Palieka Lenkiją, palieka mūsų šalį!
O mes gi patylom pasitarėm suėję,
Sušokom ant arklių — ir kad sukėlėm vėją!
Įpylėme gerai hofratams ir landratams,
Išgaudėm už kasų karininkus bematant[238]!
Dombrovskis atnešė į Poznanę mums viltį —
Nuo imperatoriaus įsakymą: sukilti[239]!
Ir per šešias dienas — lyg būtų kas iššlavęs —
Net vaistui vokiečio nebūtum niekur gavęs!
O jeigu mums visiems dabar taip susibūrus
Ir Maskvai pirtį čia, Lietuvoje, užkūrus?
Motiejau, kaip manai? Juk jei su Bonapartu
Besiderėdama Maskva nesusitartų,
Tai žinome gerai, koks jis narsus, galingas!
Sakyk, kaip tu manai, Motiejau išmintingas?“

Nutilo. Ir visi belaukdami tylėjo.
Motiejaus nei galva, nei akys nejudėjo,
Tik keliskart ranka lyg kardo grabinėjo,
Kurio jisai dabar, po krašto užgrobimo,

Nesinešiojo, bet ranka iš įpratimo
Pašonėn siekdavo maskolių paminėjus:
Atsimena ranka Rykštelę ten kabėjus,—
Visi jį užtatai Užušoniu vadino.
Pakėlė galvą jis, šlėkta nusiramino
Ir laukė jo kalbos, bet vėlgi apsigavo —
Motiejus pamažu nuleido galvą savo.
Prabilo pagaliau, piktai suraukęs kaktą,
Pabrėždamas žodžius, linguodamas į taktą:

„Kas, klausiu, atnešė jums šitą žinią naują?
Kur tie prancūzai? Kas pulkams jų vadovauja?
Ar su Maskva tikrai jau karas prasidėjo?
Kuria kryptim ir kiek kareivių pajudėjo?
Ar daug pėsčių? Raitų? Kas žino — tepaskelbia!"

Visi tylėjo tik žemyn akis nudelbę.
O Prūsas patarė: „Palaukim Bernardino:
Jis žinią atnešė, jis, taigi, viską žino.
Nedelsdami žvalgus pasiųskime prie sienos,
O patys patylom ginkluokimės kaip vienas!
Tiktai, sakau, kol kas atsargūs būkim, broliai,
Kad neužuostų mūs ketinimų maskoliai".

„Atidėlioti? Laukt? — Motiejus antras tarė,
Vadintas Krapyla — už tai, kad pasidarė
Sau buožę jis, kurią Krapylėle vadino[240];
Pasirėmė ant jos ir barzdą nukabino.—
Atidėliot ir laukt! — jis ėmė garsiai rėkti.—
Seimeliuose plepėt, paskui — į krūmus bėgti!
Aš Prūsuos nebuvau, ir išmintis tų Prūsų
Netinka man! Turiu bajoriškąją, mūsų:
Jei muštis nori, tai čiupk Krapylą ir kaukis,
Jei mirti ketini, tai kunigėlio šaukis!
Aš muštis ir gyvent, gyvent ir muštis noriu!
O Bernardinas — che! jis tinka prie altorių.
Privalom Maskvą graužt! O jūs — šnipai, žvalgyba...
Pasenote visi, ir jūsų galvos kliba!
Skalikui pridera sekt pėdsakais, lakstyti,

Vienuoliui — kalėdot, o man — šlakstyt, šlakstyti!"
Ir trenkė į grindis, iškėlęs Krapylėlę.
„Šlakstyt, šlakstyt!" — visi suriko lyg pašėlę.

Krapylą parėmė ir Bartkus — Skustuvėlis
Su plonu kardu, ir Motiejus — Ąsotėlis
(Mat iš jo šautuvo, jo tūtos plačiaskylės,
Kulipkos tuzinais kaip iš ąsočio pylės):
„Valio tad Krapyla, valio jo Krapylėlė!"
Dar Prūsas ginčijos, bet juoką tik sukėlė.
„Šalin! — pradėjo šaukt.— Bailiai tik tiek ir žino,
Kad slepias po gaubtu vienuolio Bernardino".

Pakėlė galvą vėl Motiejus Dobrynietis,
Ir liovės šlėktija tarpusavyje rietis.
„Iš Robako, sakau, nėra ko juoktis, broliai:
Ne vieną riešutą pragraužė jis lig šiolei[241]!
Tik sykį jį mačiau. Iš stoto ir iš veido
Tą paukštį pažinau. Jisai akis nuleido
Bijodamas, kad tik neimčiau klausinėti.
Koks mano reikalas? Kam apie tai kalbėti?
Jis neateis čionai. Kam šauktis Bernardino?
Jei tie gandai iš jo, tai niekas dar nežino,
Ko siekia Kunigas[242]: galbūt jis suklaidino!
Ir jeigu, be gandų, jūs nieko negirdėjot,
Tai ko gi norite? Ko pas mane atėjot?"

„Kariaut!" — atsakė jam.— „Su kuo kariauti, broliai?"
„Su maskoliu kariaut! Šalin visi maskoliai!"

O Prūsas vis garsiau sau balso reikalavo,
Kol išmeldė tylos jis linkčiojimais savo,
Kol, rėkdamas plonai, nutildė visą minią.
„Ir aš geidžiu kariaut! — jis mušės į krūtinę.—
Nors Krapylėlės dar lig šiol nesinešiojau,
Bet prūsų ketvertą vairairkliu paklojau,
Kai sykį Priegliuje skandint mane norėjo".
„Puiku! Šlakstyt! Šlakstyt!" — taip Krapyla kalbėjo.
„Bet, viešpatie brangus, pirmiausia reik matyti,

Su kuo kariaut, už ką? Ir liaudžiai pasakyti! —
Atkirto Prūsas jam. — Kaip žmonės ruošis kovai,
Jei kur, kada, prieš ką nežinom mes, vadovai!
Tvarkos mums, ponai, reik! Reik išminties ir proto!
Ir nutarimo reik, brolyčiai, apgalvoto!
Konfederaciją sušaukime[243], kaip dera:
Nutarsim, kur pradėt, išrinksim vadą gerą.
Taip buvo Lenkijoj: pamatėm, kad jau ima
Bėgt vokiečiai, tai ką? Mes tuoj — pasitarimą!
Apsiginklavome ir parengėm puolimą,
Ir vos Dombrovskio tik įsakymo sulaukėm,
Tuoj puolėm prie žirgų! Sušokom ir patraukėm!"

„Prašyčiau žodžio aš!" — tai Buchmanas, urėdas
Iš Klecko[244], ėmė šaukt. Nors vokiškais parėdais
Puikavosi jisai, bet buvo lenkas doras.
Neaišku buvo tik, ar iš kilmės bajoras,
Bet, žmogų gerbdami, kilmės nesiteiravo, —
Užteko, kad jisai garsiam dvare tarnavo
Ir kad mokslingumu ne vieną ką pranoko.
Iš knygų svetimų ūkininkaut išmoko.
Administravo tad gerai, dorai, tvarkingai,
Politikavo jis taipogi išmintingai,
Gražiai rašyt, o dar gražiau kalbėt mokėjo.
Nutilo tad visi, vos jis tik prakalbėjo.
„Prašyčiau žodžio aš!" — dar sykį pakartojo,
Nusilenkė ir taip skambiu balsu bylojo:

„Oratoriai, kurie jau prieš mane šnekėjo,
Daug klausimų svarbių galvotai nagrinėjo,
Iškėlė daug minčių dėl svarstomo dalyko;
Surinkti jas krūvon — tik tiek man ir teliko.
Viliuos išryškinti diskusijas protingas,
O taipgi nuomones sutaikinti skirtingas.
Dvi klausimo puses čia susirinkę kelia,
Tad leidžiuosi ir aš į jau pramintą kelią.
Pirmiausia, tai kodėl reik imtis sukilimo?
Ir koks jo turinys[245]? Kur semtis patyrimo?
O antra — tai valdžia. Prašyčiau man atleisti:

Šiuos klausimus, manau, reik vietomis sukeisti
Ir nuo valdžios pradėt, o kai jau ją suprasim,
Tai tikslą, turinį ir sukilimui rasim.
Dabar kas link valdžios. Jei mes tik pavartysim
Žmonių istoriją, tai patys pamatysim,
Kaip jie, laukiniai dar, tačiau pavojų junta
Ir ginasi kartu, sueidami į tuntą, —
Taip žmonės pradeda žmonių bendrijos kelią,
Iš savo laisvės taip aukoja po dalelę
Visų gerovei ir pagal susitarimą:
Iš čia įstatymai ir teisė pradžią ima.
Kaip matom, ir valdžia iš sutarties išplaukia[246],
O ne iš dievo, kaip ne vienas garsiai šaukia.
Kontraktas toks yra visų valdžių šaltinis,
Jos padalijimas — tai tikslas galutinis...“

„Kontraktai, sandėriai! Ar Kijevo, ar Minsko![247] —
Motiejus tarė.— Štai Respublika Babinskio![248]
Kas carą siuntė mums — ar dievas, ar šėtonas —
Aš nesiginčysiu; žinau, kad jis — tironas.
Tad kaip nuversti jį — paaiškinkit man, ponas!“

„O! — šaukė Krapyla. — Kad taip prie caro sosto
Pripulčiau — tai tikrai užtektų vieno mosto!
Nebepadėtų jam nei Kijevo joks traktas,
Nei Minsko, žinoma, nei Buchmano kontraktas.
Nei viešpaties galia daugiau jo neprikeltų,
Nei Belzebubo — o, kad kas jam taip įgeltų!
Jūs, ponas Buchmanai, kalbėjot kuo gražiausiai,
Bet kalbos kalbomis, šlakstyti — tai svarbiausia!“

„Teisybė!“ — suspiegė ir Bartkus Skustuvėlis.
Ir nuo Krapylos prie Motiejaus jo šešėlis
Bėgiojo troboje kaip staklėse šeivelė.
„Motiejau, buožė kur? Motiejau, kur Rykštelė?
Susitariam — ir marš maskolių lupt per sprandą,
Motiejau, vadovauk, Rykštele, duok komandą!“

O Krapyla į tai: „Komanda — tik paradui.
Pas mus kauniškėje sukilėlių brigadoj[249]
Ji būdavo trumpa: baidyk, bet nebijoki!
Nepasiduok ir mušk! Tiktai į priekį joki!
Viens, du!“ — „Aš pritariu,— Skustuvas tęsė mintį.—
Kam čia aktus rašyt, kam rašalą gadinti?
Konfederacija, — o kam ji? Kas ją siūlė?
Motiejus veda mus! Rykštelė — jo krivūlė“.
O Krapyla: „Valio Gaideliui ant bažnyčios!“
„Krapylai mūs — valio!“ — suriko pusė gryčios.

Bet čia jau šurmulys vienam kampe pakilo, —
Matyt, kad sueiga į dvi dalis suskilo.
„Nemėgstu santarvės!“[250] — pabrėždamas iš reto
Kalbėjo Buchmanas. Kažkas jau šaukė: „*Veto!*“
Jam pritarė kiti. Galop prabilo storas
Ir aukštas Skoluba — atvykėlis bajoras:

„Jei reikalai tokie, tai, ponai, aš išeisiu.
Ar čia, be Dobrinskių, kiti neturi teisių?
Mums Raktininkas, taip, Rembaila, davė žinią,
Kad taip ir taip, girdi, skubėkit į Dobrynę,
Ne vien tik Dobrinskių, girdi, naujienos laukia,
O apskrities visos, ir Robakas mus šaukia,
Kaip visados kažką neaiškiai sumurmėjęs,
Kad reikalas svarbus, bet taip ir nesuspėjęs
Paaiškinti dorai; mes sukvietėm kaimynus
Ir suvažiavome. Pats laikas būt priminus,
Kad čia, be Dobrinskių, atvyko savo noru
Dar apie du šimtus aplinkinių bajorų;
Tai tarkimės visi. Jei rinkt maršalką reikia —
Balsuokime visi, draugingai nusiteikę,
Lygybės vedami!“

„Lygybės!“ — šaukti ėmė
Du Terajevičiai, Stupulkovskiai juos rėmė
Ir trys Mickevičiai valiuodami: „Lygybė!“
Kartojo Buchmanas: „Mus pražudys vienybė!“
Suriko Krapyla: „Jei taip — nereikia jūsų!

Užušoniui valio! Valio maršalkai mūsų!“
Palaikė Dobrinskiai Motiejų — vadą savo,
Aplinkinė šlėkta jiems priešinos, vetavo[251].
Bajorų minioje didžiausias triukšmas kilo,
Ir sueiga visa į dvi dalis suskilo,
Iš vieno kampo „taip“, iš kito „ne“ aidėjo.

Motiejus vienas tik tylėdamas sėdėjo
Nei balso, nei galvos nė sykio nepakėlęs.
O priešais Krapyla, ant savo Krapylėlės
Parėmęs galvą lyg moliūgą — ant jos koto,
Stovėjo laukdamas sprendimo apgalvoto
Ir į abi puses moliūgu tuo lingavo,
Tik atkakliai „Šlakstyt!“ kartojo šūkį savo.
Tarp šaukiančių judrus Skustuvas bėginėjo,
Jis nuo Krapylos prie Motiejaus puldinėjo.
Ąsotis lakstė nuo kaimyno prie kaimyno,
Lyg taikint bajorus su Dobrinskiais mėgino.
Jei vienas rėkė „Skust!“, tai kitas „Laistyt!“ šaukė.
Motiejus ėmė pykt, nors vis dar kantriai laukė.

Visuotiniam triukšme nieks nesiklausė kito.
Čia virš visų galvų lyg spindulys sušvito
Ir ilgas, ir platus dvipusis kalavijas,
Nuskudrintas gerai, nė kiek nesurūdijęs:
Teutonų kardas tai, ir Niurnbergo tai plienas[252]!
Išvydę jį, visi nuščiuvo tuoj kaip vienas —
Iš kalavijo mat ir žmogų jie atspėjo.
„Peiliukas! Ei, valio Peiliukui! — nuaidėjo. —
Rembailų herbui ir jo spindinčiam Teutonui!“
„Valio mūs „Pusožiui“, mūs Rumbui, mūsų Ponui!“

Gervazas (nes tai jis) pro minią prasigavo
Į gryčios vidurį ir kardu sušvytravo,
Iškėlė jį aukštyn ir, prie Motiejaus žengęs,
„Peiliukas, — tarė jis, — žemai Rykštelei lenkias.
Bajorai Dobrinskiai! Paaiškinsiu pirmiausia,
Kam sukviečiau jus čia, o jūs, manęs išklausę,
Nutarsit, kas ir ką ir kaip daryti gali.

Girdėjote gandus, besklindančius po šalį?
Pasauly dideli dalykai prasidėjo.
Tą patį jums turbūt ir Robakas kalbėjo?"
„Tą patį!" — „Tai gerai. O jei galva protinga,
Iš pusės žodžio ji supras, kas reikalinga,
Ar ne tiesa?" — „Tiesa!" — „Vadinas, bręsta karas:
Ten — imperatorius, o šičia — rusų caras.
Kaip paprastai kare, karaliai su karaliais
Surems kaktas. O mums ką veikti, po paraliais?
Kada du dideli pradės viens kitą smaugti,
Mes pulkim mažesnius ir smaukim — ko gi laukti?
Didieji — didelius, maži — mažus sukibę
Kaposime, pakol nuversim tą bjaurybę,
Kol saulė vėl pakils virš laisvo mūsų krašto.
Ar ne tiesa?" — „Tiesa! Kalbėjai kaip iš rašto".
O Krapyla: „Šlakstyt!" — pakėlė buožę vėl jis.
„Aš pasiruošęs skust", — kartojo Skustuvėlis.
„Tik susitaikinkit, — maldavo Ąsotėlis, —
Išrinkit vadą sau, paskui nebus tam laiko".
Nutraukė Buchmanas: „Kvailiai sau tesitaiko!
Diskusija vieša teisybę tik palaiko.
Prašau tylos! Dabar tiesa laimėt privalo,
Nes Raktininkas ją iš kito ima galo".

Gervazas pertarė: „Aš noriu tik pratęsti:
Didžiuosius reikalus didieji turi spręsti, —
Bus imperatorius, karalius ir senatas,
Ir Krokuvoje bus aukštų tarėjų ratas.
O kur mes sutartis rašysim čia, Dobrynėj?
Kreida ant krosnies gal, nuo suodžių ją nutrynę?
Ar dar prisimenat senovinę gadynę?
Kas rašė? Raštvedžiai. Kam rašė? Visai šaliai.
Dabar jų Lenkijoj ir Lietuvoj lig valiai.
Mums lieka Peiliuku rašyti". — „Ir šlakstyti", —
Pridūrė Krapyla. „Ir Ylele badyti", —
Mojuodamas špaga, suriko Bartkus Yla.

„Paliudysit visi, — Gervazas tęsė bylą, —
Juk sakė Robakas, kad, laukiant Bonaparto,

Reik apsišluot gerai, išpilt šiukšles už tvarto.
Šių žodžių jūs, matyt, neperkandot iš karto:
Tai kas tos šiukšlės, a? Kas apvogė, aš klausiu,
Ir lenką užmušė, geriausią iš geriausių?
Jo įpėdinį koks išvijo niekadėjas?
Ar pasakyt, kas jis?" — „Suprantama, Teisėjas! —
Ąsotis pertraukė. — Daug pikto jis pridarė!"
„Šlakstyt, vadinas, jį!" — taip Krapyla čia tarė.
„Pakarti išgamą!" — ir Buchmanas pridėjo.
„Pult Soplicas! Pirmyn!" — pikti šauksmai aidėjo.

Bet Prūsas ryžosi Teisėjo dorą ginti.
Jis ištiesė rankas: „Prašau nusiraminti!
Bajorai, broliai! Ak, dėl viešpaties malonės!
Ai Raktininke, ai! Ar jau pamišot, žmonės?
Jei brolis — niekdarys ir jeigu jis išvytas,
Tai ar už jo kaltes dabar atsako kitas?
Tai nekrikščioniška! Jus Grovas prikalbėjo.
Ar kokio blogo mes patyrėm iš Teisėjo?
Užkabinėjate jį patys visą laiką
Ir bylinėjatės, o jis gi siūlo taiką,
Jo žodžiai, jo darbai ir poelgiai taikingi.
Kad riejas su Grovu? Jų reikalas — turtingi:
Te ponas su ponu pešiojas, kiek netingi.
Engėjas Soplica? Kam čia toli dairytis:
Jis pirmas uždraudė žemai prieš jį lankstytis[253].
Ne sykį pats mačiau jo namuose užėjęs
Prie stalo mužikus, jų vidury — Teisėjas[254].
Valstiečių mokesčius apmoka jis iš dvaro.
Kaip, ponas Buchmane, ar Klecke šitaip daro?
Teisėjas išgama? Iš mažumės pažįstu!
Kas metė šiuos žodžius, prašyčiau, kad pagrįstų.
Jis myli Lenkiją ir papročius jos saugo,
Maskvietiškom madom jisai dar neapaugo.
Sugrįžęs į namus, nuplauti Prūsų raugo
Aš visados skubu tiktai į Soplicynę:
Alsuoji ir geri tenai žmogus tėvynę!
Aš, ponai Dobrinskiai, jūs brolis, bet Teisėjo
Neleisiu skriaust! Galbūt mums prisimint vertėjo,

Kad Lenkija kaip tik ir ėjo į didybę
Per meilę, santarvę, vienybę ir brolybę,
Kai su kvailystėm nieks viešai nedrįso lįsti!"
Gervazas šaukė: „Kart niekšus — tai ne kvailystė!"

Ant suolo Jankelis pašoko, apsidairė,
Iškilo virš visų barzda jo tartum gairė.
Nuščiuvo šurmulys. Tada, nužvelgęs minią,
Kepurę nuo galvos nusiėmė lapinę,
Jarmulką[255] pasmaukė ir juostą susirišo,
Kairiosios plaštaką už juostos užsikišo,
Nusilenkė žemai ir tokią kalbą varė.

„Aš, ponai Dobrinskiai, esu žydelis, — tarė, —
Teisėjas Soplica nei brolis man, nei svotas,
Tačiau aš jį gerbiu, nes geras ir galvotas.
Gerbiu ir Dobrinskius, visus ponus šviesiausius:
Kaimynai jūs dori, geriausi iš geriausių!
Bet pasakysiu taip: užpulsite Teisėją,
Užmušite ką nors, tas rietenas pradėję...
O kur ispravnikas[256]? Kalėjimas? Kareiviai?
Jų Soplicynėj daug... Tik pagalvokit blaiviai:
Asesorius tenai. Tik švilptelėt užtenka,
Ir jėgeriai[257] kaipmat iš viso kaimo slenka.
O kas iš to išeis? Jei laukiat Bonaparto,
Tai jis kol kas toli ir neatbėgs iš karto.
Daug žydų sutikau Belicoje[258] prie sienos,
Išklausinėjau juos. Ten šitokios naujienos:
Prie Lososnos[259], girdėt, prancūzas apsistojęs
Ir lig pavasario vargu ar judins kojas.
Juk Soplicynė — tai ne kromas koks! Teisėjas
Jos niekur neišveš ant ratų susidėjęs.
Pats ponas Soplica — ne nuomininkas žydas:
Jis niekur nepabėgs, nes dvaras — tai jo skydas.
Ligi pavasario puolimą atidėkit:
Prancūzas pajudės — ir jūs tada pradėkit.
O aš dabar kviečiu visus šviesiausius ponus
Užeiti pas mane, jei būsit tiek malonūs:
Pagimdė Sorė man, nu, Jankelį mažytį!

Jau būgnas su dūda[260], du smuikai užprašyti.
O liepinio midaus[261], Motiejau geradėjau,
Mazurkų ir dainų seniai aš jums žadėjau!
Prašau tad prie stalų ir prie naujos mazurkos:
Jums fein ją padainuos maniškės fein bachurkos[262]“.

Tą kalbą Jankelio, kurį visi mylėjo,
Pritardami šauksmais, džiaugsmingai palydėjo:
Ir gryčioj, ir kieme daugumas jį palaikė.
Gervazas Peiliuku į Jankelį jau taikė:
Tas dingo minioje. O Raktininkas pyko:
„Kam, žyde, kišt nagus prie svetimo dalyko!
Jums, Prūse, baržas dvi Teisėjas patikėjo[263] —
Tai už tas geldas jūs taip šokat gint Teisėjo?
O juk iš Horeškų kadaise tėvas jūsų
Tų baržų dvidešimt plukdydavo link Prūsų!
Iš jų ir turtą sau nemažą susikrovė.
Ar ne iš Horeškų ir Dobrinskių gerovė?
Kas neatsimena — tikriausiai bus girdėjęs,
Kad Stalininkas jums — tai tikras geradėjas:
Kas valdė jo dvarus ir jo žemes prie Pinsko?
Urėdais buvo kas? Dobrinskis po Dobrinskio!
Kas prievaizdais pas jį ir ūkvedžiais tarnavo?
Vis ponai Dobrinskiai! Užmiršot tėvą savo.
O jūsų reikalus kas tribunoluos gynė,
Kieno malonėmis naudojosi Dobrynė?
Kas leido jūs vaikus į mokyklas? O galgi
Kas kitas duodavo jiems drapanas ir valgį?
O kiek paaukštino ir sušelpė vaikinų?
Taip elgės tik dėl to, kad buvo jums kaimynas!
Nūn drasko jūs ežias jau Soplicų noragas.
Ką gero davė jis?“

„Sulauksi! Tikras nagas, —
Ąsotis pertraukė. — Mat šunbajorio vaikas!
Užtat kaip nešasi, kaip išdidžiai jis laikos!
Atsimenat, kviečiau į vestuves. Atkako.
Tad girdžiau kaip visus. „Aš negeriu,— jis sako,—
Jūs, šlėktos, maukiate, kiek jums kas beįpiltų“.

Magnatas, matote, iš Marimonto miltų[264]!
Į gerklę pylėme, pagirdėm Jo Malonę.
Dabar įpilsiu jums iš Ąsotėlio, pone".

Pridėjo Krapyla: „Šlakstysiu jį už sūnų,
Kurs buvo apsukrus ir jau sumitęs kūnu;
Dabar pakvaišo taip, kad jį Maišu vadina,
O kaltas Soplica, nors čia kai kas jį gina.
Sakiau juk sūnui aš: „Neįsk į Soplicynę!
Užklupsiu ten tave — išmarginsiu sėdynę!"
Tas iš kanapių vėl, žiūriu, prie Zosės kyla.
Nutvėriau už ausų ir surengiau jam pylą,
Parsivariau namo kaip kokį nebrendilą —
Nors žliumbia, bet vis tiek prieš tėvą nosį kelia:
Jis eisiąs, nors užmušk, mylįs, girdi, Zoselę,
Regėti ją norįs... Matau — visai pakvaišo.
Teisėjui ir sakau: „Leisk ją už mano Maišo!"
O tas — girdi, jauna, palauk dar metų porą!
Ir perša ją kitam. Taip suvedžiot bajorą!
Užtat per vestuves Soplicą aplankysiu,
Jauniesiems iš peties lovelę pašlakstysiu".

Gervazas šaukė: „Taip! Ir toks žmogus be vardo
Kilmingesnių už jį turtus ir garbę ardo!
Net žodį „Horeška" iš jūs širdžių ištrynė!
Kur dėkingumas, a? Jo nebėra Dobrynėj.
Bajorai! Norite kariaut prieš rusų carą,
O šiandien bijotės užpult Soplicos dvarą?
Baisu kalėjimo! Ne plėšti ir naikinti
Aš jus kviečiu — o, ne! Šaukiu jus teisių ginti:
Juk Grovas bylą šią laimėjo[265], taigi, broliai,
Mes vykdom nuosprendį! Taip būdavo lig šiolei —
Dekretų vykdymą bajorai prižiūrėjo,
Dažniausiai Dobrinskiai; dėl to ir pagarsėjo
Jie Lietuvoj! Beje, juk Dobrinskiai jau sykį
Prie Mišių buvo, rods, su rusais susitikę,
Kai Voinilovičius[266] maskoliams vadovavo,
Iš Logomovičių dar Vilkas atžygiavo.
Atsimenat, kaip mes, sugavę Vilką, tvarte

Po balkiu niekšą tą ketinome pakarti[267],
Kad skriaudė .valstiečius ir kad su rusais dėjos.
Paleidom, nes kvaili mužikai jo gailėjos!
(Aš ant Peiliuko jį pasmeigsiu dar prie progos.)
Visų tų antpuolių ir pasekmės neblogos,
Nes grįžome iš jų, kaip kad bajorams dera,
Su nauda ir garbe, apgynę vardą gerą!
Bet kam tai prisimint? Juk šiandien veltui Grovas
Su teismo sprendimu jus prašo kaip ieškovas
Apginti teises jo, našlaičio ir kaimyno!
Taip. Stalininkas — tas, kuris visus maitino,
Ir ainis jo draugų neturi jau Dobrynėj!
Tik aš su Peiliuku jį ginsime kaip gynę!"

Pridėjo Krapyla: „Ir mano Krapylėlė
Šalia Peiliuko stos! Daug mūšių ji pakėlė.
Bet, dievaži, viens du! Kur du, tai vis ne vienas!
Kur Krapyla nesieks, ten sieks Gervazo plienas.
O jie tesiplepa, kaip ligi šiol plepėję!"

Skustuvas pritarė: „Aš irgi prieš Teisėją!
Kur jūs išmuilinsit, nuskus ten Skustuvėlis".
„Aš irgi su jumis, — pridūrė Ąsotėlis, —
Maršalkos jau, matyt, rinkimų nesulauksiu,
Todėl kitus „balsus" aš iš kišenės trauksiu
(Ir iš kišenės jis pasėmė kulkų saują):
Teisėjui tie „balsai", kol jis čia teisėjauja!"
Sušuko Skoluba: „Mes dedamės prie jūsų!"
Bajorai ėmė šaukt: „Kur jūs, ten reikia mūsų!
Valio tad „Pusožiui"! Horeškos tegyvuoja!
Valio Rembailai! Ei, prieš Soplicas žygiuojam!"

Ir taip kone visus Gervazas įkalbėjo —
Mat šlėktos ir be to jau širdo ant Teisėjo:
Kaimynai, kaip žinia, nesutaria dėl ežių,
Dėl pievų ir kelių, dėl miško ir dėl medžių.
Ar daug čia reikia, kad pavydulys dėl turtų
Ir neapykanta visus krūvon suburtų?

Už Raktininką tad visi dabar kilnojo
Kas kardus, kas lazdas...

Motiejus atsistojo
Iš užstalės niūrus ir mintyse paskendęs,
Į gryčios vidurį išėjo. Įsisprendęs
Į šonus rankomis, jis galvą palingavo.
Pabrėždamas piktai kiekvieną žodį savo,
Jis tarė taip: „Kvailiai! Kvailiai sutiko kvailį!
Gal kas ir pariebės, o jūs — įkišit kailį.
Kol buvo svarstoma Respublikos gerovė,
Nesantaika, vaidai tarp jūsų nesiliovė:
Nei pasitart rimtai, anei susikalbėti,
Nei vadą išsirinkt! Kvailiai jūs neregėti!
Vos apie nuoskriaudą išgirdot asmeninę,
Tuoj puolėte krūvon, viens kitą apkabinę!
Šalin iš čia, kvailiai! Šalin, sakau, šėtonai!
Tegriebia jus velnių triskart trys milijonai
Į pragarą!!!"

Visi lyg pritrenkti nutilo.
Tačiau dabar kieme didžiausias triukšmas kilo:
„Valio mūs Grovui!" Mat jis keliuku vingiuotu
Atjojo su būriu žokėjų apginkluotų.
Ristūnas jo puikus vis trypė ir nerimo,
Apsiaustas plaikstėsi itališko kirpimo —
Plati pelerina iš juodo aksamito,
Prie kaklo susegta, laisvai lig juostos krito,
Su plunksna skrybėlė. Įjojęs į Dobrynę,
Iškėlė špagą jis, pasveikindamas minią.

„Valio! Neleisime skriaust mūsų Geradėjo!"
Iš gryčios šlėktija pro langus jau žiūrėjo,
Paskui su Gervazu prie durų nuskubėjo
Ir, šaukdama „valio", kieman išsidangino.
Motiejus iš paskos duris užsirakino,
Pro langą pažvelgė, „kvailiai!" — piktai pridūrė.

Tuo tarpu šlėktija prie Grovo susibūrė,
Patraukė smuklėn. Čia Gervazas, atsiminęs
Senus gerus laikus, tris juostas sukabinęs,
Iš rūsio tris bačkas su gėrimais ištraukė.
Midus, degtinė ir alus iš bačkų žliaukė
Trim čiurkšlėmis: viena balta, kita raudona,
Trečia gi liejosi kaip auksas koks geltona,
Ir lyg vaivorykštė virš viso rankų miško
Trys spalvos į taures, aukštai pakeltas, tryško.
Užsidegė šlėkta. Ir, gerdama už Grovą,
„Ei, pulti Soplicas!“ — jau veržėsi į kovą.

O Jankelis tylom ant arklio — ir nurūko[268].
Ir Prūsas, pagaliau užšokęs ant bėruko,
Ketino bėgt — šlėkta jį vytis pasileido.
Mickevičius kieme stovėjo[269] — iš jo veido
Pajuto, kad kažką negero jis galvojo,
Tad — už kardų, pirmyn! Tas traukės ir kovojo.
Prispaudę prie tvoros, jį sužeidė. Vienmintį
Trys smarkūs Čečotai ir Zanas puolė ginti[270].
Išskyrė greit šlėktas: kas sužeistas kraujavo,
Kam pamušta akis, kas šiaip per ausį gavo.
Nuėjo prie arklių.

Čia jau ginklus dalino
Gervazas su Grovu ir į balnus sodino.
Galiausiai kariauna į vieškelį pasuko
Ir šaukdama: „Pirmyn! Mušt Soplicas!“ — nurūko.

Aštunta knyga

ANTPUOLIS

TURINYS. VOISKIO ASTRONOMIJA.— PAKAMORĖS PASTABOS APIE KOMETAS.— PASLAPTINGA SCENA TEISĖJO KAMBARYJE.— TADAS, NORĖDAMAS GUDRIAI IŠSISUKTI, PAKLIŪVA Į DAR DIDESNĘ BĖDĄ.— NAUJOJI DIDONĖ.— ANTPUOLIS.— PASKUTINIS TVARKDARIO PROTESTAS.— GROVAS PAIMA SOPLICYNĘ.— ATAKA IR SKERDYNĖS.— GERVAZAS VYNININKAS.— UŽPUOLIKŲ PUOTA.

Prieš audrą paprastai visa gamta nutyla,
Tik debesys juodi aukštyn grėsmingai kyla,
Pakimba kaip kalnai, sulaikę gaivų vėją,
Ir žemę iš viršaus žaibais apžiūrinėja,
Lyg vietą rinkdami, kur čia perkūnui smogus:
Tokia tyla nūnai ir po Teisėjo stogu.
Gal įvykių didžių artumą jautė žmonės
Ir traukėsi nuo jų prie nebylios svajonės?

Po vakarienės jau. Ramybė gaubė kaimą.
Teisėjas su svečiais išėjo į atšlaimą,
Apsėdę priemūrį po atdarytu langu,
Jie žvelgė tylomis į vakarinį dangų,
Kurs, rodėsi, arčiau prie žemės nusileido,
Lyg kad norėdamas priglusti prie jos veido,
Kol po tamsos skraiste abu jie suartėja
Ir kuždasi karštai kaip du įsimylėję,
Išreikšdami jausmus atodūsiais aistringais,
Visokiais šnaresiais ir šnabždesiais vylingais —
Vakarė muzika iš jų ir susidėjo.

Apuokas pirmas ją pastogėje pradėjo.
Šikšnosparniai sparnų vėduoklėm sušmėžavo
Prie namo, kur tamsoj žmonių veidai bolavo.
Arčiau prie moterų pulkai nakties drugelių
Sukiojos kibdami prie jų baltų suknelių.
Prie Zosės ypač jie kabinos kaip paklaikę,
Jos akeles šviesias žvakelėmis palaikę.

O tumulas vabzdžių į ratą susipynė
Ir grojo kaip kokia armonika stiklinė[271].
Atskyrė Zosė iš to tūkstančio balselių
Ir pustonius uodų, ir sąskambius muselių.

Koncertas laukuose dar vos teprasidėjo,
Nes derinos ilgai griežėjas prie griežėjo.
Jau tris kartus griežlė patraukė savo smičių,
Atsiliepė baublys bosu jai iš žilvičių,
Lyg būgną mušdami, bekasai[272] du mekeno
Iš pelkių pamiškėj, kur jie, matyt, gyveno.

Kai paukščiai ir vabzdžiai kiekvienas traukė savo,
Dvi kūdros prie namų dviem chorais uždainavo,
Kaip tie du ežerai, kurie sau tyvuliuoja
Kaukazo kalnuose, o vakarais dainuoja[273].
Viena jų, su dugnu ir pakraščiais smiltingais,
Giedojo tyliai, bet maloniai, iškilmingai.
Antroji, dumblina ir plūdenom užėjus,
Jausmingai ir liūdnai užtraukė patylėjus.
Ir liejosi plačiai varlių daina vakarė,
Du chorai atskirai kiekvienas savo varė.
Jei viens *fortissimo*, tai antras traukė *piano*;
Kai vienas dūsavo, tai kits plonai skardeno;
Ir taip tie tvenkiniai tarpusavy kalbėjo,
Tarytum arfos dvi, skambėdamos nuo vėjo.

Sutemo jau. Vilkai miškely palei upę
Žioruojančiom akim spoksojo atsitūpę,
O dar toliau — tenai, kur horizonto ribos,
Tai šen, tai ten laužai naktigonių sužibo.
Mėnulis, pagaliau išlindęs iš už miško,
Sidabrine šviesa dangun ir žemėn tiško
Ir antklodę tamsos nuo jų pusiau nuklojo, —
Kaip du jaunavedžiai laimingi jie miegojo:
Ilsėjosi dangus, žemelę apkabinęs,
O žemė glaudėsi prie jo šviesios krūtinės.

Viena kita žvaigždė padangėje pakibo;
Šimtai ir tūkstančiai bematant jų sužibo.
Jau matėsi D v y n i a i — žvaigždelė prie žvaigždelės,
O slavų kraštuose tai — Lelė prie Polelės[274], —
Dabar tuos šviesulius, kaimyną prie kaimyno,
Kaimiečiai Lietuva ir Lenkija vadino.

S v a r s t y k l i ų lėkštės dvi kiek tolėliau spindėjo[275].
Ant jų, kaip sakoma, pasverti dievas dėjo
Žvaigždes ir planetas, ir žemę, ir mėnulį,
Paleisdamas juos ten, kur jie ir šiandien guli.
O savo svarstykles padangėj pakabino:
Žmogus pamatė jas ir sau pasigamino.

S i e t y n a s matėsi toliau nuo Paukščių Tako.
Sijojo dievas juo Adomui grūdus, sako,
Gailėdamasis jo, iš rojaus išvaryto, —
Sijojami grūdai tiesiog į žemę krito.

Štai R a t a i D o v y d o. Apvirtę ir sukleipę*,
Jie savo grąžulą į Šiaurės žvaigždę kreipia[276].
Kalbėjo Lietuvoj, o ypačiai senimas,
Kad Ratai tie — visai ne Dovydo vežimas,
O angelų, kad jais Liuciferis važiavęs[277],
Kai amžių pradžioje jis su dievu kariavęs
Ir veržęsis dangun per Paukščių Kelią platų,
Bet Mykolas tada išvertęs jį iš Ratų.
O Ratai pakelėj apvirto sudaužyti, —
Arkangelas lig šiol neleidžia jų taisyti.

Kalbėjo Lietuvoj, vis senesni daugiausia
(Turbūt iš rabinų jie buvo prisiklausę),
Kad zodiakinį galybišką D r a k o n ą[278],
Nusėjusį žvaigždėm dangaus šiaurinį šoną,
Ne Žalčiu reik vadint, o Žuvimi. Kai tvanas
Pasibaigė, Žuvis (jos vardas Leviatanas)[279]
Išgaišo, nes vanduo nuseko vandenyne.
Jos griaučius angelai padangėj pakabinę,
Kad atsimintumėm tą žuvį — baisenybę,

Malonę viešpaties ir jo bausmės rūstybę.
Bažnyčioj Miro taip iškarstyta ant sienų
Ir kaulai milžinų, ir daug kitų senienų.*

Tai tiek apie žvaigždes, ką skaitęs, ką girdėjęs,
Paporino visiems pats Voiskis geradėjas.
Nors vakarais mažai ką matė jau senukas,
Nors rodėsi dangus pro akinius kaip rūkas,
Bet jis iš atminties surasdavo žvaigždelę,
Nubrėždamas pirštu jos vietą ir jos kelią.

Mažai kas tarp svečių, namiškių ir kaimynų
Domėjosi Ž u v i m, S v a r s t y k l ė m i s, S i e t y n u.
Dabar visų akis, visų mintis patraukė
Naujasis šviesulys, kuris per dangų plaukė:
Tai buvo k o m e t a. Kiekvienas ją regėjo*,
Kaip ji iš vakarų tiesiog į šiaurę ėjo
Žiūrėdama šnairom į Dovydo karietą,
Lyg kad Liuciferio užimt norėtų vietą.
Per trečdalį dangaus jos uodega nutįso
Ir, daugelį žvaigždžių uždengusi iš viso,
Kitas lyg su tinklu, atrodė, paskui traukė
Ir išdidžiai tiesiog į Šiaurės žvaigždę plaukė[280].

Su nerimu tyliu tad liaudis prietaringa
Stebėdavo naktim kometą stebuklingą
Tikėdama, kad ji atsiųsianti nelaimę.
Grėsmingai klykiančius paukščius girdėjo kaime,
Kurie dykynėje pulkavos — pasak gando,
Lavonų laukdami, jie jau snapus galando.
Regėjo ir šunis berausiant juodą žemę
Ir staugiant pratisai — tai irgi bloga lemia.
Kalbėjo eiguliai, kad kapuose už dvaro
Jie matę vaikščiojant mergelę juodo maro[281]:
Bolavus jos kakta aukščiau už medžių guotą,
Ir mosikavusi ji skarele kraujuota.

Tijūnas, kurs dabar atsiskaityt atėjo,
Per tvorą apie tai su raštvedžiu kalbėjo,
O Ekonomas net per langą išsikorė.

Tačiau ant priemūrio sukrenkštęs Pakamorė
Nutraukė tas kalbas. Nutilo viens po kito.
Jo rankose brangi tabakinė sušvito
(Galėjai pamatyt ir brangakmenį retą,
Ir net karaliaus ten Stanislovo portretą).
Pabaršķinęs į ją, prabilo: „Geradėjai!
Ką, ponas Tadai, mums apie žvaigždes kalbėjai[282],
Yra tik aidas to, ko jus mokykloj moko.
Apie stebuklą aš mieliau klausaus prasčioko[283].
Aš Vilniuj mokiausi taipogi metų porą.
Tada Puzinina[284] išreiškė kilnų norą
Iš dvaro pajamų nupirkti ir paskirti
Ar du teleskopus žvaigždėms ir dangui tirti.
Observatoriją Počobutas rikiavo*,
Kurs Akademijoj tais metais rektoriavo;
Į amžiaus pabaigą jis metė mokslo kelią,
Sugrįždamas ir vėl į vienuolyno celę.
Sniadeckį[285] aš taip pat pažįstu nuo to laiko —
Galva, kokių retai dabar bepasitaiko.
Tai astronomai tie ir žiūri į kometą
Kaip miestelėnai į karietą kokią retą:
Štai pas karalių ji į sostinę užsuko,
Paskui vėl pro vartus į užsienį nurūko.
Bet kas toksai ir ko užsuko jis į dvarą?
Ką veža jis toliau? Gal taiką? O gal karą?
Tai jiems neįdomu. O kai karietoj savo
Branickis kitados į Jasus išvažiavo[286].
Tai tartum uodega iš po karietos ratų
Jį sekė iš paskos pulkai konfederatų.
Ir žmonės paprasti tada pasakė aiškiai,
Jog toji uodega tai išdavystę reiškia.
Kometą šią, girdėt, vadina žmonės šluota,
O kiek jinai nušluos — tai dar nepaskaičiuota".

Čia Voiskis pertarė: „Bet, gerbiamasis pone,
Kometos gali reikšt ir viešpaties malonę!
Atsimenu gerai, ką vaikas dar girdėjau,
Nors aš tada, manding, nė dešimt neturėjau,
Kai mūsų namuose dar lankėsi velionis

Senasis Sapiega[287], kurį mylėjo žmonės.
Karalius iš pradžių maršalka jį paskyrė,
Po to jau Lietuvos jis kancleriu ir mirė
Per šimtą perkopęs. Jis grūmėsi prie Vienos
Draug su Jablonovskiu, jo etmonu, iš vieno[288].
Tad pasakojo taip kadaise šitas ponas:
Kai sėdosi, girdi, balnan karalius Jonas,
Kai Romos nuncijus jį laimino, o kojas
Bučiavo Austrijos pasiuntinys, pristojęs
Jam kilpos palaikyt[289], — karalius jiems iš balno
„Pažvelkite aukštyn!" — sušuko kaip nuo kalno.
Visi viršum galvų kometą pastebėjo[290]:
Kaip turkų armija, į vakarus ji ėjo, —
Pats Bartochovskis ją aprašė ir parodė[291]
Karaliaus pergalei skirtoj didingoj odėj
„Orientis Fulmen". Yra ir knygos kitos,
Sakysim, „Janina", kur smulkiai aprašytos[292]
Karaliaus pergalės ir visos jo karionės.
Tad faktai nekelia mažiausios abejonės,
Nes turkų vėliava „Janinoj" nupaišyta
Ir toji kometa, taip panaši į šitą!"

Teisėjas pritarė: „Galbūt karalių naują
Ši kometa šviesi nūnai mums pranašauja?
Juk šiandien vakaruos yra toksai galiūnas:
Gal, dievas duos, pas mus atves jį dangaus kūnas!"

Bet Voiskis iš tamsos atsiliepė kaip aidas:
„Kometos — tai karai ar šiaip koksai nors vaidas!
Blogai, kad lekia ji per Soplicynės žemę:
Gal tai, sakau, namams nelaimę kokią lemia?
Ką reiškia rietenos ir barniai tie be galo
Medžioklėj, o paskui, jau vakare, prie stalo?
Asesorius ilgai su Rejentu tęs kovą,
O Tadas dvikovon yra iššaukęs Grovą.
Tas lokio kailis — tai nesantaikų nešėjas!
Jei būtų leidęs tik man gerbiamas Teisėjas,
Tai aš prie stalo juos sutaikint būčiau spėjęs.
Norėjau apsakyt atsitikimą vieną,

Kurs primena labai man vakarykštę dieną,
Kaip du geri šauliai medžioklėj susipyko:
Su Reitanu ir su Denasu tai įvyko.
O buvo viskas taip.

Podolės generolo
Mes laukėme tada atvykstančio iš tolo[293] —
Į Varšuvą, manding, į seimą jis važiavo
Ir lankė šlėktą dėl populiarumo savo.
Pas Tadą Reitaną taipogi jis užsuko,
Kurs buvo kiek vėliau atstovas Naugarduko.
(Aš, galima sakyt, užaugau ant jo rankų,
Kaip tėvas buvo man. Duok, viešpatie, jam dangų!)
Tai ponas Reitanas jo atvykimo proga
Susikvietė svečių kompaniją neblogą,
Parodydamas jiems šį tą ir iš teatro,
Įtaisė fejerverką Kašicas iš Jatros[294],
Pats Tyzenhauzas atsiuntė šokėjų trupę,
Oginskis, Soltanas — orkestro gerą grupę[295].
Žodžiu, daug pramogų čia kunigaikščio laukė,
O dieną į miškus visi medžioti traukė.
Tačiau Čartoriskiai, kaip žinote nuo seno,
Medžiot nemėgdavo, nors gyslose sroveno
Karališkas, kilmingas Jogailaičių kraujas[296].
Matyt, iš užsienio čia paprotys koks naujas:
Mieliau vartyt knygas, nei prižiūrėt šunidę,
Verčiau lankyt ponias, nei sekti lokio brydę.
Pašiepdavo šlėkta šią generolo „drąsą".
Lydėjo Čartoriskį vokietis Denasas*,
Apie kurį tada labai plačiai kalbėjo,
Kaip Libijoj jisai su ietimi nudėjo
Didžiulį tigrą ir, jo kailį nusidyręs,
Visiems ta medžiokle be perstojimo gyrės.
Išsirengė svečiai šernų medžiot tą dieną;
Ir ponas Reitanas kaip tik nupylė vieną,
Prileidęs prie savęs per šautuvo atstumą.
Tad gyrėme visi jo drąsą ir taiklumą,
Tik vienas vokietis prie mūsų nesidėjo
Ir vaikščiodamas sau po nosimi bumbėjo,

Kad šūvis — tai tiktai taikli akis, o ietis —
Narsi, stipri ranka. Ir vėl pradėjo lietis
Jo pasakojimas apie tą plėšrų tigrą
Ir dvikovą su juo — ar tikrą, ar netikrą.
Čia ponas Reitanas užsiplieskė iš karto
Ir, kaip ūmus žmogus, tuoj griebėsi už kardo:
„Kieno akis taikli, tasai ir narsiai kertas,
Šernai verti tigrų, o kardas — ieties vertas".
Ir kad įsižiebė čia rietenos ir aikštys!
Gerai, kad ginčą tą nutraukė kunigaikštis,
Prancūziškai abu sutaikęs, apraminęs.
Tačiau tokia taika — kaip žarija skiedryne,
Nes ponas Reitanas, palaukęs trupučiuką,
Ištaisė vokiečiui tikrai neblogą triuką,
Nors rizikavo pats, nevengdamas pavojaus,
Bet triuką tą vis tiek ištaisė ant rytojaus..."

Čia Voiskis, dešinę ištiesęs Pakamorei,
Iš jo tabakinės pasivaišino noriai,
Ir, uosdamas ilgai, jis porint neskubėjo —
Gal dėmesį visų patraukti tuo norėjo.
Jau bandė pasakot, tačiau ir vėl nutraukė
Istoriją, kurios visi nekantriai laukė:
Pakilo pašauktas nuo priemūrio Teisėjas —
Mat reikalais svarbiais kažkas pas jį atėjęs.
Tad atsisveikinęs patraukė jis į vidų;
Netrukus draugija taip pat miegot pasklido:
Vieni kambariuose, kiti ant šviežio šieno.
Teisėjo laukė dar jo menėje naujienos.

Sumigo jau visi, tik Tadas dar budėjo:
Prie dėdės durų jis kaip sargas vaikštinėjo
Norėdamas prašyt dar šiandien patarimo —
Nedrįso pasibelst, tad laukė ir nerimo.
Kalbėjos su kažkuo Teisėjas paslaptingai,
O Tadas priemenėj jų klausės dėmesingai.

Išgirdo verkiančius ir pasilenkęs tyliai
Į vidų pažvelgė pro mažą rakto skylę.
Pamatė klūpantį Teisėją prisimerkęs,

Šalia jo Robaką, abudu apsiverkę.
Teisėjui Robakas karštai rankas bučiavo,
Tas ašarodamas Vienuolį glėbesčiavo,
Kol vis dar pro verksmus, palinkęs prie Teisėjo,
Vienuolis Robakas galiausiai prakalbėjo:

„Kaip dievui, tau, brolau, aš pasakysiu štai ką:
Tą paslaptį šventai aš saugau visą laiką!
Pasišvenčiau kovot už dievą ir tėvynę,
Paniekinęs turtus ir buitį kasdieninę,
Norėjau vienuoliu numirti vienuolyne,
Tos priesaikos šventos prieš nieką nepažeidęs
Ir paslapties net tau ir sūnui neatskleidęs!
Tačiau prioras man paliko galimybę
In articulo mortis[297] pasakyt teisybę:
Ar gyvas grįšiu aš? Kas dedasi Dobrynėj?
Tenai, brolau, dabar didžiausia maišatynė!
Prancūzai dar toli — pavasario teks laukti,
Dar per anksti šlėktas į sukilimą šaukti.
Jie viską sugadins! Tiek dirbta ir galvota!
Tas Raktininkas jiems tikrai sumaišė protą!
Ir Grovas, kiek žinau, pas Dobrinskius išvyko.
Nespėjau perspėt jo dėl šitokio dalyko:
Pažino ten mane Motiejus geradėjas!
Aš galvą jau beveik po Peiliuku padėjęs —
Gervazas gyvo jau manęs nebepaleistų,
Tačiau su manimi ir sąmokslą atskleistų.

Reik šlėktą sulaikyt! Aš privalau ten būti,
Nors jei mane išduos, ir pats turėčiau žūti!
Lik sveikas tad, brolau, lik sveikas, mano mielas!
Jei žūčiau, pasimelsk už vargšę mano sielą.
Būk tikras Soplica! Tau viską patikėjau:
Jei kiltų karas — tu pabaik, ko aš nespėjau!"

Nubraukęs ašaras, susagstęs ašutinę,
Atvėrė patylom išklibusią langinę,
Pro langą į daržus iššokęs, nuskubėjo.
Teisėjas verkdamas galustalėj sėdėjo.

Pabeldė į duris. Teisėjas atidarė.
Įėjęs Tadas jam nusilenkė ir tarė:
„Tos kelios dienos čia, pas jus, garbus dėdule,
Liks mano atminty, brangiais vaizdais sugulę.
Nespėjau nė jumis, nė rūmais atsidžiaugti,
O jau turiu išvykt, turiu į kelią traukti,
Skubėti privalau — ilga kelionė laukia:
Mes esam Grovą juk į dvikovą iššaukę.
Aš kausiuos — ant manęs atsakomybė krinta,
Nes dvikovos pas mus, Lietuvoje, užginta.
Vykstu prie Varšuvos kunigaikštystės sienų,
Iš Grovo pusės ten palauksime naujienų —
Nors pasipūtėlis, tačiau atvykt turėtų,—
Tad susiremtumėm, ir jei dangus padėtų,
Nubausčiau jį. Paskui aš, perplaukęs Lososną,
Įstočiau Lenkijos kariuomenės gretosna.
Girdėjau, tėvas man testamentu parėdė
Kariuomenėj tarnaut — kur testamentas, dėde?"

„Tadeli, kas yra? Kodėl taip netikėtai?
Kas vejasi! Kodėl kaip lapė pėdas mėtai
Ketindamas šunis ir medžioklius apgauti?
Mes Grovą iššaukėm, ko gero, teks ir kautis.
Tačiau išvykt? Dabar? Koks bimbalas įkando?
Prieš dvikovą draugai sutaikint priešus bando:
Gal Grovas panorės ištiesti pirmas ranką?
Vadinas, reikia laukt, ir laiko dar pakanka.
Jei kitos priežastys tave išvykti spiria,
Tai tiesiai pasakyk — neklaidžiosim po girią.
Nors senas jau esu, bet suprantu jaunimą,—
Kaip tėvas ir dabar tau duočiau patarimą.
Aš lyg ir nujaučiu, kodėl toks nusiminęs:
Ar tik su damomis nebūsi susipynęs?
Jaunimas per anksti dabar prie damų sukas?
Ar neįklimpęs bus, ko gero, ir Tadukas?"

Murmėjo Tadas: „Taip, gal kaltas aš, gal kitos
Įvairios priežastys, deja, nenumatytos!
Nelaimė ar klaida? Dabar sunku pakeisti!

Dėdule, negaliu toliau čia laiko leisti!
Neklausinėk daugiau! Jaunystė apsigavo...
Palikti privalau tave ir dvarą tavo".

„Tikriausiai kaltas bus aikštingas meilės ūpas!
Mačiau, kaip vakar pats kramtei, tamstele, lūpas,
Į vieną asmenį iš padilbų pažvelgęs.
Mačiau, jog tas asmuo taip pat keistokai elgias.
Žinau tas kvailystes: du myli vienas kitą!
Jiems dažnas menkniekis — nelaimė nematyta.
Tai džiaugiasi abu, tai jau, žiūrėk, nuliūdo,
Tai nežinia dėl ko vėl vienas kitą žudo;
Čia tyli kampuose, lyg žado nebetekę,
O kartais į laukus nuo vienas kito lekia.
Tad jeigu šia liga susirgote ir judu,
Tai neskubėkite, o aš jau rasiu būdų,
Kaip jus sutaikinti. Jūs laimės nieks negriauna!
Žinau tas kvailystes — ir pats buvau aš jaunas.
Tad pasipasakok kaip dievui prieš altorių,—
Galbūt ir aš kai ką papasakot tau noriu".

„Dėdule,— Tadas jam į ranką pabučiavo
Išraudęs kaip vėžys,— įsimylėjau tavo
Augintinę, dėduk, Zoselę... Nors regėjau
Tik porą kartų, bet karštai įsimylėjau.
Girdėjau ir kalbas, jog tu perši turtingą
Pakamoraitę man. Tai būtų negarbinga:
Aš negaliu dabar panelės Rožės vesti,
Nes Zosę pamilau... ir negaliu jos mesti!
Nemylimą paimt, o mylimą palikti?
Gal laikas man padės... tad nutariau išvykti".

Jį dėdė pertraukė: „Keistuolis iš tikrųjų:
Mylėdamas leki nuo savo mylimųjų.
Gerai, kad pasakei: kvailystę padarytum
Išvykdamas. O ką, tamstele, pasakytum,
Jei pirščiau Zosę tau? Numirtum iš linksmumo?"

Atsakė Tadas jam: „Dėl šitokio gerumo
Stebiuosi aš! Tačiau malonė Geradėjo

Čia nieko nepadės! Anksčiau kalbėt reikėjo:
Neleis Telimena jau už manęs Zoselės!"
„Prašysim,— pertraukė Teisėjas,— jos rankelės".

O Tadas jam: „Neduos! Ne, negaliu čia likti!
Rytoj, dėdule, taip, rytoj turiu išvykti.
Palaiminkit mane, suteikit tą malonę!
Jau viskas paruošta, aš leidžiuos į kelionę".

Teisėjas perpykęs nutraukė Tadą spėriai:
„Tai šitaip tu kalbi? Taip širdį man atvėrei?
Pirmiausia dvikova, dabar jau meilė spiria
Tave išvykt! Slepi kažką negero, vyre!
Ne veltui patarė tave stebėt man! Kągis,
Pats — vėjavaikis, taip! Pats — paprastas melagis!
Kur slėpdamasis pats anądien slampinėjai?
Ko kaip šuva tamsoj pasieniais šniukštinėjai?
Tadeli, jeigu tu Zoselę suviliojai
Ir kaip koks pienburnis pabėgti sugalvojai,
Tai aš tau pasakau: neleisiu jos pamesti!
Myli tu ją ar ne, tačiau turėsi vesti.
Jei ne, tai su rimbu nutempsiu į bažnyčią.
O dar apie jausmus plepi čia man lyg tyčia!
Melagis pats esi! Ištyręs šitą bylą,
Nulupsiu tau ausis! Aš tau surengsiu pylą!
Nuo rūpesčių ir taip galva įsiskaudėjo,
O čia dar tas plepys kamuot mane atėjo!
Marš gulti!" Pro duris išvarė jis jaunuolį,
Protazą pašaukė ir liepė ruošti guolį.

Išėjo jis tylus, sugėdintas, išbartas
Ir visą pokalbį prisiminė dar kartą.
Suprato — dėdė jam teisingai priekaištavo.
Išbartas taip, dabar sūnėnas raudonavo.
Bet ką daryti, a? Gal Zosei pasipiršti?
O kaip Telimena? Pradės tikriausiai niršti.
Išvykti kuo greičiau! Išvykti ir užmiršti.

Kai, susimąstęs taip, jis žengė žingsnį kitą,
Išvydo prieš save pamėklę nematytą:

Koridoriaus tamsoj bolavo rūbai šviesūs,
Prie Tado puolė ji, abi rankas ištiesus,
Mėnulio atspindžiai ant pirštų mirguliavo.
„O nedėkingasis! — ji tyliai sudejavo.—
Norėdavai sutikt, norėdavai regėti,
Dabar nenori jau matyti ir girdėti,
Tarytum iš manęs nuodai bjauriausi sklistų!
Tačiau pati kalta, jei vyrų nepažįstu!
Nekankinau tavęs, nes koketuot nemoku,
Pasidaviau — dabar už tai aš brangiai moku!
Po pergalės greitos širdis tau užkietėjo
Ir ima niekinti, ką taip lengvai laimėjo!
Tebus man pamoka nedėkingumas šitas:
Aš niekinu save daugiau negu kas kitas!"

„Neniekinu tavęs — kam šitos abejonės? —
Nutraukė Tadas ją.— Tačiau aplinkui žmonės:
Žinai juk ir pati, kad stebi mus ir seka —
Išvydę viešumoj, tuoj paistys nežinia ką.
Juk tai nepadoru, kris nuodėmės šešėlis".
„Ak, nuodėmės! Cha, cha! Nekaltas avinėlis!
Aš, moteris, ir tai iš meilės nežiūrėčiau
Šmeižtų ir plepalų, o elgčiaus, kaip norėčiau.
O tu gi vyras, taip? Jūs galite turėti
Meilužių dešimtį, visas kartu mylėti —
Ir jūsų nieks dėl to nedrįs viešai pasmerkti.
Tu nori mest mane, tiesa?" — Ir ėmė verkti.
„O ką aplinkiniai sakytų, Telimena,
Pamatę, kad žmogus — toksai kaip aš, gyvena
Ramus, patenkintas, laimingas savo kaime,
Tuo tarpu kai kiti šeimas, vaikus ir laimę
Palieka trokšdami kovot už laisvę šventą?
Aš negaliu kitaip, nes pagal testamentą
Man tėvas Lenkijos pulkuos tarnaut parėdė,—
Dabar tą priesaką dar pakartojo dėdė[298].
Jau viskas sutarta, vykstu rytoj iš ryto,
Ir, dievas duos, nereiks mainyt sprendimo šito".
„Aš ir neketinu, suprantama savaime,
Pastoti kelio tau į šlovę ir į laimę!

Juk vyras tu esi, surasi ir mielesnę
Sau mylimąją ten — gražesnę, turtingesnę!
Tik prieš išsiskiriant išgirst norėčiau aiškiai,
Ar tavo dėmesys iš tikro meilę reiškė,
Ar buvo tuščias tik ir nereikšmingas pokštas.
Ar tu myli mane — išgirsti, Tadai, trokštu!
Jei nuoširdų „myliu" aš iš tavęs girdėčiau,
Širdin ir atmintin tą žodį įsidėčiau,
Lengviau atleisčiau tam, kuris mane mylėjo,
Nors pametė, deja..." Ir ji verkšlent pradėjo.

Matydamas, kad ji taip verkia, sielvartauja
Ir tokio menkniekio iš jo tepageidauja —
Pats Tadas gailestį ir graudulį pajuto,
Ir jei savon širdin jisai pažvelgęs būtų,
Tai šią akimirką ir pats nebūt žinojęs,
Ar myli ją, ar ne. Atsakė negalvojęs:
„Perkūnas tenutrenks mane, mieloji, šičia,
Jei nemylėdamas tave viliojau tyčia!
Tikrai mylėjau aš! Tos trumpos valandėlės,
Praleistos su tavim,— kaip ryškios, kvapnios gėlės:
Jos mano širdyje kaip atminimas lieka.
Tavęs aš, dievaži, jau neužmiršiu niekad".

Telimena karštai jo kaklą apkabino:
„O, tavo meilė man gyvenimą grąžino,
Nes ketinau pati nutraukti jį šiandieną!
Brangusis, jei myli, tai kaip paliksi vieną?
Ir širdį, ir turtus — aš viską tau aukoju
Ir eisiu su tavim, nevengdama pavojų.
Tikėk, ir dykumą, ir atšiauriausią šalį
Mūs meilė žydinčiu sodu paversti gali".

Čia Tadas pagaliau iš glėbio jos ištrūko:
„Kur eisi? Su manim? Galva tau apsisuko!
Aš — paprastas karys, tu — markitantė[299] mano?"
„Tai susituokime!" — „Na, ką tu, Telimena! —
Atsakė Tadas jai. — Nei tuoktis, nei mylėtis
Aš negaliu dabar — nėra ko ir tikėtis!

Prašau mane palikt ramybėje, mieloji!
Tik pasvarstyk pati: niekus išsigalvoji!
Dėkingas tau esu, bet vesti nežadėjau,
Iš tolo aš tave mylėsiu, kaip mylėjau.
Deja, nebegaliu ilgiau čia pasilikti!
Sudieu, nes rytoj jau privalau išvykti".

Pasakęs tuos žodžius, nueiti jau norėjo.
Tačiau Telimena žvilgsniu jį suturėjo.
Tarytum Medūza akim jo nepaleido[300],
O ir pati nūnai pasikeitė iš veido,
Lyg kad praradusi ir gyvastį, ir žadą!
Kaip kardą ištiesė ji dešinę į Tadą,
Ir žodžiai piktumu jį trenkė tartum šūvis:
„To ir tikėjausi! Ha, slibino liežuvis,
O driežo sąžinė! Mat veržiasi į kovą!
Atstūmiau dėl tavęs Asesorių ir Grovą,
Dabar tu palieki našlaitę dievo valiai!
Pažįstu vyriškius, žinau aš jų moralę:
Sulaužyt galite tikėjimą bet kokį,
Tik nežinojau, kad meluoti šitaip moki!
Prie dėdės durų aš girdėjau, ką kalbėjai:
Vadinas, tuo vaiku — Zose susižavėjai?
Jau vieną apgavai žadėdamas jai daug ką,
Dabar prie jos akių renkiesi naują auką!
Tai bėk, bet seks tave ir mano prakeikimas,
O liksi — išaiškės šlykštus pasielgimas.
Kitų taip kaip manęs nesuvedžiosi! Ką gi,
Aš niekinu tave, bjaurybe ir melagi!"

Užgautas mirtinai, jaunuolis sudrebėjo,
Nes žodžių dar tokių Soplicos negirdėjo,
Išbalo visas jis, paskui, ranka numojęs,
Teištarė: „Kvaila!" ir treptelėjo koja.

Nuėjo širdyje girdėdamas: „Bjaurybė",
Suprasdamas ir pats, jog tai, deja, teisybė.
Jis jautė, kad labai užgavo Telimeną,
Kad ši jam pagrįstai iškėlė tokią sceną,

Ir, niekindamas ją, bjaurėjos ja iš viso,
O apie Zosę, ak, net pagalvot nedrįso.
Kokia jinai graži, koks mielas balso tonas!
Jam dėdė piršo ją! Ak, jeigu ne šėtonas,
Kursai į melą jį ir nuodėmes įtraukė
Ir kurs dabar šalia šaipydamasis laukė!
Sugėdintas visų, išbartas, jis jau žino,
Kad savo ateitį per dieną sugadino.

Taip priešingi jausmai jį draskė viens po kito,
Kol apie dvikovą mintis ūmai sušvito.
„Užmušti Grovą! Taip, užmušti!" — pakartojo,
Tačiau kodėl? Už ką? Ir pats nebežinojo!
Tulžingas nirtulys akimirksniu išnyko,
Ir vėl jo širdyje vien gailestis teliko.
Galvojo: jei tikrai teisingai pastebėjo,
Tai Grovas su Zose suprast viens kitą spėjo, —
Gal Grovas iš tiesų ją myli meile tyra,
Gal Zosė myli jį ir skiria sau už vyrą!
Kas davė teisę jam šią santuoką trukdyti
Ir persekiot kitus, ir laimę jų ardyti?

Juodžiausia neviltis užgniaužė Tadui kvapą.
Pabėgti kuo greičiau! O kur? Nebent į kapą!

Prispaudęs prie kaktos kaip ledas šaltą ranką,
Tiesiog prie tvenkinių nubėgo jis per lanką,
Į žalsvą vandenį jo žvilgsnis pasinėrė,
Krūtinė svaigdama dumblynės kvapą gėrė:
Savižudybė mat, nors ir išsigalvota,
Piktu nedorumu pamaišo žmogui protą,
Ir Tadas nelauktai pajuto svaigią mintį
Dumblingam tvenkiny tuoj pat nusiskandinti.

Tačiau Telimena jo nevilтį atspėjo.
Pamačius, kad jisai prie kūdrų nuskubėjo,
Nors ir supykusi ant lengvabūdžio Tado,
Ji savo širdyje jam gailesčio surado.
Kad kitą myli — taip, ji niršo ant vaikino,

Bet ne prapuldyti, o tik nubaust ketino,
Tad puolė vytis jį, kad nenusižudytų:
„Mylėk sau kitą! Vesk! Tiktai sustok, kvaily tu!
Kur nori, sau keliauk!“ Jis tik ranka numojo.
Pralenkęs ją toli, prie tvenkinio sustojo.

Keistu sutapimu būry žokėjų savo
Ir Grovas tuo metu pro tvenkinį šuoliavo.
Tačiau, sujaudintas šviesios nakties žavumo,
Vandens orkestrų tų nepaprasto skambumo,
Kurie lyg arfomis viens kitą atkartoja
(Nes varlės taip gražiai tik Lenkijoje groja),
Sulaikęs žirgą, jis prie tvenkinio dumblingo
Gėrėjosi garsais grojimo stebuklingo
Ir žvalgėsi aplink, vaizdais susižavėjęs,
Lyg būtų mintyse peizažą piešt pradėjęs.

Apylinkė tikrai vaizdi neapsakytai!
Šalia du tvenkiniai veizėjo viens į kitą:
Iš dešinės — skaidrus vanduo palaimą skleidė
Nelyginant jauna mergaitė skaisčiaveidė,
O iš kairės — šiek tiek tamsesnis, kaip vaikinas,
Kuriam jau pasmakrė pirmais pūkais dabinas.
Dešnysis — prie krantų pliuškeno gelsvą smėlį
Lyg auksines kasas, kairysis gi šešėly
Krūmokšnių ir karklų slypėjo lyg po juodu
Kuodu, o žaluma kaip rūbais dengė juodu.

Iš jų upokšniai du, lyg rankos susipynę,
Čiurleno tarp žolių, pakol susikabinę
Apžėlusiam griovy susiplakė į vieną,
Per pievą nešdami auksinę mėnesieną
Bangelė po bangos, o į bangelę sraują
Mėnulis spindulių vis įpila po saują,
Kurie, vandenyje žemčiūgais pabyrėję,
Nusirita tolyn, o iš aukštai kaip vėją
Mėnulis šviesą vėl pilnom rieškučiom sėja.
Lyg svitezietė ten prie tvenkinio sėdėtų[301]
Ir piltų vandenį su ąsočiu skylėtu,

O jau kita ranka iš lobių nematytų
Užkeiktą auksą vis į bangeles barstytų.

Iš griovio pagaliau ištrūkęs upeliukas
Per lygumą tolyn vingiuoja, raitos, sukas,
Mirgėdamas žvitriai patraukia per pievelę,
Mėnulio atspindžiais paženklindamas kelią.
Atrodė, jog matai žemaičių žaltį ilgą[302],
Viržynėj snaudžiantį, tačiau, žiūrėk, jau žvilga
Jo nugara toliau tarp samanų, kemsynų,
Kol dingsta nelauktai tarp tankių papartynų,—
Ir upeliūkštis taip raitydamasis dingo
Juoduojančiam glėby alksnyno paslaptingo,
Kur didesnius medžius lig pusei rūkas dengė,
Tad rodės, lyg toli per lauką dvasios žengė.

Malūnas dauboje tarp tvenkinių stovėjo
Ir kaip globėjas koks du meilužius stebėjo,
Ir klausės jų kalbos; išgirdęs neišgirdęs
Jis purtė galvą ir grasino jiems įširdęs:
Grūmodamas jauniems, triukšmingai sušnopavo
Ir ėmė sukt ūmai krumpliuotą kumštį savo,
Sutarškinęs piktai žandikaulį dantingą,
Nutraukė tvenkinių šnabždėjimą meilingą
Ir Grovo svajones.

O šis, atgavęs žadą,
Išvydo netolies bestoviniuojant Tadą,
„Už ginklų!“ — ėmė šaukt. Žokėjai tuoj prišoko,
Apsupo jį būriu. Kol Tadas atitoko,
Sučiupo jį. Paskui įsiveržė į dvarą —
Ten triukšmas ir šunų lojimas lyg per karą.
Iššoko pro duris dar pusplikis Teisėjas —
Plėšikai čia, ar kas? Bet, Grovą pastebėjęs,
Paklausė: „Kas yra?“ O tas špaga jau taikė.
Tačiau beginklį pult? Ir Grovas susilaikė.
„Tu mano giminės seniausias priešas, — tarė. —
Soplicos daug skriaudų visokių mums pridarė.

Atlyginsiu dabar už turto pagrobimą,
Svarbiausia, už garbės ir vardo įžeidimą!“

Besižegnodamas Teisėjas šaukė: „Grove!
Dėl dievo! Tfiu! Jūs pats... pats plėšiat savo šlovę!
Ar jūsų kilmei ir išauklėjimui dera
Toks elgesys? O ne, tai neatves į gera!
Neleisiu skriaust savęs!“ Dvariškiai prie Teisėjo
Su šautuvais, lazdom jo ginti atskubėjo,
O Voiskis, iš toliau piktai nužvelgęs Grovą,
Suspaudė peilį ir ketino pult į kovą.

Teisėjas sudraudė — kam veltui lieti kraują,
Be to, jau veržėsi į dvarą priešas naujas:
Alksnyno pakrašty du šūviai nuaidėjo,
Tiltelis po arklių kanopom subildėjo.
„Ei, mušti Soplicas!“ — suriko iš alksnyno —
Iš šūkio to visi Gervazą atpažino.
O Grovas ragino: „Soplica, ar girdėjai?
Soplica, pasiduok — tai mano padėjėjai“.

Asesorius prie jo prišoko: „Areštuoju
Jus imperatoriaus įsakymu aukštuoju!
Pašauksiu kareivius! Kaip drįstate kaimyną
Užpult vidur nakties! Įstatymas jį gina:
Iš straipsnio tūkstantis penki šimtai ketvirto
Aiškėja...“ Grovas jam špaga per veidą kirto.
Asesorius tiesiog į dilgėles parkrito, —
Atrodė, nepakils daugiau po smūgio šito.

Teisėjas tarė: „Taip, darbai, verti plėšiko“.
Pripuolus prie savų, Zoselė šaukt įniko
Nustelbdama visus, net akys jos paklaiko
Lyg žydų badomo su adatomis vaiko[303].

Staiga Telimena pro žmones prasigavo
Ir, tiesdama rankas į Grovą, sudejavo:
„Į tavo garbę aš kreipiuosi, našlaitėlė! —
Ji galvą užvertė, rankas aukštyn iškėlė. —

Štai viešpaties vardu maldaujame suklaupę —
Pasigailėk ponių šią valandėlę kraupią
Ir nužudyki mus pirmiausia!“ Čia gražuolė
Parkrito alpdama. Padėt jai Grovas puolė,
Nuo žirgo ligi šiol stebėjęs graudžią sceną.
„Panele Zofija, — jis tarė, — Telimena!
Beginklių ši špaga dar niekad neužgavo,
Laikysiu Soplicas verčiau belaisviais savo.
Italijoj esu taip daręs — apsimoka.
Užpuolęs plėšikus palei Birbante-roką,
Ginkluotus nužudžiau, o beginklius, po porą
Surišęs, iš paskos vedžiausi ilgą vorą:
Tai buvo iš tiesų triumfas nematytas!
Beje, prie Etnos juos paskui pakorė kitas“.

Teisėjui sekėsi, nes Grovo žirgas širmas,
Geresnis nei kitų, jį atnešė čia pirmas,
Tuo tarpu kai būrys ginkluotos bajorijos
Ant blogesnių arklių per mylią Grovą vijos, —
Žokėjai, kaip kasdien palydą jo sudarę,
Tarytum priminė raitiją reguliarią;
O jeigu šlėktija būt pirma jų įpuolus,
Tai būtų šokus kart, nes šlėktos — karti uolūs.

O Grovo įtūžis ir nirtulys praėjo,
Dabar jis kovą šią be kraujo baigt norėjo,
Tad liepė Soplicas į rūmus nuvaryti,
Sargybą pastatyt, belaisviais juos laikyti.

Tuo tarpu šlėktija, triukšmingai atidūmus,
Be vargo užėmė atšlaimą, klėtis, rūmus
Ir veržėsi kovot, tačiau su kuo — nerado,
Nes priešai visiškai pasimetė be vado.
Po palivarką tad kaip skruzdėlės pasklido,
Virtuvę užėmė. Vos puodus tik išvydo,
Užuodė mitalą, virtuvėn įsilaužę,
Vos tik išgirdo jie, kaip šunes kaulus graužia, —
Atvėso įtūžis, ir po karingo ūpo
Visiems dabar gerai pavalgyti parūpo.

Ilgai seimelyje ir žygyje užtruko,
Tad „Valgyt! Valgyti!“ — jie tris kartus sušuko.
„Gert! Gert!“ — atsiliepė kieme kiti bajorai.
Taip „gert“ ir „valgyti“ kartojo tie du chorai,
Kol noras valgyti iš tikro atsirado,
Pakol visų pilvai pradėjo urgzt iš bado.
Ir armija, kaipmat paklususi tam šūkiui,
Pasklido pašaro ieškoti savo ūkiui.

Gervazas vis dėlto nuo kambarių Teisėjo,
Sargybos varomas, pats pasitraukt turėjo,
Bet, negalėdamas atkeršyt, neatlyžo
Ir aukštesnių tikslų pasiekti pasiryžo.
Kaip formalumų ir įstatymų žinovas,
Jis troško, kad dvare įsigalėtų Grovas
Teisėtai, legaliai, todėl ieškot įniko
Jis Tvarkdario, pakol už krosnies jį aptiko.
Į kiemą ištempė, kietai už sprando laikė
Ir savo Peiliuku jam į krūtinę taikė:
„Pats Grovas prašo jus paskelbti, kaip ir dera,
Jo intromisiją[304] į pilį ir į dvarą,
Į Soplicų žemes, pasėlius ir dirvonus,
Į kaimus ir miškus, į mužikus ir ponus,
Žodžiu, *cum gais, boris et graniciebus,*
Kmetonibus, scultetis et omnibus rebus
Et quibusdam aliis[305]. Kaip moki, taip loki,
Tik nieko nepraleisk!“ — „Įstatymai kitoki! —
Protazas atvertė į šonus įsirėmęs. —
Galėčiau paskaityt tą popierių paėmęs,
Bet perspėju: nebus teisėtas aktas šitas,
Nes prievarta, be to, dar naktį parašytas“.
„Kokia čia prievarta? Juk aš prašau maloniai! —
Gervazas tarė. — Bet jei per tamsu jums, pone,
Tai Peiliuku galiu įžiebt šviesos, kiek noriu:
Bematant pašviesės tarytum prieš altorių“.

„Gervazai, kaipgi tau liežuvis bepakyla!
Esu tik tvarkdarys — ar man tad spręsti bylą?
Juk žinoma yra: kai tvarkdarį paprašo

Ką nors paskelbt, tai jam diktuoja, o jis rašo.
Esu neliečiamas valdžios teismų atstovas —
Nesuprantu, už ką mane sulaikė Grovas?
Kai žiburį atneš, tuoj aktą surašysiu,
O kolei kas visus nurimti paprašysiu!"

Pamatęs patvory sukrautą krūvą rąstų
Ir lyg norėdamas, kad jį geriau suprastų,
Užsiropštė ant jų; čia, lyg pagautas vėjo,
Į daržą vertėsi, per lysves nukurnėjo,
Tik tarp kanapių dar boluojant pasimatė,
Lyg balandėlis koks, balta konfederatė.
Ąsotis šovė, bet pro šalį, pasirodo —
Protazas skverbėsi per apynius už sodo.
„Aš protestuoju!" — jau nutoldamas sušuko:
Mat buvo tikras, kad iš jų nagų paspruko.

Lyg paskutinįkart tuo protestu iššovė
Dabar galutinai jau įveikta tvirtovė, —
Nieks nesipriešino, dvare visi tylėjo.
Bajorai alkani išgraibstė, ką galėjo.
Įpuolęs į kūtes, pats Krapyla nudėjo
Du jaunus veršiukus ir treigį palšą jautį —
Skustuvas gerkles jiems prišokęs ėmė pjauti.
Ylelė su špaga kiaulidėj atsidūrė,
Kur šauniai du kuilius ir tris paršus nudūrė.
Netrukus ir žąsims jau pasidarė riesta.
Nuo galų kitados apgynę šventą miestą,
Ne Manlijų dabar išvydo prie tvartuko[306],
Bet Ąsotėlį — šis smagiai joms galvas suko,
O dar kitas tiesiog už juostos gyvas bruko.
Ir veltui gynėsi gagendamos baltuolės,
Ir veltui žąsinai Ąsočio žnaibyt puolė.
Išbėgo jis galop plunksnuotas ir pūkuotas,
Lyg nešamas žąsų, lyg baltas krūmų guotas,
Lyg nelaba dvasia ar aitvaras sparnuotas.

Vištidėje taip pat jau siautėjo pjovynės.
Čia vištos ir gaidžiai nuo Maišo veltui gynės:

Jis pirštais kaip grėbliais paukščius nuo laktų graibė.
Neteko jau galvų Kanapė, Kuodė, Raibė,
Pasmaugė gaidžiukus jis rankom geležinėm.
O Zosė kruopomis juos lesino perlinėm!
Karštuoli Maiše! O, dabar, be abejonės,
Iš Zosės nėr ko laukt nei meilės, nei malonės.

Gervazui tuo metu prisiminė senovė:
Nuo šlėktų kontušų paėmęs juostų, movė
Į rūsį, ėmė traukt bačkas degtinės, vyno
Ir liepinio midaus, tarytum auksas gryno.
Kaip miško skruzdėlės, sukibę viens prie kito,
Bajorai tas bačkas į pilį tempė, rito, —
Tenai dabar visi nakvoti susibūrė,
Ten Grovo stovykla, jo štabas įsikūrė.

Netrukus pilyje kepsnių išaugo krūvos,
Net ėmė linkt stalai, gėrimas upėm sruvo.
Per visą naktį ūžt bajorija norėjo,
Bet greitai žiovauti ir snūduriuot pradėjo.
Kinkuodami galvom, narsuoliai viens po kito,
Kur kas sėdėjo, ten užmigęs ir nukrito:
Jau valgyti ir gert nebenorėjo niekas,
Nes įveikė visus mirties brolelis — miegas[307].

Devinta knyga

MŪŠIS

TURINYS. APIE PAVOJUS, KYLANČIUS STOVYKLOJE DĖL NETVARKOS.— NETIKĖTA PAGALBA.— LIŪDNA BAJORŲ PADĖTIS.— KVESTORIAUS ATSILANKYMAS PRANAŠAUJA IŠSIGELBĖJIMĄ.— MAJORAS PLUTAS PER DIDELĮ SAVO MEILUMĄ UŽSITRAUKIA AUDRĄ.— PISTOLETO ŠŪVIS — ŽENKLAS MŪŠIUI.— KRAPYLOS ŽYGIAI, MOTIEJAUS ŽYGIAI IR PAVOJAI.— ĄSOTĖLIO PASALOS IŠGELBSTI SOPLICYNĘ.— RAITELIŲ PAGALBA, PĖSTININKŲ ATAKA.— TADO ŽYGIAI.— VADŲ DVIKOVA, KURIĄ NUTRAUKIA IŠDAVYSTĖ.— VOISKIS PUIKIU MANEVRU IŠSPRENDŽIA MŪŠIO LIKIMĄ.— KRUVINI GERVAZO ŽYGIAI.— KILNUS NUGALĖTOJAS PAKAMORĖ.

Taip, miego pakirsti, po sočios vakaronės
Nejuto, kad kiti aplinkui vaikšto žmonės,
Užpuolę nelauktai girtų bajorų būstą
Lyg dideli vorai muselę dar miegūstą:
Vos tik ji pajuda, tuoj čiumpa ją nelaukę,
Galingam glėbyje suspaudžia ją ir smaugia.
Bajorai dar kiečiau ir už muses miegojo,
Nors tvirtos rankos juos ir vartė, ir kilnojo, —
Gulėjo sau toliau, ničnieko nepajutę,
Lyg surišti pėdai lauke per rugiapjūtę.

Tik Ąsotėlis — tas, kurs paprastai per puotą
Išgerdavo daugiau, nei būdavo paduota,
Kuris išmaukdavo du su puse antalo[308]
Ir dar galėdavo toliau sėdėt prie stalo, —
Tas, nors užsitęsė jų pobūvis vėlyvas,
Pramerkęs akį, bent parodė, kad jis gyvas,
Ir išsigando pats, suspėjęs pastebėti,
Kaip lenkiasi prie jo du snukiai neregėti:
Keisti ūsoriai du, prie miegančio pristoję,
Jie rankom lyg sparnais po šonais grabalioja.
Jau persižegnoti iš baimės jis norėjo,
Bet dešinė ranka — o, siaubas! — nejudėjo,

Kairė ranka — taip pat! Suprato Ąsotėlis,
Kad jis suvystytas tarytum kūdikėlis.
Tad užsimerkė vėl, gulėjo lyg pastiręs,
Iš baimės didelės nei gyvas, anei miręs.

Sukruto Krapyla — deja, jau pavėlavo,
Nes buvo surištas gražiai su juosta savo,
Todėl susirietė ir įsitempęs spyrės —
Nukritęs ant kitų, per galvas kojom yrės
Ir blaškės kaip lydys, užkibęs ant kabliuko,
Riaumojo kaip lokys, kol pagaliau sušuko:
„Mes išduoti!“ Šlėkta, grindim pasivoliojus,
Atsiliepė choru: „Mes išduoti! Pavojus!“

Jų šauksmas pasiekė ir salę veidrodinę.
Gervazas, per miegus išgirdęs baisią žinią,
Pabandė atsikelt, deja, nebegalėjo,
Nes prie Peiliuko jis priraišiotas gulėjo;
Pamatė prie langų ginkluotus stovint vyrus
Juodais kaškietais ir žolės spalvos mundyrais.
O vienas, su špaga, matyt, visus rikiavo
Įsakinėdamas žaliasermėgiams savo,
Šnibždėdamas: „Rišk! Rišk!“ Šalia kaip avinėliai
Žokėjai surišti, o Grovas tylutėliai,
Nors laisvas, sėdi — mat jį saugojo tie gvėros.
Suprato pagaliau Gervazas ir nustėro:
Maskoliai!!!

Surištas už rankų ir už kojų
Ne sykį buvo jis, bet iš visų pavojų
Ištrūkdavo lig šiol — mokėdavo išlaukti,
Atnarplioti mazgus arba virves nutraukti.
Tad užsimerkė vėl, tylėdamas gulėjo,
Tačiau išsitiesė į ilgį, kiek galėjo,
Paskui susirietė išpūsdamas krūtinę,
Įtempęs pilvą lyg spyruoklę geležinę,—
Tarytumei žaltys į mazgą susivijo
Gervazas, pūkšdamas prie savo kalavijo:
Girgždėjo tempiami, bet nesutrūko pančiai!

Ir liovės priešintis Gervazas savo kančiai
Ir savo gėdai; tad gulėjo sau ant šono
Kaip medgalys koksai viduryje dirvono.

Tuo tarpu už langų jau būgnai sutratėjo,
Ritmingas dundesys vis augo ir smarkėjo.
Žokėjai su Grovu paliko uždaryti
Didžiojoj salėje, o šlėktos išvaryti
Į kiemą, kur būrys kareivių jau jų laukė.
Nors blaškės Krapyla, bet juostos nenutraukė.

O paskui kareivius vaduot ir gint Teisėjo
Birgėlos, Podhaiskiai, Hrečechos atskubėjo —
Visi jo giminės, bičiuliai jo suėjo:
Jie mat su Dobrinskiais nesutarė ir pykos[309],
Tad gelbėt Soplicų visi kaipmat atvyko.

Bet kas gi atvedė tuos maskolius į pilį?
Kas šlėktoms pranešė? Istorija nutyli.
Galbūt Asesorius? Gal Jankelis? Kas žino!
Tada, o ir vėliau, visaip spėliot mėgino[310].

Tekėjo saulė jau ir kruvinai raudoną
Virš miško tolumoj parodė vieną šoną,
O kitą debesis kaip kardu jai nuskėlė —
Atrodė, pasaga įkaitus pasikėlė.
Ir debesys dangum viens kitą ėmė vytis
Lyg plaukiančios upe didžiulės ledo lytys.
Kiekvienas debesis nulydavo užėjęs,
Džiovindavo balas atlėkęs šaltas vėjas,
Taip vėjas ir lietus vis mainės viens po kito:
Šalta, drėgna diena jau buvo iš pat ryto.

Majoras paliepė atvilkt kieman sienojus
Ir, pusapskritimius sienojuos iškapojus,
Belaisvius atvaryt ir kojas jų įsprausti
Į iškirstas skyles, kitu rąstu prispausti
Ir perkalt vinimis — tokiu būdu jų kojas
Sienojai suėmė, lyg būtų šuo apžiojęs.

Surišo jiems rankas už nugarų su pančiais;
Majoras paliepė, didesnei šlėktų kančiai,
Nuvilkti kontušus, taratatkes, žiponus
Ir tik su marškiniais palikt šviesiausius ponus.
Taip, rąstais sukalti, bajorai ir sėdėjo
Kalendami dantim nuo šalčio ir nuo vėjo,—
Lietus kaskart smarkiau vėjuotais šuorais šliaukė.
Nors blaškės Krapyla, bet juostos nenutraukė.

Teisėjas baudėsi užtart kaimynus savo,
Telimena taip pat, o Zosė aimanavo
Maldaudama rusus belaisvių nekankinti.
Nikitą Rykovą pavyko sugraudinti,
Bet buvo jis, deja, tik kuopos kapitonas —
Majoras Plutas čia vyriausias buvo ponas.

Tas Plutas — lenkas iš Dzerovičių, bajoras
Plutovičius anksčiau, bet perkrikštas nedoras[311]
Ir kaip žmogus visų nemėgiamas ir menkas,—
Taip būna visuomet, kai surusėja lenkas[312].
Su pypke dantyse, dabar jis visas švietė
Ir, kai jam lenkėsi, aukščiau dar nosį rietė,
O vietoj atsako nusiviepė pro dūmus
Ir neskubėdamas nustypčiojo į rūmus.

Tuo tarpu Rykovą malonino Teisėjas,
Asesorių anksčiau jau perprašyt suspėjęs.
Galvojo viską baigt be kraujo praliejimo
Ir, kas svarbiausia, be valdžios įsikišimo.
Ir kapitonas taip majorui Plutui tarė:

„Kam tie belaisviai mums? Jie nieko nepadarė.
Taip, už savivalę teisme bajorams kliūtų,
Tačiau kokia nauda iš to majorui būtų?
Verčiau jau įsakyk, kad bajorus paleistų,
O ponas Soplica majorui atsiteistų.
Belaisviai paleisti dėkingi mums šypsotųs:
Ir avys sveikos liks, ir vilkas būtų sotus.
Kaip rusų sakoma: kur tepasi — reik tepti,

O caro rūmuose ir savo blyną kepti;
Pats šunį papenėk, kad jis tavęs nekąstų;
Rišk mazgą, bet žiūrėk, kad nieks galų nerastų.
Jei nutylėtume, tai viskas greit nurimtų.
O rankos duotos tam, kad kai tik gali, imtų".

Išgirdęs tas kalbas, pradėjo šaukt majoras:
„Tu pasiutai, ar ką? Aš — caro tarnas doras!
Tarnyba, Rykovai, tai ir yra tarnyba!
Paleist belaisvius! Cha, ar tau galvelėj kliba?
Tokiu metu, kada žvangėt jau ginklai ima!
Aš jiems parodysiu, tiems lenkams, sukilimą!
Tegul juos atvėsins dabar lietus ir vėjas!
(Ir jis nusijuokė pro langą pažiūrėjęs.)
Dobrinskis su švarku? Nuvilkti, po paralių!
Ehe, juk tai tas pats, kurs prieš metus per balių
Man ėmė šaukt: „Vagie!" Parodė irgi drąsą!
Mat apvogė kažkas tada mūs pulko kasą,
Tad pakliuvau ir aš į didžią nemalonę,
Net tardomas buvau. O kas jums darbo, pone?
Mazurką šoku sau, o jis „Vagie!" man šaukia,
Bajorai paskui jį „Valio Dobrinskiui!" kaukia.
Palaukite, sakau, aš jums nuplėšiu kaukę!
Kas bus, o kas nebus — ateis ožka prie šieno.
Ir ką gi? Dobrinskiai atėjo ligi vieno".

Paskui pasilenkė majoras prie Teisėjo.
„Jei nori tyliai baigt,— į ausį sušnibždėjo,—
Tai klok po tūkstantį rubliukų už bajorą,
Ir aš patenkinsiu tada šį tavo norą".

Teisėjas bandė dar derėtis ir po rūmus
Majorą vaikėsi, kurs leido pypkės dūmus
Tarytum raketa[313], laikydamasis savo,
Nors moterys taip pat jo prašė ir maldavo.
„O ką gi teismas duos? — vėl aiškino iš naujo
Majorui Soplica.— Jie nepraliejo kraujo.
O už kelias vištas ant vakarienės stalo
Pagal Statutą man atlyginti privalo[314].

Aš pats atsisakau į teismą traukti Grovą,
Ir tamsta privalai patenkinti ieškovą".

Majoras atrėmė: „Norėčiau perspėt poną,
Kad išleista yra tokia knyga geltona*:
Į Sibirą, pakart, nuplakti... Jūsų žiniai,
Jau veikia Lietuvoj įstatymai kariniai[315],
Ir, aišku, griežtesni už jūsišką Statutą.
Dar paminėsite visi majorą Plutą!
Čia jūsų nuomonės, Teisėjau, nieks neklausia:
Už tokius darbelius į Sibirą — mažiausia!"
„Aš gubernatoriui apskųsiu!" — „Nors ir carui,—
Majoras atvertė.— Valstybė ruošias karui,
Ir imperatorius parodys tau malonę:
Jisai padvigubins jiems bausmę, mielas pone!
Tad skųskis, tik žiūrėk, kad neišeitų striuka,
Nes aš jau suradau ir prieš tave kabliuką.
Juk šnipas Jankelis, jau sekamas nuo seno,
Teisėjo smuklėje, kaip žinoma, gyvena.
Galėčiau areštuot ir tamstą panorėjęs".
„Be įsako? Mane?" — pradėjo šaukt Teisėjas[316].
Ir ėmė ginčytis, įrodinėti savo,
Kol pro vartus kažkas į kiemą įvažiavo.

Pripuolę prie langų, sužiuro jie — ir, ką gi,
Pirmiausia aviną pamatė keturragį[317]:
Du dideli ragai ausis apsivyniojo,
Varpeliai pririšti ant tų ragų karojo,
Dar du ilgi ragai iš šonų patyliukais
Taipogi skimbčiojo visokiais skambaliukais.
O paskui aviną banda galvijų ėjo.
Vežimai keturi jiems iš paskos girgždėjo.

Tai būta Kvestoriaus. Užmiršęs savo pyktį,
Teisėjas puolė jo į kiemą pasitikti.
Pirmajam vežime pats Bernardinas buvo,
Žiūrėjo smalsiai jis iš po sunkaus gobtuvo.
Matydamas kieme tiek šlėktų nugalėtų,
Jis davė ženklą jiems, kad kolei kas tylėtų.

Antruoju vežimu kaip paprastas kaimietis
Važiavo piktas dar Motiejus Dobrynietis.
Nors persirengusį, bajorai jį pažino,
Jis metė jiems: „Kvailiai!“ — tylėti prigrasino.
Lydėjo Prūsas jį su vežimu trečiuoju,
Galop Mickevičius ir Zanas — ketvirtuoju.

Tuo tarpu Podhaiskiai, Birgėlos ir Hrečechos
Suėjo atšlaime. Ir prasidėjo šnekos —
Pamatę Dobrinskius nelaisvėj surakintus,
Gailėtis ėmė jų: kad šlėktos taip kankintųs?
Mat lenkų šlėktija, nors ir labai aikštinga,
Nors muštis ir greita, tačiau nėra kerštinga.
Nubėgo pasiklaust Motiejaus patarimo.
O šitas, juos visus surinkęs prie vežimo,
Įsakė palūkėt.

Vienuolio Bernardino
Teisėjas, net ir tas, beveik neatpažino:
Jis paprastai niūrus ir susimąstęs buvo,
O šiandien juokėsi smagus iš po gobtuvo,
Iškėlęs galvą ir tarytum pašviesėjęs,
Kvatojosi: „Cha! cha!“ — žvaliai vidun įėjęs.
„Lenkiuos visiems! Cha, cha! Tai bent girdžiu naujieną:
Lig šiolei paprastai medžiodavome dieną,
O jūs, matau, nakčia! Regėjau grobį jūsų —
Oi, lupkite šlėktas, oi, čiupkit juos už ūsų!
Įsprauskit žąslus jiems, tai nesiverš į kovą!
Majore, sveikinu sugavus patį Grovą!
Turtuolis, o be to, ir kilęs iš magnatų —
Iš narvo neišleisk be trišimčio dukatų;
Iš jų bent tris gražius numesk ir vienuolynui,
Na, žinoma, ir man, vienuoliui Bernardinui,
Kad melsčiaus, kaip meldžiuos lig šiol už tavo sielą,
Ir karininkai juk mirtingi, mano mielas!
Gerai ir atvirai yra parašęs Baka[318]:
Mirtis — bendra pirtis, visus vienodai plaka —
Ir jaunus, ir senus, ir vargšą, ir turtuolį,
Kareivį lygiai taip, kaip ir mane, vienuolį.

Mirtis — motulė, ji, kaip tas svogūnas, graudžią
Paglosčius ašarą mums iš akių išspaudžia,
Lopšely gulinčius jau prie savęs mus glaudžia!
Majore, šiandien čia, ryt kapuose gulėsim!
Todėl nedelsdami galbūt prie stalo sėsim?
Teisėjau, kaip manai, ar pusryčiaut ne metas?
Majoras vis dėlto, sakyčiau, svečias retas —
Tad jeigu zrazų taip? Ak mielas kapitone,
Jei vazą punšo[319], a? Kaip jūs galvojat, pone?"

„Teisybė, Kunige,— abu kariai pridėjo,—
Reik pergalę atšvęst — ir mūsų, ir Teisėjo!"

Regėdami tatai, namiškiai net suglumo —
Iš kur Vienuoliui tiek linksmumo, apsukrumo?
Teisėjo paliepti, virėjai negaišavo:
Jau zrazai gatavi, ir punšas jau garavo.
Ir karininkai jau prie stalo pasitraukė,
Ir šveitė iš peties, neraginami maukė:
Sukirto kaip matai per dvidešimtį zrazų
Ir punšo išsriaubė taipogi porą vazų.

Majoras pagaliau išgėrė paskutinę
Ir pypkę uždegė ištraukęs penkrublinę[320],
Atsilošė kėdėj, patenkintas be galo,
Ir dairėsi smagus į moteris nuo stalo.
„Gražias ponias myliu,— jis tarė,— kaip desertą!
Majorui iš tiesų papusryčiavus verta
Su damom paplepėt, nes kas gi, mano ponios,
Mieliau už jus, kai jūs ir lipšnios, ir malonios?
Suloškim kortomis! Gal velbą cvelbą? Vistą?[321]
O gal pašokime? Pulke mane pažįsta
Ir su mazurka nieks man lygintis nedrįsta!"
Ir, tartum svaigdamas mazurkos malonumais,
Jis leido dar tirščiau komplimentus su dūmais.

„Šokt! — šaukė Robakas.— Kai išgeriu taurelę,
Skvernus pasikaišau — tai kojos pačios skelia
Mazurką! Bet mes čia apsėdę vaišių stalą,

Tuo tarpu jėgeriai lauke, vargšeliai, šąla!
Teisėjau, liepk ir jiems išritinti statinę!
Majoras leis — tegu išmaukia po stiklinę!"
Majoras pritarė: „Ir aš prašau Teisėjo".
„Liepk spirito jiems duot",— Vienuolis pašnibždėjo.
Tad štabas viduje toliau sau tęsė puotą,
O armija lauke ragavo, kas paduota.

Tylėdamas toliau sau Rykovas gurkšnojo,
Majoras gėrė, bet nuo damų neatstojo —
Parodyt geisdamas garsaus šokėjo meną,
Jis metė pypkę ir pačiupo Telimeną,
Bet ši išsiveržė; prie Zosės nukrypavo
Ir, lenkdamasis jai, jau girtas, švebeldžiavo:
„Mesk pypkę, Rykovai! Ei Rykovai, žinai ką —
Juk, rodos, neblogai tu groji balalaika:
Tad štai tau gitara! Mazurką pilk! Majorą
Prašau su jo dama užleist į pirmą porą".
Kol Rykovas kampe gitarą dar mėgino,
Prie Telimenos jis ir vėl prisikabino.

„Majoro žodis, taip! Panele, šokti laikas!
Ne rusas būčiau aš, o tikras kalės vaikas,
Jei pameluočiau, taip! Paliudys karininkai.
Ir armija visa patvirtins iškilmingai:
Antroji armija, jos korpusas devintas,
Antra divizija, pulkas penkiasdešimtas —
Ten su mazurka aš visus pranokstu vyrus.
Panele, eikime! Nebūkit užsispyrus!
O tai nubausime kareiviškai panelę..."

Ir, taip kalbėdamas, nutvėrė jos rankelę,
Į baltą petį ją pritraukęs pabučiavo;
Prišokęs Tadas jam per veidą užvažiavo.
Tad bučkis su smūgiu iš karto nuaidėjo,
Tarytum žodžiai du viens kitą palydėjo.

Iš pykčio perbalęs Majoras garsiai šaukė:
„Tai maištas! Sąmokslas!" — ir špagą išsitraukė.

Vienuolis Robakas, pripuolęs prie Taduko,
„Šauk, Tadai!“ — į rankas jam pistoletą bruko.
Tas šovė iš akies tiesiog į pilvą storą,
Bet tik apsvilino, apkurtino Majorą.
Pašoko Rykovas, lig šiol ramiai sėdėjęs,
Bet Voiskis peilį švyst, plačiai atsivėdėjęs,—
Lyg žaibas tarp galvų nematomas nuskrido,
O kai įsmigo jau, tai blizgantį išvydo:
Gitarą pervėrė, būt kliudęs kapitoną,
Bet Rykovas vikriai pasilenkė į šoną.
„Jei bogu! Jegry! Bunt!“[322] — išgąsdintas suriko
Ir traukės durų link nuo savo užpuoliko.

Bajorai tuo metu pagalbon atskubėjo,
Pro langus veržėsi, Rykštelė pirmas ėjo.
Majoras priemenėj „Prie ginklų!“ garsiai rėkė,
Ir trys kareiviai jau į namo pusę lėkė,
Trys plieno durtuvai tarpduryje sušvito,
Juodi kaškietai trys įvirto viens po kito.
Motiejus, virš galvos iškėlęs jau Rykštelę,
Žiūrėjo į tuos tris kaip katinas į pelę —
Ir vožė! Galvas tris nuskynęs būt iš karto,
Bet — ar paskubino, ar nesuvaldė kardo —
Užkliudė kaškletus, nubraukęs juos kaip vieną,
Išmušęs durtuvus ir trenkdamas į sieną.
Maskoliai šoko bėgt, Motiejus puolė vytis
Į kiemą.

O tenai tiktai suspėk dairytis!
Ten Soplicų šalis dobryniečius vadavo
Iš rąstų lupdama kaimynus — priešus savo.
Kareiviai gindamies prie ginklų susibūrė;
Seržantas durtuvu Podhaiskį jau nudūrė,
Du sužeidė lengvai, prašaudamas pro šalį,
Bet čia jau Krapyla parodė jam, ką gali.
Jo rankos atrištos jau buvo: kaip pašėlęs
Pašoko, kumščius du viršum galvos iškėlęs,
Ir per pakaušį jais seržantui jau kad tvojo —
Prie šautuvo spynos tam veidas prisiplojo.

Nuo kraujo parakas sudrėko ir nešovė;
Seržantas netolies susmuko kaip rankovė.
Nutvėrė Krapyla už vamzdžio jo šaudyklę
Ir ėmė sukt aplink tarytumei šlakstyklę,
Nutrėkšdamas iškart du eilinius į balą
Ir buožės drūtgaliu parmušdamas kapralą.
Kareiviai traukėsi mėlynių įsigiję,—
Kaip stogu šlakstykle jis pridengė šlėktiją.

Jau rąstai nuimti, bajorai viens po kito
Vienuolio vežimus neraginti apspito —
Kiekvienas nugriebė kuo šaudyt ir kapotis;
Net du plačiavamzdžius[323] užčiupo ir Ąsotis,
Pats vieną paėmė, įbruko Maišui kitą,
Iš anksto paraku ir kulkom užtaisytą.

Kareivių vis daugiau į kiemą ėmė virsti,
Bajorams ankšta jau — kryžmai negali kirsti[324],—
Didžiausioj kamšaty kovojo viens prieš vieną,
Bandydami jėgas ir vienas kito plieną,
Kardai — prieš durtuvus, o dalgis — prieš rapyrą,
Prieš kirvį — šautuvas ir vyras — priešais vyrą.

Tuo tarpu Rykovas prie kluono pasitraukė,
Nuo diendaržio tvoros jisai kareiviams šaukė,
Kad kumščiais pagaliau jie liautųsi kovoję,
Kad mūšį laimi tas, kas ginklą panaudoja.
Tačiau ir pats, deja, nebegalėjo šaudyt:
Kur priešai, kur savi — kaip šičia susigaudyt?
Sušuko „Strojsia!“ jiems (rikiuokitės, vadinas),
Tačiau kovos triukšme toks šauksmas — juokas grynas.

Motiejus mūšyje nemėgo maišatynės,
Todėl aplink save Rykštelei erdvę skynės:
Kairėn ir dešinėn valydamasis kelią,
Čia plieno durtuvą nukirto kaip žvakelę,
Čia, trenkęs iš peties, pats antpuolio išvengė.
Ir taip jis atsargiai per mūšio lauką žengė.

Bet čia Jefreitorius — ant jo iš paskutinių!
Jis mokė kareivius visam pulke durtynių,
Tad kovės meistriškai: pašokdamas į priekį,
Ant rankų šautuvą išmesdamas, kiek siekė,
Staiga pritūpdamas ir puldamas iš šono,
Striksėjo kaip koksai tilvikas ant dirvono;
Čia dešine ranka jis durtuvą atstatė,
Iškišdamas toli, kaip geluonį gyvatė,
Į kelį atrėmė — taip pagal meną savo
Dabar jis ne juokais Motiejų atakavo.

O tas įvertino — tai rimtas užpuolėjas.
Ir, akinius kaire ant nosies užsidėjęs,
Rykštelės rankeną prispaudė prie krūtinės,
Stebėjo puolantį ir traukdamasis gynės
Pasvirduliuodamas — atrodė, būta girto.
Jau tikras pergale Jefreitorius ir kirto!
Į priekį šokdamas, pagautas mūšio ūpo,
Jis smeigė durtuvu, tačiau vos neparklupo:
Mat siekė per toli — pusiausvyrą praradęs,
Susvirduliavo pats, lyg jį kas būtų badęs.
Motiejus tuo metu parodė, ką jis gali:
Su kardu durtuvą nukreipdamas į šalį,
Sudrožė per rankas, paskui atsivėdėjęs
Per veidą perliejo Motiejus geradėjas.
Taip kardas įveikė durtynių meistrą seną,
Kryžius tris pelniusį už šitą savo meną.

Kairiajame sparne jau pergalė šypsojos,—
Ten siautė Krapyla, Skustuvas ten kapojos.
Maskolių būryje darbavos ši dvejukė —
Viens kirto per pilvus, o kits per galvas plūkė
Primindami kažkuo tą vokišką mašiną[325]
(Ją kuliamąja čia, Lietuvoje, vadina),
Kuri su spragilais gražiai išgliaudo grūdą,
O peiliais šiaudelius susmulkina, sugrūda,—
Taip dirbo Krapyla su Skustuvu kaip vienas:
Čia — buožė ant galvos, ten — per pusiaują plienas.

Bet Krapyla ūmai į dešinę nukūrė,
Nes ten pavojuje Motiejus atsidūrė:
Mat už Jefreitorių atkeršyt panorėjo
Jam Praporščikas, kurs su alebarda ėjo
(Su ja jisai kartu ir durt, ir kirst galėjo;
Dabar šį ginklą jau naudoja tik jūreiviai,
Seniau juo grūmėsi ir sausumos kareiviai).
Motiejus jau nesyk, iškėlęs sunkų kardą,
Į šoną nukreipė siaubingą alebardą,
Bet, Praporščiko nepasiekdamas krūtinės,
Jis negalėjo pult, o puolamas tik gynės.
Jau sužeistas lengvai Užušonis kraujavo,
Jau priešas virš galvos iškėlė kirvį savo,
Jau Krapyla nespės — tad, smarkiai užsimojęs,
Paleido buožę jis tam, puolančiam, į kojas,
Sutrupindamas jas,— ir Praporščikas virto.
Bajorai šia kryptim iš kairio sparno kirto,
Maskoliai — paskui juos. Vėl grūmės kaip pašėlę
Aplinkui gulinčią ant žemės Krapylėlę.

Motiejų gindamas nuo jauno užpuoliko,
Beginklis Krapyla ir pats vos gyvas liko:
Iš užnugario jį du jėgeriai užklupo,
Nutvėrė už plaukų ir įsiręžę lupo,
Ir tempė jį atgal, ant sprando užsikvempę,
Kaip stiebą baržoje plieniniai lynai tempia,
Jau būtų jį tie du ant žemės ir patiesę,
Tačiau pamatė jis Gervazą netoliese.
„O Jergutėliau! Ei! Peiliuk, čionai!“ — sušuko.

Išgirdęs šauksmą tą, Gervazas atsisuko
Ir tiesiai per rankas, iškėlęs kardą, tvojo:
Nežmoniškais balsais maskoliai suvaitojo,
Atšoko atgalios, lyg su virve patraukus,
Tačiau viena ranka, kietai sugniaužus plaukus,
Ir liko kadaruot įkibus į čiupryną.
Taip, kiškį griebdamas, nagais įsikabina
Už žvairio nugaros ir už pušies erelis;
Pašokęs perplėšia per pusę jį kiškelis,

Palikdamas pušy plėšrūno gniaužtą vieną,
O kitą nešdamas į krūmus per bulvieną.

Jau laisvas Krapyla aplinkui ginklo žvalgės —
Kad būtų po ranka koks kirvis, kuoka, dalgis!
Tuo tarpu kumščiais jis pašėlusiai mojavo
Gervazo dengiamas, beginklis, bet kariavo.
Išvydo netolies jis Maišą, sūnų savo,
Kurs laikė šautuvą, o paskui, it gremėzdą,
Dar vilko didelį, kone sieksninį vėzdą,
Šakotą, titnago skeveldrų privarytą*
(Tik vienas Krapyla pakėlė ginklą šitą!).
Pamatęs, jog tai jo mieloji Krapylėlė,
Jis pabučiavo ją, viršum galvos iškėlė
Ir, sukdamas aplink, vanojo, talžė, skėlė.

Kiek buvo parmuštų, žaizdotų, nugalėtų —
Neverta nė dainuot, nieks Mūza netikėtų,
Kaip nieks ta vilniete tikėti nenorėjo,
Kur Aušros Vartuose savom akim regėjo,
Kaip, puolant Dejevui tuščias jau miesto sienas,
Išėjo vartų gint tik Čarnobackis vienas*,
Kaip miestelėnas šis, paleidęs taiklią kulką,
Nukovė Dejevą, išvaikė rusų pulką.

Įvyko viskas taip, kaip Rykovas ir laukė:
Kovoję sumaišty kareiviai pasitraukė.
Net dvidešimt trijų jie užmuštais nustojo,
O trisdešimt keli kraujuodami vaitojo,
Daug slėpėsi sode, kanapėse ir krūmuos,
Keli su moterim giliai lindėjo rūmuos.

Šlėkta jau džiūgavo, valiavo nugalėjus,
Kas ritino bačkas, kas puolė rinkt trofėjų,
Tik vienas Robakas džiaugsmu nesidalino.
Jis nesigrūmė pats (kanonai Bernardino
Kovoti draudė), tad kovojančius narsino
Patarinėdamas, kur pulti, kur apsupti,
Kur pasitraukt, o kur tiesiog į kaktą lupti.

Jis liepė ir dabar surinkt į būrį žmones,
Užpulti Rykovą ir tuo užbaigt karionę,
Pasiūlydamas jam prieš tai alternatyvą:
Jei patys pasiduos, tada paliks juos gyvus,
O jeigu dar mėgins toliau bergždžiai kovoti,
Tai Robakas palieps apsupt ir iškapoti.

Bet neišgąsdino tie žodžiai kapitono:
Surinkęs likučius šaunaus bataliono,
„Prie ginklų!“ — paliepė, ir šautuvai pakilo;
Komandos laukdami, dabar visi nutilo.
Įsakė „Taikykis!“ — ir vamzdžiai sublizgėjo,
Sušuko jiems: „Ugnis!“ — ir šūviai nuaidėjo.
Kareiviai iš eilės pradėjo šviną sėti,
Ir ėmė kulkos švilpt, ir užraktai tarškėti.
Visa eilė žeme kaip šliužas koks vyniojos,
Ir spjaudė ugnimi jo tūkstantinės kojos.

Teisybė, jėgeriai, išgėrę savo dalį,
Dabar dažniausiai vis prapildavo pro šalį,
Bet kulkos sužeidė lengvai Motiejų porą
Ir Bartkų užmušė, godotiną bajorą.
Iš šautuvų kelių ir šlėktos atsišaudė,
Norėjo pult kardais, tačiau senimas draudė:
Per daug tiršta ugnis aplinkui mirtį sėjo,
Ir dvaro kiemas tad bematant ištuštėjo.
O kulkos ėmė jau į langines kapoti.

Čia Tadas, paliktas viduj ponių daboti,
Išgirdęs, kad kieme vėl priešas atitoko,
Išbėgo. Įkandin ir Pakamorė šoko,
Nes Tomas kardą jam galų gale surado.
Atkuto šlėktija, sulaukus tokio vado;
Pakilo paskui jį atakon Soplicynė,
Kareiviai puolančius vidur atšlaimo skynė.
Skustuvas, Vilbikas, dar vienas kitas krito.
Grąžino bajorus atgal po viso šito
Vienuolis Robakas, Motiejus jam padėjo.
Atsitraukimą tuoj maskoliai pastebėjo;

Nusprendė Rykovas dabar pridėti garo
Ir bajorus išmušt iš kiemo ir iš dvaro.

„Atakon! Durtuvais! Pirmyn!“ — sukomandavo.
Atstatę šautuvus, kareiviai jau žygiavo,
Palenkę galvas kiek, jie sekė kapitoną.
Mėgino sulaikyt iš priekio ir iš šono
Ataką šlėktija — bet veltui. Pasitraukė.
O Rykovas, špaga grūmodamas, jau šaukė:
„Teisėjau, pasiduok, kitaip uždegsiu rūmus!“
Teisėjas jam: „Uždek! Pats rysi gaisro dūmus“.

O dvare Soplicų! O, tos lemtingos dienos!
Jei šviečia ligi šiol po liepom tavo sienos,
Jei renkas kaip anksčiau ten prie vaišingo stalo
Kaimynai ir svečiai, tai jie išgert privalo
Už Ąsotėlį — taip, išgert po taurę gerą
Už tą, kurs nuo ugnies apgynė visą dvarą!

Jis neparodė dar lig šiol narsumo savo,
Nors iš nelaisvės jį ir pirmą išvadavo,
Nors vežime tuoj pat ir šautuvą užčiupo,
Bet muštis kažkodėl jis neturėjo ūpo.
Pasakė sau: tuščiom grumtynės — ne grumtynės!
Patraukė tad tiesiog prie spirito statinės.
Supylęs paskubom sau vieną kitą saują,
Pajuto daug smarkiau pradėjus vaikščiot kraują,
Kepurę pakreipė ir, šautuvą paėmęs,
Užtaisė kulkom jį, į sąsparą atrėmęs,
Ir, apsidairęs pats, pamatė, kaip iš dvaro,
Atstatę durtuvus, kareiviai šlėktą varo.
Susilenkė jisai ir, kiek tik įkabina,
Nuskuodė atšlaimu tiesiog į dilgėlyną,
Atsitūpė tenai, laimingai nušuoliavęs,
Ir Maišą pašaukė, ranka jam pamojavęs.

Su šautuvu tasai stypsojo ties palange,
Nusprendęs vienas gint Zoselę savo brangią,
Nors ir atstumtas jos, mylėjo kaip mylėjęs
Ir su džiaugsmu už ją numirti būt galėjęs.

Kareiviai grandine pro dilgėles žygiavo,
Ąsotis trenkė jiems iš plačiagerklio savo,
Kulipkų tuziną paleisdamas kaip spiečių,
O Maišas — antra tiek, lindėdamas tarp kiečių.
Taip staigiai užklupti, maskoliai išsilakstė
Palikę sužeistus,— juos Krapyla jau šlakstė.

O savo jėgerius po šito užpuolimo
Sustabdė Rykovas tiktai šalia klojimo —
Beliko jų dabar koks trečdalis šimtinės,—
Rikiavo trikampiu tad vietoje grandinės,
Į kiemą smaigalį nukreipdamas šį kartą,
Kampus atremdamas į tvorą ir į tvartą,
Nes raitelių būrys jį iš pilies užgriuvo.

Mat saugomas pily lig šiolei Grovas buvo.
Išlaksčius jo sargams, dvariškiai paskui Grovą
Sušoko ant arklių ir metėsi į kovą;
Mojuodamas špaga, pats priekyje šuoliavo.
Tuo tarpu Rykovas „Ugnis!" sukomandavo —
Ir trenkė papliūpa iš geležinių tūtų,
Tarytum kulkomis pradėję lyti būtų.
Trys krito sužeisti, ketvirtąjį nukovė.
Nuvirto Grovas jau, nes arklį jam pašovė.
Gervazas metėsi į mūšį žūtbūtinį,
Norėdamas užstot Horešką paskutinį.
Bet Robakas anksčiau prie Grovo nuskubėjo —
Nors patį sužeidė, bet jį pridengt suspėjo,
Bajorams liepė jis dvare išsisklaidyti
Ir taikytis geriau, ir šovinius taupyti,
Ir slėptis už tvorų, už šulinio lindėti,
O Grovo raiteliams — puolimą atidėti.

Neteko antrąkart Vienuoliui ragint Tado —
Jisai už šulinio slėptuvę susirado
Ir, būdamas blaivus, be to, taiklus kaip reta
(Pataikydavo jis į išmestą monetą),
Tarp rusų vyresnius su dvivamzdžiu medžiojo:
Iš pirmo šūvio jis feldfebelį paklojo.

Paskui seržantus du — vis rinkos galionuotą[326]
Ir taikėsi tenai, kur štabo stoviniuota.
Įtūžo Rykovas — tai būta priešo rimto —
Ir špagos rankeną dantim iš pykčio krimto.
„Majore,— šaukė jis,— kaip reiks toliau kariauti,
Jei greitai nebeliks, kas gali vadovauti!"

Tad Plutas ėmė šaukt prie žemės pasilenkęs:
„Ir kaip ne gėda tau slapstytis, ponas lenke?
Nebūk bailys, išeik ir susiremk padoriai,
Garbingai kaip karys!" O Tadas jam: „Majore!
Jei toks drąsus esi, tai pasakyk man štai ką:
Kodėl už jėgerių slapstaisi visą laiką?
Per veidą jau gavai, o tūnai prisidengęs!
Aš nebijau tavęs ir kautis pasirengęs.
Kam veltui kraują liet? Kivirčą baigti metas:
Tegul išsprendžia jį špaga ar pistoletas.
Aš leidžiu pasirinkt tau ginklą pagal norą,
Jei ne, tai kaip vilkus iššaudysiu per tvorą".
Taip tardamas, jisai vėl prisitaikęs šovė
Ir prie pat Rykovo poručiką nukovė.

Šnibždėjo Rykovas: „Priimk šį iškvietimą,
Kad atsikeršytum už piktą įžeidimą.
Nes jei ponaitį tą dabar kas nors nukautų,
Tai gėdos niekados Majoras nenuplautų.
Į kiemo vidurį mums išviliot jį reiktų —
Jei neima kulka, tai gal špaga įveiktų.
Kulka yra kvaila, ot, durtuvas — kas kita! —
Suvorovo seniai tai buvo pasakyta.
Iššaudys mus visus — štai kiek lavonų guli!"
Majoras atvertė: „Ak Rykovai, bičiuli!
Tu už mane geriau valdyti špagą moki.
O gal poručiką pasiųskime jam kokį?
Deja, aš negaliu palikt bataliono.
Man reik žiūrėt karių, ne užgaidų to pono".
Pašokęs Rykovas nutraukt įsakė karą,
Ant špagos smaigalio iškėlė baltą skarą,
Dėl ginklų dvikovai pradėdamas teirautis;

Galop susitarė abudu špagom kautis.
Kol Tadas atnešant iš rūmų špagos laukė,
Atbėgęs Grovas tą jų sandėrį nutraukė.

„Soplica! — šaukė jis.— Aš persiprašau poną!
Pats Plutą iššaukei, man perleisk Kapitoną:
Į mano pilį jis, atvedęs kuopą rusų
(Protazas pertraukė: „Ne tavo pilį — mūsų!")...
Jis,— Grovas užbaigė,— vagių atvedęs būrį,
Surišo žokėjus... Jis atsakyti turi.
Nubausiu jį už tai — tegul krauju užmoka,
Kaip kad plėšikai tie palei Birbante-roką".

Nutilo šaudymas, kariuomenės nurimo
Nekantriai laukdamos vadų susirėmimo:
Užėmę atšlaime kiekvienas vietą savo,
Du priešai — Rykovas ir Grovas — skersakiavo,
Nukėlę kepures, pasveikino viens kitą[327]
(Mat papročiais garbės taip buvo nustatyta:
Prieš nuduriant pirma pasveikinti reikėjo).
Jau špagos suremtos piktai žaibuot pradėjo;
Abu, priklupdami su dešiniąja koja,
Tai traukėsi atgal, tai puolė užsimoję.

O Plutas tuo metu, apžvelgęs visą frontą,
Pasišaukė arčiau savęs grandinį Gontą,
Kurs šaudė kuopoje užu visus taikliausiai,
Parodė Tadą jam. „Matai tą vyrą? — klausia.—
Jei tu pataikai jam po šonkauliu penktuoju[328],
Tai keturis rublius iš karto atskaičiuoju".
Pakėlęs šautuvą, į priekį Gontas žengė —
Draugai milinėmis taikliausią šaulį dengė,—
Į galvą taikėsi iš savo karabino,
Tačiau tik skrybėlę kulka jo užkabino.
Pašoko Krapyla, šlėkta tik to ir laukė —
Užpuolė Rykovą. „Tai išdavystė!" — šaukė.
Užstojo Tadas jį, tad šiaip ne taip ištrūko
Ir nesvarstydamas greit prie saviškių spruko.

Vėl Dobrinskiai išvien su Lietuva kovojo,
Užmiršę rietenas tarpusavio, vėl stojo
Kaip broliai ir draugai, laikydamies viens kito.
Pamatę, kaip smagiai Podhaiskio smūgiai krito,
Kaip jėgerius jisai tarytum šluota šluoja,
Sušuko Dobrinskiai: „Podhaiskis tegyvuoja!
Į priekį, Lietuva! Pirmyn, lietuviai broliai!"
Išvydę sužeistą Skustuvą, kurs lig šiolei
Kaip liūtas grūmėsi, Skolubos jam valiavo:
„Valio Motiejus! Ei, mozūrai, bravo, bravo!"
Taip pasiakinę bendrai rusus užspaudė;
Motiejus veltui dar su Robaku juos draudė.

Iš priekio užpulta, kareivių kuopa gynės,
O Voiskis tuo metu į sodą taką skynės.
Protazas atsargus taip pat šalia jo ėjo,
Ir Voiskis jam tylom kažką nurodinėjo.

Sode, šalia tvoros, kur plačiašakė tuopa,
Kur grūmėsi dabar visa kareivių kuopa,
Stovėjo sūrinė aukštai viršum agrastų,
Kaip narvas didelis iš netašytų rąstų.
Ten sūriai baltavo prieš saulę ant lentynų
Ir džiūvo surišti pėdeliai žalumynų:
Pelynai, trūkžolės, čiobreliai, ramunėlės —
Mat būta dar tenai naminės vaistinėlės.
Ta sūrinė plati (gal sieksnio pusketvirto)
Ant stulpo laikėsi, nors nelabai betvirto,
Kaip koks gandralizdis. O stulpas jau papuvo,
Pasviręs grasė griūt, nors ąžuolinis buvo.
Palaikę sūrinę seniai nugriaut reikėjo,
Bet vis nesisekė prikalbinti Teisėjo,
Kurs atsakydavo, kad jau verčiau taisyti,
Negu ką nors nugriaut arba naujai statyti.
Įsakė tad paremt dviem kartim, jeigu kliba,
Nukeldamas toliau tos sūrinės statybą.
Sutvirtintas šiaip taip, tas statinys kabojo
Tiesiog viršum galvų, kur jėgeriai kovojo.

Su Voiskiu ten dabar Protazas prasigavo,
Lyg ietimis abu žalgom apsiginklavo.
Tiesiog per kanapes atbėgo akmistrinė
Ir tvirtas paauglys, kurs prie virtuvės trynės.
Atrėmę žalgomis į sūrinę, suskato
Į vieną pusę stumt ją iš visos sveikatos:
Ir sielininkai taip, ant seklumos užplaukę,
Žalgas užguldami, į srovę sielius traukia.

Susenus sūrinė dabar lyg bokštas griuvo
Maskoliams ant galvų, kur jų tirščiausia buvo:
Daug vietoj užmušė, daug sužeidė, sutrynė,—
Rąstigalių, žmonių ir sūrių maišalynė
Gulėjo patvory. Nemaža išsilakstė,
Skustuvas, Krapyla juos vijosi ir šlakstė,
Kieme tarp jėgerių Rykštelė skynė taką,
O Grovas raitelius paleido į ataką.

Tik aštuoni šauliai jau su seržantu liko,
Gervazas puolė juos; šie laukė užpuoliko,
Atstatę šautuvus; jis lėkė lyg pašėlęs,
Peiliuką virš galvos kaip spindulį iškėlęs.
Akimirksnį anksčiau, kol jėgeriai iššovė,
Vienuolis metės jam po kojų ir pargriovė.
Parkrito tuo metu, kai salvė nuaidėjo,
O dūmams sklaidantis, Gervazas vėl stovėjo —
Dvi galvas jėgeriams jis nubraukė iš karto.
Kiti pašoko bėgt nuo Raktininko kardo.
Per kiemą skuosdami, pralenkdami viens kitą,
Susimetė visi į kluoną atdarytą.
Gervazas iš paskos ant jų sprandų įjojo,
Prapuolė tamsoje, tačiau ir ten kovojo:
Girdėjos aimanos ir smūgiai iš klojimo.
Netrukus ir tenai arši kova nurimo,
Su kardu pro duris Gervazas vėl išvirto.

Bajorai atšlaime kapojo, badė, kirto.
Tik vienas Rykovas dar gynės įnirtingai.
Tad Pakamorė jam ir tarė iškilmingai,

Pakėlęs virš galvos grėsmingą kardą: „Pone!
Nenusižeminsi priimdamas malonę:
Kaip tikras riteris, tu grūmeisi be baimės,
Parodei pavyzdį, bet neturėjai laimės.
Pats ginklą atiduok, pakol nenuginklavo.
Turiu garbės tave paskelbt belaisviu savo!"

Tų žodžių paveiktas, nors ir labai nenoriai,
Jis špagą kruviną atkišo Pakamorei.
„Ak broliai! — tarė jis.— Todėl ir pralaimėjau,
Kad šiandien nė vienos patrankos neturėjau!
Suvorovas gerai man sakė: „Be patrankos
Prieš lenkus, Rykovai, nekelki niekad rankos!"
O jėgerių girtų lyg tyčia šiandien būta —
Majoras leido gert! Aš kaltinu tik Plutą!
Už viską su caru atsiskaityk, Majore!
Aš būsiu draugas jums, garbusis Pakamore!
Kaip rusų sakoma: kas myli, tas pešioja,
Bet užanty akmens, beje, nesinešioja.
Jūs mokate išgert, jūs mokate kovoti.
Tiktai prašau karių daugiau man nekapoti".

Tad Pakamorė, tuo užbaigdamas karionę,
Įsakė Tvarkdariui visiems paskelbt malonę,
Aprišti sužeistus, atšlaimą apvalyti,
O gyvus jėgerius nelaisvėn nuvaryti.
Ieškojęs šen ir ten, galiausiai Plutą rado:
Dilgynėse jisai gulėjo lyg be žado.
Išlindo po visam raudonas it batvinis.

Taip baigės antpuolis, kurs buvo paskutinis.*

Dešimta knyga

EMIGRACIJA. JACKUS

TURINYS. PASITARIMAS DĖL TOLESNIO NUGALĖTOJŲ LIKIMO.— DERYBOS SU RYKOVU.— ATSISVEIKINIMAS.— SVARBUS PRISIPAŽINIMAS.— VILTIS.

Rytiniai debesys kaip juodvarniai per dieną,
Aukštyn bekildami, susimetė į vieną.
Vos saulė iš pietų į vakarus palinko,
Didžiulis debesis padangėj susirinko
Ir, varomas toliau kaskart smarkesnio vėjo,
Jis leidosi žemyn, tamsėjo ir tirštėjo,
Pakol, viena puse atplyšęs nuo padangės,
Nukrito dar žemiau ir plėsdamasis rangės
Lyg burė didelė, kuri grėsmingai plaukė
Ir iš pietų dabar į vakarus patraukė.

Užgriuvo tyluma. Išgąsdinti, bebalsiai
Ir žemė, ir dangus kvėpavo sunkiai, alsiai.
Gelsvi rugių laukai, prieš kokią valandėlę
Lyg jūra varpomis bangavę, siautę, šėlę,
Dabar susikaupė, nurimo ir sustingo
Akuotais gindamies nuo kažin ko grėsmingo.
O gluosniai ir beržai, plačiai išsikeroję
Ir lyg raudotojos pakelėmis sustoję,
Paleidę vėjyje kasas pasidabruotas,
Per dieną blaškėsi; dabartės medžių guotas
Nebylų sielvartą lyg skarą apsigobė
Suakmenėdamas it kenčianti Niobė[329].
Viena tik drebulė šnarėjo kaip šnarėjus.

Galvijų keltuva, namo nenoriai ėjus,
Nūnai be piemenų, skubėdama prie tvartų,
Paliko ganyklas ir būrėsi prie vartų,

Kur bulius trypė jau, įtempęs tvirtą sprandą,
Ir, baubdamas piktai, baugino visą bandą.
Žalmargės dairėsi į dangų ir nustėrę
Tik dūsavo giliai, plačius snukius pravėrę.
O iš paskos kuilys nespėdamas šnopavo —
Mat žliaubdamas jisai dar vilko pėdą javo.

Pasislėpė miškuos paukšteliai viens po kito,
Tik varnos sulėkė ir tvenkinius apspito,
Ir staipės išdidžiai arba, būriais sustoję,
Į dangų žvalgėsi nekantriai išsižioję,
Iškišę liežuvius — net raudonavo ryklės,
Ilgėjosi lietaus ir būsimos maudyklės,
Bet, audrai kaupiantis, ir varnos tuoj pakilo
Kaip juodas debesis patraukdamos link šilo.
Vienintelė kregždė tarp juodo debesyno
Dar nardė kaip strėlė, kol dingo už beržyno,
Nušvilpus it kulka.

Tą valandėlę niaurią
Bajorai, su Maskva pabaigę kovą žiaurią,
Skubėjo pasislėpt visi bendrai po stogu:
Kur neseniai žmogus dar grūmėsi prieš žmogų,
Greit grumsis stichijos.

Vakaruose raudonai
Užsiplieskė laukų gelsvai auksiniai tonai.
Netrukus debesis, į tankų tinklą savo
Sugraibęs spindulius, prie saulės nulingavo,
Lyg kad pagauti ją prieš naktį būt norėjęs.
Atūžęs pažeme, pakėlė dulkes vėjas,
Ir dideli lašai it žirniai viens po kito
Į žemę kaip kruša pupsėdami nukrito.

Staiga ir viesulas, nuo miško pasikėlęs,
Pradėjo došytis ir siausti kaip pašėlęs:
Lig dugno vandenį tvenkiniuose susuko,
Lankstydamas žoles, po plačią lanką dūko,
Nulaužtas šakeles ir šieno gniūžtes svaidė,

Lyg išrautais plaukais po visą pievą žaidė;
Per lauką nulėkė, užuoganom nutįso
Ir švilpdamas dirvas pureno, rausė, kniso,
Kol žemių sūkurį susukęs išaugino
Iškeldamas aukštai viršum dirvono plyno;
Lyg piramidę jį vijurkas nusitvėrė
Ir, smiltis rausdamas, žvaigždėms į veidą bėrė.
Kaskart platėdamas, vis kilo stulpas šitas
Ir audrą triūbijo kaip didelis trimitas,
Pakol chaosas šis iš vandenio ir dulkių,
Iš lapų ir šiaudų, žolių, šakelių smulkių
Į girią trenkėsi, tankynėje sustaugė
Kaip sužeistas lokys.

Lietus tuo tarpu žliaugė
Stambiais, sodriais lašais, griaustinis nenustygo,
Lietus jau čiurkšlėmis išsitempė kaip stygos —
Atrodė, kad aukštai dangus prakiuręs tvyro
Ir liejasi vanduo tarytum iš kibiro.
Ir žemė, ir dangus, vienodai apsiblausę,
Užsidengė audra kaip naktimi juodžiausia.
Tik retkarčiais dangus atsiveria virš sodo,
Ir angelas audros kaip saulė pasirodo,
Nušvinta jis trumpam, rūstybės prisitvenkęs,
Ir dingsta su griausmu dangaus duris užtrenkęs.
Audra stiprėja vėl, lietus ir vėjas niršta,
Sakytum, kad gali užčiuopti tamsą tirštą.
Štai lyja jau rečiau, tyliau griaustinis dunda,
Vėl su nauja jėga perkūnija prabunda.
Bet viskas pagaliau nurimo, nugrumėjo,
Tik medžiai prie namų dar ošė ir šlamėjo.

Pats dievas atsiuntė tą audrą ir tą lietų:
Tvonavo tamsuma dabar virš mūšio vietų,
Vanduo visus kelius ir tiltelius paplovė,
Tad dvaras po audros atrodė kaip tvirtovė.
Ir gandas apie tai, kas dėjos čia nuo ryto,
Apylinkėj visoj tuo tarpu nepaplito,—
O juk žmonių lemtis priklausė ir nuo šito.

Teisėjo kambary pasitarimas vyko.
Vienuolis sužeistas gulėjo ir iš tyko
Nurodinėjo vis, ramiai rankas sudėjęs;
Išpildė jo visus paliepimus Teisėjas.
Pašaukę Rykovą, Gervazą, Pakamorę
Ir langus marškomis dėl visa ko užkorę,
Jau gerą valandą ir šiaip, ir taip bylojo.
Galiausiai Rykovas iš kampo atsistojo
Ir, kapšį pinigų numetęs[330], sududeno:
„Pažįstu, lenkai, jus: galvojate nuo seno,
Kad jei maskolius tik — tai ir vagis. Na ką gi,
Galėsit pasakyt, jog matėte ne vagį
Nikitą Rykovą — nors rusą, bet herojų:
Aštuonis medalius ir tris kryžius nešioju!
Už Izmailą šis, o tas už Očiakovą,
Tasai už Eilavą*, o šis už narsią kovą
Prie Ciuricho; štai šis prie Novio iškovotas[331].
Už drąsą aš esu špaga apdovanotas,
Tris padėkas už tai Feldmaršalas[332] man skyrė,
Pats caras du kartus dėkodamas pagyrė —
Ir visa tai raštu!"

„Garbusis Kapitone,—
Nutraukė Robakas,— ką mums daryti, pone,
Jei tu atsisakai? Juk tu mums pasisiūlei
Šį reikalą užtrint..."

„Taip, gerbiami bičiuliai,—
Atsakė Rykovas.— Aš žodžio jau nekeisiu!
Aš, lenkai, jus myliu ir žūti jums neleisiu.
Jūs esate linksmi: jei gerti, tai jau gerti,
Jūs drąsūs esate: jei perti, tai jau perti.
Kaip rusų sakoma: ne sykį ir važiuotas
Iš ratų iškrenta, o kas nūnai batuotas,
Rytoj gal basas bus; pagal taisyklę seną
„Šiandieną — tu, ryt — aš" kareiviai ir gyvena.
Kodėl turėčiau pykt už pralaimėtą kovą?
Kiek vyrų netekau, kai ėmėm Očiakovą!
Prie Ciuricho taip pat pėstijos daug nustojau,

Prie Austerlico vėl net kuopą aš paklojau;
O jūsų Kosciuška prie Raclavicų dalgėm[333]
Iškirto būrį man — kur gėrėm, o kur valgėm!
Macejovicuose[334] po šito atsidūriau.
Ir ką gi — ten aš pats du bajorus nudūriau.
Su dalgėmis tada jie ėjo prieš patranką,
Nušniorijo senam artileristui ranką.
Tėvynė! Suprantu: dėl to ir vyksta karas.
Bet aš tik Rykovas. Įsakinėja caras.
Maskoliai Maskvoje tegul šeimininkauja,
O lenkai — Lenkijoj[335]. Bet caras lieja kraują!"

Teisėjas atvertė: „Kad, Rykovai, tu doras,
Kiekvienas su džiaugsmu patvirtintų bajoras.
Su savo kuopa tu čia stovi metų daugel,
Tad už tuos pinigus nepyk, brangusis drauge,
Nenorime įžeist! Po gražį tau sudėjom.
Kad neturtingas tu — tą mes taip pat girdėjom".

„Ak,— šaukė Rykovas,— o kuopos — kaip nebūta!
Dėl to aš kaltinu tiktai majorą Plutą.
Pirmiausia caras jo paklaus, kaip mūsų vado.
Gražius palikit sau — nemirštu aš iš bado!
Man mokama alga šiokia tokia — kaip sako,
Aš ir išgert galiu, ir nusipirkt tabako.
O jus myliu dėl to, kad su jumis man gera
Pavalgyti, išgert, pasikalbėt, kaip dera.
Kai prasidės byla, aš jūsų neapleisiu
Ir stosiu liudyti, ir ginti jūsų teisių.
Sakysiu, kad pas jus su vizitu atvykom
Ir kad begerdami truputį susipykom,
Kad Plutas nelauktai „Ugnis!" sukomandavo
Tuo pražudydamas batalioną savo.
Jei patepta gerai kvota bus ir kvotėjas,
Tai viskas taip ir eis. Bet aš esu kalbėjęs
Vienam jūsiškiui — tam su kardu ilgėliausiu,
Kad Plutas, o ne aš, čia laikomas vyriausiu:
Jis gali jus visus įstumt į baisią bėdą,
Nes suktas vilkas tai, bet pinigus jis ėda;

Tad reikia pinigais užpilti jo malonę.
Ar jau buvai pas jį tu, ilgakardi pone?
Ar jau susitarėt, jei buvot susitikę?“

Gervazas dairėsi ir, glostydamas plikę,
Į šitą klausimą tiktai ranka numojo —
Girdi, susitarta. Bet Rykovas kartojo:
„Tai kaip, ar jis tylės? Kaip esat sukalbėję?“
Gervazas pykdamas, kad jį kamantinėja,
Į žemę su pirštu parodė ir, reikšmingai
Numodamas ranka, pasakė iškilmingai:
„Prisiekiu Peiliuku, kad viskas sutvarkyta,
Kad Plutas jau tylės! Ir baikim kalbą šitą!“
Sugniaužė kumščius jis, net pirštai sutraškėjo,
Tarytum paslaptis visa iš jų išėjo.

Supratę gestą šį, klausytojai pašoko
Ir dairėsi aplink, ir tol neatitoko,
Kol Rykovas galop nutraukė tylą ilgą:
„Vilkelis — aveles, dabar avelės — vilką!“
„Tai amžinatilsį!“ — pridūrė Pakamorė.
Teisėjas užbaigė: „Matyt, dangus taip nori!
Bet aš dėl jo mirties nekaltas“. Ir nutilo.

Vienuolis pataluos sujaudintas pakilo,
Gervazą nužvelgė ir ėmė jam sakyti:
„Didžiulė nuodėmė belaisvį nužudyti!
Net priešams keršyti mums Jėzus Kristus draudžia!
Nubaus tave dangus už šitą klaidą skaudžią.
Atleista bus tik tam, kursai praliejo kraują
Pro bono publico[336] — ne tam, kuris kerštauja“.
Gervazui net kakta beklausant išrasojo.
„Pro bono publico!“ — jis atkakliai kartojo.

Ir neminėjo nieks daugiau majoro Pluto,
Ir veltui kitądien ieškoti jo sukruto —
Net buvo premiją paskyrę už jo kūną,
Bet nesurado nieks — prasmego kaip į liūną.

Apylinkėj visaip šnekėta dėl majoro,
Tačiau iš tų šnekų, kaip sako, nieko doro.
O iš Gervazo gi, kiek jo beklausinėta,
„Pro bono publico“ — tik tiek ir tegirdėta.
Atskleisti paslaptį dar Voiskis būt galėjęs,
Bet, žodžio saistomas, tylėjo kaip tylėjęs.

Taip ruso asmeny bičiulį įsigiję,
Išleido Rykovą, susišaukė šlėktiją,
Ir Pakamorė taip sujaudintas prašneko:
„Šiandieną pergalė mums, broliai, atiteko!
Bet, ponai, kiekvienam, kas šiandien liko gyvas,
Atneš daug rūpesčių šis mūšis per ankstyvas.
Suklydome visi, kalti visi kaip vienas.
Vienuolis, per plačiai išgarsinęs naujienas,
Bajorai, sumaišty nesvarstę, ką jie daro.
Su Rusija negreit sulauksime dar karo;
Tad, kas parodė nūn drąsumą ypatingą,
Tam Lietuvoj toliau gyventi pavojinga —
Kunigaikštystėje teks prieglobsčio ieškotis.
Motiejus Krapyla, Skustuvas ir Ąsotis
Ir Tadas Soplica — už Nemuno tetraukia,
Tenai, kur jų visų pulkai mūsiškių laukia.
Suvertę bėdą jiems, apkaltinę majorą,
Ne vieną tuo būdu išgelbėsim bajorą.
Išvykstat neilgam, nes viltys vėl nušvito,
Kad šį pavasarį sulauksim laisvės ryto.
Ir Lietuva, dabar išleidus jus klajonei,
Kaip išvaduotojus greit vėl sutiks maloniai.
Teisėjas jus suruoš, duos mitalo į kelią,
Aš irgi sukrapščiau jums pinigų mašnelę“.

Suprato šlėktija teisingą senio bylą,
Nes jei tau su caru nesutarimai kyla,
Tai nebelauk taikos, lindėdamas kamputy:
Tu privalai kovot ar Sibire supūti[337],
Todėl dabar visi, kalbėt nenusiteikę,
Linksėjo galvomis pritardami: taip reikia.

Nors lenkas pagarbą sau pelnė išskirtinę,
Už gyvastį labiau mylėdamas gimtinę,—
Jis gali ją palikt, išbėgt į kitą kraštą,
Nepriteklius kentėt ir nešti vargo naštą,
Su likimu kovot, svetur pralieti kraują,
Jei šviečia jam viltis, kad Lenkijai tarnauja.

Bajorai tuo metu susiruošė keliauti.
Tik ponas Buchmanas dar bandė prieštarauti;
Jis, kaip gudrus žmogus, kovoj nedalyvavo[338],
Bet pasitarime pridėjo balsą savo.
Jis planui pritarė, tačiau pareikalavo
Kai ką visai pakeist, kai ką dar pasvarstyti,
Komisiją sukurt ir aiškiai nustatyti,
Koks emigracijos svarbiausias tikslas būtų,
Ar tikslui šiam pasiekt nėra kitokių būdų,
Tačiau, deja, visi skubėjo viens per kitą,
Ir Buchmano kalba paliko nesvarstyta.
Bėgliai jau pro vartus į kelią pajudėjo.

Teisėjas Tadą dar seklyčioj suturėjo
Ir tarė Kunigui: „Kam veltui gaišti laiką?
Turiu tau pasakyt, kad sužinojau štai ką:
Tadukas negalįs gyventi be Zoselės!
Tad prieš išvykdamas teprašo jos rankelės.
Telimena, žinau, neprieštarauti žada,
O Zosė, kiek jaučiu, taipogi myli Tadą.
Deja, nėra kada sujungt dvi jaunas sielas,
Bet sužieduoti juos galėtum, broli mielas!
Jauna širdis, be to, kelionė — tad pagunda,
Žinai gerai ir pats, nežadinta pabunda,
Ir Tadui kelyje žiedelis bus kaip sykis:
Pažvelgs ir atsimins, kad jis yra jaunikis,
O atsiminęs vys pagundas tas į šalį.
Tikėk, brolau, manim — žiedelis daug ką gali.

Prieš kokį trisdešimt buvau susižadėjęs
Su Voiskio Morta aš,— prisiminė Teisėjas.—

Nepritarė dangus, deja, mūs meilei švelniai,
Palikdamas mane šioj ašarų pakalnėj,
Voiskytę nelauktai savęspi pasišaukęs
Ir mūsų sąjungą jos mirtimi nutraukęs.
Man primena dabar jos grožį ir jos gėrį
Žiedelis, kurs lig šiol ant mano piršto žėri:
Žiūrėdamas į jį, aš, mielas geradėjau,
Regiu ją ir dabar, kaip kitados regėjau.
Aš ištikimas jai — liūdžiu ir sielvartauju.
Taip, vedęs nebuvau, bet, kaip matai, našlauju,
Nors Voiskis turi dar ir dukterį jaunesnę,
Kaip du vandens lašai panašią į vyresnę".

Nubraukęs ašarą, į žiedą pažiūrėjęs,
Jau baigė kiek linksmiau sujaudintas Teisėjas:
„Gal sužieduokim juos? Kaip tu, brolau, galvoji?
Jaunasis myli ją, sutinka ir jaunoji".

Prišokęs Tadas jam į ranką pabučiavo:
„Kaip man atsidėkot gerajam dėdei savo,
Kurs galvinas manim kaip tėvas rūpestingas!
Aš būčiau iš tiesų nežemiškai laimingas,
Jei Zosė su manim dabar susižieduotų,
Kaip būsima žmona jau šiandien žodį duotų.
Tačiau, paskubomis šias apeigas surėdę,
Mes galim apsirikt... Kam taip skubėti, dėde?
Jei Zosė lauks manęs ir jeigu aš nežūsiu,
Tai gal, sugrįžęs greit, labiau jos vertas būsiu,
Galbūt pastovumu jos dėmesį pelnysiu,
Gal truputį šlovės prie vardo įsigysiu,
Gal greit gimtinėj vėl visus aš apkabinsiu,—
Tada šį pokalbį aš, dėde, tau priminsiu,
Tada ant kelių aš suklupsiu prie Zoselės
Ir, jei tik bus laisva, maldausiu jos rankelės.
Dabar man Lietuvą ir Zosę reik palikti,
Tuo tarpu gali jai ir kitas kas patikti —
Nenoriu jos varžyt dabar susižiedavęs
Ir dėmesio prašyt jo neužsitarnavęs".

Kai tarė šiuos žodžius, dvi ašaros sužibo
Ir ant blakstienų jam virpėdamos pakibo,
Lyg perlai akyse žvilgėdamos sušvito,
Paskui per skruostus jo kaip uogos nusirito.

Nors savo kambary Zoselė buvo dingus,
Girdėjo ir tenai žodžius jo iškilmingus,
Kaip apie meilę jis taip atvirai kalbėjo,
Taip drąsiai, paprastai... Širdis jai suvirpėjo...
Išvydo ašaras. Pagailo jai vaikino,
Nors ir nepermanė, kas jį dabar kankino.
Kodėl pamilo ją? Kodėl išvykt privalo?
Tas išvykimas ją nuliūdino be galo.
Išgirdo pirmąsyk taip didelę naujieną,
Kad mylima jinai... Tai kas, kad ir per sieną.
Nubėgo paskubom prie mažo altorėlio
Paimt relikvijų ir švento paveikslėlio:
Mat Genovaitės tas mažytis paveiksliukas
Ir švento Juozapo apsiausto gabaliukas
Jaunuosius sergėti, globot ir gint turėjo;
Su šventenybėm tom ji pro duris įėjo.

„Išvykstate? Taip greit? Norėčiau į kelionę
Mažytę dovaną įteikt jums, mielas pone:
Štai šias relikvijas paimkite į kelią,
Nešiokitės... tegul jos primena Zoselę.
Tegul aukščiausias jus globoja, saugo, gina
Ir kuo greičiau namo laimingai sugrąžina".
Nutilo akeles iš graudulio nuleidus,
Ir skaidrios ašaros tekėjo jai per veidus,
Iš nekaltos širdies kaip iš šaltinio tyro
Jos nesulaikomai lyg briliantai biro.

Priėmęs dovaną, sujaudintas kaip vaikas,
„Panele, išvykstu,— jis tarė.— Man jau laikas.
Tad likite sveika ir, kartais prisiminę,
Sumeskit už mane maldelę vakarinę..."

Tuo tarpu Grovas, su Telimena įėjęs,
Atsiskyrimą tą ir matęs, ir girdėjęs,

Sušuko sukrėstas: „Pažvelkit į šią sceną:
Kiek grožio prakilnaus, panele Telimena,
Kai piemenaitė ši ir didvyris patyręs[339]
Lyg luotas su laivu audringoj jūroj skirias!
Taip, sieloje ir vėl jausmai liepsnoti ima,
Kada regi dviejų širdžių išsiskyrimą.
Joms laikas — tai audra: ji žvakę užgesina,
Bet gaisrą dar labiau įpūtus išaugina[340].
Išvykdamas ir aš įpūsiu jausmą šventą.
Soplica, palaikiau tave už konkurentą —
Per klaidą elgėmės lyg priešai kuo pikčiausi,
Per klaidą prieš tave net špagos aš griebiausi.
Dabar matau, jog tu mylėjai piemenėlę,
O aš gi — nimfą šią. Tad liaukimės bešėlę
Ir priešo kraujuose kivirčą paskandinkim,
O savo širdyse piktumą užgesinkim.
Kovokime jausmais: palikę savo šalį,
Varžykimės, kuris karščiau mylėti gali!
Su savo mylimom skausmingai išsiskyrę,
Skubėkime tenai, kur kardas vyrą giria.
Kovokim kantrumu, viltim, ištikimybe,
O priešą triuškinkim jėga ir tobulybe".
Į Telimeną jis, taip taręs, pažiūrėjo,
Bet ši nustebusi tik klausės ir tylėjo.

Teisėjas pertarė: „Ko gi baudies išvykti,
Jei savo namuose gali ramiausiai likti?
Prispaudusi šlėktas, valdžia nukirps jiems vilną,
O tavo namuose, kaip sako, visko pilna.
Žinai, kokia valdžia: ir nepasėjęs pjausi,
Jei pusę pajamų į delną jai įsprausi".

„Su mano prigimtim tokie dalykai kertas!
Herojum noriu būt, jei meilės jau nevertas.
Tenuramins šlovė tą ilgesį ugningą!
Kas menkas širdimi, to bent ranka galinga".

„Kas trukdo jums mylėt,— Telimena jam tarė,—
Ir savo laimę kurt?" — „Lemtis negeradarė,—

Atsakė Grovas jai,— tas amžinas troškimas,
Nepaprastų darbų ir žygių nujautimas.
Panele, su jumis dar šiandien aš tikėjaus
Žvakes uždegti prie altorių Himenėjo[341].
Tačiau jaunuolio šio man pavyzdys patiko:
Jis pats atsižada vestuvinio vainiko,
Jis savo širdį pats panoro išmėginti
Ir, meilės vedamas, tėvynę veržias ginti.
Ir aš nūn pradedu herojišką epochą!
Te ginklų žvangesys palei Birbante-roką
Po visą Lenkiją dabar pasklinda garsiai!"
Ir špagos rankeną suspaudė Grovas narsiai.

Vienuolis pritarė: „Jei taip veržies į šlovę,
Keliauk ir sudaryk ten savo kuopą, Grove!
Nustebino visus Potockis[342], davęs toną
Ir šitam reikalui paklojęs milijoną,
Taipogi Radvila[343], dvarus išlicitavęs,
Du raitelių pulkus aprengęs, apginklavęs.
Keliauk, tik pinigų paimk kiek reikalinga:
Kunigaikštystėje dabar jų baisiai stinga[344]".

Telimena liūdnai nusigręžė į šalį:
„Matau, kad nieks tavęs čia sulaikyt negali!
Kai stosi, riteri, į kovą žūtbūtinę,
Tai mylimos spalva tešildo tau krūtinę! —
Iš suknios kaspino sumezgusi kokardą,
Ją Grovui prisegė ištarus savo vardą.—
Tegul tad ši spalva tave į mūšį šaukia,
Kur blykčioja kardai, kur kraujo upės plaukia.
Kai pagarsėsi tu, kai žygdarbiai šlovingi
Tau pergalę atneš, kai laurai nemirtingi
Ir tavo šalmą puoš, ir skydą sulankstytą,—
Pažvelk tada, kary, į kaspiną štai šitą
Ir prisimink mane!"

Taip tarus, ranką savo
Ji Grovui ištiesė. Priklaupęs pabučiavo
Sujaudintas giliai herojus tą rankelę.

Prispaudus prie akių iškvepintą skarelę,
Telimena vogčiom į Grovą pažiūrėjo
Ir gūžčiojo pečiais — tikėt juo nenorėjo.

Teisėjas akino: „Jau laikas į kelionę!"
Vienuolis pritarė: „Gana jau šito, pone!
Skubėti privalai!" Taip, aišku, prieš jos norą
Likimas perskyrė dar vieną meilią porą.

O Tadas tuo metu Teisėją apkabino,
Paskui atsiklaupė prie tėvo Bernardino.
Vienuolis, patale pusiau gulom sėdėjęs
Ir kryžiumi rankas jam ant galvos sudėjęs,
„Sūneli, su dievu!" — raudodamas jam tarė.
Ir Tadas išlėkė. Ir durys užsidarė.
Teisėjas jaudinos: „Nejaugi neatskleisi
Vaikinui paslapties? Nepasisakęs leisi
Išvykti sūnui?" — „Taip! — Vienuolis užsimerkė,
Užsidengė akis ir kūkčiodamas verkė.—
Kokia nauda iš to, jei sužinos vaikinas,
Kad tėvas — žmogžudys, kad slapstos ir kankinas?
Tylėjimo kančias prie visagalio kojų
Kaip atgailą dabar už nuodėmes aukoju".

„Galvok apie save,— Teisėjas pagraudeno.—
Juk sužeisto žmogaus ir, kas be ko, jau seno,
Aš negaliu išleist draug su kitais į kelią.
Sakeisi pasislėpt kažkur turįs pirkelę?
Brikelis paruoštas, tad vykstame netrukus.
O gal verčiau miškan pas eigulį pasukus?"

Vienuolis nukreipė liūdnas akis į šoną:
„Palauksim, kol prašvis. Dabar pakviesk kleboną —
Tegul nedelsdamas man atneša švenčiausią.
O tu su Gervazu prieik arčiau. Pirmiausia
Užsklęskite duris".

Nurodymus Vienuolio
Išpildęs, sėdosi Teisėjas prie jo guolio.

Gervazas netolies stovėjo kaip stovėjęs,
Ant kardo rankenos sunkias rankas sudėjęs.

Vienuolis jaudinos ir žvilgsnio nenuleido
Nuo susimąsčiusio, niūraus Gervazo veido.
Kaip kad chirurgas koks, kursai paglosto meiliai
Tą vietą, kur jau greit darbuosis aštrūs peiliai,
Taip lygiai jis dabar žiūrėjo maloningai
Gervazui į akis, kol pagaliau ryžtingai,
Lyg smūgį smogdamas, nuo priegalvio pakilo,
Užsidengė akis ir šitaipos prabilo:

„Aš — Jackus Soplica..."

Gervazas susiūbavo,
Išbalo kaip kreida; kaulėtu kūnu savo
Lyg puldamas pirmyn, išsitempė, sustingo
It medis, svirdamas nuo skardžio pražūtingo.
Prasiviepė burna, ir dantys sugrikšėjo,
Ir ūsai pašiaušti kaip šepečiai styrėjo,
O kardą krintantį jis kojomis sugaudė
Ir suturėdamas tarp kelių jį suspaudė,—
Tad užpakalyje tirtėdamas lingavo
Į šonus kardas tas galu ilguoju savo.
Atrodė, jog matai miškų tankynėj lūšį,
Nors sužeistą, tačiau pakilusią į mūšį,
Kuri, pritūpusi prieš lemiamą ataką,
Rainuota uodega piktai į žemę plaka.

Vienuolis pratarė: „Man jau nebaisūs žmonės[345],
Nes priklausau dabar tik nuo dangaus malonės.
Gervazai, dėlei to, kursai nuo kryžiaus savo
Atleido net ir tiems, kurie jį nukryžiavo,
Kurs priėmė maldas ir atgailą plėšiko,—
Maldauju, išklausyk! Man jau nedaug beliko
Gyventi ir kentėt nuo sąžinės graužimo;
Prisipažindamas prašau ir atleidimo.
Tad išklausyk pirma, ką išpažinti noriu,
O jau po to — nuteisk!" Rankas lyg prieš altorių

Sudėjo Kunigas. Gervazas atsitraukė,
Sugūžčiojo pečiais ir, pats nustebęs, laukė.

Tuo tarpu Kunigas jau pasakot pradėjo,
Kaip Horeškaitę jis kadais įsimylėjo
Ir kaip su Horeška dėl šito susipyko.
Kalbėjo be tvarkos — čia greitai, čia iš tyko,
Dažnai nutraukdamas, lyg baigti būt ketinęs,
Bylojo vėlekos, jaunystę prisiminęs.

Gervazas Horeškų istoriją žinojo,
Tad savo atmintim papildė, pakartojo,
Ką pasakotojas ne taip tvarkingai audė.
Teisėjas neretai visai nesusigaudė.
Nuleidę galvas, jie abudu klausės godžiai,
Kaip liejos vis laisviau pro Jackaus lūpas žodžiai,
Dažnai nutrūkdami.

*

„Žinai, Gervazai, pats, kaip Stalininkas mėgo
Kalbėtis su manim! Kaip šauniai laikas bėgo,
Kai, būdavo, svečiams jisai išgert pasiūlys
Už Jackų, kurs, girdi, geriausias jo bičiulis!
Kai apkabindavo, galėjai pamanyti,
Jog trokšta su tavim širdim pasidalyti.
O, draugas! Argi jis nematė, nesuprato,
Kas dėjosi many!

*

Tuo tarpu jau kai kas šnibždėjo man į ausį,
Kad su didžiūnais aš be reikalo varžausi
Ir kad prie Horeškų ne pagal nosį šokąs —
Taurininkaičiui, man, jų slenkstis mat aukštokas.
Juokiaus nuduodamas, kad niekis man magnatai,
Jų dukros ir visi kiti aristokratai;
Tarytum aš tik šiaip lankau šį aukštą poną,
O vesti ketinu tiktai sau lygią žmoną.

Juokiausi su visais, bet mano širdį jauną
Tos kalbos ir juokai vis, būdavo, užgauna —
Tikėjau, jog pas mus kilnus bajoras gali
Karaliaus sosto siekt ir net valdyti šalį!
Tenčinskis piršos juk karaliaus dukrai sykį[346],
Ir pats karalius net palaimino jaunikį.
Soplicos ne mažiau už Tenčinskius kilmingi,
Jų nuopelnai, manau, taip pat gana reikšmingi.

*

Taip nesunku sugriaut tą mūsų laimę menką,
O atstatyti jai ir amžiaus neužtenka!
Jei būtų Horeška ištaręs žodį vieną —
Kas žino, gal visi gyventumėm šiandieną,
Gal prie dukters Ievos jis pats laimingai sentų,
Neatsidžiaugdamas dėkingu savo žentu,
Sūpuotų anūkus! Dabartės tuščiabūdė
Garbėtroška ir jį, ir mus abu pražudė...
Ta žmogžudystė... Taip, tarytum palikimą
Jos pasekmes kenčiu prakeikdamas likimą!..
Aš jo nekaltinu — žudikas jo, kartoju,
Aš jo nekaltinu — aš viską dovanoju!
Tačiau ir jis...

*

Žinojo mūs jausmus, galėjo atsakyti
Trumpai ir atvirai, uždraust man ją lankyti.
Kas žino, gal tada, nors ir labai supykęs,
Užmiršt galėjau ją, kur nors toliau išvykęs?
Bet jis gi prieš mane gudriai vaidint pradėjo:
Girdi, jam niekados į galvą neatėjo,
Kad Jackus jo pily rimtų tikslų turėjo.
Buvau populiarus, todėl jam reikalingas,
Nes linko prie manęs ir vargšas, ir turtingas.
Tad, apsimesdamas, kad jis, girdi, nežino,
Ko aš pas jį lankaus, vis kvietė ir vaišino.
Kiek sykių, būdavo, kai likdavome dvieja,

Pamatęs, kad akis man ašaros užlieja,
Kad meilė prasiveržt pro lūpas žodžiais gali,
Jis kalbą gudrumu nukreipdavo į šalį
Apie seimus, teismus, medžioklę...

*

Kai šitaip, būdavo, pripildytą taurelę,
Mane apglėbdamas, jis už draugystę kelia,
Kai pažadėdavau seime jo pusę ginti
Ir kai turėdavau jį taipgi apkabinti —
Toks pyktis kildavo, kad aš, nurijęs seilę,
Jau siekdavau špaga užbaigti šitą meilę
Ir už draugystę jam ginklu ištarti „ačiū".
Tačiau, neaišku kaip — atspėjus ar pamačius,
Kas dedas manyje, Ieva žvilgsniu maldavo
Ir mano nirtulį ramino meile savo,—
Veizėjo nuolankiai tarytum balandėlė,
Ir draugiškus jausmus širdy jos žvilgsnis kėlė,
Švelnus kaip angelo, ir aš jau negalėjau
Supykint jos, nuskriaust, ir tik todėl — tylėjau.
Ir aš, kurs Lietuvoj garsėdavau muštynėm
(Net ir didžiūnams mes ne sykį kailį tynėm!),
Kurs įžeistas ne tik Horeškai atsiteistų,
Bet net karaliui, taip! nuskriaust savęs neleistų,
Kurs kardo, kaip žinia, nekėlė tik prieš dievą —
Kaip avinėlis koks nurimdavau prieš Ievą,
Lyg prieš *Sanctissimum*[347]!

*

Kiek sykių ketinau jam viską pasakyti,
Ant kelių pult prieš jį, maldauti ir prašyti,
Bet, šaltą žvilgsnį jo kaip ledą susitikęs,
Aš užsičiaupdavau pats ant savęs supykęs;
Skubėdavau tad vėl savitvardą atgauti
Apie seimus, teismus bandydamas juokauti.
Elgiausi taip dėl to, kad rausti nereikėtų,
Kad Soplicų garbė tuščiai nenukentėtų,

Nes jei žodelis „ne!“ pro lūpas jo išlėktų,
Pasklistų tuoj gandai ir paskalos tarp šlėktų,
Kad Jackui, man...

*

Kad Jackus, ar girdi, atstumtas, išvarytas!
Kad Jackui viralas paduota nedarytas!

*

Jau nežinodamas, ką veikt ir kur bedingti,
Galiausiai sumaniau bajorų pulką rinkti,
Palikti Lietuvą ir pasiduot į karą[348]
Arba prieš totorius, arba prieš rusų carą.
Nutaręs iškeliaut, aš atsisveikint joju
Pas Stalininką. Bet kai pamatys, galvoju,
Staiga išvykstantį svetur ieškot pavojų
Bičiulį, su kuriuo tiek gerta ir kariauta, —
Gal senio širdyje, sakau, nubus pajauta,
Gal apkabindamas susigraudins truputį
Ir savo sielos man parodys bent kamputį,
Kaip sraigė ragučius!

Ak, jei giliai širdy draugystė bent ruseno,
Tai švystelės jinai netenkant draugo seno,
Atsiskiriant su juo sublykčiodama vėlei,
Kaip mirštančio veide gyvybės spindulėliai!
Juk paskutinįkart bičiulio prisilietus,
Skausmingom ašarom širdis kiečiausia lietųs!

*

Ieva, išgirdusi, kad išvykstu, pabalo
Ir krito alpdama čia pat prie vaišių stalo,
Paplūdus ašarom... Tik verkė ir tylėjo.
Vargšelė! Supratau, kaip ji mane mylėjo!

*

Ir ašaros tada man pirmą kartą bėgo
Iš džiaugsmo, gailesio, iš nirtulio bejėgio.
Norėjau krist prieš jį ir paskutinį sykį
Sušukt: „Pasigailėk arba mus nužudyki!"
Bet ponas Horeška, rūstus ir iškilmingas,
Kaip stulpas ašaroms ir skausmui abejingas,
Prakalbo — apie ką? Apie dukters vedybas!
Gervazai, tuo metu... ir man — apie piršlybas!
Suprask, juk tu — žmogus!

Jis tarė: „Kaštelionas
Nūn atsiuntė piršlius. Iš Vitebsko tas ponas,
Ką atsakyti jam? Patark, brangus bičiuli!
Ieva — graži, jauna ir kraitį gaus didžiulį.
O kaštelionas? Taip, tai vis dėlto senate
Šiokia tokia kėdė..." Kad būtumėte matę
Tą valandą mane! Jau nežinau ką taręs,
Išbėgau iš pilies, sunkius vartus uždaręs!"

*

„Visokių priežasčių, — Gervazas šaukė, — ieškai,
Bet nesumažins jos tavos kaltės Horeškai!
Juk būdavo anksčiau, kad irgi įsimyli
Kilmingą dukrą kas — tai braunasi į pilį,
Jėga pagrobti ją arba pavogt mėgina.
O tu veikei klasta! Prieš lenką, prieš kaimyną
Su rusais dėjaisi, parsidavei jiems bailiai!"

„Aš neparsidaviau! — atsakė Jackus gailiai. —
Jėga pagrobti ją? Galėjau įsibrauti,
Sutrupint užraktus ir pilį jo sugriauti —
Turėjau aš draugų, su manimi dar skaitės!
Jei būtų buvus ji kaip mūsų bajoraitės —
Sveika, stipri! O taip, jei būt nepabijojus
Pabėgt su manimi, įveikt visus pavojus!
Betgi vargšelė ji! Lepus tėvų žiedelis,

Silpna ir nedrąsi, pavasario drugelis!
Jėga pagrobti ją, paslėpti ją už kardo —
Tai reikštų, kad geriau ją nužudyt iš karto.
Aš negalėjau! Ne.

Užpulti atvirai, padegt Horeškos rūmus —
Apkaltintų kerštu: girdi, Ieva atstūmus...
Gervazai, nežinai, koks pragaras pasiunta,
Kai užgauta žmogaus puikybė pasijunta!

Puikybės velnias man padėjo suplanuoti,
Kaip keršto priežastį paslėpti, užmaskuoti:
Nesilankyt pily ir mylimą užmiršti,
Išraut ją iš širdies ir kitai pasipiršti,
O jau paskui... paskui surast bet kokią kliautį
Ir atsikeršyti.

Atrodė man tada, kad širdį nugalėjau,
Ir kitą aš vedžiau, nors jos ir nemylėjau.
Tai buvo paprasta, gera, kukli mergaitė.
Už ją su manimi apvaizda atsiskaitė!
Ak, Tado motina! Vargšelė nelaiminga,
Ištikima širdis ir siela dorovinga!
Aš veltui stengiausi pasmaugti meilę seną,
Gyventi, kaip visi aplinkiniai gyvena:
Net ūkiu užsiimt — ir tai man nepavyko,
Nes širdyje vis vien tas keršto velnias liko.
Irzlus ir uvėrus, nerasdamas paguodos,
Į nuodėmes klimpau. Ir slinko dienos juodos...

Pradėjau gert.

Greit numirė žmona, palikusi man vaiką[349]
Ir sielvartą, kurį nešiojuos visą laiką!

*

Tuo tarpu kaip karštai mylėjau aš tą kitą!
Lig šiolei ją regiu tarytum nupaišytą.

Tiek daug bastytasi, tiek visko iškentėta,
O prieš akis tik ji, skausmingai numylėta!
Nepajėgiau vynu nuplaut atsiminimo,
Nesuradau svetur tylaus užsimiršimo.
Štai ir dabar Ieva man, sužeistam, vaidenas,
Tik apie ją kalbu aš, dievo tarnas senas,
Šią valandą! Tačiau atskleisti jums turėjau
Tą gėlą, tas kančias, kurias aš iškentėjau,
Kai nusidėjau...

Įvyko tai po to, kai ji susižiedavo,
Kada visiems ausis tiktai gandai skalavo:
Girdi, kai Vaivada žiedelį jai užmovė,
Ji kritus alpdama... paskui kaip negerovė
Paguldžius ją džiova. Kalbėta ir manyta,
Kad slapčiomis Ieva karštai mylėjus kitą...
O Horeška smagus — jo pilyje ik valiai
Bičiulių ir draugų, kasdien linksmybės, baliai.
Manęs jau nekvietė — ir kam gi reikalingas
Nevykęs vargeta, girtuoklis nelaimingas,
Pajuokiamas visų! Tiktai užimčiau vietą...
Aš, kurs galėdavau sudrebinti pavietą;
Kurį pats Radvila[350] vadindavo Mieluoju!
Kai, būdavo, kur nors iš dvaro išvažiuoju,
Tai mano palyda žavėjos kunigaikščiai!
Prieš tūkstančius kardų tada drebėjo baikščiai
Ir pilys, ir dvarai... Kaip greitai viskas dingo!
Ir šaipėsi vaikai iš Jackaus pagėringo.
Aš niekas jau buvau! Dangau, tai kur teisybė,
Kad Jackus Soplica... O, įžeista puikybė!"

Nusilpęs Kunigas ant priegalvio nukrito.
Gervazas ištarė: „Dangus norėjo šito!
Bet ar tai tu? Ar tu, kurs Soplica vadinas?
Kaip elgeta koksai! Benamis bernardinas!
Atsimenu tave sveikutį ir raudoną,
Gražuolį giriamą ir liaupsinamą poną
Ir moterų visų taip mylimą ūsorių!
O, kaip tu susenai! Net ir tikėt nenoriu.

Ir kaip nepažinau, kai tu nudėjai lokį?
Juk Lietuvoj visoj tiktai tu vienas moki
Taip taikliai šaudyti! O ir su kardu rasi
Tu po Užušonio taip pat buvai pirmasis!
Juk tai apie tave dainavo bajoraitės:
„Prieš Jackų, jo ūsus iš baimės ponai raitės!
O jei užmegztų jis mazgelį sau ant ūsų[351],
Tai net pats Radvila bijotų Jackaus mūsų".
Prieš mano poną tu užsirišai mazgelį!
Ak vargeta! Ir pats velki dabar kryželį.
Ūsorius — kunigas! O Jėzau atpirkėjau!
Tačiau lig šiolei tau aš dar neatmokėjau
Už kraują Horeškų, kurį esi praliejęs..."

Vienuolis baigė taip, pagalvės atsišliejęs:
„Lyg varomas velnių, vis prie pilies sukausi,
O jie piktais balsais kuždėjo man į ausį:
Štai baigia Horeška nukaivint dukrą savo, —
Tave jau priveikė, nužudė, nugalavo.
Kaip linksminasi, žiū, kaip geria ir ulioja,
Kaip apšviesta pilis, kaip muzikantai groja!
Užpult, sugriaut, padegt — kokia saldi paguoda!
Kai kerštas galvoje, tai velnias ginklą duoda,
Vos pagalvojau taip, žiūriu — užpuolė pilį
Maskolių pulkas. O, šėtonas kerštą myli...

*

Bet aš tai nebuvau su rusais susidėjęs!

*

Tikrai, aš atokiau stovėjau kaip stovėjęs,
Žiūrėjau ir džiaugiaus tuo įvykiu it vaikas.
Atsimenu, širdy pašoko džiaugsmas paikas,
Kad viskas grius, sudegs... Net puoselėjau mintį
Į jūsų pusę stot ir jus nuo rusų ginti,
Horešką gelbėti...

*

Jūs puikiai gynėtės, kaip didvyriai kovojot.
Stebėjausi — kiek daug maskolių jūs paklojot!
Ir šaudė jie blogai, o puolė tai kaip meškos!
Pakilo nirtulys: vėl nugalės Horeškos!
Nejaugi iš tiesų tam seniui šitaip klojas,
Kad iš visų bėdų sveikas ištraukia kojas?
Bet susigėdau aš ir pasukau į šoną.
Žiūriu — ogi jisai išėjo į balkoną:
Sublizgo saulėje jo sagė deimantinė;
Jis dairės išdidžiai — mat šauniai apsigynė,
Ir pasimatė man, kad jis mane pažino,
Parodė su ranka ir netgi pagrasino.
Maskoliui šautuvą iš rankų aš išroviau.
Pasisukau tiktai ir nesitaikęs — šoviau!
Žinai ir pats!

Prakeiktas šautuvas! Kai rankoj kalavijas,
Gali ir pult, ir bėgt, ir smogti prisiviję,
Ir priešą nuginkluot įbrėžęs žaizdą menką.
O šautuvas? Deja, tik spustelėt užtenka —
Akimirka, ugnis...

*

Kai taikeis į mane, aš net nesujudėjau
Ir lyg sukaustytas į šautuvą žiūrėjau.
Gervazai, o kodėl, kodėl tu nepataikei,
Kam palikai mane kančioms ir gėlai klaikiai?
Gal kad už nuodėmes kentėčiau ligi kapo
Vis atgailaudamas...“

Gervazui trūko kvapo:
„O, kaip tave užmušt norėjau aš kadaise!
Praliejai tuo šūviu tu kraujo upę baisią[352],
Tiek sopulio kraupaus abiem šeimom užtraukei!
Dėl visko kaltas tu! Ir atpildo sulaukei.

Bet šiandien, puldamas į mūšį žūtbūtinį,
Nuo kulkų uždengei Horešką paskutinį,
Išgelbėjai mane, bekylantį į kovą, —
Apgynei nuo mirties tad ir mane, ir Grovą.
Deja, susitikau tave jau bernardiną,
Kurį jo abitas nuo mano kardo gina[353].
Lik sveikas! Ir verčiau daugiau nesusitikim,
O ko neužbaigėm — tą viešpačiui palikim".

Vienuolis ištiesė Gervazui ranką savo.
„Aš negaliu priimt, — Gervazas protestavo, —
Tai žmogžudžio ranka: ji kraują mano pono
Praliejo, kaip sakei, ne *pro publico bono*".

Išbalęs mirtinai, teiravosi Teisėjo
Vienuolis: „Kaip, brolau, ar vis dar neatėjo,
Ar dar lig šiol nėra klebono su švenčiausiu? —
Gervazui šaukė jis: — Kol atleidimą gausiu,
Maldauju, neišeik! Ir viską išklausyki!
Aš mirštu... kalbamės jau paskutinį sykį!"

Teisėjas guodė jį: „Sutvarsčiau tavo žaizdą,
Ji, rodos, negili. Tikėkime apvaizda!
O gal prie daktaro? Nedidelis čia daiktas..."
Vienuolis pertraukė: „Brolau, dalykas baigtas:
Žaizda, kurią gavau dar kitados prie Jenos,
Vėl atsivėrė — taip, aš mirsiu nuo gangrenos —
Iš karto supratau pamatęs kraują juodą.
Ką daktaras čia duos? Yra viena paguoda:
Ne šiandien, tai rytoj — kiekvienas mirt privalo...
Atleisk, Gervazai, man ir išklausyk lig galo!

*

Turiu ir nuopelnų: nors ir vadino žmonės
Išdaviku mane, tačiau, be abejonės,
Juo niekad nebuvau, to niekas neįrodys!

*

Prilipo prie manęs kaip maras šitas žodis.
Piliečiai gerbiami nerodė savo veido,
Bičiuliai ir draugai — visi mane apleido,
Iš tolo sveikinos ir sprukdavo į šoną,
Kaimiečiai, žydai — tie dar lenkėsi prieš poną,
Tačiau už nugaros jau šaipės ir mužikas!
Skambėjo man visur tas žodis „išdavikas“ —
Namie ir laukuose, nuo vakaro lig ryto
Jis kaip kokia liga po visą kūną plito.
Tačiau tėvynės aš nesu išdavęs.

Nors stengėsi Maskva patraukt mane, kiek gali,
Soplicoms skirdama Horeškos turtų dalį[354].
Konfederatai man pasiūlė vietą gerą*,
Jei surusėčiau tik ir elgčiausi, kaip dera!
Šėtonas gundė jau, o aš visaip rangiausi:
O ką? — malonintų magnatai galingiausi,
Bajorų brolija ir šlėktos vargingiausi,
Kurie saviškį greit užgauna ir įžeidžia,
O tam, kurs su Maskva, — žiūrėk, lengvai atleidžia!
Žinojau visa tai, bet — negalėjau.

*

Pabėgau iš tėvynės!
Kiek aš klajojau! Kiek aš iškentėjau!

*

Kol dievas man galop nurodė vaistą vieną:
Ką vakar suardei, tą ištaisyk šiandieną,
Kiek tai įmanoma...

*

Į Sibirą drauge su vyru išgabenta
Greit numirė Ieva. Jos atminimą šventą

Lig šiolei saugau aš ir Zosę, jos dukrelę,
Liepiau globot ir auklėt.

*

Ne tiek dėl meilės gal, kiek dėl tuščios didybės
Horešką nužudžiau... Atsisakiau puikybės
Ir galvą nulenkiau: aš, išdidus šaunuolis,
Įsišvenčiau. Ir štai — aš Kirminas — vienuolis[355],
Kaip žemės kirminas...

Aš blogu pavyzdžiu tėvynei nusidėjau,
Tad ir kaltes prieš ją atpirkti privalėjau
Krauju, pasiaukojimu...

Kovojau. Kur ir kaip[356] — savęs nenoriu girti:
Juk aš ne dėl šlovės nesyk ėjau į mirtį.
Mieliau prisimenu ne žygį ypatingą,
O veiklą paprastą ir tylią, bet naudingą,
Kančias, kurių dar nieks...

Ne sykį gabenau slapta aš į tėvynę
Vadų įsakymus ar kokią svarbią žinią...
Todėl Galicijoj ir Lenkijoj jau žino,
Ką slepia abitas vienuolio bernardino!
Aš prūsų katorgoj metus tampiau karutį[357],
Maskolių nuplaktas, jau Sibire supūti
Turėjau... Špilberge[358], grandinėm surakintas
Ir austrų karcery giliausiam pasodintas,
Aš badavau... Tačiau apvaizda išvadavo
Ir leido man dabar tarp artimųjų savo
Su sakramentais mirt.

Kas žino, gal nūnai ir vėl aš nusidėjau,
Gal sukilimą šį per daug anksti pradėjau?
Maniau, kad bus garbė Soplicoms ir gimtinei,
Jei Vytį Lietuvoj iškelsim pirmutiniai...
Mintis ta... rods, tyra...

Norėjai keršto? Štai — per tavo kardą, pone,
Dangus nužudė man ir viltį, ir svajonę —
Šį sąmokslą, kuriam tiek metų paaukojau,
Tą tikslą, už kurį aukštesnio nežinojau,
Tą jausmą didelį, kurį aš visą laiką
Ugdžiau ir popinau kaip mylimiausią vaiką,
Tu nužudei dabar kaip priešas koks pikčiausias!
Atleidžiu tau...“

„Tegul atleidžia mums aukščiausias! —
Gervazas pertraukė. — Jau greit ateis klebonas.
Aš ne schizmatikas, o ir ne liuteronas —
Žinau, kad mirštančiam palengvint kančią dera,
Todėl apreikšiu tau dabar naujieną gerą.
Kai ponas Horeška nuo tavo šūvio krito,
Kai aš prisiekiau jam nedovanoti šito
Ir kardą pašlakščiau krauju iš jo krūtinės, —
Papurtė galvą jis, paskui iš paskutinės,
Pakėlęs dešinę — mačiau — tave žegnojo,
Lyg ženklą duodamas, kad Jackui dovanojo, —
Aš taip ir supratau, tačiau lig šiol tylėjau,
Iš pykčio apie tą žegnonę nekalbėjau!“

Vėl skausmo priepuolis ilgam kalbas nutraukė.
Dabar tylėdami visi atvykstant laukė
Klebono.

Po langais kanopos subildėjo,
Užduseęs Jankelis į kambarį įėjo
Su laišku Kunigui — šis atsiduso alsiai
Ir broliui perdavė jį perskaityti balsiai.
Tai rašė Fišeris[359] iš Poniatovskio štabo
Prie lenkų armijos. Linkėjo viso labo,
Drauge pranešdamas lietuviams, kad prieš carą
Napoleonas jau galop paskelbęs karą[360],
Kad seimas Varšuvoj[361] praėjęs iškilmingai,
Konfederacija nutarusi vieningai
Prijungt ir Lietuvą — Karūnos perlą brangų.

O Jackus meldėsi veizėdamas į dangų,
Suspaudęs rankose pašventintą grabnyčią.
Ir didelė viltis vėl nušvietė seklyčią.
Jo akys ašarom ir laime spinduliavo.
„O dieve,— tarė jis,— priimki tarną savo!"

Visi atsiklaupė; varpelis suskambėjo:
Tai su švenčiausiuoju klebonas atskubėjo.

Naktis jau baigėsi, ir sklaidėsi šešėliai,
Jau bėgo dangumi pirmieji spindulėliai,
Pro langą krisdami lyg strėlės deimantinės
Vienuoliui ant galvos ir gęstančios krūtinės,—
Iš aukso spindulių karūną jam uždėjo,
Ir mirštančio kakta kaip šventojo spindėjo.

Vienuolikta knyga

1812 METAI

TURINYS. PAVASARIO PRANAŠYSTĖS*.— KARIUOMENĖS ĮŽENGIMAS.— PAMALDOS.— A. A. JACKAUS SOPLICOS OFICIALI REABILITACIJA.— IŠ GERVAZO IR PROTAZO POKALBIO GALIMA SPRĘSTI APIE NETOLIMĄ BYLOS PABAIGĄ.— ULONO MEILINIMASIS MERGINAI.— GINČAS DĖL STRIUKIO IR SAKALO IŠSISPRENDŽIA.— SVEČIAI RENKASI Į VAIŠES.— SUSIŽIEDAVUSIŲ PORŲ PRISTATYMAS KARVEDŽIAMS.

O, neužmirštami tie metai! Ypatingais
Vadino liaudis juos — vaisingais ir derlingais[362].
Kareiviams ir vadams tai buvo karo metai,
Juos mini dainose senimas ir poetai.
Pirmiausia kometa padangėj pasireiškę,
Pasėję nuojautą miglotą ir neaiškią,
Lietuvių širdis jie pripildė keisto geismo,
Ir laukė jos kažko, lyg paskutinio teismo,
Džiaugsmingam ilgesiui plačiai atidarytos.

Žalmargės, pirmąsyk į lauką išvarytos,
Nors buvo po žiemos išalkę, suliesėję,
Nepuolė želmenų*, iš laidaro išėję,
Bet atrajodamos atsigulė ir mūkė,
Nors šventintom žolėm dar tvarte jas aprūkė.

Pasklidę po laukus pavasarinei orei,
Kaimiečiai varė ją ir tingiai, ir nenoriai,
Be juoko ir dainų kleivojo dirvų plotais,
Tarytum ir sėja, ir derlius jiems nė motais.
Sustabdę jautelius, užmiršdami arimą,
Į vakarus visi žiūrėjo sunerimę,
Tarytum iš tenai stebuklo būtų laukę
Stebėdami paukščius, kaip jie dangum partraukia.
Sugrįžo gandras jau į pušį ištekinę
Ir išskleidė sparnus lyg vėliavą šilkinę,
O gandrui iš paskos ir žvitrios, ir triukšmingos
Pulkavos prie vandens parskridusios blezdingos,

Lizdeliams rinkdamos dumblingą balų šlyną,
Knibždėjo vakarais jau slankos po nendryną.
Sukritę pailsėt į ežerą prie šilo,
Laukinės žąsys vėl išsirikiavę kilo,
Juodam nakties danguj vaitojo gervės gailiai.
Klausydamiesi jų, net panaktiniai bailiai
Stebėjosi: iš kur traukimas toks ankstyvas,
Kas veja tuos paukščius — audra ar šiaip koks dyvas?

Bet štai nauji pulkai[363] — tarytum dagiliukų,
Strazdų ar sniegenų — pabiro nuo kalniukų,
Į slėnį leidosi keleliais išraitytais, —
Tai kavalerija su ginklais nematytais!
Lyg sniegas tirpstantis, ją įklonėse vijos
Patrankos ir pulkai šarvuotosios raitijos.
Bruzdėjo pamiškėm ginkluotė ir kepurės —
Ten tartum skruzdėlės jau pėstininkai būrės.

Į šiaurę tie pulkai tarytum paukščiai plaukė.
Atrodė, kad ir juos į mūsų kraštą traukė
Nesuprasti lig šiol instinktai ar stebuklai.

Kareiviai ir arkliai, gurguolės ir pabūklai!
Padangėj plaikstėsi ilgi gaisrų liežuviai,
Ir žemę drebino patrankų sunkūs šūviai.

Neliko Lietuvoj užudingsnio, kampelio,
Kur karas šiaip ar taip nebūtų radęs kelio.
Ir tie, kurių tėvai, tarp girių arę, sėję,
Taip ir numirdavo iš jų nė neišėję,
Kurie klausydavos tik viesulų švilpimo
Ir alkanų žvėrių maurojimo, staugimo, —
Dabar jau net ir jie išgirdo apie karą,
Išvydę danguje raudoną gaisro žarą,
Pamatę nelauktai, kaip vidury tankynės
Patrankos sviedinys atklydęs taką skynės
Kapodamas šakas. Tarp samanų miegojęs
Prabudo stumbras ir, ištiesęs priekin kojas,
Pasirėmė ant jų ir žilą barzdą kratė,

Nustebęs dairėsi, nes pirmą kartą matė,
Kaip atlėkė kažkas ir trenkėsi po krūmais,
Užpildamas akis žeme, ugnim ir dūmais.
Ir stumbras, lūžtvėje prikeltas to griaustinio,
Nuliumpino giliau ieškot saugesnio kinio.

Į mūšį veržėsi jaunimas, pilnas ūpo,
Prie kryžių moterys su maldomis parklupo,
Kad, įtikėjusios į pergalę, ištartų:
„Aukščiausias su mumis, o mes su Bonapartu!"

O, tas pavasaris! Ankstyvas, ypatingas,
Pavasaris šviesus, kovingas ir derlingas!
Pavasari, kaip tu žydėjai ir kvepėjai
Javais ir žolėmis, o žmonėmis spindėjai
Paskleidęs mumyse ir viltį, ir malonę!
Lig šiol regiu tave kaip tolimą svajonę
Aš, vargšas tremtinys, vergijoj pagimdytas!
Tik vienas buvo toks pavasaris kaip šitas.

Nuo Nemuno krantų tiesiog link Soplicynės
Narsus Jeronimas dabar sau kelią skynės
Drauge su Juzefu: nuo Gardino žygiavę[364]
Ir dalį Lietuvos sėkmingai išvadavę,
Įsakė trim dienom sustot ir pailsėti,
Nors Lenkijos pulkai ir veržėsi judėti,
Ir skundės, kad žygiuot Jeronimas neleidžia,
O jie gi kuo greičiau rusus pavyti geidžia.

Tad štabas kūrėsi prie pačio Naugarduko,
O visas korpusas link Soplicų pasuko,
Kur įrengė štabus Dombrovskis, Malachovskis,
Kniazevičius, taip pat Giedraitis ir Grabovskis[365].

Kareiviai, su tamsa pasiekę Soplicynę,
Kas rūmuos, kas pily užsiėmė nakvynę.
Įsakymai duoti, sargyba išstatyta,
Sumigo armija, nuo kojų nuvaryta.
Ir apgaubė tyla namus, laukus, atšlaimą,

Tik patruliuojantys bevaikščiojo po kaimą.
Nuo degančių laužų kur ne kur švietė toliai,
Girdėjos paeiliui ištariami paroliai.

Ilsėjosi vadai, kareiviai ir Teisėjas,
Tik Voiskis, dar lig šiol nė bluosto nesudėjęs,
Užsiėmė rytoj iškelti tokį balių,
Kuris išgarsintų Soplicą kaip karalių,
Kuris parodytų svečiams jo vaišingumą,
Be to, paženklintų dienos iškilmingumą:
Rytoj mat atlaidai, susižada trys poros —
Tad šventė šeimoje, o ir vadai panoro
(Pirmiausia, žinoma, Dombrovskiui panorėjus)
Pietauti lenkiškai.

Kaimyninius virėjus
Sušaukęs, Voiskis jiems virtuvėj vadovavo.
O tie gi — net penki — tik triūsė, tik šarpavo.
Jis pats su prikyšte ir balta kepuraite
Sukiojosi tarp jų, rankoves pasiraitęs,
Mojuodamas šmaikšte virš taisomų skanėstų,
Kad musė ar vabzdys atzvimbęs nenusėstų,
Greituoju akiniais sau nosį pabalnojęs,
Į knygą kibo jis, kepsnius pavartaliojęs.

Knyga vadinosi: „Nepaprastas virėjas"*,
Receptų ten visokių rastum pažiūrėjęs,
Vis lenkiškų, senų. Dar Grovas iš Tenčino[366]
Pagal šiuos receptus net popiežių vaišino:
Nustebino stalu jis Urboną Aštuntą*.
Beje, kai Radvila, svečių sukvietęs tuntą,
Nesvyžiuj priėmė Stanislovą karalių[367],
Tai pagal knygą šią ištaisė tokį balių,
Kad apie jį ilgai dar Lietuvoj kalbėjo.

Ką Voiskis perskaitęs paskelbia iš „Virėjo",
Išpildo tą bemat jo pameistriai apsukrūs.
Ir ėjo per rankas druska, pipirai, cukrus;
Gizeliai sukosi — keliese ir po vieną

Jie tempė kiaušinius, grietinę, vyną, pieną
Į puodus, keptuves — tik pylė, maišė, trynė.
Dar du be paliovos prie krosnies dumples mynė,
O kad liepsna greičiau pakilus išsitiestų,
Palaistė pakuras jie ištirpintu sviestu
(Turtingesniam dvare to šlako negailėjo).
Taip kurstoma ugnis it pragare tvatėjo,
Vieni mėsos kepsnius ant iešmų spėriai movė,
Šernieną, jautieną, elnieną krosnin šovė,
Kiti kalakutus, vištas ir antis pešė —
Vėjelis jų pūkus net per atšlaimą nešė.
Vištelės tai, beje, per antpuolį pragaišo:
Mat, baisiai nusiaubtos tada Dobrinskio Maišo,
Žiauraus ir kruvino vištidės užpuoliko,
Kurs Zosei net vaistams vištelės nepaliko, —
Iš naujo užveistos, lig šiol neatsigavo,
Tad stigo jų kol kas Teisėjas stalui savo.
Užtat kitos mėsos — nemirtų nieks iš bado!
Ko trūko namuose, skerdyklose surado,
Kaimynų podėlius aplakstė ligi vieno,
Ir jei negavo ko, tai gal tik paukščių pieno.
Galėjo pavydėt ne vienas tokio dvaro,
Kur gausūs ištekliai ir menas puotą daro.

Jau aušo Žolinės gražus ankstyvas rytas[368].
Skaidrus, vaiskus dangus, tarytum nuvalytas,
Lyg jūra kabanti virš žemės mėlynavo
Palaimą skleisdamas gilia ramybe savo.
Žvaigždelės jo dugne lyg brangūs perlai·švietė.
Lengvai plasnodamas, jas debesėlis lietė
Panerdamas sparnus į mėlyną žydrynę,
Lyg dievo angelas, nunešęs gerą žinią,
Tačiau, žmonių maldų lig šiolei užlaikytas,
Dabar skubėjo grįžt, kol neprašvito rytas.

Žvaigždžių perlus danguj tarytum kas susėmė,
Jau skliautas virš galvos šviesėt ir balti ėmė,
Tik jei dešinėje dar tvenkėsi šešėliai,
Tai kairę rausvino pirmieji spindulėliai —

Lyg atsimerkęs būt akies didžiulis vokas,
Kur slėpėsi lig šiol ir jos vyzdys rausvokas:
Štai pirmas spindulys susitvenkė, ištryško
Išlinkdamas skaisčia vaivorykšte virš miško,
Ir debesėlis juo lyg purpuru aptiško.
O paskui ženklą šį lyg iš šaltinio tyro
Daug tūkstančių šviesų padangėje pabiro,
Ir saulė pažvelgė. Šiek tiek užsimiegojus,
Ji markstės dar, paskui, blakstienas pakilnojus,
Iš karto septyniom spalvom jinai sušvito:
Safyrai, deimantai, topazai viens po kito
Dvazgėjo beriami. Tai vėl lyg krištolinė
Atrodė kildama, o pagaliau ugninė,
Kaip mėnuo didelė, ji kaip žvaigždė mirgėjo, —
Taip vieniša dangum rytinė saulė ėjo.

Lietuviai kaimuose su saule šiandien kėlės
Ir suplaukė anksti pulkais prie koplytėlės,
Lyg kad tikėdamies išvyst stebuklą naują.
Žinia, juk, be maldų, žmoneliai žingeidauja
Sutikt ir pamatyt ne vieną garsų vadą,
Kurie į pamaldas atvykti šiandien žada.
Girdėdami dvare apsinakvojus juosius,
Minėjo jų vardus ir gerbė kaip šventuosius,
Jų žygiais ir darbais žavėtis nenustojo —
Kaip Evangeliją juos Lietuvoj kartojo.

Apspitus kareivius ir karininkų būrį,
Minia jais žavisi ir iš arčiau apžiūri
Jų aprangą, ginklus — net ašaros riedėjo,
Kai šnekant lenkiškai kariuomenę girdėjo.

Tiek daug žmonių drauge netilpo į koplyčią.
Kas liko po dangum, tas poteriavo šičia.
Ir suklaupė minia, šventų mišių sulaukus,
Vėjelis judino šviesius lietuvių plaukus.
Kaip nokstantys javai, palinko vyrų galvos,
Tarp jų tai šen, tai ten merginų puošnios spalvos:

Šviežiais laukų žiedais plaukai jų apkaišyti,
Spalvoti kaspinai vaivorykštėmis švyti
Tarp vyrų — kaip rugiuos įvairiaspalvės gėlės.
Suklupo pievoje visi prie koplytėlės.
Pro atviras duris varpelis ataidėjęs
Jų galvas lenkdavo lyg varpas lauko vėjas.

Kaimietės sunešė Marijai nekalčiausiai
Žolynų ir žiedų ant jos altoriaus gausiai:
Vainikais, puokštėmis koplyčią išdabinę,
Apkaišė gėlėmis net varpinę medinę.
Vėjelis draskė jas, atlėkdamas nuo šilo,
Virš klūpančių galvų gėlių pūga pakilo
Ir paskleidė kvapus tarytum iš kodylo.

Vos baigės pamaldos, ir Pakamorė šitai
Išėjo prieš visus orus neapsakytai —
Mat išrinktas dabar maršalka bajorijos*,
Jis užsivilko ir mundyrą vaivadijos[369]:
Auksiniais apvadais apsiūtas švarkas ilgas,
Atlaso kontušas ir diržas, saulėj žvilgąs;
Jo kardo rankena aptraukta driežo oda;
Dvazgėjo deimantas pakaklėje; be to, dar
Virš spindinčios baltai aukštos konfederatės
Iš plunksnų prašmatnių sudėtas kuodas matės
(Tik švenčių iškilmėm ir sega tokį kuodą,
Už vieną plunksną jo net po dukatą duoda).
Taip apsirengęs, jis aukščiau pasilypėjo,
Karius ir kaimiečius apžvelgęs, prakalbėjo:

„Ką tik girdėjote iš šios sakyklos, broliai,
Kad Lenkija laisva, kad Lietuva nuo šiolei
Taip pat laisva — sveiki, liuosybės vėl sulaukę!
Girdėjot potvarkį, kurs priespaudą nubraukia,
Kursai visuotinį ir bendrą seimą šaukia.
Aš noriu tik paskirt Soplicai porą žodžių,
Kad sklistų, siekdama kuo tolimiausią sodžių,
Teisybė apie jį.

Atsimenate, — tarė, —
Kiek Jackus Soplica čia visa ko pridarė.
Bet jeigu nuodėmes jo žino net ir vaikas,
Tai mums jo nuopelnus pagarsinti jau laikas.
Ir mūsų karvedžiai čia taipgi dalyvauja —
Iš jų aš išgirdau ne vieną faktą naują.
Jis Romoj nemirė (kaip ligi šiol manyta),
Tik luomą, vardą sau jis pasirinko kitą
Ir jau tik Lietuvai ir dievui tetarnavo
Šventu gyvenimu išpirkęs kaltę savo.

Prie Hohenlindeno*, kai Rišpansas[370] norėjo
Iš mūšio trauktis jau, nors jam pagalbon ėjo
Kniazevičiaus pulkai, pro užkardą plieninę
Jis, Jackus—Robakas, prasmukęs davė žinią,
Kad lenkai austrus jau iš užnugario lupa:
Naujiena ši kaipmat visiems pakėlė ūpą.
Po to Ispanijoj prie Samosieros kovės[371]
Draug su ulonais jis dėl laisvės ir gerovės;
Nors buvo sužeistas — lig pergalės kovojo!
Slaptus įsakymus paskui jisai nešiojo,
Piliečių nuotaikas, taip pat jų dvasią tyrė
Ir slaptas draugijas jis jungė arba skyrė.
Galop čia, tėviškėj, jis sukilimą rengė,
Deja, per antpuolį mirties nebeišvengė.
O imperatorių žinia apie jo mirtį
Užklupo Varšuvoj, kai šis jau teikės skirti
Jam kryžių, liepdamas vadint legionierium
Ir Garbės ordino kariu bei kavalierium[372].

Aš, atstovaudamas čia mūsų vaivadijai,
Kreipiuos į kaimiečius, taip pat į bajoriją,
Pranešdamas visiems, kad už tarnybą savo
Nuo imperatoriaus malonę Jackus gavo:
Išpirkęs nuodėmes, aukštai apdovanotas,
Godotinas dabar kaip tikras patriotas.
O kas jo giminėms toliau išmetinėtų
Ar buvusias skriaudas grasindamas minėtų,
Tasai bus baudžiamas griežtai pagal Statutą

Ir už šmeižtus tokiam teks krimsti kietą plutą,
Ar būtų *miles* jis, ar dar tik skartabela[373] —
Prieš teismą atsakys už apkalbas ir melą.
O kad lygybė jau[374], tai trečias straipsnis liestų
Taipogi piliečius iš kaimų ir iš miestų.
Šią mūsų ištarmę į aktą įrašysim,
O Tvarkdarį visiems pagarsint paprašysim.

Štai kryžius, kurs, deja, šiandieną pavėluotas,
Velionio nuopelnams pagerbt jis buvo duotas,
Paminklas jau dabar jo atminimui tapo;
Tad užkabinkim jį ant pono Jackaus kapo,
Ir tris dienas tegu tas kryžius kabo šičia,
Paskui jis kaip auka tepuošia mūs koplyčią".

Taip taręs, ordiną jis didvyriui grąžino —
Ant kryžiaus jo kuklaus priėjęs užkabino
Kryželį spindintį su karūna prie šono,
Dviem kilpom parištą ant kaspino raudono,—
Sužibo saulėje tas ordinas auksinis
Kaip žemiškos šlovės jau blyksnis paskutinis.
Ir „Dievo angelą" giedoti ėmė žmonės,
Velioniui melsdami ramybės ir malonės.
Tuo tarpu prie visų begiedančių priėjęs
Širdingai pakvietė užsukt pietų Teisėjas.

O ten ant priemūrio du seniai pasirėmę,
Po pusgorčių midaus abudu pasiėmę,
Į sodą žvalgėsi, kur staipės aukštas, plonas,
Lyg kad saulėgrąža[375], dvazgiu šalmu ulonas
Ir pirmus ūselius vis kartkartėmis raitė;
Šalimais kaip rūta žalia suknia mergaitė,
Pakėlus akeles, vis žiūri į vaikiną.
O tolėliau sode gėles panelės skina
Ir tyčia stengiasi žiūrėt kažkur per tvorą,
Lyg ir palikdamos ramybėj jauną porą.

O seniai, pamažu gurkšnodami midutį,
Vaišinas tabaku ir kalbas po truputį.

„Tai taip, Protazai, taip“,— suvogravo Gervazas.
„Tai taip, Gervazai, taip“,— atsiliepė Protazas.
„Taip!“ — suniūkė abu ir galvas palingavo.
Galiausiai Tvarkdarys išdėstė mintį savo:
„Kad baigsis mūs byla — tai nieks nė nesapnavo.
O pavyzdžių yra. Atsimenu procesų,
Kur būta baisesnių negu pas mus ekscesų,
Tačiau vestuvėmis jie baigdavosi. Taigi
Taip bylą Lopotas—Borzdobohatas baigė,
Kupsčiai ir Krepštuliai, Putramentas—Pikturna,
Kaip žinoma gerai, ir Kvileckiai prieš Turną.
Arba, paimkime, lietuvis štai ir lenkas:
Tarp jų vis būdavo piktumas. Ir nemenkas,
O kai pasisekė prikalbinti Jadvygą[376] —
Ji užbaigė gražiai, be teismo tą intrigą.
Gerai, kada yra duktė — tai kompromisas,
Kaip sakoma teisme, iš karto aiškus visas.
Ilgiausiai tęsiasi procesai su dvasiškiais
Arba su giminėm ir artimais saviškiais,
Nes čia vestuvėmis nėra kaip baigti bylą.
Tarp lenko su rusu todėl tiek ginčų kyla,
Kad broliai jie tikri, o viens į kitą pila!
Lietuviai, pažiūrėk, prieš kryžiuočius kiek ėjo,
Pakol tam procese Jogaila nugalėjo[377].
Kiek tęsės, remiantis visokiais aktų monais,
Procesas Rimšų su tėvais dominikonais[378],
Pakolei išlošė jį kunigėlis Dimša!
Dievulis, sakoma, stipresnis negu Rimša.
O ir midus geriau už kardą šį didžiulį“.
Taip taręs, pusgorčių pakėlė už bičiulį.

„Teisybė! — pritarė Gervazas.— Visko būna.
Paimkim Lietuvą ir Lenkijos Karūną:
Tai du jaunavedžiai, jauni ir nepatyrę!
Sujungė dievas juos, o velnias mat vis skiria[379]!
Protazai, ak, nejau ir vėl mūs akys regi
Lietuvoje karius iš Lenkijos? Na ką gi,
Kadaise tarnavau su jais (kaip lekia metai!) —
Tai buvo iš tiesų geri konfederatai!

Kad ponas Horeška būt šios dienos sulaukęs!
Nebeprikelsi jo vis viena — kauk nekaukęs.
Bet jeigu Lietuva ir vėl Karūną glaudžia,
Jos pavyzdžiu ir mes užmirškim žaizdą skaudžią".

„Kaip keista,— ištarė Protazas patylėjęs,—
Kad Zosė, prie kurios Tadukas sukinėjas,
Dar pernai davė mums lyg ženklą stebuklingą".
„Dabar ją Sofija vadinti reikalinga,—
Gervazas pertraukė,— nes jau nebe mažiukė,
Be to, aukštos kilmės — dignitoriaus anūkė".
„Lemtingą ženklą tą, kurs pildosi lyg tyčia,—
Protazas tęsė vėl,— aš pats mačiau štai šičia.
Sėdėjom, taigi, čia ir midų sau gurkšnojom.
Staiga nuo stogo — šlept du žvirbliai mums po kojom:
Pagurklis vieno jų šviesus, o kito — juodas.
Abudu patinai. Kad pešasi, kad duodas!
Sukibę ne juokais — kaip sako, vyrs į vyrą,
Vanojasi kieme, kad net plunksnelės byra.
Ir nutarė tarnai, kad Soplica — pilkesnis,
O juodas — Horeška; jis truputį vyresnis.
Kai pilkas viršuje — jie šaukdami valiavo:
„Fe, Horeška — bailys! Valio Soplicai, bravo!"
Juodkakliui nugalint, jie kitą šūkį meta:
„Soplica, pulk! Pirmyn! Bajore, lupk magnatą!"
Sėdėjom juokdamies iš paukščių mūšio kvailo,
Kol Zosei pagaliau žvirblelių tų pagailo:
Pribėgus uždengė tuos didvyrius su sauja,
O jie vis mušasi, viens kito plunksnas rauja
Nebežinodami, kur iš piktumo dėtis.
Čia moterys, žinia, pradėjo tuoj šnibždėtis,
Kad jau pati lemtis mergaitei bus nuskyrus
Sutaikint dvi šeimas — kaip žvirblius, taip ir vyrus.
Dabar jau žodžiai tie ir pildosi kaip sykis.
Tiesa, galvojome, kad Grovas bus jaunikis,
Ne Tadas Soplica".

Gervazas samprotavo:
„Daug visko pamatai per ilgą amžių savo!

Protazai, gal ir man papasakot bus leista,
Nors ne stebuklą, bet istoriją gan keistą.
Jei šaukšte Soplicas prigirdyti galėjau,
Tai pono Tado — ne! Be galo jį mylėjau.
Mylėjau iš mažens. Ir pasakyti reikia,
Kad, būdavo, kitus vaikus jisai įveikia.
O kai atbėgęs jis manęs ko nors paklausia,
Aš vis užduodavau jam darbą kuo sunkiausią:
Iš bokšto karvelius iškraustyti — iškrausto,
Nupjaustyt amalą nuo ąžuolo[380] — nupjausto.
Mokėjo viską jis, drąsus ir išmoningas.
Galvojau: iš tiesų tas vaikas bus laimingas,
Tik gaila — Soplica! Ir štai kas atsitinka:
Aš jį turiu priimt pily kaip šeimininką,
Su panele Zose drauge pakviest į vidų!"

Nutilo, ir abu toliau sriubčiojo midų,
Atodūsiais trumpais palengvindami sielas:
„Štai taip, Gervazai, taip!" — „Tai taip, Protazai mielas!"

Pro atdarą virš jų virtuvės langą rūko
Ir dūmai, ir garai, kurių tenai netrūko,
O dūmų kamuoliuos balta lyg balandėlė
Sušvysčiojo aukšta virėjo kepurėlė.
Tai Voiskis, pokalbį išklausęs dėmesingai,
Atsidėkodamas pro langą jiems vaišingai
Iškišo ant lėkštės sausainių po truputį:
„Užkąskite kol kas sausainiais tą midutį.
O aš norėčiau jums istoriją pratęsti,
Kur ginčas dvikova turėjo išsispręsti,
Kai ponas Reitanas medžioklėj, kaip ir dera,
Užgautas iškrėtė Denasui pokštą gerą,
Kurs jam pačiam vos vos neatėmė sveikatos.
Sutaikiau juos. O kaip — iš mano žodžių matos..."
Bet Voiskį pašaukė nespėjus nė pradėti:
Reikėjo pasakyt, kur, kaip servizą dėti.

O seniai tylomis godojo savo godą
Ir, midų siurbdami, vėl dairėsi į sodą,

Ten, kur ulonas tas limenos prie mergelės.
Kaire ranka jisai ją laikė už rankelės
(Dešnioji sužeista[381] ant tvarsčio dar kabėjo)
Ir, meiliai žvelgdamas, panelei taip kalbėjo:

„Zosele, privalai tikrai man pasakyti,
Kol prieš altorių dar žiedai nesumainyti.
Jau pernai tu buvai sutikus žodį duoti,
Bet buvo per anksti tada susižieduoti —
Galbūt per prievartą tas žodis buvo tartas?
Viešėjau čia tada labai trumpai kaip kartas
Ir nedrįsau todėl nei viltis, nei tikėti,
Kad vos išvydusi ėmei mane mylėti.
Ne fanfaronas[382] aš, neketinau apgauti
Ir tavo dėmesį siekiau užsitarnauti.
Prašau tavęs: dabar tą žodį pakartoki!
Ir kuo nusipelniau aš prielankumą tokį?
Gal tu renkies mane, kad viską taip surėdė
Garbingoji teta ir mano mielas dėdė?
Bet, Zose, santuoka — dalykas baisiai rimtas.
Klausyk tiktai širdies, nors patarėjų šimtas —
Ir dėdžių, ir tetų — norėtų paklusnumo.
Jei tu man prielanki tik iš širdies gerumo,
Tai galim jungtuves dar atidėt truputį:
Verčiau palaukt, negu nemylimu tau būti.
Neverta mums skubėt dar ir dėl to dalyko,
Kad Lietuvoj mane instruktorium paliko[383] —
Čia, vietiniam pulke, užgydyt žaizdą savo.
Tai kaip, Zosele, a?“

O ši paraudonavo,
Nedrąsiai pažvelgė ir tylomis kalbėjo:
„Jau neatsimenu, kas ten iš tikro dėjos.
Man sakė, jog turiu už tamstos ištekėti —
Aš, pratus ir dangum, ir vyresniais tikėti,
Jiems neprieštaravau.— Pridūrė patylėjus: —
Tą naktį, pameni, kai, audrai nugrumėjus,
Ruošeisi su kitais už Nemuno išvykti,
Aš supratau: sunku tau buvo mus palikti.

Mačiau, kaip akyse net ašaros sušvito.
Tos tamstos ašaros į širdį man įkrito,
Ir tamstos meile aš tikiu po viso šito.
Kiek sykių poterius už tamstą aš kalbėjau,
Tiek sykių prieš akis tas ašaras regėjau.
Pakamorienės aš buvau kviesta į Vilnių.
Ilgėjausi tenai miškų mūs žaliavilnių
Ir savo kambario, kur prieš tą naktį baisią
Aš tamstą pirmąsyk ir pamačiau kadaise,
Kur atsiskyrėme. Kaip žiemkenčiai, sulaukę
Pavasario skaistaus, pakyla ir išplaukia,—
Taip ir jausmai širdy per žiemą neiššalo:
Juk Vilniuj, kaip sakiau, ilgėjausi be galo
To savo kambario — viltis, kuri vis šildė,
Kad tamstą vėl čionai sutiksiu, išsipildė.
Matyt, mintim dažnai aš jau skrajojau šičia,
Nes tamstos vardą vis ištardavau netyčia.
Man draugės tvirtino, kad aš įsimylėjau:
O ką, be tamstos, dar pamilti aš galėjau?“

Nudžiugino labai tie žodžiai ir jų tonas,
Ir už parankės ją nusivedė ulonas
Į kambarį, gerai pažįstamą nuo seno,
Nes Tadas pats jame vaikystėje gyveno.

Ten ponas Rejentas, jau pasipuošęs, savo
Aikštingai nuotakai, kaip sako, asistavo
Paduodamas laiku indelių ir miltelių,
Žiedelių, auskarų, prilipdomų muselių,
Veizėdamas į ją kaip į stebuklą retą.
O ši prie veidrodžio, užbaigus tualetą,
Su grožio deivėmis dar pasitart prisėdo;
Čia kambarinės ją toliau apspitę rėdo:
Štai garbanas viena su žnyplėm suka, velia,
Priklaupę kitos dar vis taiso jai suknelę.

Į langą tuo metu pabeldė, ir dvariškis
Sušuko Rejentui, kad pastebėtas kiškis.
Atbėgęs pievele, į daržą jis įšoko

Ir daigus triuškina kopūsto ar buroko.
Jį būtų galima į lauką išbaidyti,
O ten jau šunimis kaip reikiant užpjudyti.
Štai savo Sakalą Asesorius jau traukia,
Atbėgęs Rejentas Striukutį savo šaukia.
Bet Voiskis prie tvoros abu juos suturėjo,
O pats gi išbaidyt to kiškio nuskubėjo,
Pradėjo šaukt ir švilpt, ir kojom žemę trypti,
Medžiotojai šunims tuo tarpu rodė kryptį,
Kur kiškis į laukus turėjo nert pro tvorą.
Karpydami ausim, skalikai uodė orą,
Nekantriai laukdami lemtingos valandėlės,
Kaip įtemptam lanke virpėdamos dvi strėlės.
Čia Voiskis „Tulia! Griebk!" suriko. Ir per lauką
Skalikai kaip ugnis abudu puolė auką.
Vienu akimirksniu pavijo ties dirvonu,
Tarytum du sparnai prilipdami prie šonų,
Į kaklą dantimis įsikabino skaudžiai.
Naujagimio balsu sukliko kiškis graudžiai.
Medžiotojai prie jo per vienas kitą bėga,
O šunys drasko jo apšiurusią sermėgą.

Paglostė skalikus varžovai. Užsimojęs
Pats Voiskis su peiliu nupjovė kiškiui kojas
Ir numetė šunims: „Abiem po lygią dalį
Priklauso, nes abu didžiuotis lygiai gali
Parodę lygiomis darbštumo ir vikrumo.
Kaip rūmas — Paco, taip ir Pacas vertas rūmo[384],—
Verti šauliai šunų, šaulių verti skalikai —
Ir ginčas užbaigtas. Tokie tatai dalykai.
Išrinkote mane kadaise už teisėją,
Tad skelbiu, jog abu jūs esate laimėję,
Paimkit užstatus, kuriuos paskyrėt judu —
Tik susitaikykit!"
Apsidžiaugė abudu,
Išgirdę nuosprendį, kuris po tiekos laiko
Du besipykstančius taip sumaniai sutaiko.

Prabilo Rejentas: „Aš žirgą pabalnotą,
Kaip žinot, užstačiau, o žiedą dovanotą
Kaipo *salarium* jums, Voiski, pažadėjau,—
Tie užstatai sugrįžt negali, pons teisėjau.
Todėl prašau priimt šį žiedą kaip malonę.
Gali išgraviruot čia savo vardą, pone,
Ar herbą Hrečechų įspaust į žiedą platų —
Auksinis vis dėlto, vienuolikos karatų[385].
Na, arklį, kaip žinia, ulonai rekvizavo,
Dabar aš teturiu tik garsų balną savo.
Jis patogus, gražus — nė apsakyt nemoku,
Nes primena balnus ir turkų, ir kazokų:
Brangiais akmenimis jo priekis nusagstytas,
Pasėdas rubrontu raudonu aptaisytas[386].
Kai, šokdamas balnan, minkštai ant jo nupuoli,
Tai iš tiesų jauties tarytum savo guoly;
Kai leidi zovada (čia rejentas Bolesta,
Kuris, kaip žinoma, be galo mėgo gestą,
Pritūpęs lyg balne, plačiau pražergęs kojas,
Kinkavo pamažu, tarytum būtų jojęs),
Kai leidi zovada, tai pabalnė tik mirga,
Lyg būtų auksu kas aptaškęs tavo žirgą —
Mat šilko mitukas, kutai jo garbiniuoti
Ir platūs kilpsaičiai taipogi paauksuoti;
Žaboklių pasaitai ir kamanos šikšninės,
Bet puošia sagos jas nepaprastos — perlinės,
Ant piršių supasi Lelivos pusmėnulis[387],
Kaip Soplicų herbe. Ne balnas, o bičiulis!
Legendos tikina, kad mūšy prie Podhajaus[388]
Jis buvo atimtas iš aukšto turkų bajaus.
Asesoriau, nuo šiol priklauso tau šis balnas!“

Žinia, Asesorius nepasiliko skalnas:
„Aš, ponai, užstačiau Sanguškos dovanotą
Šuns antkaklį[389], beje, beveik nepranešiotą,
Ir kilpom, ir žiedais auksiniais padabintą,
Ir pavadėlį dar, iš šilko siūlų pintą,
Kuriam brangus akmuo žėruoja kaip užburtas.
Norėjau, kad vaikams paliktų šitas turtas —

Vaikų tikriausiai bus, nes juk ruošiuosi vesti.
Tačiau šio antkaklio prašyčiau neatmesti:
Priimki jį mainais už brangų balną savo
Šiam ginčui prisimint, kursai mus tiek kamavo,
Kol baigės pagaliau. Pradėkim dieną naują,
Ir santarvė tegul tarp mūsų viešpatauja!"

Pasuko į namus apreikšt visiems prie stalo,
Kad baigtas ginčas jau, kur tęsėsi be galo.

Kalbėta, kad, girdi, tą kiškį išaugino
Pats Voiskis ir darže patupdė jį (kas žino,—
Sutaikint priešus juk senuko baisiai trokšta),
Kad Voiskis taip slaptai parengęs savo pokštą,
Jog su tuo kiškeliu visus gražiai apgavo.
Ir nors dvariškis tas mėgino dėstyt savo
Po metų ar kitų — tačiau nutilti gavo,
Nes šie pikti gandai toliau ir nenuėjo:
Mat, Voiskiui ginantis, jais niekas netikėjo.

Tuo tarpu pilyje svečiai jau susirinko
Ir šnekučiuodamies telaukė šeimininko.
Garbiai vilkėdamas mundyrą vaivadijos,
Teisėjas atvedė jaunuosius prie draugijos.
Štai Tadas, su kaire kepurę palytėjęs,
Kareiviškai vadus pasveikino įėjęs.
Panelė Sofija, įžengusi į salę,
Išraudus pritūpė nulenkdama galvelę
(Mat reveransui šiam Telimena ją ruošė).
Kaip sužadėtinę, ją vainikėlis puošė.
Nunešusi gėlių šį rytą į koplyčią,
Drabužiais tais pačiais atėjo ji ir šičia
Ir, žalumynų vėl priskynusi glėbelį,
Kareiviams ir svečiams dalino po žiedelį;
Kaip mėnuo, pjautuvas virš jos vainiko švietė[390].
Vadai priklaupdami jos ranką lūpom lietė,
O Zosė lenkėsi, kaip ją teta mokino.

Kniazevičius ją čia lyg tėvas apkabino,
Susižavėjęs tuo paprastumu be galo,

Jis pabučiavo ir užkėlė ją ant stalo.
Katučių plodami, svečiai sušuko: „Bravo!“
Nes Zosė pavergė visus grožybe savo.
Lietuvišku rūbu gėrėjosi apstoję[391]
Tie narsūs karvedžiai, tiek matę, tiek klajoję.
Dabar, į Lietuvą ir vėl įkėlę koją,
Jie liaudies drabužiu grožėjos prisiminę
Jaunystę tolimą ir meilę, ir gimtinę.
Nubraukę ašaras, visi prie stalo spietės
Žavėdamies gražna ir apdaru sodietės,
Vieni prašydami šiek tiek pakreipti galvą,
Kiti — pakelt akis, parodyti jų spalvą.
Jinai sukiojosi, tačiau nuo savo veido,
Iš gėdos rausdama, rankelių nenuleido.
O Tadas džiaugėsi, kad ji visų gražiausia.

Ar jai kas patarė taip apsirengt? Greičiausia
Instinktas (nes retai mergaitė apsirinka
Sau rinkdamasi tai, kas jai prie veido tinka).
Kaip tik dėl drapanų šį rytą pirmą kartą
Teta išvarė ją už durų apibartą,
Kai gynės verkdama nuo apdaro madingo
Ir, apsitaisiusi kuo paprasčiausiai, dingo.

Ją puošė paprastas baltutis jos sijonas,
Žalia, trumpa suknia su apvadais raudonais
Ir žalias kiklikas, šiek tiek rausvai dygsniuotas
Ir stangriai nuo juosmens lig kaklo sušniūruotas —
It lapas pumpurą, jis apgaubė krūtinę.
Rankovės baltavo drabužių margumyne
Lyg drugio du sparnai, nuskristi pasiruošę;
Ant riešo paraukti rankogaliai jas puošia.
Prie kaklo marškinių apykaklė prigulus
Pabrėžia baltumu raudonus raiščių siūlus.
Dobrinskio Maišas jai du auskarus sukūrė
(Jis vyšnių kaulelius išraižė ir pradūrė
Taip, kad lyg širdys dvi, jau pervertos, liepsnojo)
Ir meilindamasis juos Zosei dovanojo.
Du siūlai gintaro, vainikas rozmarino

Panelę Sofiją ir puošė, ir dabino.
Spalvingi kaspinai jai per pečius karėjo,
O lenktą pjautuvą ji kaip tikra pjovėja
Uždėjo ant galvos — ir ne vienam vaidenos
Mėnulis, spindintis viršum kaktos Dianos[392].

Gėrėjos ja visi. O vienas karininkas,
Ištraukęs popieriaus ir pieštukus parinkęs,
Pasilenkė paišyt į Zosę pažiūrėjęs.
Pamatęs pieštukus ir popierių, Teisėjas
Pažino piešiantį, užkalbint pasiryžo,
Nors tas dabar, beje, jau pulkininku grįžo:
Auksiniai antpečiai, brangi špaga prie šono,
Ispaniška barzda, laikysena ulono.
„Kaip laikotės, brangus šviesiausias pone Grove?
Jūs ir dabar, matau, pieštukais apsikrovę?"
Nors Grovas žygį šį ir eiliniu pradėjo,
Tačiau jis pajamų pakankamai turėjo
Ir pulką raitelių surinkęs apginklavo
Apmundiruodamas juos taipgi lėšom savo —
Iš imperatoriaus už tai ir laipsnį gavo.
Teisėjas sveikino ir džiaugės jį sutikęs,
Bet šis neklausė jo į piešinį įnikęs.

Tuo tarpu įžengė su nuotaka prie šono
Dar vakar caro, o nūnai — Napoleono
Tarnautojas uolus — Asesorius[393], šį rytą
Suspėjęs apsivilkt ir uniformą kitą,
Dabar jau lenkišką, ir pasipūtęs ėjo,
Pentinams skimbčiojant, jis kardą priturėjo.
Išsidabinusi Tekliutė Hrečechaitė,
Rimta ir išdidi, žingsnius šalia jo skaitė,
Nes mat Asesorius, pametęs Telimeną
Ir trokšdamas surengt koketei gerą sceną,
Į Teklę nukreipė galingą jausmo meną.
Panelė nejauna, amželį įpusėjus,
Tvarka ir darbštumu pelnytai pagarsėjus,
Be to, ir neplika, nes, be kaimelio savo,
Kapšelį pinigų dar iš Teisėjo gavo.

Trečios poros vis nėr, nors jau pabodo laukti.
Teisėjas pasiuntė trečios poros pašaukti.
Jam pranešė tarnai, kad Rejentas pražudęs
Nuo rankos žiedą sau[394], kai pievoj kiškį pjudęs,
Vis ieško jo lig šiol, o nuotaka vis rengias.
Nors skuba ir pati, ir kambarinės stengias,
Ir dvaro moterys joms padeda subėgę,
Bet tualeto baigt ji niekaip nepajėgia:
Lig keturių užtruks — dėl to, kad ypatingas.

Dvylikta knyga

MYLĖKIMĖS!

TURINYS. PASKUTINĖ SENOVINĖ LENKŲ PUOTA.— NUOSTABUS SERVIZAS.— JO FIGŪRŲ AIŠKINIMAS.— JO KITĖJIMAS.— DOMBROVSKIO APDOVANOJIMAS.— DAR SYKĮ APIE PEILIUKĄ.— KNIAZEVIČIAUS APDOVANOJIMAS.— PIRMASIS OFICIALUS TADO AKTAS, PERIMANT PALIKIMĄ.— GERVAZO PASTABOS.— KONCERTŲ KONCERTAS.— POLONEZAS.— MYLĖKIMĖS!

Į salę pagaliau, kaip baliaus šeimininkas,
Pats Voiskis įžengė, orus ir iškilmingas.
Nepasisveikino, prie stalo nesisėdo —
Mat, kaip maršalka[395], jis čia šiandien viską rėdo:
Iškėlęs rankoje maršalkos lazdą kietą,
Su ta lazda svečiams nurodinėjo vietą,
Sodindamas visų pirmiausia Pakamorę
Į kėdę užstalėj, garbingą ir padorią,
Kurią aksamitu aptraukė garsūs baldžiai,
Ir priderėjo skirt ją vaivadijos valdžiai.
Prie jo dešinėje sodino jis Dombrovskį,
Kairėj Kniazevičių, Giedraitį, Malachovskį.
Tarp jų, kaip pridera, Pakamorienė švietė.
Toliau karininkus, šlėktas prie stalo kvietė
Rikiuodamas porom moteriškes ir vyrus,—
Tad sėdosi svečiai tik Voiskiui vietą skyrus.

Teisėjas tuo metu išėjo į atšlaimą,
Kur papročiu senu vaišino visą kaimą,
Ir atsisėdo čia prie ilgo vaišių stalo,
Klebonas — draug su juo, bet jau iš kito galo.
Tik Tadas su Zose prie stalo nesėdėjo —
Jie šiandien kaimiečius vaišinti privalėjo:
Labiau mylės ir gerbs jie šeimininką naują[396],
Kurs pirmam baliuj jiems prie stalo patarnauja.

Tuo tarpu salėje sveteliai, kaip girdėtis,
Didžiuoju servizu[397] vis nebaigė stebėtis,
Kurs stalo vidury pūpsojo kaip dievaitis.

Senimas tvirtina, kad Radvila Našlaitis*
Venecijoje jį užsakęs pagaminti
Ir pagal jo planus išpuošti, išdabinti.
Pagrobtas buvo jis kadais per švedų karą,
Bet kažkokiais keliais pakliuvo į šį dvarą.
Ir šiandien dvazgino iš garbingiausios vietos[398],
Tarytum ratas koks, nusmukęs nuo karietos.

Pripildė lig kraštų virėjai jį apsukrūs:
Čia kremas, o tenai kaip sniegas baltas cukrus —
Žiemos kraštovaizdis, kur iš uogienės kilo
Vingiuota linija plataus ir tankaus šilo;
Pašilėje namai, kaimeliai sustatyti
Ir cukrum kaip sniegu stogai jų pabarstyti.
Servizo pakraščiais pulkavosi kaip lėlės
Jau porcelianinės spalvotos figūrėlės,
Tarytum aktoriai būt vaikščioję po sceną,
Vaidindami smagiai atsitikimą seną,
Nes judesių kalba be galo išraiškinga.
Sakytum kaip gyvi, tik tiek, kad balso stinga.

Kas čia vaizduojama? — svečiai pasiteiravo.
Ir Voiskis aiškino pakėlęs lazdą savo
(Tuo tarpu padavė prieš valgymą degtinę):
„Jums leidus, atsakau šviesiausių ponų žiniai:
Figūromis, kuriom servizas dekoruotas,
Kaip matote visi, seimelis pavaizduotas[399] —
Tarybos, sandėriai, kova dėl savo teisių...
Ką pats iššifravau, tą jums dabar atskleisiu.

Dešinėje būrys bajorų, kaip matyti,
Prieš seimą kažkieno į vaišes užprašyti:
Štai stalas padengtas, bet šlėktos stoviniuoja,
Dar tarias tarp savęs, viens kitą agituoja.
Pažvelkit, kiekvienam būrelyje kaip sykis
Jūs matot kalbantį, kurio tiktai klausykis:
Iš lūpų pravirų, iš mimikos ir gestų
Matyt, kad jo kalba ilgai dar užsitęstų,

Nes stengiasi jisai dėl savo kandidato.
Bajorai įvairiai jį priima, kaip matot.

Tikrai, šiame būry jo klauso atsidėję:
Štai kai kurie rankas net prie ausų pridėję;
Šis, ūsą sukdamas, kiekvieną žodį girdi
Ir stengias kuo giliau jį įsidėt į širdį.
Kalbėtojui smagu: matyt iš rankos mosto,
Kad jis kišenėje balsus, kaip sako, glosto[400].

Tačiau trečiam būry kitaip dalykai klojas:
Čia prieš kalbėtoją piestu bajorai stojas;
Viens bėga kuo toliau, o kitas pasišiaušęs
Grasina kumščiais jam it priešas kuo aršiausias.
O šis kalbėtoją tiesiog į kampą spiria —
Už tai, jog tas, matyt, jo priešininką giria.
O šis kaip bulius koks — tiktai laikykis, vyre! —
Palenkęs galvą, rods, tuoj pervarys sermėgą.
Tie griebias už kardų, o šitie, matot, bėga.

Štai stovi nuošaly pats vienas sau bajoras,—
Matyt, jog tai žmogus bešališkas ir doras,
Tačiau už ką balsuot, deja, nesusigaudo,
Tad užsimerkęs jis, kaip sako, pirštais šaudo
Pasitikėdamas ne kalbomis, o burtu:
Jei vienas su kitu du smiliai susidurtų,
Tai savo balsą „už" derėtų atiduoti,
O jeigu ne — tada jau tektų „prieš" balsuoti.

Čionai kita scena: jūs matot vienuolyne
Suėjusių balsuot bajorų margą minią.
Senimas ant suolų pasieniais sėdinėja,
O tie, kur jaunesni, tie stebi atsidėję
Maršalką, kurs antai balsus iš vazos traukia,
Skaičiuoja, kiek už ką: visi nekantriai laukia.
Prie šono tvarkdarys, iškėlęs lenktą kardą,
Netrukus jau paskelbs laimėjusiojo vardą.

Bet štai šlėktelė — jis, nutaręs nesutikti,
Kaip matot, atvirai parodo savo pyktį:
Išvertęs veizolus, jis reiškia savo valią,
O išsižiojęs — rods, prarytų visą salę!
Atspėti nesunku, kad jis sušuko *„Veto!“*
Po šūkio, tais laikais, deja, ne taip jau reto,
Keli štai su kardais jau puola šitą žmogų:
Greit kraujas pasilies po vienuolyno stogu.

Betgi koridorium (ar matote, aš klausiu)
Senelis kunigas ateina su švenčiausiu[401]:
Tai iš altoriaus čia jį atneša prioras.
Ir klaupiasi prieš jį įpykintas bajoras,
Ir, ginklą slėpdamas, jau pamaldžiai žegnojas.
Prioras eina ten, kur dar kardais vanojas;
Netrukus nugalės taika ir sutarimas.

Ak, argi visa tai atsimena jaunimas?
Nors buvo šlėktija ginkluota ir triukšminga,
Bet jai policija nebuvo reikalinga[402] —
Pakol tikėjimas su teisėmis žydėjo,
Tol laisve ir tvarka valstybė mūs garsėjo!
Svetur, kiek aš žinau, kitaip tą viską daro —
Ten šaukias, jei tik kas, konsteblio ar žandaro.
Bet, ponai, kur kardai — tiktai ramybei ginti,
Tai apie laisvę ten nėr ko nė užsiminti!“

Čia Pakamorė į tabakinę pabeldė.
„Jau atidėkime istorijas tas! — meldė.—
Seimelis įdomus, bet mes išalkę. Galgi
Palieptum pagaliau paduot į stalą valgį?“

Žemai nusilenkė ir tarė Voiskis: „Pone,
Maldauju, nenutrauk, parodyk man malonę,
Leisk paskutiniąją paaiškinti scenelę:
Maršalką naują čia ant rankų, matot, kelia
Ir neša pro duris; čia, kepures nusmaukę,
Į viršų mėto jas ir „tegyvuoja!“ šaukia.
Čia stovi rinkimus, kaip sako, pralaimėjęs,
Iš pykčio ant kaktos kepurę užsidėjęs.

Čia laukia jo žmona: nelaimės sugraudinta,
Ant rankų alpdama ji kambarinei krinta,
Ir vėl jai titulo Šviesiausios Didenybės[403]
Teks laukt trejus metus... Vargšelė, iš teisybės!"

Pabaigęs aiškinti, jisai lazda pamojo,
Liokajai poromis tuoj pat prie darbo stojo
Karališkus barščius paduodami, prie šono
Dar pastatydami ir lenkiško buljono,
Kur Voiskis, vienas pats žinodamas sekretą,
Perliukų įmetė ir išvirė monetą[404]
(Buljonas duodamas mat kraujui pravalyti).
O jau toliau... toliau sunku ir apsakyti!
Nes kas dabar supras tuos dubenis arkasų,
Kontuzos puodelius ir lėkšteles blemasų
Su priedais įvairiais — cibetų, figatelių,
Dragantų, pomuchlių, pinelių ir brunelių![405]
Dunaico lašiša (tai patiekalas retas),
O ikrai turkiški, Venecijos eršketas,
Lydekos, įvairaus ilgumo ir didumo,
Ir karpiai pagaliau, bajoriško storumo,
Stebuklas pabaigoj: žuvis neišdaryta[406],
Galva pakepinta, per vidurį — rūkyta,
O uodega — virta ir svieste išmirkyta.

Svečiai nei tos žuvies, deja, nepastebėjo,
Anei patiekalų vardais pasidomėjo —
Kareiviškai, smagiai jie srėbė ir kabino
Pakeldami taures karališko vengrino.

Servizas pakeitė tuo tarpu spalvą savo*:
Žiema jau baigėsi, jis visas sužaliavo —
Mat salės šiluma ištirpdė cukraus putą,
Ji dingo pamažu, ir sniego kaip nebūta.
O prieš visų akis, lig šiolei nematytas,
Atsiskleidė svečiams dabar peizažas kitas:
Po taip ilgos žiemos, pavasario sulaukę,
Tarytum ant mielių rugiai pakilę plaukia,
Vilioja gaivumu galulaukėje gojus,
Sidabrine spalva išbėgo vasarojus,

Grikučiai pamiškėj iš rausvo šokolado,
Ir sodai žydintys, ir gėlės atsirado.

Svečiai dar vasara nespėjo atsidžiaugti,
Dar prašo Voiskį jie su rudeniu palaukti,
Tačiau lyg planeta ratu servizas skrieja,
Ir štai — gelsvi kviečiai, kaip auksas pasilieję,
Ištirpo pamažu, lyg būtų nuvalyti.
Pagelto žolės jau, atrodo, ėmė lyti,
Pradėjo lapai krist, lyg pūstelėjo vėjas;
Gojelis, neseniai visus gražna žavėjęs,
Dabar, nušiuręs toks, styrėjo ant dirvono,—
Tai buvo iš tiesų lazdelės cinamono,
O laurų šakeles, apibarstytas kmynais,
Palaikėme visi žaliuojančiais pušynais.

Svečiai tas šakeles ragaudami aplaužė
Ir, vyną siurbdami, dabar jau kelmus graužė.
O Voiskis išdidus — suprantama savaime! —
Tik vaikščiojo aplink ir visas švietė laime.

Dombrovskis jį čia pat sulaikė valandėlei
Paklausdamas: „Ar tai ne kiniški šešėliai?[407]
Gal tamsta pats ėmeis Pinečio meną tęsti?*
Ar Lietuvoj lig šiol tokių servizų esti,
Ar dar senovines čia žmonės mėgsta vaišes?
Aš, kaip žinai, svetur ilgai buvau užgaišęs[408]“.

„Tai ne bedieviškas koks išmislas ar menas,—
Atsakė Voiskis jam,— o patyrimas senas,
Atsiminimas tik tų iškilmingų balių,
Kuriuos dar pats mačiau aš namuose dauggalių,
Kai buvo dar laisva tėvynė ir galinga!
O štai knygelėj šioj radau, kas reikalinga.
Ar Lietuvoj visur šiuos papročius dar gerbia?
Ak, naujos mados jau ir čia bus prasiskverbę.
Ne vieną poną jau surastum ir čionykštį,
Kuris, kaip žydas koks, prie stalo svečiui šykšti.
Retai kur vengriško jau bepila į taurę —
Šampaną kliunkina, tą velnio sunką bjaurią[409].

Paskui per vakarą prie kortų tiek pralošia,
Kad šimtas valgytų ir gertų atsilošę.
Kai puotą sumaniau aš ištaisyt padorią
(Prašau neužsigaut, garbusis Pakamore)
Ir kai servizą šį iš užmaršties ištraukiau,
Tai net iš tamstos, taip, tik šypsnio susilaukiau:
Girdi, pasenęs jau, atbuvęs savo laiką,
Prie stalo jis, girdi, sudomintų tik vaiką,
Netinka jis, girdi, svečiai bus garsūs žmonės.
Teisėjau, ir tave kankino abejonės!
Dabar, kada matau, jog ponai sužavėti,
Tikiu, kad jis tikrai dar vertas pažiūrėti!
Nebežinau, ar bus aukščiausiojo man duota
Tokiems aukštiems svečiams dar sykį kelti puotą.
Jūs, generole, dar suprantat vaišių meną,
Todėl priimkite ir šitą knygą seną:
Naudinga bus jinai, kai teks kokiam nors ponui
Iškelti pokylį — kad ir Napoleonui.
Tik prieš įteikdamas norėčiau pasakyti,
Kokiais keliais, iš kur ją teko įsigyti".

Bet kilo šurmulys, už durų suvaliavo:
„Užušoniui valio! Valio Rykštelei! Bravo!"
Ir, šlėktų lydimas, į salę įžygiavo
Motiejus. Soplica prie stalo pavadino
Ir jį tarp karvedžių garbingai pasodino
Išmetinėdamas: „Blogai elgies, kaimyne,
Atvykdamas pietų, kai geriam paskutinę".
Dobrinskis atvertė: „Ne valgyt, geradėjau,
Aš atėjau čionai, o kad labai norėjau
Tą mūsų armiją, taip lauktą, pamatyti.
Ir pasakysiu tau — nei šis, nei tas, brolyti!
Į salę, kaip matei, jėga mane įgrūdo;
Kaimyne, ačiū tau, bet nesodink prie bliūdo".
Ir lėkštę apvertė tuo duodamas suprasti,
Kad jis pasižmonėt atėjo, ne užkąsti.

Dombrovskis palietė Motiejų už rankovės:
„Tai čia Dobrinskis tas, kurs prie Kosciuškos kovės

Su savo Rykštele? Kapotojas šlovingas?
Ir prašom — vis toks pat smarkus ir gyvybingas!
O aš? Pasižiūrėk, plaukų beveik neliko,
Kniazevičius taip pat pražilo ir prapliko,
O tu dar su jaunais galėtum žengt į koją.
Rykštelė, kiek žinau, taipogi dar kapoja —
Girdėjau, neseniai maskoliams kailį tynei.
O tavo broliai kur? Kur šitie paskutiniai
Senosios Lietuvos jau nykstantys šešėliai?
Kur Skustuvėliai tie, Peiliukai, Ąsotėliai?"

„Po antpuolio ano,— įsiterpė Teisėjas,—
Ne vienas Dobrinskių prie jūsų bus išėjęs
Ieškot už Nemuno saviškių legiono".
„Tikrai,— patvirtino viens vadas eskadrono,—
Dobrinskis, vachmistras — pažįstu baubą tokį,—
Vadinas Krapyla, o panašus į lokį.
Jį Lietuvos lokiu mozūrai pravardžiuoja.
Galėčiau ir pašaukt — mačiau, kieme šmėžuoja".
„Skustuvas dar yra,— poručnikas pridėjo,—
Ir antras — kiek žinau, Ąsotis pravardė jo,
Tarnauja būryje raitų karabinierių;
Žinau šaulių pulke aš porą grenadierių,
Taipogi Dobrinskių..."

„O jų kunigaikštukas,—
Dombrovskis pertraukė,— tasai garsus Peiliukas,
Apie kurį esu tiek visko prisiklausęs,
Kad jis atrodo man kaip milžinas didžiausias".
„Jis,— Voiskis atvertė,— nebėgo iš tėvynės,
Bet slėpės nuo Maskvos, miškuos per žiemą trynės,
Išlindo tik dabar — suvargęs, bet laimingas,—
Dar ir šiame kare jis gali būt naudingas,
Nes tai narsus žmogus, su kardu puikiai kaunas,
Tik gaila, kad jisai jau vis dėlto ne jaunas.
Bet štai ir jis pats!" Priemenėje, kur būrės
Kaimiečių ir tarnų skarelės bei kepurės,
Sušvito virš visų balta galva vienplaukė:
Lyg pilnatis danguj, Gervazo plikė plaukė,
Čia dingdama, čia vėl sublykčiodama, yrės —

Taip sveikindamasis į salę taką skyrės
Ir tarė:

„Etmone ar ponas generole[410],
Ne titulai svarbu, o tai, kad esam broliai!
Rembaila aš esu, nesiskiriu lig šiolei
Su savo Peiliuku, kuris plačiai garsėja
Ne dailumu, o tuo, kad mūšy mirtį sėja —
Net poną pasiekė gandai apie Peiliuką!
Jei prakalbėtų jis, tai gal nors trupučiuką
Pagirtų, kas be ko, ir šitą ranką seną,
Kuri tik Lietuvai tarnaudama gyvena,
Taipogi Horeškų godotiną šeimyną,
Pridengus Peiliuku, globoja, sergsti, gina.
Kits dvaro raštvedys tiek plunksnų nėr padrožęs[411],
Kiek aš su kardu šiuo esu galvų nuvožęs,
O nosių ir ausų — neverta nė skaityti!
Ir prašom — ašmenys nė kiek neišvartyti,
Lig šiol nesutepti plėšikiškom žudynėm,
O garsūs dvikovom ir atvirom kautynėm.
Tik vienąsyk, deja, beginklį jis nukovė[412],
Kai reikalavo to rūsti kovos tikrovė:
Pro bono publico — visuomenės gerovė".

Dombrovskis juokėsi: „Už tai pagirt jį verta!
Su tokiu budelis tikriausiai galvas kerta!"
Pavartęs rankose ir leisdamas aplinkui,
Jis kardą perdavė kaimynui karininkui.
Stebėdamies visi jį iš eilės kilnojo,
Bet tik nedaugelis juo užsimot valiojo.
Minėjo užstalėj visi Dembinskio[413] vardą —
Jisai, girdi, lengvai pakeltų sunkų kardą.
Tik šefas raitelių jėgingasai Dvernickis[414]
Ir būrininkas viens — poručnikas Ružickis[415]
Tuo plieniniu basliu atsivėdėt galėjo,—
Ir taip mėginamas aplinkui kardas ėjo.

Tačiau Kniazevičius, kurs buvo pats aukščiausias,
Parodė nelauktai, kad jis visų tvirčiausias:

Kaip lengvute špaga jis kardu sušvytravo,
Kad virš galvų žmonėms tarytum sužaibavo.
Fechtavimo menu jisai galėjo girtis:
Štai s m ū g i s k r y ž m i š k a s, m a l ū n a s, v o g t a s
k i r t i s,
Po to eilė staigių k o n t r p u n k t ų ir t e r c e t ų[416],
Kurių išmoko dar mokykloje kadetų[417].

Kai taip juokaudamas fechtavos atsistojęs,
Rembaila priklaupė ir apglėbė jo kojas,
Su džiaugsmo ašarom kartodamas: „Mielasis!
Puiku! Nepaprasta! Konfederatas rasi?
Štai smūgis Pulavskių! O šitas kirtis — Savos[418]!
Šis Dzeržanovskio[419]! Taip, gal poną treniravo
Motiejus Dobrinskių? Šis kardo patraukimas —
Tai mano, dievaži, tai mano išradimas!
Tą smūgį nuo peties tiktai Rembailos žino
Ir mano garbei jį „mopanku" pavadino.
Tai mano smūgis tas! Kur būsite išmokęs
Taip kirst?"
Apglėbė jis Kniazevičių pašokęs:
„Ramiai numirsiu aš, nes suradau galiausia,
Kam savo kūdikį galiu palikt brangiausią.
Rūpėjo dienąnakt man šitas kalavijas,
Kad neriogsotų kur, man mirus, surūdijęs.
Matau, kad neriogsos! Tiktai jau mesk į šalį
Tą špagą vokišką — ar daug lazdelė gali?
Argi žaisliukas šis tikram bajorui dera?
Bajoriška ranka tespaudžia kardą gerą!
Peiliuką dėdamas prie tavo, pone, kojų,
Brangiausia, ką turiu pasauly, tau aukoju.
Žmonos ir vaiko aš kaip gyvas neturėjau —
Kaip žmoną jį gerbiau, kaip vaiką jį mylėjau.
Nesu praleidęs aš be jo nė valandėlės,
Kartu su manimi jis gulėsi ir kėlės.
Dabar, kai pasenau ir artinuos prie grabo,
Virš mano gulto jis tarytum kryžius kabo!
Maniau jau, kapuose jis šildys man pašonę,
Dabar matau, kad jis dar patarnaus tau, pone!"

Didžiai sujaudintas, Kniazevičius juokavo:
„Jei žmoną perleisi, o dar ir vaiką savo,
Tai vienišas žmogus senatvėj pasijusi,
Našlaitis ir našlys per visą amžių būsi!
Kuo už šią dovaną ir tavo bičiulystę
Galėčiau atsiteist, pasaldinti našlystę?“
„Ar aš Cibulskis koks,— pakėlė senis toną,—
Kurs kortom pralošė maskoliui savo žmoną*,
Kaip sakoma dainoj? Man jau ir to pakanka,
Kad mano kardas vėl surado vertą ranką,
Kad jis dar sublizgės! Norėčiau tik priminti,
Kad reik ant pasaito ilgesnio jį kabinti
Ir kirsti iš viršaus tiesiog pro kairę ausį —
Tai, perskelti pusiau, galiūnai grius didžiausi“.

Kniazevičius nešiot Peiliuko negalėjo,
Tad perdavė tarnams, tie vežime padėjo.
Kur dingo jis po to — gandai įvairūs plito,
Nei tąsyk, nei vėliau — nieks nežinojo šito.

Dombrovskis kreipėsi vėl į Motiejų: „Rodos,
Atėjus mums, tave apniko liūdnos godos?
Kodėl nesidžiaugi, kai laisvę mūs gimtinei
Ereliai atnešė — auksiniai, sidabriniai[420],
Kada trimitai vėl Kosciuškos maršą groja?
Seni kariai kitaip apie tave galvoja:
Jei kardo į rankas iš karto ir nestversi,
Tai su kolegomis, manau, smagus išgersi
Už imperatorių ir atgimimo viltį!“

Motiejus tarė: „Ha, aukštai panorot kilti!
Ereliai du vienam lizde neišsitenka!
Gyvent iš svetimos malonės — būtų menka!
Taip, tikras didvyris tas jūsų Bonapartas,
Bet Pulavskių žodžius atsiminiau kaip kartas:
Jie, poną Diumurjė[421] nei gyrę, nei nupeikę,
Pasakė: Lenkijai herojaus savo reikia,
O ne prancūzų ar italų kokio pono,
Bet Piasto — Juozapo, Motiejaus arba Jono[422].
O ir kariuomenė! Iš kur tie fuzilieriai,

Tie grenadieriai, tie visokie kanonieriai[423]?
Daugiau jau vokiškų nei lenkiškų girdėtis
Vardų bei titulų! Tai kaip tada kalbėtis?
Turbūt yra tarp jūs ir turkų, ir totorių,
Gal ir schizmatikų be dievo ir altorių!
Mačiau, kaip moteris jie vaikosi po sodžių,
Bažnyčias apvagia — baisu ir trūksta žodžių[424]!
Napoleonas juk į Maskvą išsirengęs —
Ilgėja kelias tam, kuris be dievo žengia!
Jau, sako, vyskupai už tai prakeikt jį skuba[425].
Jei visa tai tiesa..." Jis prisitraukė sriubą,
Padažė duoną ir kramtyti ją įniko.

Mat Pakamorei ta kalba jo nepatiko;
Jaunimas šurmuliuot ir piktintis pradėjo,
Bet, laimė, tuo metu trečia pora įėjo.

Tai buvo Rejentas. Gerai, kad prisistatė,
Nes šitaip aprengtą jį pirmą sykį matė:
Telimena, matyt, prispyrė jį, kaip sako,
Net savo kontušo atsisakyt dėl frako*,
Aprengus Rejentą pagal Paryžiaus madą,
Ir ta mada dabar visiems užčiaupė žadą.
Pats Rejentas taip pat, lyg būt prarijęs mietą,
Kaip gervė stypčiojo dabar į savo vietą.
Iš veido matėsi, kad jam sunku judėti —
Ir nusilenkt baisu, ir rankų nėr kur dėti.
Jis mėgdavo pirštus pakišt po juostos klostėm,
Dabar tos juostos nėr — tad rankos pilvą glostė.
Susigriebė tačiau, paraudo ir sumišo,
Vienon kišenėn greit abi rankas sukišo,
Nes jautė, kad visi jį salėj žvilgsniais ėda —
Lyg nusikaltėliui dėl frako buvo gėda,
O čia pamatė dar jį stebintį Motiejų.

Lig šiolei juos abu graži draugystė siejo.
Dabar Motiejus taip jį nužvelgė nuo stalo,
Jog vargšas Rejentas išgąsdintas pabalo —
Atrodė, kad žvilgsniu jis fraką nuo jo lupo!

Teištarė: „Kvailys!“ O pats, netekęs ūpo,
Supykintas labai apsirengimo tokio,
Neatsisveikinęs iš užstalės pašoko,
Išbėgo pro duris ir į namus išjojo.

Jaunoji tuo metu visiems nusišypsojo
Spindėdama grožiu, manierom ypatingom
Ir savo gražmenom, nepaprastai madingom.
Šukuosena nauja, parėdai nematyti —
Nei žodžiais apsakyt, nei plunksna aprašyti!
Nebent tik nutapyt galėtum tą lengvumą
Šilkų ir muslinų, tų vėrinių brangumą,
Akelių spindesį, rausvų veidų skaistumą!

Pamatė Grovas ją — ir nebeteko žado:
Gerai, kad po ranka jis špagos nesurado.
Sušuko: „Ar tai tu? Verčiau jau man apžlibus,
Negu matyt tave į kitą įsikibus...
Ištikimybė! Štai kokiais ji rūbais rėdos!
Ir kaip tu į žemes neprasmengi iš gėdos?
Prisiekus užmiršai — girdi, kam kvaršint galvą,
O aš, kvailys, lig šiol nešioju tavo spalvą!
Bet vargas Rejentui, kurį aš perspėt noriu,
Kad tik per kardą jis galbūt pasieks altorių!“

Sumišo Rejentas, svečiai taip pat sujudo,
O ponas Hrečecha sutaikint juos panūdo.
Telimena, toliau pasivedėjus Grovą,
„Dar,— tarė,— nevėlu! Ir nėr ko pult į kovą,
Jei ponas man trukdai, tai malonėk bent sykį
Vienu žodžiu trumpai ir aiškiai atsakyti:
Ar dar myli mane? Ar pasiruošęs vesti
Ir mūsų jungtuves čia šiandien pat atšvęsti?
Jei taip, tai Rejentą nustumsime į šalį“.
„O moterie, ir kas tave suprasti gali![426]
Vaidenos tau anksčiau poetiškiausi sodai,
Bet šiandien tu, deja, taip proziškai atrodai.
Tą jūsų santuoką derėtų pavadinti
Grandinėm ne širdims, o rankoms surakinti!
Svarbu tikėt jausmais, viešai jų neišklojus,

Ir jausti pareigą neįsipareigojus!
Dvi širdys, mylinčios per tolumą beribę,
Kaip žvaigždės spinduliais susikalba sužibę.
Gal žemę tik todėl prie saulės šitaip traukia,
O mėnuo tik todėl aplinkui žemę plaukia,
Kad jie, vis veržd̃amies iš amžinojo rato,
Negali suartėt, nors vienas kitą mato!"
„Užtenka,— pertraukė.— Sugrįžkim į tikrovę:
Esu ne planeta, o moteriškė, Grove!
Verčiau jau liautumeis nesąmones plepėti.
Jei pabandysi bent žodelį dar pridėti
Ir mano santuoką tokiu būdu sugriauti,
Tai, perspėju, tau teks su šiais nagais kariauti..."
„Nenoriu kliuvinys aš tavo laimei būti!" —
Atsakė Grovas jai, nuliūsdamas truputį,
Ir, tartum geisdamas atkeršyt meilei savo,
Pakamoraitei jis ugningai asistavo.

O Voiskis jaunuolius sutaikinti norėjo
Protingais pavyzdžiais, tad pasakot pradėjo,
Kaip šernas kitados toj girioj Nalibokų
Ant pono Reitano ir ant Denaso šoko*.
Bet, baigdami ledus, svečiai nuo stalo kėlės
Ir iš pilies kieman pabiro tartum gėlės.

Ten, puotą baigdami, kaimiečiai gėrė midų,
Jau šaukė muzika visus į kiemo vidų.
Nebuvo Tado tik, kurs būsimąją žmoną,
Šnibždėdamas kažką, pasivedė į šoną.

„Norėjau, Sofija, prašyti patarimo!
Iš dėdės jau, beje, sulaukiau pritarimo.
Mat kaimų didžiuma, kuriuos man teks valdyti,
Pagal teisėtvarką tau turi priklausyti,
Tad ir baudžiauninkų likimą, buitį, dalią
Galėsiu spręst tiktai išgirdęs tavo valią.
Dabar, kada ir vėl laisva brangi tėvynė,
Ką iš tos laisvės sau kaimietis nusiskynė?
Tik naują dvarponį vėl gavo Soplicynė!
Tiesa, su žmonėmis nespėjau susipykti,

Bet dievas žino, kam turėsiu juos palikti:
Kareivis aš esu, abudu mes mirtingi,
Ir valdo mus, deja, kaprizai įnoringi.
Ar ne geriausia bus, mieloji, po teisybei
Paleist baudžiauninkus toliau globot valstybei?
Atgavę laisvę, ją ir tarp žmonių paskleiskim[427]
Ir su žeme visus iš baudžiavos paleiskim[428],
Su tais laukais, kur jų nuo amžių įsikurta,
Kur darbu kruvinu jie mums sukrovė turtą.
Bet perspėti turiu, kad, žemių tų nustojus,
Mūs lobiai sumažės, kuklesnis bus rytojus.
Aš tai pripratęs jau, galiu gyvent saikingai,
Bet ką daryti tau, dar jaunai ir kilmingai?
Gyvenus sostinėj, tai ar gebėsi kaime,
Toli nuo didmiesčių, surasti savo laimę
Kaip sodžiaus moterys?"

Atsakė Zosė: „Esti
Dalykų, kur ne man, kaip moteriškei, spręsti.
Aš per jauna patart: tu būsi man už vyrą,
Aš tavo nuosprendžiui širdim pritarsiu tyra!
Jei liksi iš tiesų šiek tiek neturtingesnis,
Tai, mano mielas, toks tu būsi dar brangesnis.
Mažai ką težinau aš apie kilmę savo:
Soplicos auklėti mane našlaitę gavo,
Čia kaip duktė radau ir meilę, ir paguodą,
Ir čia dabar mane už vyro atiduoda.
Nors gyvenau mieste, bet pasakysiu štai ką:
Aš kaimo nebijau, myliu jį visą laiką.
Tu patikėk manim, kad vištos, karvės, pienas
Man iš tiesų mieliau už Peterburgo sienas.
Ir jei vaikystėje viliojo miestai, žmonės,
Dabar pabosta greit tas triukšmas, tos kelionės.
Šią žiemą Vilniuje esu pati patyrus,
Kad man lemtis gyvent, matyt, bus kaime skyrus,
Nes mintys, būdavo, vis čia, po dvarą, skraido.
Esu jauna, sveika — darbai manęs nebaido.
Tvarkytis moku aš po dvarą ir ant lauko,
O begyvendama juk dar išmoksiu daug ko!"

Kai Tadas su Zose taip savo kalbą varė,
Gervazas rūškanas priėjęs jiedviem tarė:
„Aš apie laisvę tą girdėjau iš Teisėjo,
Tiktai nesuprantu, ar kaimui jos reikėjo!
Ar tai ne vokiečių koks prievylis nedoras?
Juk laisvas vis dėlto yra tiktai bajoras!
Adomą laikome visi mes tėvu savo,
Tačiau mužikai juk iš Chamo pradžią gavo,
Iš Semo — mes, šlėkta, o žydai — iš Jafeto[429],
Tad mes, kaip vyresni, juos valdom nuo to meto.
Klebonas kiek kitaip mus moko žodžio švento:
Girdi, tie žodžiai — tai iš Seno Testamento,
Nes Kristus, būdamas karališkai kilmingas,
O kūtėj gimdamas kaip vargšas nelaimingas,
Sulygino visus per dangišką karūną.
Negalima kitaip — tegul jau taip ir būna!
O ypač, kai girdžiu, kad poniai neužkliūna,
Kad Sofija mielai sutinka tvarką naują;
Man lieka tik klausyt — jinai šeimininkauja!
Tik noriu perspėti, kad šitos laisvės jūsų
Neliktų vien šnekom, kaip buvo jau prie rusų:
Vos ponas Karpis tik paleist mužiką spėjo*,
Maskolius mokesčiais jį trigubais apdėjo!
Todėl aš patariu kaimietį išvaduoti
Bajoro teisėmis, jam savo herbą duoti.
Vieniems jūs „Pusožį" suteiksit, mano ponia,
„Leliva" Soplicų kitiems atneš malonę.
Mužiką su herbu iš bajorystės knygų,
Patvirtintu seime, laikysiu sau už lygų[430].

O jūsų vyrui, kurs mužikams žemės duoda,
Neteks kentėt ir krimst, kaip sako, plutą juodą.
Neduok tu, viešpatie, dignitoriaus anūkę
Sutikti plušančią kad ir po savo ūkę!
Žinau aš skrynią — čia, pily, brangus bičiuli,
Kur Horeškų šeimos visokie turtai guli:
Žiedai, apyrankės, karoliai nematyti,
Ir sagės, ir kardai, rubinais nusagstyti.
Tas lobis, paslėptas nuo priešo ir plėšiko,

Panelei Sofijai, kaip įpėdinei, liko.
Kaip savo akį aš jį saugojau lig šiolei,
Kad nepagrobtų jo Soplicos ar maskoliai.
Maišelį talerių turiu ir aš prikrautą —
Kas gauta dovanų, kas darbu užtarnauta.
Galvojau, kai grąžins mums pilį, atiduoti
Savąsias santaupas šiems rūmams restauruoti,
Bet pradžiai, kaip matau, ir jums auksinių stinga —
Tad imk, Soplica, juos ir senį nelaimingą,
Jam karšint skirdamas duonelę maloningą!
Galėsiu Horeškų jau trečią gentį supti
Ir mokyt Peiliuku kam reikia kailį lupti —
Nes turi būt sūnus! Juk žmonija patyrus
Per karą paprastai daugiausia gimdo vyrus!"

Vos spėjo tuos žodžius tiktai ištart Gervazas,
Tuoj prisiartino labai orus Protazas
Ir ėmėsi skaityt dar neatgavęs kvapo
Jiems panegiriką per pusketvirto lapo,
Išprašęs ją ką tik iš jauno karininko,
Kurs sostinėj tikrai odes rašyti linko —
Net ir kariaudamas nepametė šio meno.
Jau gal per tris šimtus eilučių pralemeno
Protazas — Tvarkdarys: „O tu, kurios meilumas —
Tai džiaugsmo sopulys ir skausmo džiaugsmingumas!
Gražuole, tu, kuri, pažvelgus į Beloną[431],
Sulaužai jos ginklus, ją nustumi į šoną!
Su Himenėju nūn drauge įveikit Marsą[432]!
Nesantaikos hidra bejėgė prieš jūs narsą!"
Jaunieji plodami lyg džiaugėsi, kaip rodės, —
Iš tikro jie klausyt nebenorėjo odės.
Kaimiečiams tuo metu paskelbė pats klebonas,
Kad laisvę duoda jiems naujasis dvaro ponas.

Išgirdę žinią šią, žmoneliai viens po kito
Prie pono veržėsi, po kojų poniai krito.
„Sveikatos linkime!" — taip šaukė jiems kaimiečiai.
O Tadas šaukė jiems: „Sveikatos jums, piliečiai,

Ir lygūs, ir laisvi!“ Dombrovskis suskandavo:
„Valio, laisva tauta!“ — „Vadams, kareiviams — bravo!“ —
Atsiliepė minia. „Valio, visų lygybė!“ —
Džiaugsmingai liejosi žmonių balsų daugybė.

Tik ponas Buchmanas prie džiaugsmo nesidėjo,
Projektą girdamas, pakeisti jį norėjo —
Komisiją, girdi, pirma sukurt reikėjo,
Kuri... Tačiau kalboms jau laiko nebeliko,
Ir niekas kiek rimčiau nesvarstė to dalyko.

Nes jau pilies kieme stovėjo karininkai
Porom su poniomis — svečiai ir šeimininkai,
Iš vieno šaukdami, kad polonezą grotų.
Orkestrą atvedė po ąžuolu šakotu.
Teisėjas spėjo dar Dombrovskiui sušnibždėti:
„Liepk savo muzikai kol kas dar nepradėti!
Mat sužadėtuvės šiandieną brolio vaiko,
O mūsų giminė tradiciją išlaiko
Su kaimo muzika pradėti šitą puotą —
Ir šiandien jų visų kaip vieno atžygiuota:
Štai smuikininkas jau pasiruošė iš anksto,
Dūdorius nuolankiai į mūsų pusę lankstos.
Jei išvaryčiau juos, tikrai susigraudintų,
O muzika kita kaimiečių nešokdintų.
Tegul jie pradeda, tepasidžiaugia liaudis,
Po to jau mūs ausis orkestras tavo jaudins“.

Ir smuikininkas, tik Teisėjo ženklo laukęs,
Suspaudė smuiką ir, rankovę pasismaukęs,
Kaip žirgą per stygas paleido smičių šuoliais.
Dūdoriai šalia jo įniko pūsti uoliai,
Lyg plakdami sparnais, alkūnėm dumples spaudė
Ir išpūstais žandais į taktą orą gaudė.
Galėjai pagalvot, jog tai vaikai Borėjo[433]
Pakilti ir nuskrist pas tėvą panorėjo.

Nors cimbolistų daug, bet jie nė viens nedrįso
Prie senio Jankelio cimbolų liest iš viso
(Šią žiemą Jankelis kažkur ilgam išnyko —

Su armijos štabu jis tik dabar parvyko),
Nes buvo žinoma: prie šito instrumento
Neturi niekas tiek gabumų ir talento.
Bematant cimbolus paduoti jam suskubo —
Nenori žydas grot: girdi, nagai atgrubo,
Ir ponų varžosi... Užmiršo, ką išmoko.
Čia Zosė nelauktai prie Jankelio prišoko,
Dvi plonas lazdeles ant delno jam atkišo,
Kuriom jis skambina — ir Jankelis sumišo;
Kita ranka jinai jo barzdą palytėjo.
„Labai prašau — sugrok, jei galima, — kalbėjo. —
Kur dingsi, Jankeli, teks prie cimbolų stoti:
Juk tu per vestuves žadėjai man sugroti!"

Mylėjo Zosę jis — tatai kiekvienas matė —
Sutiko jai pagrot. Tuoj kėdę jam pastatė,
Padėjo cimbolus, o senis iškilmingai
Žiūrėjo į stygas — ilgai ir dėmesingai,
Kaip veteranas koks, kuriam jo karabiną
Anūkai su vargu nuo sienos nukabina,
O senis tuo metu iš džiaugsmo visas švyti,
Nes jaučia, kad pajėgs dar ginklą išlaikyti.

Prie Jankelio kėdės du mokiniai priklaupę
Suderino stygas, išbandė susikaupę.
Atrodė, kad jis pats, akis primerkęs, snaudė,
Tik pirštais lazdeles iš įpratimo spaudė.

Nuleido jas kartu — ir tartum smarkūs lietūs
Prapliupo muzika, vos tik stygas palietus.
Tai buvo bandymo trumputė valandėlė —
Nustojęs skambinti, jis lazdeles pakėlė.

Bet greit užgrojo vėl: lazdelės suplazdeno,
Lyg musė netolies sparneliais sudūzgeno —
Vos girdimi garsai lėtai ir tyliai plaukė.
Jis, žvelgdamas dangun, vis įkvėpimo laukė,
Paskui į cimbolus mįslingai pažiūrėjo,
Abidvi lazdeles pakėlė ir — pradėjo:
Visi nustebo...

Taip atrodė, kad maestro
Užgavęs būt visus instrumentus orkestro!
Pradėjo styginiai, įsiterpė trombonai —
Trečiosios Gegužės tai polonezas, ponai!
Gaivindamos ausis, džiaugsmu jas girdė stygos,
Jaunimas veržės šokt, ant vietos nenustygo,
O seniams muzika vėl priminė tą datą,
Ir Trečią Gegužės, ir seimą, ir senatą,
Kur šlovino po to per iškilmingą balių
Jau susitaikiusį su liaudimi karalių,
Kai šaukė šokdami „valio" karaliui savo,
Kai seimui, Lenkijai ir luomams jie valiavo!

Bet ritmas keitėsi, garsai tarytum širdo,
Tarytum šnypščianti gyvatė pasigirdo,
Lyg stiklo, braukomo geležimi, džeržgimas —
Linksmybę sudrumstė negeras nujautimas.
Senos melodijos jau nieks neatpažįsta:
Cimbolai netvarkoj? Ar muzikantas klysta?
Bet ne — jis ir toliau džeržgeno sąmoningai
Tą stygą, skambančią atžagariai, grėsmingai,
Tiktai dabar prie jos niaurus akordas kūrės,
Prieš tonų santarvę jis augo, kilo, būrės.
Gervazas pagaliau sušuko: „Gėda! Ponai,
Pažįstu tuos balsus — tai T a r g o v i c o s tonai!"
Su švilpesiu ūmai pikta styga nutrūko.
Dabar kitoniškai garsai vis drumstės, dūko, —
Užgriuvo muzikas stygas visų storiausias.
Pakilo šurmulys ir sąmyšis baisiausias,
Štai maršas, ataka ir mūšis atkakliausias,
Vaikų dejavimas ir motinų verkimas —
Iš kur tiek muzikoj spalvų visokių imas,
Kad su aštriu skausmu prisiminė ne vienas
Ir P r a g o s s k e r d y n e s, ir kruvinas jos sienas,
Pakol visom stygom atodūsis pakilęs
Nutildė aimanas, lyg žemėm jas užpylęs.

Nespėjo atsigaut klausytojai — ir vėlei
Kitokia muzika sroveno tylutėliai:
Lyg iš voratinklio ištrūkusios musytės,

Dvi stygos suzvimbė — vos girdimos, plonytės.
Bet jų kaskart daugiau, ir ne pavieniai tonai,
O sujungti draugėn akordų legionai,
Į taktą kildami, susipina ir audžia
Dainelę žinomą, ir mylimą, ir graudžią[434]
Apie klajojantį tarp girių kareivėlį
Ir apie draugą jo — žirgelį juodbėrėlį,
Kaip krinta pagaliau karys į šaltą rasą,
O žirgas kojele kareiviui kapą kasa.
Kareiviai dainą šią ir myli, ir supranta!
Išgirdę ją, kaipmat apspito muzikantą,
Prisiminė visi tą valandą siaubingą,
Kada, palaidoję tėvynę nelaimingą,
Išeidami svetur, niūniavo šią dainelę.
Prisiminė ilgų, sunkių klajonių kelią
Žeme ir jūromis, per lietų, šaltį, vėją,
Kai jie tarp svetimų, gurguolėj susiėję,
Šia liaudies dainele ir šildės, ir raminos.
Tad klausės jos liūdnai kareiviai ir merginos.

Bet nelauktai ir vėl gaida ir tonas mainos,
Ir taktas keičiasi, girdėt kitokios dainos.
Maestro į stygas iš aukšto pažiūrėjo,
Rankas sujungdamas, abiem kartu pradėjo,
Ir smūgis buvo toks staigus, stiprus, kad šitai
Cimbolai sugaudė galingai kaip trimitai,
Ir žinoma gaida tiesiog į dangų sruvo:
Tai maršas ir daina: „Dar Lenkija nežuvo!"
„Marš, marš, Dombrovski, marš!" — visi katučių plojo.
„Marš, marš, Dombrovski, marš!" — visi choru giedojo.

Matyt, tikrai didi tai buvo valandėlė,
Kad muzikantas pats dangun rankas iškėlė,
Kepurė nuo galvos nuslinko, o ant vėjo
Ilga žila barzda kaip vėliava plazdėjo,
Raudonis skruostus jo išbalusius apsėmė,
Jaunystės ugnimi liepsnoti akys ėmė,
Ir, rankom ašaras besrūvančias pridengęs,
Prabilo Jankelis, Dombrovskio pusėn žengęs:
„O, kaip ilgai tavęs lietuviai laukti gavo,

Kaip žydai kitados Mesijo laukė savo!
Tu dainių jau seniai buvai išpranašautas,
Ir buvo iš dangaus lemtingas ženklas gautas —
Gyvuok tad ir kovok!.." Ir abejot netenka:
Tėvynę ne mažiau mylėjo jis už lenką!
Padavęs dešinę, Dombrovskis jam dėkojo,
O žydas verkdamas bučiavo ranką jojo.

Štai polonezas jau! Visi sukruto noriai,
Vos pajudėjus tik garbiajam Pakamorei:
Jis Zosei lenkiasi, ūsus į viršų riečia
Ir damą mandagiai į pirmą porą kviečia.
Jiems iš paskos porų ilga eilė stovėjo:
Jis davė ženklą joms — ir šokis prasidėjo.

Prieš saulę iš toli spindėjo kardas kietas,
Raudoni batai jo ir diržas, auksu lietas.
Atsainiai žengė jis vejos žaliuoju plotu,
Tačiau iš judesių, iš žingsnių apgalvotų
Žiūrovas jo mintis ir jo jausmus įmintų:
Štai stabtelėjo kiek, lyg kad paklaust ketintų,
Prie damos lenkiasi, lyg bando jai šnibždėti,
Bet ši nusisuka, nenori nė girdėti,
Jis lenkiasi žemai, kepurę prieš ją kloja
Ir džiaugias jos žvilgsniu; štai, treptelėjęs koja,
Jis eina kiek lėčiau ir damos žvilgsnį seka,
Nušvinta: pagaliau ji pažvelgė — prašneko!
Nužiūri varžovus — ar tie jo džiaugsmą matė,
Nerimsta ant galvos šauni konfederatė,
Bet kai atsiliepė meiliu žvilgsniu mergaitė,
Ją šonan pakreipė ir dar ūsus paraitė.
Šokėjus iš paskos aštrus pavydas veja,
Jie persekioja jį po žalią kiemo veją.
Jis tarpais stabteli ir dešinę ištiesia —
Girdi, praeikite, mes norim likti dviese,
O tarpais nutaria ūmai šalin pasukti,
Lyg ir ketindamas nuo šokančių pasprukti,
Tačiau, atspėjus tą sumanymą, netrukus
Šokėjų virtinė jį vejas apsisukus;
Tad pykdamas jisai jau siekia kalavijo,

Lyg pasakydamas, kad nieko nesibijo,
Su iššūkiu veide staiga atgal jis žengia,
Varžovai traukiasi — kaktomušos išvengę,
Užleidžia kelią jam ir vėl susikabinę
Nusiveja toliau...

Girdėjai šaukiant minią:
„Žiūrėkite, jauni! Kiek judesių ir gestų!
Ir kas gi dar be jo taip polonezą vestų!"
Ir sukosi smagiai spalvingos šokio gijos,
Nespėję išsitiest, vėl į ratelį vijos,
Lyg didelis žaltys per kiemą vinguriavo,
Mainydamas spalvas, drabužiais mirguliavo —
Čia damų ir karių, o ten ponių ir ponų;
Saulutė auksino juos atspalviu geltonu
Ir atmušė vejos vešlus, sodrus žalumas.
Tai buvo muzikos ir šokio pats linksmumas!

Tik Maišo Dobrinskių, dabar šaunaus kapralo,
Nematėm šokančio — tai raudo jis, tai balo
Sustojęs nuošaly ir mintyse minėjo,
Kaip kitados jis pats pas Zosę vaikštinėjo:
Kaip nešė jai gėles, kaip krepšelius jai pynė,
Kaip pjaustė auskarus... Nors tėvas ir užgynė!
O, nedėkingoji! Taip, dovanas ji mėgo,
Bet šiaip jau, netolies pamačiusi jį, bėgo.
Kiek sykių teko jam ir ant tvoros sėdėti
Arba kanapėse per pusdienį lindėti,
Kad pamatytų bent, kaip agurkus ji skina,
Kaip ravi lysveles ar lesina paukštyną.
O, nedėkingoji! Jis piktas nusispjovė,
Mazurką ėmė švilpt, kepurę užsimovė,
Patraukė prie namų, kur buvo jų gurguolė;
Ten sėdo kortom lošt ir gert, su kuo papuolė,
Norėdamas nuplaut liūdnumą nuo krūtinės,
Gailėdamas savęs ir meilės begalinės.

O Zosė sukosi po kiemo veją žalią
Lyg po apžėlusią ir plačią šokių salę:
Suknelė jos žalia, gėlių vainikas margas —

Nuo kiemo žalumos atskirti tikras vargas;
Beveik nematoma tarp tų gėlių visokių,
Kaip angelas žvaigždėms, ji vadovavo šokiui[435].
Tad Zosę susirast tik pagal tai galėjai,
Kaip sekė ją akim, kaip vijos ją šokėjai.
Ir teko pagaliau garbiajam Pakamorei
Ją perleisti kitam, nors vangiai ir nenoriai.
Dombrovskis dar greičiau (o koks garbingas svečias!)
Atidavė kitam, o ten jau laukė trečias;
Ir šitas ją kaipmat bešokdamas prarado.
Taip ėjo iš eilės, kol susitiko Tadą,
Ir, jau negeisdama sau partnerio kitokio,
Ji nutarė verčiau išeit su juo iš šokio.
Nuėjo prie stalų svečiams įpilti vyno.

Jau saulė leidosi iš lėto už beržyno,
Ir pro debesėlius padangės vienas šonas
Dar buvo mėlynas, o kitas jau raudonas.
Prieš gerą orą taip: lengvučiai debesėliai
Atrodė kaip žolėj sukritę avinėliai,
Kiti dar yrėsi tarytum ančių guotas.
O vienas priminė užuolaidas raštuotas,
Gražiai suklostytas, su apvadais auksiniais
Ir prasišviečiančias pazarais purpuriniais.
Saulėlydžio gaisais jisai ilgai žėrėjo,
Pakolei pamažu pagelto, papilkėjo;
Dar sykį šiluma saulutė sualsavo
Ir po tuo debesiu pakišo galvą savo.

O šlėktos gėrė vis: už armiją, už vadą,
Už imperatorių, už Zosę ir už Tadą,
Išgėrė iš eilės už tris jaunųjų poras,
Po to jau už svečius išgerti kilo noras,
Paskui už bičiulius, už dieną nugyventą,
Už mirusius draugus, jų atminimą šventą!

Ir aš tenai buvau, tą midų, vyną gėriau,
O ką girdėjau — tą į šias knygas sudėjau.

Pabaiga

[EPILOGAS]

Ką dar gali Paryžiuj prisiminti,
Kur miesto triukšmas baigia nukankinti
Draug su keiksmais, melu, tuščiom svajonėm,
Vėlyvu gailesčiu, vaidais, dejonėm!

O, vargas mums, tą valandą siaubingą
Palikusiems tėvynę nelaimingą[436]!
Nes kur tik einam, sėjam piktą gandą,
Kaimyno vietoj priešas atsiranda,
Grandinėm apkalti, palenkę sprandą[437],
Privalom atiduot ir savo širdį!

O mūsų skausmo nieks, deja, negirdi,
Nors jis kaip varpas šaukiasi kaimyno
Iš Lenkijos — iš juodo kapinyno.
Kai mūs sargai neklauso mūsų skundo,
O priešai juos kaip duobkasiai dar gundo,
Kai mes be vilties guldomi į karstą —
Nenuostabu, kad viskas taip apkarsta,
Jog žmonės protą pameta ir gėdą,
Save apspjaudo ir viens kitą ėda!

*

Norėjau aš perkūnijų išvengti,
Paukštelis mažas, vėtrų išsilenkti,
Ieškot giedros, paunksnės ir ramybės,
Vaikystės metų, tų dienų linksmybės...

Laimingas, kurs prie židinio dar gali
Surinkt draugų ir bendraminčių dalį,
Užmiršt Europą, būvį jos triukšmingą,
Mintim ištrūkt į praeitį laimingą,
Godas godoti apie savo šalį...

Bet apie kraują, kurs iš naujo sruvo,
Tas ašaras, kurios dar nenudžiūvo,
Apie tą šlovę, kur dar nepražuvo —
Nedrįsom pagalvot susigraudinę...
Nes kai ant kryžiaus prikala tėvynę,
Kai prieš akis tautos kančių baisumas —
Rankas užlaužia net ir Vyriškumas.

Ten gedulas — kaip šarvas juodas, storas,
Nuo prakeiksmų ten pasunkėjo oras,
Net ir mintis nedrįsta ten pasukti,
Arai, ir tie į šalį stengias sprukti.

O Lenkija! Nėra jėgų kalbėti,
Kada tave į karstą ruošias dėti!

Ak, betgi kas galėtų pažadėti,
Kad šiandien ras tą žodį stebuklingą,
Kuris sutrupins neviltį siaubingą,
Kurs nuo širdžių nuris tą uolą sunkią,
Kad ašaros, pro ją neprasisunkę,
Mūs akyse ir vėlek pasirodys?
Kiek metų reiks, pakol užgims toks žodis!

Teisingo keršto liūtams suriaumojus,
Kovos trimitams pergalę sugrojus,
Kai mūsų priešų klyksmas priešmirtinis
Bus mūsų laisvės šauksmas pirmutinis,
Kai mūs arai sparnais galingais savo
Pridengs senąsias sienas Boleslavo[438],
Kada, išgėrę priešų kraujo upę,
Jie poilsiui suglaus sparnus nutūpę —
Tada ir mūsų karžygiai, ginkluoti

Ir ąžuolų vainikais vainikuoti,
Susės dainų klausytis ir dainuoti,
Kada pasaulis ims jiems pavydėti —
Bus laikas apie praeitį kalbėti!
Tada tai jie apverks tėvų likimą
Ir ašarom pagerbs jų atminimą.

O šiandien mums šioj žemėj nesvetingoj,
Ir praeity, ir ateity vargingoj
Teliko vienas prieglobstėlis menkas,
Kur dar šiek tiek suranda laimės lenkas:
Vaikystės kraštas! Nieks iš mūs krūtinės
Jo neišplėš kaip meilės pirmutinės,
Nesuterštos klaidų prisiminimais,
Nesudrumstos iliuzijų žlugimais,
Negailestingais laiko sugriovimais.
Ten ašarų nei pykčio nepažinęs,
Iš tolo jam lenkiuosi prisiminęs:
Ten per pasaulį bėgta lyg per lanką,
Ten grožio gėlės skainiota į ranką,
Neliečiant nors spalvingų, bet nuodingų
Ir vaikiškai nepastebint naudingų.

Tas laimės kraštas, niekad nesugriautas,
Priklausė mums, kaip dievui — šitas skliautas!
Kaip visa buvo sava ten ir miela,
Kad ligi šiol tebjaudina man sielą:
Štai liepa ta viduryje atšlaimo,
Po ja vaikai iš viso mūsų kaimo,
Akmuo, tvora, varteliai ir šaltinis —
Pažįstamas pasaulis įprastinis,
Toks mažas, o atrodė begalinis.

O tos šalies gyventojai — geriausi
Bičiuliai mūs, draugai ištikimiausi
Ir mūsų sąjungininkai lig šiolei:
Tai motinos, kaimynai, gentys, broliai.
Ten bet kurį, kapuosna palydėję,
Ilgai po to minėdavo suėję,

Ilgai gedėdavo, kaip ir pritinka,
Nes ten tarnai mylėjo šeimininką
Labiau, nei šičia žmonos vyrus savo;
Karys ten kardo kaip sūnaus gailavo;
Netekę šuns, graudžiau ten ašaroja,
Nei šičia savo didvyrio nustoję.

Prie židinio draugai man prisimint padėjo
Ir po žodelį vis į dainą pamėtėjo[439],
Kaip gervės pasakoj, kurios pasigailėjo[440]
Užkeiktoje pily vaitojančio vaikino:
Išgirdę, koks baisus jį ilgesys kankino,
Tos gervės numetė vaikinui po plunksnelę —
Pasiuvęs sau sparnus, jis leidosi į kelią...

O, kad dangus man duotų tokią laimę
Išvysti šias knygas pasklindant kaime,
Kur moterys, bemindamos ratelį,
Užtraukia dar jų mėgstamą posmelį:
Kaip, smuikeliu begrodama, piemenė
Per savo muziką žąsis praganė;
Kaip lyg aušra skaisti, graži našlaitė
Kas vakarą žąsis prie upės skaitė, —
Kad lygiai taip sulauktų kaimo meilės
Šios paprastos — kaip jų dainelės — eilės.

Juk, būdavo, po liepa ta suėję,
Apie Justiną skaitėm atsidėję[441]
Ar klausėmės istorijos Veslavo[442].
Ir galvą senas ūkvedys kinkavo,
Ir šeimininkas nedraudė skaityti,
Nes mėgo pats tų knygų paklausyti
Kai ką ir mums padėdamas suprasti, —
Mat ne klaidas, o grožį mokė rasti.

Ir mes pradėjom pavydėti dainiams,
Kurių šlovė per kaimus nuskardeno,
Kuriems už laurus Kapitolio seno[443]
Kur kas brangesnis ir mielesnis būtų
Vainikas rugiagėlių arba rūtų.

AUTORIAUS PAAIŠKINIMAI

[LYRIKA]

FILARETŲ DAINA

Pirmoji strofa yra vokiečių buršų[1] dainos sekimas.

SONETAI

XXII. EKSKUZA

Griebiu Alkajo lyrą.

Alkajo lyra pavadinta pagal garsų graikų lyriką Alkają, kuris gimė Mitilenėje, gyveno apie 604 m. prieš Kristų.

... su Ursinu kartu.

U r s i n a s — Julijono Nemcevičiaus pravardė.

Sudaužęs lyrą, aš į Letą ją metu.

L e t a — užmiršimo upė Eliziejuje[2], iš kurios gėrė mirusiųjų vėlės, kad užmirštų patirtas žemėje kančias, o kai, praėjus keliems amžiams, jos grįždavo į kitus kūnus, vėl turėjo iš jos gerti, kad išdildytų iš atminties ano pasaulio paslaptis. (Mitologija.)

---

[1] Buršų draugijos (*Burschenschaften*) — vokiečių studentų organizacijos, susikūrusios XIX a. pradžioje ir skelbusios patriotinius bei liberalius idealus (vėliau jos virto vokiečių šovinizmo ir reakcijos židiniais).— *Išnašose pateikiamos redakcijos pastabos.*

[2] Eliziejus čia reiškia požeminę mirusiųjų karalystę.

KRYMO SONETAI

I. AKERMANO STEPĖS

Iriuosi pro salas raudonojo bužano.

Ukrainoje ir Poberežėje[3] bužanais vadina didelius žolynų krūmus; vasarą pražydę, jie maloniu įvairumu puošia lygumas.

V. KALNŲ VAIZDAS IŠ KOZLOVO STEPIŲ

Ar Divai suvertė ketvirtdalį žemyno.

Pagal senovinę persų mitologiją D i v a i esą piktieji genijai, kurie kadaise viešpatavę žemėje. Ilgainiui angelų ištremti, dabar jie gyveną pasaulio pakrašty, už Kafo kalno.

Kokie gaisai viršūnėj! Caregrado ugnys!

Čatyrdaho viršūnės, saulei nusileidus, nuo atspindžių kiek laiko atrodo kaip ugnyje.

Ar gal Alachas pro juodos nakties chilatą.

C h i l a t a s — garbės drabužis, kurį sultonas dovanoja aukštiesiems valstybės pareigūnams.

Tai Čatyrdahas!

Aukščiausias Krymo pietų pakraščio kalnas, iš tolo, beveik už 200 varstų, iš visų pusių matomas kaip didžiulis melsvas debesis.

VI. BACHČISARAJUS

Iš visų pusių kalnų apsuptame slėnyje yra Bachčisarajaus miestas, kadaise Girėjų, Krymo chanų[4], sostinė.

Kur Baltazaro raidės įbrėžė: „G r i u v ė s i a i".

„Tą gi valandą pasirodė žmogaus rankos pirštai, kurie rašė karaliaus rūmų sienoje priešais žvakidę, o karalius (Baltazaras) matė dalį rankos, kuri rašė". Danieliaus pranašystės V 5, 25, 26, 27, 28.

---

[3] Senovinis pavadinimas žemių tarp Dnestro ir Bugo.

[4] Girėjų dinastija viešpatavo Kryme XV—XVIII a.

VII. BACHČISARAJUS NAKTĮ

Pamaldūs iš džamidų skirstos maldininkai.

M e s d ž i d, arba d ž i a m i, yra paprastos mečetės. Iš lauko, šventovės kampuose, kyla į viršų laibi, išlakūs bokštai, vadinami minaretais, m e n a r ė; per vidurį juos supa galerija, š u r f ė, iš kurios m u e z i n a i, arba skelbėjai, šaukia žmones melstis. Tas iš galerijos giedamas šauksmas vadinasi i z a n a s. Penkis kartus per dieną paskirtomis valandomis girdėti izanas nuo visų minaretų, o grynas ir skardus muezinų balsas maloniai sklinda musulmonų miestų erdvėje, kur, nesant vežimų su ratais, viešpatauja ypatinga tyla. (Senkovskis. Collectanea. T. I, p. 66)[5].

Kaip demonai, susėdę divane Ebliso.

E b l i s a s, arba Iblisas, arba Garazelis, — šitaip mahometonai vadina Liuciperį.

Viršūnėse žaibai ir lyg greiti farisai.

F a r i s a s — arabų beduinų riteris.

VIII. POTOCKOS KAPAS

Netoli chanų rūmų dunkso Rytų stiliaus antkapis su apskritu kupolu. Krymo liaudyje yra likęs padavimas, kad tą paminklą pastatydino Kerim Girėjus[6] vergei, kurią labai mylėjo. Ta vergė buvusi lenkė iš Potockių giminės. Gražiai ir moksliškai parašytos „Kelionės po Krymą" autorius Muravjovas-Apostolas tvirtina, kad tas padavimas esąs nepagrįstas ir kad po tuo antkapiu gulį kažkokios gruzinės palaikai. Nežinome, kuo jis remia savo nuomonę, nes priekaištas, kad totoriai XVIII a. vidury negalėję taip lengvai pagrobti vergių iš Potockių giminės, nėra pakankamas. Yra žinomi paskutiniai kazokų maištai Ukrainoje[7], iš kur nemaža žmonių buvo išvaryta ir parduota kaimynams totoriams. Lenkijoje yra daug bajorų šeimų, turinčių Potockių pavardę, tad minima vergė nebūtinai turėjo būti iš garsiosios Humaniaus valdytojų giminės, kuri sunkiai buvo pasiekiama totorių užpuolimams ir kazokų maištams. Iš liaudies padavimo apie Bachčisarajaus kapą rusų poetas Aleksandras Puškinas su būdingu jam talentu parašė „Bachčisarajaus fontano" poemą.

---

[5] J. Senkovskio veikalo, kuriuo poetas remiasi, pilnas pavadinimas — Collectanea z dziejopisów tureckich Rzeczy do historii polskiej służących. 2 tomai. Warszawa, 1824—1825. (Cituojamas t. 2, p. 65—68.)

[6] Vienas paskutiniųjų Krymo chanų, valdęs XVIII a. antrojoje pusėje.

[7] XVIII a. antrojoje pusėje.

IX. HAREMO KAPAI

Puikiame sode, tarp ištekinių topolių ir marvos medžių, stovi chanų ir sultonų, jų žmonų ir giminaičių balto marmuro antkapiniai statiniai; dviejuose gretimuose be tvarkos suversti karstai. Kitados jų būta turtingai išpuoštų, o šiandien kyšo vien plikos lentos ir juodo šydro skiautės.

Ties jom, sode, vien blykčioja viršus turbano.

Ant vyrų ir moterų kapų musulmonai stato akmeninius turbanus, kiekvienai lyčiai skirtingus.

Tuos antkapius vardais jų giauras padabino.

G i a u r a s reiškia netikėlį. Taip musulmonai vadina krikščionis.

X. BAIDARAI

Gražus slėnys, kuriuo paprastai įvažiuojama į Krymo pietinį pakraštį.

XI. ALUŠTA DIENĄ

Viena iš puikiausių Krymo vietovių; ten žiemių vėjai niekad neįsiskverbia, ir keleivis lapkričio mėnesį dažnai ieško vėsos didžiulių, dar žalių itališkųjų lazdynų paūksmėje.

Sušnaro namazu auksinis dirvų plotas.

N a m a z a s — musulmonų malda, kurią jie kalba sėdėdami ir nusilenkdami.

Lyg chano poterius...

Musulmonai melsdamiesi vartoja rožančių, kuris žymesniųjų žmonių esti padarytas iš brangakmenių.

...rubiną ir granatą.

Granatų ir marvos medžių, raudonuojančių puikiais vaisiais, yra visame Krymo pietiniame pakrašty.

XIII. ČATYRDAHAS

Pasaulio minarete, kalnų padišache!

P a d i š a c h a s — turkų sultono titulas.

Kaip Gabrielis gint Edeno aukštą dvarą.

Palieku Gabrielio vardą, kaip visur žinomą. Betgi tikrasis dangaus sargas pagal Rytų mitologiją yra Ramekas (Arkturo žvaigždynas), viena iš dviejų didžiųjų žvaigždžių, vadinamų a s s e m e k e i n.

XIV. PILIGRIMAS

Už lakštutes Baidaruos, mergeles Salhyre.

S a l h y r a s — Krymo upė, prasidedanti Čatyrdaho papėdėje.

XV. KELIAS TIES ČUFUT KALE PRARAJA

Miestelis ant aukštos uolos; namai pakriaušyje atrodo kaip kregždžių lizdai: labai nepatogus į kalną takas kybo viršum prarajos. Pačiame miestelyje namų sienos beveik susilieja su uolomis: pasižiūrėjus pro langą, žvilgsnis nyksta neišmatuojamoje gelmėje.

Čia arklio kojoms paveda jojikas protą.

Sunkiose ir pavojingose pereiti vietose Krymo arklys atrodo turįs ypatingą atsargumo bei tikrumo instinktą. Prieš žengdamas jis, pakėlęs ore kojį, ieško akmens ir bando, ar saugu žengti ir ar bus galima išsilaikyti.

XVI. KIKINEISO KALNAS

Paukštakalnis išsklaidė plunksnas neregėtas.

P a u k š t a k a l n i s, paukštis-kalnas, žinomas iš „Tūkstančio ir vienos nakties". Tai persų mitologijoj išgarsėjęs, daug kartų Rytų poetų aprašinėtas paukštis Simurgas. „Jis didelis kaip kalnas (sako Firdousi „Šachname") ir stiprus kaip tvirtovė, savo nagais jis nusineša dramblį", ir toliau: „Išvydęs karžygius, (Simurgas) tartum debesis puolė nuo uolos, kur gyveno, ir lėkė oru kaip uraganas, dengdamas šešėliu raitelių kariuomenę". Žiūrėk Hamerį, Geschichte der Redekunste Persiens. Wien 1818, p. 65.

Sala — tai debesis, bedugnėn atplukdinta!

Jei nuo kalnų viršūnių aukščiau debesų pažvelgtum į plaukiančius viršum jūros debesis, tai jie atrodytų tartum gulį ant vandens kaip didelės baltos salos. Šį įdomų reiškinį aš stebėjau nuo Čatyrdaho.

XVII. BALAKLAVOS PILIES GRIUVĖSIAI

Ant to paties vardo įlankos kranto stūkso griuvėsiai pilies, kurią kadaise buvo pastatę graikų išeiviai iš Mileto. Paskui čia genujiečiai buvo pasistatę Cembalo tvirtovę[8].

[8] XIV a. čia įsitvirtino venecijiečiai, paskui genujiečiai, XV a. tvirtovę užėmė totoriai.

[BALADĖS IR ROMANSAI]

SNIEGUOLĖ

Primula veris.

SVITEZIETĖ

Žinoma, kad Svitezio krantuose pasirodo undinių, arba vandens nimfų, kurias liaudis vadina svitezietėmis[9].

PATINKA

Ši baladė yra liaudies dainos vertimas. Nors ji teigia klaidingą ir neatitinkančią mokymo apie skaistyklą mintį, tačiau nedrįsome nieko keisti, kad juo aiškiau išlaikytume liaudišką pobūdį ir leistume pažinti mūsų žmonių prietaringas pažiūras.

BĖGIMAS

Ta sakmė žinoma visų krikščioniškų šalių tautoms. Poetai ją įvairiai perdirbinėjo. Biurgeris iš jos sukūrė garsiąją „Leonorą". Nežinant vokiečių liaudies dainos, neaišku, kiek Biurgeris pakeitė turinį ir stilių. Šią baladę sudėjau pagal dainą, kurią kažkada girdėjau lenkiškai dainuojant Lietuvoje. Turinį ir manierą išlaikiau tiksliai, bet liaudiškų eilučių vos kelios beišliko atmintyje, ir jos man buvo stiliaus pavyzdys.

...Mindaugo kalne.

Mindaugo kalnas prie Naugarduko paverstas kapinėmis, užtat šiame Lietuvos krašte — eiti į Mindaugo kalną — reiškia „mirti".

[POEMOS]

KONRADAS VALENRODAS

I

Marienburgo bokšte varpas gaudžia.

Marienburgas, lenkiškai Malborg, miestas tvirtovė, kadaise kryžiuočių sostinė, Kazimierui Jogailaičiui valdant prijungtas prie Žečpospolitos, paskui atiduotas kaip užstatas Brandenburgo markgrafams, pagaliau atiteko Prūsijos

[9] Šis vardas sukurtas paties poeto.

karaliams. Pilies rūsiuose buvo laikomi didžiųjų magistrų grabai; kai kurie išliko ligi šiol. Karaliaučiaus profesorius Foigtas[10] prieš keletą metų išleido „Marienburgo istoriją", reikšmingą veikalą Prūsų ir Lietuvos istorijai.

...didysis kryžius...

...didįjį kardą.

Didžiųjų magistrų insignijos.

Ir nemirtingos sielos talismanu
Laukinę galią surakinęs laiko.

Žmogaus žvilgsnis, sako Kuperis[11], švytįs drąsa ir protu, daro didelį įspūdį net laukiniams žvėrims. Ta proga papasakosime, kas ištiko amerikietį šaulį, kuris, sėlindamas prie ančių, užgirdo šlamesį, pasikėlė ir išsigandęs pamatė didžiulį, prie pat jo gulintį liūtą. Žvėris atrodė taip pat nustebęs, matydamas tvirto stoto žmogų. Šaulys nedrįso šauti, nes jo šautuvas buvo užtaisytas tik šratais. Stovėjo tad nejudėdamas, akimis grasindamas priešui. Liūtas savo ruožtu gulėjo ramiai, nenuleisdamas akių nuo šaulio; po valandėlės nusisuko ir buvo pamažu benueinąs, bet, paėjęs vos keliolika žingsnių, sustojo ir vėl sugrįžo. Radęs toj pat vietoj tebestovintį nejudrų šaulį, liūtas vėl susidūrė su juo akis į akį ir, tartum pripažinęs žmogaus viršų, pagaliau nuleido akis ir pasitraukė. Bibliothèque Universelle, 1827 février, „Voyage du capitaine Head"[12].

II

Arkikomturas.

Grosskomthur, pirmasis pareigūnas po didžiojo magistro.

Kažkokia moteris pilin atvyko.

Anų laikų kronikos mini kaimietę merginą, kuri, atvykusi į Marienburgą, pareikalavo užmūryti ją atskiroje celėje ir ten baigė savo gyvenimą. Jos grabas buvęs garsus stebuklais[13].

Klausykim balso, kuris mums prašneko...
Juk Konradas — tai vardas Valenrodo...
Jis mūsų mistras!

[10] Johanas Foigtas (Voigt, 1786—1863) — Karaliaučiaus universiteto istorijos profesorius, parašęs nemaža veikalų apie prūsus ir Kryžiuočių ordiną, tarp jų „Geschichte Marienburgs" (1824).

[11] Fenimoras Kuperis (Cooper, 1789—1851) — žinomas amerikiečių rašytojas.

[12] Mickevičius remiasi Kuperio apysaka „Kapitono Hedo kelionė".

[13] Mickevičius remiasi A. Kocebiu, aprašančiu panašų atsitikimą.

Per rinkimus, jei nuomonės išsiskirdavo arba svyruodavo, panašūs atsitikimai, laikomi pranašyste, darydavo įtaką kapitulos pasitarimams. Taip Vinrichas Kniprodė laimėjo visus balsus, nes keletas brolių neva girdėję magistrų grabuose triskart šaukiant: „Vinrice! Ordo laborat!" („Vinrichai! Ordinas pavojuje!")

III

Šventaragio pakalnė.

Čia kalbama apie Vilniaus pilį, kur buvusi laikoma amžinoji ugnis.

IV

„Mūs džiaugsmas dievui!"

Anų laikų Ordino puotų šūkis.

Vaidilos daina.

Žr. „Gražinos" 19 paaišk[inimą], kur aprašytas panašus įvykis, valdant magistrui Duzeneriui fon Arfbergui[14].

Mirties mergelė sutemoj regėti.

Lietuvos liaudis marą vaizduojasi mergelės pavidalu; jos pasirodymas, kaip čia, sekant liaudies pasakojimu, aprašyta, reiškia, kad užeis toji baisi liga. Duosiu bent turinį girdėtos kadaise Lietuvoje baladės: „Kaime pasirodė maro mergelė ir kaip įprasta, pro duris ar langą įkišusi ranką ir raudona skara plevėsuodama, skleidė namuose mirtį. Žmonės aklinai užsidarinėjo, tačiau alkis ir kiti reikalai greitai privertė nebesilaikyti tokių atsargumo priemonių, visi tad laukė mirties. Vienas bajoras, nors pakankamai apsirūpinęs maistu ir galėjęs kuo ilgiausiai tą keistą apsiaustį išlaikyti, pasiryžo pasiaukoti artimųjų labui, pasiėmė Žygimanto kalaviją[15], ant kurio buvo užrašas „vardan Jėzaus, vardan Marijos", ir taip apsiginklavęs atidarė namų langą. Bajoras vienu smūgiu nukirto šmėklai ranką ir atėmė skarą. Jis, tiesa, numirė, ir visa jo šeima išmirė, bet nuo to laiko kaime niekas neatsiminė, kad būtų siautęs maras". Ta skara buvusi saugojama bažnyčioje, neatsimenu, kuriame miestelyje. Rytuose prieš užeinant marui pasirodydavęs vaiduoklis su šikšnosparnio sparnais ir pirštu baksnodavęs tuos, kuriems buvo lemta mirti. Atrodo, kad liaudies vaizduotė tokiais pasakojimais perteikia tą paslaptingą nuojautą ir keistą baimę, kuri esti prieš didelę nelaimę arba mirtį ir kurią jaučia ne tik paskiri asmenys,

[14] Autoriaus klaida: nurodytame „Gražinos" paaiškinime kalbama apie Vinrichą fon Kniprodę.

[15] Nukaltą Žygimanto III laikais su jo atvaizdu geležtėje.

bet dažnai ir ištisos tautos. Taip Graikijoje žmonės nujautė, kad ilgai truks ir atneš baisių padarinių Peloponeso karas[16], Romoje — kad žlugs monarchija, Amerikoje — ispanų atvykimą[17] ir kt.

Valteris aš vadinausi.

Valteris fon Štadionas, vokiečių riteris, paimtas lietuvių nelaisvėn, vedė Kęstučio dukterį ir su ja slapta išvyko iš Lietuvos[18]. Dažnai atsitikdavo, kad prūsai ir lietuviai, dar vaikai pagrobti ir išauklėti tarp vokiečių, grįždavo į tėvynę ir būdavo atkakliausi vokiečių priešai. Toks buvo žinomas Ordino istorijoje prūsas Herkus Montė.

V

Karas.

Šio karo vaizdas nupieštas pagal istoriją.[19]

Tribunolas... rūstusis.

Viduriniais amžiais, kai galingieji kunigaikščiai bei baronai dažnai padarydavo visokių nusikaltimų, kai paprastų teismo tribunolų galia būdavo per silpna jiems sutramdyti, susidarė slapta brolija, kurios nariai, vieni kitų nepažindami, priesaika įsipareigodavo bausti kaltuosius, neišskirdami savo bičiulių nei giminių. Kai tik slaptieji teisėjai priimdavo mirties sprendimą, pasmerktajam būdavo apie tai pranešama, šaukiant po jo langais arba kur nors jam girdint: „Weh!" („Vargas!" „Žūtis!"). Tas triskart sušuktas žodis būdavo įspėjimas; kas jį išgirsdavo, ruošdavosi mirčiai, kuri neišvengiamai ir netikėtai nuo nežinomos rankos turėjo jį užklupti. Slaptasis teismas dar buvo vadinamas Femgericht, arba Vestfalijos tribunolu[20]. Nežinia, kada jis atsirado; kai kas tvirtina, kad buvęs įsteigtas Karolio Didžiojo. Iš pradžių buvęs reikalingas, vėliau pats tapo įvairių nusikaltimų priežastimi, ir valdžia dažnai šiaušdavosi prieš pačius teisėjus, kol ši institucija buvo visai panaikinta.

Šią savo sakmę pavadinome istorine, nes veikiančiųjų asmenų charakteriai ir visi svarbesnieji joje suminėti įvykiai yra atvaizduoti pagal istoriją. Ano

[16] Peloponeso karas vyko tarp Atėnų ir Spartos V a. pr. m. e.

[17] Amerikos atradimas atnešė pražūtį seniesiems jos gyventojams.

[18] Valteris fon Štadionas 1359 m. pagrobė Kęstučio dukterį. Ji buvo prievarta apkrikštyta ir uždaryta Moguncijos (Mainco) vienuolyne. Valteris jos nevedė (J. Bekker. Versuch einer Geschichte der Hochmeister in Preussen. Berlin, 1798).

[19] Mickevičius rėmėsi Kocebiu veikalu.

[20] Labiausiai buvo paplitęs Vestfalijoje. Tribunolo vaizdas sukurtas paties poeto ir labiau primena masonų apeigas negu panašių viduramžių teismų posėdžius.

meto kronikos, kurių mus tepasiekė tik nuorašų dalys, ne kartą turi būti papildytos spėjimais, kad iš jų galėtų būti sudaryta bent kokia istorinė visuma.

Nors, atkurdamas Valenrodo istoriją, leidau sau šiokių tokių prasimanymų, tačiau tikiuosi pateisinsiąs juos panašumu į tiesą. Pasak kronikų, Konradas Valenrodas nebuvo kilęs iš įžymios Vokietijos Valenrodų giminės, nors dėjosi esąs jos narys. Jis buvęs pavainikis. „Karaliaučiaus kronika" (Valenrodo biblioteka) sako: „Er war ein Pfaffenkind" [„Jis buvo kunigo vaikas"]. Apie to keisto žmogaus būdą skaitome įvairių ir prieštaringų nuomonių. Didesnioji kronikininkų dalis prikaišioja jam puikybę, žiaurumą, girtavimą, atšiaurų elgesį su valdiniais, menką tikėjimo uolumą ir net neapykantą dvasininkams: „Er war ein rechter Leuteschinder" [„Jis buvo tikras žmonių ėdikas"] (Valenrodo bibliotekos kronika). „Nach Krieg, Zank und Hader hat sein Herz immer gestanden; und ob er gleich ein Gott ergebener Mensch von wegen seines Ordens seyn sollte, doch ist er allen frommen geistlichen Menschen Grauel gewesen" [„Jo širdis visada ilgėjosi karo, nesantaikos ir vaidų; ir nors, atsižvelgdamas į savo priklausomybę Ordinui, jis turėjo būti dievui atsidavęs žmogus, tačiau kėlė visų tikrai pamaldžių dvasininkų pasibjaurėjimą"] (Davidas Lukas). „Er regierte nicht lang, denn Gott plagte ihn inwendig mit dem laufenden Feuer" [„Jis valdė neilgai, nes dievas jį kankino vidine ugnimi"]. Antra vertus, ano meto rašytojai pripažįsta jam didelį protą, narsą, taurumą ir tvirtą būdą; iš tiesų be tokių retų savumų nebūtų galėjęs išlaikyti valdžios dėl visuotinės neapykantos ir pralaimėjimų, kuriuos Ordinas patyrė jo dėka.

Dabar prisiminkime Valenrodo elgesį. Kai jis paėmė į savo rankas Ordino valdžią, buvo gera proga kariauti su Lietuva, nes Vytautas žadėjo pats vesti vokiečius į Vilnių ir dosniai už jų pagalbą atsilyginti. Bet Valenrodas delsė pradėti karą ir, dar blogiau, atgrasino Vytautą ir taip neapdairiai juo pasitikėjo, kad tas kunigaikštis, slapta susitaikęs su Jogaila, ne tik pasitraukė iš Prūsų, bet pakeliui, lankydamasis kaip bičiulis, vokiečių pilis degino, o įgulas naikino. Taip nepalankiai susidėjus aplinkybėms, reikėjo atsisakyti karo arba jį pradėti labai atsargiai. Didysis magistras skelbia kryžiaus žygį, švaisto Ordino iždą pasiruošimams (5 000 000 markių[21], apie milijoną vengrų auksinių,— anais laikais didžiulė suma) ir traukia į Lietuvą. Būtų galėjęs paimti Vilnių, jei nebūtų sugaišęs laiko puotaudamas ir laukdamas naujų pastiprinimų. Atėjo ruduo; Valenrodas, palikęs stovyklą be maisto ir didžiausioj sumaišty, traukėsi į Prūsus. Kronikininkai ir vėlesnieji istorikai negali atspėti tokio staigaus išvykimo priežasties ir neranda pagal ano meto aplinkybes jokio pateisinimo. Kai kurie Valenrodo pabėgimo priežastimi laikė pamišimą. Visi čia suminėtieji mūsų herojaus charakterio ir elgesio prieštaravimai gali būti suderinti, jeigu spėsime, jog jis buvo lietuvis ir įstojo į Ordiną, norėdamas jam atkeršyti. Iš tiesų jo valdymas sudavė kryžiuočių galybei didžiausią smūgį. Sakysime, kad Valenrodas buvo tas pats Valteris Štadionas, sutrumpindami tik keliolika

[21] Klaida: Kocebiu nurodo 500 000.

metų laiką, trukusį tarp Valterio išvažiavimo iš Lietuvos ir Konrado pasirodymo Marienburge. Valenrodas mirė 1394 m.[22] staigia mirtimi; keisti įvykiai sekė jo gyvenimo pabaigą. „Er starb,— pasakoja kronika,— in Raserey, ohne letzte Öhlung, ohne Priestersegen. Kurz vor seinem Tode wütheten Stürme, Regengüsse, Wasserfluthen; die Weichsel und die Nogat durchbrachen ihre Dämme... hingegen wühlten die Gewässer sich eine neue Tiefe da, wo jetzt Pillau steht" [„Mirė pamišęs, be paskutiniojo patepimo, be kunigo palaiminimo. Prieš pat jo mirtį siautė audros, liūtys, potvyniai: Vysla ir Nogatas sulaužė savo užtvankas, o vandenys prasigraužė sau naują vagą tenai, kur dabar Piluva"].

Albanas, arba, kaip jį kronikininkai vadina, daktaras Leanderis fon Albanus, vienuolis, vienintelis ir neatskiriamas Valenrodo draugas, nors dėjosi esąs pamaldus, pasak kronikininkų, buvo eretikas, stabmeldys, o gal net burtininkas. Apie Albano mirtį nėra tikrų žinių. Vieni rašo, kad jis paskendo, kiti — kad slapta pasitraukė arba tapo šėtono nunešta.

Kronikas citavome daugiausia iš Kocebiu veikalo „Preussens Geschichte", „Belege und Erläuterungen". Hartknochas[23], vadindamas Valenrodą „unsinnig" [bepročiu], labai mažai apie jį teduoda žinių.

[Toliau — autoriaus pastabos apie „Vaidilos sakmės" eilėdarą.]

[VĖLINĖS]

Žodžiai r a n g a s, v a l d i n i n k a s [*czyn, czynownik*] čia dažnai vartojami rusiškąja prasme, lietuviams tiktai suprantama. Rusijoje, nenorint buti valstiečiu arba pirkliu, kitaip sakant, norint turėti privilegijų, apsaugojančių nuo rimbo, reikia stoti į valstybinę tarnybą ir įsigyti vadinamąją k l a s ę arba r a n g ą. Tarnyba skirstoma į keturiolika klasių; norint pereiti iš vienos klasės į kitą, reikia tarnauti kelerius metus. Valdininkai turi laikyti įvairius egzaminus, kurie primena mandarinų hierarchijos formalumus Kinijoje, iš kur, atrodo, ir tą žodį mongolai bus atnešę į Rusiją, o Petras Pirmasis įspėjo šio žodžio prasmę ir visiškai kaip Kinijoje įsteigė ištisą laipsnių instituciją. Valdininkas dažnai nėra pareigūnas, o tiktai laukia pareigybės ir turi teisę jos siekti. Kiekviena klasė arba rangas atitinka tam tikrą karinį laipsnį, taip, pavyzdžiui, filosofijos ar medicinos daktaras yra aštuntos klasės ir turi majoro arba k o l e g i j o s a s e s o r i a u s laipsnį; kapitono laipsnį turi freilina, arba imperatoriaus rūmų dama; vyskupas arba archijerejus yra generolas. Aukštesniųjų ir žemesniųjų valdininkų pavaldumo ir paklusnumo santykiai yra lygiai tokie pat kaip kariuomenėje.

[22] Iš tikrųjų 1393 m.

[23] Kristupas Hartknochas (1644—1687) — Prūsijos istorikas.

1. Palaikę garsą tą žandaro varpeliu.

Feldjėgeriai, arba imperatoriaus „laukų medžiotojai", yra tam tikri žandarai: jie daugiausia medžioja valdžios įtariamus žmones ir paprastai važinėja k i b i t k o m i s; tai yra mediniai vežimai be lingių ir geležinių dalių, siauri, plokšti, priekyje aukštesni negu užpakalyje. Baironas mini tuos vežimus savo „Don Žuane"[24]. Feldjėgeris paprastai atvyksta naktį ir sučiumpa įtariamą asmenį, niekad nesakydamas, kur jį išveža. Prie kibitkos yra pašto varpelis. Kas nėra buvęs Lietuvoje, tam sunku įsivaizduoti, kaip išsigąsta žmonės tuose namuose, prie kurių vartų pasigirsta pašto varpelis.

2. Pinčiuką sykį taip užkalbinęs lietuvis.

Lietuvoje žmonės vadina pinčiukais Pinsko pelkių gyventojus.

3. Nes pasigers jisai nuo gurkšnio oro gryno.

Kaliniai, ilgą laiką buvę uždaryti, išėję į gryną orą, pajunta savotišką svaigulį.

4. Negeras ženklas verkt jo įkurtuvių dieną.

Įkurtuvėmis vadinamos iškilmės, kurias šeimininkas švenčia persikėlęs į naują butą.

5. Aiškiau negu visus įsakymus senato.

Rusijoje senato įsakymų painumas virto priežodžiu. Paprastai teismo nurodymai, arba nuosprendžiai, sąmoningai taip sudaromi, kad juos galima būtų įvairiai aiškinti ir po to kelti naujas bylas. Tuo suinteresuotos senato kanceliarijos, gaunančios iš teismo procesų didžiulius pelnus.

6. Kolegijos registratorius (Tarėjui).

Kolegijos registratorius yra vienas žemiausių valdininkų rangų. Tarėjų yra įvairių rūšių ir kategorijų, kaip antai: garbės tarėjai, kolegijos tarėjai, slaptieji, tikrieji tarėjai. Vienas sąmojingas rusas yra pasakęs, kad tikrasis slaptasis tarėjas — tai trigubas melas, nes jis nieko nepataria, nežino jokios paslapties ir dažnai yra baisiai nenuovoki būtybė. Kartą buvo kalbama apie kažkokį valdininką, ir jis buvo pavadintas geru žmogumi. „Geriau sakyk — geras vyras,— pasakė tasai aštrialiežuvis.— Kaipgi valdininkas gali būti žmogus, kol jis yra tik registratorius? Norint būti Rusijoje žmogumi, reikia turėti bent valstybės tarėjo rangą".

---

[24] Poemos herojus Don Žuanas važiuoja kibitka į Peterburgą (IX giesm., 30 p.).

7. Mus varo prie stalų.

Vyriausybinis kvietimas į balių Rusijoje yra įsakymas, ypač jeigu balius keliamas imperatoriaus, jo šeimos narių arba kokio aukšto valdininko gimimo dienos, vardinių ar sužadėtuvių proga. Tokiu atveju žmogus, kuo nors įtariamas arba esąs valdžios nemalonėje, neidamas į balių, užsitraukia didelį pavojų. Rusijoje buvo atsitikimų, kad suimtųjų ar pakarti pasmerktųjų giminės eidavo į rūmų balius. Lietuvoje Dibičius[25], kariaudamas prieš lenkus, o Chrapovickis[26], mesdamas į kalėjimus ir žudydamas sukilėlius, kvietė Lenkijos visuomenę į pergalės iškilmes ir balius. Paskui laikraščiuose buvo rašoma, kad tokie baliai rodą beribę valdinių meilę geriausiajam ir maloningiausiajam iš monarchų.

8. Gal patį Jermolovą jau areštavo?

Rusijoje manoma, kad caras gali bet kurios šalies valdovą įsodinti į kibitką. Ir iš tikrųjų nežinia, kokį gautų atsakymą kai kuriose šalyse tokiu tikslu atvažiavęs feldjėgeris. Beje, Novosilcevas dažnai kartodavo: „Tol nebus taikos, kol neįvesime Europoje tokios tvarkos, kad mūsų feldjėgeris galėtų vienodai lengvai įvykdyti tuos pačius įsakymus Vilniuje, Paryžiuje ir Stambule". Generolo Jermolovo — jo vardas Rusijoje buvo labai populiarus — nušalinimas iš valdžios Gruzijoje[27] buvo laikoma svarbesniu dalyku negu pergalė prieš kokį nors Europos karalių. Tokia rusų galvosena nereikia stebėtis. Atsiminkime, kad jo karališkoji didenybė Viurtembergo kunigaikštis, apsiausdamas su sąjungine kariuomene Dancigą[28], rašė generolui Rapui[29], jog rusų generolas esąs lygus karaliui ir galįs turėti karaliaus titulą, jei tik būtų tokia imperatoriaus valia. Žr. generolo Rapo atsiminimus.

9. ...auksas upeliais [...] *tekėjo.*

Šiuos žodžius pasakė gotų karalius, pirmą kartą pamatęs Romos Koliziejų[30].

---

[25] Ivanas Dibičius (1785—1831) — grafas, feldmaršalas, vadovavęs 1830—1831 m. sukilimo malšinimui.

[26] Generolas Matvejus Chrapovickis pirmaisiais sukilimo mėnesiais buvo Lietuvos generalgubernatoriumi.

[27] Gruzija buvo prijungta prie Rusijos 1801 m.

[28] Viurtembergo kunigaikštis Aleksandras Fridrichas (1771—1833) — imperatorienės Marijos Fiodorovnos brolis, rusų armijos generolas, 1813 m. vadovavęs kariuomenei ir paėmęs prancūzų įgulos ginamą Dancigą.

[29] Žanas Rapas (1772—1821) — prancūzų generolas, 1813 m. vadovavęs Dancigo įgulai. Jo memuarai buvo išleisti 1823 m.

[30] Tai — Teodorikas, ostrogotų karalius, kuris, užkariavęs Italiją, aplankė Romą (500 m.) ir pasakė tuos žodžius, žiūrėdamas į Tito amfiteatrą.

10. Vidudienis. Laikrodžiai muša dvylikę,
O saulė pakrypus į vakarus jau.

Žiemą Peterburge apie trečią valandą jau ima temti.

11. Iš tolo vilioja keleivį — tačiau
Neleidžia jam niekad prieiti arčiau.

Šiaurės miestuose dūmai speigo metu kyla į dangų fantastiškais pavidalais, sudarydami reginį, panašų į miražą, kuris apgaudinėja jūreivius mariose ir keleivius Arabijos smėlynuose. Kartais pasirodo miestas, kartais kaimas, kartais ežeras arba oazė; visi daiktai matyti labai aiškiai, bet priartėti prie jų neįmanoma: jie visada yra vienodai nutolę nuo keleivio ir pagaliau visai pranyksta.

12. Ir čuchnų, gyvenusių vakar čionai.

Suomiai, rusiškai vadinami čuchoncais, arba čuchnais, gyveno pelkėtose Nevos pakrantėse, kur paskui buvo įkurtas Peterburgas.

13. Iš savo valstybės ir žemių svečių.

Daugelio istorikų darbuose galima rasti Peterburgo įkūrimo ir statybos aprašymų. Yra žinoma, kad gyventojai buvo varu varomi į šią sostinę ir kad daugiau kaip šimtas tūkstančių jų mirė statybos laikotarpiu. Granitas ir marmuras buvo gabenami jūra iš tolimų kraštų.

14. Taipogi mums liepia laikytis būry.

Nuo katalikų bažnyčios atskilusios tikybos Rusijoje yra ypatingai globojamos, pirmiausia dėl to, kad jų išpažinėjai, sekdami vokiečių kunigaikštyčių ir kunigaikščių pavyzdžiu, lengvai priima graikų tikėjimą; paskui dėl to, kad pastoriai yra geriausias despotizmo ramstis, jie moko žmones aklai klausyti pasaulietiškos valdžios, netgi sąžinės dalykuose, dėl kurių katalikai atsiklausia bažnyčios. Juk žinome, kad Augsburgo ir Ženevos tikybos Prūsijos karaliaus įsakymu susijungė į vieną bažnyčią[31].

15. Kad krosnys berūkstančios vaikščioja šičia.

Per speigus oras iš burnos dažnai eina kelių uolekčių ilgumo stulpais.

16. Paminklą pastatė carienė kita.

Paminkle Petrui yra įrašas: *Petro primo Catharina secunda*[32].

---

[31] Čia kalbama apie mėginimą sujungti abi reformuotos bažnyčios šakas Vokietijoje 1817 m.

[32] Petrui Pirmajam Jekaterina Antroji. (*Lot.*)

17. Atbėga į miestą ir lenkiasi jai.

Šis eilėraštis verstas iš vieno rusų poeto[33], kurio pavardės neatmenu.

18. Į nemirtingumą jie kelio neklausia!

Kolosalus Petro paminklas, sukurtas Falkonė, ir Marko Aurelijaus statula, stovinti dabar Romoje Kapitolijuje, čia tiksliai aprašyti.

19. ...tris kareivius geras žirgas atstoja.

Rusų kavalerijos žirgai yra gražūs ir brangiai kainuoja. Už kariuomenės gvardijos žirgą dažnai mokama keletas tūkstančių frankų. Suaugusį normalaus ūgio žmogų galima nupirkti už tūkstantį frankų. Bado metais Baltarusijoje moteris būdavo parduodama Peterburge už du šimtus frankų. Tenka gėdingai prisipažinti, kad kai kurie lenkų ponai iš Baltarusijos atgabendavo šių prekių.

20. It koks tarantulas neišsimiegojęs.

Tarantulas — didelių nuodingų vorų rūšis, randama pietinės Rusijos ir Lenkijos stepėse.

21. Kaip spindi iš tolo mundurai, galionai
Tarytum kokių arlekinų.

Įvairių klasių ordinų, tarp jų imperatoriaus monogramų ir vadinamųjų sagčių su tarnybos metais, Rusijoje yra apie šešiasdešimt. Pasitaiko, kad ant vieno munduro blizga dvidešimt garbės ženklų.

22. Nemiršta ir neserga taip kaip anksčiau.

Ne taip seniai vienas rūmų valdininkas pasipjovė dėl to, kad kažkokiose iškilmėse jam buvo paskirta žemesnė vieta, negu priklausė pagal hierarchiją. Tai buvo valdininkijos Vatelis[34].

23. Kai su guvernantais mokosi šokti.

Sosto įpėdinio caraičio[35] portretą galima pamatyti Peterburgo paveikslų galerijoje — Ermitaže. Anglų dailininko Dou[36] paveiksle jis — mažas berniukas husarų munduru, su rimbu rankose.

---

[33] Manoma, kad tai — perdirbtas poeto V. Rubano (1742—1795) eilėraštis, šlovinantis Petro Didžiojo paminklą.

[34] Vatelis — princo Konde rūmų maršalas, nusižudęs dėl to, kad į Liudviko XIV puotą nebuvo laiku pristatytos žuvys, kurias jis užsakė.

[35] Aleksandro II.

[36] Džordžas Dou (Dave, 1781—1829) — garsus anglų portretistas, 1819—1828 m. dirbo Peterburge kaip rūmų dailininkas.

[A n t r a š t ė]

24. Oleškevičius.

Oleškevičius — dailininkas, žinomas Peterburge dorybingumu, dideliu išsimokslinimu ir mistiniais pranašavimais. Žr. jo nekrologą 1830 m. Peterburgo laikraščiuose[37].

[P O N A S T A D A S]

[K ū r i n i o a n t r a š t ė]

PASKUTINIS ANTPUOLIS LIETUVOJE

Respublikos laikais buvo labai sunku vykdyti teismo nutartis krašte, kur vykdomoji valdžia bemaž neturėjo jokios sau pavaldžios policijos, o dvarininkai laikė rūmų kariuomenę; kurie ne kurie iš jų, kaip kunigaikščiai Radvilos,— net po keliolika tūkstančių. Todėl ieškovas, gavęs sprendimą, turėdavo dėl vykdymo kreiptis į riterių luomą, tai yra į šlėktą, kuriai priklausė ir vykdomoji valdžia. Ginkluoti giminaičiai, bičiuliai ir kaimynai su sprendimu rankose patraukdavo į žygį ir tribunolo tvarkdario akivaizdoje atsiimdavo, dažnai ne be kraujo praliejimo, ieškovui priteistą dvarą, kurį tvarkdarys teisiškai perduodavo ieškovui laikinam arba nuolatiniam naudojimuisi. Toks ginkluotas teismo sprendimo vykdymas buvo vadinamas a n t p u o l i u.

Senovėje, kol dar buvo gerbiami įstatymai, galingiausi magnatai nedrįsdavo priešintis teismo nutarimams, retai pasitaikydavo ginkluotų užpuolimų, o smurtas bemaž niekad nelikdavo nenubaustas. Iš istorijos žinome liūdną galą kunigaikščio Vasyliaus Sanguškos[38] ir Stadnickio[39], gavusio Velnio vardą.

Dėl Respublikos visuomeniškų papročių sugedimo pagausėjo antpuolių, kurie nuolat drumstė Lietuvos ramybę.

[I k n y g a]

Šventoji motina, Čenstakavos gynėja,
Tavim ir Aušros Vartai Vilniuje garsėja.

Lenkijoje visi yra girdėję apie stebuklingą švenčiausiosios mergelės paveikslą Jasna Guros vienuolyne Čenstakavoje. Lietuvoje garsus stebuklais

[37] Tas nekrologas, rašytas P. Malevskio, buvo išspausdintas „Tygodnik Petersburski" („Peterburgo savaitraštyje") 1830 m. spalio 15 d.

[38] Poetas apsiriko: ne Vasylius, bet Dimitras Sanguška XVI a. viduryje pagrobė Halšką iš Ostrogo ir prievarta ją vedė. Ištremtas į Čekiją, 1554 m. ten ir žuvo.

[39] Stanislovas Stadnickis — garsus avantiūristas, žuvęs 1610 m.

Aušros Vartų švenčiausiosios mergelės paveikslas Vilniuje, Pilies[40] — Naugarduke, taip pat Žirovicų[41] ir Barūnų[42].

Tarnai, tiesa, pasveikint svečio neišėjo,
Bet ne dėl to, kad snaustų namuose Teisėjo.

Rusų valdžia niekad užimtuose kraštuose iš karto nenaikina civilinės teisėtvarkos ir jos institucijų, bet pamažėle įsakais jas griauna ir ardo. Mažojoje Rusijoje[43], pavyzdžiui, iki pat šių laikų leista veikti įsakais pertvarkytam Lietuvos Statutui. Lietuvai buvo palikta visa senoji civilinių ir baudžiamųjų teismų organizacija. Taigi po senovei čia renkami žemės ir pilies teisėjai apskrityse bei vyriausieji teisėjai gubernijose. Tačiau vos šešėlis beliko iš vietinių teismų buvusios tradicinės reikšmės, nes apeliacijos keliauja į Peterburgą, į visokiausias įvairių pakopų instancijas.

...Voiskis, gausią vakarienę ruošęs,
Lig šiol neapsidirbęs, rengiasi ir puošias.

Voiskis (*tribunus*) eidavo kadaise bajorų žmonų ir vaikų globėjo pareigas visuotinio šaukimo metu. Jau nuo seno ši pareigybė — be pareigų — tapo titulinė. Lietuvoje yra paprotys gerbtiniems žmonėms suteikti iš mandagumo kokį senąjį titulą, kurį įteisina dažnas vartojimas. Pavyzdžiui, kaimynai ima ir pavadina savo bičiulį Stovyklininku, Stalininku ar Taurininku, iš pradžių tik pokalbiuose ir laiškuose, o paskui net ir oficialiuose dokumentuose. Rusų valdžia draudė šitokius titulus, trokšdama juos išjuokti ir jų vietoje įvesti titulavimą pagal rangus savo hierarchijos, kuria lietuviai po šiai dienai šlykštisi.

Ir Pakamorė su visa šeima prispėjo.

Pakamorės, kadaise žymaus ir garbingo pareigūno, *Princeps Nobilitatis*, vardas Rusijos valdymo metais tapo tik titulinis. Kartkartėmis jis dar spręsdavo bylas dėl žemės ribų, tačiau ilgainiui ir šios jurisdikcijos neteko. Dabar jis kartais pavaduoja maršalką ir paskiria kamarninkus, arba apskrities matininkus.

O Voiskis su žvake į priebutį išėjo
Ir tvarkdariui Protazui ten išmetinėjo...

Tvarkdarys, arba generolas, tribunolo ar teismo nutarimu paskirtas iš sėsliųjų šlėktų, išnešiodavo šaukimus, skelbdavo intromisijas[44], darydavo vizi-

[40] Manoma, kad poetas čia kalba apie buvusią ant Naugarduko pilies kalno unitų bažnyčią.

[41] Žirovicai — miestelis buv. Slonimo apskrityje.

[42] Barūnai — miestelis buv. Ašmenos apskrityje.

[43] Mažąja Rusija poetas vadina žemes, atitekusias Rusijai po pirmojo Lietuvos–Lenkijos valstybės padalijimo (Mogiliovas, Polockas, Vitebskas).

[44] Intromisija (iš lot. *intromissio*) — juridinis aktas, kuriuo ieškovui perduodamas priteistas turtas.

jas[45], iškviesdavo atsakovus ir t. t. Paprastai šias pareigas eidavo smulkieji šlėktos.

...Bonapartas burtais mus apdumt mėgino...

Tarp paprastų rusų žmonių paplitę daugybė pasakojimų apie Bonaparto ir Suvorovo kerus.

Asesorius aistringai ginčytis įniko
Dėl šunio Striukio, pono Rejento skaliko.

Iš asesorių susideda apskrities žemės policija. Pagal įsakus kartais jie yra dvarininkų renkami, kartais — vyriausybės skiriami; pastarieji vadinami karališkaisiais. Apeliaciniai teisėjai[46] irgi vadinami asesoriais, bet ne apie juos čia eina kalba.

Aktų rejentai tvarko kanceliariją, dekretų rejentai rašo nutartis — ir vienus, ir kitus skiria teismo raštininkai.

Ką vaivada senasis, Nesiolovskis, tartų?

Grafas Juozapas Nesiolovskis, paskutinis Naugarduko vaivada, Jasinskio sukilimo metu buvo revoliucinės vyriausybės pirmininku.

Bialopetrovičiui pačiam...

Jurgis Bialopetrovičius, paskutinis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštininkas, veikliai prisidėjo prie Jasinskio vadovaujamo Lietuvos sukilimo. Teisė Vilniuje valstybės kalinius[47]. Šis vyras už dorą ir patriotiškumą labai Lietuvoje gerbiamas.

Protazas jam atrišo mazgą Slucko juostos...

Slucke buvo garsi visoje Lenkijoje brokato ir auksu siūtų juostų dirbtuvė, Tyzenhauzo rūpesčiu patobulinta[48].

Tai buvo Tribunolo teisminė vokanda.

Vokanda — siaura, pailga knygutė, į kurią būdavo įrašomos besibylinėjančių pusių pavardės bylų nagrinėjimo tvarka. Tokią knygutę privalėjo turėti kiekvienas advokatas ir tvarkdarys.

---

[45] Vizija — bylos aplinkybių ištyrimas vietoje: nukentėjusiojo žaizdų ar mėlynių, žemių, dėl kurių bylinėjamasi, ir t. t. apžiūra.

[46] Apeliaciniai teisėjai — nariai Lietuvos vyriausiojo teismo, įkurto 1802 m. apeliacinėms žemėms ir pilių teismų byloms.

[47] Kalbama apie Simoną Kasakauską (1742—1794), Targovicos konfederacijos dalyvį, etmoną apsišaukėlį, parsidavusį Rusijai, sukilėlių pakartą Vilniuje, Rotušės aikštėje.

[48] Autorius klysta: Slucko manufaktūrinė dirbtuvėlė priklausė Radviloms, ją įsteigė 1750 m. Jeronimas Florijonas Radvila, o patobulino Karolis Radvila. Tyzenhauzas analogiškas manufaktūras steigė Gardine.

Bent šimtą vėliavų sukruvintų paklojo...

Generolas Kniazevičius, prancūzų armijos pasiųstas, įteikė Direktorijai laimėtąsias vėliavas[49].

Taip pat, kad Jablonovskis kažkur nusibastė,
Ten, kur pipirai auga...

Kunigaikštis Jablonovskis, vadovavęs Dunojaus legionui, mirė San Domingе, ir bemaž visas legionas ten žuvo. Emigracijoje yra keli veteranai, likę gyvi po tos nelemtos ekspedicijos, be kitų — generolas Malachovskis[50].

[II knyga]

Vargonais, būdavo, ir instrumentais groja...

Senų pilių choro galerijose būdavo įtaisomi vargonai.

Be uždaro sriuba ant stalo jam padėta.

Be uždaro sriuba[51], paduota į stalą ponaičiui, pretenduojančiam į panaitės ranką, reiškė neigiamą atsakymą.

Man kunigaikštis Radvila, kai čia medžiojo...

Kunigaikštis Dominykas Radvila, didelis medžioklės mėgėjas, emigravo į Varšuvos kunigaikštystę ir savo lėšomis suformavo raitelių pulką, kuriam pats ir vadovavo. Mirė Prancūzijoje. Juo ir baigėsi vyriškoji linija Olikos ir Nesvyžiaus kunigaikščių, stambiausių magnatų Lenkijoje ir tikriausiai Europoje[52].

...generolu
Mejenu...

Mejenas pasižymėjo tautos kare Kosciuškos metais. Dar ir šiandien rodomi prie Vilniaus Mejeno apkasai.[53]

---

[49] Pagerbiant lenkų legionierių narsumą, Kniazevičiui buvo leista nuvežti į Paryžių 35 mūšiuose laimėtas „cezarių palikuonių" vėliavas (1799).

[50] Apie 4500 lenkų legionierių buvo išsiųsta į San Domingą (dabar — Haitis) kovoti prieš sukilusius negrus, kuriuos rėmė Anglija. Ekspedicija baigėsi pralaimėjimu (1803). Ekspedicinėje kariuomenėje V. Jablonovskis vadovavo prancūzų daliniui, lenkų legionieriams vadovavo K. Malachovskis.

[51] „Be uždaro sriuba" atsirado vertime. Originale: *czarna polewka*, t. y. kraujienė, „juka", „jušnikas". Plg. L. A. Jucevičius. Raštai. Vilnius, 1955, p. 333.

[52] Dominykas Radvila (1786—1813), 1809 m. pabėgęs iš Lietuvos, įstojo į Varšuvos kunigaikštystės armiją. Mūšiuose rodė nepaprastą narsumą. Mirė nuo žaizdų. Po 1812 m. karo carinė valdžia konfiskavo Radvilų dvarus.

[53] Jonas Jokūbas Mejenas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės pulkininkas, 1794 m. gynė Vilnių. Poeto minimi pylimai buvo į rytus nuo Vilniaus, prie Ašmenos trakto.

[III knyga]

Na, o panaitės uoliai ieško baravyko,
Kurį daina vadina „grybų pulkaunyku".

Lietuvoje žinoma liaudies daina apie grybus, kurie, baravyko vedami, eina į karą. Toje dainoje pavaizduotos valgomųjų grybų savybės[54].

Taip pat ir mūs Orlovskis...

Žinomas buitinių scenų tapytojas; porą metų prieš mirtį ėmė tapyti peizažus. Neseniai mirė Peterburge.

Šunidėje ten dviejų kurtų pasiklausi:
Strapčinė, Spravnikas — jie iš visų geriausi.

Anglišku šunų, mažų ir stiprių, „dėlėmis" vadinamų, veislė tinka medžioti stambų žvėrį, ypač lokį.

Spravnikas, arba kapitonas spravnikas,— žemės policijos viršininkas. Strapčis — tam tikras valdžios prokuroras. Šie pareigūnai, turėdami dažną progą piktam naudoti savo valdžią, kelia piliečiams didelį pasidygėjimą.

[IV knyga]

Čia geležinį vilką jis sapne regėjo.

Pasak padavimų, didysis kunigaikštis Gediminas susapnavęs ant Panerių kalno geležinį vilką ir, vaidilos Lizdeikos patariamas, įkūręs Vilniaus miestą.

...karalius tas medžiojo,
Kurs paskutinis šalmą Vytauto nešiojo...

Žygimantas Augustas, senovišku papročiu pakeltas į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostą, prisijuosė kalaviją ir vainikavosi kalpoku[55]. Jis labai mėgo medžioklę.

Ar gyvas dar Baublys...

Raseinių apskrityje, žemės teismo raštininko Paškevičiaus dvare, augo ąžuolas, žinomas Baublio vardu, kadaise, pagonybės laikais, garbintas kaip

---

[54] Daina apie grybų karą žinoma ir Lietuvoje („Eisim, grybai, vainon"), tačiau poetas čia turbūt kalba apie baltarusių dainą „Грыб баравік, над грыбамі палкоўнік".

[55] Kalpoku poetas vadina ceremonialinį Lietuvos didžiųjų kunigaikščių galvos apdangalą — karūną, vainiką.

šventenybė. To išpuvusio milžino viduje Paškevičius įrengė lietuviškų senienų kabinetą[56].

O gojus, kur prie Mindaugo pilies žydėjo?

Netoli Naugarduko parapinės bažnyčios[57] augo liepos senuolės, kurių daugelis iškirsta apie 1812 m.

Kazokų dainius mums pro ąžuolo ošimą
Jo ūksmėje dainas dainavo stebuklingas!

Žr. Goščinskio poemą „Kaniovo pilis"[58].

...į kerčią pasodino...

Garbinga vieta, kur senovėje statė namų dievus, kur rusai po šiai dienai kabina paveikslus. Ten lietuvių valstietis sodina svečią, kurį nori pagerbti.

Erelis, kuomet snapas taip jam užsilenkia,
Kad, maisto nesugrobęs, vien sveikatai kenkia...

Ilgainiui stambių plėšriųjų paukščių snapai vis labiau užsilenkia, ir galop viršutinis smaigalys užsirietęs užveria snapą, ir paukštis turi mirti badu. Šiai liaudies nuomonei pritaria kurie ne kurie ornitologai.

Dėl to arti tų vietų, pagal liaudies gandą,
Žvėrių lavonų kaulų niekas nesuranda.

Iš tiesų nėra buvę atvejo, kad būtų kada rasti nugaišusio žvėries griaučiai.

O ką? Tegu visai nedidelis paukštytis...

Paukštyčiai — tai mažo kalibro šautuvai, užtaisomi smulkiomis kulkomis. Geri šauliai pataiko iš tokio šautuvo į skrendantį paukštį.

Sau žemės gabalą iš jų išsiderėjo,
Kurį pridengti jaučio oda sugebėjo.

Karalienė Didonė liepė suraižyti diržais jaučio odą ir tuo būdu aptvėrė vienu kailiu didelį lauką, kur pastatė Kartaginą. Voiskis to įvykio aprašymą skaitė tikriausiai ne „Eneidoje", bet scholiastų[59] komentaruose.

---

[56] Apie Baublį 1823 m. rašė „Dziennik Wileński", vėliau — kiti laikraščiai.

[57] Bažnyčia pastatyta ant kalnelio, šalia pilies griuvėsių. Pasak padavimo, ji pastatyta toje vietoje, kur buvusi Perkūno šventykla.

[58] Severinas Goščinskis (1801—1876) — lenkų poetas romantikas. „Kaniovo pilyje" vaizduojamas 1768 metų kazokų sukilimas.

[59] Scholiastai (iš gr. *scholiastēs*) — antikos ar viduramžių laikais tekstų paraštėse surašytų komentarų autoriai.

[VI knyga]

[Antraštė]

ŠLĖKTŲ KAIMAS

Šlėktų gyvenvietę vadina Lietuvoje akalica[60], tuo pažymėdami skirtumą tarp jos ir tikrojo kaimo, arba sodžiaus,— valstiečių gyvenvietės.

Dar Volotkovičius, tas įžūlus didikas...

Dėl daugybės piktadarysčių pagautas Minske ir tribunolo nutarimu sušaudytas[61].

Patraukė pravardės ir vietinę šlėktiją...

Pravardės — tai iš esmės sobriketai[62].

Pociejaus gint...

Grafas Aleksandras Pociejus[63], grįžęs po karo į Lietuvą, rėmė tėvynainius, vykstančius į užsienį, ir didelius pinigus persiuntė į legionų kasą.

[VIII knyga]

Štai Ratai Dovydo. Apvirtę ir sukleipę...

Dovydo Ratai — konsteliacija, kurią astronomai vadina *Ursa maior*[64].

Bažnyčioj Miro taip iškarstyta ant sienų
Ir kaulai milžinų, ir daug kitų senienų.

Buvo paprotys pakabinti bažnyčiose iškastus senoviškus kaulus, kuriuos liaudis laiko milžinų kaulais[65].

Tai buvo kometa. Kiekvienas ją regėjo...

Atmintina 1811 metų kometa.

---

[60] Originale: *okolicą lub zaściankiem.* Dvejopas šlėktų gyvenvietės pavadinimas lietuvių kalboje neturi adekvataus pakaitalo. Lenkų kalboje *okolica* — kaimas, kur gyvena įvairios kilmės, skirtingų pavardžių šlėktos; *zaścianek* — tos pačios kilmės šlėktų gyvenvietė.

[61] Mykolas Volotkovičius — garsus Lietuvoje avantiūristas, girtas užpuolęs teismo narius, sukapojęs juos ir „kryžių ant maršalkos stalo" (I. Chodźka. Pamiętnik kwestarza, p. 43—109 ir 227—252). Sušaudytas 1760 m.

[62] Sobriketas (iš pranc. *sobriquet*) — pašaipi pravardė.

[63] Aleksandras Pociejus, Lietuvos stovyklininkas, buvo sunkiai sužeistas 1794 m. Pragoje.

[64] *Ursa maior* (lot.) — Didžioji Lokė, t. y. Didieji Grįžulo Ratai.

[65] Miras — miestelis į pietryčius nuo Naugarduko.

Observatoriją Počobutas rikiavo...

Kunigas Počobutas, eksjėzuitas, garsus astronomas, išleido veikalą apie Denderos[66] zodiaką ir savo stebėjimais padėjo Lalandui[67] apskaičiuoti mėnulio judėjimą. Žr. „Gyvenimą", parašytą Jono Sniadeckio[68].

Lydėjo Čartoriskį vokietis Denasas...

Po teisybei tai kunigaikštis de Nasau-Zygenas. Garsus anuo metu kariauninkas ir avantiūristas. Buvo Maskvos admirolu ir sumušė turkus prie limanų[69], paskui jį patį švedai į miltus sumalė[70]. Kurį laiką gyveno Lenkijoje, kur gavo indigenatą[71]. Kunigaikščio de Nasau dvikovą su tigru garsino anuo metu visi Europos laikraščiai.

[IX knyga]

Majoras atrėmė: „Norėčiau perspėt poną,
Kad išleista yra tokia knyga geltona..."

„Geltonoji knyga" (pavadinta taip dėl viršelių) — rusų karo teisių barbariška knyga. Ne kartą taikos metu vyriausybė ištisose provincijose paskelbdavo karo stovį ir, remdamasi „Geltonąja knyga", suteikdavo karo viršininkui visišką valdžią ant piliečių turto ir gyvybės. Žinoma, kad nuo 1821 m. iki pat revoliucijos[72] visa Lietuva buvo pavaldi „Geltonajai knygai", kurios vykdytoju buvo didysis kunigaikštis carevičius[73].

Dar vilko didelį, kone sieksninį vėzdą,
Šakotą, titnago skeveldrų privarytą...

Lietuviškas vėzdas padaromas tuo būdu: surandamas jaunas ąžuolaitis ir iš apačios į viršų tiek įkertamas, kad, žievę ir brazdą perpjovus, medis būtų truputį sužeistas. Į tuos randus prismaigstoma aštrių titnagų, kurie ilgainiui

[66] Dendera — senovės Egipto miestas į šiaurę nuo Luksoro; deivės Hathoros šventykloje prancūzų mokslininkai čia rado senovišką zodiako piešinį.

[67] Žozefas Lalandas (1732—1807) — Paryžiaus observatorijos direktorius. Počobutas jam padėjo patikslinti Merkurijaus trajektoriją.

[68] Sniadeckis skaitė paskaitą apie Počobuto gyvenimą ir darbus.

[69] T. y. prie Očiakovo 1788 m. De Nasau (de Nassau-Siegen) tada vadovavo rusų laivynui.

[70] 1790 m. prie Svensksundo (netoli Vyborgo).

[71] Indigenatas — svetimšaliui suteiktos lenkų bajorų teisės.

[72] T. y. iki 1831 m. sukilimo.

[73] Kalbama apie Aleksandro I brolį didįjį kunigaikštį Konstantiną (1779—1831), imperatoriaus vietininką Lenkijos karalystėje ir lietuviškose bei baltarusiškose buv. Lietuvos—Lenkijos valstybės žemėse.

įauga į medį, padarydami kietus gumbus. Pagonybės laikais vėzdai buvo pagrindinis lietuvių pėstininkų ginklas; kartkartėmis vartojami ir šiuo metu, vadinami jie titnaginėmis kuokomis.

Kaip, puolant Dejevui tuščias jau miesto sienas,
Išėjo vartų gint tik Čarnobackis vienas...

Po Jasinskio sukilimo, kai lietuvių kariuomenė traukėsi link Varšuvos, maskoliai prisiartino prie palikto Vilniaus. Generolas Dejevas štabo priekyje jojo pro Aušros Vartus. Gatvės buvo tuščios, gyventojai užsidarė namuose. Vienas miestietis, pamatęs skersgatvyje paliktą patranką, karteče užtaisytą, nutaikė ją į Aušros Vartus ir uždegė dagtį. Tas vienas šūvis išgelbėjo tada Vilnių: generolas Dejevas su keliais karininkais žuvo, kiti, bijodami pasalos, pasitraukė nuo miesto. Nežinau, kokia iš tikrųjų to miestiečio pavardė[74].

Taip baigės antpuolis, kurs buvo paskutinis.

Buvo dar ir vėliau antpuolių, nors ir ne tokių žymių, tačiau gana garsių ir kruvinų. Apie 1817 metus dvarininkas U... Naugarduko vaivadijoje antpuolio metu sumušė visą Naugarduko garnizoną, o vadus paėmė į nelaisvę[75].

[X k n y g a]

Tasai už Eilavą...

Turbūt Preussisch-Eylau.

Konfederatai man pasiūlė vietą gerą...

Atrodo, kad Stalininkas buvo užmuštas apie 1791 metus, pirmojo karo laikais[76].

[XI k n y g a]

[T u r i n y s]

Pavasario pranašystės.

Vienas rusų istorikas panašiai aprašo maskvėnų liaudies pranašystes ir nuojautas prieš 1812 m. karą.

---

[74] 1794.VII.20, šturmuojant Vilnių, žuvo pulkininkas (ne generolas) Michailas Dejevas, tačiau kas buvo tas miestietis — išties neaišku.

[75] Iš tiesų tai buvo nedidelis susirėmimas. Dvarininkas U.— Ignotas Uzlovskis.

[76] „Pirmasis karas" vyko 1792 m.

Nepuolė želmenų...

Želmenys — tai žaliuojantys žiemkenčiai.

Knyga vadinosi: „Nepaprastas virėjas"...

Šiuo metu labai reta knyga, Stanislovo Černeckio išleista prieš šimtą ir dar keliasdešimt metų[77].

Nustebino stalu jis Urboną Aštuntą.

Toji legacija į Romą buvo daug sykių aprašyta ir pavaizduota[78]. Žr. „Nepaprasto virėjo" pratarmę: „Ši legacija, kuria didžiai stebėjosi visos Vakarų valstybės, parodė neapsakomo sumanumo poną, lygiai kaip ir namų puošnumą bei stalo apstatymą... kad vienas Romos kunigaikštis tarė: „Laiminga šiandien Roma, turėdama tokį pasiuntinį".

Nb. Černeckis pats buvo Osolinskio virėju[79].

Mat išrinktas dabar maršalka bajorijos...

Lietuvoje, įžengus prancūzų ir lenkų kariuomenėms, vaivadijose buvo steigiamos konfederacijos ir renkami seimo atstovai[80].

Prie Hohenlindeno...

Yra žinoma, kad prie Hohenlindeno lenkų korpusas, generolo Kniazevičiaus vadovaujamas, nulėmė pergalę[81].

[XII knyga]

Senimas tvirtina, kad Radvila Našlaitis...

Radvila Našlaitis keliavo tolimas keliones ir išleido savo piligrimystės į šventąją žemę aprašymą[82].

---

[77] Knygos „Kucharz doskonały" autorius — V. Velondekas (Vilnius, 1800). Ją poetas vežiojosi po visą Europą, bet, rodos, be titulinio puslapio, todėl laikė S. Černeckio knyga „Compendium ferculorum", išleista Krokuvoje 1682 m.

[78] Jurgio Osolinskio įvažiavimą į Romą 1633 m. pavaizdavo italų dailininkas S. Dolabelis.

[79] Černeckis buvo Osolinskio dukters Elenos Teklės Liubomirskos virėju.

[80] Autorius turi galvoje pastangas atgaivinti nepriklausomą valstybę.

[81] Hohenlindenas — vietovė Bavarijoje. 1800.XII.3 Napoleono armija čia įveikė austrus.

[82] Mikalojus Kristupas Radvila — Lietuvos maršalka, perėjęs iš kalvinizmo į katalikybę. 1582—1584 m. jis keliavo į Palestiną ir kitas šalis. Kelionės dienoraštis išleistas 1601 m.

Servizas pakeitė tuo tarpu spalvą savo...

Šešioliktame amžiuje ir septyniolikto pradžioje, meno žydėjimo epochoje, net puotos būdavo tvarkomos dailininkų, kupinos simbolių ir teatrinių scenų. Garsioje puotoje, iškeltoje Romoje Leonui X[83], buvo visus keturis metų laikus vaizduojantis servizas, kurio pavyzdžiu Radvila tikriausiai pasidirbdino savąjį. Stalo papročiai pakito Europoje apie aštuoniolikto amžiaus vidurį: Lenkijoje jie išsilaikė ilgiausiai.

Gal tamsta pats ėmeis Pinečio meną tęsti?

Pinetis — garsus visoje Lenkijoje fokusininkas. Kada jis pas mus viešėjo, nežinome[84].

„Ar aš Cibulskis koks,— pakėlė senis toną,—
Kurs kortom pralošė maskoliui savo žmoną...“

Lietuvoje yra žinoma liūdna daina apie ponią Cibulskienę, kurią vyras pralošė kortomis maskoliams[85].

Net savo kontušo atsisakyt dėl frako...

Mada rengtis prancūziškais apdarais buvo paplitusi provincijose nuo 1800 iki 1812 m. Daugiausia jaunuoliai keisdavo drabužius prieš vestuves, sužadėtinėms pageidaujant.

Ant pono Reitano ir ant Denaso šoko.

Reitano ginčo su kunigaikščiu de Nasau istorija, Voiskio nebaigta, žinoma iš pasakojimų. Smalsiam skaitytojui dedame jos galą.

Išerzintas kunigaikščio de Nasau gyrimosi, Reitanas atsistojo greta jo žvėrių take; kaip tik tuo metu į taką bėgo didžiulis šernas, šūvių ir šunų lojimo įsiutintas. Reitanas išplėšia kunigaikščiui iš rankų šautuvą, numeta savąjį žemėn ir, imdamas ietį, o kitą duodamas vokiečiui, pasako: „Dabar pamatysime, kas geriau darbuojasi dzida“. Jau šernas puolė, bet tolėliau stovintis Voiskis Hrečecha taikliu šūviu paklojo žvėrį. Ponai iš pradžių pykosi, paskui susitaikė ir dosniai atsilygino Hrečechai.

Vos ponas Karpis tik paleist mužiką spėjo...

Be šlėktų, rusų valdžia nepripažįsta kitų laisvų žmonių. Savininko paleisti nuo dvaro valstiečiai bemat įrašomi į ciesoriškojo sosto dvarų sąrašus ir, užuot

---

[83] Leonas X (1475—1521) — popiežius nuo 1513 m., humanizmo šalininkas, meno ir mokslo mecenatas, Romos universiteto įkūrėjas, globojęs dailininkus Rafaelį ir Mikelandželą.

[84] Pinetis 1796 m. lankėsi Gardine, XIX a. pradžioje — Vilniuje.

[85] Su Lietuva ši daina neturi nieko bendra — tai lenkų liaudies baladė.

ėję lažą, privalo mokėti padidintus mokesčius. Yra žinoma, kad 1818 metais Vilniaus gubernijos dvarininkai seimelyje priėmė visų valstiečių paleidimo projektą ir paskyrė tuo reikalu delegaciją pas ciesorių, tačiau vyriausybė įsakė projektą numarinti ir niekad daugiau jo neminėti. Vienas tėra būdas rusams valdant paleisti žmogų — priimti jį į savo familiją[56]. Tad daug šituo būdu ir nobilituota iš malonės arba už pinigus.

[56] T. y. suteikti savo pavardę ir herbą.

ADOMO MICKEVIČIAUS POETINIS PASAULIS

Įvairiaspalvėje Adomo Mickevičiaus kūryboje, originaliai įprasminančioje bendražmogiškąsias vertybes, itin ryškūs ir epochos, laiko žymėmis paženklinti paveikslai. Konkretūs, neretai faktografija pagrįsti dalykai čia siejasi su sunkiai nusakomų, bet visiems pažįstamų jausmų sfera. Asmeniniai potyriai, netgi subjektyvūs individualistiniai vaizdiniai didžiojo poeto kūriniuose įgauna visuotinę reikšmę: gili tėvynės meilė ir sukrečianti kančia, prieš įvairiausius suvaržymus maištaujanti dvasia ir skausmingas troškimas įžvelgti ateitį, nuolatinis gėrio ir grožio siekimas, nostalgija, viltis — pamatiniai A. Mickevičiaus lyrikos ir poemų motyvai. Glaudžiai suaugusi su savo laiku lenkų romantiko kūryba akivaizdžiai liudija, kaip talentingas menas, nugalėjęs metų inerciją, įgyja universalų skambesį.

A. Mickevičiaus kelias į didžiąją literatūrą nebuvo išskirtinis, nulemtas netikėtų lūžių ar asmeninio gyvenimo sukrėtimų. Maždaug iki 1822 m. pavasario, kada buvo išspausdintas pirmasis jo „Poezijos" tomas, poeto gyvenimas bėgo palyginti ruoseklia, kylančia linkme, rodančia brėstantį talentą. Tiek iš to meto laiškų bičiuliams, tiek iš pačių kūrinių matyti intensyvus intelekto, vaizduotės darbas, vis augantis nepasitenkinimas esama padėtim, neramus ateities kelių ieškojimas.

Adomas Mickevičius gimė 1798 m. gruodžio 24 d. Zaosėje, netoli Naugarduko (dabar Baltarusijos TSR). Sena lietuviška Rimvydų-Mickevičių giminė čia apie XVII a. pabaigą atsikėlė iš istorinės Lietuvos pakraščių. Vaikystės ir mokslo gimnazijoje metai, praleisti provincialiame Naugarduke, be abejonės, padėjo pamatą jaunuolio charakteriui: čia Adomas išmoko pajausti didingo kraštovaizdžio grožį, patyrė pirmuosius sąlyčius su garbinga krašto (buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės) praeitimi, jautriai išgyveno nuolat skambančių liaudies dainų, padavimų, legendų žavesį. Būsimojo poeto tėvas, smulkus bajoras, dirbantis Naugarduko teisme valdininku, mėgo poeziją, pats kartkartėmis šį tą sueiliuodavo. Be to, tėvo, buvusio 1794 m. T. Kosciuškos sukilimo dalyvio, asmenį gaubė patriotizmo aureolė. Tad nuo vaiko dienų A. Mickevičiaus sąmonėje tvirtai užsimezgė pagarba tėvynės istorijai, menui, mokslui. Keturiolikmečio paauglio atminty ilgam

įstrigo ir Napoleono armijos žygis, su juo puoselėtos lenkų viltys ir apgailėtinas jų žlugimas.

Šiuos asmenybės daigus bei ryškėjantį polinkį į literatūrą išpuoselėjo ir sutvirtino studijos Vilniaus universitete, į kurį A. Mickevičius įstojo 1815 m. rudenį. Dar Naugarduko dominikonų mokykloje jaunuolis susipažino su graikų, romėnų literatūra, pramoko antikinių kalbų. Universitete tas žinias pagilino ir išplėtojo puikaus filologo G. E. Grodeko paskaitos, ne tik atskleidusios antikinės literatūros dvasines vertybes, intelektualųjį turinį, bet ir parodžiusios jos dinamizmą, gyvastingumą. Anksčiau A. Mickevičiaus vaizduotėje suformuotą statišką tolimos kultūros paveikslą ilgainiui keitė dialektiška istorinio vyksmo samprata. Pirmuosiuose poetiniuose bandymuose, skaitytuose filomatų susiėjimų metu, kaip kilnumo pavyzdys iškeliamas antikinio herojaus tipas[1]. Jauną kūrėją žavi ir patraukia personažų moralinė ištvermė, pasiaukojanti tėvynės meilė. Patriotinę savimonę ypač skatino kitas Vilniaus universiteto dėstytojas, garsusis Joakimas Lelevelis. Per populiarias jo paskaitas A. Mickevičius pajuto revoliucinių idėjų trauką, mokėsi vertinti istoriją, kaip permanentinę liaudies, demokratinių jėgų kovą su patvaldyste, tironija. Istorikas J. Lelevelis, aukštinęs liaudies vaidmenį, tapo revoliuciningiausiai nusiteikusių studentų, filomatų ir filaretų, dvasiniu vadovu. Studijų metais A. Mickevičius nuodugniau susipažino su Lietuvos istorija. Ir J. Lelevelis, ir I. Onacevičius, ir I. Danilavičius, ir kiti Universiteto dėstytojai itin gyvai domėjosi lietuvių tautos kilme, praeitimi, skelbė studijas, diskutavo spaudoje. Apskritai tuo metu pakilęs Vilniaus intelektualinis, kultūrinis gyvenimas, aktyvi įvairių draugijų (tarp jų išsiskyrė „Šubravcai") veikla turėjo lemiamą įtaką A. Mickevičiaus idėjiniam brendimui. Beje, ir visai jo kartai, kurios idealus geriausiai išreiškė 1817 m. rudenį įsikūrusi slapta Filomatų draugija.

Šis Vilniaus studentų sambūris, kurio organizatoriai buvo T. Zanas, A. Mickevičius, J. Čečotas, P. Malevskis, J. Ježovskis ir A. Petraškevičius, visų pirma turėjo savišvietos tikslus: jaunuoliai rašydavo referatus įvairiomis temomis, diskutuodavo, skaitydavo ir aptardavo savo kūrybą. Draugija greitai išaugo (kartu su filaretais ir kitomis žemutinėmis draugijomis jai priklausė per du šimtus Vilniaus universiteto studentų), buvo užsibrėžusi aiškius politinius tikslus — Žečpospolitos atkūrimą, baudžiavos panaikinimą, demokratinių laisvių išplėtimą ir pan. A. Mickevičiui dalyvavimas pažangiame studentų judėjime turėjo didelę reikšmę: visoje jo kūryboje (pirmiausia „Vėlinių" III dalyje) įvairiausiom progom, įvairiausiomis formomis atgydavo šios veiklos patirtis, iškildavo jaunystės bičiulių siluetai.

Miklindamas plunksną proginiais eilėraščiais ir Voltero filosofinių apysakų vertimais, jaunas poetas dar sekė klasicistiniais pavyzdžiais, kurie

[1] Žr. *Zgorzelski Cz.* O sztuce poetyckiej Mickiewicza. Warszawa, 1976, s. 108—109.

padėjo šlifuoti poetinę techniką. Įmantrūs ornamentai, poetizmai ir alegoriški antikiniai įvaizdžiai stelbė individualųjį pradą, neleido pasireikšti subjektyviajai tikrovės traktuotei. Tačiau jau poetinėje sakmėje „Živilė" (ją poetas perskaitė 1819 m. sausio mėnesį per filomatų susirinkimą), kituose studijų laikotarpiu parašytuose kūriniuose ryškėjo naujo tipo literatūros bruožai. Amžių glūdumose skendinti praeitis, kurios dar neapibūdino istorikų darbai, gamtos ir aplinkos reiškiniai, individo emocijos tampa asmeninių įspūdžių šaltiniais. Poetas kratosi objektyvaus žiūrovo, aplinkos fiksuotojo vaidmens, jis formuoja meninį pasaulį pagal savo emocijų ir vaizdinių orientyrus. Kūriniuose iškyla vertinantis požiūris: lyrinis subjektas poetizuoja iškilias herojiškas asmenybes, žavisi nekasdieniškais, pasiaukojamais poelgiais, drąsiau išreiškia savo intymius jausmus.

1819 m. A. Mickevičius, baigęs Vilniaus universitetą, paskiriamas mokytojauti į Kauno apskrities mokyklą. Dvidešimt vienerių metų jaunuolis gana sunkiai pakelia išsiskyrimą su artimais draugais, jį slegia Vilniui toli gražu neprilygstanti provinciali aplinka. Širdį aitrina ir pažintis su Marile Vereščakaite,— meilė šiai moteriai, atnešusi poetui tiek širdgėlos ir skausmingų išgyvenimų, dar viena stipri jo lyrikos versmė.

Vadinamasis Vilniaus—Kauno laikotarpis (1817—1823) A. Mickevičiaus kūryboje turi ypatingą vietą. Kaip tik šiuo metu susiformuoja pagrindinės „Vėlinių" autoriaus estetinės nuostatos, išryškėja esminės jo meninio mąstymo koordinatės. Kaune kinta poeto lektūra: mėgstamiausi jo autoriai — J. V. Gėtė, F. Šileris, o ypač — Dž. G. Baironas. Maždaug po 1820 m. klasicizmo, sentimentalizmo įtakoje susikurtą poetikos sistemą bei herojaus sampratą išstumia individualistinė meno koncepcija, adekvačiau išreiškianti tuometinį poeto požiūrį į pasaulį. Dabar A. Mickevičius jau nebesitenkina epigoniškais poetiniais modeliais, literatūriniais įvaizdžiais, dažniau atsigręžia į folklorą, remiasi asmeniniais vaizdiniais ir išgyvenimais. Studijų metais pasiektas aukštas profesinis eiliavimo lygis, geras retorikos ir stilistikos priemonių išmanymas sudaro tvirtą pamatą originaliems ieškojimams. Šią sparčią raidą neabejotinai sąlygojo didelis ir veržlus talentas,— jau studijų pobūviuose ir filomatų susiėjimuose (neblogai eiliavo ir daugumas A. Mickevičiaus bičiulių) atsiskleidė poeto sugebėjimas akimoju pagauti netikėtą asociaciją, naujai nušviesti detalę, reiškinį. Kita vertus, stiprų poezijos protrūkį sąlygojo asmeniniai išgyvenimai — nuolatinis vienatvės jausmas, netikrumas dėl ateities, nelaiminga meilė (1821 m. Marilė ištekėjo už grafo L. Putkamerio).

1822 m. pavasarį žymus Vilniaus spaustuvininkas J. Zavadzkis išleido pirmąjį A. Mickevičiaus poezijos rinkinį, davusį pradžią lenkų romantizmui. Šalia kitų eilėraščių čia buvo paskelbtas garsusis ciklas „Baladės ir romansai". Knygos pradžioje išspausdintame straipsnyje „Apie romantinę poeziją" poetas sąmoningai, remdamasis dar antikoje susiklosčiusiomis tradi-

cijomis, formuoja naujus poetinio meno idealus. Šiuo atžvilgiu ypač būdingas liaudies kūrybos išaukštinimas (ją A. Mickevičius laiko romantinės poezijos atmaina, o baladės ir romanso žanrus taip pat sieja su folkloru). To laikotarpio lenkų literatūroje labiausiai buvo vertinama klasicizmo normomis besiremianti „mokyta" poezija, tad jaunojo romantiko straipsnis buvo ne tik drąsus novatoriškas žingsnis, bet ir savotiškas iššūkis tradiciniam meno supratimui bei vyravusiam saloniniam skoniui.

„Baladėse ir romansuose" A. Mickevičius be užuolankų skelbė vaizduotės, laisvos fantazijos triumfą, atsisakė bejausmio racionalizmo, stebėtojo nuostatos. Programiniame kūrinyje „Romantika" ryškus „poleminis susikirtimas su siauru mokslininkų racionalizmu (senio portretas paprastai identifikuojamas su astronomu Jonu Sniadeckiu), kvestijonuojančiu reiškinius, kurių negalime įrodyti moksliškai"[2]. Fantastiškų, „keistų" dalykų gausybė, intuicijos, vidinio išgyvenimo poetizacija ir sąmoningas folklorinio pasaulio stilizavimas — ypatumai, liudijantys, jog ir A. Mickevičiaus kūryboje pasireiškė romantizmas. „Svitezyje", „Svitezietėje", „Marilės kalnelyje", „Ponioje Tvardovskoje" ar „Lelijose" antgamtiški dalykai supinami su tikroviškomis detalėmis. Kūrinių veiksmas dažniausiai plėtojamas slėpiningoje prieblandoje, gūdžioje girioje, miglotose pakrantėse. Pamėklės, vaiduokliai, skenduoliai, šmėklos — nuolatiniai „Baladžių ir romansų" meninio pasaulio veikėjai.

Kurdamas šiurpoką kūrinių atmosferą, poetas pirmiausia siekė vaizdo ekspresijos, meninio įspūdžio:

Kartais ugnelė ten slankioja tyliai,
O kartais griaudžia perkūnas.
Karstai sutrešę paviršiun iškyla,
Klajoja šmėklos bekūnės.

Priešais begalvis lavonas voliojas,
Arba vien galvą sutiksi —
Akys išsprogę, burna prasižiojus
Raudonom žarijom tvyksi.

(„P a t i n k a")

Pažymėtina tai, kaip lyrinis subjektas motyvuoja fantastiškus nutikimus, antgamtiškus herojų veiksmus: slaptingi dalykai dažniausiai iškyla kaip nelaimingos meilės (čia svarbus ir paties poeto patyrimas), pažeistos liaudies etikos ar tiesiog nusikaltimo padariniai. Tokią baladžių meninio pasaulio sąrangą lėmė mitinių folkloro siužetų panaudojimas, baladės žanro konvencija, taip pat — literatūrinės pamokos. A. Mickevičiaus kūrinių personažams būdingas dramatiškumas, vienišumas, emocinė įtampa.

[2] *Witkowska A.* Wielcy romantycy polscy. Warszawa, 1980, s. 41—42.

Antras „Poezijos" tomas (1823), į kurį poetas įdėjo istorinę poemą „Gražina" bei „Vėlinių" II ir IV dalis, toliau gilino jau išryškėjusios kūrybos tendencijas. „Lietuvių sakmėje" aukštinami patriotiniai jausmai, kuriamas ryškus herojiškosios asmenybės paveikslas, gražiausiai reprezentuojamas Naugarduko kunigaikštienės Gražinos, kuriai būdingas klasikinius antikos herojus primenantis pasiaukojimas. Kitokią literatūrinio herojaus sampratą skaitytojas randa abiejose „Vėlinių" dalyse. Autorius čia kuria ne epinį siužetą, padedantį atskleisti personažo portretą (kaip „Gražinoje"), o emocinių būsenų, nuotaikų ir išgyvenimų kaleidoskopą. Romantiškas individualisto tipas, kurio bruožai atsiskleidė kai kuriuose pirmojo rinkinio eilėraščiuose, įsitvirtino „Vėlinių" II ir IV dalyse. Čia jis — amžinoms klajonėms pasmerktas nelaimingas jaunuolis. Jau įvadiniame eilėraštyje „Vaiduoklis" skambantys savižudybės ir pasmerktumo tonai pranašauja šio mįslingo personažo efemeriškumą, jo veiksmų neapibrėžtumą. Iš atskirų, menkai susijusių scenų ir epizodų supintame šių „Vėlinių" dalių siužete herojus rodosi tai vienokiu, tai kitokiu pavidalu, vienur jis sutapatinamas su šmėkla, kitur su Gustavu, sielvartingai išgyvenančiu nelaimingą meilę. Toks daugialypis herojus (nemaža epizodų dalis siejasi su konkrečiu autoriaus asmeniu) suteikė galimybę itin laisvai, neatsižvelgiant į priežastingumo logiką, komponuoti įvairią ir gausią medžiagą. „Vėlinių" II dalyje, kurios veiksmas vyksta mažoje kaimo koplytėlėje, per mistiškas apeigas iššauktos mirusiųjų vėlės tarsi išreiškia įvairiausius „žemiškuosius" konfliktus. Antai kraupioje scenografijoje vyksta atpildo ritualas — savotiškas moralinis teismas:

Piktas, pone, mums buvai!
Tai ir mes negailestingi!
Plėškim maistą gabalais,
Kai pabaigsime tą maistą,
Plėškim kūną gabalais,
Kaulus vilkime į raistą.

Tačiau „Vėlinių" leitmotyvas pirmiausia remiasi individo emocijų, įspūdžių išraiška. „Vėlinių" IV dalyje Gustavas-Atsiskyrėlis, kunigo kambaryje pasakodamas savo gyvenimą, išpažindamas lūkesčių ir kančių priežastis, deklaruoja savo dvasinę nepriklausomybę. Jis karštai atakuoja kunigą, nes perpranta apriorinių dogmų padiktuotą jo požiūrį į tikrovę. Tai buvo baladėje „Romantika" pradėtos polemikos tąsa,— „Vėlinių" scenose nuolat akcentuojama liaudiško panteizmo, emocinio kontempliavimo, intuicijos pirmenybė, sugebėjimai pažinti tikrąją žmogaus būtį. Gustavas, „kenčiantis įsimylėjėlis", yra kartu romantiško spiritualizmo gynėjas"[3]. Daugiareikšmę kūrinio sandarą, teikiančią tam tikrą interpretacijos laisvę, atitinka romantiško herojaus kon-

[3] *Witkowska A.* Min. veik., p. 47.

cepcija. Gustavas yra ir šio, ir ano pasaulio gyventojas, jam pavaldūs antgamtiški veiksmai, jis sugeba pajausti tai, ko negali patirti eilinis mirtingasis. „Vėlinių" herojus labai ekspresyviai išreiškė autoriaus įsitikinimus, santykį su pasauliu, įkūnijo daug asmeninių poeto išgyvenimų. Skirtumai tarp lyrinio subjekto ir kūrėjo čia beveik išnyksta, — tai irgi vienas iš principinių romantizmo estetikos požymių.

Vilniaus—Kauno laikotarpis A. Mickevičiaus kūryboje ypatingas tuo, kad šiuo metu išaugęs literatūrinis jo meistriškumas, suklestėjęs talentas plėtojosi įvairiomis linkmėmis, neužsisklendė vienos temos, vienos meninės konvencijos rate. Aistringos naujų idėjų deklaracijos (garsioji „Odė jaunystei"), gilūs lyriniai atsivėrimai, dramatizmu ir folkloro dvasia alsuojančios baladės, nesilpnėjantis dėmesys istorinei tematikai, individualistinis blaškymasis dėl konfliktų tarp idealo ir realybės — visa tai iš esmės lėmė ir vėlesnės kūrybos meninį pasaulį. Filomatiška jaunystė, kurią ypač skaudžiai palietė 1823 m. gale prasidėjęs teismo procesas, poeto įkalinimas, artimas sąlytis su Lietuvos praeitimi, gamta, žmonėmis išugdė nemarius poezijos šedevrus.

1824 m. pabaigoje A. Mickevičius atsisveikino su Vilniumi visam laikui. Tremties Rusijoje metai (1824—1829) poetui, patyrusiam caro valdininkų nuožmumą, skaudžiai išgyvenusiam represijas prieš pažangiąją Lietuvos jaunuomenę, buvo savotiško išbandymo, dvasios grūdinimo laikotarpis. Kartu, bendraudamas su revoliucingai nusiteikusiu rusų jaunimu, dažnai susitikdamas su rusų literatais (ypač reikšminga pažintis su A. Puškinu), „Vėlinių" autorius mokėsi mąstyti platesnėmis kategorijomis, praplėtė savo idėjų akiratį. Peterburgo, Odesos, Maskvos literatūriniuose salonuose A. Mickevičius išgarsėjo įkvėptomis improvizacijomis, puikiu poezijos pažinimu. Nors tėviškės ilgesys, neblėstantis, kaskart atsinaujinantis apviltos meilės skausmas aižė dvasią, didino tremtinio naštą, tačiau sukaupta vidinė energija pranašavo naują kūrybinį pakilimą.

Į „Krymo sonetų" (1826) ciklą įėjo kūriniai, pagrįsti kelionės po Juodosios jūros pakrantes įspūdžiais, taip pat — anksčiau sukurti meilės sonetai. Gamtinės lyrikos ornamentai čia spalvinami skaidria melancholija, akvareliniais ilgesio potėpiais. Retkarčiais pastebimi drąsūs erotiniai motyvai, atvira meilės jausmo raiška išplečia emocinį rinkinio diapazoną. Sonetų lyrinis subjektas — dažnai vienišas keleivis, piligrimas, išgyvenantis egzotiškos gamtos grožį, kuris jam kelia refleksijas, žadina laikinumo pojūtį. Amžinybės ir akimirkos jutimas darosi pagrindinis kūrybos impulsas („Bachčisarajus", „Potockos kapas", „Kikineiso kalnas", „Piligrimas"), suponuoja efemeriškos nuotaikos, dvasingumo įspūdį:

Palaukim!.. Kaip tylu... Girdėt, kaip gervės traukia.
Nė sakalo akis jų ten neįžiūrėtų.
Girdžiu, kaip žiogas smilgoj supasi iš lėto,

Kaip krūtine slidžia žaltys per žolę braukia.
Įsiklausau tyloj... Išgirst ausis galėtų
Balsus iš Lietuvos. Važiuokim, nieks nešaukia.

(„Akermano stepės“)

Orientaliniai įvaizdžiai, prieštaringų nuotaikų šuorai bei atviri erotiniai vaizdai smarkiai šokiravo tuometinę lenkų literatūrinę publiką: straipsniuose Varšuvos spaudoje A. Mickevičius buvo kaltinamas nepagarba nacionalinėms tradicijoms, „gero skonio“ reikalavimams. Išpuolių ir pagrįsto carinės cenzūros įtarumo susilaukė „Istorinė lietuvių ir prūsų žygių sakmė“ — „Konradas Valenrodas“ (1828).

Ši istorinė poema — reikšmingas idėjinis poeto manifestas (amžininkai kūrinį skaitė kaip lenkų politinės kovos programą) ir, antra vertus, dar vienas svarbus lietuviškos tematikos puslapis A. Mickevičiaus kūryboje. Pagrįstas Lietuvos metraščiais ir poetinę laisvę teikiančiais faktų kontūrais „Konrado Valenrodo“ veiksmas yra daugiasluoksnis. Tiesioginė intriga, kurią užmezga mįslingas mistro Konrado elgesys, įrašoma į meilės (Aldonos portretas), vaidilos — tautos dvasios žadintojo (Albanas) ir emocingų lyrinių motyvų foną. Potekstėje glūdi aiškiai suformuluota kovos su pavergėjais taktika: „Betaig tu esi vergas, vergo ginklas — tai klastos“. Iš italo N. Makiavelio paimtas principas (šio autoriaus citata yra ir poemos moto) negali, deja, teikti dvasios ramybės, asmeninės laimės, tad Konrado paveikslas yra ataustas skaudžiomis tragizmo spalvomis. Herojus jaučiasi atlikęs pareigą tėvynei, tačiau dėl jos paaukojęs mylimosios laimę. Aldonos siužetine gija tarsi iliustruojamas ir naujai įprasminamas klausimas, nuolat kamuojantis A. Mickevičių: kaip suderinti pareigą tautai su individualia žmogaus būtimi. „Vėlinių“ III dalyje (1832) pateikiamas ryškiausias šios problemos meninio sprendimo variantas.

Lenkų romantizmo šedevras „Vėlinės“ išaugo iš itin turtingo estetinio, etinio, filosofinio idėjų klodo, kuris apskritai lėmė visos literatūrinės srovės savitą nacionalinį skambesį. Sukrečiantys nepavykusių lenkų sukilimų pavyzdžiai, po visą Europą klaidžiojančios politinių emigrantų minios, aristokratiškos puikybės ir naujoviško demokratizmo antagonizmas ir nuolat gyvos tautos mesianizmo idėjos vienaip ar kitaip veikė A. Mickevičiaus, J. Slovackio, Z. Krasinskio ir kitų romantikų kūrybą. Buvo teigiama, kad romantizmas kaip niekur kitur išreiškia tautos dvasią, nacionalinį lenkų charakterį.

1829 m. emigravęs į užsienį A. Mickevičius pasijuto esąs žmogus be tėvynės. Įspūdingi Alpių vaizdai, didybe alsuojantys Romos paminklai (vėliau poetas sakys, jog per savo gyvenimą pamilęs tik tris miestus — Naugarduką, Vilnių ir Romą), įdomios pažintys negalėjo užgožti netekties jausmo. Emigracijos laikotarpio (1829—1855) kūryboje kaip niekad anksčiau išryškėjo A. Mickevičiaus — tautos tribūno, pranašo, aistringo patrioto — vaidmuo.

Ši romantiškai suvokta poeto misija atitinkamai orientavo jo poeziją, veiklą, gyvenimą ir itin sugestyviai atsiskleidė „Vėlinėse".

Sužinojęs apie 1831 m. Lapkričio sukilimą, A. Mickevičius tuojau nuskubėjo prie Lenkijos sienų, tačiau įvairios aplinkybės, grėsmingos, neabejotiną pralaimėjimą pranašaujančios žinios sustabdė jį Poznanės apylinkėse. Kartu su išblaškytais žlugusio sukilimo dalyviais vėliau apsistojo Drezdene. Regėdamas iškankintus maištininkų veidus (tarp jų buvo ir gerai A. Mickevičiui pažįstamų žmonių), girdėdamas nusivylimo, nerealizuotų vilčių kupinus pasakojimus, poetas patiria svaiginantį įkvėpimą: „Vėlinių" III dalis buvo sukurta maždaug per mėnesį, o vadinamoji „Didžioji Improvizacija" — per vieną naktį. Legenda virtęs A. Mickevičiaus sugebėjimas milžiniškomis dvasios pastangomis sukurti vizijas, improvizatoriaus talentas, tobulai įvaldyta poetinė technika leido sukurti plačią kūrinio erdvę, savotišką meninį universumą, kur konkrečios, faktografiškai tiksliai apibrėžtos vietos įgauna kosminio neapibrėžtumo, kur realūs asmenys virsta nerealiomis antgamtiškomis būtybėmis, reprezentuojančiomis filosofines idėjas ar visą pasaulio tvarką sąlygojančias jėgas. Vadinamąsias „drezdeniškąsias" „Vėlines" persmelkia individo ir visuotinumo sankirtos linija. Dviejų meninių konvencijų — fantastinės ir istorinės, realistinės — principai neatskiriamai susipynę, o tai nulemia kūrinio sugestyvumą ir originalumą.

Sąšaukos su „Vėlinių" II ir IV dalimis nėra ryškios, jų nesieja siužeto bei kompozicijos ryšiai; III dalis, išskyrus pagrindinius meninio pasaulio sąrangos principus (pagoniškų apeigų ritualas, herojaus metamorfozės, laisva epizodų — scenų grandinė, konfliktuojančių jėgų priešprieša ir pan.), pakankamai autonomiškas kūrinys, turintis savitą plėtotės logiką. Tam tikrą atstumą tarp atskirų kūrinių žymi III dalies pradžia — simboliškas herojaus statuso pasikeitimas. Ant bazilijonų kalėjimo sienos (kur filomatų-filaretų proceso metu kalėjo A. Mickevičius) veikėjas užrašo: „Gustavas mirė.[...] Čia gimė Konradas". Tai nėra vien išorinė metamorfozė, — romantiško įsimylėjėlio, dėl asmeninių kančių besiblaškančio jaunuolio vietą užima patriotas, kovojantis ir „kenčiantis už milijonus". Individualizmo apoteozė, kurią Konradas išreiškia „Improvizacijoje", nėra savitikslė: jausdamas dvasios galią valdyti kosmoso tvarką („Aš groju himnus dausose,/Suku žvaigždes sava dvasia"), herojus trokšta pasiimti ant savo pečių ir visos tautos kentėjimus. Romantiškas fantazijos skrydis — tai kartu ir meno išaukštinimas, „gigantiškas poezijos, kaip kuriančios jėgos, vaizdas"[4]. Poezija gali atstoti dievą, perimti iš jo „sielų valdžią", kuri leistų surikiuoti gyvenimą žemėje pagal kilnumo, gėrio idealus. Konrado iššūkyje dievybei jaučiamas mistiškas tikėjimas kūrybos galia. Metafizinį „Vėlinių" klodą papildo mesianizmo idėjų kupinas kunigo Petro „Regėjimas".

Antra vertus, poeto amžininkams didelį įspūdį darė vaizdai, tiesiogiai

[4] *Krzyżanowski J.* Dzieje literatury polskiej. Warszawa, 1972, s. 245.

atspindintys kovą su carizmo priespauda, nesenus Vilniaus proceso įvykius. „Vėlinių“ III dalyje jiems skirta labai daug vietos: pradedant kūrinio dedikacija Vilniaus universiteto studentams, ...tautos kankiniams“, konkrečiais autoriaus komentarais ir baigiant nesunkiai atpažįstamomis A. Mickevičiaus biografijos detalėmis, ši draminė poema yra kupina maišto, kovos jausmų, neapykantos carizmui. Joje įtaigiai reiškiamas pasibjaurėjimas vilniškių studentų tardytojais, piešiamas karikatūriškas Novosilcevo bei kitų caro parankinių, pataikūnų paveikslas. Drauge kuriami šviesūs progresyviai nusiteikusio demokratinio rusų jaunimo portretai. Tokiai kontrastingai emocinių akcentų, atskirų veikėjų išdėstymo tvarkai, be abejo, turėjo įtaką autoriaus įsitikinimai, dvasinė būsena. Ji atitiko ir visos demokratinės lenkų visuomenės nuotaikas.

„Vėlinių“ III dalis — revoliucingiausias A. Mickevičiaus kūrinys, atvirai kviečiantis įsijungti į kovą prieš carizmą ir pranašaujantis jo žlugimą (fantastiniai regėjimai, pabaigoje įdėta poemėlė „Oleškevičius“). Jame ryškus humanistinis patosas, filosofiniai apmąstymai, šaiži satyra ir giedri lyriniai monologai. Kūrinys įprasmino ir naujo tipo herojų, kuriam individualus romantiškas maištas prieš dvasios tironiją nuosekliai perauga į kovą prieš konkrečią priespaudą, nacionalinį engimą. „Vėlinės“ buvo A. Mickevičiaus romantizmo viršūnė ir reikšmingiausios teminės linijos pabaiga. Kitas neilgai trukus parašytas kūrinys, pagal Biblijos paraboles ir retoriką stilizuotos „Lenkų tautos ir piligrimystės knygos“ (1832) iškelia „antiindividualistinę etiką, tolimą atskiro žmogaus heroizmui“[5].

Persikėlęs į Paryžių, A. Mickevičius aktyviai įsijungė į emigrantų politinę veiklą, brandino naujus sumanymus. Susitikimai ir pokalbiai su tėvynainiais (tarp jų buvo poeto brolis Pranciškus ir studijų bičiulis filaretas I. Domeika) žadino vaikystės ir jaunystės dienų prisiminimus, kėlė atmintyje išlikusius tėviškės gamtos, žmonių atvaizdus. Tebesitęsė ir Drezdene prasidėjęs naujas kūrybinis pakilimas, išsiplėtojęs, tiesa, kitokia negu „Vėlinės“ linkme. 1833 m. pavasarį laiške bičiuliui A. E. Odinecui poetas taip nusako „Pono Tado“ kūrimo aplinkybes: „Daug dirbu, be įvairaus pašalinio ir atsitiktinio rašymo, varau savo poemą, kurios šiandien baigiu ketvirtą giesmę. Gyvenu tada Lietuvoje, giriose, smuklėse, su šlėkta, su žydais etc.“[6]. Kūrinys sparčiai ėjo į priekį ir 1834 m. vasario mėnesį buvo jau užbaigtas. O įžanginėje strofoje buvo inkrustuotas dažnai minimas gimtosios žemės vardas:

Tėvyne Lietuva, mielesnė už sveikatą!
Kaip reik tave branginti, vien tik tas pamato,
Kas jau tavęs neteko. Nūn tave vaizduoju
Aš, ilgesy grožiu sujaudintas tavuoju.

[5] *Witkowska A.* Wielcy romantycy polscy, s. 87.

[6] Mickiewicz A. Dzieła. T. XV, cz. 2. Warszawa, 1955, s. 77.

Epinės poemos žanras reikalavo kito meninio registro, ne mažiau įtaigaus ir skambaus, — tad A. Mickevičius, tarsi atidavęs duoklę ekspresyviajam romantikų tonui, „Pone Tade“ siekė harmoningos pusiausvyros tarp objektyvumo ir subjektyvaus lyriškumo. Klasikine rimtimi alsuojančios strofos, tikslūs rimai, ritmingas eilučių bangavimas adekvačiai perteikia prasminį poemos turinį — idiliškas nuotaikas, santūrius personažų veiksmus, aiškius poelgių motyvus. Raiškiai nutapytoje siužeto panoramoje (čia ypatingas vaidmuo tenka gamtos vaizdams) įsikomponuoja miniatiūriškas bajorijos gyvenimo paveikslas, pakankamai autonomiškas, turintis savo egzistavimo principus, bet taip pat daugybe gijų susisiekiantis su realia istorine tikrove. A. Mickevičius dar „Gražinoje“ ir „Konrade Valenrode“ pasireiškė kaip epinio pasakojimo meistras — išradingai pynė fabulos, intrigos gijas, kūrė reljefiškus peizažus, personažų santykių paveikslus. Išoriškas reiškinio vaizdas, ryškūs portreto kontūrai „Pone Tade“ derinami su įtaigiai atskleistais herojų charakterio, dvasios bruožais.

Pradžioje poetas buvo sumanęs parašyti idilišką dviejų jaunuolių meilės istoriją, vykstančią sename lenkų dvarelyje, — kūrinys, anot paties autoriaus, galėjo panėšėti į J. V. Gėtės idilę „Hermanas ir Dorotėja“. Ilgainiui poema rutuliojosi įvairiomis linkmėmis (iš pirminio sumanymo liko centrinis motyvas — Tado ir Zosės meilė), autorius panaudojo gausią etnografinę medžiagą, kuri savo ruožtu sąlygojo naujus tipus, charakterius. Tiek gana tiksliai lokalizuotas veiksmas (Naugarduko apylinkės), tiek aiškios chronologinės kraštinės (įvykiai klostosi 1811—1812 m.) smarkiai didina tikroviškumo iliuziją, kaip, beje, ir daugybė autentiškų pavardžių, realijų, detalių. Ramiai, bet turiningai ir kryptingai tekantis siužetas tarsi įtraukia vis platesnius istorinius reiškinius: nuo pagrindinio intrigos mazgo (Soplicų ir Horeškų šeimų nesantaikos) einama prie Jackaus Soplicos mįslingo likimo, santykių su rusų valdžios atstovais ir Napoleono armijos įžengimo. „Pono Tado“ veiksmo erdvė smarkiai išsiplečia — kūrinį galima laikyti visos tautos gyvenimo, lūkesčių modeliu. Gana tipiškas ir ankstesnio avantiūristo Jackaus — vienuolio Robako — likimas, kuriame rado atgarsį svarbios ano meto lenkų nacijos problemos. A. Mickevičius šiuo portretu siekė parodyti susiskaidžiusiems į priešiškas stovyklas, nuolat besivaidijantiems Paryžiaus emigrantams kelią į vienybę. Jackus, ankstesnis vaidininkas ir smurtininkas, pabėga į užsienį, kartu su lenkų legionais kaunasi įvairiuose mūšiuose už Žečpospolitos atkūrimą, o vėliau tapęs konspiratoriumi, agituoja šlėktą į naują sukilimą. Tokiu būdu vėl išryškėja naujais akcentais pažymėta pagrindinė A. Mickevičiaus tema. Dėl nuolatinio dėmesio tautos likimui, jautraus ir įkvėpto tėvynės gamtos, papročių (poemoje iškeltas platus kodeksas etinių, elgesio normų, kurių puoselėtojai — visų pirma Teisėjas, Pakamorė, Voiskis), buities vaizdavimo „Poną Tadą“ literatūros tyrinėtojai neretai vadina „terapeutiniu“ kūriniu. Poetas stiprino praradusių tėvynę žmonių dvasią, sukūrė gražų poetinį pasaulį, kuriame vyrauja tradicinės vertybės, pastovumas, aiškūs

ir suprantami žmonių santykiai. Poema — tai atsisveikinimas su idealizuotu vaikystės kraštu, pagarbos ir meilės tėviškei išraiška. Kartėlio, pesimistinių nuotaikų kupinas „Pono Tado" epilogas dar kartą išryškino itin skaudžiai romantikų išgyvenamą prarają tarp idealaus pasaulio ir tikrovės.

Įkvėptomis „Pono Tado" strofomis trisdešimt šešerių metų poetas dar kartą patvirtino, jog jis yra talentingiausias lenkų rašytojas. Poema epopėja buvo jo gulbės giesmė: vėlesni metai, kupini gyvenimo permainų, visuomeninio aktyvumo, atnešė nedaug ryškių kūrinių. Iš jų išsiskiria meditacinė filosofinė lyrika, parašyta dirbant Lozanos Akademijoje (1839—1840). Kūrybinio išsekimo, nenoro grįžti prie poezijos priežasčių buvo daug — tai ir šeimos gyvenimo nesklandumai, pragaištingi santykiai su sektantu „mesiju" A. Tovianskiu, dažni lenkų emigrantų kivirčai, ir didelio darbo reikalaujančios paskaitos Paryžiaus Kolež de Frans katedroje. Ypač daug poeto energijos atėmė nenusisekę bandymai suorganizuoti lenkų emigrantų legionus. Tarsi pratęsdamas nuolat kūryboje skambančius kovos už laisvę motyvus, poetas ir publicistikos straipsniuose, skelbtuose jo paties redaguojamame laikraštyje *La Tribune de Peuples* („Tautų tribūna"), ir asmeniniu pavyzdžiu siekė įkvėpti drąsą ir viltį pavergtų tautų atstovų širdyse. A. Mickevičius aistringai pasisakė prieš bet kokią tironiją, aukštino internacionalistinę Europos tautų vienybę, — tai atsispindėjo ir revoliucinio judėjimo lozunge „Už mūsų ir jūsų laisvę", ypač populiariame tarp lenkų emigrantų. 1855 m. Konstantinopolyje, burdamas lenkų karius į žygį prieš Rusiją, poetas susirgo ir mirė.

A. Mickevičiaus ryšiai su Lietuva labai platūs ir įvairūs. Tai ir gausūs lietuviški motyvai (visuose žymiausiuose poeto kūriniuose vienaip ar kitaip iškyla Lietuva), ir bičiuliai, pažįstami, ir studijos Vilniaus universitete. Antra vertus, A. Mickevičius pats įvairiomis progomis dažnai pareikšdavo, jog yra lietuvis. Todėl natūralu, kad jo kūryba buvo ypač dažnai verčiama į lietuvių kalbą, parafrazuojama, perdirbinėjama. Antai garsi „Konrado Valenrodo" daina apie Viliją buvo verčiama net 13 kartų, o apskritai A. Mickevičiaus kūrinius lietuviškai perteikė daugiau kaip 50 vertėjų. Pirmieji vertimai (K. Nezabitauskio-Zabičio, L. Jucevičiaus, V. Zagurskio-Ažukalnio) pasirodė dar autoriui esant gyvam. Vėliau A. Mickevičiaus poeziją vertė tokie rašytojai, kaip J. Žilius-Jonila, A. Fromas-Gužutis, S. Dagilis, V. Kudirka, M. Gustaitis. Itin daug, populiarinant ir verčiant didžiojo romantiko kūrinius, nusipelnė įžymūs mūsų poetai V. Mykolaitis-Putinas, Just. Marcinkevičius, E. Mieželaitis ir kt.

A. Mickevičiaus kūryba turėjo didelę įtaką lietuvių literatūros raidai. Studijoje „Adomas Mickevičius ir lietuvių literatūra", išsamiai nušvietęs „Konrado Valenrodo" autoriaus santykius su Lietuva, V. Mykolaitis-Putinas rašo: „Jau vien iš „Vilijos" vertimų, išbarstytų viso šimtmečio mūsų literatū-

rinio gyvenimo kely, galėtume susidaryti lietuvių literatūrinės kalbos posūkių ir svyravimų vaizdą“[7]. Ypač didelę reikšmę didžiojo romantiko kūriniai turėjo XIX a. pabaigoje, atgimstant lietuviškam žodžiui. „Istorinis pasakojimas, A. Mickevičiaus naudotas lyrikoje ir poemoje, plačiai pasklido lietuvių eilėraščiuose nacionalinio judėjimo pakilimo metais kaip viena iš jo tematinių ir siužetinių dominančių“,— teigia V. Kubilius[8]. Sunku surasti žymesnį lietuvių rašytoją, kuriam būtų svetimas A. Mickevičiaus vardas, jo paties menas. Lietuviškų poeto kūrybos atgarsių bibliografija[9] sudaro per šimtą teksto puslapių. Lietuvių skaitytoją domina taip pat klausimas, ar didysis poetas mokėjęs lietuviškai,— nuodugni A. Mickevičiaus užrašytų lietuvių liaudies dainų ištraukų filologinė analizė liudija, jog lietuviškas žodis jam buvo suprantamas. Tai patvirtina ir jo paties žodžiai, pasakyti 1827 m. Maskvoje per filareto K. Daškevičiaus vardines: *„Będę tłumaczyć myśli Daszkusa /i jego litewskie słowa“* („Versiu Daškaus mintis/ ir jo lietuviškus žodžius“)[10].

Sugestyvi ir universali meninių vaizdų kalba, įstabus poetinio pasaulio rūmas, iškylantis A. Mickevičiaus kūryboje, neblėstanti taurios asmenybės šviesa užtikrina romantiko poezijos nemirtingumą, skaitytojų dėmesį ir pagarbą.

ALGIS KALĖDA

[7] *Mykolaitis-Putinas V.* Raštai. T. VII. V., 1962, p. 556.

[8] *Kubilius V.* Lietuvių literatūra ir pasaulinės literatūros procesas. V., 1983, p. 60—61.

[9] Žr. Adomas Mickevičius. [Parengė *Šiaudinienė K., Riškus J.*] V., 1982.

[10] Žr. Archiwum filomatów. T. 1. Na zesłaniu. Wrocław, 1974, s. 213.

PAAIŠKINIMAI

Tomą sudaro trys skyriai: lyrika (be lyrinių eilėraščių, čia dedami „Sonetai" bei „Krymo sonetai"), baladės ir romansai, poemos („Konradas Valenrodas", „Vėlinės" ir „Ponas Tadas"). Skirstymas, aišku, sąlygiškas, nes lyrikos elementų randame ir A. Mickevičiaus baladėse bei romansuose, tačiau, leidėjų nuomone, šitokia klasifikacija geriau padės skaitytojams suprasti A. Mickevičiaus poetinių formų įvairovę, pagaliau — ir jo kūrybinę evoliuciją.

Išdėstant kūrinius skyriuose ir poskyriuose, pateikiant poezijos bei kitus tekstus ir juos datuojant, vadovautasi naujausiu mums prieinamu lenkišku A. Mickevičiaus raštų leidimu: Adam Mickiewicz. Dzieła poetyckie. T. 1—3. Warszawa, „Czytelnik", 1979, taip pat Adam Mickiewicz. Pan Tadeusz. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, Zaklad Narodowy im. Ossolińskich [1971].

Tuo tarpu dar ne visų A. Mickevičiaus kūrinių datos tiksliai nustatytos. Šioje knygoje prie tekstų žymimos senuoju stiliumi paties autoriaus, nekeliančios abejonių datos ir abejotinos ar spėjamos datos (taip pat senuoju stiliumi), pateikiamos laužtiniuose skliaustuose. Laužtiniuose skliaustuose, kaip ir originale, kuriuo remiamasi, spausdinamos poeto eilėraščių leidėjų pridėtos antraštės.

Spausdinamų lietuviškų tekstų pagrindą sudaro A. Mickevičiaus kūrinių serijos tritomis: Lyrika. Baladės. Poemos. Vilnius, 1975; Vėlinės. Vilnius, 1976; Ponas Tadas. Vilnius, 1978, tačiau nemaža dalis kūrinių vertėjų dar taisyta ir redaguota.

Tekstuose autoriaus paaiškinimai nurodomi žvaigždute, redakcijos — skaičiumi (ši numeracija ribojasi vienu skyrium, o poemų skyriuje — vienu kūriniu), išnašose prie tekstų pateikiami redakcijos paaiškinimai — skaičiumi su žvaigždute.

LYRIKA

Miesto žiema

Eilėraštis pirmą kartą išspausdintas savaitraštyje „Tygodnik Wileński" 1818 m. Poetas jį skaitė viename filomatų susirinkime.

[1] *Driadės, faunai šypsosi...*— Driadė — graikų deivė, medžių globėja. Faunas — romėnų dievas, miškų ir laukų globėjas.

[2] *Ar ilsisi ant Vilijos krantų.*— T. y. Neries. Yra pagrindo manyti, kad Vilija — irgi baltiškas Neries pavadinimas, plg. jos intako Vilnios vardą.

[3] *Cererą greit už Plutą atiduoda...*— T. y. parduoda grūdus, derlių. Cerera — romėnų žemdirbystės, derlingumo deivė. Plutas — graikų turtingumo įasmeninimas. Apie Lietuvos ir Baltarusijos dvarininkų paprotį leisti žiemos mėnesius (ir pinigus) Vilniuje rašo daugelis ano meto memuaristų.

[4] *...rytiečių balzamu...*— T. y. kvapniu, iš Rytų (gal Turkijos) atvežamu skysčiu plaukams tepti.

[5] *...svaiginas dūmų kartumu.*— Rūkymas tuo metu dar buvo šiokia tokia naujovė. A. E. Odinecas prisiminimuose rašo, kad filomatų subuvimuose „vienas Adomas... turėjęs privilegiją pypkiuoti" (Wspomnienia z przeszłości. Warszawa, 1884, p. 158).

[6] *Iš karto į roges...*— Sniegas ano meto Vilniaus gatvėse nebuvo valomas.

[7] *...vengriną šimtametį.*— Vengrinas (lenk. *węgrzyn*) — senas vengrų vynas.

[8] *punšas* — alkoholinis gėrimas iš vyno, romo, citrinos rūgšties ir prieskonių, patiekiamas karštas vazose.

[9] *muskatas* — saldus desertinis malonaus aromato vynas.

[10] *...„faraono" lošikus...*— Faraonas — anuo metu azartinis kortų lošimas.

[11] *...varinės... / ...nutekintus dramblius.*— Kalbama apie biliardo žaidimą. Biliardo kamuoliai buvo daromi iš dramblio kaulo, iš čia — drambliai.

„Mes įžvelgėm seniai į praeities gelmes..."

Tai — nebaigtos poemos „Bulvė" fragmentas (309—328 eilutės). Ją A. Mickevičius rašė 1819 m., grįžo prie jos 1821 m. pradžioje, bet nebaigė nė II giesmės. 1819.II.16 ji buvo skaitoma filomatų susirinkime. Poeto sumanymą atskleidė A. E. Odinecas: „Herojinę [poemos] dalį turėjo sudaryti Amerikos, kur pirmiausia buvo aptiktos bulvės, atradimas, antrą dalį — jų auginimas ir vartojimas pas mus, arba veikiau juokaujama forma turėjo būti pavaizduotas mūsų kaimo gyvenimas ir papročiai" (Listy z podróży, 1884).

[12] *...laužai kraujuoti dega.*— Turima galvoje inkvizicijos laužai. Čia ir aukščiau viduramžiai vertinami Švietimo epochos požiūriu.

[13] *...nauja žvaigždė padangėj sušvytės...*— Originale: *nad Światem Nowym swobód gwiazda błyśnie* (viršum Naujojo Pasaulio sušvytės laisvių žvaigždė). Kalbama apie anglų kolonijų Šiaurės Amerikoje išsivaduojamąjį karą 1775—1783 m.

[14] *...Kapitolio bonios...*— Kapitolijus — JAV kongreso rūmai. Senovės Romoje ant Kapitolijaus kalvos buvo Jupiterio šventykla.

[15] *...liaudis didvyrė... / Europą išvaduos...*— Čia ir toliau kalbama apie amerikiečių išsivaduojamosios kovos poveikį Didžiajai prancūzų buržuazinei revoliucijai.

Prisiminimas

Spėjama, kad sonetas parašytas 1818 m. pavasarį. Jį poetas du kartus skaitęs filomatų susirinkimuose: 1818.V.19 ir 1819.VI.1. Vargu ar soneto adresatė — Marilė Vereščakaitė, nes ši išgarsėjusi meilė suliepsnojo 1820 m. vasarą, kurią poetas leido Vereščakų dvare.

[16] *O Laura...*— Petrarkos pavyzdžiu, šiuo vardu daugelis poetų kreipdavosi į savo poetinės meilės adresatę.

Daina („Vainikais galvas vainikuokim...")

Šią dainą draugams filomatams Mickevičius atsiuntė iš Kauno. Ji turėjo būti dai-

nuojama Pranciškaus Malevskio vardinėse 1819.XI.1. Daina netrukus paplito tarp filomatų ir filaretų, nors kurie ne kurie poeto draugai (Ježovskis) piktinosi, kad programiniais šūkiais pagrįstas tekstas „valkiojamas" gegužinėse.

[17] *...atsimint Statutą.*— T. y. filomatų organizacijos nuostatus.

[18] *Tėvynė, mokslas ir dorovė.*— Filomatų programinis šūkis.

[19] *Narsumas, darbas ir vienybė.*— Kitas programinis filomatų šūkis.

Odė jaunystei

Odė parašyta Kaune 1820 m. gruodžio pabaigoje. Jaunatviškas entuziazmas, veiklos troškimas, išreikštas kokybiškai naujomis stilistinėmis priemonėmis (metrinės darnos nepaisymas, loginių ryšių sugriovimas) iš pradžių buvo nesuprantamas vilniškiams poeto bičiuliams, tik P. Malevskis, gerai susipažinęs su F. Šilerio kūryba, sugebėjo jiems atskleisti „Odės" poetinį naujumą ir grožį.

[20] *Jūreivis, vairas, laivas — viskas jis.*— Tradicinis antikos poetų posakis, kuriuo apibūdinamas vienas jūrų moliuskas, plaukiojantis savo kiaute.

[21] *...kapos hidras...* — Kalbama apie antikinės mitologijos didžiausią didvyrį Heraklį, nukapojusį daugiagalviam slibinui — hidrai galvas. Šį žygdarbį Heraklis atliko ne „būdamas vaiku", bet vėliau.

[22] *kentaurai* — mitologinės būtybės, pusiau žmonės, pusiau žirgai.

[23] *Iš pragaro... / Ir parsineš iš rojaus laurus.*— Heraklis išvadavo požemio karalystėje kalinamą Tesėją, Atėnų herojų, nušokusį į Poseidono rūmus įmesto žiedo ieškoti. Vėliau Dzeusas nusineše Heraklį į dangų. Ten jis tapo nemirtingas ir gavo į žmonas Hebę (Jaunystę), Dzeuso ir Heros dukterį.

[24] *Pasistūmėk... planeta! / Naujus parinkom tau kelius.*— Vaizdo pamatas — viduramžiškas pasaulio supratimas: viduryje — nejudanti žemė, aplinkui — sferomis skriejančios kitos planetos.

[25] *...stichijos grumėjo... / ...siautėjo chaoso gaivalai...*— Čia ir toliau antikos laikų pažiūros apie pasaulio sukūrimą (*iš pirmapradžio chaoso*) suplakamos su bibliniais vaizdiniais (*dievo „Tebūnie!"*).

[26] *Išganymo greit saulė patekės.*— Išganymas čia turi ne teologinę, bet politinę prasmę, ši sąvoka sietinà su Didžiosios prancūzų buržuazinės revoliucijos šalininkų skelbiama visuomenės gelbėjimo idėja.

Filaretų daina

Spėjama, kad dainą poetas atsivežė į Vilnių 1820 m. pabaigoje. Čia — tarp filomatų, filaretų ir šiaip studentų — ji netrukus labai išpopuliarėjo. Vėliau tapo vienas svarbiausių įkalčių filomatų proceso metu, nors tardymo komisijai nepavyko nustatyti dainos kūrėjo, galbūt todėl, kad tardomieji nurodinėjo vis kitokius jos autorius: Emeriką Stanevičių, Tomą Paulavičių ir kt. (St. Pigoń. Głosy sprzed wieku. 1924, p. 122).

[27] *Tarp manuskriptų dulkių...* — T. y. prie senų rankraščių. Daina poetas kreipiasi į įvairius filaretų poskyrius: čia — į filologus, toliau — į teisininkus, chemikus, pagaliau į fizikus ir matematikus.

[28] *Bakchas* — romėnų vyno ir linksmybių dievas.

[29] *...pėdai / Pritrūko atspirties.*— Archimedui (apie 287—212 pr. m. e.), garsiajam graikų mokslininkui, sverto išradėjui, priskiriami žodžiai: „Suraskite man tokią vietą, kur galėčiau atsistoti, ir aš pajudinsiu Žemę". Lietuvos mokyklose šis posakis fizikos mokytojų šitaip perfrazuojamas: „Duokite man atramos tašką, ir aš pajudinsiu Žemę".

[30] *Pajudint žemę bando / Niutono išmintis...*— Izaokas Niutonas (1642—1727) atskleidė traukos dėsnį. Čia kalbama apie Tomą Zaną (1796—1855), matematikos studentą, norintį patraukti per draugijos narius moraliniais filaretų principais visą jaunimą — „pajudint žemę".

[31] *Akis užspaus tau Felė...*— Šiuo metu neįmanoma pasakyti, apie kokią Felę čia kalbama. Pasak A. E. Odineco, tai Felicija Micevičiūtė, T. Zano mylimoji.

Skiriama K... fon D...

Spėjama, kad eilėraštis parašytas 1821 m. pabaigoje. Buvo manoma, kad K... fon D...— tai Jonas Kristoforas Damelis (1780—1840), tapytojas, Smuglevičiaus ir Rustemo mokinys, tačiau ilgainiui paaiškėjo, kad 1821 m. antrojoje pusėje jis jau buvo Sibire (išsiųstas į Tobolską 1820 m., paleistas laisvėn 1822 m.). L. Podhorskis-Okoluvas mano, kad Marilės miniatiūrą galėjo nutapyti Karolis Dicas. Meno istorikas Vladas Drėma knygoje „Pranciškus Smuglevičius" (Vilnius, 1973) kalba apie du brolius Damelius: Joną, žinomą portretistą ir istorinių kompozicijų autorių, ir Kristupą, miniatiūristą, P. Smuglevičiaus mokinį Vyriausiojoje Lietuvos mokykloje ir Vilniaus universitete 1803—1807 m. (p. 347). V. Drėma, maloniai sutikęs pakonsultuoti šiuo klausimu, mano, kad kriptonimas K... fon D... neabejotinai reiškiąs Kristupą Damelį.

[32] *Tą laimę, kur lemtis užtemdė man seniai...*— Eilėraštyje itin ryškus nelaimingos meilės Marilei Vereščakaitei motyvas.

[33] *Minervos riteris...*— T. y. išminties gerbėjas, mokslo riteris, mokytojas. Čia ir toliau poetas kalba apie mokytojavimo metus Kaune.

Improvizacija, skirta E. Sledzejevskai

Spėjama, kad eilėraštis parašytas prie Baltijos jūros. Tikrai nežinoma, kur poetas ilsėjosi — Palangoje ar Krance (dab. Zelenogradskas). Eleonora Sledzejevska-Nelavickienė — Kauno mokyklos mokytojo Juozapo Nelavickio žmona. Su Nelavickių šeima poetas palaikė draugiškus santykius.

Skiriama M.

Eilėraščio poetinė adresatė — Marilė Vereščakaitė.

[34] *Tenai, kur mes liūdėjom, kur skardeno...*— Marilė Vereščakaitė ištekėjo už Laurynо Putkamerio 1821.II.14. Baltininkuose, Putkamerio dvare netoli Beniakainių, lankydavosi ir Mickevičius (A. E. Odyniec. Wspomnienia z przeszłości, p. 252—256).

Skiriama... į albumą

Eilėraščio adresatas neaiškus, manoma, kad tai Karolina Kovalskienė, Kauno gydytojo žmona. Parašytas prieš 1824.VII.14. Kūrinio mintis paremta anuo metu populiaria gamtos mokslų teorija, kad skirtingos dalelytės viena kitą traukia, o giminingos stumia.

[Į Liudvikos Mackevičaitės albumą]

Eilėraštis įrašytas 1824.X.22 į Liudvikos Mackevičaitės, Igno Chodzkos sužadėtinės, albumą. Mackevičių namai buvo Didžiosios (dabar Gorkio) ir Savičiaus gatvių kampe. Eilėraštį Mickevičius sukūrė gavęs įsakymą važiuoti iš Vilniaus į Rusiją (vyko per Kauną ir Rygą į Peterburgą).

Į S. B. albumą

Eilėraštis parašytas 1824.X.22 Salomėjai Bekiu — profesoriaus Augusto Bekiu žmonai, literatūros ir muzikos gerbėjai. Jos sūnus (iš pirmos santuokos) — antras didysis lenkų romantikas Julius Slovackis. Šis eilėraštis — paskutinis Mickevičiaus Vilniuje parašytas kūrinys.

Keleiviai

Eilėraštis parašytas 1825.II.10 Holovinskių dvare Steblove (Ukrainoje), kur poetas sustojo keliaudamas į Odesą. Holovinskio „rūmai" prie Rosės upės minimi „Pono Tado" IV knygoje.

Jūreivis

Atrodo, eilėraštis buvo įrašytas į Joanos Zaleskos, gimusios Ribickos, albumą. Su Zaleskiais poetas susipažino keliaudamas iš Peterburgo į Odesą, vėliau lankėsi jų namuose Odesoje.

Pasipiršimas

[35] *Reik sodžių, sielų...*— T. y. baudžiauninkų, plg. N. Gogolio kūrinio „Mirusios sielos" pavadinimą.

Skiriama D. D. Elegija

Kriptonimas D. D. tuo tarpu neišaiškintas. Nežinoma, ar tuo kriptonimu užšifruota viena moteris, ar kelios.

[36] *...kaip sirena...*— Pasak graikų mitų, sirenos gyveno ant pakrantės uolų ir gražiu dainavimu viliojo jūreivius į pražūtį.

Mano draugei

Manoma, kad eilėraštis parašytas Maskvoje 1827 m.

Mano bičiulės nepažįstamai sesei

Eilėraštis skirtas Paulinai Maševskai, gimusiai Ribickai, Joanos Zaleskos seseriai (plg. eil. „Jūreivis" paaiškinimus).

[Kai paukščiai išskrenda...]

Eilėraštis parašytas Maskvoje 1829.IV.6 į Karolinos Jeniš (1807—1893) albumą. Ją poetas mokė lenkų kalbos, „galimas daiktas, iš visų moterų, mylėjusių Mickevičių, ji mylėjo labiausiai ir suprato jį geriausiai" (J. Kleiner. Zarys dziejów literatury polskiej, 1972). Vėliau, ištekėjusi už rusų literato N. Pavlovo, jinai išgarsėjo kaip poetė.

Skiriama...

Tai paskutinis poeto eilėraštis, skirtas Marilei.

Špliugenas (Splügenpass) — kalnų perėja tarp Šveicarijos ir Italijos.

[Ak, tie medžiai jau pražydo...]

[37] *...klajūnai minestreliai...*— Viduramžių poetai klajūnai — meilės dainiai, trubadūrų ir truverių kūrybos atlikėjai (iš senosios prancūzų k. *menestrel*).

Pulkininko mirtis

Eilėraščio siužetas pagrįstas 1831 m. sukilimo įvykiais — čia vaizduojama sukilėlių būrio vado Emilijos Pliaterytės (1806—1831) mirtis. Į lietuvių kalbą šį eilėraštį buvo išvertęs ir JAV „Tėvynėje" 1909 m. paskelbęs K. Vairas-Račkauskas („Vado mirtis").

[38] *...kaip Čarneckis prieš mirtį...*— Steponas Čarneckis (1599—1665) — garsus lenkų karvedys, mirė nuo žaizdų po žygio prieš sukilusius kazokus. Prieš mirtį jis liepė įvesti į valstiečio trobą, kur gulėjo, savo kovos žirgą ir su juo atsisveikino.

[39] *Tadas Kosciuška* (1746—1817) — 1794 m. sukilimo vadas, kilęs iš istorinės Lietuvos.

Ordono fortas

Eilėraštis išspausdintas Stepono Garčinskio (1805—1833) „Poezijos" II tomo (Paryžius, 1833) pabaigoje (kaip generolo J. Uminskio kūrinys) su prierašu: „Šį eilėraštį, rašytą Garčinskio pasakojimų įtakoje, dedu tarp bičiulio kūrinių kaip mūsų bendrą nuosavybę. Skiriu jį paskutiniajam lenkų vadui, nesielvartavusiam dėl mūsų reikalo ir norėjusiam iki pat galo kovoti".

S. Garčinskis, 1830—1831 m. sukilimo dalyvis, buvo generolo J. Uminskio, vadovavusio Varšuvos gynybai pietuose ir pietvakariuose, adjutantas. Čia, tarp Volios ir Ščenslivicų, buvęs ir poeto vaizduojamas 54 fortas (redutas), kurio artilerijai vadovavo Julijonas Konstantas Ordonas (1805—1886). Kai carinė kariuomenė pirmąją apgulos dieną pralaužė pirmąjį Varšuvos gynybos žiedą, užimtame forte sprogo šaudmenų sandėliai. Manyta, kad sandėlius išsprogdino ir pats juose susisprogdino Ordonas. Tačiau Ordonas liko gyvas, emigravo į Škotiją, 1848 m. dalyvavo Vengrijos revoliucijoje, Krymo karo metais vadovavo artilerijos baterijai, vėliau Dž. Garibaldžio pulkuose kovojo už Italijos laisvę. 1886 m. Florencijoje baigė gyvenimą savižudybe.

[40] *Adjutantas* — S. Garčinskis.

[41] *Atūžia sviedinys ir... / ...velėną rausia...*— Negraižtvinės, pro vamzdžio galą užtaisomos patrankos sviedinys sprogdavo ne nuo detonatoriaus, bet nuo padegamojo įtaiso (dagties), šūvio metu užsidegančio vamzdyje. Pasiekę žemę, tokie sviediniai sprogdavo ne iš karto, dėl apvalios formos šokinėdavo, rikošetuodavo.

[42] *Kibitkos tremtinių...*— Žr. „Vėlinių" paaiškinimus, 156.

[43] *...lig Chivos.*— Chivos chanatas XVI—XIX a.— feodalinė valstybė į pietus nuo Aralo, tarp Kaspijos ir Sirdarjos žemupio (dabar Turkmėnijos TSR ir Uzbekijos TSR teritorija). XVIII a. pradžioje bandyta primesti chanatui Rusijos valdinybę. Poeto gyvenamuoju metu Rusijos imperijai priklausė Chivos šiaurės kaimynai — dalis buv. Kazachų chanato žemių (žuzų).

[44] *...tvirtoves turkų aižo...*— Rusijos ir Turkijos karas prasidėjo 1828 m. pavasarį Balkanų pusiasalyje ir Užkaukazėje. 1829 m. I. Dibičiaus vadovaujama rusų armija įžengė į Adrianopolį. Turkija buvo priversta pasirašyti taikos sutartį.

[45] *...Paryžius jam padus iš baimės laižo...*— Po 1831 m. Liepos revoliucijos stambiosios buržuazijos statytinis Luji Pilypas siuntė savo pasiuntinius į Peterburgą pas Nikolajų I. Luji Pilypui rūpėjo visų stambiųjų Europos monarchijų pripažinimas.

[46] *...Kazimieraičių ir Boleslovų...*— Rusijos carai buvo tituluojami ir Lenkijos karaliais.

[47] *Kaukazo vadas...*— Feldmaršalas I. Paskevičius, caro numylėtinis, pagarsėjęs pergalėmis Užkaukazėje, 1831 m. birželio mėn. perėmė iš I. Dibičiaus vadovavimą carinei

armijai, kovojančiai prieš Lenkijos kariuomenę. Jis ir užėmė Varšuvą 1831 m. rugsėjo 6—8 d.

[48] *...peržiūrų metu prie kunigaikščio rūmų.*— Aleksandro I ir Nikolajaus I brolis ir caro vietininkas Lenkijoje didysis kunigaikštis Konstantinas ėjo Lenkijos karalystės vyriausiojo kariuomenės vado pareigas. Jis labai mėgo kariuomenės paradus ir peržiūras.

Exegi munimentum aere perennius...

Po eilėraščiu poeto prierašas: „Šias eiles įkvėpė Pran. Gžimalos vizitas". Pranciškus Gžimala (apie 1790—1871) — Varšuvos publicistas, vėliau — emigrantas. Paskelbęs Varšuvoje pirmąją Mickevičiaus „Eilėraščių" recenziją, Gžimala ir emigracijoje dėjosi esąs jo užtarėjas. Poetas į tai žiūrėjo su geraširdiška pašaipa.

[49] *Exegi munimentum aere perennius.*— „Pasistačiau už bronzą tvirtesnę tvirtovę" (*lot.*), garsios Horacijaus odės „Exegi monumentum..." (III 30) pirmos eilutės parafrazė.

[50] *...Vavelio ir Pacų rūmų šlovę...*— Vavelis — lenkų karalių rūmai Krokuvoje, šiuo metu — muziejus. Jo požemiuose palaidoti T. Kosciuška ir A. Mickevičius (palaikai perkelti vėliau). Antanas Pacas (mirė 1774), Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštininkas, buvo pasistatęs Jiezne puošnius rūmus, kurie sudegė 1837 m. (plg. S. Morawski. Kilka lat młodości mojej w Wilnie. Warszawa, 1924, p. 391—399). Originale: „Paców w Wilnie gmach", bet čia turbūt *poetica licentia.*

[51] *Nuo Virtembergo rankos...*— Adomas Virtembergas, vokiečių kunigaikščio ir Marijos Čartoriskos sūnus, tarnavo karininku caro armijoje ir 1831 m. sukilimo metu vadovavo Čartoriskių rūmų Pulavuose (prie Varšuvos) artileriniam apšaudymui.

[52] *...Lietuvon... / Gabena žydas mano tomelius slaptai.*— Po 1831 m. sukilimo Rusijos valdomoje buv. Lietuvos—Lenkijos valstybės dalyje poeto kūriniai buvo uždrausti, jie čia pakliūdavo kontrabandos keliu.

[Sargybinių lydimą grabą eglinį...]

1833 m. pradžioje Mickevičius rūpinosi džiova mirusio bičiulio S. Garčinskio „Eilėraščių" išleidimu, kuriuos ne kuriuos taisė, vieną kitą net papildė. Šiuo eilėraščiu buvo papildytas Garčinskio kūrinys „Išdavikas".

SONETAI

1826 m. Maskvoje buvo išleistas A. Mickevičiaus „Sonetų" tomelis. Prieš „Krymo sonetų" ciklą poetas išspausdino daugiau nei dvidešimt sonetų meilės tema. Vienuose — aiškūs meilės Marilei atgarsiai, kituose veikiau atsispindi saloniniai nuotykiai, poeto patirti Odesoje. Justino Marcinkevičiaus išversti, lietuvių kalba jie buvo išleisti 1961 m., pavadinti „Meilės sonetais" (pakartotinai — 1969 m., leid. „Lyrika. Baladės. Poemos" 1975 m.).

[53] [*Moto*]. *Quand'era in parte altr'uom da quel, ch'io sono.*— Kai buvau iš dalies kitu žmogumi, nei esu (*it.*). Petrarkos (1304—1374) įžanginio soneto frazė, kuria šis italų Renesanso poetas apibūdino skaitytojams savo sonetus kaip jaunystės metų kūrybą.

V

[54] *Baugina grandines ant rankų tau uždėjęs.*— Kalbama apie poeto mylimosios santuoką su kitu.

VI. Rytas ir vakaras

[55] *O Laura pažvelgė...*— Pirmojoje soneto redakcijoje buvo Marija. Laura — čia ir kitur — supoetintas mylimosios įvaizdis, pasiskolintas iš Petrarkos.

VII. Iš Petrarkos

[56] [*Moto*]. *Senuccio i'vo'che sappi.*— Senuči, ar nori žinoti (*it.*). Tai vieno Petrarkos soneto pradžia. Mickevičiaus sonetas — minėto Petrarkos kūrinio laisvas vertimas.

IX. Medžiotojas

[57] *Diana* — romėnų medžioklės deivė. Pasak A. E. Odineco, Mickevičius Baltininkuose dažnai jodavęs medžioti su L. Putkameriu ir Marile („Wspomnienia z przeszłości", p. 256).

[58] *Kainas* — biblinių pirmųjų žmonių Adomo ir Ievos sūnus, nužudęs savo brolį Abelį.

X. Palaiminimas

[59] *Iš Petrarkos.*— Autografe minimas Petrarkos sonetas „Benedetto il giorno" („Palaiminta diena"). Mickevičiaus sonetas — Petrarkos kūrinio laisvas vertimas.

[60] *...išdykėlis Amūras...*— Romėnų meilės dievaitis Amūras būdavo vaizduojamas kaip padauža berniukas su lanku ir strėlėmis.

XI. Rezignacija

[61] *Ir žemiška dukra, ir dangiška šventoji...*— Čia žemiškoji meilė priešpastatoma dangiškajam, sudvasintam jausmui.

XII. Skiriama...

[62] *Erškėtis liks kapuos beliūdinčiai kolonai.*— T. y. tam, kas miršta, kas pasmerkta užmiršimui, nykimui.

XVIII. Skiriama D. D. Vizitas

[63] *Skiriama D. D.*— Plg. elegijos „Skiriama D. D." paaiškinimus.

XIX. Vizituojantiems

[64] *...kad Graikijoj maištai.*— Kalbama apie 1821—1829 m. graikų nacionalinio išsivadavimo kovą, kurią įdėmiai sekė visa Europa.

XX. Atsisveikinimas

[65] *Kai laurų vainiku tave papuošt norėjau...*— Čia — pagerbti, apdainuoti.

[66] *Vos vardą ištariau...*— Matyt, Lauros vardą, plg. 12 šio soneto eilutę. Lauros ir laurų sugretinimą mėgo Petrarka.

XXI. Danaidės

[67] *...amžius tas, auksinis...*— Antikos požiūriu — pirmykštė, laiminga visuomenė.

[68] *...balandis buvo reikalingas.*— Turbūt pašto balandis, kuriais būdavo siunčiami laiškai.

[69] *danaidės* — graikų mitologijoje legendinio karaliaus Danajo dukterys, vestuvių dieną iššudžiusios savo vyrus. Buvo už tai pasmerktos požemio karalystėje amžinai nešioti kiaurais rėčiais vandenį į bedugnę statinę. Čia danaidės — godumo, besotybės simbolis.

XXII. Ekskuza

[70] *ekskuza* — pasiteisinimas, atsiprašymas (iš pranc. *excuse*).

KRYMO SONETAI

A. Mickevičius viešėjo Kryme 1825 m. rugsėjo—spalio mėn. Jo bendrakeleiviai buvo generolas I. Vitas, Pietų Rusijos karinių gyvenviečių viršininkas (tuo metu vadovavęs dekabristų sekimui), Karolina Sobanska bei jos persenęs vyras, Karolinos brolis Henrikas Ževuskis (Rzewuski, 1791—1866, vėliau — žinomas lenkų rašytojas, istorinių romanų autorius) ir Vito agentas Bošniakas, kelionės metu dėjęsis esąs gamtininkas. Manoma, kad šitokią kompaniją poetas pasirinko norėdamas valdžios akyse pasirodyti patikimas žmogus ir tuo būdu apsisaugoti nuo tolesnio persekiojimo.

1825 m. viešnagė Kryme — sudėtinė ilgos kelionės po Rusiją dalis. Jos maršrutas: Peterburgas—Vitebskas—Kijevas—Odesa—Akermanas—Odesa—Eupatorija. Iš čia jūra — į Simferopolį, po to Bachčisarajus—Balaklava—Jalta—Alušta—Eupatorija—Odesa—Charkovas—Maskva.

„Krymo sonetai" buvo išleisti Maskvoje 1826 m. (su „Sonetais"). Autoriaus paaiškinimai šiems sonetams atsirado pirmą kartą 1836 m., kai Poznanėje buvo išleista jo „Poezijos" knyga. Juos surašė, atrodo, „Poezijos" leidėjas Mučkovskis. Nežymiai pataisyti, jie buvo įtraukti į 1844 m. Mickevičiaus poezijos Paryžiaus leidimą.

Į lietuvių kalbą „Krymo sonetus" pradėta versti gerokai vėliau nei kitus poeto kūrinius. M. Brenšteino teigimu, Krokuvos universiteto bibliotekoje buvo J. A. Višteliausko 1880 m. verstų sonetų „Klonis Akermano" ir „Krymo varpelis" rankraščiai (M. Brensztejn. Bibliografia utworów Mickiewicza, przełożonych na język litewski.— „Źródła mocy", 1927, Nr. 1). Abu vertimai niekur nespausdinti, antra vertus, visai neaišku, ką reiškia pavadinimas „Krymo varpelis". Pirmas visus „Krymo sonetus" išvertė Motiejus Gustaitis, išleidęs 1909 m. Vilniuje leidinėlį „A. Mickevičiaus Krimo sonetai. Lietuvių ir lenkų kalbom. Vertė ir išaiškino M. Gustaitis". Vertimą palankiai priėmė ano meto kritika. A. Jakštas „Draugijoje" (1910, Nr. 38) rašė: „Žodžių apstybė tiesiog nuostabi. Mūsų jauniems poetams patartumėm kasdien skaityti tuos sulietuvintus „Krymo sonetus", kad geriau suprastų lietuvių kalbos turtingumą, plastiškumą ir elastiškumą".

Taikliausiai M. Gustaičio darbą įvertino 1955 m. V. Mykolaitis-Putinas: „Vertėjas, atrodo, buvo gerai šiam darbui pasiruošęs, nes, studijuodamas užsienyje, parašė disertaciją apie orientalinius elementus Mickevičiaus kūryboje, ypač „Krymo sonetuose". Vis dėlto, išskyrus pirmąjį sonetą ir vieną kitą posmą tolimesniuose, negalima šio vertimo laikyti pavykusiu. Gustaitis apskritai menkai valdė eiliavimo techniką ir neturėjo gyvos kalbos bei žodžio pajautimo. Ieškodamas lietuvių kalboje tinkamų priemonių išreikšti labai sudėtingiems „Krymo sonetų" vaizdams, jų prasmei ir tobulai meniškai formai, vertėjas nutolsta nuo gyvosios lietuvių kalbos, griebiasi retų žodžių, kala naujadarus, lipdo gremėzdiškus, sunkiai suprantamus posakius" (V. Mykolaitis-Putinas. Raštai. T. 8, p. 572).

V. Mykolaičio-Putino versti „Krymo sonetai" pasirodė 1948 m. Vėliau jie buvo pakartoti A. Mickevičiaus „Rinktinėje" 1955 m., o po vertėjo mirties — V. Mykolaičio-Putino „Raštuose" (t. 9, 1968, p. 7—24), leid. „Lyrika. Baladės. Poemos".

„Krymo sonetai" versti ir J. Graičiūno. Vertimai paskelbti jo eil. knygoje „Po žaibo sparnu" (1983).

[71] *[Moto]. Wer den Dichter will verstehen / Muss in Dichter's Lande gehen.*— Kas nori poetą suprasti, turi keliauti į poeto šalį (*vok.*).— Dvieilis iš J. V. Gėtės eil. ciklo persų poezijos motyvais „West-oestlicher Divan". Cituojama ne iš „Rojaus knygos" (Chuld Nameh. Buch des Paradiesen), kaip nurodo A. Mickevičius, bet iš „Papildymų" („Aus dem Nachlass").

I. Akermano stepės

[72] *Akermano stepės.*— Akermanas (nuo 1944 m.— Dnestro Belgorodas) — uostamiestis prie Dnestro limanų į pietvakarius nuo Odesos. XIX a. pradžioje neapgyvendintos žemės į šiaurės vakarus nuo Akermano buvo vadinamos Akermano stepėmis. Poetas šiose vietose lankėsi prieš kelionę į Krymą.

[73] *kurhanas* (iš tiurkų *kurgan* — miestas) — pilkapis Ukrainos stepėse.

[74] *...ugnys Akermano.*— Originale: *lampa Akermanu* — jūrų švyturio šviesos.

II. Jūros tyla

[75] *Tarkankuto aukštumoje.*— Tarchankutas — kyšulys vakarinėje Krymo pusiasalio dalyje.

[76] *...slepi polipą...*— Polipu čia vadinamas aštuonkojis, galvakojų klasės (*Octopoda*) jūros gyvūnas.

III. Plaukimas

[77] *...tinkle ištįso...*— Poetas tinklu vadina takelažą — burlaivio lynus ir virves (viršum denio). Prieš audrą burės nuleidžiamos, tada takelažas gali atrodyti kaip tinklas.

V. Kalnų vaizdas iš Kozlovo stepių

[78] *...iš Kozlovo stepių.*— Kozlovas — rusiškas turkų tvirtovės ir miesto Giozzlevo pavadinimas. Prijungus Krymą prie Rusijos (1783), Giozlevui buvo grąžintas senasis graikų kolonistų pavadinimas Eupatorija.

[79] *Mirza* (iš persų *mirza*, sutrumpinta *amir-zadã* forma) — emyro (kunigaikščio) sūnus. Čia — greičiausiai mokytas žmogus, Korano žinovas.

[80] *Divas, devas* (iš sanskrito *devás*, plg. liet. *dievas*) — indoiraniškas (ir indoeuropietiškas) dievo pavadinimas, Zaratustros mokymo įtakoje gavęs *demono, velnio* prasmę. Šiuo vardu demonus vadina daugelis tiurkiškų tautų, tarp jų ir Krymo totoriai. Plg., be to, autoriaus paaiškinimus.

[81] *Caregradu* (rus. Царьград) rytų slavai vadino Bizantijos imperijos sostinę Konstantinopolį (dabar — Stambulas).

VI. Bachčisarajus

[82] *...bašų kaktomis lytėti...*— Turkų imperijoje baša (teisingiau — paša) — aukštų karinių ir civilinių pareigūnų titulas, išlikęs kai kuriose arabų šalyse iki mūsų dienų. Valdovo sveikinimas kakta lytint žemę būdingas daugeliui feodalinių Rytų valstybių.

[83] *Haremo tai fontanas...*— Haremas (iš arabų *haram* — tai, kas uždrausta, šventa)

musulmonų šalyse: a) namo dalis, kur gyvena moterys, b) visos musulmono žmonos ir sugulovės, gyvenančios hareme.

VII. Bachčisarajus naktį

[84] *Spindįs nakties karalius...*— T. y. mėnulis (įvaizdis, artimas Rytų poezijai).

[85] *divanas* (iš turkų *dīvān*) — valstybės taryba senovės Turkijoje arba turkų aukščiausiasis teismas. Plg., be to, autoriaus paaiškinimus.

IX. Haremo kapai

[86] *...giltinės bunčukas.*— Bunčukas (iš turkų *bundžuk*) — turkų ir totorių karinio dalinio ženklas, medinis kotas, kurio viršuje — pusmėnulis ir arklio uodegos plaukai. Čia — vėliava.

[87] *Edenas* (iš šumerų *edin* — derlingas ir drėkinamas laukas; Babilonijos tekstuose — lyguma tarp Tigro ir Eufrato) — biblinis rojus. Čia — laimės šalis, vieta.

[88] *Netikėlio akis...*— T. y. kito tikėjimo žmogaus, ne musulmono.

[89] *...atleisk man, pranaše!* — Pranašu musulmonų šalyse vadinamas Mahometas (apie 570—632), islamo įkūrėjas.

XII. Alušta naktį

[90] *odaliska* (pranc. *odalisque*, iš turkų *odaŧyk* — kambarinė, sugulovė) senojoje Turkijoje — baltoji vergė sultono hareme (iš jų sultonas rinkdavosi žmonas).

XIII. Čatyrdahas

[91] *jančarai*, arba *janičarai* (iš turkų *jeni čeri* — nauja kariuomenė) — reguliarios turkų armijos rinktiniai pėstininkai. Iš pradžių šie daliniai būdavo komplektuojami iš nelaisvėn paimtų ir prievarta „sumusulmonintų" jaunų krikščionių, vėliau — iš ne turkų kilmės Osmanų imperijos valdinių, paprastai — Balkanų slavų, pagaliau — iš pačių turkų.

[92] *giauras* (iš persų *gāur, gābr*) — ugnies garbintojas. Iš pradžių musulmonai šiuo vardu vadino Zaratustros mokymo šalininkus, kurie, nenorėdami mirusių palaikais teršti šventųjų gaivalų — ugnies, oro, žemės, vandens,— atiduodavo lavonus plėšriesiems paukščiams — kondorams. Ilgainiui giauras islamo šalyse tapo niekinamu kitatikio pavadinimu.

[93] *...kaip drogmanas be jausmo...*— Drogmanas (tikslesnė forma *dragomanas*, iš arabų *tarkumān*) — Rytų šalyse: a) vertėjas ambasadose ar konsulatuose, b) turistų vadovas, mokantis svetimų kalbų.

[94] *Po kojomis laikąs...*— Originale: *podesŧawszy pod nogi* — pasitiesęs po kojomis. Įvaizdžiu parodomas rytietiškas (turkiškas) sėdėjimo būdas.

XIV. Piligrimas

[95] *marva* (*Morus alba*) — šilkmedis, vertinamas dėl valgomų vaisių, medienos ir lapų, kuriais maitinami šilkaverpiai.

XV. Kelias ties Čufut Kale praraja

[96] *...Al Kahiro šulinių...*— Al Kahiras (el-Qahira) — arabiškas Egipto sostinės Kairo pavadinimas. Čia kalbama apie garsų Kairo šulinį, iškastą XII a. (gylis — 88 metrai).

XVI. Kikineiso kalnas

[97] *Kikineisas* — vietovė tarp Baidaro perėjos ir Krymo pietinės pakrantės.

XVII. Balaklavos pilies griuvėsiai

[98] *Čia graikas kaldavo Atėnų ornamentą...*— Graikai, išeiviai iš Mažosios Azijos miestų,— pirmieji Krymo kolonizatoriai. Apie 480 m. pr.m.e. Kryme įsikūrė Bosforo imperija.

[99] *Iš ten italas veržėsi pavergt mongolą...*— Naujaisiais laikais Pietų Krymo pakrantėse buvo italų miestų Venecijos ir Genujos kolonijų. Balaklavos mieste (nuo 1957 m. sudėtinė Sevastopolio dalis) XIV a. įsikūrė venecijiečiai, vėliau — genujiečiai. Su Aukso Orda ir Krymo chanatu jie ne tik kariavo, bet ir prekiavo.

[100] *mekietis* — ateivis iš Mekos, šventojo musulmonų miesto. Musulmonizmas Aukso Ordos užkariautose žemėse ypač plito chano Berkės laikais (XIII a. antroji pusė).

XVIII. Ajudahas

[101] *Ajudahas* — „Lokio kalnas", kalnuotas kyšulys pietinėje Krymo pakrantėje į vakarus nuo Aluštos.

[102] *...jaunasai poete...*— Kalbama turbūt apie Gustavą Olizarą (1798—1865), lenkų poetą, gyvenusį tuo metu Kryme ir susitikinėjusį su Mickevičiumi. Olizaras palaikė ryšius su slaptomis anticarinėmis organizacijomis.

BALADĖS IR ROMANSAI

1822 m. birželio mėn. Vilniuje pasirodo Mickevičiaus „Eilėraščių" I tomelis, kuriame buvo paskelbtos 1819—1821 m. parašytos „Baladės ir romansai". Šis ciklas — visai naujas reiškinys lenkų poezijos istorijoje, su juo siejama romantizmo pradžia. Sąvokas „baladė" ir „romansas" poetas, rodos, griežtai skyrė. Romansas — tai emocionalesnės tonacijos ir lyriškesnės struktūros kūrinys („Marilės kalnelis", „Snieguolė"), šiek tiek artimas klasicizmo epochoje populiariai „seliankai" (pastoralei). Tuo tarpu baladės — daugiau epinio pobūdžio eilėraščiai, turintys ryškesnį siužetą.

Bemaž visi šio ciklo kūriniai paremti folkloru. Tautinė jo kilmė, deja, nelabai aiški, nes poeto kartkartėmis vartojamas terminas „lietuviška" čia reiškia „ne tautinę, bet regionalinę kategoriją, apimančią ir lietuvių, ir baltarusių, ir lenkų tautybės reiškinius istorinės Lietuvos teritorijoje" (V. Mykolaitis-Putinas. Raštai. T. 8, p. 521). Antra vertus, matome čia „Lietuvos senovės ir gamtovaizdžio" motyvų" (ten pat). Šis momentas, matyt, paskatino lietuvių literatus palyginti anksti imtis versti balades į lietuvių kalbą: 1837 m. L. Jucevičius išspausdino balades „Switezine" ir „Trins Budrisaj", apie 1848 m. V. Zagurskis-Ažukalnis vertė baladę „Sugrįžimas tewo", vėliau S. Dagilis, M. Davainis-Silvestraitis, P. Arminas ir kt.

Snieguolė

Manoma, kad romansas parašytas 1820 m. antrojoje pusėje Kaune. Kūrinio antraštę (lenk. *Pierwiosnek*) autorius aiškina — *Primula veris* (pavasarinė raktažolė).

[1] *...Marile...*— Čia matome paslėptą, bet lengvai iššifruojamą tomo dedikaciją Marilei Vereščakaitei.

Romantika

Pirmas „Romantikos" variantas parašytas 1821.I.10 ar keliom dienom anksčiau. Tai programinis romantinės poezijos kūrinys, pripažįstantis neaprėpiamas galimybes moksliškai tirti materialųjį pasaulį ir kartu skatinantis pasikliauti intuicija, tikėjimu.

[2] [*Moto*].— Citata iš Šekspyro „Hamleto" I veiksmo II scenos. Hamletas kalba apie nužudytą savo tėvą. „O kame?" — Horacijaus klausimas. Netrukus pasirodys tėvo dvasia.

[3] *...patikėjot vargšės ligonės / Kliedesiu...*— 1819 m. „Dziennik Wileński" išspausdino Jono Sniadeckio, 1807—1815 m. Vilniaus universiteto rektoriaus, o tuo metu — profesoriaus, straipsnį „Apie klasikinius ir romantinius raštus". Strofoje parafrazuojama šio straipsnio fragmentas: „Įveda šiuo metu į sceną raganų sambūrius, jų žavėjimus ir ateities aiškinimus, vaikštančias dvasias ir pamėkles, velnių ir angelų pokalbius ir t.t. Kas čia nauja ir išmoninga? Visos bobos senų seniausiai žino apie tas grožybes ir kalba apie jas, su panieka juokdamosi. Negi šie negrabumai ir pramanai, paimti iš storžieviškumo, lengvapėdiškumo ir prietaringumo epochos, gali linksminti ir mokyti aštuonioliktame bei devynioliktame amžiuje neišprususią prastuomenę, nekalbant jau apie gerai išauklėtus žmones?"

Svitezis

Baladė dedikuota Marilės broliui Mykolui Vereščakai, kurio palivarke Plužinuose poetas kartais lankydavosi. Už penkių kilometrų į vakarus nuo Plužinų, girioje, buvęs Svitezio ežeras. Baladės siužetas paimtas iš Volynės kronikininko rankraštyje paminėto kažin kokio lietuvių miesto moterų žygio. Moterys, „vyrams išėjus į karą, pačios gynė miestą, bet, negalėdamos priešams atsispirti, mieliau pasirinko savo noru mirtį negu nelaisvę" (iš autoriaus paaiškinimų „Gražinai").

[4] *Cirinas* — miestelis netoli Plužinų.

[5] *...protėvių žemė, / Vienu susiję krauju mes.*— T. y. dabartiniai šių žemių savininkai yra tolimi buvusių valdovų Tuhanų giminaičiai, palikuonys.

[6] *...garsiųjų Tuhanų.*— Vereščakų tėvonija — Tuhanovičiai, už penkiolikos kilometrų į rytus nuo Svitezio; ten iki santuokos su L. Putkameriu gyveno ir Marilė. Mickevičiaus gimtoji Zaosė — už trylikos kilometrų į pietus nuo Tuhanovičių.

[7] *Sostinę gražią lietuvių.*— Daugelis senųjų kronikų rašo, kad Naugardukas buvęs Mindaugo sostinė (plg. Lietuvos metraštis. Vilnius, 1971, p. 53—56).

[8] *...Rusijos caras...*— Mindaugo laikais (XII a. viduryje) caro (plg. vok. *Kaiser*, lot. *caesar*) titulas Rusioje nebuvo žinomas.

[9] *taranas* (iš it. *taranto*) — apkaustytu galu rąstas apsuptų tvirtovių sienoms griauti (antikos laikais ir viduramžiais).

[10] *...meta į laužą...*— Čia ir toliau lietuvių skaitytojas nesunkiai atpažins padavimą apie Pilėnų gynėjus.

[11] *Caro gėle čia vadina.*— Vertėjas čia tiksliai perteikia originalą: *kwiaty nazywa cary*. Baltarusijoje šiuo vardu vadinami keli augalai. Iš gėlės aprašymo sprendžiama, kad poetas turėjęs galvoje vandens lobeliją (*Lobelia*), būdingą Svitezio ežero augalą. Kai kurios lobelijos yra nuodingos.

Svitezietė

Baladė parašyta „Plužinuose prie Svitezio 1821 m. rugpjūčio 12 d." („Dziennik Wileński", 1822, Nr. 3). Vienoje iš pirmųjų publikacijų buvo paantraštė: „Žinoma, kad

Svitezio pakrantėse pasirodo undinių, arba vandens nimfų, kurias prastuomenė vadina svitezietėmis". Mickevičiaus sudarytas žodis svitezietė (lenk. *świtezianka*) įėjo į lenkų kalbos žodyną kaip bendrinis žodis, undinės sinonimas.

Marilės kalnelis

Romansas parašytas Kaune 1820 m. lapkričio mėn. Siųsdamas jį bičiuliams, poetas pažymėjo, kad tai vertimas iš lietuvių kalbos. 1820.XI.28 J. Čečotas kūrinį skaitė Bičiulių sąjungos susirinkime kartu su savo recenzija „Pastabos apie selianką, verstą iš lietuvių kalbos, pavadintą „Marilės kalneliu". Čia, be kita ko, rašė: „Nepažindamas originalo, nelyginau lietuviškų žodžių su lenkiškais, bet negalima norėti, kad vertimas būtų natūralesnis ir skambesnis. Netgi nemanau, kad autorius laisvai sekė, jis turėjo visai nenutolti nuo originalo". Ten pat Čečotas siūlo Mickevičiui pateikti visuomenei kūrinio originalą, „kad būtų išsaugota ši puiki selianka, kaip lietuvių poezijos ir lietuvių kalbos paminklas" (J. Tretiak. Adam Mickiewicz w świetle nowych źródeł, 1917).

Romanso paantraštėje autoriaus pažymėta: „Sumanymas paimtas iš lietuviškos giesmės". S. Zdziarskis, tyrinėjęs liaudies kūrybos pradus Mickevičiaus poezijoje, randa čia lietuvių raudos atgarsių. Kitų nuomone, ji artimesnė baltarusių raudoms. Aiškiai lietuviškas romanso scenovaizdis.

Bičiuliams. Siunčiant baladę „Patinka"

Nors autoriaus nurodyta: Kaunas, 1819 m. gruodžio 27 d., tačiau tą dieną (naujuoju stiliumi — 1820.I.8) poetas skaitė „Bičiuliams" ir „Patinka" Bičiulių sąjungos posėdyje. Manoma, kad kūrinys parašytas 1819.XI.20.

[12] *...vienuolyno mūruose...*— Kaune poetas gyveno buvusio jėzuitų vienuolyno rūmuose.

Patinka

Ankstyvosios publikacijos turi paantraštę: „Ši baladė — tai kaimiečių giesmės vertimas". Baladės siužetas, galimas daiktas, paskolintas iš tautosakos: tie, kurie paniekina meilę, turi kentėti po mirties.

[13] *Į Rūtą važiuojant...*— Rūta — palivarkas į rytus nuo Naugarduko, poetas po tėvo mirties ten lankydavosi ir gyveno (1813—1815) pas savo globėją Medardą Rostockį.

Ponia Tvardovska

Baladės siužetas paimtas iš lenkų tautosakos, kur Tvardovskis — žmogus, sudaręs su velniu sutartį (kaip Faustas vokiečių viduramžių sakmėse).

[14] *Mefistofelis* — piktoji dvasia, velnias.

[15] *...ant Pliko kalno...*— Plikasis kalnas (*Łysa góra*, netoli Kelcų) — pasak tautosakos, velnių ir raganų sambūrių vieta.

[16] *dictum acerbum* — nemaloni kalba, kartus žodis (*lot.*).

[17] *nobile verbum* — bajoro žodis, garbės žodis (*lot.*).

Pasala

Baladę į rusų kalbą vertė A. Puškinas.

[18] *...už pečių švyst rankoves...*— T. y. perpjautas kontušo rankoves, kurios buvo užmetamos ant pečių.

[19] *...janičarų šaudyklei...*— Kalbama apie ilgą turkišką šautuvą, vartotą janičarų.
[20] *...šovinius traukia. / Dantimis čakšt nukanda...*— Gatavų šovinių seniau nebudavo. Šaulys paraką laikydavo popieriaus vamzdeliuose (patronuose). Nukandęs ar nupjovęs jo galą, supildavo paraką į vamzdį, įdėdavo pakulų kaištį, sugrūsdavo jį strumpliu, įdėdavo kulką, po to — vėl kaištį.

Trys Budriai

Baladės paantraštėje pažymėta: „Lietuvių baladė", turbūt todėl, kad siužeto pagrindas — Lietuvos istorija bei senovė. Vilniaus universitete poetas draugavo su dviem broliais Budrevičiais, kuriuos bičiuliai vadino Budriais. Vincas Budrevičius, filomatas, buvo kartu su poetu ištremtas į Rusiją. Baladėje poetas ir įamžino savo bičiulių pavardę. Baladę į rusų kalbą vertė A. Puškinas.

[21] *Rusas Algirdui tenka, o Skirgaila puls lenką...*— Algirdas (apie 1296—1377) tvarkė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rytų politiką, kuria buvo siekiama pajungti rusų žemes. Skirgaila (1353—1396), Algirdo sūnus, rėmė Jogailą kovoje prieš Kęstutį ir Vytautą, buvo nuvykęs pas Lenkijos ir Vengrijos karalių Liudviką.
[22] *...Naugardo sienas / Palei Ilmenio ežerą platų...*— T. y. Novgorodo miestą (prie Ilmenio ežero).
[23] *Ten gintaro kaip smėlio...*— Kryžiuočiai tuo metu valdė beveik visą pietinį ir rytinį Baltijos pajūrį, turtingiausią gintaro teritoriją visoje Europoje.

Bėgimas

Baladė parašyta emigracijoje. Poetas sakėsi jai panaudojęs visoms krikščionių tautoms žinomą pasakojimą ir Lietuvoje girdėtą lenkų liaudies dainą. Panašių motyvų yra ir „musų [lietuvių] tautosakoje: miręs mylimasis ar jaunikis, su burtais pašauktas jaunosios, vidurnaktį sodina ją į balną, skrenda į savo laidojimo ar žuvimo vietą ir, jaunajai liepęs pakeliui numesti turimus šventus daiktus, dingsta kartu su ja kapė" (V. Mykolaitis-Putinas. Raštai. T. 8, p. 526).

POEMOS

KONRADAS VALENRODAS

„Konradą Valenrodą" poetas pradėjo rašyti 1825 m. Odesoje ar Odesos apylinkėse. Nutraukęs kuriam laikui darbą, grįžo prie jo 1827 m. ir tais pat metais poemą baigė. Atskira knyga ji buvo išleista 1828 m. Peterburge. Po metų ten pat pasirodė pataisytas leidimas.

„Poetas, kaip tik Rusijoje suvokęs savo kūrybinę galią, kartu jautė siaubingą savo paties ir savo tautos bejėgiškumą priešo akivaizdoje" (J. Kleiner. Zarys dziejów literatury polskiej, p. 215). Peterburge Mickevičius buvo dekabristų — kovotojų prieš carizmą ir savo bičiulių (K. Rylejevo, A. Bestuževo) — tragedijos liudytojas. Tuo metu jis skaitė N. Makiavelio veikalą „Kunigaikštis". Šis karštas Italijos patriotas rašė: „Kai kalba eina apie buvimą ar nebuvimą, tėvynės gyvybę ar mirtį, reikia griebtis bet kokių

priemonių tėvynės laisvei ir egzistencijai gelbėti". Citatą iš N. Makiavelio „Kunigaikščio" poetas pasirinko „Konrado Valenrodo" moto.

Poemos herojumi Mickevičius daro priešų šalyje gyvenantį savo krašto patriotą lietuvį, vaikystėje pakliuvusį Ordino nelaisvėn ir ilgainiui tapusį Kryžiuočių ordino magistru. Tai bene tragiškiausia asmenybė visoje romantizmo epochos literatūroje, artima Šilerio Karlui Morui ir Bairono herojams, tačiau už juos nepalyginamai didingesnė, nes Konradas laisva valia, sąmoningai sutrypė savo asmeninę laimę, kurios jis pagaliau nė neieškojo,— „jos nebuvo tėvynėj". Šis paveikslas — tai himnas pasiaukojamai tėvynės meilei.

Poemos siužetas paimtas iš lietuvių kovų su Kryžiuočių ordinu (plačiau žr. autoriaus paaiškinimus). Tačiau „turinio aptemdymas" carinių cenzorių neapgavo. Pats filaretų bylos organizatorius senatorius Novosilcevas, matyt, neišleidęs iš akių Mickevičiaus nė ištrėmimo metu, savo raporte caro broliui Konstantinui taip rašė: „Pasirodžius Peterburge lenkiškai poemai, antrašte „Konradas Valenrodas", parašytai Mickevičiaus, buvusio slaptos patriotinės lenkų „Filaretų" draugijos nario, laikau savo pareiga atkreipti jo imperatoriškos didenybės ciesoraičio dėmesį į šios knygos įtartiną turinį. Yra žinoma ir jau ne kartą buvo pastebėta, kad lenkų rašytojai kelia protėvių darbus, pasakoja apie tautos šlovę, apie didžius lenkų karvedžių ir valdovų žygius ir tuo stengiasi gaivinti lenkiškąjį patriotizmą... Jei tokie veikalai yra kenksmingi ir net nusikalstami, tai kaip pavadinti tuos, kurie, apvilkti viliojančiu poezijos grožiu, moko puoselėti paslėptą priešiškumą, apsimetėlišką ištikimumą ir ruošti laikomiems svetimšaliais tėvynainiams, kadangi jie ne tautiečiai, pačią klastingiausią išdavystę? Prie tos rūšies veikalų priklauso ir Mickevičiaus poema „Konradas Valenrodas" (cit. iš V. Mykolaičio-Putino „Raštų". T. 8, p. 518—519).

XIX a. „Konradą Valenrodą" labai mėgo lietuvių kultūros veikėjai. Anksti pradėta jį versti: amžiaus viduryje „Dainą" („Viliją") ir kitas ištraukas vertė V. Zagurskis-Ažukalnis ir E. Daukša, apie 1860 m. M. Godlevskis išvertė beveik visą poemą (vertimas liko neišspausdintas), pagaliau 1891 ir 1910 m. pasirodo (dviem leidimais) pilnas S. Dagilio vertimas. Be to, „Konradą Valenrodą" vertė K. Bukavietis ir J. Žilius-Jonila (plačiau žr. V. Mykolaitis-Putinas. Raštai. T. 8, p. 549—553). Labai šiltai buvo priimtas S. Dagilio vertimas (jo fragmentai paskelbti kn. Stanislovas Dagilis. Lietuviškas šiupinys. 1973, p. 82—106): „Už „Konradą Valenrodą" patsai autorius Mickevičius, jei tebebūtų gyvas, pabučiuotų mūsų senelį Dagilį. O jei aš būčiau Mickevičius, tai visai nesidrovėdamas padėčiau savo parašą po vertimu ir pasakyčiau: jis — kone tikras brolis originalui" (J. Tumas. Lietuvių literatūros paskaitos. Aušrininkų grupė. Kaunas, 1924, p. 238).

„Dainą", be kitų vertėjų, vertė V. Kudirka (1896 m.), Maironis (1891 m.), J. Mačys-Kėkštas (1910 m.). Ilgainiui ji virto liaudies daina.

Pokario metais (1948 m.) pasirodo V. Mykolaičio-Putino verstas „Konradas Valenrodas", pakartotas 1955 m. A. Mickevičiaus „Rinktinėje", 1968 m. V. Mykolaičio-Putino „Raštų" 9 tome, išėjo keli „Mokinio bibliotekos" serijos leidimai, 1975 m. leid. „Lyrika. Baladės. Poemos".

[1] [*Moto*].— Citata iš Renesanso italų valstybės teoretiko N. Makiavelio (Nicolo Machiavelli, 1469—1527) kūrinio „Kunigaikštis": „Privalote žinoti, kad kovoti galima dvejopai... reikia būti lape ir liūtu". Ilgainiui makiavelizmą imta interpretuoti kaip cinišką, su priemonėmis nesiskaitantį politinį mokymą.

[2] [*Dedikacija*].— Bonaventūra Zaleskis ir jo žmona Joana — Ukrainos dvarininkai. Būdamas Rusijoje, poetas su jais draugavo.

P r a t a r m ė

[3] *Lietuvių tauta...*— Šią sąvoką Mickevičius taiko visoms baltų gentims: lietuviams, prūsams ir latviams (letams).

[4] *...apie tryliktą amžių kaimynų užpuolimų buvo pažadinta...*— Vokiečių feodalų intervencija į baltų žemes prasidėjo XIII a. pradžioje: 1202 m. įkuriamas Kalavijuočių ordinas, 1226 m. Mazovijos kunigaikštis Konradas atkviečia į Kulmo žemę Kryžiuočių ordiną.

[5] *...Teutonų ginklui...*— Lotyniškas Kryžiuočių ordino pavadinimas — *Ordo Equitum Teutonicorum* (Vokiečių riterių ordinas).

[6] *...iš Didžiojo Naugardo...*— T. y. iš Novgorodo, XI—XV a. turtingo prekybos miesto.

[7] *...Algirdo ir Vytauto laikais...*— Algirdas valdė 1344—1377 m., Vytautas — 1392—1430 m.

[8] *...kaip kinai totorius grobikus.*— Kinų VI a. istoriniuose šaltiniuose totoriais (ta-ta) vadinta mongolų gentis, klajojusi tarp Buyr Nūro ežero ir Chingano kalnų. Ilgainiui totoriais kinai vadino visus mongolus.

[9] *Jogailaičiai...*— Lenkų istoriografijoje Jogailaičiais vadinami Jogailos (Lietuvos didysis kunigaikštis 1377—1392 m. ir Lenkijos karalius 1386—1434 m.) palikuonys. Jogailaičių dinastija viešpatavo Lenkijoje 1386—1572 m. Paskutinis Jogailaitis — Žygimantas II Augustas (1548—1572).

[10] *Lietuva — tai įdomus pavyzdys tautos, kuri po didžiulių savo laimėjimų išnyko...*— Mickevičius čia kalba ne apie tautos, o tautinės valstybės išnykimą.

[11] *Lietuva jau yra visiškai praeityje...*— 1843 m. poetas šios minties atsisakė: „Ta tauta yra viena iš tų, kuri tūno ir kažko l a u k i a" („Slavų literatūra, III kursas, XV paskaita",— cit. iš leid. Lietuvių literatūros chrestomatija. XIX a. pirmoji pusė. Vilnius, 1986, p. 273).

[12] *„Was unsterblich im Gesang soll leben, / Muss im Leben untergehn"*.— F. Šilerio eilėraščio „Graikijos dievai" baigiamasis dvieilis. Šiuo fragmentu Mickevičius pabrėžė, kad poemoje tevaizduojama praeitis.

Į ž a n g a

[13] *Jau šimtmetis baigė praeit...*— Kryžiuočiai prūsų užkariavimą pradėjo 1231 m., 1283 m. prūsai buvo galutinai pavergti. Poemos veiksmas pradedamas tuo metu, kai Konradas Valenrodas buvo renkamas magistru, 1391 m.

[14] *...dievų paslaptingos šventovės / Viršūnėmis blizga...*— Sprendžiant iš turimų duomenų, senovės lietuviai nėra turėję šitokių didingų kulto pastatų.

[15] *Palemonas* — legendinis lietuvių kunigaikščių protėvis ir Lietuvos valstybės įkūrėjas. Mickevičius šią legendą veikiausiai buvo skaitęs M. Strijkovskio „Kronikoje". Tai rodo „Gražinos" autoriniai paaiškinimai.

[16] *...grūda muškietą.*— Muškieta (pranc. *mousquet*) — didelio kalibro šaunamasis ginklas, kurį vartojo pėstininkai XVI—XVII a., tad kryžiuočiai negalėjo būti jomis ginkluoti. Čia — vertėjo *poetica licentia*, originale — *strzelba* (šaudyklė).

[17] *...tiek brolіškos santarvės rasta...*— Abiejose Nemuno pusėse gyveno giminingos baltų gentys — prūsai ir lietuviai.

[18] *vaidila* — senovės baltų kulto ir administracijos pareigūnas: apylinkės vyresnysis arba krivio pasiuntinys, šaukęs gyventojų susirinkimus, vadovavęs kulto apeigoms. Šio žodžio istoriškumą liudija vietovardžiai ir pavardės.

I. Išrinkimas

[19] *komturas* — Kryžiuočių ordino pareigūnas, karinis bei administracinis apygardos (komturijos, komandorijos) viršininkas.

[20] *Kapituloj...*— Kapitula čia — kryžiuočių komturų ir šiaip vyresnybės susirinkimas.

[21] *Kastilijos kalnais jis maurus ginęs...*— Maurais viduramžiais buvo vadinami musulmonai (arabai, berberai ir kt.), kurie iš šiaurės vakarų Afrikos, Magribo, arba Mauritanijos, persikėlė 710—711 m. į Pirėnų pusiasalį. Kastilija — Ispanijos provincija.

[22] *...Otomaną...*— Čia — turką (turima galvoje kryžiaus karai).

[23] *...laivus pagonių...*— Matyt, turkų laivus. Viduramžių krikščionybės supratimu musulmonai — irgi pagonys.

[24] *Kuklumas, neturtas ir vientulystė.*— Šių vienuoliškų dorybių paisyti pasižadėdavo kiekvienas Kryžiuočių ordino narys, nors pažadai likdavo pažadais.

[25] *Jis siekia kanklių.*— Originale: *lutni*; liutnė — chordinis instrumentas, į Europą pakliuvęs iš arabų šalių ankstyvaisiais viduramžiais.

II

[26] *...mišparų išklausyti...*— Mišparai (iš viduramžių lot. *vesperae*) — vakarinės mišios, laikomos sekmadieniais ir šventadieniais.

[27] *Karveli Siono.*— Sionas — kalnas Jeruzalėje, ant kurio buvo garsi Saliamono bažnyčia. Siono karvelis — šventosios dvasios sinonimas.

[28] *Paežery...*— Marienburge (dabar Malborgas) nėra ežero, tik Vyslos atšaka Nogatas. Spėjama, kad poetas, Marienburgo vaizdą tematęs knygoje, Nogatą ir palaikė ežeru.

[29] *...kardininkam.*— Žodis atsirado vertime. Vertėjas jį, matyt, suprato kaip riterio sinonimą.

III

[30] *...kryžius suspindės ant Vilniaus sienų.*— Lietuva oficialiai priėmė krikščionybę 1387 m., vadinasi, tuo metu, kai Konradas Valenrodas buvo išrinktas magistru (1391 m.), Vilnius jau buvo krikščioniškas miestas.

[31] *Dabar stoka lietuviams sutarimo.*— 1380—1396 m. Lietuvoje vyko tarpusavio karai.

[32] *Galingi chanai...*— Tuo metu — Aukso Ordos valdovai, kuriems priklausė ne tik Krymas, bet ir didžiuliai plotai į šiaurę bei rytus nuo Krymo.

[33] *...Vytautas... / Atvykęs Ordino globos ieškoti.*— Vytautas į Marienburgą buvo atvykęs 1390 m., prieš Valenrodą išrenkant magistru. Kryžiuočių ordinas, norėdamas susilpninti Lietuvos jėgas, kurstė nesantaiką tarp Vytauto ir jo pusbrolio Jogailos.

[34] *...Mindaugo kalne...*— Šitaip vadinama kalva prie Naugarduko.

[35] *Man iš sparnų numestų po plunksnelę...*— Prašančios paukščio plunksnos mergaitės motyvas žinomas ir lietuvių tautosakoje.

[36] *...Kaino mirtimi...*— Pasak padavimo, Kainas — brolio Abelio žudikas — gyvenimą baigė savižudybe.

[37] *...į Marijos pilį...*— Vokiškai Marienburgas (Marienburg) reiškia Marijos pilį.

IV. Puota

[38] *...šventė Ordino globėjo.*— T. y. šv. Jurgis, balandžio 23 d.

[39] *...žemėj fino...*— Čia turbūt kalbama apie Estiją, kur XIII a. vyko kovos tarp įsibrovusių vokiečių riterių ir estų.

[40] *Surast mums bardo...*— Čia — dainininko, poeto. Bardai — senovės keltų tautų dainiai (poetai, giesmių atlikėjai). Velse ir Airijoje šis vardas išliko iki viduramžių, o Škotijoje — net iki XVIII a.

[41] *...trubadūras nuo krantų Garonos...*— T. y. viduramžių poetas iš Provanso, pietryčių Prancūzijos, kur teka Garona.

[42] *...senas kankles...*— Originale: prūsišką liutnę.

[43] *...mane, vaidilą...*— Vaidilos sąvoką poetas išplečia, paverčia jį lietuviškuoju bardu.

[44] *...stygą ašutinę...*— Ašutinė styga atsirado vertime. Antra vertus, stygos chordiniams instrumentams daromos ne tik iš metalo ar gyvulių žarnų, bet ir iš ašutų.

[45] *...vasalai.*— Čia — pavaldžios šalys.

[46] *...sandoros lobyne...*— Sandoros lobynas (sandoros skrynia), pasak Biblijos,— paauksuota dėžė, kur buvo laikomas dekalogas (dešimt dievo įsakymų). Čia ir žemiau liaudies kūryba vertinama romantinės estetikos požiūriu.

[47] *...teismo dieną...*— Paskutiniojo teismo, biblinės pasaulio pabaigos, dieną.

[48] *Iš bočių kaulų milžinas pakilo...*— Vaizdas artimas pranašo Ezechielio vizijai (Ezechielis 38, 1—11).

[49] *...kodring šičion...*— T. y. kodėl. Čia ir toliau „Vaidilos sakmėje" vertėjas sąmoningai naudoja morfologinius ir leksikinius archaizmus.

[50] *Vinrichas...*— Vinrichas fon Kniprodė, didysis Ordino magistras 1351—1382 m.

[51] *Tulko jis amatu vertės.*— T. y. vertėjo, plg. latvių *tulkot* (versti).

[52] *...iš Klaipėdos uosto...*— Klaipėdoje kryžiuočiai įsikūrė 1252 m.

[53] *...plečia tyrų mirties karalystę.*— Poetas čia, galimas daiktas, vaizdavo ne Palangą, o Kuršių neriją.

[54] *Į slėnį.*— Kalbama apie vadinamąjį Mickevičiaus slėnį Kaune. Poetas jį dar mini „Gražinos" ir „Pono Tado" poemose.

[55] *Kaunas virto griuvėsiais...*— Kryžiuočiai puolė Kauną 1362, 1364 ir 1369 m.

[56] *Virto griuvėsiais Kėdainiai...*— XIV a. Kėdainiai tebuvo maža žvejų gyvenvietė, 1372 m. jie paminėti Vartbergės kronikoje.

[57] *...Rūdavos žiaurus mūšis...*— 1370 m. prie Rūdavos upės (netoli Karaliaučiaus) kryžiuočiai nugalėjo Algirdo ir Kęstučio kariuomenę, tačiau šiose kautynėse Ordino kariuomenė patyrė sunkių nuostolių.

[58] *...Grenados ginas tvirtovės...*— Grenada (Granada) — pietų Ispanijos provincija ir to pat pavadinimo miestas, paskutinė maurų valstybė Pirėnų pusiasalyje, ispanų užkariauta 1492 m., vadinasi, praėjus šimtui metų po „Konrade Valenrode" vaizduojamų įvykių.

[59] *...Alpuharos kuore...*— Alpuhara (Alpuharas) — kalnuotos pietų Grenados vietos, kur, kritus sostinei, pasislėpė maurai. Tokio miesto nėra buvę.

[60] *...Almanzoras...*— Alpuharos gynėjo Almanzoro nėra buvę. Tuo vardu (iš arabų *Al-Mansur* — dievo apdovanotas pergale) X a. buvo vadinamas kitas garsus maurų karvedys.

[61] *...minaretuos...*— Minaretai (iš arabų *manāra* — vieta, kur esti ugnies ar šviesos) — mečetės bokštai.

V. Karas

[62] *Išėjo bulė.*— Bulės — popiežių raštai, kuriais Vakarų Europos riteriai būdavo šaukiami į karo žygius prieš pagoniškąsias Pabaltijo tautas.

[63] *Raudonais kryžiais...*— Raudonas kryžius — kryžiaus žygio dalyvio ženklas.

[64] *O Vytautas, surinkt pulkus suspėjęs...*— 1392—1393 m. karas pasibaigė visišku kryžiuočių sutriuškinimu.

[65] *Kaip kometa, kuri karais grasina...*— Kometos — karo pranašautojos — įvaizdį matome ir poemoje „Ponas Tadas".

[66] *...Palestinon ėjo...*— T. y. dalyvavo kryžiaus kare (prieš musulmonus).

VI. Atsisveikinimas

[67] *Meni tą statų akmenį didžiulį...*— Akmuo ir šiuo metu yra Mickevičiaus slėnyje (Kaune).

[68] *Iš tos dainos... / Išaugs už mūsų kaulus keršto žygis.*— Didonės žodžių iš Vergilijaus „Eneidos" parafrazė. Didonė sako: „O, kad iš kaulų manų tu, didvyri, kiltum atkeršyt" (IV, 625).

[69] *Samsonas* — biblinis herojus, izraelitų vadas. Klasta paimtas nelaisvėn ir apakintas, sugriovė filistinų šventyklos kolonas ir pačią šventyklą. Po griuvėsiais žuvo pats kartu su savo priešais.

VĖLINĖS

Pirmos „Vėlinių" dalies, rašytos Kaune, A. Mickevičius nebaigė. Pirmą kartą „Vėlinių" II ir IV dalys išleistos 1823 m. (Poezyje Adama Mickiewicza, tom drugi. Wilno, 1823) knygoje, kur kas revoliucingesnėje nei pirmas jo poezijos tomelis (1822). A. Mickevičius, pasak J. Kleinerio, šia knyga „puolė pseudoklasikus dviejose svarbiausiose srityse — herojinėje epikoje ir dramoje" (Zarys dziejów literatury polskiej. 1972, p. 200). Poetas, G. E. Grodeko (1762—1825) paskaitose buvo gerai susipažinęs su teorija, kad antikinė graikų tragedija kilo iš religinių apeigų, ir, kurdamas „Vėlines", ieškojo naujų kelių lenkų nacionalinei dramai. Jis drąsiai remiasi „liaudies vaizdiniais, kurie susideda iš pagoniškųjų tradicijų liekanų, perpintų krikščioniškojo tikėjimo elementais" (A. Mickevičius. Lyrika. Baladės. Poemos, p. 360). Pseudoklasikai griežtai paisė žanrų grynumo, tuo tarpu A. Mickevičius „Vėlines" pavadino poema, terminu, leidžiančiu naudotis ir epo, ir lyrikos, ir dramos elementais.

VAIDUOKLIS

Leisdamas II ir IV „Vėlinių" dalis, pradžioje A. Mickevičius deda įžanginį eilėraštį „Vaiduoklis". Eilėraščio poetinis adresatas — Marilė, kurią lyrinis herojus prarado ir dėl kurios pavirto ramybės aname pasaulyje nerandančia vėle, vis grįžtančia į jaunystės šalį.

[1] *Vaiduoklis.*— Vaiduoklio įvaizdis paprastai kildinamas iš senųjų religinių sistemų, kurių reliktų aptinkama Lietuvoje ir Baltarusijoje, ko gero, iki XX a. (žavai ir kt.). A. Mickevičiaus vaiduoklis — savižudžio vėlė („pats nusižudęs"), paprastai grįždavusi tam tikru metu ten, kur gyveno. Etiologija kol kas, rodos, negali aiškiai pasakyti, kaip baltai ir slavai traktavo savižudybę prieš krikščionybės įvedimą. A. Mickevičiaus vaiduoklis, šiaip sietinas su animistinėmis pažiūromis, gerokai modifikuotas krikščioniškosios pasaulėžiūros.

[2] *Suteikia viltis jam gyvybės... / Žvaigždė... nenusileido.*— T. y. Vakarinė žvaigždė (Venera), pasirodanti po saulėlydžio. Pasak Biblijos, ji švietusi virš Betliejaus prakartėlės, kur gimė Kristus, pranašaudama išganymą, todėl buvo vadinama vilties žvaigžde. Su viltimi ji siejama ir čia: tamsoje nušvitusi, ji pranašauja šviesos pergalę.

[3] *...ketvirtai savaitei prabėgus, / Kai varpas advento...*— Vėlinės (XI.2) švenčiamos po Visų Šventųjų dienos (XI.1). Adventas pagal katalikų liturgiją — keturių savaičių laikotarpis prieš kalėdas. Adventui prasidėjus, vėlės, liaudies įsitikinimu, jau nebeklaidžiojusios.

[4] *Krūtinė kraujuoja...*— Plačiau apie savižudybę žr. IV dalyje.

[5] *Į rytmečio žvaigždę...*— T. y. į tą pačią Venerą. Scenovaizdis nepasikeitęs, veiksmas ir šiuo atveju vyksta naktį. Gaidžiams sugiedojus, vaiduoklis turėsiąs dingti.

[6] *Kai kam...*— Turbūt Laurynui Putkameriui, Marilės vyrui.

[7] *...egzorcizmais kaip rykštėmis plaka...*— Plg. lot. *exorcismus*, t. y. žodiniais užkeikimais varys iš jo piktąją dvasią.

[P r a t a r m ė]

[8] *...Lietuvos, Prūsijos ir Kuršo apskričių...*— Lietuva — buv. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lietuvių ir baltarusių gyvenamos žemės. Kuršas — buv. Kuršo hercogystės žemės, t. y. vakarinė Latvija tarp Baltijos jūros ir Dauguvos. Prūsija — buv. Rytprūsiai.

Vėlinių apeigos Lietuvoje ir Baltarusijoje XIX a. pradžioje išsaugojo nemaža senosios animistinės pasaulėžiūros elementų: „Senieji istoriniai šaltiniai rudeninę mirusiųjų paminėjimo šventę vadina *ilgėmis*. Jos metu šalia kitų apeigų buvę ruošiamos vaišės vėlėms kapinėse arba namie. Apie tai kalba visi XVI—XVIII a. šaltiniai. Ilgės, L. Jucevičiaus teigimu, Žemaitijoje buvo švenčiamos ir XIX a. pradžioje. Rytų Lietuvoje ši šventė buvo žinoma *vėlinių*, arba *dziadų* (baltarusių *dziady*) vardu (Lietuvių etnografijos bruožai. Vilnius, 1964, p. 525).

[9] *...vadinosi kadaise „ožio švente"...*— „Ožio šventė" minima „Gražinos" autoriniuose paaiškinimuose. Poetas rėmėsi Simonu Grunau, apie 1510—1530 m. rašytos „Prūsų kronikos" autoriumi, kuris „gerai supratęs lietuvių kalbą" ir „XVI a. netyčia Prūsuose patekęs į ožio puotą" (Žr. A. Mickevičius. Lyrika. Baladės. Poemos, p. 383). S. Grunau liudijimas vis dėlto abejotinas: lietuvių kalbos jis greičiausiai nemokėjo, pats sakėsi šiek tiek temokėjęs prūsiškai (plg. V. Mažiulis. Prūsų kalbos paminklai. Vilnius, 1966, p. 31).

[10] *...Kožlarz...*— Čia — ožio šventės žynys, plg. lenkų *koza, kozioł* (ožka, ožys).

[11] *...Huslar, Guślarz... (gęślarz).*— Vienašakniai slaviški žodžiai, sietini su guslėmis (plg. rusų гусли), styginiu instrumentu, senovėje paplitusiu daugelyje slavų šalių. Toliau *guślarz* verčiamas žodžiu *burtininkas*.

[12] *...Naujojo pasaulio salose.*— Kalbama apie Karibų jūros salas: Haitį, Kubą ir t. t.

[13] *inkantacijos* — burtažodžiai, čia — vėlių užkeikimai (iš lot. *incantatio*).

II DALIS

[14] [*Moto*].— Hamleto žodžiai iš to paties pavadinimo Šekspyro tragedijos I veiksmo 5 scenos. Pažodžiui: „Danguje ir žemėje yra kur kas daugiau daiktų, nei mano jūsų filosofija".

[15] *...rauda, / Kai ugnis apninka ją, / Kai ne medžiui — vėlei skauda...*— Čia ir aukščiau — ikikrikščioniški ir krikščioniški pomirtinio vėlių gyvenimo vaizdiniai. Viena vertus, vėlės po mirties gyvena šiame pasaulyje, viename iš keturių pagrindinių gaivalų — ore, vandenyje, ugnyje ar žemėje, joms, kaip ir gyviesiems, reikia valgyti bei gerti. Antra vertus, minima čia skaistykla vargu ar pirmykštėms baltų ir slavų religinėms sistemoms žinomas vaizdinys.

[16] *Rojuj mums geriau su ja...*— Čia rojus — ne biblinis Edenas, bet vieta, kur po mirties gyvena sunkių nuodėmių neslegiamos vėlės.

[17] *Ašarų pakalnėj šitoj. / ...kenčia kūno kančią / Sielos jūsų...*— Manoma, kad čia rado atgarsį senieji liaudies religiniai vaizdiniai: mirus žmogui, lieka žemėje atgailauti pusiau materiali jo vėlė, žmogaus šešėlis.

[18] *Paukščiai lesa mano kūną.*— Paukščiai — tai greičiausiai pono mirti pasmerktų ar nukankintų baudžiauninkų vėlės.

[19] *...su dvasiomis lakstyti...*— T. y. su dvarponio įsakymu nužudytų baudžiauninkų vėlėmis; jos pasmerktos, nes baudžiauninkai mirė be išpažinties.

[20] *Haidukais* (iš vengrų *hajdúk* — kareivis) Lietuvos ir Lenkijos valstybėje (nuo Stepono Batoro laikų) vadinta samdytus pėstininkus, vėliau — didikų asmens sargybą, paprastai vilkinčią vengrų drabužiais.

[21] *Čia kadais graži piemenė, / ...Lia lia lia lia.*— Tai J. V. Gėtės eilėraščio „Nepasiekiamoji" („Die Spröde", 1796) laisvas vertimas.

[22] *Lyg raudoni kaspinai...*— Vaizdas paaiškėja IV dalyje — tai savižudybės žymė.

[23] *Tyli. Nieko neatsako.*— Šmėklos tylėjimą vėliau poetas bandė paaiškinti III dalies IX scenoje: per vėlines būdavo galima iššaukti ne tik mirusiųjų vėles, bet ir gyvųjų sielas, kurios skirdavosi nuo mirusiųjų tuo, jog netardavo gyviesiems nė žodžio. Tačiau IV dalyje Gustavas, miręs „žemei šitai", kalba. Matyt, II ir IV dalių šmėklos esmę poetas sąmoningai stengėsi užmaskuoti.

[24] *Kur buvai, ten ir pranyki...*— Frazė paimta iš egzorcizmo.

[25] *Eik miškan...*— Piktos dvasios varomos ten, kur jos negali pakenkti žmogui.

[26] *stula* — dalis liturginės katalikų kunigo aprangos: ant kaklo kabinama juosta su išsiuvinėtais kryžiais.

IV DALIS

[27] [*Moto*].— „Aš pakėliau visas sudūlėjusias drobules, kuriomis karstuose dangstomi palaikai, aš išsižadėjau paguodos, kurią teikia taurus nuolankumas, vien tam, kad galėčiau nuolatos kartoti: „Ak, taip juk nėra buvę! Tūkstančiai džiaugsmų amžių amžiams sumesta į kapų duobes, o tu stovi čia vienui vienas ir juos skaičiuoji!" Besoti! Besoti! Neatversk iki galo sudriskusios praeities knygos!.. Ar tau dar neužtenka sielvarto?"

Citata iš vokiečių rašytojo Žano Polio (Jean Paul, tikroji pavardė — Žanas Polis Fridrichas Richteris, 1763—1825) knygos „Biografinės pramogos po vienos milžinės kiaušu. Pasakojimas apie vėles" („Biographische Belustigungen unter der Gehirnschale einer Riesin. Eine Geistergeschichte").

[28] *...mūs bažnyčia švenčia / Melsdamasi už vėles...*— T. y. švenčia vėlines. Poetas čia lyg prieštarauja II dalies pratarmei („...apsišvietę dvasininkai ir valdžia stengiasi išgyvendinti šį paprotį... žmonės švenčia Vėlines slaptai koplyčiose arba tuščiuose namuose, netoli kapinių"). Nors II dalyje ir remiamasi baltarusių nacionalinėmis

vėlių pagerbimo tradicijomis, tačiau apskritai šios apeigos „Vėlinėse" — A. Mickevičiaus poetinė konstrukcija.

[29] *„Anuo metu..."* — Šiais žodžiais pradedami kurie ne kurie Evangelijos skyriai.

[30] *Einu... į šalį tą...*— T. y. į mirusiųjų šalį, šitaip jį, matyt, suprato Kunigas, prabilęs apie „mirties kelią".

[31] *Tu sėdi su vaikais...*— Su savo vaikais. II dalyje vaizduojamas ne katalikų, bet unitų dvasininkas. Kaip stačiatikių popai, taip ir unitų parochai (t. y. klebonai) turėjo teisę vesti.

[32] *Ką aplenkia meilė... / ...dienos ilgesingos.*— Kaip nurodo autorius, posmas iš tikrųjų žinomas kai kuriose lenkų liaudies dainose.

[33] *Atsiskyrėlio bakūžės.*— Tai F. Šilerio eilėraščio „Jaunuolis prie upelio" („Der Jüngling am Bache") aštuonios baigiamosios eilutės.

[34] *Dar per anksti... Sakyti negaliu.*— T. y. dar toli vidurnaktis. II dalyje Šmėkla vėlinių apeigose pasirodo po vidurnakčio, IV dalyje Atsiskyrėlis įeina į Kunigo namus vakare prieš devynias. Galima būtų manyti, kad IV dalies veiksmas vyksta tą pačią dieną kaip ir II-os, tik truputį anksčiau, arba ne tais pačiais metais. Antra vertus, „Vėlinių" tyrinėtojai mano, kad poetas sąmoningai nepaiso įvykių chronologijos, kad jis, realizuodamas „Vėlinėse" savo „Romantikos" tezes (plg. „Aš prabylu — jie negirdi, / Aš štai regiu — jie nemato"), tyčia įveda romantinio paslaptingumo, neaiškumo momentus.

[35] *Su juo, matyti, bus susikalbėt sunku.*— Čia ir toliau Kunigo mąstysenoje ryškus polinkis į racionalizmą, jis atstovauja tiems, kurie „Romantikoje" tvirtina, jog „Dvasios — gryniausia pasaka..."

[36] *...suprast ir Eloizos jausmą.*— Turbūt kalbama apie Žano Žako Ruso (Rousseau, 1712—1778) anuo metu labai populiaraus romano „Julija, arba naujoji Eloiza" („Julie ou la Nouvelle Héloïse", 1761) pagrindinę heroję.

[37] *Pažįsti Verterį, jo ašaras ir skausmą.*— Verteris — J. V. Gėtės romano „Jaunojo Verterio kančios" („Die Leiden des jungen Werthers", 1774) pagrindinis herojus, XIX a. pradžioje tapęs nelaimingos meilės simboliu.

[38] *Tai nuplausiu skriaudą tą krauju.*— Nors autorius nurodė, kad eilėraštis „Iš Gėtės", iš tikrųjų tai ne J. V. Gėtės, bet trečiaeilio vokiečių poeto K. E. Reicenšteino (Reitzenstein) eilėraščio „Lota prie Verterio kapo" („Lotte bei Werthers Grabe") vertimas. Eilėraštis anuo metu Vokietijoje išpopuliarėjo kaip daina.

[39] *Krikščionis juk esi.*— Krikščioniškoji etika prilygina savižudybę žmogžudystei.

[40] *...trys žvakės dega čia.*— Inscenizacinėje nuorodoje teksto pradžioje kalbama apie dvi žvakes ir lempelę prie Marijos paveikslo, vadinasi, kambaryje dega trys šviesuliai. Jie ges kas valandą, padalydami Gustavo išpažintį į tris skirtingos įtampos atkarpas.

[41] *...tarp lapų tų nuodai.*— Tos knygos — sentimentalūs meilės romanai.

[42] *Aš nuo įgrisusios buities kažkur vis bėgau...*— Bodėjimasis gyvenimu, bėgimas nuo kasdienybės — būdingas XVIII a. pabaigos bei XIX a. pradžios dekadentiškosios jaunuomenės pasaulėjautos momentas, madinga epochos liga. Ją vadino įvairiai — Anglijoje splinu (*spleen* — tam tikros stuburuočių liaukos), Vokietijoje — veltšmercu (*Weltschmerz* — pasaulio sielvartas), pagaliau verterizmu (pagal J. V. Gėtės romano herojų). Gustavo splino ištakos veikiau literatūrinės, vargu ar jas galėjo nulemti ano meto Lietuvos istorinė tikrovė. Antra vertus, bėgimas „nuo įgrisusios buities" charakterizuoja ir patį Gustavą, ir jo meilę.

[43] *...į aukso amžių...*— T. y. į legendinę laimės epochą.

[44] *...mirtom galvą sau dabino...*— Ištisus metus žaliuojanti mirta senovės Graikijoje buvo siejama su meilės kultu ir meilės deive Afrodite. Lenkijoje mirta — nekaltumo simbolis, nuotakos mirtų vainikais puošdavusios galvas (kaip Lietuvoje — rūtų).

[45] *...jos rankom nulaužta, šaka...*— Kalbama apie kipariso šaką; Italijoje ir kitur pietuose — gedulą simbolizuojantis medis, mėgstamas sodinti kapinėse.

[46] *Pasodinau... /Ir laiščiau ašarom...*— Motyvas žinomas tautosakoje: lenkų liaudies legendoje plėšikas Madėjus ašaromis tol laistė savo vėzdą, kol iš jo išaugo obelis.

[47] *...ir dangų, ir jo pyktį.*— Aliuzija į Atsiskyrėlio savižudišką mirtį.

[48] *Tai mylimos plaukai...*— Dažna sentimentalizmo epochoje mylimosios dovana mylimajam.

[49] *Tarytum ašutai... Originale włosiennica*, t. y. ašutinė, marškiniai iš storo, šiurkštaus ašutais atausto audinio. Tokius marškinius senovėje atgailautojai ir atsiskyrėliai vilkėdavo ant pliko kūno.

[50] *Ar meilė nekalta taip baisiai reikia bausti.*— Papročių revoliucija XVIII—XIX a. sąvartoje iškėlė jausmo teises. Tikra ir gili meilė, ano meto požiūriu, niekad negalinti būti nusikalstama (meilė ištekėjusiai moteriai, net pamotei ar seseriai).

[51] *Anksčiau, nei kūnai buvo sutverti, /Jau jungė mus ryšiai...*— Gustavas dėsto romantinę meilės sampratą: dievo lėmimu dvi sielos, dar neturinčios žemiškojo įsikūnijimo, surišamos amžiams.

[52] *Kas surišta dangaus, neatriša to žmonės.*— Naują Gustavo meilės sampratą Kunigas bando suderinti su Evangelija: „Ką [...] dievas sujungė, žmogus teneperskiria" (Mt 19, 6).

[53] *Iš visų mergelių ji gražiausia...*— F. Šilerio eilėraščio „Amalija" vertimas.

[54] *Tu lūpų mylimos nebučiavai...*— Neaiški eilutė, nes ja kreipiamasi ne į katalikų kunigą, bet į unitų parochą.

[55] *Ten, tarp žaliųjų lankų...*— A. Mickevičiaus romanso „Marilės kalnelis" pradžia.

[56] *Lyg puvėsiai blykčioja nakties laiku...*— Kurių ne kurių medžių puvėsiai naktį fosforizuoja.

[57] *Jau Marilės neturi.*— „Marilės kalnelio" refrenas. E. Matuzevičius verčia: „Nėra, nebėr Marilės" (žr. šios knygos p. 94—95).

[58] *...amžina, kaip Raštas sako.*— T. y. Šventasis raštas, Biblija. Amžina mirtis — amžinas pasmerkimas.

[59] *...man... /Turbūt mirtis ši paskirta.*— Klaidžiojanti vėlė negali žinoti, koks likimas jos laukia.

[60] *...anksti į karstą virsta...*— T. y. nusižudo. Krikščioniškosios religinės sistemos savižudybę laiko mirštamąja nuodėme.

[61] *„Tėvynė ir šlovė, ir mokslas, ir draugai"*.— Filomatų programinio šūkio „Tėvynė, mokslas ir dorovė" parafrazė.

[62] *Jaunyste, kilk be atvangos...*— Ketureilis iš „Odės jaunystei". E. Matuzevičiaus vertimą žr. šios knygos p. 12.

[63] *...Atlantui ant pečių.*— Graikų mituose Atlantas — titanas, kuris ant savo pečių laiko dangaus skliautą.

[64] *Minerva* — Romėnų išminties deivė, mokslo globėja.

[65] *...žvaigždė Platono...*— Čia — išminties, fllosofijos žvaigždė. Platonas (428—347 prieš m. e.) — žymus antikos laikų graikų filosofas.

[66] *...siektų purpuro...*— T. y. siektų valdžios. Purpuro spalvos drabužius feodalizmo epochoje vilkėdavo valdovai.

[67] *...lempa prie romėno karsto.*— Šviesa buvo visuomet laikoma gyvybės simboliu.

Senovės Romoje prie palaikų rūsiuose statydavo degančias lempas. Šį paprotį perėmė ir krikščionybė („grabnyčių" deginimas).

[68] *...astronomiškai apžiūrinėja dangų.*— Parafrazuojama „Romantikos" mintis: „Jausmas pasako žymiai daugiau čia /Nei akiniai arba akys".

[69] *...dar senis šitas...*— Turbūt tas pats senis kaip ir „Romantikoje", plg. šios knygos p. 77.

[70] *Litaniją kalbi...*— Gustavas minėjo Marijos vardą, motina savaip išsiaiškino sūnaus žodžius.

[71] *...švento Jono vabalėlis...*— Jonvabalis (*Lampyris*).

[72] *Baisus lupikas, plėšęs su krauju.*— Gustavas čia remiasi metempsichoze, sielų klajonių teorija, būdinga kai kurioms religijoms (ypač indų) ir filosofinėms sistemoms. Pagal šią teoriją po mirties siela įsikūnijanti kitame gyvame organizme.

[73] *...piktadarys sparnuotas.*— T. y. meilės dievaitis Amūras, kurį ir senovėje, ir naujaisiais amžiais vaizduodavo sparnuotą.

[74] *Homerą aplankyt...*— Turbūt aplankyti vietas, kur su vaikystės draugais žaisdavo Trojos karą, aprašytą Homero „Iliadoje".

[75] *...su Tasu pakalbėti...*— Torkvato Taso (Torquato Tasso, 1544—1595) „Išvaduotojoje Jeruzalėje" pavaizduota kryžininkų kovos su mahometonais. Matyt, čia irgi kalbama apie vaikystės žaidimus.

[76] *...Jono pergalę prie Vienos...*— Jono III Sobieskio pergalė prieš turkus prie Vienos 1683 m.

[77] *...vokiečių kariuomenės...*— T. y. Habsburgų valdomų kraštų (Austrijos ir kt.) kariuomenė, lenkų sąjungininkė, Vienos mūšio metu.

[78] *Gotfridas* — „Išvaduotosios Jeruzalės" pagrindinis herojus, krikščionių kariuomenės vadas, vėliau — Jeruzalės karalystės karalius.

[79] *...užuojautos, jautrumo...*— Užuojauta žmonėms, jautrumas — dvasinės vertybės, išaukštintos Ž. Ž. Ruso ir visų sentimentalizmo epochos rašytojų. Kunigas čia operuoja XVIII a. pabaigos sąvokomis.

[80] *...dainą šią.*— Tai lenkų liaudies daina, žinoma Mazovijoje ir Liublino apylinkėse, galimas daiktas, šiek tiek poeto parafrazuota.

[81] *...tūkstančiai šviesų...*— Iškilmių proga dvaro rūmuose degdavo galybė žvakių.

[82] *...vardą jo...*— Tai buvo vestuvių puota.

[83] *Aš angelo mirties iš rojaus išvarytas.*— Šitokia metafora poetas kalba apie Gustavo savižudybę.

[84] *Viena žvaigždė mums gimstant švietė...*— Abudu buvo gimę „po ta pačia žvaigžde", vadinasi, vienmečiai, plg. žemiau: „ir amžius mūs vienodas".

[85] *...auksas tau akis užgožia.*— Gustavo mylimoji ištekėjo už turtingo ir kilmingo vyro.

[86] *...viskas, ką lieti, tegu pavirsta auksu...*— Šitaip, pasak graikų mitologijos, dievai nubaudė karalių Midą už godumą.

[87] *...auksas Tacho upės...*— Tachas — upė Pirėnų pusiasalyje, įtekanti į Atlanto vandenyną. Senovėje jos vagoje buvo randama aukso smilčių.

[88] *Tu nužudei mane.*— Plg. ankstesnius šios dalies paaiškinimus (83).

[89] *Grandinės žvanga jau.*— Kai kurių sieninių laikrodžių mechanizmai ir po šiai dienai varomi svorelių, pakabintų ant ilgokų grandinėlių. Senovėje, mušant valandas, svoreliai trakšėdami leisdavosi žemyn.

[90] *Prabėgs kaip valanda gyvenimas tuojau.*— Ant senovės laikrodžių dažnai būdavo išrašyta visokių maksimų ir sentencijų, dažniausiai apie laiko nepastovumą ir

neišvengiamą mirtį. Gustavas čia parafrazuoja lotynišką sentenciją *„Hora perit, mors aderit“* (Valanda praeina, mirtis ateina).

[91] *Tegu sau makštyse šis durklas surūdija.*— Vadinasi, durklas daugiau nebus vartojamas, savižudybės scena nepasikartos, Gustavo šmėkla, kasmet grįžtanti į žemę iš naujo perkentėti, ką iškentėjo, jau atliko savo priedermę. Antra vertus, šitai prieštarauja „Vaiduokliui“: „Kas metai kentėti iškęstą jau kančią, /Numirusiam dar sykį mirti“.

[92] *Kam vėlines draudi...*— Iki XVIII a. pabaigos ir katalikų, ir unitų dvasininkai nedraudė vėlinių, atvirkščiai, patys kunigai dalyvaudavo mirusiųjų pagerbimo iškilmėse. Vėliau Šviečiamojo laikotarpio idėjų įtakoje į vėlines imta žiūrėti kaip į prietarus, pradėta su šiomis apeigomis kovoti.

[93] *...medaus ir pieno qsotėlį...*— Medus ir pienas — ritualiniai valgiai, paliekami ant mirusiųjų kapų per vėlines.

[94] *...kaip laikrodis koksai...*— Šiuo įvaizdžiu XVIII a. naudojosi kai kurie filosofai, teigę, jog dievas sukūrė pasaulį kaip laikrodininkas laikrodį: padarė, paleido ir daugiau į jo reikalus nesikiša; po sukūrimo pasaulis pavaldus ne dieviškajai jėgai, bet fizikos dėsniams, jame nėra ir negali būti jokių stebuklingų reiškinių. Romantinei Gustavo pasaulėjautai šitoks pasaulio aiškinimas nepriimtinas.

[95] *altarista* — parapijos išlaikomas persenęs kunigas.

[96] *...žodis tapo kūnu.*— Evangelijos (Jn 1, 14) žodžiai, apibūdinantys Kristaus gimimo paslaptį. Posakis ilgainiui tapo užkeikimo formule, vartojama prieš visokias slėpiningas jėgas.

[97] *Jie nekentė šviesos, gesino, draudė ją...*— Kalbama apie carinius cenzorius, galimas daiktas, apie Andrių Benediktą Klongevičių, tuo metu Vilniaus universiteto teologijos profesorių ir cenzorių, ketinusį neleisti spausdinti baladžių, nes jos, girdi, prieštaraujančios bažnyčios mokymui.

[98] *...šešėlis... / ...atšliauš prie visagalio kojų.*— Iš to galima daryti prielaidą, kad nors Gustavas ir savižudys, jo siela nepasmerkta amžinoms kančioms.

REGINYS

Ši „Vėlinių“ dalis nebaigta, išspausdinta po poeto mirties 1860 m. A. Chodzkos nuomone, tai „Vėlinių“ I dalis, rašyta Kaune. 1824 m. išvažiuodamas į Rusiją, poetas pasiėmė ir jos rankraštį, tačiau prie jo nebegrįžo.

Ir „Reginį“ A. Mickevičius skiria savo poetiškosios meilės istorijai. Čia jis norėjo pavaizduoti, kaip bunda šis jausmas Merginos ir Gustavo širdyje, pagaliau herojus — kaip J. V. Gėtės „Fauste“ — turėjo būti viliojamas piktosios dvasios.

Ne visuomet aiškūs „Reginio“ scenų tarpusavio ryšiai.

[99] *„Valerija“* — garsus anuo metu baronienės B. J. Kriudener (Krüdener) romanas (Valérie, 1803), pasakojantis apie dievo lėmimu viena kitai skirtas įsimylėjėlių sielas. Romano herojaus vardas — Gustavas.

[100] *Medūza* — graikų mituose — pabaisa mergaitės veidu. Vietoje plaukų ji turėjusi gyvates. Nuo jos žvilgsnio žmonės suakmenėdavo.

[101] *Keleivis išmestas...*— Turbūt Robinzonas Kruzas, D. Defo romano (1719) herojus.

[102] *...vaistų, aukso ir nuodų vienatvėj rasti.*— Kalbama apie viduramžių alchemikus.

[103] *...artimą sau ras čia tvarinys kiekvienas...*— Gamta Merginai — materialaus ir

dvasinio prado sintezė, vienybė; čia viešpatauja meilė ir harmonija, skirtingos lyties būtybės dėl to visuomet poruojasi, jos viena kitai gamtos skirtos. Šiam dėsniui pavaldūs ir žmonės.

[104] *[Paantraštė]. ...žr. „Romantiką".*— Šis įrašas rodo, jog tarp „Reginio" Merginos ir „Romantikos" Karusės esama ryšio.

[105] *Pora balandžių skrenda nuo šilo...*— Čia ir toliau ukrainiečių liaudies dainoms būdingo balandėlių ir erelio motyvo parafrazavimas.

[106] *...pavertusi į uolą.*— Padavimų apie akmenimis paverstus žmones randame įvairių tautų folklore.

[107] *...Tvardovskis...*— Tvardovskio motyvą poetas panaudojo baladėje „Ponia Tvardovska". Tvardovskis iš tradicijos laikomas tautosakine būtybe, tačiau kurie ne kurie praeities tyrinėtojai bando įrodyti jo istoriškumą: esą tai buvęs Žygimanto Augusto dvaro magas Laurynas (Lorencas) Duras (Dhur), arba Duranas (Duran), vokietis, kilęs iš Niurnbergo ir Vitenberge studijavęs mediciną. Padėjo surengti didžiausią to meto Lenkijoje mistifikaciją: senstelėjusiam karaliui parodė Barboros Radvilaitės „dvasią" (iš tikrųjų tai buvo Varšuvos miestietė Barbora Gižanka, vėliau pagimdžiusi karaliui dukterį ir už tai nobilituota). Pats magas po to buvo nužudytas (žr. R. Bugaj. Nauki tajemne w Polsce w wieku Odrodzenia. Wrocław, 1976).

[108] *...Algirdas...*— Žr. paaiškinimus „Konradui Valenrodui", 7.

[109] *...mongolą vejam...*— Kalbama apie Algirdo kariuomenės kovas su Aukso Orda (plg. R. Batūra. Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą. V., 1975, p. 291—300).

[110] *...Jogaila / Priešus nugali piktus.*— Poetas čia kalba ne apie Algirdo sūnų Jogailą (apie 1351—1434), bet apie jo proanūkį (ne anūką — kaip originale), po 200 metų Lietuvos—Lenkijos valstybę valdžiusį Jogailaitį karalių Žygimantą Senąjį (1467—1548), kovojusį su Rusų valstybe.

[111] *prie Svitezio...*— Žr. baladės „Svitezis" paaiškinimus.

[112] *Kur Parojus...*— Parojus — Mickevičių giminės herbas, čia — tos giminės atstovas.

[113] *Virto akmeniu jisai.*— Magiškas veidrodis, paverčiantis žmones akmenimis, žinomas ir lenkų tautosakoje.

[114] *Medžiotojo daina.*— Tekstas paimtas iš K. M. Vėberio (1786—1826) operos „Laisvasis šaulys" („Der Freischütz"), pirmosios romantinės operos, kurios premjera įvyko Berlyne 1821 m. (libreto autorius — F. Kindas). Vėliau A. Mickevičius šią dainą perdirbo ir paskelbė kaip savarankišką kūrinį („Šaulių choras").

[115] *Juodasis medžiotojas.*— Čia — piktoji dvasia. Įvaizdis paimtas iš K. M. Vėberio operos „Laisvasis šaulys".

III DALIS

[116] *[Dedikacija]. Jonas Sobolevskis.*— Gimė Baltstogėje. Baigęs Vilniaus universitetą, mokytojavo Kražiuose. Kartu su A. Mickevičiumi ir kitais buvo kalinamas (1823) kalėjimu paverstame bazilijonų vienuolyne (Gorkio g. 76, dabar VISI rūmai). 1824 m. carinės valdžios nuosprendžiu atiduotas į inžinerinį korpusą, mirė 1829 m. rudenį Astrachanėje.

Kiprijonas Daškevičius (1803—1829).— Mokėsi Baltstogėje ir Vilniaus universitete, teisininkas ir istorikas, filaretas. Po jaunimo draugijų bylos išsiųstas į Rusiją, gyveno 1826—1829 m. Maskvoje, kur ir mirė. Maskvoje susidraugavo su Mickevičiumi.

Feliksas Kulakovskis (1798—1831) — gimė Mozyriuje, Vilniaus universitete studijavo filologiją, filaretas ir turbūt filomatas. Garsėjo poetiniu talentu. Caro valdžios išsiųstas į Rusiją, Kazanėje atsidėjo orientalistikai. Mirė Peterburge.

[P r a t a r m ė]

[117] *...karaliai kaip Erodas nujaučia...*— Evangelijose (Mt 2, 16) sakoma, kad Erodas jautęs ateisiant išganytoją. Žiauriais persekiojimais jis bandęs užkirsti tam kelią.

[118] *...iš imperatoriaus Aleksandro...*— Aleksandras I viešpatavo Rusijoje 1801—1825 m., nuo 1815 m. jis ir Lenkijos karalystės valdovas. Apie 1820 m. jo politika buv. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse pasidarė itin antilenkiška.

[119] *...Novosilcevas.*— Nikolajus Novosilcevas (1768—1838) 1815 m. paskirtas imperatoriaus įgaliotu atstovu prie Lenkijos karalystės vyriausybės. Jo rankose, be kita ko, buvo karalystės policija ir finansai. Pasižymėjo kraštutiniu reakcingumu ir despotizmu. 1823 m. Vilniuje pradėjo didelį politinį procesą prieš slaptas jaunimo draugijas (filomatus, filaretus, Kražių „Juoduosius brolius" ir kt.).

[120] *Prosna* — kairysis Vartos (įteka į Oderį) intakas.

[121] *Galicija* — pietinė Lenkija, po Lietuvos—Lenkijos valstybės padalijimo atitekusi Austrijai.

[122] *...caraitis Konstantinas...*— Žr. „Lyrikos" paaiškinimus, 48.

[123] *...Vilniuje, lietuvių—rusų provincijų mokslo centre.*— Vilnius nuo 1803 m.— Švietimo apygardos centras. Apygardai priklausė didžioji dalis lietuvių (išskyrus Užnemunę), baltarusių bei ukrainiečių gyvenamų žemių (Vilniaus, Gardino, Minsko, Podolės, Volynės, Kijevo, Mogiliovo ir Vitebsko gubernijos, pastarosios trys 1818 ir 1824 m. perduotos kitoms apygardoms). Apygardos kuratoriaus pareigas 1803—1824 m. ėjo kunigaikštis Adomas Jurgis Čartoriskis.

[124] *...įvairios literatų draugijos...*— T. y. slaptos ne tik Vilniaus universiteto, bet ir kurių ne kurių provincijos gimnazijų draugijos. Vilniuje — filomatai, Spindulingųjų bei Mokslo bičiulių draugijos, vėliau — filaretai; Kražiuose — „Juodieji broliai", Svisločėje — Dorovingųjų draugija ir kt.

[125] *...Vienos kongresas...*— Vienos kongreso (1814 m. spalis—1815 m. birželis) pagrindiniai tikslai: atstatyti Europoje feodalinę tvarką ir sugrąžinti į sostus senąsias dinastijas; neleisti Prancūzijoje kilti naujai bonapartizmo bangai; patenkinti karą prieš Napoleoną laimėjusių šalių teritorines pretenzijas, t. y. iš naujo padalyti Europą ir kolonijas. Dalyje lenkų žemių buvo sudaryta Rusijai priklausanti Lenkijos karalystė, turėjusi iš pradžių šiokią tokią autonomiją (jai ilgą laiką priklausė ir lietuviškoji Užnemunė).

[126] *...Novosilcevas... sumelavo imperatoriui...*— Novosilcevas imperatoriui bei didžiajam kunigaikščiui Konstantinui siunčiamuose raportuose iš tiesų gana juodomis spalvomis piešė padėtį Vilniaus švietimo apygardos mokyklose: „...turint omenyje, jog visų trijų draugijų vadovai ir organizatoriai [...] tie patys žmonės, nereikėtų, rodos, nė abejoti dėl to, kad visos šios draugijos vieningai siekė vieno tikslo [...], o iš šito galima būtų padaryti pakankamai pagrįstą išvadą, jog tie patys žmonės, kurie organizavo visas šias draugijas ir joms vadovavo, kelia didžiausią įtarimą dėl platinimo žalingų ir rusų valdymui priešingų nuotaikų, kurios jau šitaip stipriai apėmė čionykštę jaunuomenę (cit. pagal H. Mościcki. Wilno i Warszawa w „Dziadach" Mickiewicza. Warszawa, 1908, p. 175—176).

[127] *...karinius tribunolus...*— Vilniaus tardymo komisijos veikla rėmėsi ypatingos padėties statusu.

[128] *...uždarė Lietuvoje keletą mokyklų...*— 1824 m. buvo uždaryta Kėdainių mokykla. Jos mokiniai negalėjo būti priimami į jokias kitas mokyklas. Uždarymo akte dalyvavo pats Novosilcevas.

[129] *...nuteista į Sibiro rūdynus, prie karučių, į Azijos garnizonus.*— Katorgos darbams į Nerčinsko kasyklas (dabar Čitos sritis) carinė valdžia nuteisė Kėdainių mokyklos mokinius J. Tyrą (valstiečių kilmės) ir J. Molesoną. Į kareivius buvo atiduoti Kražių mokyklos mokiniai K. Jančevskis, A. Piesliakas, V. Ivaškevičius, J. Vitkevičius, J. Michalovskis. Tvirtovės kalėjimu ir tremtimi buvo nubausti T. Zanas, J. Čečotas ir A. Suzinas. Apie dvidešimt filomatų ir filaretų buvo ištremta.

[130] *...įtariamų lenkišku patriotizmu...*— Nuosprendyje šitaip buvo kvalifikuojama filomatų, filaretų ir kt. kaltė: „Šviesdami žmones, ketino skleisti neišmintingą lenkų tautiškumą".

[131] *...tiktai vienam pavyko ištrūkti iš Rusijos.*— Čia poetas, matyt, kalba apie save.

[132] *Visi, kurie rašė...*— Juos poetas išvardija išnašoje. L. Chodzkos veikalo pavadinimas — „Senosios ir naujosios Lenkijos vaizdai"; J. Straševičiaus — „Lenkai ir lenkės per 1830 metų lapkričio 29 dienos revoliuciją"; mažos brošiūrėlės „Novosilcevas Vilniuje" autorius — J. Lelevelis; biografinis žodynas — tai „Biographie universelle... des contemporains". Paryžius, 1826—1830. Apie T. Zaną šiame žodyne rašė L. Chodzka.

[133] *...dievo bausmė...*— Poetas turi galvoje Vilniaus universiteto profesoriaus Augusto Bekiu, 1824.VIII.26 nutrenkto perkūno, gubernijos tarėjo Vincento Laurinavičiaus, valstybės tarėjo Leono Baikovo staigias mirtis.

[134] *...lenkų tauta kenčia dabar...*— T. y. po 1830—1831 m. sukilimo.

[135] *...Jeruzalės moterys...*— Evangelijos posakio parafrazė: „Jeruzalės dukros! Verkite ne manęs, bet verčiau savęs ir savo vaikų" (Lk 23, 28).

Lietuva. Prologas

[136] *...smilkalo kruopelių / Skruzdėlyno vidury.*— Kartais dideliuose skruzdėlynuose randama eglių ar pušų sakų.

[137] *...pasiverčiu tada / Juodo pragaro bjaurybe.*— Angelo sargo pasivertimas „juodo pragaro bjaurybe", t. y. šėtonu, nesuderinamas su katalikiškąja angelo samprata.

[138] *...šaltiny užmaršties...*— T. y. Letos upėje, kuri, pasak antikinės mitologijos, teka požemiuose ir kurios vandenų paragavusios mirusiųjų vėlės užmiršta buvusįjį gyvenimą.

[139] *...kur tada svaja, o kur atsiminimas.*— Kalinio pasaulėjautoje svaja — savarankiška kūrybinė galia, neturinti nieko bendra su atmintimi (atsiminimais) ir vaizduote, kurias sąlygoja pojūčiai. Šitokį svajonės suvokimą matysime ir Didžiojoje improvizacijoje (II scena).

[140] *Nėr atilsio sapne.*— Sapnas, be to, jam gimiringos būsenos — įkvėpimas, ekstazė, vizija — tai sąsaja tarp konkrečios realybės — skaitytojams gerai žinomų žmonių bei įvykių — ir dvasių pasaulio.

[141] *Nakties dvasios.*— T. y. piktosios dvasios.

[142] *Dvasia iš kairės pusės.*— Taip pat piktoji dvasia, šėtonas.

[143] *Tartum pranašas mąstyk...*— Turima galvoje ankstyvojo krikščionybės periodo

asketai, kurie, ieškodami vienatvės, keliaudavo į dykumas ir ten mąstydavo bei melsdavosi.

[144] *Tu... / Kurs artimą baudi, žudai...*— Kalbama apie senatorių Novosilcevą.

[145] *Aš — dainius...*— Autobiografinis momentas ryškus visose „Vėlinių" dalyse, tačiau ypatingai — trečioje.

[146] *D[eo] O[ptimo] M[aximo] Gustavus obiit...*— Gustavas rašo lotyniškai: „Dievui geriausiajam, didžiausiajam. Gustavas mirė 1823 lapkričio 1. Čia gimė Konradas 1823 lapkričio 1". Šitaip nelaimingas įsimylėjėlis Gustavas (plg. IV dalį) pavirsta kovotoju už savo tautos reikalus, pasivadinusiu „Konrado Valenrodo" pagrindinio herojaus vardu. Įrašo trys pirmi žodžiai (D. O. M.) paimti iš ano meto antkapių. Lapkričio 1 dieną poetas pasirinko dėl to, kad tai vėlinių išvakarės.

[147] *Dvasia.*— Poetas nenurodė kokia: geroji ar piktoji, ar ji sako tiesą, ar tik gundo. „Vėlinių" III dalies idėjinis sumanymas vis dėlto rodo, kad tai — gėrio dvasia. Poetas tuo metu tikėjo žmogaus valios magiškąja, kuriamąja galia, kuriai, jo supratimu, paklūsta ir gamtinės, ir antgamtinės jėgos, todėl mintis ir galinti „sostą griaut ir pastatyti kitą". Šitai, žinoma, išplaukia iš romantinio pasaulio, žmogaus bei meno suvokimo (plg. Didžiąją improvizaciją).

I scena

Pirmos scenos veikėjai — istoriškai tikri asmenys, poeto draugai, kartu su juo įkalinti buv. bazilijonų vienuolyne. A. Mickevičius, atrodo, buvo įkalintas (1824.X.23) IV celėje („Jo celė nuošali ir prie bažnyčios šliejas..."), III celėje kalėjo A. Frejendas, II celėje — Karsnickis. Dalį šios scenos veikėjų poetas vadina tikrais vardais ir pavardėmis, kurių ne kurių pavardės pakeistos, nors kūrinio autografe dar išliko jų autentiškos formos. Poeto aprašytame kūčių vakare galėjo dalyvauti Jokūbas Jogėla (Jokūbas), I. Domeika (Žegota), Antanas Frejendas, Adomas Suzinas, Jonas Sobolevskis, kun. Kalasantas Lvovičius. Tik 1824 m. birželio mėn. iš pranciškonų vienuolyno čia buvo perkeltas Jonas Čečotas, o iš sunkaus režimo kalėjimo — Tomas Zanas. Poetas, įvedęs į kūrinį kelis mažiau žinomus filaretus (pvz., Jogėlą), nekalba apie Juozapą Ježovskį, Anuprą Petraškevičių, Pranciškų Malevskį, Teodorą Lozinskį ir kt.

[148] *Jokūbas.*— Jokūbas Jogėla, filaretas, buvo kalinamas tardymo metu. Vėliau — Slucko gimnazijos mokytojas.

[149] *Adolfas.*— Adolfas Januškevičius, Vilniaus universiteto studentas. 1823—1824 m. nebuvo kalinamas ir persekiojamas. Už dalyvavimą 1830—1831 m. sukilime carinės valdžios ištremtas į Sibirą. Poetas su juo susibičiuliavo 1829 m. Romoje.

[150] *Žegota.*— Ignotas Domeika (1801—1889), filomatas. Bausmės jam pavyko išvengti. Vėliau gyveno savo dvarelyje Lydos apskrityje. Dalyvavo 1830—1831 m. sukilime, po to gyveno emigracijoje, kur vėl suartėjo su poetu (tuo metu, kai šis rašė „Vėlinių" III dalį). Po kelerių metų išvažiavo į Čilę. Jo nuopelnai šiam kraštui didžiuliai: organizavo čia aukštąją mokyklą, tvarkė šalies pramonę.

[151] *Kun. Lvovičius.*— Kunigas Kalasantas Lvovičius, pijoras, filaretas, matematikos mokytojas Polocke, o vėliau Ščučine (dab. Gardino sritis).

[152] *Frejendas.*— Antanas Frejendas, kilęs iš Telšių apskrities, vienas iš veiklesnių filaretų, rašė eilėraščius. Manoma, kad žuvo per 1831 m. sukilimą.

[153] *Jo celė nuošali ir prie bažnyčios šliejas...*— Bazilijonų vienuolyno rūmai pastatyti XVI a. pradžioje, po 1748 m. gaisro perstatyti. XIX a. antrojoje pusėje už cerkvės

esanti rūmų dalis buvo rekonstruota. Kalėjimas buv. vienuolyne įrengtas XIX a. pradžioje. Atrodo, kad Konrado celė buvusi kairiosios rūmų dalies gale.

154 *...ar kapralas leis.*— Kapralas — žemiausias puskarininkio laipsnis kai kuriose armijose. Šis veikėjas, manoma, irgi turėjęs savo prototipą — tai kapitonas Panevskis, buvęs lenkų legionierius (Napoleono armijoje), o vaizduojamuoju metu kalėjimo prižiūrėtojas, gana palankus suimtiems filaretams.

155 *...kaip žemdirbys jau pasigirt galiu.*— I. Domeika ūkininkavo savo dėdės Juozapo dvare Zapolėje, Lydos apskrityje. Tardymo komisijai jis 1824.IV.19 raštu pareiškė: „Kartais vaizduotės sparnų pakelti, mintyse matėme krašto nuostabią gerovę. Ši krašto gerovė visuomet mūsų buvo siejama su žemdirbystės gerinimu, pramonės kėlimu bei krašto švietimo sistemos taisymu" (cit. pagal H. Mościcki. Wilno i Warszawa w „Dziadach" Mickiewicza, p. 5). Šitokiomis idėjomis ir grindė iš pradžių savo veiklą jaunuolių būrelis, pasivadinęs Filomatų draugija.

156 *...kibitkas belakstančias regėjau...*— Kibitka (iš rusų k.) — dengtas vežimas, kuriuo carinėje Rusijoje būdavo vežiojami kaliniai. Be to, žr. autoriaus paaiškinimus, 1.

157 *Tomas.*— Tomas Zanas (1796—1858), kilęs nuo Molodečno, fizikos-matematikos fakulteto studentas, vėliau mokytojas Vilniuje. Vienas iš Filomatų draugijos steigėjų, vadovavo Spindulingųjų (Promieniści) ir jos pagrindu vėliau sudarytai Filaretų (dorovingųjų) draugijoms. 1823 m. suimtas, iš pradžių buvo kalinamas sunkaus režimo kalėjime. Nuteistas metus kalėti, po to buvo ištremtas į Orenburgą, kur gyveno 13 metų. 1837 m. amnestuotas už mineraloginius tyrinėjimus, kurį laiką gyveno Peterburge, vėliau — Kochačine, Vitebsko gubernijoje.

158 *...mano įkurta jūsiškė draugija...*— Išlikę tardymo komisijos protokolai rodo, kad T. Zanas tikrai prisiėmė visą atsakomybę dėl slaptų draugijų organizavimo.

159 *Pažvelk į Jackų...*— „Vėlinių" autografe čia minimas Anupras Petraškevičius (1793—1863), Filomatų draugijos sekretorius, gamtininkas. Jis nebuvo suimtas (nebuvo ir vedęs), tačiau tribunolo nuosprendžiu buvo ištremtas į Rusiją. Keliolika metų gyveno Sibire, vėliau — europinėje Rusijos dalyje, į tėvynę grįžo tik senatvėje.

160 *Suzinas.*— Adomas Suzinas (1800—1874), buvęs Svisločės gimnazijos mokinys, filaretas, carinės valdžios nubaustas tvirtovės kalėjimu ir ištremtas į Ufą, vėliau — į Orenburgą. Bausmės sunkumą lėmė Suzino laikysena per tardymą — jis atsisakė duoti bet kokius parodymus.

161 *...jis sučiuptas vogčia.*— T. Zaną suėmė naktį iš spalio 23 į 24 (1823 m.). Jo broliui Steponui, norėjusiam perduoti Tomui patalynę ir maisto, policmeisteris Šilkovas atsakė nežinąs, „kur yra Tomas Zanas, gal netgi jau išvežtas".

162 *...gydosi jis čia pagal metodą naują, / ...badauja.*— XIX a. pradžioje gydymą badu Europoje išpopuliarino prancūzų gydytojas Fransua Bruse (Broussais, 1772—1838).

163 *Pinčiuką sykį taip užkalbinęs lietuvis...*— Autoriniuose paaiškinimuose poetas sako, kad pinčiukais Lietuvoje žmonės vadina Pinsko (t.y. Polesės) pelkių gyventojus. Galimas dalykas, tai bus bene patikimiausia šito, ko gero, nelietuviškos kilmės, bet lietuvių kalboje sutinkamo daugiareikšmio (žr. Lietuvių kalbos žodynas. T. 9. V., 1973, s.v.) žodžio etimologija.

164 *Aštuntą mėnesį jau atsėdėt baigiau...*— Jaunimo byla prasidėjo 1823 m. gegužės mėn., tačiau universiteto studentus imta tardyti tik liepos viduryje, kai į Vilnių atvyko Novosilcevas, sudaręs naują tardymo komisiją (universiteto rektorius, kurio niekad nekviesdavo į komisijos posėdį, profesoriai Pelikanas, Polinskis,

Danilavičius, policmeisteris Šilkovas, Vilniaus gubernijos prokuroras Botvinka ir atvykęs iš Varšuvos Novosilcevo bičiulis Baikovas).

[165] *Kurs apie ateitį kaip koks čigonas kalba.*— Paprastai spėliojo ateitį čigonės.

[166] *Į miestą tardymui nuvarę buvo...*— Tardė buvusiuose Vyskupų rūmuose (dabar šioje vietoje — Meno darbuotojų rūmai), kur gyveno Novosilcevas. Iš bazilijonų vienuolyno suimtieji ėjo per Rotušės aikštę. Rotušėje tuo metu buvo garnizono areštinė ir miesto kalėjimas.

[167] *Žemaičių mokinių.*— Kalbama apie Kražių apskrities mokyklos mokinius, slaptos „Juodųjų brolių" draugijos narius, kuriuos išvežė 1824.III.8. Apie jų išvežimą pasakoja buvęs Kražių mokyklos mokytojas J. Sobolevskis.

[168] *Prie pat bažnyčios.*— Prie šv. Kazimiero bažnyčios (dabar ateizmo muziejus). Nuo bažnyčios laiptų buvo galima matyti, kas dedasi prie rotušės.

[169] *policmeisteris* — miesto policijos viršininkas.

[170] *Jančevskį išvedė...*— Aštuoniolikmetis Kiprijonas Jančevskis, vienas iš Kražių „Juodųjų brolių" draugijos įkūrėjų, karinio tribunolo nuteistas (kartu su Jonu Vitkevičium) mirties bausme, kuri buvo pakeista tvirtovės kalėjimu Bobruiske. 1826 m. atiduotas į kareivius. Mirė 1853 m. Buvo kalinamas bazilijonų vienuolyne, kur paskutinį kartą susitiko su savo buvusiais mokytojais Mickevičium ir Sobolevskiu.

[171] *...imperatorius, kurs ant plikos uolos...*— T. y. Napoleonas, po Vaterlo mūšio 1814 m. kalinamas Šv. Elenos saloje.

[172] *„Dar Lenkija nežuvo!"* — Lenkų legionierių daina „Jeszcze Polska nie zginęła" (J. Vibickio žodžiai), atsiradusi 1797 m. Italijoje. Daina paplito visoje Lenkijoje, ilgainiui tapo Lenkijos nacionaliniu himnu. Šiuo metu — Lenkijos LR valstybinis himnas.

[173] *...Vasilevskis...*— Išgalvota pavardė, „Vėlinių" autografe tikra — Karsnickis, kalėjęs kartu su filaretais, tačiau atsitiktinai įpainiotas į jų bylą.

[174] *Juozapas.*— Juozapas Kovalevskis (1800—1878), istorijos ir filosofijos studentas, filomatas. Po proceso ištremtas į Kazanę, kur atsidėjo orientalistikos studijoms. Vėliau — garsus mokslininkas orientalistas, Varšuvos vyriausiosios mokyklos (Szkoła Główna) profesorius.

[175] *...už Ksaverą...*— „Vėlinių" autografe tikra pavardė — Kajetonas Pšeciševskis, filaretas. Bijodamas suėmimo, jis nusišovė 1823.X.26 tėvo dvare Gruzdiškėse, Raseinių apskrityje (plg. L. Jucevičius. Mokyti žemaičiai. V., 1975, p. 119—121 ir 234).

[176] *Jankovskis.*— Jonas Jankovskis (g. 1804), kilęs iš Gardino gubernijos, popo sūnus, filaretas. Tardomas išdavė slaptų Svisločės gimnazijos ir Vilniaus universiteto draugijų narius — savo draugus. Po proceso tarnavo policijoje Vologdoje. Į bazilijonų vienuolyną perkeltas 1824 m. birželio mėn. iš buvusių Vyskupų rūmų, kur dirbo tardymo komisija.

[177] *...seimų bajoras...*— Po Lietuvos—Lenkijos valstybės padalijimo carinė vyriausybė paliko šiokią tokią bajorų (šlėktijos) savivaldybę, be kita ko, ir bajorų seimelius.

[178] *Goreckis.*— Antanas Goreckis (1787—1861), poetas, pasakėčių kūrėjas. Žegota perpasakoja jo pasakėčią „Velnias ir grūdai".

[179] *...kurie... ateinat tamsoje...*— Carizmas, carinė sistema.

[180] *...gaus mažiausia metelius.*— 1828 m. (vadinasi, vėliau, nei vaizduojama „Vėlinė-

se") A. Goreckis buvo kalinamas už politinę pasakėčią apie „vežikus", t. y. apie didįjį kunigaikštį Konstantiną ir Novosilcevą.

181 *...skiriu dainelę savo naują.*— Vieni literatūros istorikai mano, kad A. Mickevičius šita šventvagiška dainele poetiškai keršijo Jankovskiui už išdavystę. Kiti tvirtina, jog tai originali Jankovskio daina.

182 *...tarnavau... Dombrovskiui, o vėliau / Po Sobolevskio vėliavom ėjau.*— Jonas Henrikas Dombrovskis (1755—1818) — generolas, Kosciuškos sukilimo dalyvis, 1797 m. organizavo Italijoje lenkų legionus, vildamasis, kad Napoleonas padėsiąs atkurti nepriklausomą Lenkiją. Motiejus Sobolevskis (1781—1809), Jono brolis, žuvo Ispanijoje kautynėse prie Almansido.

183 *Lamega* — miestelis Portugalijoje (ne Ispanijoje).

184 *...sodalisas aš... esu...*— T. y. narys Marijos sodalicijos (*Sodalis Marianus*), katalikiškos draugijos, propaguojančios Marijos kultą.

185 *Tai šeimininkas bent — nuo šitiekos svečių.*— Prieš Napoleono armiją, bandžiusią pavergti Ispaniją, sukilo visa ispanų tauta. Poetas čia ir piešia vieną šio visaliaudinio karo momentą.

186 *...Palenas...*— Grafas Piotras Palenas (1746—1826), carinis ministras, organizavo sąmokslą prieš carą Pavlą I, nužudytą 1801 m.

187 *...virvę, / Kad pasmaugtų carą...*— Pavlas I buvo pasmaugtas jo paties munduro perpetine juosta.

188 *...Grok... / Jo seną gaidą.*— Autobiografinis momentas: jaunystėje A. Mickevičius galėjęs be jokio pasirengimo improvizuoti dainos tekstą čia pat grojamai melodijai. Sakoma, kad buvę keletas melodijų, skatinusių jį improvizuoti. Improvizaciniu talentu, rodančiu, „koks intensyvus, turtingas ir gaivališkas buvo jo vidaus gyvenimas" (V. Mykolaitis-Putinas), poetas garsėjo ir vėliau. „Jo improvizuotos eilės,— rašė Viazemskis,— laisvai ir staigiai išsiveržiančios iš jo lūpų skambia spindinčia srove. Jo improvizacijoje būdavo mintis, jausmas, vaizdai ir aukščiausio laipsnio poetinė išraiška. Buvo galima manyti, kad jis įkvėptai, atmintinai skaito savo jau parašytą poemą" (cit. iš V. Mykolaitis-Putinas. Raštai. T. 8, p. 540).

189 *Gal skaito iš žvaigždžių ji ateitį...*— Ilgą laiką manyta, kad žmogaus likimas priklauso nuo žvaigždės, po kuria jis gimė, o pasaulio ateitis — nuo žvaigždžių konsteliacijų judėjimo. Astrologai iš žvaigždžių sprendė apie atskirų individų ir tautų ateitį.

190 *Kaip vampyras...*— Originale: *jak upiór* (kaip šmėkla), tačiau Mažosios improvizacijos turinys rodo, kad vertėjas čia surado taiklų ir adekvatų lietuvišką pakaitalą (iš serbų-chorvatų *vampir*, t. y. mirusio žmogaus vėlė, kuri minta žmogaus krauju). Manoma, kad Konrado dainos šmėkla, t. y. vampyras, kur kas artimesnė seniesiems slavų mitologiniams vaizdiniams nei šmėkla „Vėlinių" II dalyje. Senovėje kai kurie slavai tikėjo, jog esama dviširdžių žmonių. Mirties valandą mirštanti viena širdis, kita liekanti gyva. Ji kelianti naktį mirusįjį iš kapo, šis užpuoląs miegančius žmones ir išsiurbiąs kraują. Vampyro apkramtytas žmogus pats virstąs šmėkla. Nenorint, kad tokie vaiduokliai keltųsi iš kapo, reikia, liaudies manymu, atkasti mirusįjį, nukirsti galvą ir padėti jam prie kojų, o palaikus persmeigti uosio smaigčiu, kad jie negalėtų atitrūkti nuo žemės. Galvos nukirtimas mirusiajam, kad nesivaidentų, žinomas ir lietuvių sakmėse.

191 *Kylu, lekiu.*— Toliau — Mažoji improvizacija (šitaip literatūros istorikai vadina šį Konrado monologą).

[192] *...garsiąją knygą Sibilės...*— Antikos laikų legendoje sakoma, kad Sibilė (*Oracula Sibyllina*) — pranašė ir Apolono žynė iš Kumų (Kampanijoje) — turėjusi knygas (*libri Sibyllini*), kuriose buvusi aprašyta pasaulio ateitis. Dalis tų knygų pakliuvę į Romą, jos buvę laikomos Kapitolijuje, Jupiterio šventykloje, į jas buvę kreipiamasi patarimo kritiškais valstybei laikais. Sibilės knygos sietinos su senovės Graikijos bei senovės Rytų religinėmis tradicijomis.

[193] *Tai varnas.*— Varno simbolika nėra aiški. Seniau buvo manoma, kad varnas simbolizuoja piktąją dvasią, šėtoną, puolantį Konradą ir Didžiojoje improvizacijoje. Kiti varną suvokia kaip gerąją dvasią, angelą, norintį atbaidyti Konradą nuo blogio, į kurį šis grimzta. Turbūt tai daugiaprasmis poetinis simbolis.

[194] *Aš — griausmavaldis.*— Aras (erelis) graikų mitologijoje — Dzeuso, griaustinių valdovo, paukštis.

II scena

[195] *...sparnais stikliniais skrisdama...*— T. y. žiūrėdama pro teleskopą.

[196] *...stikline armonika...*— Stiklinė armonika — idiofonų grupės instrumentas, pailga metalinė dėžutė, kurios viduje — keliolika įvairaus dydžio krištolinių lėkščių, koncentriškai suvertų ant ašies. Grojama drėgnais pirštų galais liečiant vibruojančių lėkščių atkraščius. Instrumentas paplito XVIII a. Vokietijoje ir Austrijoje. Šį vaizdą poetas asocijuoja su antikos astronominėmis pažiūromis: žemę supa 7 kosminės sferos, nuolatos sukdamosi, jos formuoja melodiją — sferų harmoniją, kurią gali išgirsti tobulos, ramybę susiradusios sielos. Šias pažiūras priėmė ir viduramžių krikščionybė, tačiau šiek tiek jas modifikavo: čia sferas suka ir dangiškąją harmoniją kuria angelai. Konradas jaučiasi esąs toks angelas, kuriam paklūsta kosminė sferų harmonija.

[197] *Nemirtingumą aš... kuriu...*— Konradas, kaip poetas, nesitenkina prieinamais instrumentais — planetinių sferų „armonika". Paversdamas mintis kuriančiais žodžiais, visa jausmo, proto ir valios galybe sviesdamas jas į Visatą, jis tarytum kuria naujas planetas — naujas muzikines sferas, naujas melodijas, nemirtingą grožį.

[198] *Tokia Samsono buvo valanda...*— Žr. „Konrado Valenrodo" paaiškinimus, 69.

[199] *...lig dangaus — / Kur ribos tarp gamtos ir josios sutvėrėjo.*— Pagal Ptolomėjaus (apie 90—apie 168) geocentrinę sistemą už septynių sferų baigiasi žemiškasis pasaulis ir prasideda antžemiškasis, antgamtinis.

[200] *...jausmą tą...*— Jausmas poetui — savaiminga kūrybinė galia, kas ją turi, prilygsta dievui, kaip kūrėjui.

[201] *Nuo rojaus medžio...*— Pasak Biblijos, pirmieji žmonės, paragavę rojaus pažinimo medžio draudžiamo vaisiaus, pažino blogį.

[202] *Galingą žvilgsnį...*— Tikėjimas magiškąja žvilgsnio galia būdingas daugeliui romantinių poetų: žvilgsniu esą galima tramdyti laukinius žvėris, matyti, kas dedasi už storų sienų, užmesti kam kokią ligą ir t. t. Plg. autoriaus paaiškinimus „Konradui Valenrodui", p. 735. Šį liaudiškos pasaulėjautos momentą (plg. lietuvių „blogas akis turėti") sustiprino XVIII a. pabaigoje šveicarų gydytojo F. A. Mesmerio (1734—1815) pseudomokslinė magnetizmo teorija: gyvajame organizme esanti paslaptinga jėga, galinti daryti įtakos kitam gyvam organizmui, jį hipnotizuoti.

[203] *...laimės dainą...*— Joje nebūtų blogio, egzistuojančio dievo sukurtame pasaulyje.

[204] *Kas Jis buvo...*— Ši vieta lyg ir leidžia daryti išvadą, kad Konradui dievas prieš pasaulio sukūrimą tėra buvęs „tiktai kibirkštėlė". Šitokia išvada prieštarauja baž-

nytinei dievo sampratai, pagal kurią dievas — nekintamas ir neaprėpiamas. „Vėlinių" autografe kitaip: „Kas buvo pasaulis, kol dar buvo Jo įsčiose" (versta pažodiškai). Sunku pasakyti, kodėl poetas pakeitė tekstą.

205 *Balsas iš kairės.*— Piktosios dvasios balsas.

206 *Balsas iš dešinės.*— Angelo balsas.

207 *...kariavai su pragaru pačiu...*— Biblijoje prieš maištaujančių angelų vadą šėtoną (Liuciferį) kovojo archangelas Mykolas. Dievas nedalyvavo kovoje.

208 *...kumščius sudrėkindavau savu krauju...*— Turbūt aliuzija į Gustavo kančias „Vėlinių" IV dalyje.

209 *Paversiu žirgą / Aš į paukštį.*— Sparnuotas arklys paukščio (grifo, erelio) galva žinomas įvairių tautų mitologijoje (Graikijoje — hipogrifas).

210 *Į arką uždarei juos...*— Pasak Biblijos, pasaulinio tvano metu išlikę tik tie gyvūnai, kuriuos Nojus pasiėmęs į savo arką (laivą). Konradas ironiškai prie tokių būtybių priskiria ir jautrią širdį.

211 *...sudrebinsiu ją... / Iššausiu žodį — jį pasaulis pakartos...*— Maištingi Konrado žodžiai galėtų būti šitaip suprasti: dievui prieštaraujantis, su genialia įstanga pasakytas kuriamasis žodis pavirs sudėtine Visatos dalimi ir — kaip kenčiančios žmonijos maišto užuomazga — sudrums sferų harmoniją. To kuriamojo žodžio mintis tokia: pasaulį valdo ne gėris, bet blogis, ne meilės galybė, bet tironija.

212 *Turėt jį rankose — ir grįžti tuščiomis.*— Jeigu Konradas pats būtų pavadinęs dievą caru (to meto Lenkijos ir Lietuvos visuomenės supratimu — didžiausias dievo paniekinimas, šventvagiškiausias piktžodžiavimas), jis būtų žuvęs, jo siela būtų amžiams pasmerkta, atitektų šėtonui. Dabar ji tik laikinai būsianti šėtono galioje.

III scena

213 *Ramybė šiems namams...*— Evangelijos žodžiai („Ramybė teesie šitiems namams", Mt 10, 12), kuriais Kristus liepęs apaštalams sveikinti žmones.

214 *Esu rekrūtuose...*— Kapralas prievarta paimtas į caro kariuomenę. Po Napoleono pralaimėjimo 1812 m. ir po Vaterlo mūšio 1814 m. iš kareivių, gimusių Lenkijoje, buvo sudaryta Lenkijos karalystės armija, o kareiviai, gimę Lietuvoje ar Baltarusijoje, rekrūtų teisėmis buvo įjungti į rusų armijos sudėtį.

215 *redutas* (iš pranc. *redoute*) — uždaras savarankiškas gynybinis įrenginys.

216 *Praga* — Varšuvos priemiestis dešiniajame Vyslos krante. 1794 m. ją užėmė Suvorovo vedama carinė kariuomenė.

217 *...ant kuolų turkus.*— Galimas daiktas, kapralas dalyvavo Napoleono žygyje į Egiptą 1798 m.

218 *...neišlupo nieks... akių...*— Šėtonas ketino šitai padaryti II scenoje: „...akis jam išdraskys".

219 *...o Rolisonai...*— Autografe — Molisonas. Aštuoniolikmetis Kėdainių apskritinės mokyklos mokinys Jonas Molesonas planavo nužudyti didįjį kunigaikštį Konstantiną, kai šis važiuos per Kėdainius į Peterburgą. Filaretų proceso metu nuteistas mirti, mirties bausmė vėliau pakeista tremtimi iki gyvos galvos į Nerčinską, kur ir mirė. Kalinamas buvo ne bazilijonų, bet dominikonų vienuolyne. Jį matyti Konradui padeda „stiprios akys", „galingas žvilgsnis" (plg. paaiškinimus, 202).

220 *Tu į tuščius namus lendi...*— Iš Evangelijos įvaizdžių: netyroji dvasia, sugrįžusi į savo namus, t. y. į žmogų, kuriame gyveno, „randa juos išsluotus ir išpuoštus" (Lk 11, 25).

[221] *...liūtas nugalės iš Judo giminės...*— Šitaip apibūdinamas Kristus Apokalipsėje (Apreiškime Jonui): „Štai nugalėjo liūtas iš Dovydo giminės, Dovydo atžala“ (Apr 5, 5).

[222] *Titas Lukrecijus Karas* (Titus Lucretius Carus, 95—55 m. pr. m. e.) — romėnų poetas ir filosofas, knygoje „Apie daiktų prigimtį“ („De rerum natura“) aiškinęs pasaulio reiškinius materialistiškai.

[223] *Leviatanas* — pasak Biblijos, legendinė jūrų žuvis. Šitaip buvo pavadinta garsi anglų filosofo T. Hobso (Thomas Hobbes, 1588—1679) filosofinė knyga apie valstybės prigimtį.

[224] *...Volteras...*— Volteras (1694—1778) čia pakliuvo kaip atkaklus katalikybės priešas.

[225] *...alter Fritz esu.*— Kalbama apie Prūsijos karalių Fridrichą II, Lietuvos—Lenkijos valstybės padalijimo inspiratorių.

[226] *Mačiau aš žvėrį.*— Kalbama apie apokalipsinį žvėrį (Apr 13).

[227] *prioras* — vienuolyno viršininkas.

[228] *Ką reiškia gyvulys Apokalipsėj...*— Katalikiškųjų Biblijos komentatorių nuomone, apokalipsinis slibinas (Apr 12, 3—4 ir toliau) — tai Roma — Romos imperijos sostinė. Kitatikiai teigia, kad tai Roma — popiežiaus sostinė.

[229] *Belzebubas* — čia aukštesniojo rango velnias, vyriausiasis velnias, velnių valdovas — Liuciferis.

[230] *...gubernatorius, kreishauptmanas, landratas...*— Gubernatorius — gubernijos viršininkas carinėje Rusijoje. Kreishauptmanas — austrų pareigūnas, apskrities viršininkas. Landratas — prūsų valdininkas, apskrities viršininkas. Velnias save lygina su visų trijų okupacinių valstybių pareigūnais.

[231] *Vis uodega braukiu sau ašaras liūdnai.*— Kaip ir II scenos pabaigoje, taip ir čia poetas nevengia groteskinių momentų, tarytum vadovaudamasis V. Hugo reikalavimais šalia pakilių scenų piešti groteskines (taip darę viduramžiais Paryžiaus katedros kūrėjai).

[232] *Kaip Hamaną ryt muš tave...*— Žydai per purimo šventę (vasario—kovo mėn.) mušdavo ir degindavo iškamšą, vaizduojančią Hamaną, žydų persekiotoją. Šėtonas čia pasako kun. Petrui, kad jo laukia smūgiai į veidą (žr. VIII sceną).

[233] *...kūnu ir krauju tavuoju...*— T. y. komunijos sakramentu.

[234] *Aš, niekindamas jus...*— Konradas suvokia savo kaltę: niekindamas žmones, norėjo juos valdyti.

[235] *...prastu rūbu... / Sau galvą pelenais pabarščius...*— Viduramžiais atgailą atliekantys žemiškieji valdovai (karaliai), apsivilkę elgetos drabužiais, pasibarstę galvą pelenais, turėjo klūpoti prie bažnyčios durų.

[236] *...pradeda giedoti kalėdų giesmes.*— Kalėdinės mišios (bernelių mišios) laikomos naktį.

[237] *Judėja* — pietinė Palestinos dalis, kur yra Betliejus.

[238] *...su vilties / Žvaigžde...*— Su Betliejaus žvaigžde, pranašaujančia atpirkimą. Ji minima „Vaiduoklyje“, „Vėlinių“ II ir IV dalyse.

IV scena

[239] [*Scenovaizdis*]. *...Ieva... Marcelina.*— Abi šias veikėjas poetas pavadino savo pažįstamų — Henrietos Ievos Ankvičuvnos (Ankwiczówna) ir jos draugės Marcelinos

Lempickos (Lempicka) vardais. Su šiomis pamaldžiomis mergelėmis jis susipažino Romoje 1829 m. Henrietai jis paskyrė J. V. Gėtės „Minjonos" („Kennst du das Land...") sekimą ir eilėraštį „Mano čičeronei", Marcelinai irgi dedikavo vieną eilėraštį. Ankvičuvnos šeima kilusi iš Galicijos, todėl IV scenos veiksmo vieta — netoli Lvovo.

240 *...už juos visus...*— Už nuteistuosius filaretus.

241 *...tą, kurs rašė šias dainas.*— Autobiografinis momentas, kalbama, matyt, apie pirmąjį A. Mickevičiaus „Eilėraščių" tomelį.

242 *Tarytum apaštalas...*— T. y. šv. Jonas.

V scena

243 *Pakilo Erodas...*— Čia Erodas — carizmas. Plg. paaiškinimus „Vėlinių" III dalies pratarmei, 117.

244 *Žiūrėk, tas vaikas...*— Originale: *Patrz! — ha! — to dziecię uszło* (Žiūrėk, tam vaikui pavyko išvengti [mirties]). „Vėlinių" III dalies pratarmė (plg. pratarmės paaiškinimus, 131) leidžia daryti išvadą, kad čia kalbama apie patį poetą.

245 *Tėvynės atpirkėjas.*— Literatūros istorikai įvairiai ir prieštaringai aiškina, kas turėjęs būti tėvynės atpirkėjas, t. y. žadintojas, prikėlėjas (originale — *wskrzesiciel*). Galima spręsti, kad poetas čia turi galvoje save (t. y. Konradą), kad jis pats „bus dievo pašauktas tokiam vaidmeniui po ilgo kankinimosi, atgailavimo ir aukojimosi" (J. Kleiner. Zarys dziejów literatury polskiej, p. 257).

246 *...keturios dešimtys ir keturi.*— Skaičiais užšifruota paslaptingojo tėvynės atpirkėjo (prikėlėjo) vardas ar pavardė, šitaip buvo daroma viduramžių mistiniuose raštuose, vadinamojoje kabaloje. J. Kleineris mano, kad skaičius 44 reiškia naująjį Adomą, žmonijos atstovą ir vadą (ten pat).

247 *...žmonės iškentės.*— Poetas čia ir toliau daro analogiją tarp tėvynės kančių nuo Lietuvos—Lenkijos valstybės žlugimo iki 1830—1831 m. sukilimo ir Kristaus kančių bei mirties.

248 *Ją galas teis.*— T. y. prancūzas. Prancūzų vyriausybė nesuteikė jokios konkrečios paramos 1831 m. sukilėliams, pasitenkindama užuojautos lenkų tautai reiškimu, todėl poetas Prancūziją palygina su Pilotu („sau rankas... plauja").

249 *...kraujas kris ant mūs ir ant vaikų vaikų.*— Remiamasi Evangelija: minia, reikalaudama iš Piloto mirties nuosprendžio Kristui, šaukė: „Jo kraujas tekrinta ant mūsų ir mūsų vaikų!" (Mt 27, 25).

250 *Išleisk Barabą...*— Pasak Evangelijos, Barabas — žmogžudys. Piloto paklausta minia pasigailėjo Barabo ir pareikalavo nukryžiuoti Kristų.

251 *„Štai... tauta!"* — Pilotas, rodydamas žydams nuplakdintą Kristų, sakė: „Štai žmogus" (Jn 19, 5).

252 *...iš trijų šalių išdžiūvusių sukaltas.*— T. y. iš trijų Žečpospolitą pasidalijusių valstybių: Rusijos, Prūsijos ir Austrijos.

253 *...Rakus ją actu, / O Borus tulžimi pagirdė...*— Rakus (plg. čekų *rakušák*) — austras, Borus (plg. lot. *Borusia*) — prūsas. Girdymas tulžimi ir actu atsirado Evangelijos poveikyje.

254 *Maskolius ietimi atvėrė... / Tėvynės širdį...*— Nuo Evangelijos čia nutolta: ten Romos kareivis ietimi pervėrė nukryžiuotam Kristui šoną, čia nužudoma dar gyva tauta. Poetas, matyt, turi galvoje 1830—1831 m. sukilimo numalšinimą. Romos

kareivis vėliau apgailestavo šitaip pasielgęs, netgi tapo šventuoju. Matyt, poetas galvojo, jog rusų tauta, išsivadavusi iš carinės tironijos, irgi sugebės parodyti savo žmogiškąją vertę, plg. žemiau: „Bet jis pasitaisys".

255 *„Už ką dangus mane apleido!"* — Parafrazuojami paskutinieji Kristaus žodžiai: „Mano dieve, mano dieve, kodėl mane apleidai" (Mt 27, 46).

256 *Ir numirė.*— 1830—1831 m. sukilimo pralaimėjimas poetui — Lenkijos mirtis, buvusios valstybinės ir visuomeninės santvarkos galas.

257 *...skraistė... / ...baltai / Pasaulį... užkloja.*— Neaiškus vaizdas. Kai kas mano, kad ši balta skraistė simbolizuoja laisvės, meilės ir brolybės idėjas skelbiančią tautą. Pasak poeto, lenkų tauta praeityje realizuodavusi šias idėjas. Kaip sektiną pavyzdį jas palikusi kitoms tautoms.

258 *...trys vyzdžiai...*— Trys tautos vyzdžiai, trys žemės sūnaus veidai, trys kaktos ir kt. analogiški posakiai (žr. žemiau) — iš Apokalipsės paimti įvaizdžiai, kuriais Apreiškime Jonui apibūdinamas išganytojas. Iš ten pat ir Knyga paslapčių.

259 *Jis tvarko iš dangaus perkūnišku balsu...*— Evangelijoje „balsas iš debesio" paliudijo Kristaus dieviškąją misiją (Mt 17, 5).

260 *Trečiajam danguje...*— Įvairios dangaus pakopos minimos Senajame testamente. Krikščionybė irgi priėmė tokį hierarchinį dangaus sutvarkymą. Apie „trečiąjį dangų" kalbama šv. Pauliaus laiškuose: „...pažįstu žmogų Kristuje, kuris... buvo pagautas ir iškeltas iki trečiojo dangaus", kur jis išgirdo „slaptingus žodžius, kurių nevalia žmogui ištarti" (2 Kor 12, 2 ir 4).

VI scena

261 *Aguonom pabarstyk.*— Migdymą aguonų nuoviromis mini daugelis ano meto rašytojų, tarp jų Jonas Chodzka (1777—1851) apysakoje „Ponas Jonas iš Svisločės" („Pan Jan ze Swisłoczy"), išverstoje į lietuvių kalbą (1823). Lietuvoje migdomosiomis aguonų savybėmis naudotasi ir XX a. pirmaisiais dešimtmečiais.

262 *šambelionas* (iš pranc. *chambellan*) — caro rūmų dvariškio titulas.

263 *kamerjunkeris* (iš vok. *Kammerjunker*) — jaunesnysis šambelionas caro rūmuose.

VII scena

264 [*Scenovaizdis*]. *...inkognito geria arbatą...*— Čia inkognito (iš lot. *incognito* — slaptai, prisidengiant svetima pavarde) — privačiame susibūrime, neidami tarnybinių pareigų.

265 *Zenonas Nemojevskis.*— Varšuvos universiteto studentas, su kitais sąmokslininkais bei sukilusiais kariūnais 1830 m. lapkričio 29 d. šturmavo Belvederį — didžiojo kunigaikščio Konstantino rezidenciją.

266 *Adolfas.*— Įvesdamas Adolfą Januškevičių į Varšuvos saloną, poetas vėl prasilenkia su tikrove, plg. paaiškinimus I scenai, 149. Šioje scenoje jis autoriui buvo reikalingas kaip Lietuvos, t. y. Vilniaus patriotinio jaunimo, atstovas Varšuvoje.

267 *Kai Novosilcevas iš Varšuvos išvyko...*— Novosilcevas išvyko iš Varšuvos į Vilnių 1823 m. liepos viduryje. Veiksmo laikas — turbūt 1823 m. antroji pusė.

268 *Cichovskis laisvas.*— Adolfas Cichovskis (1794—1854) — Napoleono armijos kapitonas, priklausęs slaptai Patriotų draugijai. Įkalintas 1822 m., iš kalėjimo išėjo 1826 m. Po 1830—1831 m. sukilimo emigravo. 1832 m. gyveno Drezdene, kur suartėjo su A. Mickevičium. Galbūt artima pažintis su Cichovskiu ir šio pasakojimai apie kalėjime praleistas dienas paskatino poetą jį įvesti į šitą sceną. Autografe

figūruoja Kazimiero Machnickio (1780—1844), vieno iš Patriotų draugijos kūrėjų, pavardė. K. Machnickis, suimtas 1826 m. vasario mėn., trejus metus praleido kalėjime, kur buvo žiauriai kankinamas, nes atkakliai atsisakinėjo duoti bet kokius parodymus.

269 *Generolas.*— Salono šeimininkas — grafas Vincentas Krasinskis, didžiojo lenkų poeto Zigmanto Krasinskio (Zygmunt Krasiński, 1812—1859) tėvas, atstovavęs reakcingiausiems, susitaikėliškiems Lenkijos karalystės visuomenės sluoksniams. Krasinskio rūmuose prieš 1830 m. ketvirtadieniais rinkdavosi literatai (klasicizmo šalininkai), žurnalistai, mokslininkai ir kiti Varšuvos „société" atstovai.

270 *...rimais moko mus, kaip žirnius sėti reik.*— Matyt, šis literatas — tai Kajetonas Kozmianas (Kajetan Koźmian, 1771—1856), tuo metu rašęs poemą „Lenkų žemdirbiai" („Ziemiaństwo polskie", 1839), kurią A. Mickevičius ironiškai mini straipsnyje „Apie Varšuvos kritikus ir recenzentus" (žr. Lyrika. Baladės. Poemos, p. 342).

271 *Ceremonmeisteris* — aukštas pareigūnas didžiojo kunigaikščio Konstantino dvare. Šio veikėjo prototipas — Jonas Žaboklickis, karjeristas ir prisitaikėlis.

272 *Kaimiečiai...*— T. y. provincijoje gyvenantys bajorai.

273 *Constitutionnel* (Konstitiusjonel) — tuo metu populiarus Paryžiaus laikraštis, nuosaikios liberalinės opozicijos organas.

274 *...iš seno vienuolyno...*— Centrinis politinių kalinių kalėjimas Varšuvoje buvo įrengtas buv. karmelitų vienuolyne.

275 *...kur tik tvirtovių esti.*— Tvirtovėmis (lenk. *twierdza*) čia vadinami sunkaus režimo kalėjimai, kuriais iš tikrųjų dažnai būdavo paverčiami buvę fortifikaciniai statiniai, kazematai, kaip, sakysim, Petropavlovsko tvirtovė Peterburge.

276 *Herkulanas* (Herculanum) — miestas netoli Neapolio, 79 m., išsiveržus Vezuvijui, jį užvertė pelenai ir užliejo lava (kartu su Pompėja). Atkastas XVIII a.

277 *Julijonas Ursinas Nemcevičius* (Julian Ursyn Niemcewicz, 1757—1841) — poetas ir istorikas, 1822 m. pradėjęs leisti „Rinktinius istoriškuosius atsiminimus apie senų laikų Lenkiją" („Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polsce").

278 *...pakeis mitus.*— Tos epochos klasicistiniai poetai ir įvaizdžius, ir posakius skolinosi iš antikinės mitologijos. A. Mickevičius kuriose ne kuriose šios scenos vietose tarytum toliau polemizuoja su Varšuvos klasicistiniais literatais (šią polemiką pradėjo 1829 m. straipsniu „Apie Varšuvos kritikus ir recenzentus").

279 *...mums labai selianka artima.*— IV Literato mintys leidžia manyti, kad tai Kazimieras Brodzinskis (Kazimierz Brodziński, 1791—1835), poetas, vertėjas ir kritikas, propagavęs, tiesa, naują — romantinę — poeziją, tačiau nemėgęs „istorijų kraupių", jo manymu, prieštaraujančių slavo prigimčiai.

280 *Nėr Varšuvoje rūmų.*— I Literatas ilgisi paskutiniojo Lietuvos—Lenkijos valstybės karaliaus Stanislovo Augusto (1764—1795), globojusio literatus ir menininkus, rūmų.

281 *...keista iš tiesų...*— Ceremonmeisteris nesutinka su I Literato mintimi — juk Varšuvoje esą didžiojo kunigaikščio Konstantino rūmai.

282 *...vietininkui...*— T. y. generolui Juozapui Zajončekui (Józef Zajączek), labai nemėgstamam patriotiškai nusiteikusių lenkų dėl prisitaikėliškos politikos.

283 *...freilina...*— Carinėje Rusijoje freilina (iš vok. *Fräulein*) — rūmų damos titulas, suteikiamas paprastai didikų dukterims. Originale: *Moja żona była by pierwszą pokojówką* (Mano žmona būtų pirmoji kambarinė).

[284] *Ten mėgstama tiktai aristokratija.*— Iš pirmo žvilgsnio nelabai aiški replika, nes grafas, kaip rodo titulas, irgi aristokratas. Turbūt tai neseniai (po Lietuvos—Lenkijos valstybės padalijimo) grafo titulą gavęs bajoras. Seimo nutarimais titulai Lietuvos—Lenkijos valstybėje buvo uždrausti. Ir Rusijos, ir Austrijos, ir Prūsijos vyriausybės, norėdamos patraukti į savo pusę šlėktiją, jų negailėjo.

[285] *A*** G***.*— Autografe — Adomas G., t. y. Adomas Gurovskis, sukilimo metais ir jam pralaimėjus dėjęsis prie demokratinių jėgų. Pasak J. Slovackio, „mašinos aristokratams karstyti išradėjas" (plg. „Ant virvės — ir pakart"). 1834 m. grįžo į Lenkiją ir stojo tarnauti carui.

[286] *N***.*— Autografe tikra pavardė — Liudvikas Nabeliakas (Ludwik Nabielak, 1804—1883), literatas, Belvederio šturmo dalyvis, vėliau — emigrantas.

[287] *Petras Visockis* (Piotr Wysocki, 1799—1875) — 1824 m. dar puskarininkis, 1830 m.— Kariūnų mokyklos (*Szkola podchorąrzych*), kurios auklėtiniai šturmavo Belvederį, instruktorius, vienas 1830—1831 m. sukilimo organizatorių.

VIII scena

[288] [*Scenovaizdis*]. *...durys į tardymo komisijos salę...*— Scenos veiksmas vyksta buv. Vyskupų rūmuose, po karų su Napoleonu rekonstruotuose ir paverstuose generalgubernatoriaus rezidencija (dabar Meno darbuotojų rūmai Kutuzovo aikštėje).

[289] [*Scenovaizdis*]. *Leonas Baikovas* — Novosilcevo patikėtinis, tikrasis valstybės tarėjas ir šambelionas. Jis vadinamas generolu, nes jo civilinis „rangas" atitiko karinį generolo laipsnį. Jo dienoraščiai, išleisti lenkų kalba (Z kartek pamiętnika rękopiśmiennego. Kraków, 1913), rodo, kad tai buvo neapsakomai niekingas žmogus: cinikas, ištvirkėlis ir karjeristas. Staiga mirė gatvėje 1829 m. kovo mėn. prie pat Aušros vartų, važiuodamas pas sužadėtinę Z. Chlopicką.

[290] [*Scenovaizdis*]. *Vaclovas Pelikanas* (1790—1873) — gimė Slonime. Baigė Vilniaus universiteto filosofijos fakultetą, po to — Peterburgo imperatoriškąją medicinos ir chirurgijos akademiją. Nuo 1817 m.— Vilniaus universiteto chirurgijos katedros profesorius. Po filaretų proceso, įsiteikęs Novosilcevui, tapo universiteto rektoriumi (1826—1832). Uždarius universitetą, gyveno Peterburge, Maskvoje, 1851 m. paskiriamas Medicinos ir chirurgijos akademijos prezidentu. Ėjo kalbos, kad 1838 m. nunuodijo Novosilcevą, susivaidijęs su juo dėl kažkokių tamsių reikalų.

[291] [*Scenovaizdis*]. *...Daktaras...*— Iš kai kurių VIII scenos detalių galima manyti, kad Daktaras — tai Augustas Bekiu (Bécu, 1771—1824), Vilniaus universiteto medicinos profesorius, J. Slovackio patėvis. Jo vaidmuo filaretų procese nėra aiškus: galimas daiktas, A. Mickevičius jį piešia pernelyg juodomis spalvomis. Bekiu mėgo bendrauti su Novosilcevu. Jam, kosmopolitui, buvo visiškai svetimi jaunimo patriotiniai polėkiai, jis perdavė Pelikanui vieno įkalinto filareto raštelį, kuriuo buvo prašomas perspėti kalinio draugą, kad tas spruktų iš miesto. Žuvo nutrenktas perkūno savo namuose (dabar Gorkio g. 22).

[292] *La princesse, matyt, neatvažiuos...*— Kunigaikštienė — tai Teklė Zubova, gimusi Valentinavičiūtė. Kilusi iš smulkių dvarininkų daugiavaikės šeimos, ši, amžininkų liudijimu, reto gražumo mergina ištekėjo už buvusio Jekaterinos II favorito Platono Zubovo (1767—1822), padariusio stulbinančią karjerą — nuo paprasto imperatoriškosios gvardijos eilinio iki grafo (1793 m.) ir kunigaikščio (1796 m.), be kita ko, gavusio iš Jekaterinos II apie 30 000 sielų Lietuvoje (Joniškis, Šiauliai) ir Kurše. Zubovui mirus, Aleksandras I Novosilcevą paskyrė Zubovos globėju, iš

tikrųjų — didžiulių jos turtų administratorium. Kunigaikštienė Zubova tampa Novosilcevo meiluže. Suimtųjų filaretų ir kitų motinos ne kartą prašė Zubovos užtarimo ir pagalbos, tačiau ilgainiui suprato, kad kreipiasi ne į žmogų, bet į „suomiškojo granito sieną" (S. Morawski. Kilka lat młodości mojej w Wilnie, p. 281). 1826 m. Zubova ištekėjo už grafo Piotro Šuvalovo; jos sūnus Piotras Šuvalovas — Aleksandro II ministras, žandarmerijos ir III skyriaus viršininkas. Zubova mirė 1872 m.

293 *Parašė monseigneur man...*— T. y. didysis kunigaikštis Konstantinas.

294 *...nuo pirklio Kanisyno...*— Turbūt išgalvotas herojus. Galimas daiktas, pavardė padaryta iš Canis — syn (*canis* lot.— šuo, *syn* lenk.— sūnus), plg. rusų сукин сын.

295 *Jis emisaras ten...*— T. y. slaptų politinių sąjungų kurjeris.

296 *Botvinka mušė jį.*— Jeronimas Botvinka — Vilniaus gubernijos prokuroras, kilęs iš smulkiosios ukrainiečių ar lenkų šlėktos (Mogiliovo gubernijos malūnininko sūnus), gerai susipažinęs su rusų teise. Dalyvavo visose tardymo komisijose (taip pat ir filaretų), veikusiose Lietuvoje 1823—1831 m. J. Lelevelio žodžiais — „niekšas ir sukčius"; susikrovė legaliomis ir nelegaliomis priemonėmis didžiulį turtą.

297 *...jakobiniška nugara.*— Jakobinai — Didžiosios prancūzų buržuazinės revoliucijos metais — radikalios politinės grupuotės šalininkai, kuriems vadovavo Robespjeras. Čia platesnė prasmė — revoliucionieriai.

298 *Medinį žmogų...*— T. y. nejautrų kankinimams žmogų.

299 *...mes mokome jaunimą, / ...istorijos.*— Istorijos kursus Vilniaus universitete skaitė Joakimas Lelevelis (1786—1861). Brošiūroje „Novosilcevas Vilniuje" (žr. „Vėlinių" III dalies pratarmės paaiškinimus, 132) jis ir priskiria A. Bekiu, t. y. Daktarui, šitokias pažiūras į istorijos dėstymą ir šitokios informacijos teikimą Novosilcevui.

300 *Tai Rolison.*— Autografe — Molison. Žr. III scenos paaiškinimus, 219.

301 *Kmitova aš.*— Autografe — Gutova (Guttowa), Vilniaus vaistininko Ferdinando Guto žmona. Kai kurios Vilniaus ir kitų miestų damos rėmė kalinius: siuntė laiškų, maisto (žr. H. Mościcki. Wilno i Warszawa w „Dziadach" Mickiewicza, p. 72).

302 *...aš — našlė.*— Felicijona Molesonienė nebuvo našlė: jos vyras Jonas Molesonas liko be darbo, uždarius Kėdainių mokyklą „dėl tų aplinkybių, kad mokykloje atskleista esant [...] žalingiausio prado ir sutarimo dėl piktadariškų nusikaltimų [...], idant šis pragaištingas lizdas būtų sunaikintas" (cit. iš H. Mościcki, ten pat, p. 188—189).

303 *„Don Žuanas"* — V. A. Mocarto opera (1787).

304 *...Herco koncertas.*— Anri Hercas (Henri Herz, 1803—1888) — anuo metu garsus austrų kompozitorius ir pianistas, gyvenęs Paryžiuje, vienas didžiausių XIX a. pradžios virtuozų. Jis sukūrė 8 koncertus fortepijonui.

305 *Didysis kunigaikštis Michailas...*— Tai jauniausias Aleksandro ir Konstantino brolis, tada iš tikrųjų lankęsis Vilniuje. Politiniame gyvenime jis didesnio vaidmens nevaidino.

306 *Religiją gerbiu...*— Pasak J. Lelevelio, Novosilcevas niršo ant Vilniaus universiteto studentų medikų už materialistines pažiūras. Religinė veidmainystė — autentiškas Novosilcevo būdo bruožas. Ypač jis rėmė stačiatikybę. Vilniaus universiteto rektorius J. Tvardovskis rašė A. Čartoriskiui: „Kuriose ne kuriose vietose, kur nėra

cerkvių, jis (t. y. Novosilcevas) siūlė pastatyti jas švietimo fondo pinigais. Tų vietų skaičiuje — ir Ukmergė, kur vos du mokiniai buvo to tikėjimo; vis dėlto, jo galva, ten turėtų būti vienas mokytojas bei etatinis kapelionas ir cerkvė, pamūryta [švietimo] fondo pinigais to tikėjimo vietos valdininkams naudotis".

307 *Jaunikis...*— Baikovas buvo susižiedavęs su Zofija Chlopicka, Kauno pakamorės dukterimi. Susituokti nespėjo — sutrukdė staigi mirtis.

308 *Tiberijaus Kaprio saloje.*— Tiberijus — Romos imperatorius. Valdovu tapo būdamas penkiasdešimt penkerių metų. Svetonijus („De vita caesarum") rašo, kad, į gyvenimo galą sugrįžęs į Kaprį, visai nesirūpino valstybės reikalais. Garsėjo ištvirkavimu ir žiaurumu.

309 *...kiekviena valdžia iš viešpaties...*— Pagrindinis viduramžių feodalizmo principas, despotinėse santvarkose juo buvo pateisinama bet kokia tironijos apraiška.

310 *Adomas Jurgis Čartoriskis* (1770—1861) — jaunystėje — imperatoriaus Aleksandro I draugas, tuo metu — Vilniaus švietimo apygardos kuratorius. Pasak Lelevelio, Novosilcevas, pasinaudodamas filaretų procesu, stengėsi politiškai sukompromituoti Čartoriskį.

311 *Paskui seniūnija...*— T. y. senosios karališkosios žemės, Lietuvos—Lenkijos valstybės laikais valdomos seniūnų, carinės valdžios po padalijimo konfiskuotos ir išdalytos carizmui nusipelniusiems valdininkams ar karininkams.

312 *...siurprizas.*— Zubova sakėsi negalėsianti atvažiuoti į balių (plg. VIII scenos pradžią).

313 *Tarėjas.*— Jo prototipas — Vincentas Laurinavičius, 1805—1806 m. Raseinių teismo striapčis (t. y. „tam tikras valdžios prokuroras",— taip rašo A. Mickevičius autoriniuose „Pono Tado" paaiškinimuose), vėliau gubernijos tarėjas, kelių masonų ložių narys. Mirė staigia mirtimi 1824 m. lapkričio mėn. S. Moravskis ir A. E. Odinecas vėliau apie jį rašė kaip apie gerą ir dorą žmogų, tačiau Moravskiui Laurinavičius padėjo išvengti teismo, o Odinecas palaikė artimus santykius su tarėjo šeima.

314 *Gubernatorius.*— Tuo metu civiliniu Vilniaus gubernatoriumi buvo Piotras Gornas (Hornas), tikrasis valstybės tarėjas.

315 *Bestuževui.*— Turbūt tai Michailas Bestuževas-Riuminas (1803—1826), kuris revoliucinės rusų organizacijos Pietų sąjungos vardu tarėsi su lenkų slaptų organizacijų vadovais. Varšuvoje ir Vilniuje jis lankėsi 1823 ir 1824 m. Pakartas už dalyvavimą dekabristų sukilime.

316 *...Beranžė dainą.*— Pjeras Žanas Beranžė (Pierre-Jean Béranger, 1780—1857) — pažangus prancūzų poetas, populiarių politinių bei satyrinių dainų kūrėjas. Baikovas dainuoja Beranžė dainos „Senatorius" („Le Sénateur") refreną. Dainoje kvailas vyras džiaugias, kad senatorius meilinasi jo žmonai ir jam rodo šiokį tokį palankumą.

317 *...padaryčiau jus akademiku.*— Kalbama apie Prancūzų akademiją, į kurią renkami garsiausi mokslininkai ir rašytojai. Jos narių skaičius ribotas, pakliūti į ją neprastai sunku.

318 *Panelė.*— Tai Zofija Chlopicka, Baikovo sužadėtinė.

319 *Justinas Romualdas Polis* (1802—1831) — filaretas, teisės studentas, 1830—1831 m. sukilimo organizatorius Vilniuje ir Ašmenos apskrityje, sukilimo metu žuvo.

320 *...Komandoro arią.*— V. A. Mocarto operos „Don Žuanas" paskutinės scenos arija, kurioje Komandoro statula pranašauja dukters suvedžiotojui ir savo žudikui greitą žūtį.

321 *Pavasarį...*— Vadinasi, VIII scenos veiksmas vyksta 1824 m. pavasarį (I scenos — 1823 m. kūčių vakarą).

322 *...prilyginimus du.*— Kun. Petro prilyginimų ištakos — viduramžių moralitė, pasakojimai apie keistus ir nesuvokiamus dieviškosios apvaizdos kelius. Jais kun. Petras nori įrodyti, kad nusikaltėlio sėkmė — laikina ir iliuzorinė, kad jo laukia neišvengiama bausmė.

323 *...rotmistrus visus...*— Anachronizmu pagrįsta meninė priemonė: romėnų kariuomenėje nebuvo rotmistrų. Lenkų kariuomenėje XVI—XVIII a. rotmistras — raitelių kuopos vadas.

324 *...dantų griežimas...*— Evangelinis įvaizdis, piešiantis pragaro kančias: „Ten bus verksmas ir dantų griežimas“ (Mt 13, 42).

IX scena

325 *Apsireiškė man kadaise.*— Plg. šmėklos pasirodymą „Vėlinių“ II dalies pabaigoje. Jeigu II dalies šmėkla — tas pats veikėjas kaip IV dalies atsiskyrėlis, tai II dalies kaimietė — jo mylimoji, IV dalyje vadinama vardu (Marija). Turint galvoje, jog IX scenos veiksmas vyksta 1824 m., galima daryti išvadą, kad II ir turbūt IV dalies veiksmo laikas — 1821 m. vėlinės.

326 *...pakolei turi kūną, / Nebyli, kurčia ji būna.*— Neaiški vieta. II dalies šmėkla — tai mirusio žmogaus vėlė (plg. paaiškinimus II daliai, 17).

327 *Lavoną šviežią.*— T. y. daktaro lavoną, plg. paaiškinimus VIII scenai, 291. Pomirtinės kančios atitinka kaltę: už pinigus tarnavusiajam tironijai dabar „svilina auksas rankas“.

328 *...juoda kakta.*— Žymė, kad žmogus nutrenktas perkūno.

329 *Kaip vestuvėms pasipuošęs.*— Vadinasi, tai Baikovo lavonas, nors Baikovas mirė tik 1829 m. (plg. paaiškinimus VIII scenai, 289).

330 *...gal kitą vardą gavo.*— Gustavas pasivadino Konradu „Prologe“. Tai ne tik vardo pakeitimas — tai kokybinis jausenos ir mąstysenos perversmas.

331 *...Iš rytų, / Nuo pat miesto Gedimino, / ...Daug važiuotų bei raitų...*— Autobiografinis momentas: į Rusiją A. Mickevičius važiavo per Kauną ir Rygą, vadinasi, iš Vilniaus — į vakarus.

332 *Pats susižeidė, matyti.*— Šią žaizdą Konradas pasidarė išdidumu, piktžodžiavimu (plg. paaiškinimus III scenai, 234).

III DALIES FRAGMENTAI

Kelias į Rusiją

333 *...palaikai / Mamuto — per tvaną jis bus čia prigėręs...*— Originale: *...nieraz mamut z tych ziem wstaje, / Żeglarz przybyły z falami potopu* (kartkartėmis pakyla nuo tos žemės mamutas, pasaulinio tvano vilnimis atplaukęs keliautojas). A. Mickevičius, galimas daiktas, girdėjo ar skaitė, jog Rusijos šiaurėje dar pasitaiko mamutų bandų,— tą teigė kurie ne kurie XVIII a. keliautojai ir gamtininkai. Antra vertus, mamuto kaulai pirmiausia ir buvo rasti šiaurinėje Rusijos imperijos dalyje.

334 *Jėga kitados parnešta į šią šalį...*— Poetas čia kalba apie bibliotekų bei meno kūrinių grobstymą carinės kariuomenės okupuotuose kraštuose.

335 *...Alpių kalnyne aptiksi... / Žymių, kad jų ordos buvojusios šičia.*— „Tautų kraus-

tymosi" epochoje (IV a.—V ir VI a. sąvarta) iš rytų iki Alpių nužygiavo hunai (tiurkų giminės klajoklių tauta). Juos, matyt, ir turi poetas galvoje.

336 *...Romos paminklai byloja...*— Tito triumfalinėje arkoje pavaizduoti pergalingi romėnų mūšiai su barbarų tautomis.

337 *Euksinas* — senasis Juodosios jūros pavadinimas (*Pontus Euxinus*).

338 *samumas* (iš arabų *samūm* — nuodijantis) — sausas ir sūkuringas vėjas Šiaurės Afrikoje ir Arabų pusiasalyje, pakeliantis į orą debesis smėlio.

339 *...į šiaurę keliais / Žygiuoja...*— Aleksandras I 1808 m. pradėjo karą su Švedija dėl Suomijos. 1809 m. Fredrikshamo taikos sutartimi Suomija atiteko Rusijai.

340 *...kiti į Kaukazą išeis...*— Kaukazo tautų užkariavimas prasidėjo XVIII a. pabaigoje. Pirmojoje XIX a. pusėje sustiprėjo kalniečių pasipriešinimas carinei kariuomenei, radęs atgarsį rusų literatūroje (L. Tolstojaus „Hadži Muratas" ir kt.).

341 *Kinkuoja mongolai...*— Turbūt poetas mongolais čia vadina kokius tiurkų giminės atstovus. Tik dvi mongolų tautos tuo metu priklausė Rusijos imperijai: kalmukai ir buriatai.

342 *Kalmukai...*— Reikia manyti, kad tuo vardu poetas vadina ne tik tikruosius kalmukus, bet ir kitas Volgos žemupyje gyvenančias tautas.

343 *...prūsas... / ... Šilerio dainą niūniuoja...*— Aleksandro I armijoje iš tikrųjų tarnavo nemaža vokiečių kilmės karininkų. Šilerį minėdamas, poetas ironizuoja: jo poezijoje itin ryškūs tautų laisvės motyvai.

344 *Aleksejus Jermolovas* (1772—1861) — rusų armijos generolas, vadovavo imperatoriškosios kariuomenės Kaukazo grupuotei, malšinusiai kalniečių sukilimą. Buvo laikomas demokratiškų pažiūrų žmogumi, įtariamas — ir ne be pagrindo — ryšiais su dekabristais, todėl 1827 m. išėjo į atsargą. Žr. autoriaus paaiškinimus, 8.

345 *Kaip klaikiai jis žiūri! Kiek žvilgsny jėgos!* — Kibitkos keleivis — Konradas.

Sostinės priemiesčiai

Fragmente aprašoma carų vasaros rezidencija netoli Peterburgo — Carskoje Selo (nuo 1920 m.— Puškinas).

346 *Korinto kolonos...*— T. y. korintietiško stiliaus kolonos, pasižyminčios puošniais kapiteliais.

347 *Japoniški, kiniški kioskai...*— T. y. altanos.

348 *...Jekaterinos laikais pastatyti / Griuvėsiai...*— Jekaterinos II laikais (1763—1796) architektūroje vyravo pseudoklasicistinis stilius. Kartais — norint sukelti senoviškumo efektą — būdavo „statomi griuvėsiai".

349 *...Babilonijos kabantys sodai...*— Babilono (dažniau Semiramidės) sodai — tai kabantys dekoratyviniai sodai, įrengti kelių pakopų terasose Babilono karaliaus rūmų teritorijoje. Jie buvo laikomi vienu iš septynių pasaulio stebuklų.

350 *...marmuras baltas Kararos...*— T. y. marmuras iš Kararos (Carrara) marmuro laužyklų Italijoje (netoli Specijos).

Peterburgas

351 *...gotikos amžiuj barono pilis...*— Gotikos amžiumi vienu metu buvo vadinami viduramžiai. Baronas čia — viduramžių feodalas.

352 *...čuchnų...*— Peterburgas buvo pastatytas žemėse, kur anuo metu gyveno ir somiai bei kt. ugrofinams gimininga tautos (ižorai, vepsai). Peterburgo gyventojai juos vadino čuchna, čuchoncais (чухонцы), niekinama pravarde.

[353] *...caras parodė...*— T. y. Petras I Didysis (1672—1725), atkariavęs 1702—1703 m. tas žemes (vadinamąją Ingermanlandiją, arba Ingriją) iš švedų ir 1703 m. įkūręs Peterburgą — naują imperijos sostinę.

[354] *sirena* — antikos ir viduramžių laikų legendinė būtybė — pusiau žuvis, pusiau moteris.

[355] *...Babelio bokšte...*— Babelio (t. y. Babilono) bokštas, pasak Biblijos, turėjęs siekti dangų, tačiau dievas nubaudė statytojus už „pasipūtėlišką išdidumą" ir „sumaišė jų kalbas". Negalėdami susišnekėti, jie nebaigė bokšto.

[356] *...Chanas kirgizų...*— Kirgizais poetas vadina klajokles vakarinės Azijos tautas — kazachus, kirgizus ir kt.

[357] *...monsieur Žoko...*— Žoko (pranc. *jocko*) — orangutangas.

[358] *...Džokas Piačerė...*— Itališkas vardažodis (Gioco Piacere), sietinas su italų kalbos žodžiais *gioca* (džiaugsmas) ir *piacere* (malonumas).

[359] *...Pastorius Dineris...*— Vardažodis sietinas su vok. *Diener* (tarnas). Tuo metu ir vėliau caro Rusijos administraciniame aparate dirbo galybė vokiečių.

[360] *socinijonai* — viena iš lenkų protestantų — arijonų („Lenkų brolių") — atšakų. Pavadinimas sietinas su teologo Faustino Socino ar Socinio (1539—1604) pavarde.

[361] *anabaptistai* — protestantų atšaka, nepripažįstanti kūdikio krikšto (krikštijami suaugę).

[362] *alijantas* — sąjungininkas.

[363] *...panoramoje burtai...*— Čia panorama — tam tikras optinis prietaisas, leidžiantis matyti padidintus piešinius, šių dienų episkopo prototipas.

[364] *Tarytum Borėjo vaikučiai...*— Antikos laikais borėjas (lot. *boreus*) — Šiaurės vėjas. Vaizdavo jį lydimą būrelio vaikų, pučiančių orą.

[365] *...svetimšaliai praėjo...*— T. y. ištremti Vilniaus filaretai, tarp jų ir Konradas (pats poetas).

[366] *Paliko stovėt piligrimas...*— T. y. Konradas (pats poetas).

[367] *Stovėjo ir kitas žmogus netolies.*— Tai dailininkas Juozapas Oleškevičius (1777—1830) (žr. fragmentą tuo pavadinimu), kilęs iš Žemaitijos, mokęsis Vilniuje, Drezdene ir Paryžiuje, 1810 m. apsigyvenęs Peterburge. Priklausė slaptoms masonų draugijoms. A. Mickevičius su juo susipažino Peterburge. Tam tikros įtakos poetui turėjo dailininko polinkis į misticizmą, be to, poetą žavėjo Oleškevičiaus dorumas ir labdaringumas.

[368] *...ilgai dar kentėti reikės...*— Svajotojiškai, į misticizmą linkusiai J. Oleškevičiaus prigimčiai būdinga išvada: laisvė pasiekiama per kančias ir kovą, tačiau ją iškovoti bus galima po daugelio metų. Kitaip jis į šią problemą žiūri fragmente „Oleškevičius" (žr. jo paaiškinimus, 394).

[369] *...priėjo ir tarė...*— Manoma, kad tai žmogus, apie kurį kalbėjo Konradui VIII scenos pabaigoje kun. Petras.

[370] *...kryžių ir vytį / Nešioju.*— Pasisako esąs krikščionis ir lietuvis.

Petro Didžiojo paminklas

Paminklo autorius — prancūzų skulptorius Etjenas Morisas Falkonė (Étienne Maurice Falconet, 1716—1791). D. Didro tarpininkaujama, Jekaterina II jį iškvietė į Peterburgą (1766), kur jis ir sukūrė garsiąją raito Petro I skulptūrą. Skulptūra vaizduoja carą vilkintį romėnų drabužiais.

[371] *...tai genijus rusų kilnus...*— Manoma, kad čia kalbama apie A. Puškiną, su kuriuo

A. Mickevičius Rusijoje susibičiuliavo, kurio politines pažiūras, nedviprasmišką palankumą dekabristams bei kūrybą jis labai vertino. Kitų literatūros tyrinėtojų nuomone, čia vaizduojamas dekabristas K. Rylejevas. A. Mickevičius su juo susipažino Peterburge 1825 m.

372 *...ant bucefalo...*— Čia bucefalas — dailus ir nartus žirgas. Bucefalu vadinosi Aleksandro Didžiojo eržilas, kuriuo jis jojo į karo žygį prieš persus.

373 *Markas Aurelijus* (Marcus Aurelius Antoninus) — Romos imperatorius 161—180 m., be to, filosofas. Istorikų nuomone, tai visų tauriausias Romos imperijos valdovas. Jo statula (ant žirgo) stovi Romoje, Kapitolijuje.

374 *...prie Paktolio ir Reino...*— Paktolis — upė Lidijoje, Mažojoje Azijoje. Reinas tuo metu skyrė romėnizuotą Galiją (dabar Prancūzija) nuo germanų (romėnų požiūriu — barbarų) gyvenamų žemių.

Kariuomenės peržiūra

375 *...šitą aikštę...*— Marso aikštę, kur vykdavo kariuomenės pratybos.

376 *...ir šachą pribaigs, ir sultoną...*— Rusijos carai nuo XVIII a. kariavo su Persija (šachas — persų valdovas) ir su Turkija (sultonas — turkų valdovas).

377 *...sarmatui į šoną.*— Sarmatai — viena iš skitų giminių, tačiau Lenkijoje XVII ir XVIII a. tuo vardu vadinta lenkus.

378 *...grenadieriai.*— Čia — pėstininkai.

379 *Ulonai, husarai, dragūnai...*— Ulonai (iš tiurkų *ohlan*) — lengvieji kavaleristai, apsiginklavę ietimis („pikėmis“) ir kardais. Husarai (iš vengrų *huszár*) rusų armijoje — taip pat lengvieji kavaleristai. Dragūnai (iš pranc. *dragon*) — lengvieji kavaleristai, taip apmokyti ir apginkluoti, kad gali kautis ir kaip pėstininkai.

380 *Visi apkalti kaip virtuvai variu...*— Sunkioji kavalerija, kirasyrai (iš pranc. *cuirassier*), turėję ant krūtinės ir nugaros varinius šarvus (kirasas).

381 *Anri Žomini* (Jomini, 1779—1869) — šveicarų karo teoretikas, nuo 1813 m. tarnavo rusų armijoje.

382 *intendantas* — intendantinės (ūkinės) tarnybos karininkas, tvarkantis kariuomenės aprūpinimą maistu, furažu ir t. t.

383 *Pirmi — kanonieriai, antri — bombardyrai.*— Kanonieriai (iš pranc. *canonnier*) — eiliniai artileristai, bombardyrai (iš pranc. *bombardier*) — vyresnieji artileristai.

384 *Tarytum kokių arlekinų.*— Arlekinas (iš it. *arlecchino*) — tradicinis italų *„commedia dell'arte“* personažas, paprastai apsivilkęs margaspalviais drabužiais; čia — tas pat, kas ir pajacas.

385 *Ignotas Krasickis* (Ignacy Krasicki, 1735—1801) — žymus lenkų Šviečiamojo laikotarpio poetas. Cituojama eilutė — iš jo satyros „Karaliui“.

386 *...caropediją...*— Poetas čia humoristiškai perdirba graikų rašytojo Ksenofonto (apie 430—354 m. pr. m. e.) kūrinio „Kiropedijos“ („Kiro auklėjimas“) pavadinimą. „Caropedija“ — caro auklėjimas.

387 *Lyg bomba nukrito...*— T. y. lyg artilerijos sviedinys.

388 *Tarytum Homeras... / ...užsnūdau...*— Pasak Horacijaus, ir Homeras kartais prisnūsta, t. y. kuria ne tokius tobulus epizodus.

Oleškevičiui

389 *...prieš Peterburgo apsėmimą...*— Neva išsiliejo iš krantų 1824 m. lapkričio 7 d.

A. Mickevičius, atvažiavęs, kai vanduo jau buvo nuslūgęs, matė potvynio padarinius.

[390] *Stiksas* — senovės graikų mitologijoje požemio karalystės Hado upė, per kurią Charonas kelia mirusiuosius.

[391] *Tie patys jaunuoliai...*— Vienas jų — A. Mickevičius. Kas kitas — neaišku.

[392] *...asirų galybę...*— Turima galvoje senovės Artimųjų Rytų valstybė — Asirija. 722 m. pr. m. e. Asirija buvo užkariavusi Palestiną. Biblijoje ji (kaip ir Babilonija) — tironijos įsikūnijimas.

[393] *O buvo žmogum juk ir caras...*— Aleksandras I jaunystėje buvo laikomas liberalių pažiūrų žmogumi, turėjo jis šalininkų net ir patriotiniuose lenkų sluoksniuose. Pažangiosios visuomenės atstovai tikėjosi, kad jis įves Rusijoje konstitucinį režimą. Aleksandro I reakcingumas išryškėjo apie 1820 m.

[394] *Jau greitai sutraukys visus retežius...*— Šie žodžiai lyg ir prieštarauja tam, kas apie Oleškevičių sakoma fragmente „Peterburgas", žr. fragmento paaiškinimus, 368. Čia jis nedviprasmiškai pranašauja greitą revoliucinį perversmą. Galimas daiktas, jis turi galvoje dekabristų sukilimą, tokiu būdu prieštaravimo čia nebūtų.

[395] *...dingo nesuprastas — betgi baisus.*— Artėjančio tvano pranašavimas turi poemoje dvejopą prasmę: tiesioginę (pranašaujamas konkretus 1824 m. potvynis) ir perkeltinę — kalbama apie despotizmo rūmą sunaikinsiančią tautų įniršio bangą.

Draugams rusams

[396] *Kondratas Rylejevas* (1795—1826) — poetas ir dekabristas. A. Mickevičius su juo susipažino 1825 m. Peterburge, labai jį gerbė kaip poetą ir revoliucijos kankinį. Po nesėkmingo dekabristų sukilimo K. Rylejevas buvo pakartas 1826.VII.25. Plg. fragmento „Petro Didžiojo paminklas" paaiškinimus, 371.

[397] *...karia / Savuosius pranašus...*— Caro nuosprendžiu buvo pakarti penki pagrindiniai dekabristų sukilimo organizatoriai: K. Rylejevas, P. Pestelis, S. Muravjovas-Apostolas, M. Bestuževas-Riuminas ir P. Kachovskis.

[398] *Aleksandras Bestuževas* (1797—1837) — rusų poetas ir romanistas (slapyvardis — Marlinskis), gvardijos karininkas ir dekabristų sukilimo dalyvis, nuteistas kalėti tvirtovėje, paskui — katorgos darbams į Sibiro rūdynus. Pagaliau išsiųstas kaip eilinis kareivis į Kaukazą, kur žuvo kautynėse su kalniečiais.

[399] *Raičiausi kaip žaltys tirono naguose...*— Poetas čia paaiškina savo laikyseną Rusijoje, kur praleido daugiau nei ketverius metus. Tikrąją savo kūrinių prasmę (pvz., „Konrado Valenrodo") jis dangstė ir maskavo painiodamas kompoziciją, rašydamas skaitytojus klaidinančią prakalbą. Nuoširdus jis būdavo tik su artimais bičiuliais, kuriems atskleisdavo „slaptus jausmus ir širdį". Tarp tų bičiulių buvo nemaža rusų.

PONAS TADAS

„Poną Tadą" A. Mickevičius rašė 1832—1834 m. emigracijoje. 1834 m. birželio mėnesį poema buvo išleista Paryžiuje dviem tomeliais. Neilgai trukus pasirodė ir pirmieji jos vertimai į kitas kalbas (vokiečių — 1836 m., prancūzų — 1844 m., italų — 1871 m., rusų — 1875 m., anglų — 1885 m., ispanų — 1885 m. ir kt.). „Ponas Tadas" lig šiol išverstas bene į 25 kalbas.

Į lietuvių kalbą pirmasis poemą versti mėgino V. Ažukalnis-Zagurskis apie 1848 m., dar poetui gyvam esant,— rankraščiuose likęs „Pono Tado" pradžios vertimas. 22 poemos pradžios eilutes išvertė ir savo „Lietuviškame šiupinyje" 1884 m. paskelbė S. Dagilis. Tačiau pilnas „Pono Tado" lietuviškas vertimas pasirodė tik 1924 m., tiesa, iš karto dviem leidimais — K. Šakenio ir A. Valaičio.

Naujo poemos vertimo ėmėsi V. Mykolaitis-Putinas. 1955 m. išleistoje A. Mickevičiaus „Rinktinėje" jau randame pirmųjų trijų knygų ir ketvirtosios fragmentų vertimą. Tačiau baigti šio darbo poetas nespėjo — išvertė dar IV ir V knygas, VI liko nebaigta (neišverstos 189 eilutės). Taigi V. Mykolaitis-Putinas iš viso išvertė 4957 „Pono Tado" eilutes. Toliau šį darbą tęsė Just. Marcinkevičius: jis išvertė dar 4883 eilutes ir suredagavo visą poemos vertimą.

PIRMA KNYGA

[1] *Tėvyne Lietuva, mielesnė už sveikatą.*— Dėl šio kreipimosi į Lietuvą poetui priekaištavo kai kurie jo amžininkai — politiniai emigrantai, tačiau frazės jis nepakeitė. Vis dėlto Lietuva jam — ne etninė, bet istorinė kategorija, apimanti visas pounijinės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemes: ir Lietuvą, ir Baltarusiją. Lietuvis jam reiškė „ne tiek tautinę, kiek istorinę ir regionalinę sąvoką" (V. Mykolaitis-Putinas. Raštai. T. 8, p. 521).

[2] *Mieste pabaigęs mokslus...*— Tadas, matyt, mokėsi Vilniaus universitete, galbūt jį net ir baigė: anais laikais per dešimt metų galima buvo baigti ir apskritinę mokyklą (šešeri metai), ir universitetą (ketveri metai).

[3] *Jis čia nuo kūdikystės žaisti buvo pratęs...*— Dvaras, kuriame gimė Tadas, tada priklausė jo seneliui, Taurininkui, vėliau atiteko tėvui, Jackui, šiuo metu jame šeimininkauja dėdė — Teisėjas.

[4] *Čia Kosciuška, dangun akis pakėlęs, žiūri...*— Kosciuškos litografiniai portretai, atspausdinti Paryžiuje, buvo platinami Lietuvoje ir Lenkijoje propagandos tikslais dar prieš Kosciuškos priesaiką 1794.III.24. Čia aprašoma litografija, vaizduojanti Kosciuškos priesaiką, atspausdinta apie 1820 m.

[5] *Toliau Reitanas liūdi...*— Tadas Reitanas (Tadeusz Rejtan, 1741—1790) — Baro konfederatas, pagarsėjęs dramatišku protestu seime prieš Lietuvos—Lenkijos padalijimą. Gyvenimą baigė savižudybe.

[6] *...knyga — „Gyvenimas Katono".*— Katonas Jaunesnysis (Marcus Porcius Cato Minor, arba Cato Uticensis, 95—46 m. pr. m. e.) — Romos didikas respublikonas, iki galo rėmęs Pompėjų kovoje prieš Cezarį, po pralaimėjimo nusižudęs. Jo gyvenimą pavaizdavo Plutarchas „Gyvenimo aprašymuose".

[7] *Jokūbas Jasinskis* (Jakub Jasiński, 1759—1794) — pulkininkas, 1794 m. sukilimo Lietuvoje organizatorius ir vadas, žuvo gindamas Varšuvos priemiestį Pragą. Degančios Pragos fone jis vaizduojamas Ž. Diurua (Duruy) portrete, nukopijuotame iš P. Smuglevičiaus paveikslo.

[8] *Tadas Korsakas* (Tadeusz Korsak, 1741—1794) — Vilniaus žemės teisėjas, sukilimo metu vadovavęs Vilniaus žemių pašauktinei bajorų kariuomenei. Žuvo Pragoje. Įdomu, kad dvare matome portretus tų istorinių asmenų, kurie kilę iš istorinės Lietuvos.

[9] *...tempė šniūrą, / ...Dombrovskio senąjį mozūrą.*— Patraukus „šniūrą", senieji laikrodžiai mušdavo valandas, kartu grodami kokią melodiją. Dombrovskio mozū-

ras — lenkų legionierių daina „Jeszcze Polska nie zginęła". Žr. „Vėlinių" paaiškinimus, 172.

[10] *akmistrinė* (lenk. *ochmistrzyni* iš vok. *Hofmeisterin*) — dvariškė, tvarkanti dvaro namų ūkį, skirstanti tarnams ir tarnaitėms darbą.

[11] *Suknelę griebusi, prie veidrodžio skubėjo...*— Zosė puošiasi vakarienei, matyt, jos metu turėjo susipažinti su Tadu. Vėliau autorius pakeitė sumanymą: per vakarienę supažindina Tadą su Telimena, įvesdamas į Tado meilės istoriją intriguojantį painiavos momentą.

[12] *Teisėjas nešykštus, taip kaip kiti nedaro...*— Kai kuriuose dvaruose svečių arkliai būdavo siunčiami į specialiai tam reikalui pastatytą smuklę, kur už maistą ir pašarą imdavo nemažą mokestį. Šį iš Vakarų atėjusį paprotį smerkė tradicionalistiškai nusiteikę dvarininkai.

[13] *...vardą gavo / Kosciuškos atminimui, kurs tada kariavo...*— Turima galvoje Targovicos konfederacijos sukeltas 1792 m. Lenkijos ir Rusijos karas. Kosciuška, vadovavęs vienai trijų divizijų, sumušė tada Rusijos kariuomenę prie Dubenkos. Istorinėje Lietuvoje, kurioje Kosciuška buvo gimęs, ši pergalė sukėlė didžiulį entuziazmą, karvedžio vardu buvo krikštijami vaikai.

[14] *...ne kaip kam pakliuvo, / Bet savo vietoj ėjo, iš eilės, kaip reikia.*— Poetas čia, kaip ir daugelyje poemos vietų, pabrėžia vaizduojamojo luomo tradicionalizmą, reikalaujantį griežto žmonių grupavimosi pagal amžių, kilmę, padėtį ir t. t.

[15] *Tirolio karvės...*— T. y. šveicarų veislės karvės, kurias anuo metu veisė kurie ne kurie geresni dvarai.

[16] *Ligi pilies griuvėsių...*— Paslaptingos pilies griuvėsių motyvas galėjo būti paimtas iš V. Skoto romantinių tradicijų, o su konkrečia Naugarduko apylinkių geografija jis nedaug ką bendra turėjo: tenai anuomet nebuvo pilies, panašios į Horeškų pilį. Kai kas mano, kad poetas čia vaizduoja Raudondvario pilį Nevėžio ir Nemuno santakoje; šią pilį jis buvo matęs 1818 ar 1820 m. Niekuo nepagrįstas ir nuotolio tarp pilies ir dvaro nusakymas — „du tūkstančiai žingsnių"; X knygoje Jackus sakosi jodavęs į pilį raitas.

[17] *Dalis didžiulių turtų buvo sekvestruota...*— Sekvestruodavo, t. y. perduodavo valstybei, laimėjusios Targovicos konfederacijos vyriausybė, šiuo atveju,— Jekaterinos II politikos Lietuvoje vykdytojas etmonas S. Kasakauskas, 1794 m. Vilniuje sukilėlių pakartas. Konfiskuotos žemės būdavo atiduodamos konfederacijos šalininkams.

[18] *Kai ką tolimesnieji giminės atgavo...*— T. y. Grovas, kurio giminystę su Stalininku paaiškina Gervazas II knygoje: „Juk Stalininko tavo motina vaikaitė". Pagal Lietuvos Statutą, dar veikusį poemos įvykių metais, turtą galėjo paveldėti ir giminės iš motinos pusės. Tačiau buvo tikra paveldėtoja — Zosė, Stalininko anūkė, tad kodėl dvarą paveldėjo „motinos pusė"? Reikalas paaiškėja padarius prielaidą, kad Stalininko žemė buvusi vadinamoji ordinacija, arba tėvonija, t. y. majorato teisėmis paveldimas turtas. Majorato teisė leido paveldėti palikimą vyriausiajam sūnui, o jei nebuvo sūnaus — vyriausiajam giminaičiui, bet jokiu būdu ne dukteriai ar giminaitei.

[19] *...Vilniaus meisteris, ne gotas, pilį statęs.*— Gotai, senoji germanų gentis, išnyko ankstyvaisiais viduramžiais, tad gotų kilmės architektas, galėjęs statyti Horeškų pilį,— aiškus anachronizmas, kuriuo sukuriamas komizmo efektas.

[20] *...byla ir vėl į vietos teismą grįžo.*— Manoma, kad bylos eiga buvusi šitokia: pirmojoje instancijoje, pirmajame pakamario teisme (Naugarduke), ją laimėjo Teisėjas; vyriausiasis teismas (Gardine), anuliavęs šį sprendimą, priteisė pilį Gro-

vui; Teisėjas apeliavo į Senatą (Peterburge), kuris, anuliavęs vyriausiojo teismo sprendimą, grąžino bylą pirmajai instancijai — pakamario teismui, priteisusiam pilį vėl Teisėjui. Grovui apeliavus į aukštesnę instanciją — žemės, arba gubernijos, teismą, šis pareikalavo iš pirmosios instancijos kažkokių papildomų duomenų. Tokiu būdu byla vėl atsidūrė pakamario teisme.

[21] *Palestrą ir viešnagę sutalpinti...*— Čia palestra — pakamario teismo sudėtis, Pakamorės palydovai. Šiaip — kiekvieno teismo nariai.

[22] *Čia pat ir Kvestorius...*— Kvestorius — paprastai vienuolyno novicas, kartais — įžadus davęs vienuolis, jo pareiga — rinkti vienuolynui išmaldą, vadinamąją kvestą. Kvestorius Robakas — kunigas: I knygos pabaigoje sakoma, kad jis laikąs mišias. Kvestoriaus tipą literatūroje išpopuliarino Ignotas Chodzka knyga „Kvestoriaus atsiminimai" („Pamiętniki kwestarza", 1844), kuria sekdamas Mikalojus Akelaitis parašė ir išleido didaktinę apysaką „Kvestorius, po Lietuvą važinėdamas, žmones bemokinąsis" (1860).

[23] *...sostinėje mokės.*— T. y. Vilniuje. Tik du dvaro imbuviai — Telimena ir Asesorius — sostine laiko Peterburgą.

[24] *Čia mandagiai ranka jo kelį palytėjo.*— Lytint kelį, būdavo reiškiama liečiamam žmogui ypatinga pagarba. Ši šlėktiško mandagumo forma labai stebino kitataučius.

[25] *Gracingai brūkštelt koja...*— Čia ir toliau Teisėjas, piktindamasis iš Vakarų atėjusiomis naujovėmis — elgesio manierizmu, mandagumo mechanizavimu, reiškia konservatyvias pažiūras į žmonių tarpusavio santykius. Ilgoku Teisėjo monologu poetas nori charakterizuoti jo pažiūras į visuomenę, atskleisti tokius veikėjo bruožus, kurių neišryškina poemos fabula. Plg. 28 paaiškinimą.

[26] *...kaip Vespasianas pinigo neuostė...*— Vespasianas (Titus Flavius Vespasianus) — Romos imperatorius (69—79), apdėjęs mokesčiais viešąsias išvietes. Iš čia patarlė: *Pecunia non olet* (Pinigai nedvokia).

[27] *nogajai* — totorių gentis, gyvenusi į rytus nuo Azovo jūros.

[28] *...naują teisę, pažiūras, net rūbą bruka.*— Šviečiamojo laikotarpio racionalistų reformatoriški siekimai itin buvo ryškūs visuomenės teisėtvarkos reguliavimo srityje. Tų siekimų politinė išraiška Lietuvos—Lenkijos valstybėje — 1791 m. gegužės 3 d. konstitucija. Mickevičius, ilgą laiką pritaręs Šviečiamojo laikotarpio idėjoms, po 1831 m. sukilimo pradeda šlovinti nacionalinių tradicijų bei nacionalinio charakterio tyrumą ir kritiškiau žiūrėti į šią konstituciją, tad Pakamorės kalba išreiškia ir poeto pažiūras po 1831 m.

[29] *karijulė* — lengvas vienkinkis dviratis vežimėlis (originale: *karyjulka*, iš pranc. *carriole*).

[30] *...ta jo „aukso vilna"...*— Mitologinio avino vilna, dėl kurios Tesalijos karalaitis Jasonas keliavo į Kolchidę.

[31] *...priminė kaltūną, nešvarumo pilną.*— Čia kaltūnas — suvelti plaukai. Tuo žodžiu vadinama ir tam tikra plaukų liga (*plica polonica*).

[32] *...prancūzų knygos / Įrodę atradimą, jogei žmonės lygūs.*— Didžioji prancūzų buržuazinė revoliucija vadovavosi politinės ir luominės lygybės šūkiais. Išėjus poemai iš spaudos, kai kurie demokratinio sparno literatai kritikavo poetą už šios revoliucijos idėjų menkinimą.

[33] *Markizas titulą jau gavo demokrato...*— Taurininko titulų evoliuciją lėmė istoriniai įvykiai: markizu Taurininkas save vadino Liudviko XVI laikais, po Didžiosios prancūzų buržuazinės revoliucijos jis pavirto demokratu, Napoleono imperijos metais tapo baronu.

[34] *...pagal naują alternatą...*— T. y. naujomis aplinkybėmis (plg. lot. *alternatus* — pakaitomis einąs, besikeičiantis).

[35] *Per Nemuną žinių tau, sako, atplukdinę.*— Nemunu nuo Gardino iki Rytprūsių ėjo Rusijos ir Varšuvos kunigaikštystės siena. Šiai kunigaikštystei priklausė ir lietuviškoji Užnemunė.

[36] *Bet be Suvorovo mes galim gauti guzą.*— Aleksandras Suvorovas (1729—1800) — carinės armijos feldmaršalas, vadovavo mūšiams Turkijoje, Lenkijoje ir Italijoje. Mickevičius jį mini savo „Prelekcijose": poeto nuomone, jo asmenyje rado „pilniausią išraišką rusų karvedžio bruožai: suomių kilmės, bet suslavėjęs — žemas, liesas, turėjo didžią ir nepalaužiamą sielą".

[37] *...taip jom greitai mynė, tartum slyste slydo...*— Mūsų akimis žiūrint, metaforiškas damos eisenos aprašymas iš esmės turi realų pagrindą: anuo metu moterys vilkėdavo beklostėmis, apačioje labai siauromis suknelėmis. Vaikščioti jos tegalėdavo smulkučiais, greitais žingsniukais.

[38] *Kaip rarotinės žvakės...*— T. y. žvakės, deginamos advento metu per ankstyvąsias mišias — rarotas. Žodis kilęs iš lotyniškos giesmės *„Rorate coeli"* (Duok, dangau, rasą).

[39] *Ją domina spauda ir natos, ir teptukas...*— Į Telimenos intelektualinį universalizmą reikia žiūrėti skeptiškai — ji žinojo tiek, kiek reikalinga saloniniam pokalbiui.

[40] *...dėk į kalendorių.*— Humoristinis pasakymas, charakterizuojantis aplinką, kurioje gyveno Asesorius: čia kalendorius buvo pagrindinis literatūros kūrinys.

[41] *...domis medžiokle... / Su amžium... ateina patyrimas.*— Kandi replika, pasakanti Tadui, kad Telimena — jo teta, kad ji nebejauna ir kad medžioja vyrą.

[42] *Stanislovo karaliaus...*— T. y. Stanislovo Augusto Poniatovskio, paskutinio Lietuvos—Lenkijos valstybės karaliaus (1764—1795).

[43] *Aš žodžio replikoms daugiau šalims neduosiu...*— Čia Pakamorė pasitelkia teisminę terminologiją — šitaip poetas išryškina situacijos komizmą.

[44] *...begales tinklų pily prie Voročeno.*— Tinklais būdavo gaudomi paukščiai, kartais jais užtverdavo dalį girios, kad nepabėgtų medžiojami žvėrys. Voronča — dvaras į pietryčius nuo Naugarduko.

[45] *...nuo karaliaus Lecho...*— Legendinis lenkų tautos (lechitų) pradininkas, jo broliai Čechas ir Rusas davę pradžią čekų ir rusų tautoms. Legenda pirmą kartą užrašyta anoniminėje kronikoje Kazimiero III Didžiojo valdymo metais (1333—1370).

[46] *...Radvilos Vereščaką... / ...Obuchavičius...*— Į vokandą, be kitų, poetas įtraukė, aišku, pokštaudamas, artimų žmonių pavardes: mylimosios Marilės tėvo (Vereščaka), savo krikštatėvio (Obuchavičius).

[47] *Su melsvu kontušu...*— Kontušas (iš vengr. *köntös*) — senoviškas lenkų vyrų viršutinis drabužis.

[48] *...karo pusdievis...*— T. y. Napoleonas.

[49] *Sidabro erelius prijungęs prie auksinių...*— Auksinis erelis — prancūzų herbas, sidabrinis — lenkų.

[50] *...Nuo Alpių... lig Libijos dykynių, / Piramides ir Taborą... / Marengą, Austerlicą...*— Kalbama apie Napoleono karo žygius: maršą per Alpes 1796 m., žygį į Egiptą 1798—1799 m., pergalę Egipte 1798 m., pergalę prieš Turkiją prie Taboro kalno 1799 m., pergales prieš Austriją prie Marengo 1800 m. ir Austriją bei Rusiją prie Austerlico 1805 m.

[51] *...esąs legionistas...*— T. y. lenkų legionų karys.

[52] *Dombrovskio, sakė jis, ilgai neteksią laukti...*— Žr. „Vėlinių" paaiškinimus, 182.

[53] *O Kapitolyje Kniazevičius diktuoja...*— Karolis Kniazevičius (1762—1842) — generolas, Kosciuškos sukilimo dalyvis, pirmojo legiono vadas, 1808 m. buvo Romos karo komendantu.

[54] *...netrukus caro grobdavo žinybos.*— Aleksandro I 1809 m. dekretais būdavo konfiskuojamas turtas tų žmonių, kurie bėgdavo į lenkų legionus, o jie patys — baudžiami kaip dezertyrai.

[55] *...su valstiečiais kaimuose bendravo...*— Valstiečiai tada politiniame gyvenime nevaidino didesnio vaidmens, poetas apie juos kalba turbūt gerų intencijų skatinamas.

ANTRA KNYGA

[56] *Žvirbliai jo nusigando kaip carai kometos.*— Kometa, pranašaujanti karus ir perversmus, žmonių manymu, pavojingiausia esanti valdovams.

[57] *...pabaigti šią klajonę...*— T. y. grįžti iš emigracijos, iš Prancūzijos.

[58] *...surge, puer.*— Kelkis, vaike (*lot.*). Robakas primena Tadui mokyklinę drausmę, cituodamas liepiamosios nuosakos pavyzdį iš ano meto lotynų kalbos vadovėlio: *„Surge, puer, summe librum, perlege"* (Kelkis, vaike, imki knygą, perskaityk).

[59] *Pirštu jam įsakmiai panosėj pagrasino.*— Paslaptingą Robako elgesį paaiškina rankraštinė poemos redakcija — Kvestorius ten aiškiai nepritaria Tado meilinimuisi Telimenai.

[60] *Žavėjos Grovas tuo, kas... / Romantiška...*— XIX a. pradžioje žodžiu *romantiška* vadindavo visa, kas nepaprasta, gražu, fantastiška.

[61] *liberija* — dvariškių uniforma didikų rūmuose.

[62] *...„Mopanku" mėgdavo kartoti...*— Mopanku (iš lenkų *mości panku* — gerbiamas pone) — forma, gimininga savo struktūra lietuvių tamstai (iš „tavo mylista").

[63] *...vadinosi Rembaila...*— Rembaila — poeto sugalvota hibridinė pavardė: pirmas sandas — iš lenkų veiksmažodžio *rąbać* (kirsti, kapoti), antras galbūt iš tokių lietuviškų daiktavardžių, kaip *grabaila*, galinčių eiti pravardėmis ar pravardinėmis pavardėmis. Galimas dalykas, turėjo Mickevičiui įtakos ir lietuviškos pavardės, kaip Mingaila, Songaila, kurių daryboje jis turbūt nematė dviejų kamienų.

[64] *...šviesusis pone Grove...*— Vertėjas pasirinko grovą, o ne grafą dėl to, kad šį titulą (galbūt už pinigus) Horeškų giminaitis gavo užsienyje. Lietuvos—Lenkijos valstybėje seimo nutarimais titulai buvo uždrausti. Plisti jie pradėjo po pirmojo padalijimo; svetimos valstybės, norėdamos patraukti į savo pusę šlėktiją, negailėjo titulų.

[65] *Primas* — Gnezno arkivyskupas, pirmasis po karaliaus valstybės didžiūnas.

[66] *...sušukdavo... / „Mylėkimės!"* — Tuo puotos šūkiu buvo raginama užmiršti nesantaiką ir šiaip visokius nemalonius reikalus. Plg. XII knygos antraštę.

[67] *...veidrodinės salės liekanos...*— T. y. salės su veidrodžiais sienose. Tokių salių tebūdavo didikų rūmuose.

[68] *Nors vien tik menką žemės sklypą teturėjo...*— Gervazas čia iškreipia tikrovę. Jackus Soplica, kaip paaiškėja vėliau, X knygoje, turėjo nemažą dvarą.

[69] *Šaunius ūsus...*— Ilgi ir vešlūs ūsai būdavo laikomi ypatingu veido papuošalu, juos prižiūrėdavo, jais didžiuodavosi.

[70] *...rėmė / Gegužio Trečiąją...*— T. y. 1791 m. konstituciją. Plg. 28 paaiškinimą.

[71] *Konfederatams... su parama nukakti...*— Kalbama ne apie 1792 m. Targovicos konfederatus, nes jie rėmė Rusijos politiką. Gervazas konfederatais galėjo vadinti lenkų kariuomenę, nes nuo Baro konfederacijos (1768) tuo vardu būdavo vadinami visi prieš Rusiją kovojantys sukilėliai.

[72] *Su juo Mickevičių bent du šimtu užgriuvo.*— Poeto prosenelis nusipirko 1770 m. Harbatovičių palivarką Vorončos parapijoje. Žinoma, du šimtai Mickevičių, atvykusių iš vieno palivarko,— aiški poetinė išmonė. Realus faktas — Mickevičių ir Soplicų bylinėjimasis dėl žemių.

[73] *...prisiekiau jį šipint ant Soplicų sprando...*— Gervazas keršija visai giminei, nors dėl Stalininko mirties kaltas tik Jackus Soplica.

[74] *...su Rimšais drauge Kareličius užpuoliau.*— Kareličiai — miestelis už 22 km į rytus nuo Naugarduko. Konkretesnių duomenų apie Rimšą neturime. Kažkoks Adomas Rimša buvo Vereščakų kaimynas.

[75] *...kaip savo joj burgrovą.*— T. y. pilies valdytoją (iš vok. *Burggraf*).

[76] *...gaila, kad sklandžiau tu pasakot nemoki.*— Gervazo pasakojimas labai sklandus ir išraiškingas, ir ši replika charakterizuoja patį Grovą — knygų auką, gyvenančią ne realiame, bet literatūriniame pasaulyje, susikurtame pagal istorinius V. Skoto (Walter Scott, 1771—1832) ir A. Redklif (Ann Radcliffe, 1764—1823) siaubo romanus.

[77] *Ant saksų porceliano žėri...*— Kalbama apie Meisene, Saksonijos mieste, gaminamą porcelianą.

[78] *Mokos kvapnumo...*— Moka (Moka — Jemeno uostas, pro kur eksportuojama kava) — arabiškos kavos rūšis.

[79] *...ant ežios sulaikė.*— Atseit sulaikė neleisdamas trypti kaimo vasarojaus.

[80] *Odinę laikė šmaikštę...*— Čia — musmušį, t. y. odos galą, pritvirtintą prie lazdos.

[81] *...šitaipos medžioti — tai barbariškumas...*— Ir anuomet buvo laikomasi tam tikrų medžiojimo taisyklių, pavyzdžiui, Lietuvoje buvo draudžiama medžioti nuo didžiojo šeštadienio iki javapjūtės pabaigos (kiškius — iki rugpjūčio mėn. 24 d.), tačiau niekas to nepaisė.

[82] *...Grovas čia neklysta.*— Teigdamas, kad medžioklės ūkio tvarkymo srityje „civilizacija mus pralenkė maskoliai", Grovas anaiptol neliaupsina rusų papročių — Rusijoje jis, regis, nėra buvęs. Kas kita Telimena — ji aukština rusų kultūrą.

[83] *Jis kniaziaus Sukino...*— Pavardė pavartota komiško efekto stiprinimui (panašų atvejį matome „Vėlinėse", žr. paaiškinimus, 294). 1825 m. Petropavlovsko tvirtovės viršininku buvo generolas Sukinas. Tvirtovėje tada kalėjo dekabristai.

[84] *Patyriau spazmų, smūgių ir širdies plakimo.*— Geras tonas XVIII a. reikalavo iš damų skųstis kaip tik šiomis negalėmis,— jos turėjusios rodyti organizmo subtilumą.

[85] *...Kozodusinas... / ...jėgermeisteris...*— Kozodusinas — išgalvota pavardė, pavartota komiško efekto stiprinimui. Poemos rankraštyje — Kozodavlevas. Poetui studijuojant Vilniaus universitete, tokia pavarde buvo carinis švietimo ministras. Jėgermeisteris — imperatoriaus dvaro medžioklės ūkio tvarkytojas.

[86] *...šunims virves užmauti...*— T. y. iškarstyti. Šunų tuo metu nešaudė, juos korė.

[87] *...kaip dviveidį Janų...*— Janas (Janusas) — senovės romėnų durų, vartų dievas (iš lot. *janua* — durys, vartai). Jam skirtas pirmas metų mėnuo — *januarius*. Vaizduojamas buvo dviem veidais: vienas veidas žiūrėjo į namo vidų, kitas — į lauką.

[88] *...Pax vobiscum...*— Ramybė su jumis (*lot.*).

[89] *Žegotą...*— Matyt, liko iš pirminio poemos sumanymo, kur Jackus Soplica turėjo

vadintis Ignotu Žegota. Plg. „Vėlinių" paaiškinimus, 150.

[90] *Terajevičiai* — Mickevičių šeimos bičiuliai.

[91] *Budrevičius...*— Žr. baladės „Trys Budriai" paaiškinimus.

[92] *Mykolas Kazimieras Oginskis* (1731—1803) — Lietuvos didikas, Vilniaus vaivada ir Lietuvos etmonas. 1764 m. pretendavo kartu su Stanislovu Poniatovskiu į Lietuvos—Lenkijos karūną; dalyvavo Baro konfederacijoje.

[93] *...kaip salarium...*— T. y. atlyginimas, honoraras — lotyniškas teisminis terminas.

[94] *Su Sanguška maršalka...*— Sanguškos — žymi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų giminė, kunigaikščiai, kilę iš Algirdaičių. Sunku pasakyti, apie kokį Sangušką čia kalbama. Lietuvos maršalkomis buvo Jonušas Aleksandras ir Juozapas Paulinas, tačiau abu mirė dar XVIII a.

[95] *...netoli nuo Kupisko... balų.*— T. y. netoli Nemuno lankų į šiaurės rytus nuo Naugarduko, prie Kupisko miestelio.

[96] *...Kašmyrinį šalį...*— T. y. skepetą, austą iš plonų vilnonių siūlų, pagamintų Kašmyre (Indijos šiaurės rytų valstija).

TREČIA KNYGA

[97] *Vištaitienei Jadvygai, pagal kilmę Gaiga- / laitytei...*— Žodžio dalies perkėlimas į kitą eilutę, žodžio dalies rimavimas su žodžiu — poetinis pokštas, žinomas jau Horacijaus „Odėse". Šitaip išryškinama komiška akmistrinės pavardė.

[98] *Kol kalendoriuje viešai jis pasirodė...*— Ano meto kalendoriuose buvo spausdinama daug visokių ūkinių patarimų analogiškais pavadinimais.

[99] *anglіška žolė* — turbūt dekoratyvinis darželių augalas siaurais ir ilgais dryžuotais lapais, darželinis dryžutis (*Phalaris arundinacea var. picta*).

[100] *...į ragą Amaltėjos.*— Graikų mitologijoje Amaltėja — ožka, maitinusi Dzeusą, kai šis, dar mažas būdamas, slapstėsi Kretos saloje. Iš vieno jos rago tryško nektaras, iš kito — ambrozija, o nulaužtas jos ragas buvo vadinamas „gausybės ragu".

[101] *...skruostai pablyškę...*— Pablyškę skruostai, ano meto supratimu,— kilnaus grožio ir dvasinio taurumo požymis. Skruostų rausvumas būdavo tapatinamas su fiziniu ir dvasiniu prastuoliškumu.

[102] *...nimfa ar mergaitė, / Ar apsireiškusi žaviam sapne dievaitė.*— Tokia pradžia būdinga klasikinei poezijai, plg. Odisėjo kreipimąsi į Nausikają VI giesmėje.

[103] *cikorija* — paprastoji trūkažolė (*Cichorium intybus*).

[104] *Judėjo lyg keistam vaiduoklių dvasių šoky / Keisti pavidalai...*— Čia, kaip ir sutikęs Zosę, Grovas į tikrovę žiūri donkichotiškai, realybę paversdamas išmone. Donkichotizmas, kaip literatūrinis motyvas, paplito antrojoje XVIII a. pusėje. Kaip tam tikra gyvenimo poza jis egzistavo ir poeto jaunystės metais.

[105] *...tartum būtų Eliziejaus jie šešėliai...*— Graikų mitologijoje Eliziejus — šalis ar salos, kur gyveno mirusių didvyrių vėlės. Romėnų poetai Eliziejų lokalizavo požemio karalystėje.

[106] *...apkaišys aguonom, kad ramiai miegotų.*— Žr. „Vėlinių" paaiškinimus, 261.

[107] *...„Mąstymo šventove".*— Telimena elgiasi taip, kaip reikalavo XVIII a. pabaigos gero elgesio normos — ieško vienatvės nuošalioje vietoje, kur galima svajoti ir mąstyti (Ž. Ž. Ruso „Julijos, arba naujosios Eloizos" įtaka).

[108] *sarafanas* (iš persų *sarapa*) — ilgas moteriškas ir vyriškas chalatas. Sarafanais vilkėdavo dvarininkai vasarą, per darbymetį.

[109] *...sukaus prie tribunolo / Kaip palestrantas...*— Vadinasi, Teisėjas iš tikrųjų dirbo teisme, priklausė palestrai, teisėjo titulą jis gavo vėliau, apsigyvenęs dvare.

[110] *favoras* — palankumas, malonė (iš lot. *favor*).

[111] *...vojažeras.*— Vojažas — kelionė (pranc.— *voyage*), vojažeras — keliautojas (pranc. *voyageur*). Dvarininkai „vojažu" vadino pramoginę kelionę, kurios tikslas ne tiek „pasaulį pamatyti", kiek „prasivėdinti", „žmonėse pasitrinti".

[112] *...jie dar jaunučiai, / O ypačiai Zoselė.*— Kitoje poemos vietoje, V knygoje, sakoma, kad Zosė tuo metu ėjo keturioliktus metus. Keturiolikmetės tada būdavo laikomos subrendusiomis, jos ištekėdavo ir susilaukdavo vaikų.

[113] *...aš vienintelė esu jos giminaitė.*— Pirma, Telimenos, kaip Teisėjo pusseserės, giminystė su Zose labai abejotina. Ji kartu su Ieva, Zosės motina, augo Horeškų dvare ir galbūt buvo Horeškų įdukrinta. Ieva, 1795 m. ištremta su vyru į Sibirą, paliko dukrelę globoti Telimenai. Antra, pagal Lietuvos Statutą mergaitės globa baigdavosi, kai našlaitei sueidavo trylika metų, taigi vaizduojamu metu Telimena juridiškai jau nebegali spręsti Zosės likimo.

[114] *lornetas* — žiūronėlis (iš pranc. *lorgnette*). Ano meto elegantiški puošeivos nešiodavosi lornetus ant krūtinės.

[115] *...Tiburo vandenys... / ...uolos Pauzilipo skliautų.*— T. y. kriokliai Teveronės upėje prie Tivolio miesto (romėnai vadino jį Tiburu), Lacijuje. Pauzilipo kalne (prie Neapolio) yra natūralus tunelis, poetas jį matė 1830 m.

[116] *...Lietuvos miškai aplinkui...*— Manoma, kad impulsą šiam miško vaizdui sukurti davė Kaunas. Remiamasi poeto laišku, rašytu bičiuliams J. Čečotui ir T. Zanui 1820 m. pavasarį iš Kauno (turbūt jame aprašomas Mickevičiaus slėnis): „Kalnus dengia puikiausias miškas, sakytum didžiulės klombos. Medžiai, ne vieną dešimtmetį augę arba — suapvalinus — šimtamečiai, tankiai susipynę, šermukšnis, balta ieva, tamsios eglės, skaroti beržai, kylantys kolonomis ir terasomis — nuostabiausias reginys" (A. Mickiewicz. Listy. T. 1. 1955, p. 92).

[117] *menadės* (bakchantės) — graikų mitologijoje vaizduojamos kaip Dioniso, vyno ir vaisingumo dievo, palydovės. Per jo šventes jos nešdavusios vynuogienojais ir vijokliais papuoštus skeptrus.

[118] *Lankiau botanikos aš Vilniuj garsų sodą...*— Botanikos sodą Vilniuje įkūrė 1799 m. Stanislovas Bonifacas Jundzilas (1761—1847), Vilniaus universiteto profesorius, prie Vilnios, Pilies ir Trijų Kryžių kalno papėdėje.

[119] *aloė* — alavijas, alijošius (*Aloë*).

[120] *...jis ne liūdesį, tik nuobodį įvaro.*— Kiparisai Italijoje sodinami kapinėse. Mickevičiaus draugas A. E. Odinecas, lydėjęs poetą kelionėje po Italiją, rašė, kad jis iš tiesų nemėgo kiparisų.

[121] *Be vieno Breigelio, be to, dar Reisdalio...*— Originale: *...oprócz Brejgela, lecz nie Van der Helle, / Ale peizażysty (bo są dwaj Brejgele)* — be Breigelio, tačiau ne Van der Helės, bet peizažisto (nes yra du Breigeliai). Breigeliai (Bruegel, Brueghel) — olandų tapytojų šeima, bent penkių Breigelių pavardės minimos populiariose olandų tapybos istorijose. Grovas eliminuoja Pragaro Breigelį, t. y. Piterį Jaunesnįjį (apie 1565—1637 ar 1638), nepritardamas jo tapybai, vaizduojančiai šmėklas, vaiduoklius ir plėšikus. Idealiu tapytoju Grovas laiko arba Piterio Jaunesniojo tėvą Piterį Vyresnįjį (apie 1525—1569), Valstiečių Breigelį, pagarsėjusį peizažais ir valstiečių gyvenimo scenomis, arba Piterio Jaunesniojo brolį Janą Vyresnįjį (1568—1625), Aksominį Breigelį, mažo formato peizažų bibline ar mito-

logine tematika kūrėją. Jakobas van Reisdalis (Jacob Isaaksz Ruisdael, 1628 ar 1629—1682) — olandų peizažistas, pasižymėjęs rūstoka peizažo nuotaika, labai vertintas romantizmo laikais.

122 *...ir mūs Orlovskis...*— Aleksandras Orlovskis (Aleksander Orłowski, 1777—1832) — lenkų tapytojas, portretistas ir batalistas, nuo 1802 m. apsigyvenęs Peterburge, kur Mickevičius 1828—1829 m. su juo draugavo. Peizažus tapė tik į gyvenimo galą, plg. autoriaus paaiškinimus, p. 748.

123 *...amžinai nutyla.*— Varpo skambėjimas Grovui asocijuojasi su mirtimi, populiariu romantinės poezijos motyvu.

124 *Pažvelgė — raktelis...*— T. y. jos kambario raktas. Kad Tadas juo pasinaudojo, paaiškėja iš rankraštyje likusio III knygos fragmento ir kai kurių VIII knygos eilučių.

125 *...ir žvirblio nepaleidžia.*— Iš žvirblių tuo metu būdavo verdamas sultinys.

126 *Panemunės miškais...*— T. y. Nalibokų giria (į šiaurės rytus nuo Naugarduko, dešinėje Nemuno pusėje).

127 *Po du šarvarku ir penkias dienas dar lažo.*— Šarvarkas (iš vok. *Schaarwerk*) — privalomas bendras darbas — kelių, tiltų taisymas, Vilniaus krašte išlikęs iki 1939 m. Lažas — kaimo gyventojų darbas dvare. Valstiečiai už teisę gyventi dvaro žemėje ir ja naudotis turėjo atidirbti tam tikrą dienų skaičių dvaro laukuose.

128 *Aš formą čia turiu.*— Kulkas liedavosi patys medžiotojai tam tikrose formose. Neturėdami švino, kartais tam reikalui sulydydavo alavinius indus.

129 *...pamaldos į šventąjį Hubertą.*— Šventas Hubertas — legendinis medžiotojų ir medžioklės patronas.

KETVIRTA KNYGA

130 *Baltvyžy...*— T. y. Belovežo girioje.

131 *...senojo Lizdeikos klausės padavimų...*— Lizdeika — lietuvių vyriausiasis žynys, Krivių Krivaitis, išaiškinęs Gediminui sapną apie geležinį vilką. Jo istoriškumu abejojama.

132 *...kaip Romos vilkė...*— T. y. vilkė, išmaitinusi legendinius Romos įkūrėjus Romulą ir Remą.

133 *...prie Holovinskio rūmo...*— Holovinskių dvare Steblove prie Rosės upės Mickevičius viešėjo 1825 m. vasario mėn., važiuodamas į Odesą.

134 *...liepa Kochanovskiui įkvėpė tiek rimų.*— Jonas Kochanovskis (Jan Kochanowski, 1530—1584) — didžiausias lenkų Renesanso poetas. Černolesėje, savo dvare, augusią liepą jis apdainavo keliuose eilėraščiuose.

135 *...į gimtinį medį grįžtanti driada.*— Graikų mitologijoje driadėmis vadinamos miškų deivės, nimfos, gyvenančios medžių drevėse.

136 *...Soplica pastatė tyčia kitą.*— Smuklės būdavo statomos dvaro spirito varyklų produkcijai realizuoti. Soplica (ne Teisėjas, bet jo tėvas) pastatė savo smuklę netoli Stalininko smuklės, turėdamas aiškų išskaičiavimą — patraukti Stalininko klientūrą mažesnėmis kainomis.

137 *...iš tiriečių meno...*— Tiras — senovės Finikijos miestas prie Vidužemio jūros, stambus prekybos, kultūros ir meno centras.

138 *...šventovę Saliamono.*— T. y. garsią Jeruzalės šventyklą, pastatytą ant Siono kalno.

139 *Hiramo ant Siono statė ją dailidės...*— Hiramas (969—936 pr. m. e.) — Tiro karalius, draugavęs su Saliamonu (apie 1010—926 pr. m. e.), Izraelio karaliumi,

prašiusiu Hiramą, kad pastarojo dailidės prikirstų ir aptašytų kedro rąstų šventyklai ant Siono kalno.

[140] *...žvakidės šventėj šabo...*— Judaizmo išpažinėjai šeštadieniais švenčia šabą — šventą savaitės dieną (iš hebrajų *sabath*, plg. *subata*). Apeigos reikalauja tą dieną deginti žvakes.

[141] *...juos „ciceliais" vadina.*— „Ciceliai" (lenkų *cyces, cyceles;* hebrajų *zizith*) — ilgos baltos virvutės su kutais ant ortodoksinio judaisto liemenės priekio. Poetas tuo tarpu piešia juodą odinį keturkampį (barakatiną), kurio viduje — religinis tekstas. Melsdamiesi tikintieji tą keturkampį (tfiliną) prisitaisydavo prie kaktos.

[142] *...cimbolų mėgo instrumentą.*— Cimbolai — panašus į kankles senoviškas styginis mušamasis muzikos instrumentas.

[143] *...parvežęs dainą...*— T. y. Dombrovskio mozūrą, plg. I knygos paaiškinimus, 9.

[144] *...žemėje Auzonų...*— Auzonija — poetinis Italijos pavadinimas, kilęs iš Odisėjo ir deivės Kalipsės sūnaus Auzono vardo.

[145] *Reverendissime...*— Lotyniškas kreipimasis į dvasininką (iš *reverendus* — gerbiamas).

[146] *...bernardinka... iš Kauno, / Midum ir taboka...*— Bernardinka — tabako rūšis, išvesta vienuolių bernardinų. Kaunas anuomet garsėjo midumi (pasak S. Moravskio, iki Gibraltaro). Manoma, kad Kaune buvo ir tabako fabrikas.

[147] *...Lietuva, deja, schizmatikams pateko.*— T. y. schizmos — stačiatikybės išpažinėjams, rusams.

[148] *Dabar mieste prancūzai, sako, įsitaisę.*— Prancūzai užėmė Čenstakavą 1807 m. lapkričio mėn., tačiau netrukus civilinę ir karinę valdžią jie perdavė lenkams. Žodis *dabar* leidžia manyti, kad, rašydamas IV knygą, poetas turėjo galvoje kitus istorinius įvykius, galbūt 1807—1808 m. karą.

[149] *„Lietuvių kurjery" taip rašoma...*— T. y. vieninteliame ano meto Vilniaus laikraštyje — „Lietuvos kurjeryje" („Kurjer Litewski", 1761—1840). Apie Napoleono norus paimti lobius ir t. t. „Kurjeris" nieko nerašė. Dalis Čenstakavos vienuolyno sidabro ir brangenybių buvo perduota Varšuvos kunigaikštystės iždui, bet jau 1812 m.

[150] *...šimtatūkstantinę Lenkijos kariauną...*— Robakas perdeda: po Tilžės taikos sutarties lenkų armijoje buvo ne daugiau kaip 30 000 žmonių, o 1812 m.— 85 000.

[151] *...tiek auksinių laisvių esame patyrę.*— Auksinės laisvės — populiarus posakis, kuriuo šlėkta apibūdino savo privilegijas: teisę rinkti karalių (nuo 1572 m.) ir *liberum veto* teisę, leidžiančią be jokių motyvų protestuoti prieš bet kokį seimo nutarimą.

[152] *Ją reiksią dokumentais, popieriais pagrįsti.*— Sulyginusi šlėktų teises su rusų bajorų teisėmis, carinė valdžia, norėdama išspausti iš prijungtų sričių daugiau mokesčių, jau 1795 m. iš šlėktų pradėjo reikalauti kilmę įrodančių dokumentų, kurių paprastai smulkieji šlėktos neturėdavo. Neįrodę kilmės, „akalicų" ir „palivarkų" bajorai netekdavo bajoriškųjų privilegijų, juos apdėdavo didesniais mokesčiais, juos, kaip ir valstiečius, galėdavo imti prievarta į kariuomenę ir t. t.

[153] *...ne vienuos namuos atrasite karūną.*— T. y. ne vienos giminės herbe. Karūna viršum herbo reikšdavo kunigaikštišką kilmę.

[154] *...iš grovų, nors totorių...*— Tokių nėra buvę, nes grovų (grafų) titulas atėjo iš Vakarų Europos. Birbašiaus pavardė (Bir-baša iš Bir-paša) gali būti ir totoriška. Didžiojo kunigaikščio Vytauto valdymo laikais Lietuvos ir Baltarusijos žemėse buvo

apgyvendinta nemaža totorių. Kai kuriems iš jų buvo suteikta bajorystė, kai kurie ėjo aukštas pareigas.

155 *...kad bočiuos būta neofito.*— Neofitas (iš lot. *neofitus*) — žmogus, perėjęs į kitą tikėjimą, perkrikštas. XVIII a. pabaigoje seimas priėmė nutarimą, suteikiantį bajorystę žydams, priklausantiems Jokūbo Franko (1726—1791) sektai, vadinamiesiems frankistams. J. Frankas su savo šalininkais vėliau perėjo į krikščionybę.

156 *...jau Strikauskis mini.*— Motiejus Strijkovskis (apie 1547—apie 1582) — „Kronikos lenkų, lietuvių, žemaičių ir visos Rusios...“ (1582) autorius. „Kronikoje“ iš tiesų minima Mickevičių pavardė, tačiau nieko nesakoma apie Parojų — Mickevičių ir kunigaikščių Giedraičių šeimos herbą.

157 *Dėl Gdansko jis kariavo...*— Gdanske prūsų įgula kapituliavo 1807.V.24. Kartu su prancūzais į Gdanską įžengė ir generolo Dombrovskio vadovaujami lenkų daliniai.

158 *...jų dainos...*— Aišku, Dombrovskio mozūro.

159 *Tai taratatkė, ponai, ne čamarka buvo.*— Taratatkė — ilgas iki kelių lenkų viršutinis drabužis; čamarka — panašus į taratatkę Krokuvos krašto valstiečių viršutinis drabužis, kuriuo Kosciuška apsivilko po Raclavicų mūšio (1794.IV.4), pagerbdamas valstiečių didvyriškumą.

160 *...švabams tris kartus gerokai kailį pėrė...*— Trejos Napoleono laimėtos kautynės su austrais — prie Marengo (1800), Ulmo (1805) ir Austerlico (1805).

161 *Prūsokus sutrempė, nuo jo ir anglai nėrė / Už jūros.*— Robakas kalba apie Napoleono laimėtas kautynes prie Jenos (1806), Aueršteto (1806) ir Fridlando (1807) bei apie Anglijos blokadą, pradėtą 1806 m.

162 *Namus nuo brudo reikia apvalyt prieš puotą...*— Robakas ragina sukilti prieš caro valdžią.

163 *Civilizacija dar jų nesugadino...*— Čia ir toliau poetas humoristiškai taiko žvėrių pasauliui Ž. Ž. Ruso teorijas apie civilizacijos žalingumą ir nelygybės kilmę.

164 *...laimei, joks žmogus pakliūti ten negali...*— Atseit žmogus demoralizuotų tobulą „visuomenę“.

165 *...„Londonas, Sagalas Balabano“.*— Populiarus humoristinis įrašas ant ano meto medžioklinių šautuvų.

166 *...kulniukus kulka numušt...*— Šaudydami į aukštus moteriškų batelių kulniukus, bajorai demonstruodavo savo taiklumą.

167 *bigosas* — tradicinis bajorų valgis iš raugintų kopūstų, troškinamų su visokiausios mėsos gabaliukais ir prieskoniais.

168 *...ėmiau Vergilijų skaityti.*— Publijus Vergilijus Maronas (Publius Vergilius Maro, 70—19 pr. m. e.) — romėnų poetas, „Eneidos“ autorius.

169 *...ir šunis dažnai varovai laiko...*— T. y. kurtus. Lokį medžiojo su skalikais.

170 *Bėgiojo... sukvailėję...*— Neturėdami uoslės, kurtai veja kiškį, kol jį mato.

171 *...išmokė Mara...*— T. y. Vergilijus Maronas.

172 *...pas libus atplaukusi Didona...*— Didonė — Kartaginos karalienė, pamilusi Enėją ir nusižudžiusi, kai tas ją paliko. Libai — Libijos gyventojai. Graikams Libija — Afrika, romėnams — Afrikos dykumos Viduržemio jūros pakrantėje.

173 *taradaika* — mažos keturratės vežėčios be lingių, atsiradusios XVIII a.

174 *...įrodinėt imuosi iš Statuto.*— Lietuvos Statutas draudė dvikovas.

[175] *...tarsi meilės deivei...*— T. y. graikų Afroditei ar romėnų Venerai. Meilės deivę vėlesnių laikų menininkai vaizduodavo vežėčiose, traukiamose balandžių.

[176] *...prasta parapijonė.*— Čia — mergaitė, be savo parapijos, nieko daugiau nemačiusi, neapsitrynęs, neapsišvietęs žmogus.

[177] *Nors ir graži, bet įspūdį darys ne kokį.*— Ž. Ž. Ruso pedagoginė sistema reikalavo, kad jauna mergaitė būtų auklėjama vienatvėje. Įvesta į visuomenę, ji turėjusi daryti gerą įspūdį savo būsimajam vyrui.

[178] *kredensas* (iš pranc. *crédence*) — visi valgymo įrankiai ir stalo indai.

[179] *malaga* — saldus ispanų vynas.

[180] *...kaupia geluoniu savy nuodus gyvatė.*— Palyginimas paremtas kaimo žmonių tikėjimu, kad gyvatė renkanti geluonimi nuodus iš nuodingųjų augalų.

[181] *Ją vokiečiai pramanė.*— Pypkę Europoje „pramanė" olandai, tačiau į Lenkiją paprotys rūkyti pypkes atėjo iš Vokietijos.

[182] *...mes ne kapucinai.*— Kai kurių vienuolynų regulos reikalauja valgant laikytis tylos.

[183] *reiterada* (iš pranc. *retirade*) — traukimasis, bėgimas.

[184] *Denasų kunigaikštį...*— Žr. autoriaus paaiškinimus VIII ir XII knygoms, p. 751 ir 754.

[185] *Norėčiau šitą tavo bylą baigti taikiai...*— Lietuvos Statutas leisdavo bylą užbaigti taikiai bet kurioje stadijoje, tačiau prieš pasirašant nuosprendį.

[186] *...kadaise generolo...*— Žr. autoriaus paaiškinimus I knygai, p. 745.

[187] *obdukcija* (iš lot. *obductio* — apdengimas, apgaubimas) — ano meto teisės požiūriu,— apžiūra, faktiškos reikalų padėties patikrinimas vietoje.

[188] *inkursija* (iš lot. *incursio*) — antpuolis, įsiveržimas.

[189] *„Nuplakti jį!"* — Susijaudinęs Teisėjas užmiršta, kad bajorui taikyti šitos bausmės jis neturi teisės. Plakami buvo baudžiauninkai.

[190] *...Grovo įžūlumas trenkė jį lyg griausmas.*— Grovas, nepagarbiai kalbėdamas apie vyresniuosius, nusižengė pagrindiniam tradiciško elgesio kanonui.

[191] *...Tamošiau, kalaviją.*— Su kardu bajoras nesiskyrė eidamas į svečius pas geriausią bičiulį. Tik jo paprašytas, nusisegdavo kardą ir atiduodavo tarnui.

[192] *Išmokysiu, kaip gerbti mores...*— Mores (iš lot. *mores*) — papročiai. Originale frazeologinė samplaika: *Nauczę ciebie mores,* tolygi lietuvių „tu man žinosi!"

[193] *Planas vertas gotų.*— Vaizduojamojo meto žodyne „gotai" ir „gotika" turėjo dvejopą prasmę. Šviečiamojo laikotarpio idėjų šalininkams jie reiškė feodalinius viduramžius, atsilikusią praeitį, tuo tarpu preromantikų kūryboje į viduramžius jau buvo žiūrima su tam tikrais sentimentais, pvz., A. Redklif „siaubo" romanuose, kuriuos skaitė ir filomatų karta.

[194] *...romansas buvo išspausdintas...*— Anuo metu romansas — prozinis kūrinys meilės ir nuotykių tematika.

[195] *Birbante-rokos pilyje.*— Plg. it. *birbante* — apgavikas, niekšas ir *rocca* — uola.

[196] *Rombankai, Žezikavas...*— Rombankai — iš lenkų *rąbać* — kirsti, kapoti. Žezikavas — plg. lenkų *rzeź* — skerdynės.

[197] *buzdigonas* (iš turkų *bozdohan*) — tam tikras skeptras, karinės valdžios (pulkininko, rotmistro) ženklas.

[198] *konfederatkė* — Baro konfederatų kepurė be priekakčio, jos viršus keturkampis.

[199] *...vien dalgiai, dainos, pjautuvai girdėti...*— Dalgiais vyrai pjovė atolą, moterys pjautuvais kirto rugius.

[200] *marijošius* — populiarus XVIII a. kortų lošimas.

[201] *...į takto rejestrą įtraukia bylą...*— Teismo praktikoje buvo keturi rejestrai — bylų rūšys: ordinarinis (civilinės bylos), taktinis (smurtas prieš teismo narius), *incarcerator* (kriminaliniai nusikaltimai) ir *poenatum* arba *male gesti offici* (blogas pareigūno darbas).

[202] *...akivaizdžiai šaukimą paskaityti.*— Tvarkdarys, prieš įteikdamas šaukimą, turėdavo jį perskaityti. Atsakovas būdavo šaukiamas „tarp saulėtekio ir saulėlydžio šaukiamojo namuose arba kokioje tinkamoje aikštėje, ne šventadienį, ne naktį, ne bažnyčioje, ne kapinėse, ne karaliaus rūmuose, ne vestuvėse, ne pirtyje, ne paleistuvystės namuose" (W. Czapliński. Dawne czasy. Wroclaw, 1957, p. 237).

[203] *„Muški, kirsk maskolių!"* — Tą patį momentą randame poeto eilėraštyje „Kareivio daina", parašytame 1832 m.

[204] *Man Jackaus nei pažinti, nei matyt neteko.*— Sunku patikėti, kad Teisėjas jaunystėje nebūtų matęs savo vyresniojo brolio. Šia replika poetas greičiausiai nori pasakyti, kad Teisėjas kol kas nežino, jog Robakas — jo brolis.

[205] *...būdą turi haidamako...*— Haidamakai — sukilę dešiniakrantės Ukrainos valstiečiai. Čia — plėšiko būdą.

[206] *...Juzefas...*— T. y. kunigaikštis Juzefas Poniatovskis (1763—1813), karaliaus Stanislovo Augusto sūnėnas, Varšuvos kunigaikštystės ginkluotųjų pajėgų vyriausiasis vadas.

[207] *...Tilžėj susitaikė.*— 1807 m. liepos mėn. Napoleono taikos sutartis su Rusija ir Prūsija apvylė lenkus. Sutarties nutarimais tebuvo įkurta iš Prūsijos atimtose lenkų žemėse nedidelė Varšuvos kunigaikštystė. Apie Rusijos ir Austrijos užgrobtų žemių prijungimą prie Varšuvos kunigaikštystės Tilžėje nė nebuvo kalbos.

[208] *...Vytis dar kovon sukeltų Žemaitiją...*— Vytis — istorinis Lietuvos herbas. Originale: *Niech no Pogoń zarży, niech na Żmudzi / Niedźwiedź ryknie* (Tegu Vytis sužvinga, tegu Žemaitijoje Meška suriaumoja), plg. S. Stanevičiaus pasakėčią „Arklys ir meška".

[209] *...pas klebonį yr viena kita patranka.*— 1831 m. poetą pasiekė žinia, jog Žemaitijoje, Varniuose, sukilėliai sulydė patrankoms iš kunigų gautus bažnyčios varpus. Mintį, kad bažnyčios yra sukilėlių arsenalas, jis vėliau reiškė ne viename savo straipsnyje.

[210] *Prašyti vėl taikos sumanė rusų caras...*— Caras Aleksandras I pats neprašė taikos. Jo pasiuntinys generolas Balašovas atvyko pas Napoleoną tik 1812 m. (į Vilnių). Siūlomos taikos sąlygos buvo labai nepalankios prancūzams.

[211] *...iš pono Binijono...*— Liudvikas Binjonas (Luis Bignon, 1771—1848) — prancūzų diplomatas, nuo 1811 m. vasario mėn. iki 1812 m. gegužės mėn. Napoleono rezidentas Varšuvoje.

[212] *Ir prie Karūnos vėl prijungt lietuvių Vytį.*— Prieš 1812 m. karą Lietuvoje grūmėsi dvi politinės grupuotės: viena (kunigaikštis M. K. Oginskis ir kunigaikštis K. Liubeckis), remiama caro Aleksandro I, galvojo apie Liublino unijos anuliavimą ir autonominės Lietuvos uniją su Rusija; kita, remiama Varšuvos kunigaikštystės vadovų,— apie Lietuvos sąjungą su Lenkija Liublino unijos pagrindu.

[213] *...mūsų bylą spręsti / Arbitrų teismui... pavesti.*— Arbitrų teismai, įsteigti

1810.X.6, sprendė bylas dėl žemės ribų. Jų sudėtis — teisėjas, du arbitrai, rejentas ir matininkas.

214 *Karaliaus Jono įsaką...*— T. y. karaliaus Jono III Sobieskio, valdžiusio 1674—1696 m.

215 *...koroniažo...*— T. y. Koronos, Lenkijos, piliečio.

216 *Vėliau Užušonio gan keistą vardą gavo, / Nes mat politikoj jisai nedalyvavo.*— Originale: *Potem, z siedemset dziewięćdziesiąt czwartym rokiem, / Odmieniwszy przydomek ochrzcił się Zabokiem* (Paskui nuo septyni šimtai devyniasdešimt ketvirtųjų metų, pasikeitęs pravardę, pasivadino Užušoniu).

217 *O patys Dobrinskiai vadino jį Triušiukas...*— Originale: *Toż Królikiem Dobrzyńscy mianują go sami.* Lenkų *królik* reiškia triušį (*Oryctolagus cuniculus*) ir mažos valstybės valdovą. Abiem šiom reikšmėm tą žodį vartoja ir A. Mickevičius, plg. Słownik języka Adama Mickiewicza. T. 3. Wrocław-Warszawa-Kraków, 1968, p. 525. Cituojamos frazės žodis *Królik* žodyne laikomas pravarde, nesiejant jos nė su viena reikšme. „Pono Tado" vertimuose į kitas kalbas (rusų, prancūzų, italų ir t.t.) vyrauja pirmoji reikšmė.

218 *Kaip kabančiam sode...*— Žr. „Vėlinių" paaiškinimus, 349.

219 *Nuo švedmečio...*— T. y. nuo karų su švedais 1655—1660 m.

220 *Žygimanto... kardus...*— Žr. autoriaus paaiškinimus „Konradui Valenrodui", 15 išnašą.

221 *Vienos bunčuku...*— Žr. „Lyrikos" paaiškinimus, 86. Dobrinskių namuose jis atsirado po Jono III Sobieskio pergalės prie Vienos (1683).

222 *...ne Marsas čia, o Cerera rikiuoja...*— Marsas — senovės romėnų karo dievas, Cerera — žr. „Lyrikos" paaiškinimus, 3.

223 *...Flora, Pomona...*— Flora — gėlių deivė. Pomona — vaisių deivė.

224 *Konfederacijoj prie Baro...*— Baro konfederacija, įkurta 1768 m., ketverius metus kovojo prieš Rusijai palankią karaliaus politiką, prieš kitatikių teisių sulyginimą su katalikų teisėmis. Carinei kariuomenei padedant, 1772 m. konfederatai buvo sumušti.

225 *...Damasko plieno kardą...*— T. y. kardą, padarytą Damasko ginklakalių, garsių Europoje geležies lydymu ir plieno grūdinimu.

226 *Antanas Tyzenhauzas* (1733—1785) — Lietuvos paiždininkis, Stanislovo Augusto šalininkas, pirmųjų manufaktūrų Lietuvoje steigėjas.

227 *...Targovicon pats karalius atvažiavo...*— Stanislovas Augustas, Gegužės Trečiosios konstitucijos šalininkas, matydamas konfederatų persvarą, be to, spaudžiamas caro valdžios, 1792.VII.23 prisidėjo prie Targovicos konfederatų.

228 *Mykolas Kleopas Oginskis* (1765—1833) — 1794 m. sukilimo dalyvis, Laikinosios vyriausybės narys.

229 *Nuspėdavo geriau už kalendorių storą...*— Ano meto kalendoriuose būdavo spausdinamos oro prognozės visoms metų dienoms.

230 *„Aušros žvaigždė jau patekėjo"...*— Pranciškaus Karpinskio (Franciszek Karpiński, 1741—1825), lenkų Šviečiamojo laikotarpio poeto, religinė giesmė.

SEPTINTA KNYGA

231 *...keliantis per Vartą.*— Oderio intakas Varta nebuvo pasienio upė; prancūzai per ją 1806 m. negalėjo keltis. Bartkaus žodžiai — aliuzija į Dombrovskio mozūro

II strofos I eilutės žodžius („Persikelsim per Vyslą, persikelsim per Vartą").

232 *...priėmė... Juzefas / Grabovskis... pulko šefas.*— Juzefas Grabovskis (Józef Grabowski, 1791—1881) nė 1812 m. nebuvo pulko „šefas", t. y. pulkininkas, bet jaunesnysis leitenantas ir pulko „šefo" adjutantas. 1806 m. jam tebuvo penkiolika metų. 1831 m. poetas viešėjo Grabovskio dvare, todėl ir įveda jį į poemą.

233 *Obezežas* — kaimas Poznanės krašte, Oborniko apskrityje, netoli Lukovo, prie J. Grabovskio dvaro.

234 *Tadas Todvenas* — legionų karininkas, kilęs iš Lietuvos. Poetas su juo susipažino 1832 m.

235 *...hofratai ir landratai, / Jų komisarai...*— Tai įvairūs Prūsijos valdininkai.

236 *„Achary Got!" ir „O vej!"* — Iškraipyti vokiški žodžiai: *ach, Herr Gott, o Weh!* (ak viešpatie, bėda).

237 *...jų vagenų, fornalkų.*— Vagenas (iš vok. *Wagen*) — vežimas; fornalka (plg. lenkų *fornal* — dvaro darbininkas) — dvikinkis ar ketverinis vežimas dvaro samdiniams vežioti į darbą.

238 *Išgaudėm už kasų karininkus...*— Prūsų karininkai ant galvos dėjosi perukus su kasa, perrišta kaspinu ar laikoma tinklelyje.

239 *Nuo imperatoriaus įsakymą: sukilti.*— Tokio įsakymo nebuvo. Dombrovskis savo atsišaukime į lenkus tepakartojo Napoleono žodžius: „...pamatysiu, ar lenkai verti būti tauta".

240 *...pasidarė / Sau buožę jis...*— Neturėdami kardo, kurie ne kurie smulkieji bajorai nešiodavosi kitokį ginklą — namų darbo buožę.

241 *Ne vieną riešutą pragraužė jis...*— Tolima Motiejaus aliuzija į Jackaus praeitį.

242 *...niekas dar nežino, / Ko siekia Kunigas...*— Motiejus, žinodamas Jackaus praeitį, nepasitiki juo, galbūt mano, kad jis Rusijos agentas.

243 *Konfederaciją sušaukime...*— Konfederacijas lenkų bajorai šaukdavo nuo XIV a.

244 *...tai Buchmanas, urėdas / Iš Klecko...*— Kleckas — Radvilų miestelis netoli Nesvyžiaus. Satyriškai traktuojamu Buchmano paveikslu poetas piešia politinį doktrinierių, kurių emigracijoje priviso po 1831 m. Ir nelenkiška jo pavardė (plg. vokiečių *Buchmann* — knygų žmogus), ir rusoistinės jo teorijos svetimos lenkų nacionaliniam charakteriui, todėl Motiejus jo visai nesupranta.

245 *Ir koks jo turinys.*— Pamatinė emigrantų diskusijų tema — būsimo sukilimo turinys, jo „dvasia": aristokratiška ar demokratiška, monarchistiška ar respublikoniška.

246 *...valdžia iš sutarties išplaukia...*— Čia ir toliau Buchmanas dėsto šlėktoms Ž. Ž. Ruso socialines teorijas.

247 *Kontraktai, sandėriai! Ar Kijevo, ar Minsko!* — Žodžių žaismas, paremtas tuo, kad Motiejui kontraktas — metturgis, jomarkas, bet ne rusoistiškas *contrat social* (visuomeninė sutartis).

248 *...Respublika Babinskio.*— Garsi humoristinė draugija, kurią XVI a. antrojoje pusėje įkūrė bajoras Pšonka iš Babino (t. y. Babinskis). Draugija, išjuokdama žmonių ydas, skirdavo į atsakingas „pareigas" žmones, visai joms netinkamus, bet labai gerai apie save manančius. Motiejaus nuomone, rusoistiška liaudies savivalda ir atveria kelią „Babinskio respublikai".

249 *...kauniškėje sukilėlių brigadoj...*— Generolo A. Chlevinskio vadovaujama Kauno brigada išgarsėjo per 1794 metų sukilimą.

250 *„Nemėgstu santarvės!"* — Buchmanas, kaip radikalas, mano, kad antagonizmas, o ne santarvė skatina pažangą.

251 *Aplinkinė šlėkta jiems priešinos...*— Skolubą — vietinį, ne iš mozūrų kilusį bajorą — palaikė kiti vietiniai bajorai: Terajevičiai, Stupulkovskiai, Mickevičiai. Antagonizmą tarp vietinių bajorų ir atvykėlių poetas parodo ir kitose vietose.

252 *Teutonų kardas tai, ir Niurnbergo tai plienas.*— Turbūt kryžiuočių kardas, nukaltas Niurnberge, pagarsėjusiame geležies dirbiniais.

253 *Jis pirmas uždraudė žemai prieš jį lankstytis.*— Ši detalė labai prieštarauja Teisėjo senoviškai etikai, hierarchijos paisymui, plg. paaiškinimus I knygai, 14.

254 *...mačiau... / Prie stalo mužikus...*— Aišku, tik ypatingomis progomis, sakysim, per pabaigtuves.

255 *jarmulka* — apvali kepuraitė, kurios tikintieji žydai beveik niekad nenusiima. Ant jarmulkos, ritualinio apdaro, Jankelis dėjosi lapinę kepurę (kalpoką), nes buvo Naugarduko rabino pavaduotojas.

256 *...kur ispravnikas.*— Žr. autoriaus paaiškinimus III knygai, p. 748.

257 *jėgeriai* — rusų pėstininkai.

258 *Belica* — miestelis prie Nemuno, buv. Lydos apskrityje.

259 *Lososna* — kairysis Nemuno intakas, į Nemuną įteka prie Gardino. Lososnos upe ėjo Rusijos ir Varšuvos kunigaikštystės siena.

260 *...su dūda...*— Čia, taip pat XII knygos pabaigoje kalbama apie muzikos instrumentą, tolygų Labanoro dūdai (originale: *kozice*).

261 *...liepinio midaus...*— Iš liepinio medaus padaryto.

262 *...fein bachurkos.*— Geros mergytės (hebr. *bächūr* — jaunikaitis).

263 *...baržas dvi Teisėjas patikėjo...*— Mat Teisėjas plukdė Nemunu grūdus į Prūsiją.

264 *...iš Marimonto miltų.*— Marimontas (iš pranc. *Mariemont*, Jono III Sobieskio žmonos Marijos Kazimieros garbei) — vietovė prie Varšuvos. Marimonto malūnuose malami miltai buvo žinomi visoje Lenkijoje. Čia metaforiškai kalbama apie išlepusį žmogų.

265 *...Grovas bylą šią laimėjo...*— Gervazas sako neteisybę, plg. ankstesnius paaiškinimus, 20.

266 *Voinilovičius* — Naugarduko apskrities dvarininkas, carinės armijos generolas.

267 *...Vilką.../ ...ketinome pakarti...*— Čia ir aukščiau aprašytas įvykis ir žmogus — autentiški, tik ši istorija nutiko vėliau, 1831 m., Ašmenos apskrityje.

268 *...Jankelis... nurūko.*— Atseit nujojo pranešti apie viską Robakui.

269 *Mickevičius kieme stovėjo...*— Aliuzija į poeto laikyseną emigracijoje; po „Lenkų piligrimystės knygų" poetas vengė kištis į emigrantų rietenas.

270 *...smarkūs Čečotai ir Zanas puolė ginti.*— Poetas šitokiu būdu pagerbė savo universiteto laikų bičiulius filomatus — poetą Joną Čečotą ir poetą bei mineralogą Tomą Zaną.

AŠTUNTA KNYGA

271 *...armonika stiklinė.*— Žr. „Vėlinių" paaiškinimus, 196.

272 *bekasas* — perkūno oželis (*Capella gallinago*).

273 *...du ežerai... /Kaukazo kalnuose... dainuoja.*— Pasak padavimų, Kaukazo kalnuose buvę dainuojančių ežerų. Dviejų dainuojančių Kaukazo ežerų motyvas randamas ir J. B. Zaleskio (1802—1886) kūryboje.

274 *...matėsi Dvyniai.../ ...slavų kraštuose tai — Lelė prie Polelės...*— M. Strijkov-

skio „Kronikoje“ sakoma, kad slavai turėjo savuosius dioskurus — Kastorą ir Poluksą, kuriuos vadino Leliumi ir Poleliumi (*Lelusem i Polelusem zwali*). Matyt, poetas šiuo atveju ir rėmėsi M. Strijkovskiu. A. Briuknerio nuomone, Lelė ir Polelė — paprasčiausi garsažodiniai priedainiai.

275 *Svarstyklių lėkštės...*— T. y. Svarstyklių žvaigždžių konsteliacija.

276 *Jie savo grąžulą į Šiaurės žvaigždę kreipia.*— Autoriaus netiksliai pasakyta: Ratų grąžulas nukreiptas ne į Šiaurės žvaigždę, bet nuo jos.

277 *Kalbėjo Lietuvoj... / ...kad jais Liuciferis važiavęs...*— Lietuvoje ši sakmė, rodos, nežinoma. Veikiau poetas ją bus paėmęs iš baltarusių folkloro.

278 *...zodiakinį... Drakoną...*— Toks konsteliacijos pavadinimas iš tiesų pasitaiko senosiose astronomijos knygose.

279 *...Žuvis (jos vardas Leviatanas)...*— Leviataną mini Biblija, ypač daug apie jį pasakoja Talmudas. Tai esanti didžiulė jūros žuvis, kurią, pasak Talmudo, ilgainiui dievas patieksiąs rašto žinovų puotai, o iš jos odos padarysiąs palapines visiems tikintiesiems žydams.

280 *...tiesiog į Šiaurės žvaigždę plaukė.*— Kometos skrydžio krypčiai poemoje suteikiama politinės pranašystės reikšmė: kometa — tai Napoleonas, o jos skrydžio kryptis — būsimas jo žygis į Rusiją.

281 *Jie matę vaikščiojant mergelę juodo maro...*— Šitokią maro prognozę randame „Konrade Valenrode“, žr. autoriaus paaiškinimus, p. 736.

282 *Ką, ponas Tadai, mums apie žvaigždes kalbėjai...*— Visai nesuprantama frazė, nes Tadas poemoje nepasakė nė vieno žodžio apie žvaigždes. Matyt, jis kalbėjo ankstyvesnėje kūrinio redakcijoje.

283 *Apie stebuklą aš mieliau klausaus prasčioko.*— Čia poetas tarytum parafrazuoja savo „Romantiką“. Pažymėtina, kad dabar iracionalistišku reiškiniu suvokimu prie liaudies pažiūrų priartėja senasis Pakamorė, o jaunoji karta atstovauja racionalizmui.

284 *Elzbieta Puzinina* — Mstislavlio kaštelionienė, rėmusi Počobuto astronominius darbus, 1767 m. skyrė didelę fundaciją Vilniaus universiteto observatorijai. Jos pinigais Anglijoje buvo nupirkti preciziški instrumentai.

285 *Jonas Sniadeckis* (1756—1830) — Vilniaus universiteto profesorius, garsus matematikas, astronomas ir filosofas.

286 *Branickis kitados į Jasus išvažiavo...*— Pranciškus Ksaveras Branickis (Franciszek Ksawery Branicki, mirė 1819 m.) — Lenkijos etmonas, vienas iš Targovicos konfederacijos kūrėjų. Jasuose, carinės armijos vyriausiojo vado Potiomkino štabe, ir buvo padėti kertiniai akmenys Targovicos konfederacijai.

287 *Senasis Sapiega...*— Mickevičiaus raštų komentatoriams nepavyko nustatyti, apie kokį Sapiegą čia kalbama.

288 *Draug su Jablonovskiu, jo etmonu...*— Stanislovas Jonas Jablonovskis (1634—1702) dalyvavo Sobieskio žygyje prie Vienos.

289 *...pristojęs / Jam kilpos palaikyt...*— Senuoju papročiu kilpos būdavo palaikomos tam, ką norėta ypatingai pagerbti.

290 *...kometą pastebėjo...*— Jonas III matė 1682 m. Halio kometą.

291 *...Bartochovskis ją aprašė...*— Vaitiekus Bartochovskis (Wojciech Bartochowski, 1640—1708) — panegirikos Jonui III autorius. Poetas čia apsirinka — Bartochovskis savo panegirikoje „Fulmen Orientis“ („Rytų Perkūnas“) apie kometą nė neužsimena.

[292] *...„Janina", kur smulkiai aprašytos...*— „Janina" — Jokūbo Kazimiero Rubinkovskio panegirika Jonui III.

[293] *...Podolės generolo / Mes laukėme...*— T. y. Adomo Kazimiero Čartoriskio. Generolas čia — ne karinis, o civilinis laipsnis: vyriausiasis Podolės žemių seniūnas.

[294] *Įtaisė fejerverką Kašicas iš Jatros...*— Juozapas Kašicas — Smolensko taurininkas. Jatra — dvaras netoli Naugarduko.

[295] *Oginskis, Soltanas...*— Oginskis (žr. ankstesnius paaiškinimus, 92) — muzikos gerbėjas ir kompozitorius. Stanislovas Soltanas — Lietuvos rūmų maršalka.

[296] *...nors gyslose sroveno / ...Jogailaičių kraujas.*— Čartoriskiai save kildino iš Karigailos, Algirdo sūnaus ir Jogailos brolio.

[297] *In articulo mortis* — mirties atveju (*lot.*).

[298] *...tą priesaką dar pakartojo dėdė.*— Pavojaus valandą Tadas sako neteisybę — dėdė nei anksčiau, nei dabar jam to nėra sakęs.

[299] *markitantė* — prekiautoja, traukianti paskui kariuomenę ir pardavinėjanti kareiviams maistą ir kitokias prekes.

[300] *Tarytum Medūza akim jo nepaleido...*— Žr. „Vėlinių" paaiškinimus, 100.

[301] *Lyg svitezietė ten prie tvenkinio sėdėtų...*— Žr. baladės „Svitezietė" paaiškinimus.

[302] *...matai žemaičių žaltį ilgą...*— Originale: *wąż żmudzki zwany giwojtosem.* Nežinia, iš kur poetas paėmė šią fantastišką formą, matyt, jam reiškusią žaltį. „Gražinos" paaiškinimuose, kalbėdamas apie lietuvių garbinamus žalčius, jis remiasi Gvaniniu ir Strijkovskiu.

[303] *Lyg žydų badomo su adatomis vaiko.*— Palyginimas paremtas tamsuolišku, iš viduramžių atėjusiu prietaru, kad žydai ritualiniams tikslams žudo krikščionių vaikus, kurių kraują panaudoja macams.

[304] *...intromisiją...*— Žr. autoriaus paaiškinimus „Ponui Tadui", 44 išnašą.

[305] *...cum gais, boris et graniciebus, / Kmetonibus, scultetis et omnibus rebus / Et quibusdam aliis.*— Makaroniniu stiliumi (lotynizuotais lenkiškais žodžiais) pasakoma teisminė nutartis: su gojais, šilais ir sienomis, valstiečiais, seniūnais ir kitais daiktais.

[306] *Nuo galų kitados apgynę... / Ne Manlijų dabar išvydo...*— Markas Manlijus — galų apsupto Kapitolijaus vadas; prižadintas žąsų, atrėmė naktinį priešų antpuolį ir išgelbėjo Romą (390 m. pr. m. e.).

[307] *...mirties brolelis — miegas.*— Graikų mitologijoje Miegas (*Hypnos*) ir Mirtis (*Thanatos*) — Nakties (*Nyks*) sūnūs.

DEVINTA KNYGA

[308] *...du su puse antalo...*— Antalas — statinaitė, kurioje tilpdavo 18 gorčių (apie 70 l). Aišku, tiek išgerti galintys gėrovai atėję iš šlėktiškojo folkloro.

[309] *...su Dobrinskiais nesutarė ir pykos...*— Vietiniai šlėktos, kaip rodo pavardės, lietuvių (Birgėlos) bei baltarusių (Podhaiskiai, Hrečechos) kilmės, nesutarė su atvykėliais iš Lenkijos Dobrinskiais. Šį nesantaikos momentą autorius įveda sąmoningai, tai išryškėja XII knygoje, kur abi stovyklos susivienija gindamos bendrą reikalą.

310 *...visaip spėliot mėgino.*— Mickevičiaus raštų tyrinėtojai irgi nevienodai atsako į klausimą, kas „atvedė tuos maskolius į pilį". Turbūt ne Jankelis, nes Plutas jį vadina šnipu, sekamu nuo seno (IX knyga). Galėjo atvesti Asesorius, grasinęs tai padaryti (VIII knyga) ir kaip policijos tarnautojas turėjęs šitaip elgtis. Tačiau poetas tuo Asesoriaus nekaltina. Manoma, kad įvykių raida buvusi tokia: Jankelis, suvokęs, kas dedasi, nujojo pas Robaką (VII knyga). Šis, susitaręs su Motiejumi Prūsu, nutaria pereiti į puolimą: įsakęs Jankeliui (ar kam kitam) iškviesti kariuomenę ir palankius Teisėjui šlėktas, anksti rytą pats atvyksta į Soplicynę vadovauti kovai. Šį teiginį paremia kai kurios X knygos vietos, kur Robakas priekaištauja sau už tai, kad paankstino sukilimą.

311 *...Plutas — lenkas iš Dzerovičių... / ...perkrikštas nedoras...*— Plutas — veikėją apibūdinanti pavardė (plg. rusų плут — sukčius). Dzerovičiai — tuo pat principu sukurtas vietovardis (iš lenkų *odzierać* — plėšti, grobti). Perkrikštu Plutas vadinamas veikiau metaforiškai — perėjimas iš katalikybės į stačiatikybę nereikalavo naujo krikšto.

312 *Taip būna visuomet, kai surusėja lenkas.*— Šitokia nuomonė apie lenkų renegatus anuo metu buvo labai populiari, caro vyriausybei tarnaujančiais lenkais mažiau pasitikėta negu pačiais rusais.

313 *...leido pypkės dūmus / Tarytum raketa...*— Čia raketa — tam tikras pirotechninis įtaisas, fejerverkas.

314 *Pagal Statutą man atlyginti...*— Aišku, pagal Lietuvos Statutą.

315 *Jau veikia Lietuvoj įstatymai kariniai...*— Karo stovis Lietuvoje buvo paskelbtas vėliau, 1812 m. sausio 22 d. Tačiau majoras jau galėjo girdėti apie ruošiamą karinį kodeksą ir karo stovio paskelbimą.

316 *„Be įsako? Mane?" — pradėjo šaukt Teisėjas.*— Teisėjas, kaip valdininkas, nors tik renkamas, bet valdžios pripažįstamas, negalėjo būti traktuojamas kaip paprastas šlėkta.

317 *...aviną pamatė keturragį...*— „Dziennik Wileński" 1806 m. rašė, kad kurie ne kurie „kirgizų avinai" turi keturis ragus. Kiti ano meto autoriai pasakoja, jog kvestorių varomos bandos priekyje eidavo avinas, prie kurio ragų būdavo pririšami varpeliai.

318 *...yra parašęs Baka...*— Juozapas Baka (1707—1780) — jėzuitas, ilgą laiką gyvenęs Vilniuje, pašiepiamo kūrinio „Pastabos apie neišvengiamą, visų laukiančią mirtį" (Vilnius, 1766) autorius. Kūrinys buvo labai populiarus tarp „Nenaudėlių" („Szubrawcy") draugijos narių.

319 *Jei vazą punšo...*—Žr. „Lyrikos" paaiškinimus, 8.

320 *...pypkę uždegė ištraukęs penkrublinę...*— Pypkės anuomet būdavo pridegamos fidibusais, tūtele susuktais popieriais. Majoras čia rodo turtuolišką nerūpestingumą — prisidega susuktu popieriniu pinigu.

321 *...velbą cvelbą? Vistą?* — Helbas cvelbas (iš vok. *halb zwölf*), vistas — kortų lošimai.

322 *„Jei bogu! Jegry! Bunt!"* — „Dėl dievo meilės! Jėgeriai! Maištas!" (*Rus.*)

323 *...du plačiavamzdžius...*— Du senoviškus šautuvus platėjančiais vamzdžio galais.

324 *...kryžmai negali kirsti...*— T. y. kartą iš dešinės, kartą iš kairės pusės. Kiekviena tauta turėjo savo kovos kardais būdą: „Vengras kerta atpakalia ranka, moskvitas — iš viršaus, turkas — į save, o lenkas kryžmai savo kardu mojuoja" (Encyklopedia staropolska ilustrowana. T. 4. Warszawa, 1972, p. 298).

[325] *...tą vokišką mašiną...*— Tokios mašinos, kuliamosios ir akselinės kombinacija, atsirado XVIII a. pabaigoje, poetas ją matė 1831 m.
[326] *...vis rinkos galionuotą...*— Galionai — puskarininkio antsiuvai.
[327] *Nukėlę kepures...*— Poetas klysta — Rykovas, kaip karininkas, nekėlė kepurės.
[328] *...po šonkauliu penktuoju...*— T. y. į širdį.

DEŠIMTA KNYGA

[329] *Suakmenėdamas it kenčianti Niobė.*— Graikų mitologijoje Niobė — Tebų karaliaus Amfiono žmona, suakmenėjusi, kai Apolonas ir Diana, keršydami už savo motinos įžeidimą, nužudė jos septynis sūnus ir septynias dukteris.
[330] *...kapšį pinigų numetęs...*— Rykovas nepriima jam siūlomų pinigų.
[331] *Už Izmailą... Očiakovą, / ...Eilavą... už... kovą / Prie Ciuricho... prie Novio...*— Izmailas — turkų tvirtovė prie Dunojaus žiočių, 1790 m. Suvorovo paimta. Očiakovas — turkų tvirtovė prie Juodosios jūros, ją paėmė Potiomkino vedama rusų kariuomenė 1788 m. Eilava (Preussisch-Eylau) — miestelis Rytprūsiuose, kur 1807.II.7—8 rusų ir prūsų kariuomenė grūmėsi su Napoleono armija. Prie Ciuricho 1799 m. prancūzų kariuomenė sumušė generolo Korčiakovo armiją, nespėjusią susijungti su Suvorovo daliniais. Prie Novio (Šiaurės Italija) 1799 m. Suvorovas įveikė prancūzus.
[332] *...Feldmaršalas...*— T. y. Suvorovas.
[333] *...prie Raclavicų dalgėm...*— Raclavicai — kaimas į šiaurės rytus nuo Krokuvos. Čia 1794.IV.4 Kosciuškos vedama kariuomenė, kurios sudėtyje kovojo dalgininkai (*kosynierzy*), statmenai įtaisytais dalgiais ginkluoti valstiečiai, sumušė caro kariuomenės dalinį.
[334] *Macejovicuose...*— 1794.X.10 prie Macejovicų Kosciuškos kariuomenė pralaimėjo. Šiomis kautynėmis faktiškai baigėsi Kosciuškos sukilimas.
[335] *Maskoliai Maskvoje tegul šeimininkauja, / O lenkai — Lenkijoj.*— „Lenkų piligrimystės knygose" poetas rašė, kad tautos iš prigimties jaučia viena kitai palankumą, jas kiršina valdovai, „karaliai", siekdami savo tikslų — egoistinių ir despotinių. Antra vertus, istorija žino nemaža rusų karininkų, galvojusių kaip Rykovas.
[336] *Pro bono publico...*— Bendram labui (*lot.*).
[337] *...privalai kovot ar Sibire supūti.*— Carinė valdžia nepripažino politiniams nusikaltėliams senaties.
[338] *Jis, kaip gudrus žmogus, kovoj nedalyvavo...*— Buchmano „gudrumas" nėra tokia teigiamybė. Panašų racionalistinį išskaičiavimą, nesugebėjimą ir nenorėjimą aukotis poetas smerkė ir savo publicistikoje.
[339] *...piemenaitė ši ir didvyris patyręs...*— Grovas kalba pseudoklasicistinės sentimentaliosios literatūros terminologija, idilių įvaizdžiais. Vėliau jo monologe pastebime romantizmo leksikos elementų.
[340] *...ji žvakę užgesina, / Bet gaisrą dar labiau įpūtus išaugina.*— Šios frazės literatūrinės ištakos neaiškios. Randame ją jau Larošfuko „Mintyse".
[341] *Himenėjas* graikų mitologijoje — Apolono ir Uranijos sūnus, santuokos dievas.
[342] *Nustebino visus Potockis...*— V. Potockis (1789—1812), Targovicos konfederacijos organizatoriaus Ščensno Potockio sūnus, pats stojo į Varšuvos kunigaikštystės armiją ir finansavo dvi artilerijos baterijas.

[343] *Taipogi Radvila...*— Žr. autoriaus paaiškinimus II knygai, p. 747. Savo lėšomis jis parūpino armijai 800 pabalnotų žirgų.

[344] *Kunigaikštystėje dabar jų baisiai stinga.*— Varšuvos kunigaikštystės finansinė padėtis buvo iš tiesų labai bloga — dėl Napoleono paskelbtos blokados negalima buvo eksportuoti grūdų, pagrindinio pajamų šaltinio, tuo tarpu Napoleonas reikalavo mokėti senąsias Prūsijos skolas. Be to, reikėjo išlaikyti didžiulę kariuomenę.

[345] *Man jau nebaisūs žmonės...*— Paslapties gaubiamo herojaus priešmirtinė išpažintis būdinga ano meto literatūrai: matome ją Bairono „Giaure", kurį poetas vertė maždaug tuo pat laiku, kai rašė „Poną Tadą", ir V. Skoto romanuose. Tačiau šis panašumas tik formalus, nes Jackaus išpažintis — visiškai naujas reiškinys pasaulinėje literatūroje: „Ją persmelkia tautos ir visuomeninio luomo tragedija... vergijos ir laužomų tautinių aspiracijų tragedija" (K. Wojciechowski. „Pan Tadeusz" A. Mickiewicza a romans Waltera Scotta. 1919, p. 29).

[346] *Tenčinskis piršos juk karaliaus dukrai...*— Jonas Tenčinskis, pasiųstas į Švediją pasiuntiniu, pamilo karaliaus Gustavo I dukterį Ceciliją. Jo gyvenimo ir meilės istoriją išpopuliarino lenkų literatai J. Kochanovskis ir J. U. Nemcevičius.

[347] *...prieš Sanctissimum.*— T. y. prieš švenčiausiąjį sakramentą.

[348] *...pasiduot į karą...*— „Privačių" karų prieš kaimynines šalis išties yra buvę Lietuvos—Lenkijos valstybės istorijoje, pvz., Mnišeko ir Visnioveckio avantiūristinis žygis į Maskvą. Tačiau XVIII a. pabaigoje šitokiai eskapadai jau nebebuvo sąlygų. Poetas čia atskleidžia šlėktiškosios visuomenės anarchistinius polinkius.

[349] *...palikusi man vaiką...*— Vadinasi, Tadas gimė prieš Jackaus nusikaltimą, taigi 1792 m.

[350] *Karolis Radvila* (1734—1790) — Lietuvos didysis etmonas, Vilniaus vaivada, turtuolis ir avantiūristas, gyvenęs Nesvyžiuje (netoli Naugarduko).

[351] *...užmegztų jis mazgelį sau ant ūsų...*— T. y. niekad neužmirštų skriaudos, keršto — beveik pažodiškai vertėjo išversta originalo frazė, paremta populiariu lenkų priežodžiu.

[352] *Praliejai tuo šūviu tu kraujo upę baisią...*— Kraujo upę iš tiesų praliejo ne Jackus, bet Gervazas, keršydamas Soplicų giminei.

[353] *...abitas nuo mano kardo gina.*— Pakėlusieji ranką prieš dvasininką atskiriami nuo katalikų bažnyčios.

[354] *Soplicoms skirdama Horeškos turtų dalį.*— Horeškos turtų dalį Soplicos gavo apie 1792 m., prieš trečiąjį Lietuvos—Lenkijos valstybės padalijimą, konfiskaciją pravedė Targovicos konfederacija, kuri, pritapus prie jos karaliui, galėjo būti laikoma teisėta vyriausybe.

[355] *...aš Kirminas — vienuolis...*— Jackaus pseudonimas lenkiškai (*robak*) reiškia kirminą.

[356] *Kovojau. Kur ir kaip...*— Jackaus veiklą užsienyje nelengva chronologizuoti. 1796 ar 1798 m. jis suartėja su legionais. Iš IV knygos paaiškėja, kad 1807 m. pavasarį jis jau kunigas, tačiau XI knygoje sakoma, kad buvo sužeistas Samosieros slėnyje, t. y. 1808 m. lapkričio mėn.— vadinas, tuo metu jis dar nebuvo kunigas. Matyt, poetui rūpėjo ne chronologija, o kitkas — kuo didesniais nuopelnais motyvuoti jo atsivertimą.

[357] *...prūsų katorgoj metus tampiau karutį...*— Čia ir toliau poetas iš esmės kalba apie 1831 m. sukilėlių likimą.

[358] *Špilbergas* — ano meto austrų kalėjimas politiniams kaliniams Moravijoje (prie Brno miesto). Lenkai čia buvo kalinami tik po 1831 m.

[359] *Stanislovas Fišeris* — generolas, Varšuvos kunigaikštystės karo ministras. Žuvo prie Borodino.

[360] *Napoleonas jau galop paskelbęs karą...*— Iš tiesų tada (1811 m. rugpjūčio mėn.) Napoleonas karo nebuvo paskelbęs. Karas buvo paskelbtas 1812.VI.22.

[361] *...seimas Varšuvoj...*— Seimas susirinko 1812.VI.26. Lietuvos—Lenkijos susivienijimas buvo paskelbtas jo antrojoje sesijoje — 1812.VI.28. O 1812.VI.29 Vilniaus katedroje įvyko pamaldos už unijos su Lenkija atgaivinimą. Poetas istorinę tiesą aukoja meninei tiesai, įvykių logiką — kompozicijos logikai.

VIENUOLIKTA KNYGA

[362] *...vaisingais ir derlingais.*— Daugelis anuometinių autorių kalba apie gerą derlių 1812 m.

[363] *...štai nauji pulkai...*— Poetas sąmoningai karo pradžią nukelia į ankstyvą pavasarį.

[364] *Narsus Jeronimas... / Drauge su Juzefu: nuo Gardino žygiavę...*— Vestfalijos karalius Jeronimas (Žeromas), jauniausias Napoleono brolis, vadovavo trečiajai armijai, žygiavusiai nuo Gardino per Ščučiną ir Naugarduką link Minsko ir Smolensko. Kunigaikštis Juzefas Poniatovskis vadovavo vienam tos armijos korpusui. Per Nemuną armija persikėlė VI.29—30. Į Naugarduką Poniatovskis atvyko VII.9.

[365] *...Dombrovskis, Malachovskis, / Kniazevičius... Giedraitis ir Grabovskis.*— Dombrovskis — žr. „Vėlinių" paaiškinimus, 182. Kazimieras Malachovskis tuo metu vadovavo Dombrovskio divizijos pėstininkų pulkui. Kniazevičius — žr. paaiškinimus, 53. Divizijos generolas Romualdas Giedraitis (1750—1824) tuo metu Napoleono buvo paskirtas vyriausiuoju Lietuvos kariuomenės kavalerijos inspektoriumi, tad vargu ar jis buvo Poniatovskio štabe. Generolas Mykolas Grabovskis (Michał Grabowski, 1773—1812) — brigados vadas, žuvęs prie Smolensko.

[366] *...Grovas iš Tenčino...*— Kalbama čia apie Jurgį Osolinskį (1595—1650), valstybės veikėją, pagarsėjusį diplomatinėmis misijomis pas užsienio valdovus.

[367] *Nesvyžiuj priėmė Stanislovą karalių...*— Karolis Radvila (žr. paaiškinimus, 350) 1782 m. Nesvyžiuje priėmė karalių Stanislovą Augustą. Dviejų magnatų susitaikymą lydėjo visoje valstybėje išgarsėjusios puotos.

[368] *...aušo Žolinės gražus ankstyvas rytas.*— Originale: *dzień Najświętszej Panny Kwietnej* (švenčiausiosios gėlių mergelės diena), šventė, kurios bažnytinė tradicija nežino. Vertėjas, pasirinkdamas Žolinę (VIII.15), priartėja prie istorinės tiesos,— tai būtų artimiausia šventė, turint galvoje, kad Napoleono kariuomenė į Naugarduką įžengė 1812.VII.9 ir kad VIII.15 — Napoleono gimimo diena. Antra vertus, X knygos veiksmas poeto nukeltas į ankstyvą pavasarį. 1812.VIII.12 lenkų kariuomenė buvo jau prie Smolensko, todėl manoma, kad poemoje vaizduojama nesama, išgalvota šventė. Plačiau žr. S. Pigonio komentarus knygai: Adam Mickiewicz. Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie. Wrocław-Warszawa-Kraków, 1967, p. 508—509.

[369] *Jis užsivilko ir mundyrą vaivadijos...*— Norint apriboti šlėktų puošimąsi, 1776 m. seimo nutarimu buvo įvesti vaivadijų mundurai — kaip išeiginiai drabužiai.

[370] *Rišpansas* — prancūzų generolas. Jo pulkams atėjo į pagalbą generolas Kniazevičius.

[371] *...prie Samosieros kovės...*— Samosiera — kalnų perėja Siera Gvadaramos kalna-

gūbryje į šiaurę nuo Madrido. Šį ispanų stipriai įtvirtintą slėnį forsavo legionų kavaleristų eskadronas 1808.XI.30.

372 *...Garbės ordino kariu bei kavalierium.*— 1802 m. Napoleono įsteigtas ordinas (*Légion d'Honneur*) buvo skiriamas už kovos žygdarbius.

373 *Ar būtų miles jis, ar dar tik skartabela...*— *Miles* (lot.) — kilmingas bajoras; skartabela (iš lot. *scartabellus*) — neseniai nobilituotas bajoras. Tik trečios nobilituotų bajorų kartos atstovai susilygindavo savo teisėmis su kilmingaisiais bajorais.

374 *O kad lygybė jau...*— Panaikinti baudžiavą Lietuvoje Napoleonas ketino tik po karo su Rusija. Varšuvos kunigaikštystėje (taigi ir Lietuvos Užnemunėje) valstiečiai buvo paleisti, bet ir ten toli buvo iki tikros lygybės.

375 *Lyg kad saulėgrąža...*— Su saulėgrąža lyginama Tado geltona uniforma.

376 *...prikalbinti Jadvygą...*— T. y. karalienę Jadvygą, Jogailos žmoną. Jogailos santuoka su Jadvyga 1386 m. paruošė dirvą Lietuvos ir Lenkijos unijai.

377 *...tam procese Jogaila nugalėjo.*— Kalbama apie Žalgirio mūšį 1410 m., kuriame buvo pirmą kartą palaužta karinė Kryžiuočių ordino galia.

378 *Procesas Rimšų...*— Garsi Ignoto Rimšos, Naugarduko stovyklininko, byla su Palėvenės (anuo metu Ukmergės apskrityje) dominikonų vienuolynu. Bylą laimėjo vienuoliai.

379 *...velnias mat vis skiria.*— T. y. caras. Emigracijos laikotarpio publicistikoje carizmą poetas vadina „aktyviąja tamsos galybe, tikru politiniu šėtonu".

380 *Nupjaustyt amalą nuo qžuolo...*— Amalas (*Viscum album*) — krūmas, parazituojantis ant lapuočių. Jaunos jo šakelės su lapais pjaunamos vaistams.

381 *Dešnioji sužeista...*— Tado žaizda istoriškai nemotyvuota, jo pulkas dar nebuvo susidūręs su caro kareiviais. Užtat ji pagrįsta meniškai, plg. Tado atsisveikinimą X knygoje.

382 *fanfaronas* — pagyrūnas (iš isp. *fanfarrón*).

383 *...Lietuvoj mane instruktorium paliko...*— Poetas ruošia skaitytoją laimingai atomazgai — Tadas galėsiąs nedalyvauti žygyje į Maskvą. Dalis Tado pulko karininkų iš tiesų liko Naugarduke, kur greitosiomis mokė naujokus. Šiaip Tado pulko likimas tragiškas — jis buvo sutriuškintas prie Serakovo (1813.II.12).

384 *Kaip rūmas — Paco, taip ir Pacas vertas rūmo...*— Žr. Lyrikos paaiškinimus, 50.

385 *...vienuolikos karatų.*— Žiedai niekad nedaromi iš gryno aukso, bet iš jo mišinio su pigesniais ir kietesniais metalais. Grynas auksas yra 24 karatų.

386 *Pasėdas rubrontu raudonu aptaisytas.*— Rubrontas (iš pranc. *robe ronde*) — moterų plati suknia, pasiūta iš brangios ir stiprios medžiagos. Matyt, tuo vardu buvo vadinama ir pati medžiaga.

387 *...Lelivos pusmėnulis...*— Leliva — Soplicų herbas (pusmėnulis su žvaigžde viršuje).

388 *...mūšy prie Podhajaus...*— Podhajus (lenk. *Podhajce*) — miestelis Ukrainoje, kur Lietuvos—Lenkijos kariuomenė kelis kartus yra kovojusi su turkais ir totoriais. 1665 m. Jono Sobieskio pulkai įveikė čia kelis kartus stipresnę priešo kariuomenę.

389 *...Sanguškos dovanotą / Šuns antkaklį...*— II knygoje tą patį antkaklį Asesorius sakosi gavęs iš kunigaikščio Radvilos.

390 *...pjautuvas virš jos vainiko švietė.*— Per pabaigtuves galvą pjautuvu puošdavosi geriausia pjovėja, kuri nešė šeimininkui rugių pėdą (kitur — vainiką). Rugiapjūtės pabaigtuvės būdavo dažniausiai švenčiamos per Žolinę, šia detale poetas lyg paremia versiją, kad jo pavaizduota šventė — Žolinė.

391 *Lietuvišku rūbu gėrėjosi...*— Poetas teigia ir kai kurie „Pono Tado" komentatoriai mano, kad čia ir žemiau vaizduojami paprastos sodietės drabužiai. Šią nuomonę šiek tiek paremia L. Jucevičius, plg. Raštai, p. 217—224. Tačiau paprastai baudžiauninkei šitokie drabužiai yra per puošnūs. Veikiau čia aprašyti jaunos šlėktaitės išeiginiai drabužiai, lietuviški regionaliniu požiūriu, o ne etniniu.

392 *Mėnulis... viršum kaktos Dianos.*— Diana — Apolono sesuo, medžioklės ir mėnesienos deivė, ją vaizduodavo su pusmėnuliu plaukuose.

393 *...vakar caro, o nūnai — Napoleono / Tarnautojas uolus...*— Tokių tarnautojų moralinę vertę poetas charakterizuoja „Lenkų piligrimystės knygose": „...kai ateina priešas ir pakeičia valdymą, tauta yra naikinama ir plėšiama, o tarnautojai tarnauja... ir visiems vienodai tarnauja, ir iš visų vienodą ima atlyginimą".

394 *...Rejentas pražudęs / Nuo rankos žiedą...*— Žiedo pametimas, žmonių manymu, pranašauja nelaimingą šeimyninį gyvenimą.

DVYLIKTA KNYGA

395 *...kaip maršalka...*— T. y. vestuvių tvarkdarys („svotbos maršalką" randame jau K. Sirvydo žodyne).

396 *...kaimiečius vaišinti privalėjo: / ...gerbs jie šeimininką naują...*— Kaimiečių vaišinimas — sudėtinė pabaigtuvių dalis. Poetas čia sukuria nelabai motyvuotą situaciją, nes Tadas šiuo metu dar nėra naujas šeimininkas. Šia scena parodomas visų luomų susitaikymas patriotinio entuziazmo akivaizdoje.

397 *Didžiuoju servizu...*— Servizas — puošni sidabrinė padėklų kombinacija citrinoms, stiklainiams su actu, aliejais, cukrumi ir garstyčiomis arba cukrui ir saldumynams sudėti. Poemoje vaizduojamas servizas skirtas saldumynams.

398 *...šiandien dvazgino iš garbingiausios vietos...*— Lietuvos dvarininkai iš tiesų svetingai sutikdavo prancūzų armiją. Maršalka Rdultovskis iškėlė Naugarduke priėmimą Vestfalijos karaliui Jeronimui. Į puotą buvo sukviesta 300 žmonių, stalas apstatytas sidabro ir porceliano indais. Visa tai po puotos karaliaus dvariškiai susikrovė ir išsivežė. Tokių atvejų buvo ir daugiau, nes didžioji dalis prancūzų ėjo per Lietuvą kaip per priešų žemę.

399 *...seimelis pavaizduotas...*— Servizas poetui padeda įjungti į poemą bajorų papročių ir buities scenų.

400 *...kišenėje balsus, kaip sako, glosto.*— Seimuose buvo balsuojama rutuliukais (baltais arba juodais), metamais į urną.

401 *...kunigas ateina su švenčiausiu...*— Susipešusius seimeliuose šlėktas dažnai iš tiesų tik kunigui pavykdavo nuraminti.

402 *...jai policija nebuvo reikalinga...*— Voiskis žavisi senąja valstybine santvarka, paremta tikėjimu ir teise, o ne prievarta ir bauginimu. Panašias mintis reiškė publicistiniuose straipsniuose ir poetas.

403 *...titulo Šviesiausios Didenybės...*— Titulų socialinis svoris kito. XVI a. „didenybe" (*wielmożny*, lietuviškai — galbūt „dauggalis" — taip rašo A. Klementas ir D. Pošką) vadino tik senatorius (senatorių sąrašą žr. L. Jucevičius. Raštai, p. 351), žemesnis valstybės pareigūnas buvo vadinamas „kilminguoju" (*urodzony*), neturįs pareigų tebuvo „taurusis" (*szlachetny*). XVII a. „didenybe" („dauggaliu") jau buvo vadinamas kas antras žemvaldys, „kilminguoju" — kiekvienas, o „tauriuoju" galėjo vadintis bemaž valstiečiu pavirtęs smulkusis šlėktelė. XVIII a. beveik kiek-

vienas bajoras jau buvo „didenybė" („dauggalis"), o pati menkiausia pareigybė duodavo jam „šviesiausios didenybės" titulą.

404 *Perliukų įmetė ir išvirė monetą...*— Šitokį gydomojo sultinio virimo receptą iš tiesų siūlo senosios lenkų kulinarinės knygos.

405 *...tuos dubenis arkasų, / Kontuzos puodelius ir lėkšteles blemasų / Su priedais... cibetų, figatelių, / Dragantų, pomuchlių, pinelių ir brunelių.*— Valgių pavadinimai paimti iš senų kulinarijos knygų. Arkasas — desertinis patiekalas iš pasaldinto pieno su šafranu, citrina. Kontuza — specialaus rūkymo mėsos arba vištienos sultinys. Blemasas — migdolų drebučiai, uždaryti vynu, gvazdikmedžio pumpurais, cinamonu ar muskatu. Cibetas — kvapnus prieskonis, gaunamas iš didžiosios indų katės (*viverra zibetha*) muskusinių liaukų. Figatelės — faršas. Dragantai — cukrinės figūrėlės stalui papuošti — herbai, vaisiai ir t. t. Pomuchlė — vėgėlių pošeimio žuvis, iš kurios būdavo daromas padažas. Pinelės — pinijos ar kedro kankorėžių sėklos, riešutai. Brunelės — tam tikros slyvos.

406 *Stebuklas pabaigoj...*— Šį „stebuklą" poetas irgi paėmė iš senųjų kulinarijos knygų.

407 *...kiniški šešėliai.*— T. y. judančių šešėlių teatras, paplitęs Europoje XVIII a.

408 *...svetur ilgai buvau užgaišęs.*— J. H. Dombrovskis, lenko ir vokietės sūnus, tik 1792 m. perėjo į lenkų tarnybą.

409 *Šampaną kliunkina, tą velnio sunką bjaurią.*— Šampaną gėrė magnatai ir anksčiau. XIX a. pradžioje Lietuvoje pradėjo plisti rusų gamybos šampanas, štai dėl to juo ir piktinasi Voiskis.

410 *Etmone ar ponas generole...*— Gervazui, matyt, nepatinka naujoviškas Dombrovskio karinis titulas, galbūt dėl to, kad generolas Lietuvos—Lenkijos valstybėje reiškė kitką.

411 *...tiek plunksnų nėr padrožęs...*— Aišku, žąsies plunksnų, kuriomis tada rašė.

412 *Tik vienąsyk, deja, beginklį jis nukovė...*— T. y. majorą Plutą, pametusį iš baimės špagą.

413 *Henrikas Dembinskis* (Henryk Dembiński, 1791—1864) — 1812 m.— eskadrono vadas, 1831 m. jau kaip generolas vadovavo garsiam žygiui į Lietuvą.

414 *Juozapas Dvernickis* (Józef Dwernicki, 1778—1857) — 1812 m.— eskadrono vadas, 1831 m.— lenkų armijos generolas, vienas iš sukilimo vadų.

415 *Samuelis Ružickis* (Samuel Ružycki, 1784—1834) — 1812 m.— jaunesnysis karininkas, 1831 m., kaip sukilėlių generolas, dalyvavo Dembinskio žygyje į Lietuvą.

416 *...smūgis kryžmiškas, malūnas, vogtas kirtis, / ...eilė... kontrpunktų ir tercetų...*— Tai įvairūs fechtavimosi kardais elementai.

417 *...mokykloje kadetų.*— Kadetų mokyklą įsteigė Stanislovas Augustas 1766 m. Ją baigė daug ilgainiui išgarsėjusių karvedžių: Kosciuška, Fišeris, Kniazevičius ir kt.

418 *...Pulavskių... Savos.*— Juozapas Pulavskis (iš tikrųjų — Pulaskis) — vienas iš Baro konfederacijos steigėjų, vadovavo jos ginkluotosioms pajėgoms, konfederatai buvo ir jo trys sūnūs: Antanas, Pranciškus ir Kazimieras, ypač pagarsėjo Kazimieras. Sava Calinskis — kazokas, vienas iš Baro konfederacijos vadų.

419 *Mykolas Dzeržanovskis* — Baro konfederacijos dalyvis, visoje Europoje išgarsėjęs avantiūristas.

420 *Ereliai atnešė — auksiniai, sidabriniai...*— Žr. I knygos paaiškinimus, 49.

421 *Šarlis Fransua Diumurjė* (Dumouriez, 1739—1823) — generolas, 1770 m. prancūzų atsiųstas padėti Baro konfederatams.

422 *Bet Piasto...*— Piastai — pirmoji lenkų karalių dinastija, kuriai pradžią davė Meškas (Mieszko, miręs apie 992 m.), 966 m. priėmęs krikščionybę.

[123] *...fuzilieriai, / ...grenadieriai... kanonieriai.*— Prancūziški šaulių ir artileristų pavadinimai.

[124] *...baisu ir trūksta žodžių.*— Napoleono armija iš tiesų Lietuvoje plėšikavo ir grobė — elgėsi kaip užkariautoje teritorijoje, plg. šios knygos paaiškinimus, 398.

[125] *...vyskupai už tai prakeikt jį skuba.*— 1808 ir 1809 m. Napoleonas suėjo į konfliktą su popiežiumi dėl bažnyčių turto: 1808 m. jis paskelbė popiežiaus valstybės okupaciją, o po metų — popiežiaus bažnytinio turto rekviziciją. Pijus VII atsakė 1809 m. bule, kurioje prakeikė „bažnytinio turto grobikus".

[126] *O moterie, ir kas tave suprasti gali.*— Visam Grovo monologui būdinga ankstyvojo romantizmo tonacija, randame čia vieną kitą metaforą, artimą „Vėlinių" IV d. ar ankstyvajai poeto lyrikai. Galima spręsti, kad poetas geraširdiškai pasišaipo iš savo jaunystės metų meilės supratimo.

[127] *Atgavę laisvę, ją ir tarp žmonių paskleiskim...*— Gražus Tado gestas neturi konkretaus istorinio pagrindo — 1812 m. Lietuvos bajorija nė negalvojo apie baudžiavinės sistemos likvidavimą. Tačiau ši idėja buvo Lietuvoje gyva nuo XIX a. pradžios, ypač didelį Vilniaus universiteto studentų entuziazmą sukėlė 1817 m. gruodžio mėn. Vilniaus gubernijos bajorų seimelio pasiūlymas atleisti Lietuvos valstiečius nuo baudžiavinės priklausomybės. Pats Mickevičius buvo didelis lažinio ūkio likvidavimo šalininkas.

[128] *...su žeme visus iš baudžiavos paleiskim...*— Tai aniems laikams naujas momentas, nes, pavyzdžiui, Varšuvos kunigaikštystėje po baudžiavos panaikinimo valstiečiai negavo žemės — ji ir toliau liko dvarininko nuosavybė.

[129] *...mužikai juk iš Chamo pradžią gavo, / Iš Semo — mes, šlėkta, o žydai — iš Jafeto...*— Gervazas atpasakoja savaip perdirbtą Renesanso epochos kronikininko Martyno Belskio (1495—1575) luomų atsiradimo „teoriją", pagal kurią Nojaus sūnus Semas davė pradžią žydams, Jafetas — riteriams, o Chamas — valstiečiams. Feodalizmo laikais į tokius išvedžiojimus buvo žiūrima kuo rimčiausiai.

[130] *Mužiką su herbu... / ...laikysiu sau už lygų.*— Gervazas čia dėsto poeto lygybės koncepciją — pakelti žmones, sukilninti juos, eiti prie lygybės ne proto, bet tikėjimo keliu. Apie valstiečių nobilitaciją galvojo ir kiti emigracijos ideologai, pavyzdžiui, Maurikijus Mochnackis (1803 ar 1804—1834).

[131] *Belona* — romėnų karo deivė.

[132] *Su Himenėju nūn drauge įveikit Marsą.*— Atseit su santuokos globėju Himenėju įveikit karo dievą Marsą — santuoka baikit nesantaiką tarp dviejų šeimų. Panegirika parašyta pseudoklasicistiniu stiliumi, kupinu retorinių figūrų ir stereotipinių metaforų.

[133] *...vaikai Borėjo...*— Žr. „Vėlinių" paaiškinimus, 364.

[134] *Dainelę žinomą...*— Šią seną dainą („Idzie żołnierz borem, lasem") — jos fragmentai surasti ant 1584 m. išleistos knygos viršelių — išpopuliarino legionai. Poetas čia atpasakoja dainos turinį, nes jos ritmika netinka „Pono Tado" metrui.

[135] *Kaip angelas žvaigždėms, ji vadovavo šokiui.*— Pasak graikų kosmogonijos, aplink žemę skriejančių planetų judėjimą tvarkančios mitologinės būtybės, genijai. Krikščionybė, priėmusi Ptolemėjaus sistemą, pakeitė juos angelais.

EPILOGAS

[436] *Palikusiems tėvynę nelaimingą.*— Poetas ir 1834 m. („Epilogas" parašytas 1834 m. pavasarį) manė, kad 1831 m. sukilėliai per anksti padėjo ginklus. Todėl tiek daug „Epiloge" karčių žodžių emigrantams.

[437] *Grandinėm apkalti...*— Luji Pilypo vyriausybė, rusų ambasadoriaus Paryžiuje įkalbėta, 1832 m. išleido vadinamąjį „balandžio įstatymą", kuriuo emigrantai buvo išsklaidyti po mažus miestelius arba tiesiog internuoti.

[438] *Pridengs senąsias sienas Boleslavo.*— T. y. lenkų karaliaus Boleslovo I Narsiojo, viešpatavusio 992—1025 m. Vakaruose Lenkijos sienos tada ėjo Oderio upe, rytuose — po to, kai Boleslovas I užėmė Kijevą,— rėmėsi į Dneprą.

[439] *Prie židinio draugai... / ...po žodelį visi į dainą pamėtėjo...*— Turima galvoje poemos kūrimo aplinkybės. Juozapas Zaleskis, Steponas Vitvickis, Ignotas Domeika yra priminę A. Mickevičiui vieną kitą realiją, poeto panaudotą kūrinyje.

[440] *Kaip gervės pasakoj...*— Paukščių, metančių plunksną, motyvas žinomas ir lenkų, ir lietuvių, ir baltarusių tautosakoje. Plunksnos prašo „Konrado Valenrodo" III giesmėje Aldona, uždaryta bokšte.

[441] *Apie Justiną skaitėm...*— Justina — Pranciškaus Karpinskio (1741—1825) erotinių idilių adresatė.

[442] *...istorijos Veslavo...*— „Veslavas" — Kazimiero Brodzinskio (Kazimierz Brodziński, 1791—1835), poeto, vertėjo ir kritiko, idilė, išėjusi 1820 m., tad Mickevičius jos negalėjo skaityti savo jaunystės metais. Mini jis ją iš pagarbos Brodzinskiui ir jo kūriniui.

[443] *...už laurus Kapitolio...*— Viduramžiais ir Renesanso epochoje Romoje, Kapitolijuje, laurų vainikais būdavo vainikuojami žymiausi poetai. *Poeta laureatus*, be kitų, čia tapo Motiejus Sarbievijus (1595—1640).

Parengė JONAS PILYPAITIS

TURINYS

LYRIKA

Miesto žiema. *Vertė Eugenijus Matuzevičius* 7
„Mes įžvelgėm seniai į praeities gelmes..." *Vertė Aleksys Churginas* 9
Prisiminimas. Sonetas. *Vertė Justinas Marcinkevičius* 10
Daina („Vainikais galvas vainikuokim..."). *Vertė E. Matuzevičius* 11
Odė jaunystei. *Vertė E. Matuzevičius* 12
Filaretų daina. *Vertė A. Churginas* 14
Skiriama K... fon D... *Vertė E. Matuzevičius* 16
Improvizacija, skirta E. Sledzejevskai. *Vertė E. Matuzevičius* 17
Skiriama M. *Vertė A. Churginas* 17
Skiriama... į albumą. *Vertė Alfonsas Maldonis* 19
[Į Liudvikos Mackevičaitės albumą]. *Vertė A. Maldonis* 19
Į S. B. albumą. *Vertė E. Matuzevičius* 20
Keleiviai. Į E. Holovinskos albumą. *Vertė E. Matuzevičius* 20
Jūreivis. Iš Z. albumo. *Vertė E. Matuzevičius* 21
Pasipiršimas. *Vertė Vytautas P. Bložė* 21
Netikrumas. *Vertė V. P. Bložė* 22
Skiriama D. D. Elegija. *Vertė E. Matuzevičius* 23
Skiriama D. D. *Vertė E. Matuzevičius* 24
Miegas. *Vertė Vladas Šimkus* 25
Pokalbis. *Vertė A. Maldonis* 26
Apmąstymai išvykimo dieną. *Vertė E. Matuzevičius* 26
Mano draugei. *Vertė E. Matuzevičius* 28
Mano bičiulės nepažįstamai sesei. *Vertė A. Maldonis* 29
[Kai paukščiai išskrenda...]. *Vertė E. Matuzevičius* 29
Skiriama... Alpėse, Špliugene, 1829. *Vertė Kazys Binkis* 30
Vienatvei. *Vertė A. Maldonis* 31
[Ak, tie medžiai jau pražydo... Piligrimo daina]. *Vertė V. P. Bložė* 31
Pulkininko mirtis. *Vertė Eduardas Mieželaitis* 32
Ordono fortas. Adjutanto pasakojimas. *Vertė Just. Marcinkevičius* 33
Exegi munimentum aere perennius... Iš Horacijaus. *Vertė E. Matuzevičius* 37

[Sargybinių lydimą grabą eglinį...]. *Vertė A. Churginas* 37
[Į ežero vaiskią mėlynę...]. *Vertė A. Churginas* 38
[Kai kūnas lyg lavonas...]. *Vertė V. P. Bložė* 39
[Ašaros mano...]. *Vertė A. Churginas* 40

Sonetai

Vertė Just. Marcinkevičius

I. Laurai 43
II. „Mąstau balsu arba kalbu nei šį, nei tą...“ 43
III. „Ir išvaizda kukli, ir žodžiai paprasti...“ 44
IV. Pasimatymas miške 45
V. „Visi tiktai išjuoks mane su tavimi...“ 45
VI. Rytas ir vakaras 46
VII. Iš Petrarkos 47
VIII. Nemunui 47
IX. Medžiotojas 48
X. Palaiminimas. Iš Petrarkos 49
XI. Rezignacija 49
XII. Skiriama... („Žiūri man į akis ir dūsauji slapta...“) 50
XIII. „Belaisvis, o vienok džiaugiuosi vergija...“ 51
XIV. „Mieloji, dangiškų glamonių atmintis...“ 51
XV. Laba diena 52
XVI. Labanakt 53
XVII. Labas vakaras 53
XVIII. Skiriama D. D. Vizitas 54
XIX. Vizituojantiems 55
XX. Atsisveikinimas. Skiriama D. D. 55
XXI. Danaidės 56
XXII. Ekskuza 57

Krymo sonetai

Vertė Vincas Mykolaitis-Putinas

I. Akermano stepės 61
II. Jūros tyla 61
III. Plaukimas 62
IV. Audra 63
V. Kalnų vaizdas iš Kozlovo stepių 63
VI. Bachčisarajus 64
VII. Bachčisarajus naktį 65

VIII. Potockos kapas ... 65
IX. Haremo kapai ... 66
X. Baidarai ... 67
XI. Alušta dieną ... 67
XII. Alušta naktį ... 68
XIII. Čatyrdahas ... 69
XIV. Piligrimas ... 69
XV. Kelias ties Čufut Kale praraja ... 70
XVI. Kikineiso kalnas ... 71
XVII. Balaklavos pilies griuvėsiai ... 71
XVIII. Ajudahas ... 72

BALADĖS IR ROMANSAI

Snieguolė. *Vertė E. Mieželaitis* ... 75
Romantika. *Vertė E. Mieželaitis* ... 77
Svitezis. *Vertė V. Šimkus* ... 80
Svitezietė. *Vertė E. Matuzevičius* ... 87
Marilės kalnelis. *Vertė E. Matuzevičius* ... 92
Bičiuliams. Siunčiant baladę „Patinka". *Vertė A. Maldonis* ... 96
Patinka. *Vertė V. Šimkus* ... 98
Ponia Tvardovska. *Vertė E. Mieželaitis* ... 103
Pasala. *Vertė V. P. Bložė* ... 107
Trys Budriai. *Vertė E. Mieželaitis* ... 109
Bėgimas. *Vertė A. Churginas* ... 111

POEMOS

Konradas Valenrodas. *Vertė V. Mykolaitis-Putinas* ... 119

VĖLINĖS

Vertė Just. Marcinkevičius

Vaiduoklis ... 183
II dalis ... 188

IV dalis 208
Reginys. I dalis 251
III dalis 269
Lietuva. Prologas 274
I veiksmas
I scena 280
II scena. Improvizacija 298
III scena 308
IV scena. Namas netoli Lvovo 319
V scena. Kunigo Petro celė 322
VI scena 326
VII scena. Salonas Varšuvoje 330
VIII scena. Ponas senatorius 339
IX scena. Vėlinių naktis 370

III dalies fragmentai
Kelias į Rusiją 379
Sostinės priemiesčiai 384
Peterburgas 386
Petro Didžiojo paminklas 392
Kariuomenės peržiūra 395
Oleškevičius 409
Draugams rusams 415

PONAS TADAS

Vertė V. Mykolaitis-Putinas, Just. Marcinkevičius

Pirma knyga. Namų ūkis 419
Antra knyga. Pilis 449
Trečia knyga. Meilikavimas 475
Ketvirta knyga. Diplomatija ir medžioklė 499
Penkta knyga. Kivirčas 529
Šešta knyga. Šlėktų kaimas 557
Septinta knyga. Pasitarimas 577
Aštunta knyga. Antpuolis 595
Devinta knyga. Mūšis 621
Dešimta knyga. Emigracija. Jackus 645
Vienuolikta knyga. 1812 metai 675

Dvylikta knyga. M y l ė k i m ė s ! 697
[Epilogas] 723

Autoriaus paaiškinimai. *Vertė Aldona Liobytė, Just. Marcinkevičius, Jonas Pilypaitis* 729
Adomo Mickevičiaus poetinis pasaulis. *Algis Kalėda* 756
Paaiškinimai. *Parengė J. Pilypaitis* 768

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA
БИБЛИОТЕКА ВСЕМИРНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

КНИГА 42 KNYGA

АДАМ МИЦКЕВИЧ

СТИХИ. ПОЭМЫ

На литовском языке
Перевод с польского
Художник *Арвидас Каждайлис*
Издательство «Вага», 232600, Вильнюс, пр. Ленина 50

ADOMAS MICKEVIČIUS

EILĖRAŠČIAI. POEMOS

Tituliniame puslapyje:
Karolio Račinskio (1799—iki 1860)
litografija „Vilnius nuo Paplaujos pusės"
Parengė dail. *Rimantas Dichavičius*

Redaktorė *D. Krištopaitė*. Men. redaktoriai *V. Armalas* ir *A. Nekrošius*
Techn. redaktorė *B. Šlivinskienė*
Korektorė *T. Ališkevičienė*

IB Nr. 4787

Duota rinkti 86.11.10. Pasirašyta spaudai 87.03.31. Leidinio Nr. 11999
Formatas 60×90 1/16. Ofsetinis popierius Nr. 1
Garnitūra „Taims", 10 punktų. Fotorinkimas. Ofsetinė spauda
53 sąl. sp. l. 54,5 sąl. spalv. atsp. 41,1 apsk. leid. l.
Užsakymas 952 Tiražas 90 000 egz. Kaina 3 rb 80 kp

Leidykla „Vaga", 232600, Vilnius, Lenino pr. 50
Rinko K. Požėlos spaustuvė, 233000, Kaunas, Gedimino 10
Spaudė Motiejaus Šumausko spaustuvė, 232600, Vilnius, Strazdelio 1

Mickevičius A.

Mi47 Eilėraščiai. Poemos / Sudarė Justinas Marcinkevičius; [Vertė Justinas Marcinkevičius ir kt.; Baig. str., p. 756—767, A. Kalėdos; Paaišk.; p. 768—841, J. Pilypaičio].— V.: Vaga, 1987.— 846 p.— (Pasaul. literatūros b-ka / Red. komis.: K. Ambrasas ir kt.; Kn. 42. XIX a. literatūra).

Tome spausdinama reikšmingiausi žymiojo lenkų romantiko A. Mickevičiaus lyrikos kūriniai ir baladės, pasaulinę šlovę pelniusios poemos „Konradas Valenrodas", „Vėlinės" ir „Ponas Tadas". Šiems kūriniams, kaip ir visai A. Mickevičiaus poezijai, būdinga revoliucinė-demokratinė dvasia, gilus patriotizmas, glaudžios sąsajos su lietuvių folkloru, didelis poetinis meistriškumas.

M $\frac{4703010200—291}{M852(08)—87}$ 197—87

BBK 84.4Lenk-5
U(Lenkų)